Ieromonah
Serafim Rose

CURSUL DE SUPRAVIEȚUIRE ORTODOXĂ

Cuprins

Marele lanț al căderii

Constantinescu Constantin

„Cursul de Supraviețuire Ortodoxă" își are originea în vara anului 1975, atunci când părintele Serafim Rose a decis să țină pentru un grup de tineri convertiți o serie de prelegeri despre civilizația occidentală dintr-o perspectivă ortodoxă.

Obiectivul explicit al cursului era cel de a le oferi studenților o viziune aparte asupra istoriei apusene, pentru ca ei să poată înțelege felul în care s-a dezvoltat mentalitatea modernă, să poată sesiza legăturile de idei între fenomene istorice și culturale foarte variate în aparență, să deceleze rădăcinile teologice și filosofice ale manifestărilor contemporane, să poată privi întreaga istorie a occidentului ca pe o cădere neîntreruptă din Ortodoxie.

Din foarte multe puncte de vedere părintele Serafim Rose a reușit în această lucrare un adevărat tur de forță. De la multitudinea de curente și idei filosofice analizate până la varietatea fenomenelor discutate, cursul fascinează cititorul. Dincolo însă de periplul cultural remarcabil, ceea ce dă greutate acestei întreprinderi și o face să fie singulară este recontextualizarea istoriei din perspectivă ortodoxă.

Practic, „Cursul de Supraviețuire Ortodoxă" este singura carte de istorie a ideilor apusene în care istoria este povestită

din punctul de vedere al Tradiției. Chiar dacă părintele Serafim Rose utilizează aproape exclusiv surse apusene pentru a-și argumenta teza, el are grijă de fiecare dată să intervină prin comentarii și analize lapidare, dar esențiale, pentru a fixa un cadru narativ de interpretare unic. În felul acesta, cititorul nu este abandonat nicio clipă și nu are nicio șansă de a rata teza cărții: apostazia Occidentului, manifestată sub forma chiliasmului și nihilismului. Mai mult, din noianul și varietatea de idei discutate, cititorul poate să deprindă o idee unitară.

Departe de a-l deconcerta și nedumeri, de a-l pune în fața unor fenomene ininteligibile, de a-l aiuri cu detalii și curente incomprehensibile, părintele Serafim Rose reușește să lumineze o poveste densă și să fixeze o imagine plină de înțeles. Istoria – și aici vorbim nu doar de istoria politică, ci și de ce cea culturală sau spirituală – capătă astfel sens, iar evenimentele se deslușesc unul pe celălalt, devenind zalele dintr-un mare lanț al căderii.

Forța explicativă a „Cursului” nu se rezumă, de altfel, doar la trecut, ci este legată de o eshatologie creștină, de o anumită finalitate a istoriei, pe care părintele Serarfim Rose o subliniază dintr-o perspectivă patristică. Din acest punct de vedere, el arată că viziunea unui sfârșit al istoriei dominat de prezența Antihristului nu reprezintă nicidecum un monopol tradițional, ci a fost o preocupare de seamă a unor gânditori altfel foarte diferiți, precum Henry Miller sau Donoso Cortes, pentru a cita doar două nume. Așadar, așteptarea chiliastă nu este doar apanajul sectelor milenariste, fiind mai degrabă, în opinia părintelui, constanta istoriei apusene, manifestată sub forme variate care merg de la ascetismul extrem al unor secte până la consumerismul contemporan fără inhibiții.

În pofida numelui, „Cursul de Supraviețuire Ortodoxă” nu își propune să ofere niște tehnici concrete de supraviețuire, ci o viziune autentică și reală asupra lumii alături de mijloacele

duhovnicești și intelectuale prin care ortodoxul zilelor noastre să poată distinge apostazia. Pe urmele unor cuvioși și sfinți, părintele Serafim anticipa în pragul Apocalipsei o mare înșelare, la care această istorie ar putea servi drept antidot.

În altă ordine de idei, în biografia consacrată părintelui Serafim Rose, ieromonahul Damaschin aprecia în capitolul dedicat „Cursului de Supraviețuire" că impactul cel mai de seamă al acestei lucrări va avea loc în momentul tipăririi, atunci când publicul larg se va întâlni cu acest efort monumental. Din nefericire, apariția volumului s-a tot amânat și iar s-a amânat din motive asupra cărora nu putem decât specula, publicul fiind văduvit astfel de o carte esențială pentru înțelegerea istoriei și a lumii, dar și a gândirii părintelui Serafim Rose. De altfel, o bună parte din creația ieromonahului de la Platina, în special cea dedicată vieților sfinților, poate cea mai importantă ca pondere („Vita Patrum", „Sfinții Catacombelor Rusiei", „Tebaida Nordului"), este foarte greu de găsit în zilele noastre, cărțile sale devenind nestemate bibliofile, atât prin raritate cât și prin calitatea ieșită din comun a tipăriturii.

În fine, revenind la cartea prezentă, cursul a circulat până acum doar într-o versiune audio parțială și nu demult a apărut transcrierea sa în engleză. Versiunea pe care publicul român o are acum în față reprezintă, așadar, o traducere a cursului transcris în engleză. Din acest punct de vedere, „Cursul" are o puternică notă de oralitate, care pe alocuri îl poate descumpăni pe cititor. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere că Părintele Serafim Rose își propusese să revizuiască și să șlefuiască notele de curs astfel încât să publice o versiune cât mai îngrijită și închegată, însă din păcate acesta a rămas doar un deziderat. Totuși, chiar și cu aceste neajunsuri tehnice, în fond neglijabile, „Cursul de Supraviețuire Ortodoxă" rămâne o lectură de neocolit pentru cine dorește să înțeleagă istoria și dimensiunea înșelării moderne.

În traducerea acestei cărți m-am folosit de fragmentele deja traduse din „Demonii" de F.M. Dostoievski, traducere din limba rusă de Nicolae Gane, Editura Polirom, 2007, „Cartea Facerii, crearea lumii și omul începuturilor" de Ier. Searfim Rose, traducere din limba engleză de Pr. Constantin Făgețan, Editura Sophia 2011, „Povestire despre Antichrist" de Vladimir Soloviov, traducere de Dana Cojocaru, Editura Humanitas 2005.

Cursul 1
INTRODUCERE

Cursul de față are rolul de a oferi o perspectivă asupra evenimentelor care au loc astăzi în lume și asupra lucrurilor de care ne lovim în experiența noastră cotidiană, deoarece toate aceste fenomene sunt străbătute de o idee filosofică anume.

Dacă, de pildă, cineva ar merge într-un oraș mare va descoperi acolo biserici de toate felurile. Toate aceste biserici oferă o filosofie și o doctrină diferită. Catolicii îi vor spune ceva, iar mormonii îi vor oferi altceva; adventiștii de ziua a șaptea vor afirma ceva foarte precis; fundamentaliștii îi vor spune altceva; protestanții liberali îi vor oferi un alt curent de gândire; teozofii îi vor propune altceva.

Cineva aflat în căutarea adevărului va merge de la unii la alții încercând să găsească adevărul. Foarte adesea, oamenii vor spune „Aha, l-am descoperit!" – ceva se leagă. Descoperă că răspunsul îl reprezintă mormonismul, sau sunt foarte impresionați de un vorbitor care știe cum să rezoneze cu ... oamenii moderni. Așa a fost, de exemplu, Alan Watts, care a murit recent. I-am fost student. În fapt, m-a impresionat foarte tare deoarece eram și eu un student care căuta să descopere un adevăr în filosofie și nu-l găsea. Mă plictisea mult prea tare filosofia apuseană și dintr-o dată a apărut acest om care a ținut o conferință despre budismul Zen. Și (m-am gândit) că acesta este răspunsul (căutărilor mele) deoarece nu este filosofie. Pur

și simplu așa sunt lucrurile. Spunea că nu uitatul la un pahar cu apă și definirea lui contează ci – și în acel moment el apuca paharul cu apă și îl turna foarte teatral pe podea – acesta este budismul Zen; este răspunsul; este „Acesta” .

Bineînțeles că acum, după ce a trecut ceva timp, putem vedea că acest sărman om era doar un individ foarte isteț. Știa prea bine felul în care gândesc oamenii. A reușit să pătrundă pe o anumită nișă pe care a urmărit-o și a făcut o carieră din asta, a câștigat o mulțime de bani, și-a câștigat un soi de adepți și pur și simplu le-a predat. Multe dintre lucrurile pe care el le afirma erau adevărate, în special părțile negative, legate de ceea ce este rău în civilizația contemporană. Dar până la urmă el le oferea oamenilor doar anumite bucăți precare de adevăr combinate cu foarte multe opinii de-ale sale și, în cele din urmă, un mare sistem de minciuni. Fără îndoială că a distrus multe suflete, inclusiv pe al său.

Dar Ortodoxia nu este ca unul dintre aceste curente și sisteme de gândire. Nu este doar un simplu curent printre multe altele. Iar acesta este motivul pentru care unii, în special noii convertiți, s-ar putea să spună: „De ce nu am auzit de Ortodoxie mai demult, de ce nu se vorbește despre ea la televizor? De ce nu o pot auzi? De ce nu sunt emisiuni la radio și articole de ziar și tot restul?”

Ei bine, dacă vă uitați cu atenție veți vedea că mai apar din când în când articole în ziare despre Ortodoxie – ca atunci când icoanele izvorâtoare de mir au ajuns în unele orașe, sau când a murit (Sf.) Arhiepiescopul Ioan (Maximovici) în San Francisco. Sunt diverse tipuri de evenimente care sar în ochi și devin o parte din istorie, un eveniment al unui oraș, de pildă. Dacă vă uitați la tipul de articole care apar – ei bine, perspectiva asupra Ortodoxiei din aceste articole este adaptată pentru cititori. Cu alte cuvinte, Ortodoxia este înfățișată ca o sectă foarte ciudată, un fel de mormoni sau adventiști de ziua a șaptea,

oricum ceva diferit. Este diferită, este ciudată. Iar dacă citiți descrierile slujbelor de Paște, autorii vor spune mereu ceva de felul: „printre norii de tămâie și ținutele de sărbătoare solemne și bărbile lungi", menționând tot ceea ce este exotic și diferit de ceea ce vede americanul obișnuit. Cam asta este Ortodoxia pentru ei. Din această perspectivă, Ortodoxia este un fel de filosofie creștină caracterizată în principal de un anume tip de exotism. Dacă vrei lucruri exotice, te duci acolo. Însă Ortodoxia nu este asta.

Pe de altă parte, dacă te dedici cu tot sufletul și cu toată inima uneia dintre aceste învățături, adică diversele învățături creștine și non-creștine pe care le vei primi de la secta ta – deoarece toate sunt secte, inclusiv romano-catolicismul – vei obține de la sectă ceea ce ei consideră, probabil, că este o filosofie a vieții. Îți vor oferi răspunsuri la multe întrebări. Îți vor oferi răspunsuri pe care le vei accepta dacă te afli pe aceeași lungime de undă cu ei. De regulă, depinde de trecutul tău, de înclinațiile tale psihologice, de nivelul de educație. Toate acestea reprezintă factorii care te determină să răspunzi la o sectă anume.

Odată ce ți-ai pus acolo inima și sufletul, sau cel puțin o parte din ele, vei începe să accepți orice te învață și să te formezi pe această temelie. Iar atunci când cineva va veni și te va întreba de ce crezi, tu vei răspunde în felul în care ei te-au învățat. Cineva care se uită din exterior la aceste răspunsuri va fi uimit de cum poate o persoană să dea astfel de răspunsuri. Este evident că reproduce „linia de partid". Îți vor cita din Scripturi pentru a demonstra o interpretare care pare foarte artificială, iar ei vor crede că este ceva logic, o explicație normală.

Discuți cu adventiștii de ziua a șaptea care îți sunt vecini și începi să-i întrebi în ce cred și de ce cred. Din răspunsurile lor începe să reiasă că porunca despre sâmbătă este cea mai importantă dintre toate poruncile. Ea este cea care îi distinge pe oamenii adevărați și cea care separă biserica adevărată de tot

restul. De unde au dobândit ideea aceasta și cum pot explica faptul că Hristos apare întotdeauna duminica, în prima zi a săptămânii? A înviat din morți duminică. După Învierea Sa, era duminică devreme. Cum se face că Biserica a crezut în aceasta timp de două milenii? Ei îți vor spune, însă, că au existat adventiști de ziua a șaptea în toată istoria. Și pot chiar să-și construiască un fel de tradiție pentru această idee, un fel de (explicație): „Ei bine, poate că această sectă a existat de-a lungul secolelor". Dar ceea ce îți vor oferi nu va fi o concepție și o filosofie. Ceea ce ei îți vor oferi va fi o viziune sectară.

O viziune sectară este, după cum o spune și numele, o secțiune: ceva ce este tăiat. Îți vor oferi o felie de realitate care se potrivește cu interpretarea lor. Când vine vorba de orice problemă complicată, îți vor oferi un răspuns foarte simplu. Dar acest răspuns nu poate fi mulțumitor pentru nicio persoană care este capabilă să gândească mai profund. Dacă intervine ceva care pare să le demonstreze netemeinicia poziției lor sau să o facă neclară, ei vor spune „Este lucrarea diavolului" sau „Este rău". Același lucru se întâmplă dacă îi întrebi cum interpretează „literal" Scripturile. Îți vor oferi răspunsuri teribil de simple la probleme care sunt foarte complicate. Trebuie să fii deja în acea nișă pentru a accepta răspunsurile. Și vei deveni – pe măsură ce te asociezi într-adevăr cu sectanții – parte dintr-un grup, separat de restul societății, păstrându-ți micul tău punct de vedere, ținându-te departe de toți ceilalți, având propriile școli și gândindu-te că deții adevărul.

Dar cu toate acestea nu vei avea o filosofie sau o concepție asupra lumii care să-ți dea posibilitatea să înțelegi cu adevărat ceea ce se întâmplă în lume, să explici acele fenomene din jurul tău într-o manieră care să nu strivească rațiunea și să nu fie doar o interpretare foarte fantezistă a Scripturii. În viziunea sectantă, ceea ce lipsește este o perspectivă bazată pe o fundație solidă, care, chiar dacă poate nu îi convinge dintr-odată pe

toți, cel puțin respectă rațiunea pe care Dumnezeu ne-a dat-o și nu propune o versiune exagerat de simplificată a ceea ce se întâmplă în lume. Cu alte cuvinte, lipsește o concepție care să nu îi considere pe toți cei care nu sunt de acord cu ea fie demoni, fie înșelați.

Dimpotrivă, multe lucruri care se întâmplă în lume au forța lor: ideile au forța lor, sistemele politice au forța lor, chiar și mișcările artistice au forța lor, deoarece în ele se găsește o sămânță a adevărului. Și dacă nu înțelegi ce este acea sămânță a adevărului și cum a ajuns ea să se amestece cu eroarea, ce este natural și ce este fals acolo, nu vei fi capabil să trăiești în lumea de astăzi. Iar un creștin trăiește în lume. Trebuie să înțelegi că un sectant se salvează pe sine și îi salvează pe toți cei pe care îi poate ține departe de realitate în micul său colț de undeva. Dar dacă acea persoană se duce în lume și începe să pună întrebări, el își pierde concepțiile sectare deoarece nu sunt plauzibile. El trebuie să-și țină credința sectară în micul său colț, undeva, și să aibă o bucată din societate.

O concepție ortodoxă nu arată astfel. Astăzi, adevărații creștini ortodocși sunt foarte puțini. Și din acest motiv noi suntem numiți sectanți de unii ca Schmemann și de oamenii moderni care vor să fie în rând cu protestanții și catolicii și cu gândirea contemporană. Ei vor spune că noi suntem o sectă. Din acest motiv ar trebui să aflăm: suntem sau nu o sectă?

Dacă păstrăm Ortodoxia precum mormonismul, adică dacă știm catehismul și dogmele, dacă putem expune învățătura oficială de credință, însă pentru tot ce se găsește dincolo de aceasta avem o concepție încețoșată sau dăm un răspuns ultrasimplificat, atunci ne aflăm tocmai în pericolul acestui sectarism. Și asta deoarece Ortodoxia va fi ceva foarte îngust pentru noi. Calea spre mântuire este foarte îngustă, însă doar Ortodoxia, dintre toate religiile, este religia lui Dumnezeu. Iar, din acest motiv, ea nu neagă facultățile pe care Dumnezeu

ni le-a dat, în special rațiunea, care este facultatea prin care înțelegem Adevărul.

Astfel, Ortodoxia este singura religie pentru că este adevărata religie, religia lui Dumnezeu. Ea are răspuns la toate și înțelege tot ceea ce se întâmplă în lume. Nu înseamnă că avem în mod necesar un răspuns absolut la toate, aceasta fiind de asemenea o trăsătură a mentalității sectare: un răspuns gata pregătit și foarte simplificat, fără niciun fel de dezbatere. În Ortodoxie, mai degrabă ne deschidem mințile deoarece din moment ce avem adevărul nu ne este frică de ceea ce ar putea spune știința sau filosofia sau scriitorii și artiștii. Nu ne este teamă de ei. Ne putem uita la ei din perspectiva noastră ortodoxă, cu o minte și o inimă deschise pentru a vedea ce este acolo bun și pentru a înțelege dacă este ceva valoros sau lipsit de valoare, dacă ne sunt de folos sau sunt spre vătămarea noastră.

În felul acesta, ne putem uita în jur la orice fenomen. Sectarul se va uita în jurul său și va spune: „Asta este ceva rău: faceți-l să dispară!”. Desigur că așa ar trebui făcut cu multe lucruri deoarece, mai ales în zilele noastre, sunt multe lucruri care invită la păcat. Dar chiar și când le întoarcem spatele și nu dăm deloc prilej ispitelor, trebuie să înțelegem de ce sunt lucrurile astfel, de ce se întâmplă ceea ce se întâmplă.

Sunt fenomene la care o persoană cu o concepție ortodoxă nu are un răspuns imediat. Sunt anumite evenimente pe care nu le poți explica imediat doar pe baza cunoștințelor despre Dumnezeu, despre Sfânta Treime și învățăturile de bază ale Bisericii. De pildă, vremurile noastre sunt numite în mod caracteristic „post-creștine”. Sunt, de asemenea, vremuri postfilosofice, deoarece a existat o vreme în care filosofia era vie în mai tot Apusul. În fapt, (Ivan) Kireevski, scriitorul rus din secolul al XIX-lea, afirma că, chiar și la începutul până la mijlocul secolului al XIX-lea, filosofia reprezenta principala preocupare a gândirii europene. Ceea ce filosofii gândeau era ceva foarte atractiv și interesant care ajungea

apoi la oameni. Indiferent ce gândea cineva în biroul său dintr-un oraș german ajungea, în doar câțiva ani, proprietatea tuturor oamenilor – asta până când filosofia a ajuns la fundul sacului, ceea s-a întâmplat la jumătatea secolului al XIX-lea, când a trăit Kireevski.

S-a întâmplat asta pentru că, după ce a fost distrus universul extern prin filosofia lui Hume și a lui Berkeley, dar și a altora, filosofia avea nevoie de o fundație pe care să se înalțe. Într-un final, s-a ridicat pe Kant, care a afirmat că tot ceea ce există este individul care își creează propriul său univers. Nu știm ce este lucrul în sine, ce se află în exterior, dar omul este cel care pune totul în ordine și, dacă mă înțeleg pe mine, îmi pot da seama de univers. Însă acesta este echivalentul unui subiectivism foarte periculos deoarece nu mai există loc pentru adevăr în acest sistem. Există loc doar pentru un fel de viziune convențională asupra lucrurilor.

După Kant au venit excentricii, Fichte și acel Max Stirner, precum și alții, care au afirmat că nu există nimic în lume în afară de eu: „Eul" singur în univers. Stirner a ajuns să spună: „Eu sunt singur în univers, călcând în picioare mormântul umanității". Sau ceva de felul acesta. Este concluzia logică a oamenilor care au eliberat gândirea de orice fel de constrângeri și s-au hotărât să descopere cum pot gândi mai departe lucrurile. Dar când gândești fără niciun fel de fundație tradițională, ajungi într-o fundătură.

După această schimbare, principalul curent de gândire al Apusului s-a revărsat în politică, după cum remarcă Kireevski. Acesta este motivul pentru care, începând cu Revoluția Franceză, dar în special după 1848, principalul eveniment care a avut loc în istoria europeană și mondială a fost avansul revoluției, despre care vom discuta mai târziu.

Așadar, cineva care dorește să aibă o înțelegere ortodoxă trebuie să fie pregătit să privească cu o minte și o inimă deschise

ceea ce se întâmplă în lume și să-și folosească mintea pentru a descoperi cine este responsabil de toate acestea, ce subîntinde toate aceste evenimente. Trebuie să facem acest lucru acum deoarece epoca filosofiei a trecut iar concepțiile despre lume au în prezent un aspect foarte practic. Este uimitor că nici măcar în facultăți nu este folosită deloc mintea. De pildă, critica de artă devine doar o scuză pentru gustul tău subiectiv. Nu mai există niciun fel de criteriu obiectiv.

În acest tip de lume, noile convingeri filosofice și ideile foarte periculoase nu mai sunt prezentate ca niște afirmații pe care le poți percepe imediat ca fiind false, ci sunt prezentate ca fiind ceva deosebit. De exemplu, cei care consumă droguri îți vor spune: „Descopăr noi câmpuri ale realității. Ești împotriva noilor câmpuri ale realității? Ești împotriva nivelului mai profund din minte?" În realitate, Sfinții Părinți discută despre nivelul mai profund al minții – așa că ce vei spune la asta? El nu îți oferă un nou tip de adevăr despre care să poți spune „Este fals", ci îți oferă o perspectivă nouă. Și trebuie să stai să te gândești. Ce înseamnă asta? Ce este nivelul mai profund al minții? Cine se găsește acolo, ce se întâmplă? Trebuie să fii capabil să evaluezi ce se află în spatele acestui tip de propoziție și dacă este, în fapt, ceva foarte practic, deoarece poate veni la tine o persoană care să spună: „Ar trebui să mă opresc din asta sau să merg mai departe?" sau „Este ceva rău?" Și trebuie să știi să răspunzi de ce. Dacă te rezumi la a-i spune „Nu, drogurile sunt ceva rău, nu intră în discuție", atunci este foarte probabil că el nu va fi convins, deoarece altcineva îi va oferi o explicație foarte plauzibilă. Trebuie să-i spui... bineînțeles că trebuie să-i spui: „Ar fi bine să te oprești deoarece este foarte periculos", dar trebuie, de asemenea, să fii în stare să-i spui – dacă ai o filosofie completă a vieții – de ce nu este bine și unde îl va conduce acea alegere.

După același tipar, sunt multe tipuri de progrese științifice, legate de perspective filosofice. Evoluționismul reprezintă,

desigur, exemplul cel mai important. Este foarte complicat pentru că nu ai imediat la dispoziție un răspuns. Un sectant va spune: „Este împotriva Genezei și împotriva interpretării literale”. Dar acest argument este foarte ușor de demontat pentru că, dacă interpretezi Geneza absolut literal, cum ar vrea ei să facă, atunci ajungi la absurdități ridicole.

Un alt exemplu: a apărut ideea că noi suntem acum în stare să ne controlăm propriul viitor. Drept urmare, vom putea decide în laborator dacă un copil va fi bărbat sau femeie, îi vom putea da mintea lui Einstein etc. Trebuie să știi dacă această aplicare a științei este bună sau rea. Cum stau lucrurile? Pe ce bază pot critica această idee?

În aceeași ordine de idei, este bineînțeles foarte important să fii capabil de a vedea ce se întâmplă în lumea politică, deoarece în societățile libere oamenii merg și votează. Trebuie să știi ce valoare are votul și ce se ascunde de fapt în spatele politicii. Merită să iau parte la acest fenomen? Este bine sau rău? Deci, trebuie să avem o perspectivă asupra lui. În același fel stau lucrurile și cu muzica, și cu arta – mai ales cu muzica, deoarece ea invadează toată societatea: mergi la supermarket și dai de muzică. Există o întreagă filosofie în spatele deciziei de a pune un anumit tip de muzică în supermarket și trebuie să înțelegi ce încearcă să-ți facă această muzică, ce se află dincolo. E vorba de o întreagă filosofie.

Dacă îi ceri unui sectant să-ți ofere o perspectivă asupra lumii, o perspectivă deplină asupra a ceea ce se întâmplă în lume, el îți va prezenta din nou ceva foarte îngust, dar care conține și foarte multe adevăruri, deoarece ei citesc Scripturile. Îți vor vorbi despre sfârșitul lumii, despre Apocalipsă, despre Antihrist și îți vor oferi o perspectivă plauzibilă asupra a ceea ce se întâmplă în lume.

Există ceva numit Adevărul Simplu. Este vorba de o revistă în care autorul afirmă: „Am descoperit adevărul simplu

care a fost ascuns timp de două mii de ani. Eu l-am descoperit stând în cămara mea și gândindu-mă la el și nimeni nu s-a mai gândit la acest lucru cu excepția mea. Și iată-l! Se găsește aici simplu și clar."

După care îți pune în față o mulțime de balast, având o viziune subiectivistă asupra lucrurilor. El îți poate prezenta acest lucru „simplu și clar" pe ideea că așa stau lucrurile. Milioane de oameni îl urmăresc. Nu sunt toți discipolii lui, nici parte din cult, dar sunt mulți oameni care îl iau foarte în serios și cred că are sens ceea ce spune. Iar el îți va spune tot felul de lucruri: că Hristos a murit miercuri și a înviat sâmbătă, conform tuturor deducțiilor– deși în Scriptură se spune că „dis-de-dimineaţă, în prima zi a săptămânii (Duminică)". Are o explicație pentru a ocoli asta și despre cum, de fapt, nu a fost vineri, ci miercuri, și despre cum dă seama de cele trei zile – nu a treia zi, ci trei zile, adică 72 de ore.

Așadar, îți va furniza tot felul de explicații fantastice amestecate cu tot felul de adevăruri. Iar dacă nu ești în stare să discerni, poți ajunge la tot felul de probleme. Chiar și sectanții noștri se uită cu foarte mare atenție la el, deoarece au o perspectivă foarte asemănătoare. Sunt adventiști de ziua a șaptea. Iar ei îți vor spune că el vorbește despre ... am uitat cum o numește el ... dar după primii 60 de ani sau pe acolo ai erei noastre, aproape 30 de ani după Învierea lui Hristos, există un „secol lipsă" sau ceva asemănător. Dintr-odată adevărul a dispărut în subterane sau undeva și nu a mai apărut până când nu și-a făcut prezența acest Armstrong.

Același lucru este adevărat și în privința altor sectanți. Ellen White are același tip de filosofie, cu diverse variante. Unii vor spune că vina pentru lucrurile rele îi aparţine lui Constantin. De regulă, fixează acea dată mult mai devreme pentru a nu fi nevoiți să accepte nimic din ce vine după. Și nu îți pot da o explicație foarte mulțumitoare pentru faptul că un

Sinod al Bisericii din secolul al doilea și începutul celui de-al treilea a stabilit canonul Scripturilor. Așadar trebuie să-i faci pe oameni să înțeleagă cum poate un Sinod să stabilească aceasta, dacă Sinodul era deja în apostazie. Dar ei acceptă hotărârea Sinodului. Este foarte interesant, pentru că este foarte irațional.

Dar pentru noi acesta nu este un simplu lucru, bidimensional, și nu putem înțelege ce se întâmplă în lume dacă gândim astfel. În consecință, trebuie să înțelegem mai întâi ce este istoria lumii, care sunt forțele care modelează istoria lumii. În esență, asta este ceva foarte simplu, deoarece există Dumnezeu și există diavolul, iar istoria lumii se desfășoară între acești doi adversari, în timp ce câmpul de luptă îl reprezintă omul, mai precis inima omului.

Dacă citiți Vechiul Testament veți descoperi o istorie remarcabilă și diferită de istoria oricărei alte țări. În alte țări sunt conducători care se ridică și apoi se prăbușesc. Există tiranie, raiuri democratice, există războaie, uneori cei drepți înving, alteori nedrepții înving, și toată istoria (scrisă) este foarte relativă. Istoricii vă vor spune povestea crimelor și ticăloșiilor, dar fără niciun înțeles (moral). După care urmează un eveniment neașteptat pentru care nimeni nu are nicio explicație. Dar în Istoria lui Israel vedem ceva foarte profund, și anume istoria poporului ales de Dumnezeu care când urmează poruncile lui Dumnezeu, când cade. Iar istoria acestui popor depinde de ceea ce face: dacă Îi urmează Domnului sau dacă se îndepărtează de El. Le este foarte greu când sunt duși din Egipt în pustietate și merg o scurtă bucată de drum – pe care acum o poți parcurge într-o zi, iar atunci o străbăteai într-o săptămână sau două – și trăiesc 40 de ani în pustietate, trecând prin tot felul de încercări. Acestea survin deoarece ei pendulează între dreapta credință în Dumnezeu și îndepărtarea de El într-o asemenea măsură încât, atunci când Moise a mers pentru puțin timp pe munte pentru a primi poruncile lui Dumnezeu și a-L

întâlni pe Dumnezeu Însuși, oamenii au ajuns să se închine la un vițel de aur.

Întreaga istorie a lui Israel este această istorie între credință și necredință, între închinarea la Dumnezeu și despărțirea de Dumnezeu. În Noul Testament istoria lui Israel devine istoria Bisericii, noul Israel. Iar istoria omenirii din vremea în care Hristos a venit pe pământ până în zilele noastre este istoria Bisericii și a acelor oameni care fie vin la Biserică, fie luptă împotriva Bisericii, sau vin la Biserică și se îndepărtează apoi de ea.

Istoria lumii, din acele vremuri și până astăzi, capătă sens doar dacă înțelegi că există un plan care se desfășoară: planul lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Și trebuie să ai o înțelegere clară a creștinismului, a ceea ce este Ortodoxia, a ceea ce este mântuirea, pentru a înțelege cum se manifestă în istorie acest plan.

Istoria omenirii din primul veac al erei creștine este istoria răspândirii Evangheliei la popoare diferite. Unele dintre ele au primit-o cu mare tragere de inimă, altele cu mai puțin zel. De regulă, oamenii simpli au primit-o cu tragere de inimă. Dar uneori veneau ispitele, veneau ereziile, care sunt înșelările sădite de diavol pentru a-i tulbura pe oameni și a-i îndepărta de la adevăr. Drept urmare, avem Sinoadele Ecumenice și scrierile Părinților care să ne învețe abordarea dreaptă în privința a ceea ce este adevărat și a ceea ce este greșit. Când au apărut erori periculoase, ereziile, Biserica le-a condamnat. Iar aceia care s-au agățat de acele erori împotriva Bisericii au fost anatemizați și au plecat din Biserică.

Așadar, avem de foarte timpuriu grupuri și erezii care s-au depărtat de Biserică. Dar Biserica a fost principalul grup care a supraviețuit chiar dacă uneori a fost redusă, din cauza ereziilor, la un mic număr de oameni. A revenit întotdeauna și timp de un mileniu a fost credința dominantă a oamenilor

din Bizanț până în Britania și în Răsărit – chiar dacă acolo nu atât de puternic. În Răsărit, oamenii sunt mult mai sofisticați și filosofici. Ei au propriile lor convingeri și este mult mai greu să ajungi la ei. Oamenii simpli au acceptat-o mult mai ușor.

Dar apoi apare un eveniment important care hotărăște istoria următorului mileniu și îi dă o direcție. Așadar, pentru a înțelege ce a însemnat evenimentul acesta, trebuie să privim la situația din zilele noastre.

Dacă cineva ar privi cu obiectivitate la Ortodoxie, ar vedea-o ca pe o altă concepție, în rândul multor altora. Este o viziune minoritară aflată în contra duhului vremurilor. Din acest motiv, acești Schmemanni și alții încearcă să o aducă la zi, să o așeze în curentul principal, ca să nu fie luați în râs.

Ortodoxia este ceva foarte depășit de modă, nu are niciun sens în termeni de pluralism sau de acomodare a altor credințe și pur și simplu nu este credibilă. Există multe alte credințe care, din moment ce sunt mult mai ușor pliabile pe vremurile noastre, par mult mai credibile. De pildă, un catolic se poate înțelege cu un luteran modern sau cu un baptist sau chiar cu un fundamentalist mult mai bine decât o poate face cu un creștin ortodox autentic, și asta pentru că toți aceștia au mult mai multe în comun. Kalomiros observă că Ortodoxia este deosebită de toate aceste credințe apusene, deoarece ele au toate același trecut și aceeași formație. Însă Ortodoxia este diferită. Le stă împotrivă, deoarece toate – deși se opun una alteia – stau împreună, pentru că sunt formate în aceeași mentalitate occidentală.

Mentalitatea occidentală a fost într-o vreme ortodoxă. Din acest motiv, când ne uităm la întreaga istorie a Occidentului din ultima mie de ani, pare că nu are legătură cu Ortodoxia. Privim la artă și de la bun început există niște rămășițe ale stilului iconografic, în special în Italia, dar apoi acestea dispar foarte repede.

Arta apuseană este ceva destul de autonom și fără legătură cu Ortodoxia, astfel că nu putem înțelege că (înregistrarea neclară) pare să existe ceva în comun. Să luăm ca exemplu muzica. Noi, ortodocșii, cunoaștem muzica noastră bisericească. Apusul a cunoscut o dezvoltare formidabilă a muzicii seculare, uneori și a muzicii religioase, dar toate acestea nu sunt ceea ce am numi noi muzică religioasă.

Avem istoria creșterii și descreșterii națiunilor, a monarhiilor, a principiului monarhic, a principiului democratic, toate instituțiile politice diferite, istoria filosofiei occidentale care trece de la un sistem la altul. Toate aceste manifestări ale vieții omului apusean par să nu aibă, timp de o mie de ani, nimic în comun cu Ortodoxia. Cum am putea, deci, să înțelegem noi aceste lucruri pe baza punctului de vedere ortodox? Ce se află la rădăcina lor? Aici intervine acest eveniment important care a avut loc în urmă cu o mie de ani: schisma Bisericii Catolice.

Mulți oameni care analizează ceea ce se întâmplă astăzi în lume se întorc până la perioada iluministă și la Revoluția Franceză. Mai departe te poți întoarce până la ascensiunea științei, la Renaștere și Reformă. Acelea par să fie începuturile timpurilor moderne. Oamenii care gândesc un pic mai profund vor merge și mai departe în urmă și vor descoperi că, chiar și la sfârșitul Evului Mediu, sunt multe curente de gândire și anomalii care se îndepărtează de sinteza catolică și scolastică din secolul al XIII-lea. Dar trebuie să mergem înapoi chiar mai departe de atât, deoarece chiar dacă privești spre secolul al XIII-lea și secolul al XII-lea, vei putea observa ceva ce este destul de străin de Ortodoxie. Filosofii scolastici sunt destul de diferiți de teologii ortodocși.

Să luăm, de asemenea, ca exemplu, arta acelor vremuri. Cu toate că despre Giotto se presupune că este un primitivist, aproape cel mai primitivist pictor pe care îl poți găsi în Apus, dacă te uiți la picturile lui, vei vedea că principiile care îi ghidează

pictura sunt complet străine Ortodoxiei. Pictează multe tablouri cu Francisc de Assisi și introduce un element dramatic, ceva pitoresc, ceva ingenios, despre care bineînțeles că o persoană educată în icoane va spune: „Nu este ceva serios, este un tip de artă populară sau ceva de felul acesta, dar nu este serios". Însă Giotto este un artist în cea mai bună tradiție occidentală, foarte mult apreciat pentru primitivismul său și apropierea de tradiția bizantină. Dar deja această sensibilitate glumeață și neserioasă îl face complet străin de icoanele ortodoxe.

Desigur că la fel stau lucrurile și cu sfinții. Deja „sfinții apuseni", după cum sunt numiți, sunt foarte diferiți de sfinții ortodocși. A intrat un alt duh și se produce un fenomen interesant.

Un ecumenist catolic dominican, Yves Congar, a scris în 1954 o carte despre schisma din 1054 intitulată „900 de ani după", iar el susține că Biserica Ortodoxă s-a îndepărtat la acel moment de Roma sau viceversa. Oricum el susține, ... (înregistrarea se întrerupe)

... scrierile lui Kireevski, care a trecut la rândul lui printr-o perioadă occidentalizantă, a respins-o, a descoperit Ortodoxia și s-a întors la ea, nu pentru a fi ortodox împotriva unei lumi pe care nu o înțelegea, ci a descoperit în Ortodoxie cheia pentru a înțelege istoria Apusului și istoria a ceea ce se întâmplă în Apus.

Cursul 2
SCOLASTICA

Vom începe astăzi o serie de prezentări despre istoria intelectuală a epocii moderne, adică perioada care începe de la Schisma Romei. În realitate, prezentarea noastră nu va fi o istorie a curentelor intelectuale, ci va fi o trecere în revistă a tendințelor și mișcărilor relevante din punct de vedere istoric pentru duhul vremurilor și care pun în evidență evoluțiile ulterioare.

Vom încerca să distingem temele esențiale de cele întâmplătoare, cu alte cuvinte să surprindem trăsăturile caracteristice pentru filosofia care subîntinde vremurile și care se mențin de la o epocă la alta. Vom lăsa deoparte perspectivele care pur și simplu depind de evenimente trecătoare. De pildă, nu ne va preocupa că unii călugări franciscani credeau că Frederic al II-lea era Antihristul sau că lumea se va sfârși în 1260, sau că în secolul al XIX-lea William Miller credea că sfârșitul lumii va surveni într-o anumită zi a anului 1844. Ceea ce ne interesează pe noi este filosofia chiliastă din spatele acestor idei nesăbuite, deoarece această filosofie ne va ajuta să deslușim filosofia zilelor noastre.

Voi repeta ceva ce am spus în cursul introductiv, și anume că motivul pentru care facem asta nu este doar pentru a avea o idee cu privire la ce este adevărat și ce este fals, și să aruncăm la gunoi tot ceea ce este fals și să păstrăm ceea ce este adevărat, deoarece toate lucrurile despre care voi vorbi sunt false. Însă

este foarte important pentru noi să înțelegem *de ce* sunt false și cum s-au îndepărtat de adevăr. Dacă vom înțelege aceasta, vom începe să ne dăm seama despre ce se întâmplă astăzi în lume și care este structura intelectuală împotriva căreia trebuie să ne luptăm.

Deși am spus că toate lucrurile despre care vom vorbi sunt false, trebuie să înțelegem prin asta că ele sunt false din punct de vedere ortodox. Ele trebuie privite însă relativ, prin comparație cu ceea ce se întâmplă astăzi în lume. Curentele și personajele intelectuale pe care le discutăm – Toma din Aquino, arta medievală, arta Renașterii europene ș.a.m.d. – sunt cu mult mai valoroase decât orice se produce în lumea contemporană. Cu toate acestea, există o întreagă filosofie subiacentă tuturor acestor creații și figuri istorice și se poate observa cum se îndepărtează de Ortodoxie.

Istoria Occidentului, începând cu Schisma, reprezintă un tot logic și coerent, iar concepțiile care domină omenirea în prezent sunt o consecință directă a ideilor susținute în secolul al XIII-lea. Astăzi, când filosofia apuseană domină lumea întreagă, nu mai există nicio altă filosofie cu excepția filosofiei ortodox-creștine care să i se poată opune, deoarece toate civilizațiile au fost copleșite de Vest. De aici decurge că ceea ce s-a întâmplat în Apus, în ultimii 900 de ani, reprezintă cheia pentru a înțelege ceea ce se întâmplă în zilele noastre.

Însuși conceptul de „ev mediu" este foarte interesant, întrucât există doar în Occident. Toate celelalte civilizații, fie ele creștine, precum Bizanțul sau Rusia, fie ele non-creștine, precum China sau India, pot fi împărțite în două perioade: perioada antică, în care aceste civilizații erau guvernate de propria lor filosofie, perspectivă asupra lumii, tradiție, și perioada modernă, în care au fost distruse de Apus. Nu există niciun fel de tranziție graduală vizibilă în trecerea de la o epocă la alta. Este doar o distrugere a uneia de către cealaltă.

Dar în Occident s-a întâmplat ceva deosebit în acea perioadă pe care o numim Evul Mediu. Este vorba de tranziția de la antichitate, adică de la antichitatea creștină, la epoca modernă. Iar studiul a ceea ce s-a întâmplat în momentul în care au survenit aceste schimbări, în special în jurul secolelor al XII-lea și al XIII-lea, ne oferă cheia pentru a înțelege vremurile noastre. Astfel, vom încerca să vedem în continuare cum s-a dezvoltat din creștinism perspectiva modernă.

Rădăcina întregii istorii moderne rezidă, după cum am spus, în schisma Bisericii de la Roma. Ivan Kireevski a vorbit foarte pătrunzător despre acest eveniment, deoarece, fiind un fiu al Apusului și mergând în Germania pentru a studia cu cei mai avansați filosofi, Hegel și Schelling, era pătruns cu desăvârșire de duhul apusean. Ulterior, s-a convertit pe deplin la Ortodoxie și a văzut că aceste două perspective asupra lumii nu pot fi puse împreună. El a dorit să afle de ce aceste două concepții sunt diferite, iar răspunsul său a fost că taina se găsește în sufletul omului, în ceea ce omul trebuie să aleagă.

Mai întâi de toate Roma a fost la început parte din Biserica universală a lui Hristos, susține Kireevski. Și nu există nicio îndoială că de-a lungul primelor secole Patriarhia Romei a fost o patriarhie ortodoxă perfect legitimă și chiar avea un primat de onoare, la fel cum avea până recent și Patriarhia Constantinopolului. Bineînțeles că asta nu înseamnă că (patriarhul ecumenic) este un fel de papă, ci doar că este primul între egali, adică prezidează întâlnirile între episcopi și altele.

Dar, după cum spune Kireevski:

„Fiecare patriarhie, fiecare trib, fiecare țară din lumea creștină a continuat să-și păstreze trăsăturile sale definitorii în același timp în care a luat parte la unitatea sobornicească a întregii Biserici. Fiecare popor, ca rezultat al circumstanțelor locale, tribale și istorice, și-a dezvoltat în sine un anumit aspect

al activității mentale, astfel încât este foarte firesc ca în viața sa spirituală și în scrierile teologilor săi să prezinte aceeași caracteristică specială, oricât de luminată ar fi de o conștiință mai înaltă”,

prin care el înțelege concepția ortodoxă despre viață.

„Astfel, scrierile teologice ale sirienilor își îndreaptă atenția cu predilecție spre viața contemplativă, interioară, detașată de lumea aceasta. Pe de altă parte, teologii latini erau preocupați în special de aspectele legate de activitatea practică și de legătura logică dintre concepte. Scriitorii duhovnicești ai Bizanțului, mai mult decât toți ceilalți, erau interesați de legătura dintre creștinism și științele separate care înfloreau în jurul său, care la început s-au revoltat împotriva sa, dar apoi i s-au supus.”

Iată, însă, care consideră el că este particularitatea Apusului:

„Se pare că trăsătura distinctivă a mentalului latin este tocmai ideea că raționalismul extern are întâietate față de esența interioară a lucrurilor. Dintre toate însușirile omului latin și în toate șerpuirile activității sale intelectuale și sufletești, se distinge o caracteristică comună. Și anume că ordinea exterioară a conceptelor logice a fost pentru omul apusean mai reală decât realitatea însăși. Mai mult, echilibrul interior al existenței sale era cunoscut de el doar prin echilibrul concepțiilor sale raționale sau prin activitatea formală exterioară.”

După care, Kireevski vorbește, în special, despre Fericitul Augustin:

„Niciun alt Părinte al Bisericii vechi sau modern nu a arătat o asemenea dragoste pentru lanțul logic al adevărurilor precum Fericitul Augustin... Anumite opere ale sale sunt, ca să spunem așa, un singur lanț de fier de silogisme, legate inseparabil unele de altele. Probabil din această cauză el merge uneori mult prea departe, fără să-și dea seama de unilateralitatea interioară a gândirii sale determinate de ordinea exterioară; și asta într-o asemenea măsură încât în ultimii ani ai vieții sale a trebuit să scrie el însuși niște respingeri ale unora dintre tezele sale anterioare."

Știm desigur că Augustin a minimalizat problema liberului arbitru deoarece el însuși a simțit acțiunea harului atât de puternic în convertirea sa, încât nu a apreciat la justa valoare învățătura Părinților Ortodocși despre liberul arbitru, pe care alții în Apus, precum (Sf.) Ioan Casian, au prețuit-o și au predat-o.
Kireevski continuă:

„Din moment ce atașamentul mentalității latine pentru lanțul exterior al conceptelor nu era lipsit de pericole pentru teologii latini, chiar și atunci când Biserica Romei era încă o parte vie din Biserica Ecumenică, când conștiința comună a întregii lumi ortodoxe modera fiecare trăsătură specială printr-o balanță justă, este de înțeles de ce, după separarea Romei de Biserica Ortodoxă, această trăsătură distinctivă a devenit decisivă și dominantă în învățăturile teologilor catolici. Se poate ca tocmai acest atașament pentru raționalitate, această înclinație excesivă pentru gândirea exterioară a conceptelor, să fie tocmai unul dintre motivele principale ale căderii Romei. În orice caz, pretextul pentru cădere este în afara îndoielii. Biserica latină a adăugat la simbolul original de credință, la Crez, o dogmă: o adăugire care era contrară Tradiției din conștiința

sobornicească a Bisericii și care a fost justificată doar pe baza deducțiilor logice ale teologilor apuseni."

Mai departe, afirmă: „...este destul de evident de ce teologii occidentali, cu toată scrupulozitatea lor logică, nu au putut vedea unitatea Bisericii sub nicio altă formă decât prin unitatea exterioară a episcopatului".

După care, Kireevski introduce o altă temă:

„Iar asta explică, de asemenea, de ce latinii acordă o asemenea importanță faptelor exterioare ale omului; de ce, când un suflet este pregătit sufletește, dar are un număr insuficient de fapte externe, ei nu se pot gândi la o altă modalitate pentru mântuirea lui decât printr-o perioadă petrecută în purgatoriu; de ce, în cele din urmă, pot atribui anumitor oameni chiar un exces de fapte exterioare valoroase și apoi să acorde din acest exces celor care au un număr insuficient de fapte externe bune."

Aceasta înseamnă că în sistemul catolic de indulgențe există un rezervor de fapte bune, realizate de sfinții care au făcut bine peste limita obligațiilor. Faptele bune sunt contabilizate ca într-o bancă, iar când există prea multe pentru mântuire Papa le distribuie celorlalți oameni într-o manieră foarte legalistă.

„Când Roma s-a separat de Biserica Ecumenică, creștinismul apusean a primit, în formă embrionară, acel principiu care a reprezentat trăsătura comună a întregii dezvoltări păgâno-grecești: principiul raționalismului. Biserica Romei s-a separat de Biserica Răsăriteană prin schimbarea anumitor dogme care au existat în tradiția întregului creștinism, pentru a introduce alte dogme care erau consecința exclusivă a unor deducții logice."

Consecința rupturii o reprezintă Evul Mediu, adică scolasticismul. În legătură cu această dezvoltare intelectuală, Kireevski afirmă:

„O nesfârșită amalgamare de concepții de-a lungul a șapte sute de ani! Acest caleidoscop inutil de categorii abstracte, care se desfășoară fără întrerupere înaintea minții perplexe, a trebuit să conducă, inevitabil, la o orbire generală față de acele convingeri vii, care se află dincolo de sfera rațiunii și logicii. Un om nu se ridică la convingeri pe calea silogismelor. Dimpotrivă, atunci când încearcă să-și fondeze convingerile sale pe deducții silogistice, nu face altceva decât să le distorsioneze adevărul, dacă nu le anulează întru totul. Și în felul acesta, Biserica Romei, chiar în secolul al IX-lea, a sădit în sine însăși sământa inevitabilă a Reformei, care a așezat exact această biserică în fața judecății aceleiași rațiuni logice pe care tocmai această biserică o exaltase. Un om perspicace îl putea vedea deja pe Luther în spatele Papei Nicolae I", adică în spatele acelui papă care l-a excomunicat pe Sfântul Fotie și care pretindea că este capul Bisericii, în sensul adoptat mai târziu de papalitate. „La fel, un om perspicace îi putea vedea deja în spatele lui Luther pe raționaliștii protestanți din secolul al XIX-lea."

„Biserica Romei s-a îndepărtat de adevăr doar pentru că a dorit să introducă în credință noi dogme, necunoscute tradiției Bisericii și generate de concluziile întâmplătoare ale logicii apusene. De aici s-a dezvoltat filosofia scolastică în cadrul credinței, apoi a existat o reformă a credinței și, în cele din urmă, o filosofie în afara credinței. Primii raționaliști au fost scolasticii. Cineva ar putea spune că raționaliștii secolului al IX-lea sunt hegelienii acelor zile, sau că în secolul al XIX-lea Europa își încheie ciclul de dezvoltare care a început în secolul al IX-lea."

Avem o imagine foarte precisă și o explicație foarte plauzibilă a mecanismului prin care Roma a părăsit Biserica

și a generat întreaga filosofie modernă care este atât de anti-ortodoxă.

Este foarte dificil să mergi mai departe, pentru a descoperi explicații mai profunde, deoarece unele lucruri ne sunt ascunse. Diavolul lucrează mereu. Se poate ca diavolul să fi încercat în nenumărate rânduri. De pildă, când i-a văzut pe egipteni gata să îmbrățișeze schisma monofizită, poate că a avut planuri să-i transforme pe ei în instrumentul pentru apostazie, sau poate s-a gândit la mentalitatea armeană, etc. Dar, așa cum s-au întâmplat lucrurile, mentalitatea latină a fost cea cu care a obținut rezultate. Odată îndepărtată de Ortodoxie, liberă să se dezvolte potrivit principiilor sale, biserica catolică a devenit sursa unei întregi noi filosofii, care a avut puterea de a covârși lumea, ceea ce s-a și întâmplat în vremurile noastre.

Astfel, prin schisma care s-a concretizat, spunem noi, în anul 1054, prin excomunicările pronunțate de Roma și Constantinopol, raționalismul latin este plasat deasupra unității sobornicești a Bisericii, deasupra conștiinței Bisericii. Astfel biserica nu mai este condusă de Duhul Sfânt, cum se întâmplă în Biserica Ortodoxă, ci acum se supune autorității externe, și anume Papei. Istoricii occidentali înșiși sunt destul de tranșanți că în acele vremuri a pătruns ceva nou în Biserică și în Occident. Înainte de acest episod, au existat înstrăinări temporare între Est și Vest, după cum s-a putut vedea în vremea Sfântului Fotie și a Papei Nicolae I. Au fost excomunicări, dar apoi s-a restabilit comuniunea. Carol cel Mare însuși a reprezentat o sursă de tensiuni prin crearea unui imperiu rival în Apus, dar abia în secolul al XI-lea această înstrăinare a devenit o ruptură.

În Occident a apărut un nou principiu descris în cartea „After Nine Hundred Years”, scrisă de ecumenistul dominican Yves Congar, care vorbește despre posibilitățile de unire cu Răsăritul. El menționează că acesta este tocmai unul dintre lucrurile care trebuie să fie depășite înainte de a exista o unire

a credinței. „Un creștin din secolele al IV-lea și al V-lea s-ar fi simțit mult mai puțin surprins de formele de evlavie din secolul al XI-lea decât s-ar fi simțit omologul său din secolul al XI-lea față de ce se întâmpla în secolul al XII-lea" în Apus.

A existat o asemenea schimbare importantă deja în secolul al XI-lea, secolul schismei, și în secolul al XII-lea, apogeul Evului Mediu. „Marea ruptură s-a produs în trecerea de la un secol la altul. Această schimbare a survenit doar în Apus, când, undeva între sfârșitul secolului al XI-lea și sfârșitul secolului al XII-lea, totul cumva s-a transformat. Această schimbare adâncă de perspectivă nu a avut loc în Răsărit, unde, din unele puncte de vedere, problemele creștine sunt astăzi exact ce erau și atunci – și ceea ce erau și în Apus înainte de sfârșitul secolului al XI-lea."

Mai departe, Congar ajunge exact la miezul subiectului nostru:

„În perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XI-lea și sfârșitul secolului al XII-lea, s-a ajuns la un punct de răscruce în Apus. A fost o epocă caracterizată de mai multe tranziții. În primul rând, a fost tranziția de la o perspectivă predominant esențialistă și exemplaristă la una naturalistă, cu un interes pentru existență. Aceasta este o tranziție de la un univers al cauzalității exemplare, în care expresiile gândirii sau ale faptelor își dobândesc adevărul de la modelul transcendent pe care lucrurile materiale îl imită, la un univers al cauzalității eficiente, în care mintea caută adevărul în lucruri și în formulările lor empirice. În al doilea rând, a existat o tranziție de la simbolic la dialectic sau, după cum ar putea spune cu mai mare precizie cineva, de la o percepție sintetică la o înclinație spre analiză și întrebări. Aici se găsește începutul scolasticii... Diferența dintre cele două lumi este o diferență între atitudinea percepției

sintetice, aflate în căutarea relațiilor dintre părți și întreg, și atitudinea analitică”, care ia lucrurile separat și le analizează. „În definitiv, filosofia slavofilă religioasă din secolul al XIX-lea nu s-a ridicat tocmai împotriva acestei atitudini analitice a catolicilor?” (Aici el îi are în vedere tocmai pe Homiakov și pe Kireevski).

„O altă tranziție a fost aceea de la o cultură în care domnea tradiția și în care reflexul sintezei era înrădăcinat, la o ambianță academică în care chestionarea continuă și cercetarea reprezentau norma, iar analiza, consecința firească a studiului. Răsăritul a mers pe calea tradiției, și am arătat cum unul dintre principiile diferențiatoare printre popoarele de credință ortodoxă provine din faptul că ei nu sunt instruiți, cum este cazul catolicilor, de școli. Teologii latini, căliți de scolastică, au fost adesea stupefiați să-i vadă pe greci cum refuză să se supună argumentelor lor deduse din rațiune, și în loc de asta, să caute refugiu în texte patristice sau în hotărâri canonice sinodale...”, ceea ce reprezenta răspunsul tipic al creștinilor înainte de schismă. „Dar asta a rămas ceva străin Răsăritului care nu a cunoscut niciun fel de scolastică și care nu a trecut nici prin Reformă și nici prin raționalismul de secol XVI-XVIII. Cu alte cuvinte, Răsăritul a fost străin de cele trei influențe care au modelat catolicismul modern.”

Iar aceste trei influențe sunt: scolastica, reforma și raționalismul.

În „prima jumătate a secolului al XIII-lea a apărut și s-a impus o nouă învățătură și știință teologică în Apus. Până atunci, tipul dominant de învățătură și știință a fost de natura monastică sau contemplativă, care era legat de viața liturgică a mănăstirilor sau catedralelor. Acum a fost adăugat un nou tip de învățătură și studiu, de natură academică și raționalistă, care avea să ia în curând locul celuilalt... Pe de altă parte, în Răsărit,

predarea și studierea teologiei, chiar și a filosofiei, și-a păstrat statutul religios."

În cele ce urmează vom încerca să analizăm câteva exemple pentru a vedea ce vrea să spună Congar. El vorbește de un nou spirit: un spirit nou, al interesului pentru lume, al dorinței de a analiza. Apare și o întreagă nouă tehnică de studiu, dependentă de rațiunea umană, pe care Răsăritul nu a avut-o niciodată. Ca urmare, ne vom îndrepta prima oară atenția spre problema scolasticismului.

Scolasticismul

Sărmanul Toma din Aquino a fost atât de criticat de noi ortodocșii încât chiar ar trebui să-l citim pentru a vedea ceea ce are de spus. Mai ales că este suficient să citim foarte puțin din el pentru a-i vedea destul de limpede filosofia asupra lumii, tipul de întrebări pe care le pune, felul în care le răspunde și felul în care raționează.

Toma a scris o carte formidabil de mare, care s-a tradus acum, cred, și în engleză, în vreo 20 de volume, Summa Theologica, în care se presupune că a discutat totul: despre Dumnezeu, despre diavol, despre lume, despre sfârșitul lumii, despre începutul lumii, despre toate lucrurile pe care omul ar trebui să le știe. Iar totul este împărțit în diferite întrebări și categorii.

Iată un exemplu pentru felul în care raționează. Întâi întreabă: „Este diavolul cauza directă a păcatelor omului?" Acum noi știm că diavolul acționează asupra noastră și omul păcătuiește, dar Toma pune tot felul de întrebări despre modalitatea în care se întâmplă acest lucru. Drept urmare, el întreabă precis dacă diavolul este cauza directă a căderii în păcat a omului. Un scriitor ortodox ar spune, desigur, că trebuie să ne luptăm: diavolul încearcă să ne ispitească, însă noi nu

putem fi ispitiți împotriva puterii noastre. Sunt multe texte care demonstrează acest lucru: Sfinții Părinți, Scripturile ș.a.m.d. Știm însă că la Toma va urma o abordare sistematică a acestei probleme.

În primul rând, conform metodei scolastice, trebuie să existe obiecții, la fel cum în canonizarea sfinților trebuie să existe un avocat al diavolului, care adună toate murdăriile și bârfele pe care le poate culege despre un sfânt, inventând lucruri și încercând să copleșească dovezile părții adverse. În felul acesta, având pusă înainte atât partea pozitivă cât și negativă, vei fi obiectiv și vei ajunge într-un final la adevăr.

Așadar, „Obiecția Unu. Se pare că diavolul este cauza directă a căderii în păcat a omului." Avem această obiecție, deoarece răspunsul pe care el dorește să îl dea este exact opusul.

„Păcatul constă în mod direct într-un act al părții apetitive, însă Augustin spune că diavolul îi inspiră pe prietenii săi cu dorințe rele; iar Beda, comentând asupra acestui lucru, spune că diavolul atrage mintea spre dorințe rele. Isidor afirmă că diavolul umple inimile oamenilor cu patimi secrete. Drept urmare, diavolul este cauza directă a păcatului."

Bineînțeles că toate aceste dovezi sunt mai apoi respinse, deoarece Toma îi citează pe acești teologi care în realitate nu spun ceea îi face să spună cel care obiectează. Puteți observa deja că trebuie să te contorsionezi și să creezi un tip de argumentație parțială. Iar el permite acest lucru, adică lansează un argument doar pentru a-l respinge.

După care avem:

„Obiecția Doi: Mai departe Ieronim spune că, la fel cum Dumnezeu este cel care perfectează binele, la fel și diavolul

perfectează răul. Însă Dumnezeu este cauza directă a binelui nostru; pe cale de consecință, diavolul este cauza directă a păcatelor noastre".

Este foarte logic: pe de o parte este Dumnezeu; dar desigur că noi facem binele de unii singuri, pe lângă ajutorul pe care îl avem de la Dumnezeu. Deja totul devine caraghios.

Dar vom trece la a treia obiecție:

„Mai departe, filosoful", prin care el înțelegea marea autoritate, Aristotel, „într-un capitol al Eticii spune: trebuie să existe un principiu extern al deliberării umane. Acum, deliberarea umană nu este doar despre lucruri bune, ci și despre lucruri rele. Din acest motiv, la fel cum Dumnezeu îl mișcă pe om pentru a delibera spre bine și astfel este cauza directă a binelui, la fel diavolul îl influențează pe om spre rău și drept urmare este cauza păcatului."

După care va întoarce totul cu susul în jos și ne va arăta ce este adevărul. Astfel, el afirmă: „Dimpotrivă, Augustin demonstrează că în afara propriei voințe nimic nu face ca mintea unui om să devină o sclavă a dorințelor sale. Omul, însă, nu devine sclav al dorințelor decât prin păcat; drept urmare, cauza păcatului nu poate fi diavolul, ci doar voința omului singură."

Și mai apoi oferă răspunsul său:

„Consider că păcatul este o acțiune și astfel un lucru poate fi o cauză directă a păcatului în același fel în care oricine este în mod direct cauza unei acțiuni, iar aceasta se poate întâmpla doar prin mișcarea principiului propriu acelei acțiuni spre acțiune. Acum, principiul propriu al unei acțiuni păcătoase este voința, din moment ce fiecare păcat este voluntar. Pe cale de

consecință, nimic nu poate fi în mod direct cauza păcatului, cu excepția a ceea ce mișcă dorința spre acțiune.”

Nu există nimic de felul acesta la Sfinții Părinți. Aceasta este demonstrația logică după schema ABC, adică o argumentație silogistică.

„Acum, voința, după cum am afirmat mai înainte, poate fi mișcată de două lucruri: mai întâi de obiectul său, în măsura în care, așa cum se spune, partea doritoare, care percepe, mișcă partea apetitivă; în al doilea rând, de acel agent care mișcă voința interioară să dorească, iar aceasta nu este altceva decât voința însăși sau Dumnezeu, după cum am arătat mai sus. Acum, Dumnezeu nu poate fi cauza păcatului, așa cum am afirmat mai înainte. Drept urmare, rezultă că din acest punct de vedere voința omului singură reprezintă cauza directă a căderii sale în păcat” ș.a.m.d.

El continuă să răspundă obiecțiilor, nefăcând altceva decât să arate că a împărțit/disecat această problemă, despre cum acționează în noi păcatul, care este foarte simplă. Sfinții Părinți nu vor aborda astfel problema și nu o vor fărâmița. Ei vor expune la modul general problema felului în care un om păcătuiește. Aceasta nu este o temă care trebuie mărunțită, deoarece este o întreagă problemă, foarte existențială. Trebuie să știm cum acționează păcatul și dacă diavolul acționează asupra noastră și cum o face. Dar când fărâmițezi lucrurile astfel, te poți lăsa apoi comod pe spate, foarte mulțumit că ai gândit astfel lucrurile. Aceasta este o abordare foarte diferită de abordarea patristică ortodoxă. Deja ai pus întrebări care încep să despice destul de tare firul în patru.

De pildă, apare întrebarea: „Dacă ar fi păcătuit Eva și nu Adam, atunci s-ar mai fi moștenit păcatul originar la copii?”.

Dacă Eva ar fi păcătuit, iar apoi Adam nu ar fi urmat-o, am mai fi căzut noi? Am mai avea păcatul originar? Ar fi omul nemuritor? Este în bună măsură, ei bine, o întrebare abstractă, la care cine s-ar fi gândit? Și avem obiecția: „Se pare că, dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuit, atunci copiii ar fi moștenit oricum păcatul originar. Pentru că noi am moștenit păcatul originar de la părinții noștri, în măsura în care am fost cândva în ei potrivit cuvântului Apostolului atunci când spune: «toți au păcătuit în el». Acum un om preexistă în mama sa la fel cum există și în tatăl său, iar din acest motiv un om ar fi moștenit păcatul originar din partea mamei sale la fel ca și din partea tatălui său."

Din nou, obiecția a doua:

„Dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuit, atunci copiii lor ar fi fost susceptibili de suferință și moarte, din moment ce mama este aceea care furnizează materia generării, după cum afirmă Aristotel. Iar moartea și tendința spre suferință sunt rezultatele necesare ale materiei. Tendința spre suferință și necesitatea morții sunt pedepsele pentru păcatul originar. Din acest motiv, dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuit, atunci copiii lor ar fi moștenit păcatul originar.

Obiecția a treia: Mai departe (Sf. Ioan) Damaschin susține că Duhul Sfânt S-a pogorât asupra Fecioarei din care S-a născut Hristos fără păcatul originar, curățind-o. Dar această curățare nu ar fi fost necesară dacă păcatul originar nu ar fi fost moștenit de la mamă. Drept urmare, corupția păcatului originar a fost moștenită de la mamă, astfel încât, dacă Eva ar fi păcătuit, copiii ei ar fi moștenit păcatul originar chiar dacă Adam nu ar fi păcătuit."

Toma din Aquino va susține punctul de vedere contrar: „Dimpotrivă, Apostolul spune: «printr-un om a intrat păcatul

în lume». Acum, dacă femeia ar fi transmis păcatul originar copiilor ei, el ar fi spus că a intrat prin doi oameni, deoarece ar fi păcătuit amândoi, sau mai degrabă că ar fi intrat printr-o femeie, din moment ce ea a păcătuit prima. Ca urmare, păcatul originar este transmis copiilor nu de mamă, ci de tată. Afirm că soluția la această problemă este clarificată de ceea ce s-a spus, deoarece s-a afirmat că păcatul originar este transmis de primul părinte în măsura în care el este mișcătorul pentru procreere, și din acest motiv s-a spus că, dacă ar fi cineva care s-ar naște doar material din trupul uman, atunci acea persoană nu ar moșteni păcatul originar. Este clar astfel că în opinia filosofilor principiul activ al generării este de la tată, în timp ce mama furnizează materia. În concluzie, păcatul originar este dobândit nu de la mamă, ci de la tată, așa încât, dacă Eva și nu Adam ar fi păcătuit, copiii lor nu ar fi moștenit păcatul originar. Pe când, dacă Adam, și nu Eva ar fi păcătuit, ei l-ar fi moștenit."

După care Toma răspunde unor obiecții la o problemă care este în mod evident dincolo de cunoașterea noastră, deoarece Dumnezeu a lăsat lucrurile astfel. Nu este sarcina noastră să speculăm asupra acestor probleme fără relevanță pentru mântuirea noastră și care nu fac altceva decât să arate că ai timp de pierdut în fotoliul academic pentru a discuta chestiuni sterile. Este o problemă complet inutilă, iar el crede că a descoperit răspunsuri. Din felul în care gândește poți vedea limpede că este o abordare foarte, foarte diferită de duhul Sfinților Părinți care nu merg de la un silogism logic la altul. Aici este doar logică și Toma ajunge uneori la concluzii pur și simplu ridicole doar prin urmărirea logicii.

Așadar, putem vedea că aici – iar el reprezintă culmea scolasticismului – avem de-a face cu o sistematizare a învățăturii creștine prin care, în fapt, învățătura creștină este subordonată logicii. Logica însăși depinde, însă, bineînțeles,

de punctul de plecare. Iar ei cred că pornesc de la revelația creștină primară. Vom vedea în curând că există tot felul de alte influențe care își pun amprenta asupra rațiunii.

În sistemul scolastic, logicitatea devine primul criteriu al adevărului, în timp ce originea vie a credinței ocupă locul secundar. Acesta este și motivul pentru care mai târziu oamenii au ajuns s-o urască atât de mult, deoarece simțeau că este un cadru complet osificat în care nu mai există niciun fel de viață, ci doar dezbateri sterile despre probleme care nu preocupă pe nimeni. Atunci când se discută probleme reale, scolastica le nivelează și stoarce toată viața din ele. Din cauza acestei influențe, un occidental începe să piardă legătura sa vie cu Adevărul. Și astfel creștinismul este redus la un sistem, la nivelul uman, iar aceasta este una din rădăcinile principale ale greșelilor de mai târziu din Apus, care pot fi, în fapt, rezumate ca fiind încercarea de a realiza prin eforturi umane ceva mai bun decât creștinismul.

În legătură cu acest subiect, Dostoievski descrie foarte precis ce au făcut papii, adică încercarea Bisericii Romei de a realiza, prin propriile forțe, ceva mai bun decât Ortodoxia, în legenda Marelui Inchizitor, din romanul „Frații Karamazov".

Un astfel de exemplu îl reprezintă renumitul „argument pentru existența lui Dumnezeu" propus de Anselm, care a inventat această metodă pentru a demonstra existența lui Dumnezeu. După cum veți putea vedea, este un argument foarte inteligent, dar nu demonstrează nimic. El se întreabă „Ce este Dumnezeu?" și răspunde: „Dumnezeu este o ființă față de care nimic mai mare nu poate fi conceput." Dar chiar și un ateu va spune: „Ei bine, dacă există un Dumnezeu, da, așa e, El trebuie să fie mai mare decât orice există sau decât orice poate fi conceput, deoarece nu există nimic mai mare decât Dumnezeu, conform celor care cred în El."

În al doilea rând, existența este cu certitudine un atribut pozitiv și ceva ce trebuie să aparțină cuiva ce este mai mare

decât orice altceva ce poate fi conceput, nu-i așa? Și vă veți gândi, desigur, că dacă un lucru este mai mare decât orice altceva, trebuie să fie ceva existent deoarece este ceva pozitiv, iar ceva ce nu există nu poate fi mai mare decât ceva ce există. Apoi Anselm afirmă că acel ceva față de care nimic mai mare nu poate fi conceput trebuie să aibă existența ca unul din atributele sale care îl fac să fie mai mare decât orice poate fi conceput. Din acest motiv, trebuie să existe. Deci, Dumnezeu există.

Și după cum puteți vedea, acest om vă trage pe sfoară. Dacă deja credeți, veți putea spune: da, este un argument foarte drăguț. Poți dovedi credința prin legile minții. Dar, dacă nu crezi, te simți păcălit de aceste așa-zise dovezi, deoarece nu ești dispus să accepți, în primul rând, că acest lucru este ceva mai mult decât o lucrare a imaginației. În acest raționament putem deja vedea semințele subiectivismului care va apărea mai târziu în Apus.

Acesta este exact același tip de metodă pe care a folosit-o Descartes, când a încercat să demonstreze propria sa existență, spunând: „Gândesc, deci exist". Același lucru l-a făcut și Metoxis Makrakis când a afirmat că el este primul om din istoria Ortodoxiei care a demonstrat existența Treimii, ca și cum înainte de el Părinții și-au pierdut vremea, iar el era primul care avea suficientă inteligență și înțelegere a filosofiei pentru a demonstra ce nu au putut să demonstreze Sfinții Părinți.

Makrakis are întocmai același tip de mentalitate: „Prin propriile mele eforturi, vă voi oferi explicația adevărată a lucrurilor, vouă, oamenilor simpli, care credeați în orice vi se spunea." Tocmai acest lucru încearcă să-l facă filosofi precum Anselm. Avem din nou de-a face cu duhul care încearcă să îmbunătățească creștinismul, încercând să accepte nu cum făceau Sfinții Părinți, prin credință simplă, ci prin demonstrații. În fapt, Anselm era influențat de toate aceste curente, în special de Aristotel, care avea o mare autoritate în acele timpuri,

deoarece avea un soi de filosofie universală. Viziunea sa asupra naturii era considerată a fi adevărul absolut.

Așadar, acesta este primul punct: scolasticismul, prin care rațiunea umană devine criteriul ultim în locul Tradiției. Și exact în acest punct Roma s-a despărțit de Biserica Ortodoxă. Dar aceasta este doar o parte din tabloul complet a ceea ce s-a petrecut în Evul Mediu.

Plăsmuirile romanești

S-a mai întâmplat ceva. Tradiția ortodoxă nu a fost doar raționalizată, ci a fost amestecată cu elemente de roman de aventură. În viețile sfinților ortodocși a intrat un element din legendele păgâne, astfel încât, dacă citești viața unui sfânt ortodox, iar apoi citești aceeași viață într-o versiune latină, vei fi complet uimit. Să luăm doar un singur exemplu, viața Sfântului Hristofor, care este cunoscută. În realitate nu știm atât de multe despre el, dar viața sa în linii mari o cunoaștem. A fost un ostaș și a fost martirizat, supus la chinuri. Apoi există o serie de minuni în viața sa. Are chiar și un toiag care a odrăslit, iar toate acestea există în tradiția vieților sfinților ortodocși.

Legenda de Aur, o carte scrisă în engleză în secolul al XIII-lea, este o compilație a vieților sfinților, la fel cum avem noi citirile zilnice din viețile sfinților adunate de Sfântul Dimitrie al Rostovului. În fiecare zi există câte o viață a unui sfânt. Însă Legenda de Aur le transformă în basme. Așadar, în secolul al XIII-lea, la apogeul Evului Mediu, înainte de Renaștere (când Ioachim de Fiore întreprindea toate acele schimbări), avem această viață a Sfântului Hristofor, dar alcătuită într-un asemenea fel, încât nu știi despre cine este vorba.

Se pare că, potrivit acestei „vieți", Sfântul Hristofor a fost un fel de barbar care s-a hotărât să meargă în lume pentru a-l

căuta pe cel mai puternic rege din lume și a-l sluji. El descoperă un rege puternic și mare. Așa cum se întâmplă întotdeauna, îl slujește pe rege și este foarte fericit că își poate demonstra bărbăția și curajul și se poate lupta pentru el. După care, la curtea regelui își face apariția un menestrel – genul acela de trubaduri care cutreierau lumea – și începe să cânte. Cântă despre diavol, îl menționează pe diavol, iar de fiecare dată când pronunță numele diavolului, regele își face semnul crucii. Așadar, regele pare să fie un fel de creștin. Sfântul Hristofor este uluit: „De ce vă faceți semnul crucii? De ce vă faceți semnul crucii de fiecare dată când vorbește de diavol?", întreabă el.

„Pentru că sunt creștin și îmi este frică de diavol", vine răspunsul.

„Frică de diavol! Asta înseamnă că diavolul trebuie să fie un rege mult mai puternic decât ești tu: mă voi duce și îi voi sluji diavolului", spune Sfântul Hristofor. Așadar, el pleacă în căutarea diavolului pentru a-i sluji lui, deoarece el este cel mai puternic rege. Într-un sfârșit, mergând pe drum dă peste cineva pe care îl întreabă: „Cine ești tu?"

„Eu sunt diavolul", răspunde acela.

„Bine, căci eu vreau să-ți slujesc. Tu ești cel mai puternic rege din lume." Intră, deci, în slujba diavolului și ia parte la diferite aventuri în mai multe locuri. Când ajung la o cruce, diavolul se dă înapoi dintr-odată, ezită și o ia la fugă. Iar Hristofor îl întreabă: „De ce ai fugit? Credeam că ești cel mai puternic rege din lume."

„Nu, nu pot suporta crucea."

„De ce?"

„Nu-ți voi spune"

Iar Hristofor i-a răspuns: „Nu, dacă nu îmi vei spune, mă voi duce să caut alt rege mai puternic, deoarece tu nu ești atât de puternic precum spui". În acel moment diavolul îi spune că

a existat cineva care a murit pe cruce, de care el se teme, iar numele Aceluia este Hristos.

La care Hristofor spune: „Așa deci... asta înseamnă că există un rege și mai puternic. Mă voi duce să-i slujesc lui Hristos." Și pleacă în căutarea lui Hristos, ajungând la un sfânt călugăr, pe care îl întreabă: „Unde îl pot găsi pe Hristos?". Călugărul, în schimb, îi vorbește despre Hristos. „Vreau să-i slujesc. Cum îl pot sluji?" întreabă Hristofor.

„Începe să postești!" îi spune călugărul.

„Nu pot să postesc."

„Nu poți să postești? Ei bine, atunci începe să te rogi."

„Oh, dar nu pot nici să mă rog."

„Ei bine, dacă nu poți nici să te rogi, în cazul acesta mergi la un anumit râu, construiește-ți o colibă, stai acolo, așteaptă-i pe oameni să vină și trece-i râul. În felul acesta Îi vei sluji lui Hristos."

S-a dus astfel la râu și și-a construit acea colibă. Într-o noapte agitată aude o voce plăpândă: „Hristofor, Hristofor!" De trei ori se duce afară dar nu vede pe nimeni, pentru ca în cele din urmă să vadă un un copilaș foarte mic care stătea pe marginea râului și care îi spune: „Hristofor, du-mă pe malul celălalt". Așa că îl așază pe umerii săi, se apucă să treacă râul, dar între timp râul se umflă din ce în ce mai tare în timp ce copilașul devine din ce în ce mai greu. Într-un final îi spune copilului: „Mă simt de parcă aș căra greutatea întregii lumi pe umerii mei." Iar băiețelul îi răspunde: „Nu cari doar greutatea întregii lumi, ci Îl cari pe Creatorul lumii".

După care el pleacă și este martirizat.

Se poate observa cum este introdus în mod evident elementul de basm. Nu putem ști motivul. Poate că sunt influențe păgâne, poate avem de-a face cu o imaginație foarte bogată. Oricum ar sta lucrurile, când acest element fantastic intră în scrierea vieții unui sfânt, ea devine un basm inventat în

întregime. Acesta este motivul pentru care în icoanele catolice și chiar în unele ortodoxe Sfântul Hristofor apare cu Hristos-copilul pe umerii săi, deoarece cuvântul „Hristofor" înseamnă „Cel care Îl poartă pe Hristos". Astfel se realizează o interpretare literală și se inventează o poveste pentru a se potrivi acesteia.

Există multe alte exemple de elemente picarești în sursele catolice, chiar de la apogeul Evului Mediu din secolul al XIII-lea. Nu ne putem încrede în aceste izvoare. Mai ales că acesta este motivul pentru care cercetătorii de mai târziu au ajuns să fie neîncrezători față de aceste surse. Există, bineînțeles, legendele, precum cea a Graalului, care provin din legendele celtice, legende păgâne, Legenda de Aur...

Un nou concept de sfințenie

Așadar, putem observa cum în Evul Mediu raționalismul și logicismul înlocuiesc credința. Sau, mai bine spus, acaparează și modelează credința, devenind standardele, în același timp în care își fac apariția elemente fantastice.

Iar acum ajungem la un punct foarte important, poate chiar mai important decât scolasticismul, deoarece, într-un final, va contribui mult mai mult decât scolasticismul la venirea Antihristului. Ne referim, desigur, la conceptul de sfințenie, care se transformă în ceva diferit față de concepția ortodoxă despre sfințenie. Cea mai bună ilustrare a acestei transformări o reprezintă viața lui Francisc de Assisi.

Omul acesta a fost atât de popular – în fapt, extraordinar de popular – încât, oriunde mergea, oamenii veneau la el cântând, comportându-se de parcă ar fi venit Hristos Însuși. Stârnea peste tot un mare entuziasm, ceea ce arată că se mișca în spiritul vremurilor. Dacă ne uităm, însă, la viața sa, vedem cât de ciudată este ea, privită dintr-o perspectivă ortodoxă. Putem

merge până într-acolo încât să afirmăm că nu este nicidecum viața unui sfânt ortodox.

El a pus, pentru început, bazele unei nou stil de viață. A inventat regula sărăciei, deoarece într-o zi s-a citit în biserică fragmentul din Evanghelie despre sărăcie și despre faptul că Apostolii nu aveau nimic cu ei când predicau, asta deși mai târziu desigur că Apostolii luau cu ei bani. Prima oară când au mers câte doi în orașe să predice evreilor nu au luat nimic cu ei. Iar Francisc a auzit asta și s-a simțit chemat să inventeze o nouă regulă, un nou stil de viață, o regulă a sărăciei bazată pe Evanghelie, ca și cum nu ar fi existat nicio tradiție monastică înainte de el. Chiar atunci existau foarte mulți sfinți mari.

Bineînțeles că poate s-a uitat în jurul său, a văzut poate că mănăstirile erau corupte și și-a dorit ceva diferit. Însă este ceva extrem de îndoielnic să te gândești că vei face ceva cu totul nou, vei inventa o nouă regulă de viață, care nu se bazează pe Sfinții Părinți. Dacă nu era mulțumit de Părinții Latini mai apropiați de el, putea să se întoarcă la Sfântul Ioan Casian, la Părinții Egipteni, dar nu a făcut-o. A mers direct la Evanghelie, exact cum au făcut-o mai târziu și protestanții, și a inventat pentru sine o regulă a sărăciei. Nu există nimic deosebit în asta. Bineînțeles că monahii sunt săraci, dar el a făcut din asta ceva cu totul special, la fel cum mai târziu îi vom vedea pe catolici că fac ceva special din Maica Domnului ca și cum ar fi un fel de ființă nepământească.

Mai mult, Francisc și-a dat sieși și ucenicilor nume noi. Nu aveau să mai fie numiți pur și simplu călugări, ci „penitenții din Assisi” sau „menestrelii Domnului”, deoarece mergeau și cântau. Așadar, deja putem vedea că ei nu mai se comportă precum monahii și asceții din trecut, ci sunt mișcați de un spirit nou care se aseamănă foarte mult cu duhul vremurilor.

O întâmplare petrecută în anul 1223 este edificatoare, deoarece atunci Francisc s-a hotărât să sărbătorească într-o

nouă manieră Crăciunul. În biserica din Italia în care se găsea a reconstituit staulul de la Bethlehem, și astfel a început închinarea la iesle din Biserica Latină. În jurul acestui moment a creat un fel de piesă de teatru care reprezintă începutul pieselor de teatru religios din Italia, contribuind astfel la intensificarea elementului dramatic. Deși teatrul își are, bineînțeles, originea în același fenomen, nu vom atinge acum acest subiect.

Piesa de teatru religios, care își are originea de fapt în Liturghie, avea în centrul ei Împărtășania și temele religioase și reprezenta o ajustare la noul duh al vremurilor, pentru a face religia mai interesantă, mai în acord cu viața cotidiană, mai apropiată de credincioși, ca și cum Ortodoxia nu ar fi suficientă.

Mai este ceva legat de așa zisa sa „sfințenie". Unul dintre biografii săi afirmă că „însuși ascetismul său era adesea îmbrăcat în hainele romantismului". Așadar, el o curta pe Doamna Sărăcie, se gândea la ea ca și cum ar fi o persoană reală și o tot pețea ca pe o logodnică. Același lucru îl face și cu Sora Moarte și, în general, recurge la tot felul de personificări.

Un eveniment foarte tipic pentru o mentalitate complet neortodoxă a survenit odată pe când Francisc era bolnav și a mâncat carne. Un ortodox care nu este călugăr poate că va mânca, în timpul bolii, carne. Dacă o va face, se va pocăi pentru aceasta, se va gândi „Oricum, nu sunt bun" și Îi va cere Domnului să fie iertat. Nu însă și Francisc din Assisi. În loc de aceasta, el s-a dus să le predice oamenilor care se adunaseră, ca de obicei, cu miile. Le-a spus: „Opriți-vă! Stați aici până când mă voi întoarce." Apoi s-a dus la o biserică din apropiere și i-a obligat pe doi ucenici să facă ce le-a cerut: unul dintre ei i-a turnat în cap o găleată de cenușă, iar al doilea i-a pus în jurul gâtului o funie și l-a tras de ea în fața oamenilor care așteptau cu toții să vadă ce se întâmplă. Și astfel apare Francisc din Assisi târât de o funie, cu cenușă pe capul său negru, în timp ce îi

privește pe oameni și le spune: „Mă considerați un sfânt, dar eu am mâncat carne când am fost bolnav."

Prin această afirmație el realizează un spectacol public prin care vrea să le spună oamenilor că el e cu adevărat foarte sfânt, iar dacă face o greșeală trebuie să o răscumpere astfel încât ei să creadă în continuare că este foarte sfânt. Putem vedea astfel cum Francisc deja joacă rolul unui om sfânt care trebuie să apară în fața oamenilor ca pur, pe când un om cu adevărat sfânt s-ar pocăi și ar considera că este cu atât mai bine dacă oamenii îl consideră rău.

Părintele G(herman): Ei bine, cred că acesta un bun exemplu: nebunii pentru Hristos fac în general exact contrariul. Se comportă nebunește pentru a fi smeriți...

Părintele S(erafim): Desigur că oamenii care deja acceptaseră noile idei despre sfințenie spun „Cât de smerit este acest om!". Dar, în fapt, este vorba despre o smerenie falsă. Aceasta nu este smerenie. În realitate, cheia de înțelegere a smereniei sale este mândria, pentru că se gândește la sine ca la un om sfânt. „Nu găsesc în mine niciun păcat pe care să nu-l fi ispășit prin spovedanie sau pocăință. Pentru că Domnul în mila Sa mi-a dat darul de a recunoaște limpede în rugăciune când nu I-am fost pe plac și când I-am fost pe plac" afirmă el. Ceea ce avem aici este mulțumirea de sine spirituală. „Sunt sfânt; am păcătuit, dar m-am răscumpărat pentru aceste păcate printr-un anumit număr de penitențe și prin faptul că m-am târât în fața oamenilor, astfel încât acum știu că sunt pur."

Pentru a observa diferențele putem compara viața sa cu orice viață a unui sfânt ortodox, de pildă cu viața Sfântului Sisoe. Acesta se pregătea să moară, dar apoi a mai trăit o scurtă vreme. Când uceniciii lui l-au întrebat: „De ce te-ai întors?", el

le-a răspuns: „Un înger mi-a spus că nu sunt pregătit; trebuie să mă pocăiesc și mai mult”. Despre Sfântul Sisoe se presupunea că a dus o viață sfântă și cu toate astea a afirmat: „Am încercat toată viața mea să-I fiu pe plac lui Dumnezeu, iar acum la sfârșit nu știu dacă I-am fost sau nu pe plac”. Iar Francisc știa că i-a plăcut lui Dumnezeu. Acesta este deja duhul fariseilor.

Pe patul de moarte, Francisc a afirmat: „Acum mă cheamă Dumnezeu și vă iert pe toți, fraților, atât pe cei de aproape, cât și pe cei de departe, de toate greșelile și răutățile, și vă șterg păcatele atât cât îmi stă în putere”. El nu era preot, așa că până și în sensul acesta indirect nu avea niciun fel de putere. Mai bine zis, Francisc avea un fel de a-și atribui o putere a sfințeniei prin care putea ierta păcatele oamenilor – o concepție complet neortodoxă. Ultimele sale cuvinte au fost: „Am făcut ceea ce a trebuit să fac. Mă întorc la Dumnezeu. Mila Domnului fie asupra voastră.” Adică: „Sunt perfect. Am făcut-o, am terminat, sunt perfect justificat.”

Simptomatic pentru tipul acesta de sfințenie este o întâmplare din viața sa, când i-ar fi apărut Hristos la rugăciune și i-ar fi oferit orice și-ar fi dorit. Deja suntem în povestirile romantice și în basme: „Pune-ți trei dorințe”.

Familiaritatea aceasta a unui sfânt cu Dumnezeu reprezintă o marcă a *prelestului*, a înșelării duhovnicești. Fiind foarte împovărat de iubirea sa pentru oameni, Francisc a cerut o indulgență completă pentru toți aceia care se spovedesc și vizitează capela sa, aflată în centrul ordinului său. Iar Hristos a fost de acord, dar a precizat că Papa trebuie să ratifice acest lucru. Papa a făcut asta și de atunci pe 2 august poți obține o iertare totală a păcatelor dacă te duci la capela sa și te spovedești, ceea ce înseamnă că nu trebuie să suporți consecințe temporare sau temporale pentru păcatele tale. Un întreg nou sistem de indulgențe este deja pus la punct în secolul al XIII-lea.

Părintele G: În revista pentru copii a Mitropoliei au publicat o viață a Sfântului Francisc, intitulată „O viață tânără". Copii ortodocși citesc această viața alături de viața Sfântului Serafim. Pot fi ele unite?

Părintele S: Dar cea mai izbitoare trăsătură a acestei așa-numite „sfințenii", în fapt cea mai izbitoare caracteristică a înșelării sale, este aceea că L-a urmat pe Hristos doar într-o manieră exterioară. Când și-a strâns primii săi ucenici, la început, cred, șapte și apoi doisprezece, i-a adunat și i-a trimis doi câte doi să răspândească Evanghelia: el a mers în Franța, pe alți doi i-a trimis în Anglia, în Italia șamd. El a folosit exact cuvintele Evangheliei: vă trimit doi câte doi să propăvăduiți iertarea păcatelor. Mai întâi i-a trimis în țările creștine și abia mai târziu i-a îndreptat spre țările păgâne, ca și cum ar propovădui o nouă Evanghelie, ca și cum nu s-ar fi făcut deja acest lucru, ca și cum el ar fi un nou hristos care își trimite proprii oameni pentru a răspândi Evanghelia. Aceste țări aveau deja episcopii și preoții lor, toată ierarhia, dar el îi trimite în aceste țări care aveau deja conducere creștină pentru a predica evanghelia sa. S-au dus într-adevăr și au pus bazele ordinului franciscan.

Mai mult, chiar înainte de a muri i-a fost adusă pâine. A binecuvântat pâinea, a rupt-o și le-a dat-o ucenicilor săi. Viața Sfântului Francisc ne spune că a comemorat cina cea de taină pe care a luat-o Domnul cu ucenicii săi pentru ultima oară. În felul acesta le-a oferit și el o „cină de taină".

S-a mai întâmplat ceva foarte interesant cu el în momentul când i-au apărut stigmatele, adică urmele rănilor lui Hristos, în mâini, pe coastă și la picioare. Înainte de a se alege cu aceste semne – care în Biserica Catolică sunt considerate un semn autentic de sfințenie – el s-a rugat să sufere ceea ce a suferit Hristos în trup și în suflet, „ca să simt pe cât îmi este cu putință în toată ființa mea acea iubire infinită cu care Tu ai

ars, oh, Fiule al lui Dumnezeu, și care Te-a făcut să suferi atâtea chinuri pentru noi, păcătoșii."

Este o insolență, ceva de negăsit la adevărații sfinți: să dorească să aibă însăși iubirea lui Dumnezeu și să dorească să sufere ceea ce a suferit El în trupul Său. Aceasta nu este o râvnă duhovnicească, ci o căutare a unor senzații trupești și o mare mândrie în a dori să simți ceea ce simte Dumnezeu. Puteți face o comparație între episodul acesta și orice apariție a lui Hristos în fața sfinților. I-a apărut, de pildă, Sfântului Serafim de Sarov când se afla ca diacon în biserică, deși Sfântul Serafim nu s-a rugat „Arată-mi-Te!" sau „Fă-mă să simt ceea ce ai simțit Tu!". Se ruga în biserică și Hristos i-a apărut, dar el nici măcar nu a dorit să vorbească despre asta.

Mai apoi, când Francisc a primit stigmatele, a avut viziunea unui serafim cu un Hristos crucificat suprapus peste el. Serafimul s-a apropiat și a început să răspândească raze care i-au dat stigmatele. Potrivit vieții sale, în acel moment Francisc s-a simțit complet transformat în Iisus, ceea ce reprezintă o blasfemie. Aici se găsește rădăcina întregii spiritualități catolice: acest sentimentalism, că Iisus vine la mine: „Sunt una cu El, iar El este una cu mine". Toate acestea sunt prelest (înșelări).

Mai târziu, cum era de așteptat, ucenicii săi l-au numit „noul Hristos". Într-una din viețile sale se spune că – (Sf.) Ignatie Briancianinov cita adesea acest pasaj – atunci când a murit, Francisc a fost ridicat la ceruri, iar Dumnezeu, care îl ținea în brațe, nu știa cine este mai mare, Francisc sau Fiul Său.

Acest tip de sfințenie și de spiritualitate este deja mult mai nociv decât scolasticismul. Poți avea raționaliști care predau în seminarii și încă să mai păstreze sfințenia, încât să rămâi legat de rădăcinile spiritualității, însă când însuși criteriul spiritualității este strâmb, denotând infatuare și mândrie, atunci lucrurile se distrug de la rădăcină. Așadar este clar că tipul acesta de spiritualitate – și trebuie să aveți în vedere că suntem deja în anul 1200, la 150 de ani

de la schismă – este atât de diferit de cel răsăritean, încât nu mai este posibil un contact. Iată ce numim o persoană înșelată. Ar fi un exemplu clasic de om care trăiește în prelest.

Este evident că toate acestea au fost strâns legate de imaginația foarte bogată a lui Francisc. Nu știm nici măcar legile care acționează în toate aceste domenii, dar este vorba de însușiri corupte. Chiar dacă nu este vorba chiar de magie neagră, ele sunt foarte legate de tărâmurile întunecate ale psihicului, ca atunci când apar morminte și tot felul de alte imagini.

Dar lucrurile se înrăutățesc. Discipolii lui Francisc reprezintă un caz interesant deoarece odată cu ei ajungem la concluzia logică a acestui nou tip de spiritualitate, a acestui nou tip de sfințenie. Ei observă că a apărut un nou duh în lume, o nouă spiritualitate. Unul dintre ei îl numește pe Francisc chiar „noul Hristos”.

Astfel, unul dintre discipolii săi, Ioachim de Fiore, este cel care propune pentru prima dată această idee a venirii unei „A treia ere, a Duhului Sfânt”, care reprezintă punctul de plecare al tuturor filosofiilor moderne ale progresului, chiliasmului și New-Age-ului. El însuși a primit această revelație într-o viziune. Nu a fost o descoperire conceptuală. Există o carte foarte interesantă, „Meaning in History”, care prezintă filosofia istoriei îmbrățișată de diverse popoare începând din Evul Mediu și până în timpurile moderne. Autorul afirmă următoarele:

„A existat un moment hotărâtor în istoria bisericii creștine când un abate italian, un profet și un sfânt renumit, un om educat în cea mai strictă disciplină a ordinului cistercian, după studii și meditații dificile în sălbăticia munților din Calabria, a primit o revelație de Cincizecime (1190 și 1195).”

În fapt, el nu era un ucenic autentic al lui Francisc. În același timp el „îi arată semnele vremurilor în lumina Apocalipsei Sfântului Ioan”.

„Când m-am trezit la răsăritul soarelui, am luat Apocalipsa Sfântului Ioan. Acolo, dintr-odată, ochii duhului mi-au fost izbiți de luciditatea străvederii și mi-a fost revelată împlinirea acestei cărți și concordanța dintre Vechiul și Noul Testament."

Drept urmare, Ioachim de Fiore avea o nouă interpretare a ceea ce înseamnă Vechiul și Noul Testament.

„Schema generală de interpretare a lui Ioachim de Fiore se bazează pe doctrina Treimii. Există tipuri de religii care apar în trei epoci și în care se manifestă succesiv cele trei persoane ale Treimii. Prima este a Tatălui, a doua a Fiului, iar a treia a Sfântului Duh. (Ultima abia începe acum, i.e., spre sfârșitul secolului al XII-lea și avansează spre eliberarea totală a duhului.) Evreii erau robi sub legea lui Dumnezeului Tatăl." Acesta este Vechiul Testament. „Creștinii celei de-a doua perioade erau, deși într-o măsură incompletă, liberi și duhovnicești în comparație cu moralitatea legalistă a primei epoci. În cea de-a treia epocă, cuvintele profetice ale Sfântului Pavel, «pentru că în parte cunoaștem și în parte proorocim», vor deveni adevărate. Dar când va veni ceea ce e desăvârșit, atunci ceea ce este în parte se va desființa. (1 Cor. 13:9-10)"

Iar Ioachim afirmă: „Deja putem simți dezvăluirea eliberării finale a Duhului în toată plenitudinea sa. Prima epocă a fost inaugurată de Adam în frică și sub semnul legii. După Avraam a dat roade și s-a împlinit în Iisus Hristos. A doua epocă a debutat cu Uzia în credință și smerenie sub semnul evangheliei. Începând cu Zaharia, tatăl lui Ioan Botezătorul, a dat roade care se vor pârgui în vremurile viitoare. A treia epocă a fost inaugurată de Sfântul Benedict (pentru că era foarte orientat spre monahism n.a.) în dragoste și bucurie sub semnul

Duhului. Se va sfârși odată cu reapariția lui Ilie la sfârșitul lumii”. Epocile se suprapun.

„Prima religie este din punct de vedere istoric o ordine a celor căsătoriți”, Vechiul Testament, „care se bazează pe Tatăl; a doua este o ordine a preoților, care se bazează pe Fiul; a treia este o ordine a călugărilor, care se bazează pe Duhul Adevărului. Prima epocă este dominată de sudoare și muncă, a doua de învățare și disciplină, a treia de cotemplație și slavă... Vremurile care au trecut înaintea legii și sub har au fost la fel de necesare ca si epoca care va veni și care va duce la împlinire aceste epoci pregătitoare. Legea fundamentală a istoriei mântuirii este progresul continuu de la litera Vechiului și Noului Testament la spirit, în mod analog transformării miraculoase a apei în vin.”

„Astfel, vremurile care vor veni, ale Duhului Sfânt, sunt prefigurate succesiv în prima și a doua eră a Tatălui și a Fiului, care corespund foarte strict. Fiecare personaj și eveniment din Vechiul Testament, dacă este înțeles spiritual, reprezintă o promisiune și un simbol al unui personaj și eveniment din Noul Testament. Această corespondență poate fi citită și ca o succesiune. Anumite evenimente și personaje din Vechiul Testament sunt contemporane spiritual cu anumite evenimente și personaje din Noul Testament, prin aceea că au o poziție și o semnificație istorică în acord cu ele. Astfel, de pildă, botezul lui Ioan cu apă reapare întărit în botezul lui Ilie cu foc de către Duhul Sfânt, care înghite tot ce este carnal și în literă. Acest întreg proces, al unei *consummatio* progresive, este în același timp un proces continuu de designatio, care invalidează promisiunile și înțelesurile precedente. Perioadele fiecărei religii trebuie să fie recunoscute, totuși, nu prin ani de sine stătători, ci prin generații care concordă nu prin lungimea lor, ci prin numărul lor, fiecare dintre ele având cam 30 de ani. Numărul

30 nu are o bază naturală, ci spirituală. Se referă la perfecțiunea Treimii, a Dumnezeului Tată și la Iisus care avea 30 de ani când și-a câștigat primii săi *filii spirituales*. Potrivit calculelor lui Ioachim (bazate în special pe Apocalipsă 11.3 și 12:6; Matei 1:17) generația sa era a 40-a, iar discipolii săi presupuneau că, după încă două generații, adică în 1260, se va ajunge la finalul lumii. Frederic al II-lea va fi Antihristul, iar frăția franciscană va da liderii providențiali ai noii și ultimei religii, care va încheia istoria prin judecata și învierea finală. În cadrul timpului istoric, scopul și înțelesul istoriei mântuirii îl reprezintă realizarea fără compromisuri a preceptelor și învățămintelor evanghelice, în special Predica de pe Munte."

„Ceea ce reprezintă o noutate revoluționară în concepția lui Ioachim asupra istoriei mântuirii se datorează metodei sale profetico-istorice de interpretare alegorică. În măsura în care este alegorică și tipologică, nu reprezintă o noutate, ci doar o aplicare coerentă a exegezei patristice tradiționale. Dar această exegeză i-a slujit imaginației incredibil de fecunde a lui Ioachim nu pentru niște scopuri statice – i.e., morale și dogmatice – ci pentru o înțelegere dinamică a Apocalipsei, printr-o corelație esențială între Scriptură și istorie și interpretările lor respective. Una trebuie să o explice pe alta dacă, pe de o parte, istoria este cu adevărat sfântă și plină de înțeles religios, și dacă, pe de altă parte, Evanghelia este *rotulus in rota* sau axa centrală a evenimentelor din lume. Admițând că istoria este o istorie a mântuirii și istoria bisericii este modelul ei, atunci singura cale pentru a o înțelege religios sunt Sfintele Scripturi, a căror concordanță îi dovedește lui Ioachim nu o doctrină absolută, ci o structură inteligibilă a unui proces istoric. Pe baza credinței simple în caracterul revelat al Scripturii, Ioachim a putut desprinde o înțelegere strict religioasă a istoriei și, pe de altă parte, a descoperit în istoria actuală prezența ascunsă a unor categorii religioase.

Această încercare de a explica religios istoria și Apocalipsa Sfântului Ioan istoric nu reprezintă nici mai mult nici mai puțin decât o elaborare complexă a presupoziției creștine că biserica este trupul lui Hristos și, drept urmare, istoria ei este în mod intrinsec religioasă și nu doar un subcapitol al istoriei lumii.

Din moment ce istoria după Hristos încă se desfășoară și s-a revelat ca având un sfârșit, împlinirea vremurilor nu va mai fi concepută în mod tradițional ca un eveniment unic al trecutului, ci ca un eveniment ce trebuie să se întâmple în viitor. Din această perspectivă, biserica, de la Hristos și până astăzi, nu reprezintă o fundație veșnică, ci o prefigurare imperfectă. Astfel, interpretarea istoriei devine în mod necesar profeție, iar o înțelegere corectă a trecutului depinde de perspectiva corectă asupra viitorului, în care semnificațiile precedente ajung la sfârșit. Acest sfârșit nu survine dincolo de timpul istoric, la sfârșitul lumii, ci în ultima epocă istorică. Schema eshatologică a lui Ioachim constă nu într-un mileniu simplu și nici într-o simplă așteptare a sfârșitului lumii, ci într-un eshaton cu două etape: o ultimă fază istorică a istoriei mântuirii, care precede eshatonul transcendent al noii ere, inaugurată de a doua venire a lui Hristos. Împărăția Duhului este ultima revelație în timp a scopului lui Dumnezeu pentru oameni. Pe cale de consecință, instituția papalității și ierarhia bisericească sunt limitate la a doua epocă, ceea ce implică o revizuire radicală a doctrinei catolice a succesiunii de la Sfântul Petru până la sfârșitul lumii. Biserica existentă, deși fondată de Hristos, va trebui să se supună bisericii care va veni, a Spiritului, atunci când istoria mântuirii va atinge plenitudinea sa. Această ultimă tranziție implică, de asemenea, abolirea predicilor și tainelor, puterea mediatoare devenind depășită atunci când ordinea spirituală va fi realizată, și în care cunoașterea lui Dumnezeu va fi prin vedere directă și contemplație. Semnificația reală a tainelor nu este, după cum credea Augustin, aceea a unei realități transcendente, ci

o indicație a unei potențialități care se realizează în cadrul istoriei."

„Făcând parte din a doua epocă, Ioachim nu a tras niciun fel de concluzii revoluționare din viziunea sa istorico-eshatologică. Nu a criticat biserica vremurilor sale, iar interpretarea sa a îngerului Apocalipsei (Apoc.7:2) și a *novus dux* (noului lider), menit să reînvie religia creștină, nu însemna că dorea o reorganizare revoluționară a instituțiilor și tainelor existente. Pentru el nu însemna altceva decât că va apărea un lider mesianic, indiferent cine va fi el, care va aduce o renaștere spirituală de dragul Împărăției lui Hristos, revelând, dar nu abolind, ceea ce a fost ascuns până acum în personajele și tainele importante. Concluziile revoluționare au fost desprinse mai târziu de cei din secolul al XIII-lea și al XIV-lea, de Spiritualii Franciscani, care au văzut în Ioachim un nou Ioan Botezătorul, care îl încununa pe Sfântul Francisc ca pe *novus dux* al ultimei religii, chiar ca pe noul Hristos. Pentru ei biserica oficială ajunsese într-adevăr la final. Respingând distincțiile mediatoare între preceptele stricte și recomandările flexibile, ei au făcut o încercare radicală de a trăi o viață creștină într-o modestie și sărăcie absolută, să transforme biserica într-o comunitate a Duhului Sfânt, fără papă, fără ierarhie clericală, fără taine, fără Sfânta Scriptură și teologie. Regula Sfântului Francisc era pentru ei chintesența evanghelică. Motivația principală a mișcării lor era, la fel ca și în cazul lui Ioachim, intensitatea așteptării eshatologice, care își avea originea, la rândul ei, în corupția epocii în care trăiau. Criteriul prin care judecau corupția vremurilor lor și înstrăinarea de Evanghelie era viața Sfântului Francisc. Și, din moment ce Ioachim deja se aștepta ca peste două generații să aibă loc lupta dintre puterile spirituale și cele ale răului, ucenicii săi puteau să vadă și mai categoric în împărat pe Antihrist – în cele din urmă, totuși, un instrument

al providenței pentru pedepsirea unei biserici anti-creștine care împiedica renașterea sa prin persecuția adevăraților urmași ai lui Hristos."

... oameni, acești oameni se află pe un plan foarte înalt, ei se crucifică și se nevoiesc foarte tare. Francisc nu a vorbit foarte mult despre asta.

Cum se face că apare acolo ideea unei a Treia Epoci? Evident, odată cu venirea lui Hristos, apare ceva nou în lume. Întreaga istorie a lumii este împărțită în două epoci: înainte și după Hristos, pregătirea pentru Hristos și desăvârșirea. Odată, însă, ce se pierde înțelegerea creștină a duhului lui Hristos – creștinismul ca pregătire pentru viața de apoi – atunci această noutate îl lasă pe om liber să speculeze.

Observăm cum scolasticii gândesc doar în funcție de ceea ce le spune logica lor. Din momentul în care începi să speculezi cu ideea de noutate, începi să spui: „De ce nu am avea ceva nou? Creștinismul însuși devine astfel rânced. Călugării noștri au devenit corupți." Împotriva acestor lucruri s-a ridicat Francisc. Dorea să trăiască o sărăcie mai curată. Drept urmare, odată ce din însăși ideea de creștinism a fost îndepărtată ideea de tradiție creștină, în mod logic a apărut ideea unui „nou" creștinism, o înflorire nouă a înțelepciunii, a spiritualității și, în fapt, o nouă revelație. Trebuie să o repetăm: acesta este „Marele Inchizitor" al lui Dostoievski, construcția unui creștinism mai bun decât a fost creștinismul.

Și desigur că de aici provin protestantismul și toate sectele de astăzi. Sursa credinței nu mai este tradiția ortodoxă, care s-a pierdut, ci fie rațiunea, fie viziunile. În acea epocă apar noile ordine în Biserica Catolică: dominicanii, franciscanii și toți ceilalți, și chiar și ideea că aceasta reprezintă calea firească.

Cele două personaje pe care le-am discutat, Francisc și Ioachim, vor fi foarte influente mai târziu. Oamenii se vor tot

întoarce la ideile lor, deoarece acolo se găsește fermentul pentru epoca modernă.

Există câteva alte idei, mai puțin importante, dar care relevă o perspectivă foarte caracteristică pentru Evul Mediu.

Am uitat să precizez despre Ioachim că el sublinia că Împărăția Spiritului este ultima revelație, adică *mileniul* sau chiliasmul, de unde așteptarea chiliastă. Și chiar a folosit expresia „Biserica Spiritului care va veni".

Când ne uităm la arta medievală observăm ceva foarte interesant. Deși iconografia și stilul iconografic nu s-au dezvoltat complet în Apus, acest lucru s-a întâmplat totuși în Italia. Acolo exista o tradiție iconografică și multe biserici din Ravenna și din alte locuri erau pictate în tradiția iconografică bizantină. Dar în Evul Mediu, orice rămășiță de tradiție care s-a mai păstrat în Italia a început să fie alterată.

Vedem deja acest lucru la un pictor considerat a fi încă foarte tributar tradiției bizantine, și anume Duccio, care a trăit la un secol după Francisc, la sfârșitul secolului al XIII-lea. În tablourile sale Hristos arată foarte plăcut – liniștit și calm, o evidentă influență bizantină. Însă deja acolo se pot observa figuri în care s-a introdus o notă umană. Sunt desenate foarte plăcut din punct de vedere psihologic, dar ele sunt plăcute prin comparație cu, știți voi, toate crucificările sângeroase și celelalte lucruri cunoscute.

Tabloul arată foarte liniștit și calm, ca și cum ar fi ceva bizantin. Dar Duccio a pictat înainte de marea schimbare. Mai sunt două tablouri relevante de-ale sale, „Crucificarea" și „Maica Domnului cu Pruncul". Dacă privește la ele deja poți observa că fețele îngerilor sunt de oameni, nu de heruvimi. Nu au devenit decadenți încă, dar sunt figuri de oameni care au trăsături psihologice foarte definite. Poate că a avut un model uman după care le-a pictat. Și se poate observa tot acest interes uman. Oamenii se uită diferit, triști, în toate direcțiile. Se pierde deja modelul

și tipul de iconografie tradițională și apare un nou principiu. Următorul pictor despre care vom discuta, Giotto, a fost contemporan cu Duccio, și el este foarte caracteristic pentru acea perioadă. De asemenea, el a fost strâns legat de Francisc, deoarece a primit însărcinarea să-i picteze viața pe pereții bisericii din Assisi. Începând cu Giotto însă, după cum s-a exprimat un istoric, „pictura nu mai reprezintă un ecou al tradiției, ci s-a ridicat dintr-odată la demnitatea invenției... Arta nu mai lucrează acum după modele convenționale, abstracte și ideale. Modelele sale urmau să fie realitățile naturii... Reprezentarea vieții reale urma să devină obiectul întregii picturi." Din acest motiv s-a considerat că este vorba de o revoluție artistică și este foarte simptomatic că noul sfânt, noul tip de sfânt are deja un alt tip de icoană, care nu mai este o icoană, ci o pictură religioasă. Este o iconografie falsă. Un fals sfânt dă naștere unei iconografii false.

Giotto aduce multe elemente din viața cotidiană, iar acesta reprezintă începutul acelei tendințe care se poate vedea mai ales în Renaștere, cu tablouri cu scene neobișnuite din viața cotidiană. Poți vedea chiar o crucificare a lui Hristos în centrul Bolognei și altele de felul acesta. Dar se poate sesiza din aceste picturi ale lui Giotto cât de multe s-a îndepărtat chiar și de Duccio. Iată aici o pictură intitulată „Jelirea lui Hristos". Dacă vă uitați la detalii veți vedea că fețele sunt foarte...

Pr. G: Rele.

Pr. S: Într-un fel rele și foarte stranii. Este încă o pictură religioasă, recognoscibilă ca atare, dar deja tabloul arată foarte ciudat, fără legătură cu stilul iconografic. Iar Francisc primește stigmatele, deja se află într-un soi de înșelare, iar aici, în tablou, vedeți viziunea pe care a obținut-o direct de la el.

Pr. G: Este demonică.

Pr. S: Hristos pe serafim, este ceva ciudat, demonic, o icoană a lui Francisc. Iar asta survine în același timp. Puteți vedea deja toate aceste figuri diferite, pentru că el încearcă în mod evident să surprindă aspectul psihologic...

Pr. G: pământesc.

Pr. S: ... aspectul pământesc al acestor oameni. Hristos este în mod clar încă Hristos, dar toți ceilalți oameni dimprejurul său, cu acele patimi, acești...

Pr. G: Nu sunt icoane.

Un student: Mai există o rămășiță aici pentru că se pot sesiza cele trei stele pe Maica Domnului, încă mai există ceva care plutește.

Pr. S: Dar vă vom arăta într-o altă conferință mai târziu ce s-a întâmplat în Renaștere, când arta a rămas complet fără busolă. Puteți vedea deja aici motivul pentru care – și cum – și-a pierdut busola. Elementele pitorești ciudate încep să-și facă apariția și însăși ideea de icoană a unui sfânt așa cum se găsește el în rai se pierde. În loc de asta, sfântul este prezentat aici pe pământ ca o figură pământească. Încep să apară tot felul de lucruri pământești, iar în Renaștere vom vedea că până și arta religioasă devine un vehicul pentru o cu totul altă religie.

Politica

Un ultim aspect la care ne vom referi în trecere îl reprezintă domeniul politic. Ideea unui imperiu bizantin s-a pierdut. Ce este imperiul? Imperiul nu este un soi de instituție mistică, ci mai degrabă o instituție politică prin care s-a reușit

în mod providențial răspândirea creștinismului. Odată ce imperiul a fost botezat și a devenit creștin, împăratul trebuie să protejeze religia pentru poporul său și să fie primul exemplu de viață creștinească. Astfel instituțiile au fost și ele creștinate.

În lumea aceasta nu poate exista vreodată o societate creștină perfectă și nu a existat ideea romantică de a face pe pământ o societate perfectă. Mai degrabă acesta a fost un ideal ceresc pe care tot ce era pământesc trebuia să-l reflecte. Dar acest ideal s-a pierdut complet în Apus, unde au existat, desigur, imitații politice.

În primul rând, în anii 800 a existat imperiul rival al lui Carol cel Mare, creat din capul locului ca să fie un rival pentru Bizanț. Papa l-a ales deliberat pe Carol cel Mare în defavoarea (Sfintei) Irina Ateniana, care era în favoarea icoanelor, spre deosebire de Carol care era iconoclast și pe deasupra mai susținea și filioque. Deja putem observa ceva foarte putred, mai ales că acest imperiu este cel care a dat naștere în Occident Sfântului Imperiu Roman.

În legătură cu acest aspect, Kireevski observă că „avem o Sfântă Rusie, deoarece există oameni sfinți în ea, dar sfântul Imperiu Roman era sfânt prin el însuși, și nu era vorba de oameni sfinți, fie ei sfinți împărați sau oameni sfinți. Era considerat sfânt deoarece instituția însăși era considerată a fi sfântă.” Aceasta este o încercare, care va reveni mult mai puternic mai târziu, de a sanctifica lumea. O instituție pământească era concepută ca fiind sfântă.

Aproximativ în aceeași perioadă, efectul și obiectivul Cruciadelor, deși aveau la prima vedere scopul de a elibera Răsăritul de păgâni, erau practic de a supune Imperiul Bizantin și de a realiza unirea cu Papa.

Dar cea mai profundă idee politică a întregului Ev Mediu a fost ideea papalității, sau mai precis monarhia universală a Papei. Înainte de schismă, undeva între secolele al VIII-lea și al

X-lea a circulat acest document fals, „Donația lui Constantin”, care susținea că împăratul Constantin i-a cedat autoritatea temporală Papei.

Acest document a fost inventat probabil din cauza faptului că Papa era deja văzut ca un personaj politic. Dar rezultatul a fost că Papa însuși a început să fie perceput ca o autoritate temporală și un fel de împărat în Apus, în parte și din cauza faptului că aici imperiul fusese întotdeauna foarte slab. Așa că autoritatea politică principală în Occident a fost, în fapt, Papa. Avem chiar și teoriile unor gânditori medievali care afirmă că tot pământul din lume aparține Papei. El îl oferă oamenilor exact ca în sistemul feudal. În teorie el stăpânește lumea și pământul, nu doar domeniul spiritual.

Apogeul acestui curent de gândire a avut loc în anul aniversar 1300. Și anul acesta (1975) este un an aniversar la Roma. În anul 1300 a fost un an aniversar, iar Papa Bonifaciu al VIII-lea s-a așezat pe tronul lui Constantin, s-a împodobit cu sabia, coroana și sceptrul și a strigat: „Eu sunt Cezar! Eu sunt împărat!” Nu a fost o întâmplare, ci un simptom a ceva extrem de profund care curge în întreaga gândire modernă, și anume căutarea unui monarh universal, a Antihristului.

Drept concluzie, putem spune că acest duh care străbate pictura, politica, teologia, filosofia și spiritualitatea este un duh lumesc, al înșelării, al prelestului. Este un duh al începutului tuturor acelor lucruri care ni se par atât de ciudate astăzi la sfinții apuseni, așa numiții „sfinți” postschismă. Fanteziile neîntemeiate, dulcegăriile și tot acel sentimentalism, imagini...

Pr. G: Lumești.

Pr. S: ... care aparțin lumii, în care imaginația religioasă se întrețese cu interesele lumești. Iar toate acestea fac ca ruptura dintre Est și Vest care a început deja în timpul lui Fotie și a

lui Carol cel Mare, să devină acum definitivă. Astfel, noi nu ne putem întoarce pentru a ne uni cu această biserică fără ca ea să se curățească în profunzime. Dar cum ar putea să facă acest lucru când concepțiile greșite sunt atât de înrădăcinate în mentalitatea ei și în care însăși ideea despre ce este un sfânt este greșită?!

În acest început de modernitate, în secolul al XIII-lea, găsim toate semințele mentalității moderne. Iar istoria modernă înflorește logic din aceste semințe. În esență, ea poate fi rezumată ca o căutare a unui nou creștinism, mai bun decât Ortodoxia, mai bun decât creștinismul Sfinților Părinți pe care ni l-a dat Hristos.

Mai târziu, acesta va lua forme care trec prin ateism și prin tot felul de credințe neobișnuite, dar în esență rămâne aceeași căutare, iar sfârșitul lumii va fi creștin, deoarece Antihristul le va da lor o nouă religie, ceva ce nu va fi ceva străin de creștinism. Nu va fi un fel de păgânism, ci va fi ceva pe care toată lumea îl va accepta drept creștinism, dar va fi anti-creștin. Un înlocuitor pentru creștinism care neagă tocmai esența creștinismului.

Și acesta este motivul pentru care istoria principală a revoltei împotriva lui Hristos nu este cu nimic mai prejos decât apostazia de care vorbește Sf. Pavel. Nu va fi prin mijloacele persecuției, cum s-a întâmplat la începuturi, ci prin preluarea creștinismului și modificarea lui astfel încât nu va mai fi creștinism. Din acest motiv numim „dezvăluirea tainei fărădelegii” evenimentul ce pregătește venirea lui Antihrist.

Mai târziu vom vedea unele dintre aceste teme centrale ale întregii istorii moderne, care nu apar atât de bine conturate în unele epoci. O astfel de temă este căutarea monarhiei universale, a împăratului lumii, legată strâns de ideea papalității. O altă idee este cea a sanctificării lumii, a divinizării ei. Apoi este ideea chiliastă, conform căreia lumea aceasta atinge o semnificație

spirituală: Sfântul Imperiul Roman, Francisc cu sentimentul său că aparține divinității.

Și cea de-a treia și cea mai evidentă transformare este aceea că omul Îl înlocuiește pe Dumnezeu în calitate de criteriu al Adevărului. Acum este vorba de sentimentele sale, de logica sa, etc. Ulterior, vom vedea cum și până la ce limite va ajunge acest curent de gândire în Renaștere, pentru ca mai târziu să avem o întreagă religie a omului. Dar deja în aceste epoci timpurii omul se așază pe sine deasupra tradiției, deasupra divinului. Francisc se plasează pe sine chiar lângă Hristos, se transformă în Hristos.

Toate acestea reprezintă o pregătire pentru următoarea conferință, unde vom analiza ceea ce s-a întâmplat în perioada Renașterii și în cea a Reformei, când, spre deosebire de secolul al XIII-lea, considerat de umaniștii catolici de astăzi ca fiind vârful, efectiv apogeul creştinismului din Apus, se produce o îndepărtare de la el. Vedem că Renașterea și Reforma nu fac altceva decât să decurgă logic din aceeași apostazie, care a început cu această nouă spiritualitate, din secolul al XIII-lea.

Cursul 3

RENAŞTEREA

Viața Sfântului Pavel de Obnora, pe care tocmai am ascultat-o, ne oferă o privire spre o civilizație aflată exact la polul opus civilizației pe care o studiem acum, adică civilizația apuseană după schismă, începând cu Evul mediu.

În civilizațiile ortodoxe tradiționale, cum a fost Rusia, evenimente foarte asemănătoare se repetă. Vin invazii barbare, mănăstirile sunt devastate, uneori viața monastică înflorește, alteori decade, după care înflorește din nou. Se ridică sfinți, diavolul atacă neîntrerupt, vin invazii din exterior. Toate acestea survin fără să strice armonia și echilibrul de bază al civilizației. La fel au stat lucrurile și în Bizanț, la fel și în Apus, înainte de schismă.

Nu există nimic ce putem numi „nou", deoarece, odată ce s-a impus creștinismul, odată ce a venit Hristos și a fondat Biserica Sa, nu mai există nimic care să poată fi nou. Există doar pregătirea pentru sfârșitul lumii, pentru că oamenii care sunt pătrunși de principiile tradiției ortodoxe nu mai așteaptă nimic nou în această lume.

Pe de altă parte, așa cum am văzut deja în ultima lecție, în Apus, odată cu Evul Mediu târziu, cu scolasticismul, cu Francisc de Assisi, cu Ioachim de Fiore, cu influența romantismului în religie, cu noile idei politice, apare și ideea că deja se întâmplă ceva nou. Se lucrează la îmbunătățirea creștinismului. Apare o

căutare pentru un fel de „creștinism nou”, deși nu se folosește încă acest concept.

Accentul acesta devine mai apăsat în perioada pe care o studiem acum, în Renaștere, epoca care urmează Evului Mediu, în linii mari anii 1300-1600. Vom descoperi în această perioadă că ceea ce a început fragmentar în Evul Mediu cunoaște deja o răspândire puternică. Și se întâmplă lucruri complet noi în istoria omenirii; sau dacă au mai existat înainte, acum sunt duse la un cu totul alt nivel.

Obiectivul acestor lecții este, repet, de a înțelege motivul pentru care lumea arată astfel astăzi, de a vedea influențele care ne-au format mințile, de a studia dezvoltarea mentalității moderne. De asemenea, scopul este ca prin acest curs să putem fi ortodocși, ridicându-ne împotriva tuturor ideilor și influențelor false care au acționat asupra noastră, pentru a vedea care este adevărata mentalitate și învățătură ortodoxă.

Din păcate, sfârșitul erei moderne, care a debutat cu schisma, a produs o generație de oameni complet ignoranți față de trecut. O persoană care nu își cunoaște trecutul devine foarte ușor victima mediului său, care se bazează în cazul nostru pe o filosofie anti-creștină. Ajunge astfel prin tot ceea îl înconjoară în această viață. Din acest motiv, noi încercăm să înțelegem lucrurile din jurul nostru dintr-un punct de vedere filosofic mai profund, astfel încât până și muzica din supermarket să devină ceva filosofic. În cazul acesta concret, în spatele muzicii se găsește o încercare de a ne stârni un anumit sentiment, care ne îndepărtează de Hristos.

Așadar, scopul acestui studiu este o auto-apărare ortodoxă. Întregul curs reprezintă o noutate, prin aceea că este o examinare a istoriei moderne din punctul de vedere al Ortodoxiei. Toate cărțile de istorie sunt scrise din cu totul alte puncte de vedere. Fie încep cu ideea că a existat un Ev Întunecat după care a urmat epoca modernă „iluminată”, totul

fiind criticat din punctul de vedere al perspectivei moderne, științifice și iluministe. Sau există o altă școală de gândire care susține că standardul îl reprezintă creștinismul catolic, iar secolul al XIII-lea înseamnă apogeul istoriei, după care totul reprezintă o cădere. Mai există și alte puncte de vedere.

Perspectiva noastră, însă, este ortodoxă. Și din punct de vedere ortodox, trebuie să spunem că Renașterea este, în fapt, mult mai puțin relevantă decât Evul Mediu.

În timpul Renașterii asistăm la cele mai spectaculoase schimbări și deosebiri față de vechiul creștinism. Dar marile schimbări care au condus la Renaștere și apoi la fenomenul modern, au avut loc, așa cum am văzut în ultimul curs, în perioada imediat următoare după schismă.

După această perioadă medievală, toate celelalte evenimente se înlănțuie, pornind de la prima schimbare, într-un lanț logic. Odată ce a fost părăsită Ortodoxia, nu mai există nimic altceva decât desfășurarea noilor principii care apar. Toate principiile care își au originea în Evul Mediu vor fi dezvoltate până în prezent. Din acest punct de vedere, forțele care modelează istoria astăzi sunt aceleași ca în secolul al XIII-lea, doar că astăzi se găsesc într-o formă avansată.

Perioada care a urmat Evului Mediu se numește Renaștere și indică o naștere din nou a antichității. Este epoca așa-zisului umanism și este deja foarte clar care este fundamentul acestei noi epoci.

Am văzut că perioada Evului Mediu a fost dominată de scolasticism. Rațiunea a devenit autonomă și a fost plasată deasupra credinței. Iar această rațiune, după cum a observat foarte bine Kireevski în secolul al XIX-lea, când a criticat Apusul din punct de vedere ortodox, s-a întors foarte rapid împotriva creștinismului. La început se presupunea că era slujnica credinței și că servea creștinismului prin aceea că demonstra dogmele de credință și multe alte lucruri bazate pe autoritate:

autoritatea Scripturilor, a unora dintre Părinții timpurii, în special Augustin.

În perioada Renașterii, această rațiune s-a întors împotriva religiei. Dacă rațiunea este autonomă, atunci ea este capabilă să își dezvolte propriile principii. Nu există nici un motiv pentru care ar trebui să fie limitată de un conținut religios. De asemenea, am văzut în Evul Mediu că marile schimbări – Francisc și Ioachim – erau foarte monastice și orientate spre ascetism. În Renaștere a apărut o reacție vehementă împotriva acestui curent. Contextul în care au apărut aceste noi idei s-a schimbat. Drept urmare, oamenii nu mai erau interesați nici de monahism, nici ca rațiunea să slujească teologiei. Așadar, vedem în această perioadă că ideea monastică și ascetică apar într-o lumină foarte negativă, deoarece s-a redeșteptat interesul pentru lume.

Astfel, este firesc ca în această perioadă din istoria Occidentului omul să se fi îndepărtat de Biserică și să se uite la Grecia și Roma păgână, ale căror monumente se găseau peste tot în Apus, dar mai ales în Italia. Un autor chiar a afirmat că, în această epocă, Grecia și Roma păgână s-au răzbunat pe creștinism, deoarece au fost răsturnate de acesta. Vechea civilizație păgână care prețuia înainte de orice omul, a fost mai întâi răsturnată de creștinism, iar acum, când rațiunea s-a ridicat împotriva creștinismului, acest păgânism vechi, unindu-se cu rațiunea, s-a răzbunat. La rândul său, acest păgânism a dat un mare impuls idealului de secularism complet.

Așadar, idealul Renașterii reprezintă un ideal al omului natural și al unei religii naturale inteligibilă rațiunii fără niciun fel de revelație specială. Unul dintre marii umaniști ai nordului, Erasmus, a descoperit în Grecia ceea ce el a numit filosofia lui Hristos. Referindu-se la vechii greci scria: „Când citesc anumite fragmente din acești oameni înțelepți, cu greu mă pot abține să nu spun: «Sfinte Socrate, roagă-te pentru mine! »” Bineînțeles

că cel mai probabil el nu se ruga la sfinți și nu s-a rugat nici la Socrate. Ceea ce vrea să spună el este următorul lucru: acești păgâni încep să ia locul sfinților.

În această epocă a fost descoperit omul și a izbucnit un interes pentru individ. Există o carte foarte bună despre Renașterea din Italia, scrisă de Jacob Burckhardt, un cercetător din secolul al XIX-lea. Apropo, există câțiva cercetători foarte buni în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX, care au studiat în profunzime subiectele, lucru care se întâmplă astăzi foarte rar. Chiar și atunci când perspectiva lor este de regulă agnostică, sau chiar atee, datorită faptului că sunt atât de scrupuloși cu subiectul lor, cititorul poate înțelege ce s-a întâmplat de fapt. Burckhardt discută multe dintre ideile care erau prevalente în Italia acelei perioade, care a fost primul loc al Renașterii, și care s-au răspândit mai apoi în Nord.

Celebritatea

El are un capitol despre ideea modernă de celebritate, care a apărut pentru prima dată în această perioadă, după antichitate. Burckhardt observă, înainte de toate, că până și Dante, care are ceva în comun cu Evul Mediu, este prima persoană aflată în mod vizibil în căutarea celebrității.

„El a căutat laurii poetului cu toată puterea sufletului său. Ca publicist și om de litere, a pus accentul pe faptul că ceea ce făcea el era ceva nou și că își dorea nu doar să fie primul în domeniul său, ci să și fie apreciat astfel”. Mai târziu a apărut cineva mai bătrân decât el, Albertinus Mussattus sau Mussatus, care a fost încoronat poet la Padova de către episcop și de către rector. „El s-a bucurat de o faimă care semăna aproape cu o

deificare. În fiecare zi de Crăciun, profesorii și studenții de la universitate veneau într-o procesiune solemnă în fața casei lui cu flașnete și, după câte se pare, cu lumânări arzând, pentru a-i aduce omagii și cadouri. Reputația sa s-a menținut până în 1318, când a picat în dizgrație...”

„Această adulație, care era oferită odată doar sfinților și eroilor, i-a fost oferită lui Pertrarca, care mai târziu, în anii de senectute, s-a convins că era ceva prostesc și aducător de necazuri.”

Este limpede că avem în față cel mai de jos nivel al secularismului, dorința de a fi idolatrizat acum și comemorat de posteritate...

„În mijlocul tuturor acestor pregătiri exterioare pentru a câștiga și a păstra faima, când și când cortina este dată la o parte și putem vedea dovezile înfricoșătoare ale unei ambiții și însetări după măreție, indiferent de mijloace și consecințe. Astfel, în prefața la istoria Florenței, Machiavelli îi condamnă pe predecesorii săi, Leonardo Arentino și Poggio, pentru scrupulele lor delicate față de partidele politice din oraș: «Au greșit imens și au dovedit că înțeleg prea puțin din ambiția oamenilor și din dorința de a-și duce numele mai departe. Câți oameni care nu s-ar putea distinge prin nimic de laudă încearcă să devină faimoși prin fapte infame! Acei scriitori nu au luat în considerare faptul că acțiuni care sunt mărețe în sine, cum este cazul faptelor întreprinse de conducători și de state, par întotdeauna să aducă mai multă glorie decât reproșuri, indiferent în ce constau ele și indiferent ce consecințe decurg din ele». În mai mult de una dintre acțiunile remarcabile și înfricoșătoare, motivul identificat de scriitorii serioși îl reprezintă dorința arzătoare de a realiza ceva măreț și memorabil. Motivul nu

este doar un caz extrem de vanitate obișnuită, ci un element demonic...”

Așa se exprimă un scriitor agnostic, care înțelege prin demonic ceva care nu poate fi inteligibil în termeni de motivații umane.

„... un element demonic, care implică o renunțare la voința proprie, utilizarea oricăror mijloace, indiferent cât de abjecte și o indiferență chiar față de reușita însăși. În acest sens, de pildă, s-a gândit Machiavelli la personajul Stefano Porcaro. Căutarea celebrității a reprezentat motivația din spatele uciderii lui Galeazzo Maria Sforza și a ducelui Alessandro de Florența de către Lorenzino de Medici, conform lui Varchi însuși.”

Știm desigur câte ceva despre istoria principatelor italiene din această perioadă cu faimoșii De Medici care au dat inclusiv papi și care se otrăveau unii pe alții și ucideau membrii altor familii. Existau pe atunci niște rivalități înspăimântătoare. A existat chiar un anume Lorenzino care se lăuda cu „o faptă a cărei noutate va face uitată dizgrația în care se găsea”, pentru că el se afla pe atunci în dizgrație. „Și Lorenzino a sfârșit prin a-și ucide neamurile și prințul. Acestea erau trăsăturile unei epoci de patimi și forțe suprasolicitate și deznădăjduite.”

La rândul nostru vedem în vremurile contemporane oameni care asasinează președinți. Nu au reușit în viață, dar vor cumva să se facă și ei cunoscuți, chiar dacă pentru asta trebuie să meargă la închisoare sau să fie omorâți. Ceea ce îi mișcă este gândul de a deveni cumva nemuritori, fie și printr-o faptă mârșavă. Vor ca lumea să-și aducă aminte de ei, pentru că ei nu mai cred în nemurirea sufletului.

Dar această atitudine, în care îți slăvești sinele și care apare de asemenea pregnant și în viața lui Benvenuto Cellini, un aventurier care cutreieră de colo până colo pentru a deveni

celebru, vine direct din Evul Mediu. Provine din ceea ce am descris în ultimul curs: preocuparea lui Francisc de Assisi cu sine însuși, cu automulțumirea sa, cu acel soi de demonstrație teatrală a gradului de sfințenie pe care l-a atins. Odată ce duhul vremurilor s-a schimbat, același motiv s-a strâmbat într-o preocupare lumească și a devenit o preamărire de sine extrem de vulgară.

Ne aflăm la o distanță foarte mare de Ortodoxie, unde chiar și pictorii de icoane nu își semnează, de regulă, lucrările. Iar asta nu este o chestiune de anonimitate, deoarece găsim uneori în cântările Bisericii referințe la persoanele care au scris ceva: „Aceasta a fost scrisă de un anume Gherman Monahul" sau ceva asemănător. Ideea este că în Ortodoxie lipsește dorința creatorilor de a fi cunoscuți ca mari poeți, mari scriitori, mari pictori de icoane care își semnează lucrările, pentru a-și uimi contemporanii. Creatorul se integrează în tradiție și o duce mai departe așa cum a fost și înainte.

În Renaștere a apărut această dorință, ca fiecare artist să-și facă un nume pentru sine. Tendința aceasta a căpătat în secolul XX accente caraghioase. După cum putem vedea astăzi, majoritatea acestor artiști nu au nicio înzestrare. Ei cred că dacă împrăștie vopsea pe pânză, cât mai violent cu putință, vor reuși să devină cineva.

Este ceva foarte adânc, deoarece are un strat profund filosofic și chiar teologic. În viziunea ortodoxă tradițională asupra lumii se începe cu revelația, cu tradiția care ne-a fost înmânată de Părinți și, în esență, de Dumnezeu. Dacă întrebi pe cineva cum știe ceva, el va spune: „Știu deoarece așa a făcut lucrurile Dumnezeu, așa ni le-au lăsat nouă Sfinții Părinți, așa spune Sfânta Scriptură, iar aceasta este autoritatea."

În noua epocă există o dorință de a face altceva, de găsi o nouă idee de certitudine. Astfel, la puțină vreme după această perioadă renascentistă, apare Descartes, care este primul filosof

modern. El își bazează întreaga filosofie pe un singur postulat: „Gândesc, deci exist". Toate lucrurile pe care le știm drept sigure se fundamentează, susține el, pe această primă intuiție. Este singurul lucru pe care îl știm cu certitudine. Deoarece simțurile ne pot induce în eroare putem avea false revelații, însă știm cu siguranță că existăm.

Toate acestea ne arată că preocuparea pentru sine a devenit deja un principiu teologic prim, care mai târziu va atinge o dezvoltare uluitoare.

Superstiția

Când vine vorba de Renaștere este trecut adesea cu vederea faptul că această epocă este însoțită de o creștere a superstițiilor. Deoarece Renașterea este văzută ca fiind începutul perioadei moderne, care a rupt-o cu superstiția Evului Mediu și a Celui Întunecat, se presupune că modernitatea a lăsat deoparte aceste practici. Dar acum avem marea epocă a astrologiei, cu Nostradamus ca cel mai celebru astrolog, a alchimiei, a lui Paracelsus și altora, a vrăjitoriei și magiei.

Burckhardt are de asemenea o observație interesantă asupra acestui subiect în capitolul intitulat „Amestecul superstiției vechi și a celei moderne": „... Într-un alt fel... antichitatea a exercitat o influență periculoasă. A transmis Renașterii propria sa formă de superstiție. Unele forme au supraviețuit în Italia de-a lungul Evului Mediu, astfel că reînvierea lor a fost făcută mult mai ușor." Dar abia în această perioadă a Renașterii superstiția a ieșit cu adevărat la iveală.

„La începutul secolului al XIII-lea această superstiție a astrologiei, care a înflorit în antichitate, a apărut dintr-o dată în prim planul vieții din Italia." (Secolul al XIII-lea reprezintă Evul Mediu târziu – notă P.S.R.) „Împăratul Frederic al II-lea călătorea

în permanență cu astrologul său Theodorus. Ezzelino da Romano, la rândul său, călătorea cu un grup bine plătit de astfel de oameni, printre ei aflându-se și celebrul Guido Bonatto și musulmanul cu barbă lungă, Paul de Bagdad. În tot ceea ce făcea prințul, ei îi fixau ziua și ora la care trebuiau executate, iar atrocitățile gigantice de care s-a făcut vinovat acesta s-ar putea să fi fost în parte datorate unor inferențe practice derivate din profețiile lor. La scurtă vreme, orice scrupul cu privire la consultarea stelelor a încetat."

Trebuie să observăm că în Ortodoxie Părinții se pronunță foarte categoric împotriva acestei practici.

„La scurtă vreme, orice scrupul cu privire la consultarea stelelor a încetat. Nu doar prinții, dar și orașele libere aveau astrologii lor, iar la universități, începând din secolul al XIV-lea până în secolul al XVI-lea, au fost numiți profesori ai acestei pseudoștiințe care țineau cursuri lângă astronomi. Este binecunoscut că Augustin și alți Părinți ai Bisericii au combătut astrologia, dar ideile lor de modă veche au fost respinse cu un dispreț facil."

Cu alte cuvine, Părinții nu mai reprezintă o autoritate deoarece se caută un fel de nouă religie.

„În mod obișnuit Papii nu mai făceau niciun secret din consultatul stelelor, deși Pius al II-lea, care disprețuia magia, semnele și interpretarea viselor, reprezintă o excepție notabilă. Pe de altă parte, Papa Julius al II-lea și-a calculat cu ajutorul astrologilor data pentru înscăunarea sa și cea pentru întoarcerea sa de la Bologna. Chiar și Leon al X-lea pare să fi crezut că înflorirea astrologiei în pontificatul său reprezintă o faptă de laudă, în timp ce Paul al III-lea nu a ținut niciodată un consistoriu până când ghicitorii în stele nu au fixat ora."

„În toate familiile bune se făcea în mod firesc horoscopul copilului, iar uneori se întâmpla ca oamenii să fie hăituiți, uneori pentru jumătate din viață, de așteptarea deșartă a unor evenimente care nu au survenit niciodată. Stelele erau consultate de fiecare dată când un om mare trebuia să ia o decizie importantă și chiar erau consultate cu privire la ora la care trebuia făcut ceva. Călătoriile prinților, recepția ambasadorilor străini, punerea pietrei de temelie la clădirile publice, toate depindeau de răspunsul astrologilor."

Cineva s-ar putea întreba de ce aceste superstiții sau pseudo-științe încep să se înmulțească în această perioadă. Răspunsul este următorul: când tradiția ortodoxă predomină, există o cunoaștere a binelui și a răului. Există o cunoaștere a forțelor răului, a felului în care lucrează, și există un standard după care le putem deosebi. Dar când acest standard este abandonat, când oamenii încep să capete ideea că apare un nou standard, atunci se creează spațiu pentru ca ignoranța și superstiția să înflorească. Vom vorbi mai târziu despre problema superstiției din vremurile noastre, care nu este nicidecum atât de simplă pe cât cred oamenii. Observați, de pildă, legătura foarte interesantă dintre socialism și spiritism.

Reforma protestantă

A doua mare schimbare petrecută în această perioadă a Renașterii, așa cum este interpretată uzual de istorici, o reprezintă Reforma protestantă. Însă, diferența față de umanism apare doar la exterior, pentru că în esență vorbim de același curent de idei. De asemenea, este o mișcare a rațiunii contra scolasticismului, prin care încearcă să creeze un creștinism mai simplu pe care orice credincios îl poate interpreta de unul singur.

După cum bine a observat mai târziu Kireevski, era același duh, care va distruge mai târziu și protestantismul. În spatele lui Luther se întrevede scolasticismul, iar în spatele creştinilor liberali moderni se întrevede Luther. Luther însuși a fost, probabil, cineva pe care l-am cataloga, mai ales prin prisma ultimilor săi ani de viață, drept un fanatic închistat, dar cu toate acestea el a deschis porţile subiectivismului total în religie. Pe cale de consecință, el ne oferă cheia de interpretare a perioadei contemporane, deoarece același principiu – individul, ceea ce eu cred, ceea ce eu cred că are dreptul de a fi auzit – devine standardul. Chiar și el a ajuns la un tip de sistem dogmatic pe care a încercat să-l impună cu forța adepților săi. Dar ideea principală pentru care el s-a luptat a fost aceea că fiecare individ poate interpreta de unul singur religia, astfel că, după el, au apărut sectele.

În această perioadă avem deja două religii, pe de o parte Luther care s-a rupt de Biserica Catolică în 1520, de cealaltă parte Calvin și ceilalți protestanți. Așadar, apar războaiele religioase între acești protestanți și principii catolici. Astfel au apărut războaiele religioase ale secolului al XVI-lea, care s-au încheiat pe deplin abia la mijlocul secolului al XVII-lea. În sine aceste războaie sunt irelevante. Totuși, principala lor consecință a fost că au discreditat cu totul religia și au condus la o nouă perioadă istorică pe care o vom discuta în cursul următor, la o căutare a unei noi religii dincolo de orice fel de creștinism. Iar acesta reprezintă începutul francmasoneriei moderne.

Atât umanismul cât și protestantismul continuă opera scolasticismului și a lui Francisc de Assisi, definită de încercarea de a îmbunătăți Ortodoxia, de a îmbunătăți creștinismul față de cum ne-a fost nouă lăsat de tradiție. Cu alte cuvinte, ei continuă opera „Marelui Inchizitor" dostoievskian. Atât umanismul cât și protestantismul reprezintă etape în procesul de distrugere a

perspectivei creștine asupra lumii. Mai încolo vor apărea faze și mai avansate.

Știința

Nici Renașterea și nici Reforma, deși sunt cele mai spectaculoase curente ale acestei perioade, nu sunt în realitate cele mai relevante. Ele continuă opera de distrugere a creștinismului ortodox începută în Evul Mediu. Ambele au stat în calea principalei transformări din această perioadă, și anume ascensiunea viziunii științifice moderne. Umanismul a stat împotrivă, deoarece a fost preocupat de textele vechi și avea credința că anticii au fost mai înțelepți decât modernii. Protestantismul a stat în calea științei prin dogmatismul său îngust. Totuși, ascensiunea științei reprezintă cel mai nou și mai important eveniment al acestei perioade, care va avea consecințe importante în secolele viitoare.

Știința a devenit importantă în această perioadă, deoarece odată ce omul a fost eliberat din tradiția ortodoxă, și-a îndreptat atenția spre lumea exterioară. Această preocupare pentru lumea exterioară a luat uneori forme care erau scandalos de păgâne și imorale. Dar acest interes lumesc s-a manifestat, de asemenea, și în ascensiunea industriei și a capitalismului, în marile descoperiri - a Americilor – toate fiind evenimente care aveau să schimbe fața pământului în secolele viitoare. Astfel, s-ar putea vorbi de o plămădeală făcută din lumesc care va umple lumea întreagă și care va da tonul lumii de astăzi. Este o lume căreia îi lipsește complet simțul ortodox tradițional al fricii de Dumnezeu și care, în fapt, este posedată de trivialitate.

Protestantismul cunoaște din plin acest duh care poate fi sesizat dacă te uiți la comportamentul unui pastor protestant și îl compari cu cel al unui preot ortodox. Preotul catolic are și el

acest duh lumesc. Chiar și preoții ortodocși care pierd savoarea Ortodoxiei intră la rândul lor în această stare de spirit ușuratică, pestriță, modernă, care reprezintă influența lumescului și care face posibil ceva precum Disneylandul sau alte fenomene pe care orice persoană sănătoasă din Evul Mediu sau Renaștere, dar mai presus de toate dintr-o civilizație tradițională ortodoxă, le-ar fi privit ca pe un fel de nebunie.

Iar acum ajungem la cel mai important aspect al perioadei Renașterii, și anume dezvoltarea științei moderne. Aceasta este o descoperire a unei noi căi spre cunoaștere și adevăr. Dar, în fapt, ea este un nou scolasticism. Metoda științifică înlocuiește metoda scolastică ca mijloc de a atinge adevărul. Și, la fel ca în cazul scolasticismului, ea conduce la o abandonare a acelor adevăruri care nu intră în cadrul său extrem de îngust și rigid.

Este foarte interesant că știința modernă s-a născut în așa numitul „misticism”, la fel cum și socialismul s-a născut tot într-un fel de misticism. Această perspectivă mistică o reprezenta platonismul și pitagorismul, care au fost reînviate dimpreună cu studiile antice și care aveau drept presupoziție ideea că lumea este ordonată în funcție de numere.

Filosofia și sistemul lui Pitagora în special se bazau pe ordonarea armonioasă a numerelor care corespundeau lumii exterioare. Și vedem cum în lumea modernă unirea matematicii cu observația a schimbat într-adevăr fața pământului, deoarece lumea este ordonată în funcție de număr.

La început aceasta era doar o credință vagă, însă această credință a pitagoreicilor și platoniștilor că numerele corespund realității, dimpreună cu cercetarea misterelor naturii, au condus la descoperirile ce au schimbat fața lumii.

Știința modernă s-a născut, de asemenea, din experimentele alchimiștilor platonici, ale astrologilor și magicienilor. Duhul care străbătea noua viziune științifică asupra lumii era duhul lui Faust, adică duhul magiei, care s-a

păstrat ca un subton foarte clar în știința contemporană de azi. În fapt, descoperirea energiei atomice i-ar fi umplut de bucurie pe alchimiștii Renașterii. Ei căutau exact o astfel de putere.

Scopul științei moderne îl reprezintă puterea asupra naturii, iar Descartes, cel care a formulat viziunea mecanicist/științifică asupra lumii spunea că omul va deveni stăpânul și posesorul naturii. Trebuie să observăm că aceasta este o credință religioasă care înlocuiește credința creștină. Până și raționalistul Descartes, care spunea că întreaga natură nu este altceva decât o mare mașină și care ne-a dat perspectiva mecanicist/științifică care predomină chiar și astăzi în cercetarea științifică, a avut în tinerețea sa viziuni și vise ciudate. De pildă, după ce a inventat noua sa știință, a avut o viziune a îngerului adevărului, iar îngerul i-a poruncit să aibă încredere în noua sa știință pentru că îi va oferi întreaga cunoaștere. Desigur că această cunoaștere îl va face pe om stăpânul și posesorul naturii.

Acest caracter religios al credinței științifice poate fi văzut astăzi, când prăbușirea credinței științifice, dominantă în ultimele secole, conduce la o nouă criză în religie. Și asta deoarece astăzi oamenii ajung la următoarea problemă: în ce mai poate crede cineva dacă până și știința, despre care se presupune că ne oferă certitudinea ultimă, nu ne oferă în fapt vreo certitudine? Astfel se nasc noile filosofii iraționale și dorința de a crede în zei noi.

Prăbușirea perspectivei științifice de astăzi conduce la această neliniște pe care noi o simțim în aer. Un număr de oameni mișcați de această neliniște ajung în vremurile noastre la Ortodoxie. Practic, aceasta este istoria celor mai mulți dintre convertiții noștri. Din moment ce încercăm să ne apărăm împotriva acestor false filosofii, este cu atât mai important să înțelegem că, dacă venim la Ortodoxie și nu înțelegem pe deplin perspectiva ortodoxă, vom deveni marionetele noilor filosofii iraționale care vor lua locul credinței științifice.

Textele științifice ale Renașterii sunt pline de misticism platonic și pseudo-creștin dar și de convingerea că în sfârșit misterele universului sunt descoperite. Înainte de Evul Mediu, în vremurile creștinismului tradițional, în Bizanț, în Apus înainte de schismă, în Rusia și în alte culturi ortodoxe, nu exista această dorință de a dezvălui tainele universului, deoarece Dumnezeu ne dăduse suficientă cunoaștere pentru mântuirea noastră. Știm că există multe aspecte ale universului pe care nu le înțelegem, dar știm destule pentru a ne mântui sufletele. Restul intră în sfera magiei, alchimiei și a celorlalte științe întunecate. Dar acum, în Renaștere, credința creștină este respinsă, iar interesul religios este proiectat spre lume. Și observăm, astfel, triumful ideii că există o taină a universului, o idee împărtășită de mulți oameni de știință moderni.

În vremurile contemporane, cunoașterea științifică este resimțită ca fiind ceva de o greutate aproape insuportabilă pentru oameni. Mulți simt că ascensiunea științei moderne are drept obiectiv ultim înrobirea totală a omenirii. Chiar și astăzi avem profesori serioși în universitățile americane care predau ideea că omul este complet supus determinismului și că oamenii de știință trebuie să guverneze în viitor. Ei cred că în viitor vei putea pune un mic calculator în buzunar și îl vei conecta la creier, iar când cineva va întreprinde un act considerat anti-social, adică împotriva a ceea ce liderii doresc, vor primi un impuls de la creier atât de dureros, încât se vor opri din ceea ce fac.

Student: Vă referiți la Skinner?

Pr. S: Da. Skinner și cei ca el.

Astfel, această credință științifică devine ceva foarte rece și apăsător în zilele noastre. Din acest motiv este foarte

important de înțeles ce vederi aveau primii oameni de știință, cei care au descoperit noua viziune științifică. Erau unii oameni în acele vremuri care au simțit un entuziasm misterios față de noua religie a științei.

Un exemplu foarte bun îl reprezintă astronomul și filosoful Giordano Bruno, unul dintre aventurierii tipici ai vremurilor moderne. El a fost un călugăr dominican care a fugit de la mănăstire și a mers spre nordul Europei unde l-a întâlnit pe Luther. A fost foarte tare atras de luteranism, iar mai apoi de calvinism. După care a fost dezamăgit. A fost excomunicat atât de Luther, cât și de Calvin. A plecat în Anglia și s-a îndrăgostit de regina Elisabeta, după care a descoperit că nu era chiar atât de popular și a blestemat Oxfordul. Apoi, a mers în Franța pentru că regele îl invitase acolo să țină niște conferințe. Avea anumite tehnici de memorare pe care oamenii le considerau ca ținând mai degrabă de magie. În același timp, el preda noua astronomie, sau cu alte cuvinte, era unul dintre primii discipoli ai teoriei copernicane. Totuși, nicăieri el nu reușea să găsească liniștea. Avea din plin acel duh al neastâmpărului, specific epocii, așa că nu putea găsi pacea nicăieri.

Dar Bruno a intuit consecințele revoluției copernicane despre care vom vorbi într-un minut. Faptul că pământul se rotește în jurul soarelui, și nu invers, a fost pentru el o descoperire definitivă care avea implicații religioase. Drept urmare a afirmat: „În prezența infinitului omul nu este mai mult decât o furnică, iar o stea nu este mai mult decât un om”.

Acesta este un sentiment foarte contemporan: omul pierdut în imensitatea spațiului. Cu toate acestea, el nu vedea ceva rece în univers. Astăzi ne gândim la univers ca la un spațiu înfiorător și rece în care omul se pierde. El nu credea acest lucru, deoarece peste tot Îl vedea pe Dumnezeu, adică ideea sa de Dumnezeu. Giordano Bruno susținea că natura este Dumnezeu în lucruri, fiind practic adeptul unui tip de panteism mistic. De

asemenea, el mai susținea că materia este divină, iar Dumnezeu – Care S-a pierdut deoarece viziunea ortodoxă a fost respinsă – este acum proiectat în materie. L-a descoperit pe Dumnezeu peste tot în viața universului. Credea că până și planetele sunt vii – poate nu dotate cu inteligență personală – dar un fel de viață strălucea printre aceste stele și printre aceste creaturi. Poate că nu era prea îndepărtat de Francisc de Assisi.

Odată ce pământul fusese dislocat din centrul lucrurilor, el vedea sau credea că vede cum toate granițele se evaporă. Credea că universul este infinit. Există un număr infinit de lumi și un număr infinit de inteligențe în aceste lumi, pe lângă alte tipuri de umanitate. Toate aceste idei îi intrigă foarte tare pe oamenii moderni.

Potrivit lui Bruno, a cunoaște natura înseamnă a-L cunoaște pe Dumnezeu. Fiecare progres în știință și în cunoașterea naturii reprezintă o nouă revelație, adică ceva religios. El însuși a afirmat că se simte atras de întunericul necunoscutului în același fel în care o insectă este atrasă de flacăra care o va mistui. În felul acesta și-a profețit, fără intenție cumva, propria moarte, deoarece a fost prins de Inchiziție și ars pe rug ca eretic. Însă a murit ca un martir: a fost foarte liniștit și a declarat că nu își va schimba concepțiile, crezând cu adevărat în ceea ce credea.

Mai târziu a fost aproape în întregime uitat până când, în jurul anului 1870, scrierile sale au început să fie publicate, iar acum devine din ce în ce mai cunoscut. Apar cărți în engleză despre el și s-a construit și un monument la Roma în cinstea lui, pe locul în care a fost ars pe rug.

Misticismul naturii, al cărei adept a fost Bruno încă de la începuturile științei moderne, este foarte interesant, deoarece își găsește ecoul într-un alt tip de misticism al științei care apare în zilele noastre, când perspectiva științifică s-a prăbușit sau este pe cale să se prăbușească. Am în vedere aici așa-numitul

„misticism” al lui Teilhard de Chardin despre care vom vorbi într-un curs ulterior.

Revoluția copernicană

Momentul decisiv în ascensiunea la putere a credinței științifice sau a perspectivei științifice asupra lumii este așa-numita „revoluție copernicană”.

Giordano Bruno a murit în anul 1600, iar Copernic a murit în 1543, cartea sa apărând în anul morții sale. Înainte de acest moment, astronomia medievală și antică s-a bazat pe teoria geocentrică, care susținea că pământul se află în centrul universului și tot restul planetelor se învârte în jurul lui. Însă existau anumite mișcări neregulate ale planetelor și, pentru a le explica, astronomii au dezvoltat tot felul de elipse în interiorul altor elipse. În felul acesta ei credeau că dau o explicație pentru aceste mișcări neregulate. Noua credință în misticismul platonic – conform căreia numerele corespund realității, că Dumnezeu, ca și natura, face lucrurile în cel mai simplu mod cu putință – i-a făcut pe unii oameni să fie nemulțumiți de această explicație. Copernic a făcut tot felul de calcule și într-un final a ajuns la o descoperire care nu se baza pe observație, ci pe credința în matematică: pentru a explica în cel mai simplu mod mișcările din spațiu, trebuie să presupunem că pământul se mișcă în jurul soarelui dimpreună cu planetele.

În acest context, trebuie făcute două precizări: această nouă descoperire – care pare adevărată, deoarece crezând asta poți trimite o rachetă spre cer în locul în care dorești – nu contrazice faptul că corpurile cerești se mișcă, în fapt, în jurul pământului, deoarece toată lumea poate observa acest lucru în fiecare zi. Adevărul științific al heliocentrismului, și anume că pământul se mișcă în jurul soarelui, nu face decât să explice la

nivel științific mișcările complexe pe care corpurile cerești și pământul le fac în raport unul cu celălalt pentru a crea efectul pe care îl vedem în fiecare zi și anume că soarele pare să se miște în jurul pământului.

În același fel, explicația științifică a culorii verzi a frunzelor, ca rezultat al acțiunii simultane a soarelui, ochilor și a configurației de molecule dintr-o plantă, nu schimbă faptul că eu văd o pădure verde. Iar dacă sunt sănătos la cap și la minte, mă bucur de asta. Încă văd pădurea. Poți explica acest lucru pe o bază tehnică și poți să ajungi și la o înțelegere mai adâncă a cauzelor care produc acest efect, dar efectul rămâne același. Eșecul în a distinge între aceste două lucruri a produs o mare confuzie la acea vreme, deoarece teoria științifică a heliocentrismului nu explică însăși esența lucrurilor; ea explică că un anume tip de relații complicate produc anumite efecte. Dar efectele rămân aceleași.

Așadar, teoria copernicană nu respinge nici Psaltirea care vorbește despre „soarele și-a cunoscut apusul său" (Psalmul 103:20) și nici nu contrazice experiența noastră zilnică de a vedea soarele cum se învârte în jurul pământului. Oamenii care și-au schimbat convingerile și gândesc doar în astfel de termeni – că pământul se mișcă în jurul soarelui ca un fapt de experiență cotidiană – amestecă un fel de explicații tehnice cu experiența de zi cu zi. Sunt două sfere diferite.

Al doilea lucru care trebuie precizat în legătură cu această revoluție copernicană este acela că așa numitul „nou univers" inaugurat de noua revoluție copernicană nu este incompatibil cu Ortodoxia. În fapt, Kireevski spunea că ortodocșii nu pot fi decât uimiți să audă că s-a dorit arderea pe rug a lui Galileo pentru erezia – catolicii au numit-o astfel – că pământul se învârte în jurul soarelui. Kireevski susținea că este de neînțeles pentru cineva ortodox cum poate fi aceasta o erezie. Raționalismul scolastic a pus însă stăpânire în așa măsură pe mințile apusene,

încât toate silogismele scolastice fie că erau bazate pe Scriptură, fie pe Aristotel, aveau valoare egală. Astfel, teoriile cu privire la faptul că pământul se mișcă sau rămâne fix au căpătat statut de dogmă. Prin comparație, Ortodoxia distinge cu atenție între adevărurile de credință – dogmele – de cele exterioare, care sunt deschise la diferite interpretări și speculații.

În Hexaimeron, Sfântul Ambrozie, Sfântul Vasile cel Mare și ceilalți Sfinți Părinți au foarte mare grijă să distingă între ceea ce este revelat de Dumnezeu și ceea ce reprezintă doar speculația oamenilor. Ei spun că nu este important să speculăm cu privire la cum au ajuns să se petreacă lucrurile, ce se mișcă, ce rămâne nemișcat, cum pot fi explicate cometele. Toate acestea sunt secundare și nu au niciun efect asupra credinței noastre.

Revoluția copernicană a dat naștere unor noi perspective religioase în care omul este detronat și rămâne singur într-un univers rece și infinit. Dar aceste idei religioase nu provin din fapte nou descoperite. Noile descoperiri înseși nu schimbă nimic în religia cuiva. Singurul lucru pe care îl dovedesc este că motivația principală în noua perspectivă științifică asupra lumii a fost o motivație științifică, că oamenii căutau un fel de nouă credință care putea fi găsită cercetând lumea exterioară. Oamenii își doreau o nouă credință și s-au folosit de faptele pe care le-au descoperit pentru a da viață acestei credințe. Același lucru s-a întâmplat mereu de atunci încoace în istoria Occidentului modern.

Următorul lucru pe care îl vom discuta va fi ceva care, probabil, nu este foarte relevant istoric, dar care are o însemnătate profundă filosofic, pentru că ne descoperă gândirea omului modern și preînchipuie mișcările de mai târziu. Este vorba de unele curente religioase din epoca Renașterii.

Cineva ar putea spune că principalul curent religios al acestor vremuri a fost protestantismul și o versiune din ce în ce

mai secularizată de catolicism, ambele curente reducând religia la rațiune și sentiment.

S-ar putea argumenta că romano-catolicismul a încercat să păstreze ceva din trecut, dar în mod evident a făcut mari concesii duhului epocii, pe care chiar el l-a stârnit. Se întrețesea foarte mult cu această nouă epocă. Dar în vremea aceea existau un număr de curente religioase clandestine care sunt foarte specifice și care se încadrează în categoria chiliasmului. Există o carte clasică dedicată acestui subiect, scrisă de Norman Cohn, „The Pursuit of the Millenium", un studiu al mișcărilor chiliaste ale acestei perioade, din Evul Mediu și până la Reformă. „Nu pare să existe nicio dovadă a unor asemenea mișcări religioase înainte de anii de final al secolului al XI-lea", afirmă Cohn. Cu alte cuvinte, este vorba tocmai de perioada în care Roma părăsea Biserica, același duh nou făcându-se simțit în ascensiunea acestor noi secte.

De asemenea, este exact aceeași perioadă, că tot veni vorba, în care a început practica flagelării. Autorul cărții are o perspectivă foarte seculară și afirmă că motivul apariției noilor curente religioase îl reprezintă noile condiții sociale: comerțul și industria care au înlocuit agricultura. Dar putem spune cu siguranță că noile condiții mentale, începuturile acestor mișcări, au fost determinate de posibilitățile deschise pentru un nou tip de creștinism, odată ce a fost părăsită Ortodoxia. Cel mai probabil acesta a fost adevăratul motiv.

Cohn chiar vorbește despre asta în cartea sa, punând în opoziție atitudinea de dinainte de Evul Mediu cu atitudinea din Evul Mediu și din Renaștere:

„... Dacă sărăcia, greutățile și dependența adesea opresivă ar fi putut prin ele însele să genereze așa ceva, atunci chiliasmul revoluționar ar fi fost cel mai puternic în rândul țărănimii din Europa medievală. Dar faptele ne spun că abia dacă poate fi

găsit un asemenea fenomen. O dorință pronunțată din partea iobagilor de a fugi; eforturi repetate din partea comunităților de țărani pentru a obține concesii; revolte scurte și spasmodice – asemenea lucruri erau destul de familiare în viața multor domenii. Dar s-a întâmplat doar foarte rar ca țăranii așezați la casele lor să poată fi mișcați pentru a urmări realizarea Mileniului."

Ceea ce descrie Cohn este civilizația unui loc și pământ tradițional ortodox – dar aflat acum sub alte condiții. Este vorba de condiții externe, odată cu apariția comerțului și a industriei, când mulți dintre acești sectari se aflau în ghildele de țesători și uneori rămâneau fără un loc de muncă din cauza închiderii piețelor străine. Instabilitatea vieții lor avea de asemenea o influență asupra viziunii lor religioase, dar în același timp apăruse și un nou spirit, care însemna că Ortodoxia nu le mai era suficientă. Se aflau în căutarea unui nou creștinism și a unei noi religii.

Potrivit aceluiași autor, în societatea tradițională, „însuși gândul vreunei transformări fundamentale a societății era aproape de negândit". Aceste noi curente au început să cocheteze cu ideea unei schimbări fundamentale a societății, adică începutul a ceea ce vom descoperi mai încolo a fi revoluția timpurilor moderne.

Unii dintre acești sectari erau numiți Frăția Spiritului Liber și au înflorit din secolul al XI-lea până mai târziu, având drept doctrină ideea că Dumnezeu este tot ceea ce există și că va veni noua epocă a Duhului Sfânt. Când Ioachim de Fiore deja își proclamase învățătura sa, ei au urmat ideile sale conform cărora fiecare persoană deține Duhul Sfânt și este ea însăși divină. Drept urmare, poate păcătui și rămâne în continuare curată. Există o anumită soră Ecaterina în secolul al XIV-lea care a avut o experiență extatică și apoi a proclamat: „Bucurați-

vă alături de mine, pentru că am devenit Dumnezeu." Din nou, nu suntem foarte departe de Francisc de Assisi.

O altă mișcare a fost cea a taboriților din secolul al XV-lea, care au reprezentat un curent comunist, o (presupusă) întoarcere la vârsta de aur în care toată lumea era egală. A existat o vreme în care un anume Thomas Müntzer, născut la doar câțiva ani după Luther, susținea venirea mileniului și exterminarea în masă a tuturor celor care se opuneau doctrinei sale. În opinia sa, toate lucrurile trebuiau deținute la comun, însă a fost prins și omorât, după o revoltă pe care a încercat să o conducă. Este interesant că Friedrich Engels l-a idolatrizat tocmai pe acest Müntzer și mi se pare chiar că a scris o carte despre el. Istoricii comuniști din Rusia până în zilele noastre susțin că Müntzer a fost un predecesor al comunismului, dar vom vedea mai târziu că ideile lui economice nu au nimic de-a face cu mișcarea modernă. Totuși, avea același duh ca și mișcarea comunistă, care este tot o mișcare chiliastă, ce nu pomenește însă de Sfântul Duh.

Apoi în 1534 au apărut anabaptiștii, care erau împotriva botezului în copilărie, deoarece fiecare persoană trebuie să știe ceea ce va deveni și ceea ce primește. Anabaptiștii au făcut o revoltă armată în Munster, proclamând orașul drept Noul Ierusalim. Majoritatea luteranilor au părăsit orașul, care avea pe atunci o populație de 10.000 de locuitori, locul fiind împânzit apoi cu anabaptiștii veniți de peste tot. Aceștia au atacat mănăstirile și bisericile jefuindu-le, după care, într-o singură noapte, au distrus toate picturile, statuile și cărțile din catedrala catolică.

Doi așa-ziși profeți olandezi, Matthys și Bockelson, au devenit liderii mișcării, care a transformat orașul într-o teocrație. Toți luteranii și catolicii rămași în oraș au fost condamnați la moarte, dar ulterior pedeapsa le-a fost atenuată, așa că au fost doar expulzați din oraș.

După această epurare, a apărut o nouă lege care spunea că este o infracțiune a nu fi botezat în credința anabaptistă, iar pedeapsa era moartea. Singurii care puteau să mai rămână în oraș trebuiau să fie frați și surori, „copiii lui Dumnezeu". Episcopul catolic s-a opus, desigur, și a început să ia cu asalt orașul. În acel moment, orașul a îmbrățișat un „comunism", să spunem, perfect: toată proprietatea a fost confiscată de lideri, toți cei care erau împotriva doctrinei sau exprimau nemulțumiri erau întemnițați și executați, iar în timp ce erau omorâți cântau imne religioase. Cartea lui Cohn descrie în amănunt regimul de teroare care a urmat:

„Teroarea a început, iar în acea atmosferă de teroare Matthys a pus în practică comunismul, care deja dădea târcoale de mai multe luni, aplicând astfel o viziune milenaristă superbă, conform imaginației anabaptiștilor. Matthys și ceilalți pastori au declanșat o campanie de propagandă. S-a decretat că adevărații creștini nu ar trebui să aibă banii lor proprii, ci ar trebui să țină toți banii la comun. De unde rezulta că toate bijuteriile din aur și argint trebuiau predate. La început lumea s-a opus, iar unii anabaptiști și-au îngropat banii. Drept răspuns, Matthys și-a intensificat teroarea. Bărbații și femeile care au fost botezați doar în momentul expulzărilor au fost adunați laolaltă și au fost anunțați că, dacă Tatăl nu îi va ierta, vor trebui să fie uciși de sabia celor drepți. Apoi au fost închiși într-o biserică, unde au fost lăsați în incertitudine timp de mai multe ore până când au fost demoralizați complet. Fără să se grăbească, Matthys a intrat în biserică alături de un grup de bărbați înarmați. Victimele sale se târau spre el în genunchi, implorându-l, în calitate de favorit al Tatălui, să mijlocească pentru ei. A făcut asta sau s-a prefăcut că o face, iar într-un final i-a informat pe sărmanii îngroziți că a reușit să le obțină iertarea iar Tatăl este bucuros să-i primească în comunitatea drepților. După acest exercițiu de intimidare,

Matthys s-a putut simți mult mai relaxat în privința moralului din Noul Ierusalim."

„Propaganda împotriva deținerii private a banilor a continuat neîntrerupt vreme de săptămâni, acompaniată de cele mai atrăgătoare lingușiri și de cele mai înfiorătoare amenințări. Predarea banilor a devenit un test pentru creștinismul adevărat. Cei care nu se supuneau meritau să fie exterminați și se pare că au avut loc și unele execuții. După două luni de presiune neîntreruptă, proprietatea privată asupra banilor a fost abolită efectiv. De atunci încolo banii au fost folosiți doar în scopuri publice, în tranzacțiile cu lumea din exterior, pentru a contracta mercenari care să lupte contra episcopului, pentru a cumpăra provizii și a distribui propaganda. Meșteșugarii din oraș își primeau lefurile nu în bani, ci în natură."

„Abolirea proprietății private asupra banilor, restricțiile împotriva proprietății private asupra hranei și adăpostului erau văzute ca fiind primii pași către o stare în care ... totul va aparține tuturor iar distincția dintre al meu și al tău va dispărea." Bockelsen însuși a pus problema astfel: „Toate lucrurile vor fi la comun, nu va mai exista proprietate privată și nimeni nu va mai munci, ci doar va avea încredere în Dumnezeu."

Un savant din Antwerp i-a scris lui Erasmus din Rotterdam, căruia desigur că nu îi plăceau aceste tendințe iraționale, deoarece el credea că oamenii trebuie să fie raționali, liberali și toleranți.

„Noi, în aceste părți, trăim într-o neliniște blestemată din cauza felului în care mișcarea anabaptistă s-a inflamat. Pentru că într-adevăr s-a aprins ca un foc. Nu cred să existe măcar un sat sau un oraș în care această flacără să nu mocnească în ascuns. Susțin comunismul bunurilor, ceea ce are drept consecință că toți aceia care nu au nimic vin în număr mare."

Puteți vedea, desigur, că există multe motive secundare pentru care oamenii veneau să se alăture mișcării, dar faptul că această nouă mișcare se răspândea ca un foc necontrolat înseamnă că exista o așteptare profundă, un fel de nouă religie chiliastă. „În luna martie Matthys a interzis toate cărțile cu excepția Bibliei. Toate celelalte volume, chiar și acelea aflate în proprietate privată, trebuiau aduse în piața catedralei și aruncate în foc."

Apoi, acest Matthys a făcut o greșeală. A primit o poruncă divină de a ieși și a se lupta cu dușmanul, dar dușmanul l-a omorât. Astfel, Bockelson a preluat comanda și s-a proclamat rege. Primul său act a fost de a merge dezbrăcat prin oraș, comportându-se ca într-un delir, după care a căzut, vreme de trei zile, într-un extaz.

„Când i-a revenit vorbirea a chemat toată populația și i-a anunțat că Dumnezeu i-a arătat că vechea constituție a orașului, fiind opera oamenilor, trebuie înlocuită de una nouă care va fi opera lui Dumnezeu. Primarii și consiliul local au fost lăsați fără funcții, iar în locul lor s-a așezat Bockelson însuși, alături de 12 bătrâni, după modelul vechiului Israel."

„La început comportamentul sexual a fost reglementat la fel de strict ca toate celelalte aspecte ale vieții. Singura formă de relație sexuală permisă era în cadrul căsătoriei dintre doi anabaptiști. Adulterul și păcatele trupești, care includeau și căsătoria cu cineva din afara sectei, erau păcate capitale, ceea ce era în acord cu tradiția anabaptistă ... Sfârșitul sectei, însă, a survenit rapid după ce Bockelson a decis să instituie poligamia."

„La fel ca și în cazul comunismului bunurilor, poligamia a fost primită, atunci când a fost instituită, cu rezistență. A existat o revoltă armată în care Bockelson, Knipperdollinck și predicatorii au fost aruncați în închisoare. Dar rebelii, care reprezentau doar o mică minoritate, au fost rapid înfrânți iar

50 dintre ei au fost executați". „Orașul avea aproximativ 10.000 de oameni, iar în timpul următoarelor zile au fost executați și alții care au criticat noua doctrină. În august poligamia fusese instituită ... Ritualul religios al căsătoriei a fost în cele din urmă eliminat iar mariajele se făceau și se desfăceau cu mare ușurință. Deși mare parte din relatările ostile pe care le avem sunt considerate a fi exagerări, pare sigur că normele de comportament sexual din Regatul Sfinților au traversat întreg palierul de la puritanismul riguros la promiscuitatea abruptă..."

„Prestigiul lui Bockelson a atins apogeul când, la sfârșitul lui august 1534, un atac de proporții a fost respins cu atâta eficiență, încât episcopul s-a văzut părăsit atât de vasalii săi cât și de mercenari. Bockelson ar fi procedat bine dacă ar fi organizat o poteră care probabil l-ar fi capturat pe episcop cu toată tabăra sa, dar în loc de aceasta s-a folosit de oportunitate pentru a se proclama rege."

Exista un anumit giuvaergiu care s-a proclamat profet.

„Într-o zi, în piața centrală, acest om a declarat că Tatăl Ceresc i-a revelat că Bockelson va fi fi regele întregii lumi, având stăpânire asupra tuturor regilor, prinților și mai marilor pământului. El va moșteni sceptrul și tronul înaintașului său David și le va păstra până când Dumnezeu va cere înapoi regatul pentru el ..."

„Noul rege a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a sublinia semnificația unică a accederii sale la putere. Străzile și porțile de intrare în oraș au primit nume noi. Duminicile și zilele de sărbătoare au fost abolite, iar zilele săptămânii au fost redenumite pe baza unui sistem alfabetic. Până și numele noilor născuți erau alese de rege, conform unui sistem special. Deși banii nu jucau niciun rol, în Munster a fost creată o nouă monedă pur ornamentală. Au fost bătute monezi de aur și

argint, cu inscripții care rezumau întreaga fantezie milenaristă ce dădea sens regatului. Inscripțiile erau de felul următor: «Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi», «Un rege deasupra tuturor. Un Domn, o Credință, un Botez.»

A fost concepută o efigie specială pentru a simboliza pretenția lui Bockenson la puterea spirituală și absolută asupra întregii lumi: un glob care reprezenta lumea, străpuns de două săbii (dintre care până atunci papa și împăratul avea fiecare câte una) și înconjurat de o cruce pe care erau cuvintele: «Regele dreptății pentru toți.» Regele însuși purta această efigie, realizată în aur, care atârna la capătul unui lanț de aur aflat la gât. Slujitorii săi îl purtau ca o emblemă pe manșete și fusese acceptat în Munster ca o stemă a noului stat..."

„În piața publică a fost ridicat un tron, care, îmbrăcat în țesături de aur, trona deasupra băncilor înconjurătoare rezervate consilierilor regali și predicatorilor. Uneori regele venea pentru a lua parte la judecată sau pentru a fi martor la anunțarea noilor legi. Vestit de o fanfară, el sosea călare, purtându-și coroana și ducându-și sceptrul. În fața sa mergeau ofițerii, în spatele său curteni, primul ministru și un lung șir de miniștri, curteni și servitori. Escorta regală acompania și apăra întreaga procesiune, formând un cordon în jurul pieței în timp ce regele își ocupa tronul. De partea cealaltă a tronului stătea un paj care ținea o copie a Vechiului Testament pentru a arăta astfel că regele era un urmaș al lui David, cu autoritatea de a interpreta într-un mod nou Cuvântul lui Dumnezeu. Celălalt paj ținea o sabie fără teacă."

„În timp ce regele ducea acest stil de viață fabulos, alături de soțiile și prietenii săi, maselor populare le impunea o austeritate riguroasă. Oamenii, care deja trebuiseră să renunțe la aurul și argintul lor, trebuiau acum să accepte o rechiziție a hranei și caselor."

„În noile cărți care se scriau, fantezia celor Trei Ere a lui Joachim de Fiore apărea acum într-o nouă formă. Prima Eră era cea a păcatului și a durat până la Potop. A Doua Eră era cea a persecuției și a Crucii și a durat până în prezent. A Treia Epocă va fi epoca răzbunării și a triumfului Sfinților. Hristos, explicau ei, a încercat o dată să restaureze spre adevăr lumea păcătoasă, dar fără să aibă un succes de durată."

Observați așadar cum noul creștinism trebuie să îmbunătățească vechiul creștinism.

„Teroarea, care devenise de mult o trăsătură familiară a vieții în Noul Ierusalim, a fost intensificată în timpul regimului lui Bockelson. La câteva zile de la proclamarea monarhiei, Dusentschur, unul dintre miniștrii săi, a proclamat că i s-a revelat că în viitor toți cei care continuă să păcătuiască împotriva adevărului recunoscut trebuie să fie aduși în fața regelui și condamnați la moarte. Urmau să fie extirpați din rândul Oamenilor Aleși. Chiar și amintirea prezenței lor va fi eliminată, iar sufletele lor nu vor găsi iertare dincolo de mormânt. La câteva zile distanță au început execuțiile."

Au trimis emisari pentru a ridica la revoluție și alte orașe.

„Scopul tuturor acestor insurecții era identic cu cel adoptat de Bockelson, același cu cel care a inspirat atâtea mișcări milenariste: uciderea tuturor călugărilor, preoților și conducătorilor din lume, deoarece doar regele nostru este singurul rege legitim."

„În timpul ultimelor săptămâni ale asediului purtat de episcopul catolic, Bockelson a desfășurat la toată capacitatea tehnicile de teroare. La începutul lui mai orașul a fost împărțit

pentru scopuri administrative în 12 secțiuni, iar pentru a le conduce a fost numit un ofițer regal cu titlul de duce și o forță armată compusă din 23 de persoane."

Le era interzis pentru totdeauna să își părăsească secțiunile astfel încât să nu se poată revolta împotriva regelui.

„S-au dovedit suficient de credincioși și au dezlănțuit o teroare necruțătoare împotriva oamenilor simpli ... Orice om care încerca să părăsească orașul și era descoperit, sau care îl ajuta pe altul să facă asta, sau îl critica pe rege și politicile sale, era decapitat pe loc. Aceste execuții erau în cea mai mare parte făcute de regele însuși, care afirma că ar face bucuros asta cu fiecare rege și principe. Uneori, trupurile oamenilor erau sfârtecate iar bucățile erau dispuse în locuri la vedere ca o avertizare pentru ceilalți. Spre mijlocul lui iunie, astfel de practici aveau loc aproape zilnic."

„Decât să predea orașul Bockelson ar fi lăsat fără nicio îndoială să moară de foame întreaga populație, însă deznodământul asediului a survenit brusc. Doi oameni au scăpat noaptea din oraș și le-au indicat trupelor atacatoare anumite puncte slabe din apărare. În noaptea de 24 iunie 1535 atacatorii au lansat un asalt surpriză și au pătruns în oraș. După câteva ore de lupte disperate, ultimii 200 sau 300 de bărbați anabaptiști supraviețuitori au acceptat oferta de liberă trecere, au lăsat jos armele și s-au împrăștiat la casele lor, doar pentru a fi mai apoi uciși unul câte unul într-un masacru care a durat mai multe zile."

Acești anabaptiști au supraviețuit până în zilele noastre în comunități precum cea a menoniților, a fraților, a huterienilor. Bineînțeles că această mișcare istorică și-a pierdut rapid influența după acel moment. Dar chiar și Cohn, un istoric

agnostic, observă ceva interesant. El remarcă similitudinea acestor mișcări cu nazismul și comunismul.

„O asemenea bănuială le-a apărut chiar și ideologilor comuniști și naziști. O prezentare entuziastă, chiar dacă bizară, a misticismului eretic german de secol XIV cu elogii aduse beguinilor, begarzilor și Fraților Duhului Liber, se găsește în cartea lui Rosenberg (apologetul principal al lui Hitler), Mitul Secolului XX, în timp ce un istoric nazist a dedicat un volum întreg pentru a interpreta mesajul revoluționarilor de pe Rinul Superior. Cât despre comuniști, ei continuă să lucreze în volum după volum la cultul lui Thomas Müntzer inaugurat deja de Engels. Dar în timp ce în aceste lucrări apologetice profeții unei lumi dispărute sunt prezentați ca niște vizionari născuți înainte de vremea lor, este perfect plauzibil să tragem concluzia opusă, și anume că, în pofida exploatării celor mai moderne tehnologii, comunismul și nazismul au fost inspirate de fantezii de-a dreptul arhaice."

Oricum ar fi, „din multe puncte de vedere" ambele mișcări „datorează foarte multe acelui corp de credințe foarte vechi care constituiau nucleul apocaliptic popular al Europei."

Privind însă la ce s-a întâmplat în secolul XX, am putea spune chiar mai mult decât atât: așteptarea chiliastă, dorința pentru un nou tip de creștinism pe care să-l realizăm în această lume, reprezintă una din trăsăturile dominante ale mentalității moderne. La început această izbucnire prematură s-a evaporat, dar mai târziu a revenit într-o formă mult mai puternică. În fapt, astăzi, jumătate din lume este captivă unor oameni care cred la fel ca acei anabaptiști și care pun în aplicare aceleași metode de teroare, care își ucid toți dușmanii...

Pr. G: Gulagul.

Pr. S: Da, Gulagul, au aceeași frenezie când discută despre dușmanii care sunt pe cale să-i distrugă, aceștia fiind burghezia, exploatatorii muncitorilor din fabrici ș.a.m.d.

Acest om și alții ca el, care au condus revoltele milenariste din epoca Renașterii, de negăsit în vremurile așezate dinainte de schismă, sunt tocmai înaintemergătorii Antihristului. Astăzi ne aflăm în situația în care orașe întregi, grupuri întregi de oameni îi pot urma pe acești falși lideri, care au cele mai nebunești și sălbatice dorințe. Ei sunt conducătorii acestei lumi. Așadar, acest curent care a izbucnit în Evul Mediu – căutarea monarhiei universale – devine astăzi mai puternic.

Arta Renașterii

Arta acestei epoci, una dintre cele mai impresionante din toată istoria artei occidentale, scoate în evidență unele trăsături, dar asupra cărora nu vom insista: reînvierea antichității, nesfârșitele statui dezgolite, simbol fără îndoială al unei renașteri a păgânismului trupului și lumii. Ne vom uita, mai degrabă, la câteva tablouri religioase.

Din punct de vedere ortodox, ele reprezintă o blasfemie. Știm, de pildă, că mulți dintre pictori au dus o viață foarte destrăbălată. Unii și-au pus amantele să pozeze ca Fecioara Maria. Poți privi tablou după tablou din această epocă, dar nu vei putea recunoaște nimic religios sau cu adevărat religios. Unele tablouri sunt pur și simplu păgâne și chiar foarte indecente. Altele sunt mai rafinate, dar recunoaștem în ele aceleași principii ale ... Priviți, de pildă, acest copilaș grăsuț, dezgolit. Femeile sunt în mod evident lumești. Uneori sunt vulgare, alteori rafinate, dar este același caracter lumesc. Îi puteți privi pe toți: Rubens, Tintoretto, Rafael ... sunt

dominați de același spirit lumesc. Sunt alții despre care vom vorbi imediat.

Dar vă puteți uita la aceste tablouri și veți găsi tot felul de teme. Chiar și acesta de aici, pictat de Caravaggio, este destul de timpuriu. Are un tablou al extazului lui Francisc, foarte interesant. Se încadrează foarte bine cu tot ... (sunetul dispare - nota celui care a realizat transcriptul în engleză.)

Au existat unii pictori care au încercat să reînvie arta religioasă, cel mai important dintre ei fiind Fra Angelico. El se opunea din răsputeri acestui păgânism și încerca să se întoarcă la arta religioasă autentică. Unii dintre acești oameni încercau să fie evlavioși. Nu erau doar lumești, însă dacă veți privi tablourile puteți vedea că există un duh un pic diferit. Cu toate acestea duhul lumesc a pătruns destul de mult. Veștmintele sunt superbe, pictura este foarte frumoasă, însă încercarea de a înfățișa un soi de pietate reprezintă pur și simplu prelest (înșelare). Unii dintre ei sunt foarte latini. Alții, precum El Greco, sunt în mod evident înșelați. Apare un fel de distorsiune pentru că el se presupune că a avut o influență bizantină, dar desigur că ea nu transpare de nicăieri.

Întrebare: Aceia ar trebui să fie Maria și Hristos?

Pr. S: Da, acelea sunt din cea mai bună perioadă a sa.

Unele dintre tablouri, în special cele provenite din Spania și din nord, au devenit cu timpul din ce în ce mai violente și înfiorătoare. Altele, precum Botticelli și Botticini, sunt foarte înduioșătoare dacă nu privești la copilul grăsuț. Fecioara și Hristos sunt creaturi rafinate. Dacă privim la unele din tablourile lui Botticelli – nu avem o variantă color, dar avem Nașterea lui Venus care este o creație foarte frumoasă dacă privim culorile. Aici este doar în alb și negru, dar se poate observa cât de bine era realizată. Cu toate acestea, este păgânism pur și simplu:

nașterea lui Venus dintr-o scoică. De asemenea, este evident că avem de-a face cu o nouă religie, foarte apropiată de ideea pe care am amintit-o în discuția despre Giordano Bruno: materia este divină, materia este încântătoare, lumea a fost descoperită și este atât de frumoasă și atât de plină de taine, pe care cumva pictorul le poate scoate la suprafață.

Oarecum același sentiment îl degajă Michelangelo. Te uiți la unele dintre personajele sale prometeice și realizezi că apare cumva o nouă religie, o credință necreștină că omul este divin. El încearcă să prindă un fel de frumusețe a acestei lumi, însă cealaltă lume dispare complet. În „Cina cea de taină" a lui Da Vinci este tot un fel de teatru, un fel de poză aranjată foarte frumos. Spre comparație, puteți observa că, indiferent ce se mai păstrase din moștenirea bizantină la Giotto și la artiștii Evului Mediu, acum s-a pierdut complet.

Iată aici un tablou al lui Fra Angelico, care a încercat să se întoarcă la un sens religios al picturii. Însă este o înșelare tipic catolică. Tabloul este compus din oameni pictați în culori adorabile, roz, albastru și, dacă îl vezi în realitate, probabil că este uluitor. Însă privind la fețele oamenilor vezi ce expresii stupide pot avea, atât de artificiale și teatrale. Este vorba de Hristos încoronând-o pe Fecioară, însă tabloul nu are nicio semnificație religioasă.

Iată un alt tablou. Arată crucificarea, dar este prezentată într-un soi de realism. Nu există niciun element prin care tabloul să poată fi identificat ca o icoană. Este complet secular. Toate acestea reprezintă o înșelare.

Este foarte probabil că unele dintre ele sunt amestecate cu tot felul de aspecte sectare. Iată aici un tablou al lui Hieronimus Bosch despre rai, încărcat de simboluri, în care apare Hristos cu Adam și Eva în rai. El însuși fusese suspectat că ar avea legături cu secta Frăția Spiritului Liber. Este fără îndoială însă că tabloul exprimă tot felul de fantezii sectare despre Adam și

Eva. Tocmai ce am citit despre Sfântul Pavel din Obnora, cum a trăit el precum Adam în rai, alături de animale. Dar oamenii aceştia au pierdut ideea de trăire ascetică precum Adam și Eva. Să ne uităm în continuare la celelalte tablouri.

Unele dintre ele sunt înfricoșătoare și nu sunt foarte potrivite. Dar acesta exprimă spiritul sectanților, deoarece ei credeau pe atunci că se vor întoarce la starea din rai a lui Adam și Eva. Din acest motiv umblau dezbrăcați și aveau totul la comun și credeau că vor pune bazele unui nou rai pe pământ.

Iată un alt tablou foarte frumos semnat de Fra Angelico, cu păuni și tot felul de lucruri animate de un alt fel de duh religios. Este prelest...

Este suficient să ne uităm la aceste tablouri pentru a vedea că între Ortodoxie și duhul apusean există deja o prăpastie atât de mare, încât nu mai poate fi închisă. Dacă cineva este deja ortodox, el nu poate fi decât cineva care se întoarce la adevăr și își dă seama ce este adevărul și cât de tare s-a îndepărtat de el. Dar a vorbi cineva despre unire cu aceşti oameni care au astfel de picturi religioase îți arată că acea persoană nu știe despre ce vorbește. Este o religie diferită.

Rezumat

Vom reaminti acum principalele caracteristici rezultate din această epocă: Prima dintre ele este ascensiunea sinelui în calitate de nou dumnezeu. Nu a fost astfel exprimat, dar mai târziu vom vedea că există oameni care vorbesc astfel. Acesta este sensul umanismului și al protestantismului: a te debarasa de tradiția religioasă, de tradiția ortodoxă, astfel încât să se poată naște noul dumnezeu.

A doua idee foarte puternică este aceea că, la fel cum ia naștere dumnezeul individual, la fel și lumea devine divină.

Giordano Bruno exprimă această idee în repetate rânduri: dacă materia este divină, atunci Dumnezeu este în lume, lumea este o respirație vie a lui Dumnezeu, iar sufletul lumii este Duhul Sfânt. Ideea aceasta se poate vedea în unele picturi și în felul în care cineva ca Botticelli credea că natura este divină. Este o concepție panteistă. Dar, potrivit concepției ortodoxe, aceasta înseamnă a investi lumea cu o semnificație pe care nu o poate avea. Lumea vine din nimic și va dispărea, urmând a fi recreată de Dumnezeu ca o lume nouă. Însă ei doresc ca această lume să dureze și din acest motiv îi atașează o semnificație divină, ceea ce va deveni mai târziu o doctrină foarte importantă. De asemenea, căutarea unui nou creștinism va avea drept rezultat experimente religioase mult mai bizare: Frăția Spiritului Liber, noile religii ale celei de-A Treia Epoci a Duhului Sfânt, anabaptiștii. Iar aceștia devin mai puternici pe măsură ce vechile standarde religioase trec din ce în ce mai mult în fundal. Mai târziu, încercarea de a crea un nou creștinism cu greu va mai putea fi recognoscibilă ca ceva creștin.

Și, în fine, în această epocă încep să apară pentru prima dată unii candidați serioși pentru poziția de antihrist sau mai degrabă ca înaintemergători ai antihristului. Oameni precum John din Leyden se credeau Hristos revenit pe pământ. În același timp, ideea de monarhie mondială, de teocrație mondială, deși este încă marginală, devine mai puternică, fiind capabilă să miște un oraș întreg.

Vom vedea ce se va întâmpla cu toate aceste mișcări în următoarea epocă, așa numitul Iluminism, care, la fel ca și perioada renascentistă, are, pe lângă curentul raționalist principal, un subcurent foarte clar irațional.

Așadar, întreaga mișcare intelectuală din Renaștere arată înflorirea unor semințe care au fost plantate în perioada Evului Mediu prin despărțirea Romei de Biserica Ortodoxă. Deja în perioada Renașterii avem ceva extrem de diferit de Ortodoxie. Spre comparație, în Evul Mediu sunt unele lucruri care par

mult mai apropiate. La exterior există o asemănare, dar în interior există semințele care vor produce toate cele care vor veni mai apoi. Așadar, diferența dintre Evul Mediu și Renaștere este în fapt mai puțin distinctă decât diferența dintre Roma ortodoxă și Roma Evului Mediu. Toate aceste curente capătă o importanță crescândă. Unele dintre ele izbucnesc, precum a fost cazul mișcărilor apocaliptice. Altele explodează, după care mor, însă continuă să facă parte din mentalitatea care le-a dat naștere, urmând să revină mai târziu în forme foarte ciudate. Dar, dacă le privești din punct de vedere filosofic și teologic, îți poți da seama că este de fapt aceeași mișcare de idei.

Astfel, Norman Cohn, cel care a scris despre milenarism, greșește când crede că una este arhaică, iar alta este progresistă. Este pe lângă subiect. Cheia este că ambele mișcări fac parte din aceeași mentalitate. Uneori ele relevă o dezvoltare directă, precum dezvoltarea științei, alteori apar, se ridică și mor. Însă există anumite teme recurente ale gândirii moderne, iar noi ne vom concentra asupra acestora.

În următoarea lecție ne vom fixa atenția asupra perioadei secolelor XVII și XVIII, când viziunea științifică devine dominantă și pare să existe un fel de echilibru și armonie. De atunci și până astăzi, istoria lumii este istoria căderii din această armonie. Vom încerca să arătăm în ce a constat această armonie și de a ce trebuit să se strice și să producă lumea anarhică în care trăim în prezent. Tot parcursul omenirii din Evul Mediu prin Renaștere spre Iluminism și Romantism, ajungând până în zilele noastre, urmează o direcție logică definită, care ne arată că, odată ce a fost părăsită ortodoxia, intră în joc un anume proces natural. Și desigur că diavolul este mereu acolo. Vom vedea în mod repetat că marii lideri ai gândirii moderne vor începe cu un fel de viziune și vom vedea că diavolul lucrează, dar ei nu mai sunt conștienți sub nicio formă că diavolul poate face astfel de lucruri. Din acest motiv, ei sunt mult mai predispuși să accepte propriile viziuni ca un fel de revelație.

Cursul 4
ILUMINISMUL

Am ajuns acum la epoca care desparte Renașterea de vremurile moderne, ce au identitatea lor bine definită. Într-una dintre lucrările clasice asupra acestei perioade, „Criza conștiinței europene” de Paul Hazard, autorul afirmă: „În această perioadă a avut loc în Europa un conflict moral. Intervalul dintre Renaștere, din care provine în mod liniar, și Revoluția Franceză, pentru care călea armele în foc, reprezintă o epocă fără egal din punct de vedere al importanței istorice.” Aceasta este epoca clasică a Europei moderne.

Același Paul Hazard afirmă:

„Conștiința clasică, cunoscându-și puterea sa, iubește stabilitatea, ba, dacă ar putea, ar fi doar stabilitate. Acum că Renașterea și Reforma – ce preschimbări au adus acestea! – s-au încheiat, sosise vremea pentru o inventariere mentală, pentru o retragere intelectuală. Politica, religia, societatea, arta – toate acestea au fost salvate din ghearele criticilor dezlănțuiți. Barca bătută de urgii a umanității a găsit în sfârșit un refugiu. Să rămână multă vreme acolo! Multă vreme! De fapt să rămână acolo pentru vecie! Viața era acum o afacere regulată și bine ordonată. De ce să părăsești, atunci, acest hotar împrejmuit, pentru a risca întâlniri care ar putea să destabilizeze totul? Marele Dincolo era văzut cu neliniște.

Putea conține unele surprize neplăcute. Ba chiar, Timpul însuși l-ar fi făcut să stea locului, dacă ar fi putut. La Versailles, vizitatorul avea impresia că înseși apelor le-a fost oprit cursul, au fost prinse și controlate, după care au fost trimise înapoi în ceruri, și încă o dată, ca și cum ar fi trebuit să facă acest lucru pentru totdeauna."

Perioada dintre Renaștere și vremurile moderne reprezintă prima încercare de a realiza o sinteză armonioasă a tuturor noilor forțe descătușate de omul medieval, cel renascentist și cel reformat. Prin această tentativă nu se dorea renunțarea la fundația creștină, deși aceasta era în fond ceva foarte vag. Deosebirea față de timpurile noastre o constituie faptul că în prezent se încearcă o sinteză fără creștinism, sau mai degrabă un creștinism foarte diluat. Vom analiza câteva aspecte ale acestei încercări de armonizare și vom vedea de ce nu putea rezista acest proiect.

Primul aspect al acestei noi epoci clasice, al acestei noi armonii, este dominația perspectivei științifice, exemplificată de „lumea mașină" a lui Isaac Newton. „Epoca lui Newton", Iluminismul timpuriu – el a murit în anul 1720 (1727 – n. trad.), dacă nu mă înșel, iar opera sa principală a apărut în 1690 – „când știința și religia naturală păreau să fie de acord că totul este în regulă cu lumea, iar artele înfloreau cum nu o vor mai face vreodată în Apus. Înainte de aceste vremuri, Occidentul cunoscuse mai multe secole de efervescență intelectuală, ba chiar haos, din momentul în care sinteza medievală romano-catolică s-a prăbușit și au apărut noi forțe, care au dus la dezbateri aprinse și războaie sângeroase."

Războaiele religioase s-au terminat din toate punctele de vedere în 1648, când a luat sfârșit și Războiul de Treizeci de Ani, care a devastat Germania și practic a redus-o la o condiție ruinătoare vreme de două secole.

„Protestantismul s-a revoltat împotriva complexității și corupției din catolicism. A existat o renaștere a artei și gândirii păgâne vechi, un nou umanism a descoperit omul natural și a împins din ce în ce mai în fundal ideea de Dumnezeu și – cea mai importantă tendință pentru ceea ce avea să se petreacă în viitor – știința a înlocuit teologia în calitate de criteriu al cunoașterii. Studiul naturii și al legilor ei au ajuns să pară cea mai importantă îndeletnicire intelectuală."

„Deja în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea se ajunsese la un anumit echilibru și o armonie în gândirea apuseană. La urma urmei, creștinismul nu a fost răsturnat de ideile noi (vom vedea în cursul următor ce fel de creștinism era acesta – notă P.S.R.) ci mai degrabă se adapta la noul spirit. În același timp, dificultățile și contradicțiile ideilor moderne naturaliste și raționaliste nu își făcuseră încă simțită prezența. În special în partea cea mai iluminată a Europei apusene – Anglia, Franța și Germania – aproape că părea că a venit o epocă de aur, mai ales prin comparație cu războaiele religioase care devastaseră aceste țări până spre mijlocul secolului al XVII-lea. Omul iluminismului credea în Dumnezeu, A Cărui existență putea fi demonstrată rațional și în religia naturală. Era tolerant cu credințele celorlalți și era convins că tot ce există în lume poate fi explicat de știința modernă, ale cărei descoperiri și progrese le urmărea cu atenție. Lumea era văzută ca o mare mașină aflată în mișcare continuă, iar fiecare mișcare putea fi descrisă matematic. Era un singur și imens univers ordonat armonios, nu ierarhic, cum se întâmpla în Evul Mediu sau în gândirea ortodoxă, ci ca un sistem matematic uniform. Lucrarea clasică în care erau explicate aceste idei, «Principia Mathematica» a lui Newton, a fost primită favorabil de toată lumea, ceea ce arată că oamenii educați ai acelor vremuri erau în întregime pregătiți pentru această nouă evanghelie."

O altă carte clasică despre istoria gândirii moderne, „The Making of the Modern Mind" de John Herman Randall, discută

unele dintre aceste elemente care compuneau noua perspectivă asupra universului.

„Cei 30 de ani care s-au scurs de la publicarea Dialogului asupra celor Două Sisteme (sistemul heliocentric și cel geocentric – notă P.S.R.) au fost martorii unei transformări intelectuale de proporții. În timp ce Galileo încă se certa cu trecutul (și am văzut că a fost aproape să fie ars pe rug, scăpând prin mărturisirea greșelii, dar spunând în șoaptă: «Și totuși se mișcă» – notă P.S.R), Newton ignoră vechile dezbateri și se uită doar spre viitor enunțând calm definiții, principii și demonstrații care de atunci și până astăzi au format baza științei naturale. Galileo reprezintă asaltul. După doar o singură generație vine triumful. Însuși Newton a făcut două descoperiri remarcabile: a descoperit o metodă matematică prin care este descrisă mișcarea mecanică și a aplicat-o universal. În sfârșit, visul lui Descartes a devenit realitate: omul a ajuns la o interpretare mecanică a lumii în termeni matematici deductivi exacți. Punând temelia științei de secol XVII, Newton și-a imprimat efigia asupra imaginii universului, care va rămâne neschimbată în linii mari până la Darwin. A completat schița lumii newtoniene, care va rămâne de-a lungul întregului secol XVIII drept adevărul științific fundamental."

În Franța, spre sfârșitul acestei epoci apare Enciclopedia, o realizare de proporții întreprinsă în special de Diderot, cu scopul de a aduna la un loc într-o singură mare carte, compusă din mai multe volume, întreaga cunoaștere. Ar trebui înțeles mai înainte de toate că însăși ideea de enciclopedie, adică ideea de a aduce întreaga cunoaștere într-un singur loc pentru a o ordona, fie și alfabetic, cum se întâmplă în enciclopediile mai recente, reprezintă ceva cu totul nou. Astfel, totul este cumva aplatizat și închis în limitele unui anumit număr de pagini, în așa fel încât dacă dorești să descoperi ceva despre orice, pur și simplu te uiți la index sau cauți alfabetic și descoperi articolul despre acel subiect.

Trebuie spus că în alte culturi, care aveau și ele cumva ideea de cunoaștere universală, precum China, existau, de asemenea, enciclopedii. Dar acele enciclopedii erau mai degrabă diferite deoarece se păstra încă, acolo, ideea ierarhică. De pildă, marile enciclopedii chineze, de acum o mie de ani sau mai bine, erau aranjate în așa fel încât primul volum era „Cerurile", apoi urma „Împăratul", după care științele înalte, și descindea gradual până ajungea la final, la lucrurile pământești. Spre comparație, în noile enciclopedii nu există nicio distincție valorică între subiecte. Poți cunoaște o pagină din enciclopedie și să nu știi nimic despre tot restul și să fii expert în acel lucru. Cu alte cuvinte, este o cunoaștere foarte fragmentară. Probabil că doar persoana care a realizat întregul proiect cunoaște întregul – deși în fapt nu există doar o singură persoană, ci mult mai multe, așadar nimeni nu știe.

Pentru Diderot, deși subestima matematica, ideea sa de cunoaștere și idealul său de cunoaștere sunt similare cu ale tuturor celorlalți din generația sa.

„Ne aflăm în pragul unei mari revoluții în științe. Judecând după înclinațiile pe care cele mai bune minți le au pentru morală, pentru arte frumoase, pentru istoria naturală, pentru fizica experimentală, aproape că îndrăznesc să prezic că nu va mai trece un secol până când nu vor mai exista doar trei mari matematicieni în Europa... Știința va înălța coloanele lui Hercule; oamenii nu vor merge mai departe; operele lor vor dăinui timp de secole precum piramidele din Egipt, a căror masă, inscripționată cu hieroglife, trezește în noi detestabila idee de putere și ne face atenți la resursele oamenilor care le-au construit", susținea Diderot.

Observăm că oamenii acelor vremuri aveau în minte ideea că vor putea obține în timpul vieții lor definiția finală a naturii și științei, putând aduna la un loc toată cunoașterea existentă.

În noua sinteză, natura Îl înlocuiește, de fapt, pe Dumnezeu în calitate de idee centrală, deși vom vedea că până la sfârșitul acestei perioade nu s-a renunțat cu totul la ideea de Dumnezeu.

D'Holbach, unul dintre gânditorii francezi ai sfârșitului de secol XVIII, descrie astfel idolatrizarea naturii:

„Omul se înșală mereu pe sine când renunță la experiență pentru a urma sisteme imaginare. El este opera Naturii. El există în natură. Este supus legilor ei. Nu se poate elibera de ele. În zadar mintea sa încearcă să țâșnească dincolo de lumea vizibilă: o necesitate categorică îl obligă mereu să se întoarcă. Fiind format de Natură, care este circumscrisă de legile ei, nu există nimic dincolo de un mare tot, din care el face parte și a cărui influență o resimte. Ființele pe care imaginația sa le închipuie ca fiind dincolo de Natură sau distincte de ea sunt întotdeauna himere formate după ceea ce a văzut deja. Despre acestea este complet imposibil să-și formeze vreo idee corectă, fie cu privire la locul pe care îl ocupă, fie la felul în care acționează. Pentru el nu există nimic, nu poate exista nimic în afară de natură care include toate ființele... Universul, vastul ansamblu a tot ceea ce există, ne oferă doar materie și mișcare: întregul nu ne oferă spre contemplație nimic altceva decât o succesiune gigantică și neîntreruptă de cauze și efecte... ”

„Drept urmare, natura, în cea mai extinsă definiție, reprezintă marele întreg care rezultă din asamblarea materiei sub diverse combinații, cu acele mișcări contrare pe care universul le oferă privirii noastre”

Aceeași idee o întâlnim și la Voltaire, când descrie dialogul dintre natură și un om de știință. Natura îi spune omului de știință: „Sărmanul meu fiu, să-ți spun adevărul? Mi s-a dat un nume care nu mi se potrivește deloc. Mi se spune

Natura, dar în realitate sunt Arta – arta lui Dumnezeu" (este vorba de Dumnezeul deiștilor din acea perioadă – notă P.S.R.).

Unul din discipolii lui Newton afirmă:

„Știința naturală slujește unor scopuri mai înalte și ar trebui să fie apreciată pentru că pune o fundație sigură pentru religia naturală și filosofia morală, conducându-ne într-o manieră mulțumitoare spre cunoașterea Autorului și Guvernatorului universului... A studia Natura înseamnă a studia meșteșugul Său. Fiecare nouă descoperire ne dezvăluie o parte din schema Sa... Perspectivele noastre asupra Naturii, oricât de imperfecte ar fi, ne ajută să ne reprezentăm, în maniera cea mai sensibilă, acea putere grandioasă care se găsește peste tot, care acționează cu o forță și o eficacitate ce nu cunoaște vreo micșorare indiferent de distanțe și timp și acea înțelepciune pe care o vede la lucru în structurile elegante și în mișcările drepte ale celor mai mari și mai subtile părți. Acestea, printr-o bunătate perfectă care le direcționează în mod evident, constituie obiectul suprem al speculațiilor filosofului. Acesta, în timp ce contemplă și admiră un sistem atât de perfect, nu poate fi decât încântat și animat să intre în legătură cu armonia generală a Naturii."

D'Holbach afirmă următoarele despre natură:

„Vai tu, îl căinează această Natură pe om, care urmând instinctul pe care ți l-am dat, tinzi fără întrerupere, de-a lungul întregii tale existențe, spre fericire, nu încerca să reziști legii mele suverane. Lucrează la fericirea ta. Ia parte fără frică la ospățul pus înaintea ta cu cea mai inimoasă ospitalitate. Vei descoperi mijloacele scrise citeț în inima ta... Îndrăznește, deci, să te dezbari de lațurile superstiției, rivala mea pragmatică care se autoiluzionează și care îmi încalcă drepturile. Denunță acele teorii goale, care sunt uzurpatorii privilegiilor mele. Întoarce-

te sub dominația legilor mele, care, oricât de severe ți se par, sunt blânde prin comparație cu cele ale bigotismului. Doar în imperiul meu domnește adevărata libertate. Tirania este necunoscută acestui pământ, robia este pentru totdeauna interzisă. Echitatea veghează fără întrerupere la drepturile subiecților mei, ținându-i în posesia revendicărilor lor juste. Bunăvoința, insuflată umanității, îi unește prin legături prietenești. Adevărul îi luminează. Niciodată impostura nu îl va putea orbi cu cețuri obscurantiste. Întoarce-te, așadar, copilul meu, în brațele mamei tale grijulii! Dezertorule, întoarce pașii tăi rătăcitori la Natură. Te va mângâia pentru relele făcute. Va îndepărta din inima ta acele frici îngrozitoare care te copleșesc... Întoarce-te la Natură, la umanitate, la tine!... Bucură-te de tine și fă-i pe alții să se bucure și ei de aceste înlesniri pe care le-am pus cu o mână generoasă la dispoziția tuturor fiilor pământului, care provin toți în mod egal din sânul meu... Toate aceste plăceri îți sunt permise fără nicio constrângere, dacă te bucuri de ele cu moderație și cu acea discreție pe care chiar eu am fixat-o. Fii, deci, fericit, o, omule!”

După care repetă:

„O, Natură, suverana tuturor ființelor! Și voi, adorabilelor sale fiice, Virtutea, Rațiunea și Adevărul! Rămâneți pentru totdeauna protectoarele noastre onorate! Ție, Natură, ți se cuvin laudele rasei umane, ție ți se cuvin omagiile pământului. Arată-ne, deci, O, Natură!, ceea ce omul trebuie să facă pentru a atinge fericirea pe care Tu l-ai făcut s-o dorească. Virtute! Însuflețește-l cu flacăra ta folositoare! Lasă torța ta să-i ilumineze intelectul, împrăștie din calea lui întunericul. Voi, zeități slujitoare, uniți-vă puterile pentru ca inimile omenirii să vi se predea vouă. Interziceți greșeala din mintea noastră, strâmbătatea din inimile noastre, dezordinea din pașii noștri. Faceți cunoașterea

să-și lărgească puterea sănătoasă; bunătatea să sălășluiască în sufletele noastre; liniștea să sălășluiască în piepturile noastre."

Observați ce ideal armonios avea în vedere: natura care domnește peste tot, tainele naturii descoperite, Dumnezeu încă în ceruri, dar fără să facă mare lucru, iar cunoașterea științifică avansând în întreaga lume.

Naturalistul Buffon chiar a afirmat așa ceva, atunci când i-a descris pe primii astronomi babilonieni: „Primii oameni erau foarte fericiți, pentru că erau foarte științifici." Idealul cunoașterii științifice și cel al fericirii erau inextricabil legate. În zilele noastre, pare că lucrurile stau exact invers. Tot Buffon afirmă: „Ce entuziasm poate fi mai nobil decât a crede că omul este capabil să cunoască toate forțele și să descopere prin eforturile sale toate secretele naturii!"

Așadar, marii filosofi ai acestei perioade aveau în vedere descoperirea întregului sistem al naturii. Drept urmare, în această epocă apar marile sisteme metafizice; filosoful poate sta comod în fotoliul său în fața unui birou, citește toate cercetările științifice și scrierile celorlalți filosofi dinaintea lui, după care construiește propria teorie cu privire la ceea ce este natura.

Un astfel de caz îl reprezintă Spinoza, care a lansat ideea că există două sisteme paralele: mintea și materia, ambele aparținându-i lui Dumnezeu. Leibnitz a adus în discuție ideea de monadă – un atom primar, baza a tot ce există – care explică atât mintea cât și materia. Descartes, stând în camera lui, a ajuns la concluzia că tot ceea ce există în natură vine din intuiția ideilor clare și distincte.

Toate aceste sisteme erau, desigur, în concurență unele cu altele și se combăteau reciproc. Alte sisteme le-au răsturnat, dar idealul unei filosofii reale a naturii nu a fost niciodată realizat. Știința, în schimb, era văzută ca fiind tipul de cunoaștere care îi va aduce pe oameni la adevăr.

Întreaga perioadă iluministă este marcată de un optimism pe scară largă și este bine rezumată de poetul Alexander Pope, cel care îl privea pe Newton ca pe un model. Următoarele versuri definesc duhul care îi anima pe oameni, sentimentele lor față de vremurile pe care le trăiau și filosofia care decurgea din știința modernă:

„Toate nu sunt altceva decât parte a unui măreț întreg
Al cărui trup Natura este, iar Dumnezeu îi este suflet...
Toată Natura nu este decât o Artă necunoscută ție...
Toată întâmplarea, un sens pe care tu nu-l vezi
Toată discordia, o armonie neînțeleasă;
Tot răul subiectiv, un bine universal"
„Adevărul nostru este limpede: tot ceea e există este drept
Natura și legile ei stăteau ascunse în noapte:
Dumnezeu a spus: Să fie Newton! Și s-a făcut lumină!"

Minunata Lume Nouă – Candide

„În epoca Rațiunii, Voltaire a pus la lucru empirismul pentru a distruge religia revelată, monarhia absolută și ascetismul creștin, în timp ce aceeași rațiune a fost folosită pentru a edifica o teologie rațională, drepturile și legea naturală. Voltaire a spus-o răspicat: înțeleg prin religia naturală principiile moralității comune întregii rase umane. Nu conținea nimic altceva. Acest crez a fost acceptat împreună de creștini și de radicali ca fiind conținutul tradiției religioase creștine."

„În ceea ce privește problema guvernării morale a lumii, teologii raționaliști nu s-au descurcat mai bine decât predecesorii lor în ceea ce privește vechea problemă a răului. La rândul lor, nu puteau decât se se bazeze pe credința că o ordine rațională trebuie să fie o ordine morală. Unii, cum a fost Leibnitz, au scris sute de pagini pentru a demonstra că aceasta este cea mai bună

dintre toate lumile posibile... Afirmația lui Pope, «Tot ceea ce există este just» părea chiar și pentru cei din secolul al XVIII-lea ca o încercare de a-ți face singur curaj. Alții, cum era Voltaire, erau mult prea conștienți de nedreptățile produse de natură și de oameni asupra altor oameni încât să nu fie revoltați de o asemenea credință. Candide, faimoasa povestire a lui Voltaire, nu este altceva decât o satiră la adresa filosofiei lui Leibnitz."

Problema principală a lui Voltaire cu patriotismul avea la bază un argument umanitarist, și anume că presupunea ura față de restul rasei umane. A-ți iubi patria, conform înțelegerii comune, însemna să urăști toate celelalte neamuri... Din acest motiv, Voltaire a dus un neîncetat război de ridiculizare a exceselor patriotului. Toți își amintesc primele capitole satirice din Candide, în care eroul este atras în armata regelui Bulgariei care purta un război contra Abariei.

„Nimic nu era așa de frumos, de fercheș, de strălucit și de bine orânduit cum erau cele două oștiri... Mai întâi tunurile au doborât cam șase mii de inși de fiecare parte; ... Candide, care tremura ca un filosof, se ascunse cum putu mai bine cât ținu acest măcel eroic. Bucăți de creier erau împrăștiate pe jos, alături de brațe și picioare tăiate. Candide plecă de acolo cât mai repede și ajunse în alt sat. Candide, călcând pe trupuri încă vii și făcându-și drum prin dărâmături, ieși în sfârșit din teatrul războiului."

Credința în progres

„De la începutul secolului și mai apoi a apărut și s-a tot dezvoltat o laudă a progresului realizat prin educație. Locke, Helvetius și Bentham au pus bazele acestui vis generos. Toți,

indiferent de școala de gândire din care proveneau, cu excepția celor precum Malthus, care se agățau de doctrina creștină a păcatului originar, credeau cu toată puterea lor în perfectibilitatea naturii umane. În sfârșit, omenirea lua în mâinile ei puterea asupra propriei soarte. Putea face din viitor aproape tot ceea ce dorea. Distrugând greșelile prostești ale trecutului și întorcându-se la o cultivare rațională a naturii, nu exista practic vreo limită pe care bogăția umană să nu o poată transcede."

„Pentru noi este greu să ne dăm seama cât de recentă este această încredere în progresul uman. Lumea antică părea că nu avea acest concept. Grecii și romanii se uitau mai degrabă înapoi la o vârstă de aur din care omul a decăzut. Evul Mediu nu putea accepta, desigur, un asemenea gând. Renașterea, care a realizat în fapt atât de multe, nu putea concepe că omul se va mai putea ridica vreodată la nivelul măreței antichități. Toate gândurile ei se îndreptau spre trecut. Doar odată cu ascensiunea științei, în secolul al XVII-lea, au putut oamenii să îndrăznească a se bucura de o asemenea ambiție. Lui Fontanelle, a cărui lungă viață se întinde de pe timpul lui Descartes până în vremea Enciclopediei, îi aparține meritul principal în instalarea credinței în progres, în secolul al XVIII-lea. El era un popularizator al științei carteziene și spera că prin știință și rațiune Europa nu doar că va egala, dar va și depăși antichitatea. În opinia lui, toți oamenii sunt făcuți din același aluat: suntem la fel ca Platon și Homer, doar că noi avem un tezaur mai bogat de experiență acumulată decât ei. Oamenii se închină la bătrâni pentru înțelepciunea și experiența lor. Noi, modernii, suntem cei care reprezentăm bătrânețea lumii, iar anticii tinerețea ei. Un om de știință de astăzi cunoaște de zece ori mai multe lucruri decât un om de știință care trăia sub Augustus. Atâta vreme cât oamenii continuă să acumuleze cunoaștere, progresul va fi la fel de inevitabil precum creșterea unui copac, fără să existe vreun motiv pentru a suspecta că dezvoltarea lui se va opri."

„Pentru noi această opinie va părea aproape o platitudine, dar contemporanilor lui Fontenelle le apărea ca fiind cea mai mare erezie. S-a trezit implicat într-o bătălie furioasă și toată Franța s-a poziționat în conflictul dintre Antici și Moderni... În privința rezultatului nu existau dubii. Toți oamenii de știință, de la Descartes încoace, îi disprețuiau pe antici și purtau mai departe stindardul credinței în progres. Spre mijlocul secolului următor a fost recunoscut în mod limpede că doar în literatură ar mai putea avea anticii vreo întâietate. Dar, odată cu respingerea gustului clasic, o dată cu ascensiunea romantismului, anticii au pierdut și această bătălie."

„I-a revenit lui Condorcet sarcina de a rezuma toate speranțele și încrederea epocii."

La sfârșitul secolului al XVIII-lea a existat un mare filosof al progresului, Condorcet, care a scris o istorie a progresului spiritului uman în care a afirmat:

„Consecința operei mele va fi aceea de a arăta prin raționamente și fapte că nu există nicio limită în perfecționarea puterilor omului. În realitate, perfectibilitatea umană este indefinită; progresul acestei perfectibilități, independent de orice putere care ar dori să-l oprească, nu are altă limită decât durata pământului pe care natura ne-a plasat. Fără îndoială că acest progres poate merge mai repede sau mai încet, dar nu va merge niciodată înapoi. Cel puțin atâta vreme cât pământul ocupă același loc în sistemul universului și legile generale ale acestui sistem nu produc o distrugere generală a globului, sau schimbări care nu vor mai permite rasei umane să se prezerve, să își pună în funcțiune aceleași puteri și să găsească aceleași resurse."

El credea că principiile Iluminismului

„se vor răspândi pe întreg pământul; libertatea și egalitatea, o egalitate reală din punct de vedere economic, social și intelectual se vor consolida continuu. Pacea va domni pe pământ. Războiul va ajunge să fie considerat cea mai mare năpastă și cea mai mare dintre crime, dacă nu mai mult decât atât. O organizare mai bună a cunoașterii și o îmbunătățire inteligentă în calitatea organismului uman însăși vor conduce la dispariția bolilor și la prelungirea indefinită a vieții umane, chiar la obținerea în fapt a condițiilor perfecte pentru bunăstarea umană."

Mai departe, Condorcet afirmă:

„Ce imagine a naturii umane, eliberată de lanțurile sale, scăpată din imperiul șansei ca și din cel al dușmanilor progresului, avansând cu pasul sigur și ferm pe cărarea adevărului, virtuții și fericirii, i se prezintă filosofului pentru a-l mângâia pentru greșelile, crimele și nedreptățile care există încă pe pământ și a căror victimă el este adesea! Contemplând această viziune, el primește răsplata eforturilor sale pentru progresul rațiunii și pentru apărarea libertății. El îndrăznește să le lege de lanțul veșnic al destinului uman. Acolo găsește el adevărata recompensă pentru virtute, plăcerea de a crea un bun durabil, pe care destinul nu îl poate distruge prin niciun fel de sperietoare, aducând înapoi prejudecățile și sclavia. Pentru el această contemplație reprezintă un adăpost în care memoria persecutorilor săi nu îl poate urmări; unde, trăind în mintea sa cu omul căruia i-au fost stabilite drepturile conform demnității naturii sale, el îl iartă pe acela pe care avariția, frica sau invidia îl chinuie și îl corup. Acolo el trăiește cu adevărat alături de semenii săi, într-un paradis pe care l-a creat rațiunea sa și pe care iubirea sa pentru umanitate îl îmbogățește cu cea mai curată dintre bucurii."

Un alt istoric din acele vremuri, J.G. Buhle, a scris o istorie a filosofiei, în care afirmă:

„Ne apropiem acum cu studiul nostru de cea mai recentă perioadă din istoria filosofiei, care este cea mai remarcabilă și strălucită perioadă a filosofiei, ca și a științelor, artelor și civilizației umane în general. Sămânța plantată în secolele precedente a început să încolțească în secolul al XVIII-lea. Despre niciun secol nu se poate spune cu atâta îndreptățire că a folosit realizările trecute pentru a aduce umanitatea la o mai mare perfecțiune fizică, intelectuală și morală. A atins o înălțime pe care, având în vedere limitările naturii umane și cursul experienței trecute, am fi surprinși să vedem că geniul generațiilor viitoare o va păstra."

Există un mesaj interesant care a fost plasat în turla bisericii din Gotha, în Germania, în anul 1784, și care era adresat posterității. Acesta este mesajul din 1784:

„Epoca noastră ocupă cea mai fericită perioadă a secolului al XVIII-lea. Împărații, regii, prinții coboară omenește din înălțimile lor înfricoșătoare, disprețuiesc pompa și splendorile, devin tați, prieteni și confidenți ai poporului lor. Religia își sfâșie veșmintele preoțești și apare în esența sa divină. Iluminismul face mari progrese. Mii dintre frații și surorile noastre care înainte trăiau într-o trândăvie sanctificată (adică monahii – notă P.S.R.) sunt dați înapoi statului. Ura sectară și persecuția pentru libertate de conștiință dispar. Iubirea de oameni și libertatea de gândire câștigă întâietate. Artele și științele înfloresc, iar privirea noastră lungă penetrează adânc în laboratorul naturii. Meșteșugarii, ca și artiștii, ating perfecțiunea, cunoașterea utilă se răspândește printre toate clasele. Aici aveți o descriere fidelă a vremurilor noastre. Nu ne priviți de sus, ca și cum ați fi mai sus decât noi și

ați vedea mai departe. Mai bine recunoașteți în tabloul pe care vi l-am desenat cât de curajos și energic am muncit pentru a vă ridica la poziția pe care o dețineți acum și să vă mențineți în ea. Faceți la fel pentru urmașii voștri și veți fi fericiți.”

Când analizăm aceste idei despre natură, artă și virtute, când ne gândim la ideea că există posibilitatea ca omul să fie fericit pe acest pământ și să dețină o cunoaștere perfectă, iar artele să înflorească, practic ni se spune în mod direct că avem de-a face cu raiul pe pământ.

Aici găsim rădăcina pentru tot ceea ce s-a întâmplat în lume în ultimele două secole. Toate ideile pe care le au oamenii astăzi, sau cel puțin majoritatea lor, provin din această epocă. Iar dacă acum acest optimism timpuriu ne pare foarte naiv, trebuie să înțelegem în continuare de ce este naiv și de ce nu corespunde adevărului. Așadar, va trebui să privim la miezul acestei filosofii pozitive pentru a vedea ce germeni, care existau deja pe atunci, au condus la consecințe negative și la răsturnarea acestei filosofii optimiste.

Dar, înainte de a trece la acest capitol, va trebui să ne mai uităm la un aspect foarte interesant. Deși pare ceva foarte superficial, dacă ne gândim serios, cu toate acestea, în perioada de care vorbim a existat o mare înflorire a artelor. În fapt, sunt mulți cei care susțin că artele din Apus nu au mai atins vreodată standardul acestor vremuri, mai ales în muzică, unde se poate vorbi de o epocă de aur a muzicii occidentale.

Așadar, va trebuie să ne uităm la partea frumoasă pentru a vedea de ce a apărut această înflorire a artelor, mai ales în condițiile în care se fundamenta pe ceva foarte superficial. Acesta va fi subiectul următorului nostru curs.

Cursul 5

ILUMINISMUL

(Partea a doua)

Minunata lume nouă pe care am descris-o în capitolul precedent, cu tot cu încrederea în știință și natură, are și altă dimensiune aparte, anume perspectiva religioasă a acestei epoci. Toți filosofii și scriitorii pe care îi vom analiza au ceva ce deja nouă ne este familiar. Multe dintre argumentele pe care le folosesc le-am auzit și noi. Se poate spune că este aceeași lungime de undă sau același univers de discurs ca al nostru. Argumentele lor erau un pic diferite, erau mult mai naivi decât oamenii de știință luminați de astăzi. Dar în esență vorbesc același tip de limbaj, încearcă să demonstreze lucrurile prin știință și rațiune, ș.a.m.d.

Această epocă a sistemului newtonian este de asemenea și epoca *religiei rațiunii*. Cineva ar putea afirma că în Renaștere și Reformă creștinismul era fie ocolit, fie redus la lucruri de bază – simplificat, așa cum încercaseră să facă protestanții – dar, cu toate acestea, cei care credeau în creștinism se mai agățau cumva de trecut. Am observat deja la Toma din Aquino și la Francisc din Assisi un creștinism foarte diferit, deși conținutul de bază al credinței era la suprafață similar creștinismului tradițional. Totuși, aceștia schimbau cu totul abordarea credinței, ceea ce va duce ulterior și la o schimbare a conținutului credinței.

Dar în această epocă nouă, Epoca Iluminismului, se schimbă conținutul religios și apar noi idei religioase. Motivul este acela că religia începe să fie tratată după același calapod ca știința: studiul exterior al lumii externe. Acesta este standardul rațiunii. În acest fel continuă procesul început o dată cu scolasticismul, când rațiunea era plasată deasupra credinței și tradiției. Aceasta este epoca în care oamenii visau la o religie rezonabilă. Vom cita câțiva scriitori din epocă. Au o abordare ușor diferită unul de altul, dar în fond au cu toții aceeași filosofie.

De pildă, Diderot, marele enciclopedist, vorbește despre eliminarea prejudecăților în religie. Într-una din operele sale, unul dintre vorbitori afirmă că este important pentru binele public ca oamenii să fie înrobiți de anumite prejudecăți. În replică, Diderot întreabă: Care prejudecăți? Dacă cineva admite existența unui Dumnezeu, a realității binelui și răului moral, a veșniciei sufletului, a răsplății și pedepsei pe lumea cealaltă, ce nevoie mai este de prejudecăți? Să presupunem că este inițiat în toate tainele transubstanțierii, consubstanțierii, Treimii, unirii ipostatice, predestinării, întrupării și tot restul, va fi el un cetățean mai bun?

Așadar, se poate vedea în mod limpede cum standardul aplicat este unul foarte exterior. Articolele de bază ale credinței par să devină lucruri complicate și care nu ne ajută să ducem o viață mai bună, potrivit viziunii iluministe. Mai mult, sunt complet iraționale. De asemenea, merită observat că acești oameni păstrează câteva elemente de bază din credință, cum ar fi existența binelui și a răului, a lui Dumnezeu, a vieții de apoi.

Iluminismul în Anglia

În această perioadă, conducerea mișcării iluministe o deține Anglia. Anglia era locul unde fusese dat, după 1689,

Edictul de Toleranță prin care toate religiile și sectele creștine puteau funcționa, cu excepția catolicismului și unitarianismului. Altfel spus, au intrat în legalitate diverse tipuri de protestantism. Vedem această combinație de așa-zisă ”deschidere a minții” și intoleranță persistentă, deoarece catolicii au dus-o foarte greu în Anglia până aproape de secolul al XIX-lea. Chiar și astăzi anglicanul deschis la minte este foarte obtuz în anumite privințe, până într-acolo încât un englez din biserica noastră, atunci când a dorit să se boteze și să devină preot, a trebuit să meargă în Franța, unde Vlădica Ioan (Maximovici) l-a hirotonit preot, asta pentru că în Anglia nu îi era permis unui cleric anglican să devină ortodox.

Chiar și astăzi, misiunea noastră englezească întâmpină multe greutăți. Anglicanii se împotrivesc mult când aud de convertiri la Ortodoxie și există chiar unele legi împotriva clericilor care devin ortodocși. Așadar, există o îmbinare de mentalitate îngust-birocratică cu libertatea. Poți crede tot ce vrei cât timp ești în Biserica Anglicană sau pur și simplu nu-ți pasă de religie. Dar sunt foarte împotrivitori ideii ca o credință mai puternică să aibă parte de libertate.

Majoritatea celor despre care vom discuta sunt scriitori englezi care, deși nu sunt filosofi profunzi, fac parte din școala pragmatică engleză, iar ideile lor sunt în acord cu spiritul timpului. Mai mult, ele se răspândesc în Franța și Germania, având parte mai ales în Franța de o interpretare foarte radicală. În mod tradițional, englezii s-au abținut să dezvolte consecințele cele mai radicale, deoarece ei sunt foarte practici. Poți păstra trecutul și să fii un liber cugetător.

În secolul al XVII-lea exista deja un Lord Herbert de Cherbury, care a murit în anul 1648, care era unul dintre teologii de frunte ai așa numitei religii naturaliste. El, asemenea multor oameni din Renaștere, a auzit o voce supranaturală care i-a dat girul pentru religia sa naturală.

În opinia lui există cinci articole de credință asupra cărora pot cădea de acord toți creștinii indiferent de secta sau de diferențele teologice dintre ei. El încearcă prin intermediul rațiunii să sintetizeze esența creștinismului.

Aceste cinci articole de credință, asupra cărora toată lumea cade de acord, sunt: Dumnezeu există, Lui trebuie să ne închinăm, evlavia noastră în fața Lui trebuie să se manifeste în special prin cucernicie și virtute, oamenii sunt chemați la pocăință, există viață de apoi cu răsplăți și pedepse. El credea, desigur, că toate acestea sunt rezonabile nu pe baza rațiunii, ci pentru că oamenii pe care el îi știa și gânditorii obișnuiți din acele vremuri încă mai păstrau atâta lucru din creștinism. Apoi, însă, au apărut viziuni mult mai radicale.

Mai era un gânditor, John Toland, care era, cred, cleric și care a murit în 1772. El a scris o carte, „Creștinismul fără taine", în care dorea să explice cum creștinismul este de fapt foarte, foarte rezonabil. Nu trebuie să ai nicio superstiție pentru a crede în creștinism. În opinia lui, „nu există nimic contrar rațiunii și nici suprarațional în Evanghelii. Nicio doctrină creștină nu poate fi numită în sens strict tainică." Așadar, totul este perfect inteligibil. Cineva de bun simț va înțelege în ce constă creștinismul.

Un alt filosof din aceeași perioadă, Matthew Tindal, care a murit în 1773, a scris o carte cu același subiect intitulată „Creștinismul la fel de vechi ca și creația". Pentru el, Evanghelia nu reprezintă altceva decât legea naturală. Orice altă revelație este inutilă, în felul acesta creștinismul fiind redus pur și simplu la ceea ce este natural.

În această perioadă existau două școli de gândire în Anglia: conservatorii, numiți supranaturaliști, și radicalii, care au devenit deiști. Ambele școli de gândire aveau în comun ideea că religia nu este altceva decât ceea ce este natural. Supernaturaliștii credeau că revelația a adăugat ceva, deși

nu foarte mult, religiei naturale. Gândeau că era ca un fel de ștampilă de naturalețe, ca și cum ar spune că este aur de 24 de carate. Derivă-ți credința din rațiune și natură, iar atunci vine revelația care îți va spune că este adevărată credința ta. Cam atât făcea revelația, iar cei care credeau toate acestea erau conservatorii.

Un exemplu de conservator este filosoful John Locke, care spunea:

„În toate lucrurile de acest fel, nu avem nevoie sau folos de revelație, deoarece Dumnezeu ne-a înzestrat cu mijloace naturale mai sigure pentru a ajunge la cunoașterea lor. Pentru orice fel de adevăr ajungem la o descoperire mai clară a Lui prin cunoașterea și contemplarea propriilor noastre idei decât prin mijloacele revelației tradiționale."

În cazul de față, pentru Locke este clar că ideea revelației care vine din exterior are un aspect de forță, pe când lucrurile pe care le descoperi în interior și care te conving sunt argumente raționale.

În Noul Testament, John Locke a descoperit că nu există decât două condiții pentru mântuire. Acestea două, credința și pocăința, adică a crede că Iisus este Mesia, reprezintă condițiile indispensabile ale noului legământ pentru cei care doresc viața veșnică. Așadar, tot ceea ce avem de făcut este să credem și să ducem o viață dreaptă. Deja Ortodoxia este mult subțiată și foarte diluată. Tot ceea ce mai rămâne este un protestantism foarte îngust. A scris o carte intitulată – tipic – „Despre caracterul rațional al creștinismului".

Așadar, creștinismul a devenit în realitate, chiar și cu acești conservatori, doar un sistem rațional filosofic atractiv pentru simțul comun. Cei cărora nu le surâdea această transformare nu dispuneau, se pare, de vreun argument rațional. Așadar,

principala mișcare de revoltă împotriva acestui raționalism au fost mișcarea pietistă, metodistă și altele, care au atras în special păturile de jos și care s-au bazat pe sentimente.

În rândul intelectualilor, se pare că doar Pascal și-a dat seama de ceea ce se întâmplă, având observații foarte profunde cu privire la religia rațiunii. În opinia sa, dacă vrei să demonstrezi religia cu ajutorul rațiunii, mai bine ocolești creștinismul, deoarece are prea multe taine. Mai degrabă încerci să demonstrezi adevărul Islamului, deoarece are mai puține taine.

Însă mișcarea rațiunii, o dată pornită, nu mai poate fi oprită acolo unde dorești. Scolasticii au crezut că vor accepta întregul conținut al creștinismului și îl vor face logic. Cei care i-au urmat au respins multe dintre punctele minore asupra cărora existau dezbateri și au afirmat că există o anumită esență ce putea fi păstrată. Această esență a devenit din ce în ce mai mică, iar în cele din urmă au încercat să elimine complet tainele. Iar în continuare vom vedea cum însăși ideea de religie începe să fie atacată.

Deismul

Deismul reprezintă probabil cea mai caracteristică mișcare a întregului secol al XVIII-lea. Potrivit acestui curent, Dumnezeu există, dar este în bună măsură irelevant. Cu alte cuvinte, El creează lumea, după care face un pas în spate, iar din acel moment lumea este separată complet de Dumnezeu. Newton credea că Dumnezeu nu putea calcula totul foarte precis, cum ar fi de pildă, traiectoria cometelor. Din această perspectivă, universul este asemenea unui ceasornic făcut cândva de Dumnezeu, dar El trebuie să mai intervină din când în când să-l corecteze, să-l învârtă din nou. Mai apoi, astronomii

au negat ideea lui Newton privind cometele, iar acum există o teorie unificată care explică totul, inclusiv cometele plus tot felul de alte mișcări în aparență neregulate.

Așadar, Dumnezeu este necesar doar la început când creează lumea. Dumnezeu devine ceva foarte vag. În felul acesta, miracolele și profețiile încep să fie puse sub semnul întrebării, iar pentru mulți scriitori ele nu sunt altceva decât superstiții. Din acest punct de vedere, francezii au devenit mult mai radicali decât englezii.

În acest sens avem exemplul lui Diderot, care spune într-o scrisoare privată – și este semnificativ că face acest lucru în corespondență, nu public, ceea ce arată că vremurile nu erau coapte pentru așa ceva:

„În opinia mea, religia creștină este, dacă ne luăm după dogmele ei, cea mai cumplită și cea mai absurdă, cea mai lipsită de sens și cea mai metafizică (metafizic devine acum un cuvânt de ocară - notă P.S.R.), cea mai complicată și obscură, și drept urmare cea mai susceptibilă să nască disensiuni, secte, schisme și erezii; este cea mai periculoasă pentru liniștea publică, cea mai amenințătoare pentru suverani din cauza ordinii sale ierarhice, a persecuțiilor sale, a disciplinei sale; cea mai plată, cea mai posomorâtă, cea mai gotică (un alt cuvânt de ocară – notă P.S.R.), cea mai medievală, cea mai întunecată în ritualurile sale; cea mai puerilă și nesociabilă prin moralitatea sa, având în vedere nu ceea ce are în comun cu moralitatea universală, ci ceea ce îi aparține în mod specific, ceea ce constituie moralitatea evanghelică, apostolică și creștină, cea mai intolerantă dintre toate. Luteranismul, eliberat de absurdități, este preferabil catolicismului. Protestantismul (calvinismul) este preferabil luteranismului, socianismul protestantismului, deismul prin templele și ritualurile sale, socianismului."

După cum se poate observa, Diderot încă dorește să mențină o formă de religie, deismul, pentru că folosește poporului.

Voltaire este animat de același duh și chiar a afirmat: „Zdrobiți infamia” cu referire la creștinism.

„Fiecare om de bun simț, fiecare om bun trebuie să privească cu oroare secta creștină. El ar trebui să adopte numele de deist, care nu are parte de suficientă recunoaștere. Singura evanghelie pe care trebuie să o citească cineva este marea carte a Naturii, scrisă de mâna lui Dumnezeu și ștampilată cu sigiliul Său. Singura religie care ar trebui practicată este religia închinării la Dumnezeu și a încercării de a fi un om bun. Este la fel de imposibil ca această religie pură și veșnică să ducă la rău, pe cât este de probabil ca fanatismul creștin să facă asta.”

Împotriva minunilor

Ultima linie de apărare a celor care susțineau religia supranaturală pe baza a altceva decât un sentimentalism pur era existența minunilor. În Anglia a existat un scriitor care și-a luat sarcina de a distruge în sfârșit întreaga idee a minunilor. Numele său era David Hume, un scoțian cu care ne vom întâlni și mai târziu pentru că a fost foarte important pentru dezvoltarea filosofiei contemporane. Pentru Randall, în manualul său asupra modernității, scris în anii 1920, care conține citate foarte exacte, Hume reprezintă în bună măsură standardul. În opinia lui Randall, Hume a demonstrat atât de convingător în „Eseul asupra minunilor”, scris în 1748, că o minune, în sensul de eveniment supranatural care atestă divinitatea, nu poate fi stabilită, încât de atunci și până astăzi oamenii inteligenți rareori s-au mai îndoit de această teză. „Chiar dacă poate fi arătat că

evenimentele au avut loc cu adevărat, că au fost supranaturale, că au fost de ajuns pentru a întemeia o religie, cu toate acestea minunea este în continuare imposibil de demonstrat."

Randall îl citează în această privință pe Hume, care spune:

„Nicio mărturie nu este suficientă pentru a stabili o minune, dacă mărturia nu este de așa fel încât să facă contrariul ei și mai miraculos decât ceea ce încearcă să stabilească... O minune nu poate fi demonstrată niciodată drept fundament pentru un sistem religios... Să presupunem că toți istoricii care s-au ocupat de Anglia ar cădea de acord că regina Elisabeta a murit, iar la o lună după ce a fost îngropată s-ar fi întors la tron și ar fi guvernat în continuare Anglia. Fără îndoială că nu m-aș îndoi cu privire la pretinsa ei moarte și la circumstanțele care i-au urmat. Aș spune doar că nu a fost o moarte reală; nu a fost și nici nu avea cum să fie reală. Aș mai spune în continuare că ticăloșia și prostia oamenilor sunt fenomene atât de răspândite, încât aș crede mai degrabă că evenimentele extraordinare se datorează concurenței acestor forțe, decât să recunosc în ele o încălcare a legilor naturii. Însă dacă această minune ar fi pusă pe seama vreunui nou sistem religios, aș spune că în toate timpurile oamenii au fost atât de impresionați de astfel de povestiri ridicole, încât tocmai acest detaliu ar fi o dovadă convingătoare a înșelăciunii, ceea ce ar trebui să fie suficient pentru toți oamenii de bun simț nu doar să respingă acel fapt, dar să-l respingă din capul locului fără alte cercetări. Încălcările adevărului sunt mult mai frecvente în legătură cu minunile religioase decât în privința oricărui alt fapt. Iar acest lucru ne determină să luăm o decizie generală de a nu acorda niciodată vreo atenție acestor fapte, indiferent de pretenția falsă sub care se ascund."

Potrivit lui Randall, aceasta este deja o dovadă convingătoare că minunile nu pot exista sau că nu pot fi demonstrate. Însă este, bineînțeles, evident că Hume avea o credință foarte puternică pentru a nu crede în minuni. Mai încolo vom vedea de unde izvora această credință și cum se face că lucrurile acestea i se păreau atât de evidente.

Este genul de gândire pe care îl practică toată lumea, toți cei care scriu cărți, în zilele noastre. Unii doreau un pic mai multă religie, alții mai puțin. Dar toți mergeau în direcția eliminării oricărei rămășițe de supranatural. Toată această mentalitate a pus o stăpânire atât de puternică pe oameni, încât nu puteau gândi decât în astfel de termeni. Vom vedea că Hume a aplicat același criteriu științei, cu rezultate absolut devastatoare.

Atacarea și apărarea religiei

La puțin timp după aceea, chiar și această religie rațională, în care singurul lucru rămas era credința într-un Dumnezeu și în datoria oamenilor de a fi buni, a început să fie atacată, deoarece rațiunea nu se mulțumește câtă vreme nu are un obiect de atacat. Acum atacul s-a declanșat nu doar împotriva supranaturalului, ci împotriva religiei cu totul. Este poate surprinzător să descoperim că Voltaire și Diderot erau apărătorii religiei, adică ai ideii lor de religie.

Voltaire își susținea punctul de vedere deist într-o perioadă în care mulți gânditori francezi deveniseră deja materialiști și atei.

„Când văd un ceas a cărui limbă arată ora, ajung la concluzia că o ființă inteligentă a aranjat mecanismele mașinii ca limba să arate ora. Astfel, când văd un corp uman, ajung la concluzia că o ființă inteligentă a aranjat aceste organe pentru a

fi hrănite în pântece vreme de nouă luni. Că ochii sunt dați să vadă, iar mâinile să apuce”.

Acesta era argumentul creației inteligente pentru existența lui Dumnezeu.

Un al doilea argument este acela că trebuie să existe o cauză a tot ceea ce există. Voltaire afirmă:

„Eu exist, deci există ceva. Dacă există ceva, atunci trebuie că există ceva din veșnicie. Deoarece orice există, există fie prin sine, fie și-a primit ființa de la altcineva. (Observați că deja sună ca Toma din Aquino – notă P.S.R.). Dacă există prin sine, există cu necesitate, a existat dintotdeauna din necesitate, este Dumnezeu. Dacă și-a primit ființa de la altcineva, iar acesta de la un al treilea, primul care a dat ființă trebuie să fie cu necesitate Dumnezeu... Inteligența nu este esențială materiei, deoarece o piatră sau o boabă de grâu nu gândesc. Așadar, de unde își primesc particulele de materie care gândesc și simt, senzația și gândirea? Nu poate fi de la ele însele, deoarece ele gândesc în pofida lor. Nu poate fi din materie în general, deoarece gândirea și senzația nu aparţin esenței materiei. Drept urmare, ele au primit aceste înzestrări de la Ființa Supremă, inteligentă, infinită, cauza originară a tot ceea ce există.”

Se poate vedea cum Voltaire se agață de vechea reprezentare a lucrurilor. În cele din urmă el afirmă: „Dacă acceptăm că există un Dumnezeu, apar dificultăți. Dar dacă acceptăm opinia contrară, apar absurdități”. Mai apoi, gânditorii de bun simț vor începe să spună că nu există nicio absurditate în ideea că lumea a evoluat de una singură. Vom discuta acest subiect în cursul despre evoluționism.

Voltaire chiar credea în veșnicia sufletului. Asupra acestui subiect el afirmă: „Fără să-mi propun să-i înșel pe oameni, se

poate spune că avem tot atâtea motive să credem în veșnicia sufletului pe cât avem împotrivă ”. Bineînțeles că nu se bazează pe știință în afirmațiile sale, ci se sprijină pe vechile credințe, pe care gânditorii mai radicali începeau deja să le nege.

Totuși, odată cu materialiștii și ateii acestei perioade de dinainte de Revoluția Franceză, începem să observăm unele dintre motivele pentru care toată perspectiva iluministă a fost distrusă. Însă perspectiva de bază era optimistă, și anume că lumea era inteligibilă. Nu existau taine și chiar și creștinismul era rațional.

Arta și muzica

Să spunem acum câteva ceva despre arta și muzica acelor timpuri. Citindu-i pe filosofii și teologii acestei epoci, observăm că sunt perimați, fără nicio relevanță. Îi citești și te întrebi cum puteau oamenii să gândească așa ceva?

Erau atât de naivi! Credeau că doar cu ajutorul rațiunii vor ajunge să demonstreze existența sufletului sau existența vieții de apoi. Este evident că această credință se baza pe altceva, fără să-și dea seama de credința lor. Nu se bazau pe rațiune deoarece, atunci când rămâi doar cu rațiunea, ce ai putea crede?

Dar muzica și arta acestei perioade istorice este în continuare foarte vie. Poți asculta un concert de muzică barocă și te simți foarte apropiat de ceea ce asculți. În fapt, este la fel de proaspăt acum ca și atunci. Muzica aceasta este foarte profundă, ceea ce reprezintă în sine un fapt interesant. Nu este ca muzica perioadei de mai târziu, supusă din ce în ce mai mult senzațiilor romantice și sentimentalismului. Este foarte sobră și are multă simțire, fiind foarte proaspătă, foarte vie și, de asemenea, foarte ordonată.

Arta se supunea anumitor reguli clasice de pictură, iar muzica se ghida după polifonia dezvoltată în Evul Mediu târziu.

Au fost preluate anumite reguli ale contrapunctului pe care compozitorii de mai târziu le vor considera a fi prea restrictive. Dar din toate acestea a reieșit sistemul clasic de legi muzicale și artistice, care a dus la o artă foarte vie.

Cineva chiar a afirmat că această epocă reprezintă apogeul creației umane. Fie că ne gândim la Handel sau Bach sau Rameau, la David, la compozitorii englezi ca Purcell, sau la italienii Corelli și Vivaldi, cu toții se aflau la un nivel foarte înalt. Erau alți compozitori importanți în Germania, precum Schütz. De asemenea, se crea atât muzică religioasă, diverse tipuri de Patimi, cantate, dar și muzică laică.

Muzica aceasta nu este duhovnicească. Chiar și în muzica religioasă se poate sesiza că nu este muzica din stranele ortodoxe care îi provoacă omului nevoia de pocăință și care are o funcție precisă în viața duhovnicească a cuiva. Rușii numesc asta „duchevni", adică muzica sufletului, a părții de mai jos a sufletului, nu a celei mai înalte care poartă numele de duh. Din acest punct de vedere, aceste creații nu au însemnătatea ultimă pe care adevărata artă creștină o are, fie că este vorba de icoană sau de muzica psaltică. Acestea îndreaptă sufletul spre rai. În cazul muzicii apusene, te relaxezi și contempli, te bucuri, dar te gândești la ea, deși există o muzică foarte cucernică. Bach a scris o bucată muzicală intitulată „Mă bucur la moartea mea" despre o persoană care era pregătită să moară. Este evident că avea trăiri religioase foarte adânci. Nu ar trebui să renunțăm, însă, la această muzică, deoarece este foarte rafinată, extrem de rafinată chiar. Cei care trăiesc în lume sunt expuși la o anumită artă și la un anumit tip de muzică. Nu au ce face. Mergi în supermarket și asculți, vrând-nevrând, muzică. Mergi pe stradă și ești expus la artă – arhitectura clădirilor, reclamele, tot ceea ce se găsește pe străzi reprezintă arta vremurilor noastre. Din acest motiv, dacă tot este să fii expus

la artă, mai bine să fii expus la o artă frumoasă și rafinată, decât la barbaria de care suntem înconjurați astăzi.

Vom discuta mai târziu câte ceva despre această cădere din epoca clasică a artei. La fel cum rațiunea a distrus credința în dumnezeul deist și în univers, în același fel noile curente care au apărut au distrus întreaga idee clasică de artă și muzică.

Cineva ar putea ridica o întrebare foarte interesantă cu privire la felul în care a apărut duhul din spatele acestei arte. Dacă îi citim pe acești filosofi și teologi vom vedea că gândirea lor era extrem de superficială. Cumva le lipsește o dimensiune mai adâncă. Sunt pierduți și, cu cât merg mai departe și devin mai logici, cu atât simți că au pierdut întreaga înțelegere a ceea ce este religia. Este evident, deci, că muzica epocii nu exprimă filosofia deismului. Motivul pentru care muzica poate fi atât de profundă este bineînțeles acela că ea trăiește pe seama capitalului din trecut, adică al capitalului creștin care nu se epuizase complet încă. Chiar și filosofii, chiar și Voltaire, care credea în Dumnezeu și în viața de apoi, trăiau pe capitalul trecutului. Exista în continuare un fel de credință și anumite valori tradiționale. Muzica și arta aveau legătură cu aceste surse tradiționale, deși suntem foarte departe de ceea ce reprezintă arta tradițional ortodoxă.

Iar acum, înainte de a începe ultima serie de cursuri, dedicată lumii moderne așa cum o știm noi, ar trebui să ne punem niște întrebări legate de motivul pentru care această viziune a lumii din Iluminism s-a prăbușit, și încă foarte devreme. Filosofia și teologia sa ne apar astăzi drept incredibil de naive și mărginite. Arta reprezintă o epocă de aur la care nu ne putem întoarce. Poți asculta la nesfârșit aceste capodopere, dar astăzi nimeni nu mai compune așa ceva.

Există mai multe motive care explică această prăbușire și probabil că fiecare dintre ele surprinde câte ceva. Despre una dintre cauze a vorbit Kireevski: odată ce rațiunea este

înălțată deasupra credinței și tradiției, ea va ajunge la propria sa distrugere. Raționalismul a produs mai întâi scolasticismul, apoi Reforma. Reforma este o critică a catolicismului medieval. Mai departe, protestantismul a dus la filosofii atei și agnostici din secolul al XIX-lea. Vom vedea că după epoca lui Kireevski raționalismul a produs de fapt sinuciderea rațiunii.

O dată ce accepți rațiunea drept criteriu al adevărului trebuie să mergi până la capăt. Acesta este motivul pentru care, atunci când analizăm acești gânditori religioși, observăm, de pildă, că o generație se agață mai mult de trecut și credea că așa este rațional. Următoarea generație supune această tendință criticii și se agață mai puțin de trecut, dar în continuare crede că a mai rămas ceva din trecut. Următoarea generație distruge aproape totul și crede că a mai rămas foarte puțin. Iar această generație este răsturnată de următoarea. Atât timp cât crezi că rațiunea este capabilă să îți ofere adevărul, nu ai niciun argument împotrivă. Din acest motiv nu a existat nimeni care să se opună acestei idei și chiar și cei care apărau creștinismul o făceau în aceleași concepte raționaliste.

Este o teză discutată și de Dr. (Alexander) Kalomiros: între Ortodoxie și Apus există o prăpastie, deoarece în Apus toți, protestanți, catolici, sectanți, atei vorbesc același limbaj. Sunt obișnuiți să ia rațiunea drept criteriu, chiar și când nu merg până la capăt. Majoritatea nu fac asta, deoarece sunt prea speriați să o facă, dar cu toate acestea au în comun această atmosferă raționalistă. Și nu poți scăpa dacă trăiești în acea atmosferă. Trebuie să recunoști că rațiunea poate descoperi adevărul. Când adversarul tău are un argument foarte bun, trebuie să recunoști că este adevărat. Dacă este adevărat, el îți elucidează credința, însă în Ortodoxie rațiunea are un cu totul alt rol despre care vom vorbi mai târziu.

Așadar, vom vedea într-unul din cursurile următoare că istoria lumii noastre din ultimii 200 de ani reprezintă o

continuare a unui proces dialectic prin care rațiunea a eliminat totul din trecut și în final se distruge pe sine. Cu alte cuvinte, rațiunea se distruge pe sine odată ce i se dă libertatea de a fi standardul adevărului. Din acest motiv Epoca Iluministă ne pare astăzi atât de naivă.

Un alt motiv care a contribuit la distrugerea acestei paradigme este pierderea tradiției și experienței spirituale. Aceasta se poate vedea în însuși faptul că rațiunea devine criteriu – ceea ce înseamnă că s-a pierdut tradiția spirituală – iar această pierdere îi lasă pe oameni fără apărare în fața criticii rațiunii. Un exemplu în acest sens este Voltaire, de-a dreptul vrednic de milă când încearcă să ia apărarea unor mici părți din vechea tradiție.

În același timp, această idolatrizare a rațiunii i-a făcut pe oameni să nu ia seama la influențele non-raționale care acționează asupra raționaliștilor înșiși. Mai apoi, oamenii vor deveni conștienți de acest lucru, iar acela este momentul – care a survenit în vremurile noastre – când rațiunea se distruge pe sine. De asemenea, nu se mai observă prezența puterilor demonice deoarece ei nu mai cred în diavoli. Nici măcar nu se mai discută despre existența demonilor. Din acest motiv am discutat mai înainte unele dintre subcurentele chiliasmului și ale perspectivei mistice asupra științei. Este evident că sunt multe forțe care acționează dincolo de aparență, iar aceste forțe iraționale domină comportamentul individului. Cineva care crede că este foarte rațional, foarte rezonabil, care crede doar în rațiune, este evident că are o încredere mistică în această rațiune. Majoritatea oamenilor de atunci nu erau deloc conștienți de acest lucru.

Perspectiva iluministă era foarte mărginită. Odată ce începi să raționezi, elimini toate lucrurile în care obișnuiai să crezi sau în care ai fi dorit să crezi. Ajungi mult mai departe decât ai simți nevoia să o faci. După o vreme, este firesc ca oamenii să se întrebe: „Stai o clipă, nu era totuși ceva acolo?”

Acest raționalism foarte mărginit a condus la o revoltă împotriva sa care a avut loc pe un plan religios. Au existat mai multe curente marginale (pietismul, metodismul și, spre sfârșitul acestei perioade istorice, ocultismul și așa numita revoltă romantică în care toate temele medievale devin dintr-odată foarte atrăgătoare) pentru că păreau mult mai roditoare decât filosofia îngustă a raționalismului iluminist.

Idealul experimental în știință a jucat o funcție similară aceleia a rațiunii din filosofie prin aceea că nu a reușit să producă niciodată rezultate mulțumitoare. Dorea întotdeauna să testeze concluziile și să ajungă la noi concluzii. În această paradigmă a idealurilor științifice, teoriile se schimbă constant, iar aceasta a condus la răsturnarea sintezei științifice din vremea lui Newton.

Progresul

Ideile anticilor au fost menținute în viață prin Renaștere, când vechii greci reprezentau pentru europeni adevăratul etalon. Dacă oamenii s-ar putea întoarce la acele vremuri și să eludeze Evul Mediu și superstiția, atunci totul ar fi bine.

Însă, după Renaștere, perspectiva științifică începe să devină forma de gândire dominantă. Oamenii încep să vadă că oricine din prezent are o cunoaștere științifică mai largă decât cineva care trăiește în antichitate. Pentru prima dată acum știința este urmărită sistematic, apar experimentele și tot restul.

Cei care apărau poziția antică se retrag și afirmă că doar în literatură mai păstrează întâietatea cei vechi. Însă odată cu apariția marii literaturi clasice a acestei epoci, cu muzica și arta, se ajunge a se afirma că și în aceste domenii modernii le sunt superiori anticilor. Acum avem o filosofie și o artă superioare. Din această confruntare între antici și moderni s-a dezvoltat

pentru prima oară ideea de progres, care este o idee foarte religioasă, despre care vom discuta mai târziu.

Dar însăși ideea de progres – și anume că prezentul este construit pe trecut, pe care îl îmbunătățește, la fel cum generațiile viitoare vor îmbunătăți moștenirea lăsată de noi, și astfel va exista un progres nesfârșit, iar omul va merge tot mai înainte – distruge, este evident, ideea de model clasic, fie el creștin sau păgân.

La început totul reprezintă o sămânță pentru ceea ce va urma mai apoi, dar, la o privire mai atentă, nimic nu mai are vreo importanță. Existența devine justificabilă doar de dragul celor care vor veni după noi în viitor și care vor îmbunătăți lumea.

Când omul începe să-și dea seama că este vorba de o filosofie a schimbării perpetue, a mișcării constante, atunci sufletul începe să devină neliniștit. Este un simptom al lipsei de pace, al absenței siguranței. În secolul al XIX-lea această tendință a condus la paradigma evoluționistă. Este o perspectivă asupra lumii foarte deosebită, în fapt la fel de puternică precum cea newtoniană, dar foarte diferită.

Dacă aceste idei raționaliste, avansate de oameni care stau în camerele lor și se gândesc la ce este logic adevărat și la ce este fals, la ce poate fi păstrat din trecut și la ce poate fi respins, ar rămâne doar niște idei, nu ar fi o mare tragedie. Dar când pe baza acestor idei avansezi planuri de schimbare a societății, atunci apare un dezastru de proporții.

Astfel ajungem la subiectul cursului următor, și anume Revoluția. Revoluția Franceză și întreaga mișcare revoluționară din vremurile noastre reprezintă o încercare de a aplica ideile raționaliste pentru transformarea societății, schimbarea întregii ordini exterioare a vieții. Vom începe să analizăm, de asemenea, originea unora dintre aceste idei raționaliste, de unde provin și cum au ajuns oamenii să

creadă că rațiunea reprezintă singurul standard al adevărului. Filosofia iluministă, ideea de deism, a reprezentat contextul din care a rezultat masoneria modernă. Ideea deistă a unui Dumnezeu-Mare Arhitect care se găsește undeva departe și care nu interferează cu noi este o idee masonică. Despre masonerie vom discuta în următorul curs despre Revoluție, deoarece ea a reprezentat forța responsabilă pentru realizarea Revoluției prin concepția deistă.

Este foarte important să înțelegem de ce deismul, deși pare extrem de perimat și discreditat, s-a menținut în lojile masonice. Lumea modernă nu este nici atee, nici agnostică. Ea crede în Dumnezeu. Acum avem doar un intermezzo în care ateismul și agnosticismul înlocuiesc creștinismul cu un anumit scop, doar pentru a se întoarce, pentru a se închina la adevăratul, potrivit filosofiei revoluționare, Dumnezeu, în care masonii cred încă și astăzi. Marele Arhitect este noul Dumnezeu.

Cursul 6
REVOLUȚIA FRANCEZĂ

După ce am analizat ideile care s-au succedat unele altora începând din Evul Mediu și până în Epoca Modernă, ajungem astfel la vremurile de astăzi, adică la istoria ultimilor 200 de ani. Înainte de Revoluția Franceză totul avea un alt duh, iar ceea ce vine apoi manifestă un spirit nou. Perioada de dinainte de 1789 a fost numită „Vechiul Regim”, iar ceea ce a urmat după este „Epoca Revoluțiilor”, aceeași astăzi ca și la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Va fi nevoie de mai multe prezentări, deoarece vom continua descrierea istorică a mentalității moderne, dar în același timp vom analiza ce unește, dincolo de suprafață, toate aceste idei. Cu alte cuvine, vom încerca să aflăm care este filosofia de bază, care este teologia fundamentală a mentalului revoluționar?

Ce vrem să spunem atunci când vorbim de „teologia” revoluționară? Precum Ortodoxia are propria sa teologie, cu o structură dogmatică completă, care, atunci când cineva crede, îi pătrunde și îi schimbă fiecare aspect al vieții, la fel și mentalitatea modernă, care și-a atins forma finală în Revoluție, are un sistem complet de credințe, care influențează fiecare aspect al vieții individului și modelează istoria.

Concepția după care istoria modernă reprezintă un joc de noroc al forțelor conflictuale este în întregime nerealistă.

Există un model definit, o filosofie sau o teologie definită care este pusă în aplicare, până într-acolo încât așa numiții „profeți" șireți moderni au fost în stare să prezică cum se va schimba omul în acord cu această „teologie".

Vom oferi mai încolo din ce în ce mai multe exemple, dar pentru moment este suficient să-l cităm pe Nietzsche care afirmă în, cred, „Voința de Putere": „Ceea ce descriu aici este istoria secolului XX, triumful Nihilismului, deoarece atunci când masele vor prelua ideile pe care eu le proclam acum, va avea loc o revoluție cum lumea nu a mai văzut vreodată." Și chiar așa stau lucrurile: ideile sunt diseminate de la filosofi către mase, iar apoi survin transformări uluitoare.

Dar mai putem cita încă un exemplu, tot un om nebun, Heinrich Heine, care a fost un evreu german foarte îndrăgostit de acest spirit revoluționar. Heine spune câteva lucruri care mărturisesc cât de înrudit este cu acest duh al vremurilor noi. A scris „O istorie a religiei și filosofiei în Germania" în care a distins foarte precis ce se afla în spatele lui Luther, ce se găsea în spatele lui Kant, Hegel și al filosofilor moderni. Iată ce scria el încă din anul 1834:

„Luați aminte, voi, oameni de acțiune mândri, căci nu sunteți decât niște salahori inconștienți ai filosofilor care, adesea, în cea mai umilă nemișcare, v-au numit în funcția voastră inevitabilă. Maximilian Robespierre nu a fost decât mâna lui Jean Jacques Rousseau, mâna sângeroasă care a scos din pântecele timpului corpul al cărui suflet a fost creat de Rousseau."

Într-o altă scriere de-a sa el face chiar o profeție despre propria țară. Le spune francezilor că și germanii vor face o revoluție.

„Vechii zei păgâni se vor ridica din nou din ruinele uitate și vor șterge praful secolelor de pe ochii lor, iar Thor cu ciocanul său uriaș se va ridica din nou și va zdrobi catedralele gotice... Nu zâmbi când vei auzi fantezia cuiva care vede că în lume va avea loc aceeași explozie revoluționară care a avut loc în domeniul intelectului (Germania se afla, într-adevăr, pe atunci în avangarda filosofiei). Gândul precede fapta, la fel cum fulgerul precede tunetul. Tunetul german este specific pentru adevăratul caracter german: nu este foarte sprinten și se mișcă cumva greoi. Dar va ajunge la împlinire, iar când vei auzi o bubuitură cum nu s-a mai auzit vreodată în istoria lumii, atunci să știi că trăsnetul german a căzut. Atunci, vulturii vor cădea morți din înaltul cerurilor, iar leii din cele mai îndepărtate pustietăți africane își vor mușca cozile și se vor furișa înapoi în vizuinele lor regale. În Germania va avea loc o tragedie, care, prin comparație, va face să pară o joacă de copii Revoluția Fraceză. În acest moment este adevărat că totul este tolerabil de liniștit. Deși există ici-colo câțiva oameni care se agită, să nu îți imaginezi că aceștia vor fi adevărații actori din piesă. Aceștia nu sunt decât niște mici potăi care se aleargă unele pe altele într-o arenă goală, lătrând și sărind una la alta, până la ora stabilită când vor intra în scenă trupele de gladiatori care vor lupta pe viață și moarte."

„Ora aceea va veni. Pe treptele unui amfiteatru se vor aduna în jurul Germaniei popoarele lumii pentru a asista la o bătălie îngrozitoare."

Mai încolo, în decursul prelegerilor noastre, vom vedea ce s-a întâmplat în Germania atunci când a fost eliberată această furtună revoluționară.

Nu există un autor sau o carte sau un eveniment istoric care să conțină întreaga filosofie sau teologie care a dus la epoca modernă și la istoria revoluționară. Din acest motiv, va trebui să analizăm multe evenimente istorice diferite, mulți scriitori

deosebiți unul de altul și să încercăm să surprindem firul care conduce această filosofie.

În fapt, avem aceeași abordare ca atunci când abordăm Sfinții Părinți. Nu există doar un Sfânt Părinte pe care să-l putem citi pentru a deprinde întreaga învățătură a creștinismului, deoarece mulți Sfinți Părinți exprimă puncte de vedere diferite și înfățișează aspecte diferite. Părinții în întregul lor conțin înțelepciunea tradiției. Istoricii moderni ar vrea să arate că unul îl contrazice pe altul și așa mai departe, dar, odată ce intri în duhul ortodox, vezi că ei mai degrabă se completează unul pe altul. Astfel apare acea armonie minunată din scrierile Sfinților Părinți.

În același fel, există o armonie identică între toți acești gânditori moderni care exprimă cu adevărat spiritul timpului. Îl citești pe unul și vei vedea un aspect anume. Îl citești pe altul și vei vedea o altă fațetă. Poți vedea în Revoluția Franceză o anumită dimensiune, iar în Napoleon altceva. Când îi pui pe toți la un loc, vei observa o armonie uluitoare. Toate se leagă. Însă această analiză nu a mai fost făcută înainte și din acest motiv trebuie să privim spre aspecte diferite.

Odată cu revoluția trebuie să analizăm două dimensiuni ale mentalității moderne: să le numim filosofii și activiștii. Filosofii produc ideile, iar activiștii produc evenimentele istorice. Sau, după cum s-a exprimat un istoric timpuriu al Revoluției Franceze, unii sunt „filosofii corupători”, cei care gândesc ideile, iar ceilalți sunt „filosofii ucigași”, cei care se duc și masacrează poporul.

Epoca modernă sau epoca revoluționară reprezintă epoca în care filosofia modernă are cel mai profund impact asupra vieții de zi cu zi. Înainte, filosofia era în linii mari o problemă a claselor de sus, a celor cu timp liber pentru a sta să reflecteze. De acum înainte, însă, toată lumea este atrasă înspre filosofia modernă, deoarece schimbă fiecare detaliu al vieții. Aceste două

fațete, filosofia și activismul, nu sunt în întregime distincte, ci se întrepătrund. Așa că, înainte de toate, trebuie să ne dăm seama cum se raportează una la cealaltă.

În primul rând, filosofia inspiră acțiunea. În absența filosofiei moderne, nu ar fi existat nicio revoluție. În fapt, chiar Napoleon a afirmat: „Fără Jean Jacques Rousseau, eu nu aș fi existat vreodată."

În al doilea rând, filosofia nu este ceva care vine mai întâi, după care urmează acțiunea. Filosofia continuă în timp ce acțiunea se desfășoară. Astfel, putem spune că ea consolidează ceea ce a înfăptuit acțiunea și îi împinge pe activiști să meargă mai departe. Acțiunile revoluționare sunt cel mai adesea opera unui grup restrâns de oameni, dar ei reușesc deoarece au sprijinul minții comune, adică al spiritului vremurilor, gata să scuze orice fel de exces. Fără sprijinul mentalității comune a vremurilor, revoluția, toate revoluțiile s-ar prăbuși imediat ce conspiratorii ar fi uciși. Chiar și astăzi, putem vedea foarte limpede că sistemul comunist continuă să existe și să domine jumătate din lume tocmai pentru că Occidentul împărtășește aceleași idei de bază și pe cale de consecință este gata să scuze crimele comunismului.

Atunci când privim la ceea ce se întâmplă în revoluții, ne este imposibil să descâlcim tot ceea ce se întâmplă: să vedem cine a inspirat fiecare acțiune, să vedem ce societate secretă a organizat acțiunile, cine sunt șarlatanii, cine încearcă să iasă în față, etc. Societățile secrete înseși, foarte implicate în toate revoluțiile, își fac un titlu de glorie din faptul că se ascund. Așadar, nu avem nicio șansă să descifrăm totul și să spunem cu precizie cum s-a întâmplat sau să indicăm fiecare loc în care se desfășoară o conspirație comunistă. Lucrurile sunt mai profunde și nu se desfășoară după un scenariu „John Birch" în care cineva este văzut cu cineva care este prieten cu un comunist, și drept urmare rezultă că acolo are loc o

conspirație comunistă. Lumea nu arată în mod necesar astfel. Chiar deloc.

Singurul lucru pe care îl putem face este să ne uităm mai în adâncime și să vedem ideile exprimate și acțiunile care rezultă de aici. De asemenea să vedem cât de relevante sunt acestea și cât de bine exprimă ele filosofia modernă – filosofia revoluționară – și care sunt în acord cu duhul vremurilor și vor duce la consecințe în viitor.

Drept urmare, mai înainte de toate, vom încerca să schițăm traiectoria gândirii moderne în revoluție. Iar prin revoluție înțeleg, desigur, întregul concept al revoluției, care reprezintă un concept universal, care debutează cu Revoluția Franceză. Vom încerca să arătăm unitatea întregii mișcări revoluționare și să-i analizăm filosofia teologică și psihologia. Această metodă ne va oferi o perspectivă unitară asupra epocii revoluționare. Mai apoi, într-o altă conferință, ne vom îndrepta atenția asupra laturii lăuntrice, așa numita căutare „spirituală" a omului modern care mișcă întreaga revoluție spre scopul final.

Revoluția Franceză reprezintă punctul nostru de plecare datorită faptului că acesta este primul eveniment în care izbucnesc cu toată forța ideile moderne. Din acest motiv va trebui să o abordăm dintr-un unghi diferit față de majoritatea istoriilor despre această revoluție.

Când citești aceste istorii convenționale, revoluția pare a fi făcută de oameni bine intenționați, dar care s-au amestecat, uneori, cu niște fanatici. Contextul istoric s-a schimbat, pericolele externe au determinat o schimbare de planuri și întregul plan nu a ieșit așa cum ar fi trebuit. Din această pricină idealiștii erau cumva frustrați și au trebuit să revină și să o ia de la capăt.

Dacă ne uităm, însă, la cum s-au desfășurat în realitate evenimentele istorice, observăm că această perspectivă schițată mai sus este foarte naivă. Lucrurile nu au stat deloc astfel. Ceea

ce nu înseamnă că fiecare eveniment singular a fost rezultatul unei conspirații, deoarece au existat multe alte motive – au fost mulți oameni care doreau să preia ei puterea, să ucidă pe alții – și multe drumuri lăturalnice în care revoluția s-a împotmolit, după care s-a întors la principalul său obiectiv. Așadar, trebuie să privim, după cum am spus, la esența diverselor schimbări care survin și să urmărim firul comun care apare în toate evenimentele revoluționare.

Atunci când discutăm revoluția există o carte ca un manual. Este scrisă de o persoană care a fost în Paris în timpul Revoluției, în anii 1790 și a scris despre evenimente în 1797, cred. Noi avem în față ediția din 1818, iar cartea se numește „Memorii pentru a sluji la istoria iacobinismului". Autorul este Abatele Barruel.

Cartea este foarte valoroasă deoarece autorul ei s-a aflat în mijlocul evenimentelor când febra lor era în toi. Abatele se confrunta cu același tip de gânditori de care ne izbim noi astăzi și care susțin că totul a fost un experiment nobil, dar care nu a reușit. El a făcut foarte multe cercetări pe texte – vom vedea ce fel de texte erau – și demonstrează că există un fir comun care străbate Revoluția. Nu este nimic întâmplător. Multe dintre evenimentele pe care astăzi istoricii și oamenii le consideră întâmplătoare, Barruel arată că au fost planificate. În sprijinul tezelor sale aduce texte. Voi citi un fragment din introducerea sa la carte pentru a pune în evidență abordarea sa.

„Sub catastrofalul nume de iacobini (radicali care au preluat imediat controlul Revoluției) a apărut în primele zile ale Revoluției Franceze o sectă care învăța că toți oamenii sunt egali și liberi. În numele acestei egalități și al acestei libertăți anarhice, călcau în picioare altarele și tronurile. În numele aceleiași egalități și al aceleiași libertăți, chemau toate popoarele să treacă la dezastrele revoltei și la ororile anarhiei. De la primele

momente ale apariției sale, această sectă s-a bazat pe o forță de 300.000 de oameni, susținuți de două milioane de arme pe care le puteau pune în funcțiune în toată Franța, arme ca torțe, sulițe, topoare și toate celelalte lovituri de trăsnet ale revoluției."

„Sub auspiciile acestei secte, din cauza acțiunilor, impulsurilor, influenței și deciziilor sale au fost comise toate marile atrocități care au inundat cu sângele episcopilor, al preoților, al aristocraților, al bogaților, al cetățenilor indiferent de rangul lor, indiferent de vârstă și sex, un mare imperiu. Tocmai din cauza acestor oameni regele Ludovic al XVI-lea, regina, soția sa, alături de sora regelui, prințesa Elisabeta, zdrobiți de mârșăvia și infamia la care au fost supuși de-a lungul unei lungi captivități, au fost asasinați pe eșafod. Toți ceilalți suverani ai lumii au fost amenințați cu emfază că vor avea aceeași soartă. Din cauza acestor oameni Revoluția Franceză a devenit ciuma Europei, terorizând puterile care s-au unit în deșert pentru a pune capăt avansului acestor armate revoluționare, mai numeroase și mai devastatoare decât invazia vandalilor."

„Așadar, cine erau acești oameni apăruți, ca să zicem așa, din măruntaiele pământului, cu dogmele și trăsnetele lor, cu toate proiectele lor, cu toate mijloacele lor, și cu toată determinarea de a fi cât mai sângeroși. Ce este această sectă devoratoare?..."

„Care ar putea fi școala lor și cine ar putea fi stăpânii lor? Care sunt planurile lor următoare? Dacă va înceta această Revoluție Franceză, va sfârși ea în cele din urmă să mai chinuie pământul, să asasineze regi și să fanatizeze popoarele?"

„I-am văzut cum încercau să-i convingă pe oameni că toată această organizație conspirativă și revoluționară nu este decât o plăsmuire a imaginației, asta chiar înainte de revoluție. Pentru acești oameni, toate relele Franței și toată teroarea Europei se succed una după alta, fără nicio cauză între ele,

legate de circumstanțe neprevăzute, imposibil de prezis. Pentru ei este inutil a căuta conspirații și agenți care au pus la cale conspirații și care au ghidat desfășurarea evenimentelor. Actorii care conduc astăzi nu știu de planurile celor dinaintea lor. Iar cei care vor veni după ei vor fi, de asemenea, ignoranți față de planurile predecesorilor lor."

„Mânați de aceste opinii neadevărate, plini de asemenea prejudecăți periculoase, acești așa-ziși observatori vor spune degrabă diverselor popoare: nu e cazul să vă mai tulbure Revoluția Franceză. E un vulcan care a erupt fără ca cineva să știe unde a fost pregătit. Dar se va consuma cu toată energia sa pe contra-forțele care au răsărit. Ați anunțat că – datorită unor cauze necunoscute în climatul vostru, datorită unor elemente mult mai puțin susceptibile de a izbucni, datorită unor legi mult mai în acord cu specificul vostru, averea publică fiind mai sigură – nu veți împărtăși soarta Franței. Așadar, nu aveți de ce să vă temeți. (Iar dacă într-o zi veți fi nevoiți să luați parte la revoluție, în zadar veți căuta să o evitați. Coincidența și fatalitatea circumstanțelor vă vor înghiți împotriva dorinței voastre.)"

„Am în mâinile mele amintirile unui fost ministru al lui Ludovic al XVI-lea care a fost întrebat despre cauzele acestei Revoluții, mai specific despre principalii conjurați pe care ar fi bine să-i știm și despre planul conspirației. Am citit cum el declară că ar fi inutil a căuta fie indivizi, fie societăți care ar fi putut plănui distrugerea tronului și a altarului, sau care să fi pus la cale un plan conspirativ. Sărmanule Monarh! Când tocmai cei care trebuiau să te păzească nu știu nimic nici de nume, nici măcar de existența unor dușmani de-ai tăi și de-ai poporului tău, nu este deloc surprinzător că tu și poporul tău veți fi fost victimele lor..."

„... Noi o vom spune: în această Revoluție Franceză, totul, inclusiv cele mai abominabile crime, a fost prevăzut,

planificat, conceput, hotărât, decretat. Totul a fost consecința celei mai adânci mârșăvii, din moment ce totul a fost planificat și dus la îndeplinire de acei oameni, singurii care aveau știința conspirațiilor deprinsă în societățile secrete, și care au știut cum să-și aleagă și să accelereze momentele favorabile planurilor lor."

„Dacă, în decursul acestor evenimente zilnice, apar unele condiții care par a nu fi rezultatul unei conspirații, există cu toate acestea o implicare a agenților secreți care vor face apel la aceste evenimente, vor ști cum să profite de ele și le vor direcționa către principalul lor obiectiv. Toate aceste condiții pot servi la fel de bine ca pretext și ocazie, dar marea cauză a Revoluției, a crimelor sale în masă, a atrocităților sale de amploare, va fi întotdeauna independentă de aceste circumstanțe întâmplătoare. Iar această mare cauză există în interiorul conspirațiilor plănuite cu mult timp în urmă."

„Dezvăluind obiectivul și întinderea acestor conspirații sunt nevoit să înlătur o greșeală chiar mai periculoasă. Există o iluzie fatală printre aceia care pot altfel să cadă lesne de acord că această Revoluție Franceză a fost planificată. Ei nu se sfiesc să adauge că autorii originari aveau intenții care trebuiau musai să conducă la fericirea și primenirea imperiilor. Dacă au rezultat nenorociri mari, acest lucru s-ar datora dificultăților considerabile pe care le-au întâmpinat și, mai mult, nu poți primeni un popor mare fără tulburări mari. Însă, la urma urmei, aceste furtuni nu sunt veșnice: valurile se vor calma și liniștea se va reîntoarce. Atunci, popoarele uluite, în loc să se teamă de Revoluția Franceză, o vor imita ținându-se tare de principiile sale."

„Liderii iacobinilor se străduiesc mai presus de orice să convingă lumea de această greșeală. Această explicație a fost oferită ca primul dintre articolele revoltei acelei găști de constituționaliști, care se uită în continuare la decretele lor privind drepturile omului ca la o capodoperă a dreptului

public și care încă mai au speranța că vor vedea cândva întregul univers înnoit de această rapsodie politică. Explicația aceasta a fost servită tuturor acelora a căror credulitate stupidă, cu toate bunele lor intenții, au văzut doar un ghinion necesar în ororile lui 10 august și în masacrul din doi septembrie", despre care vom discuta mai încolo. „Explicația le este servită tuturor acelora care chiar și astăzi sunt liniștiți cu cele 300 sau 400 de mii de asasinate, cu milioanele de victime ale războiului, cu foametea, cu ghilotina și cu toate tribulațiile revoluționare pe care le-a plătit Franța. Toți cei care cred în această explicație cred că depopularea imensă și toate aceste orori au condus în cele din urmă la o ordine mai bună a lumii."

„Contra acestei false speranțe, contra tuturor presupuselor intenții bune ale sectei revoluționare, eu voi face cunoscute adevăratele planuri și conspirațiile puse la cale pentru îndeplinirea lor. Voi vorbi, deoarece adevărul trebuie spus așa cum trebuie în cele din urmă și pentru că am obținut toate dovezile. Revoluția Franceză a fost ceea ce a trebuit să fie conform duhului acestei secte. Tot răul pe care l-a făcut a fost nevoită să-l facă. Toate crimele și toate atrocitățile au fost rezultatul necesar al principiilor și sistemelor sale. Voi spune chiar mai mult: departe de a pregăti un viitor luminos cândva, Revoluția Franceză reprezintă doar una dintre încercările aceste secte. Conspirațiile sale vizează întreaga lume. Dacă printre cititorii noștri se află unii care ajung la concluzia: secta iacobinilor trebuie eliminată sau altfel întreaga societate va fi distrusă, iar guvernele noastre de pe tot cuprinsul lumii, fără excepție, vor fi cuprinse de convulsii, vor fi dărâmate, vor trăi masacre și anarhie infernală exact ca în Franța, atunci voi răspunde că exact astfel stau lucrurile. Fie abolim complet secta, fie trebuie să ne așteptăm la un dezastru universal."

„Ceea ce iacobinii au distrus înainte, vor distruge din nou. În penumbră își vor urmări marele obiectiv al conspirațiilor

lor. Cu ajutorul unor noi dezastre vor învăța popoarele lumii că toată Revoluția Franceză a fost doar începutul disoluției universale pe care îl are ca plan această sectă."

„S-a văzut demența, furia și ferocitatea legiunilor sectei. Se poate recunoaște cu ușurință, imediat, că acestea au fost instrumentele tuturor crimelor, devastărilor și atrocităților din Revoluția Franceză. Însă se știu prea puține despre stăpâni, despre școala urmată, despre făgăduielile făcute și despre planurile sălbatice pentru ceea ce urmează."

„Rezultatul tuturor acestor investigații și al tuturor dovezilor pe care le-am cules, mai presus de toate în arhivele iacobinilor și a primilor lor stăpâni, este acela că secta și planurile lor sunt în sine o alianță a unei triple secte, a unei triple conspirații, care a fost pusă la cale cu mult înainte de Revoluție și care complotează în continuare pentru răsturnarea altarului, a tronului și în cele din urmă a întregii societăți." Planul a fost deja trasat. Cele trei partide pe care Barruel le are în minte sunt filosofii, masonii și iluminatii.

„Ați crezut că Revoluția se va sfârși în Franța, însă revoluția din Franța este doar o primă încercare a iacobinilor. Iar făgăduințele, jurămintele și planurile iacobinilor acoperă Anglia, Germania, Italia și tot restul popoarelor la fel cum s-a întâmplat cu Franța."

Voltaire

În continuare vom încerca să analizăm acele idei care au pregătit calea pentru Revoluția Franceză. Mai înainte de toate avem ceva ce am atins în treacăt în cursurile precedente, și anume filosofia Iluminismului. În opinia lui Barruel, cel mai important filosof al Iluminismului este Voltaire, deoarece, pe când era un tânăr în Anglia, a făcut acel jurământ conform

căruia își va dedica întreaga viață distrugerii creștinismului. El este autorul acelei butade celebre „Ecrasez l'infame!", adică exterminați religia lui Hristos și înlocuiți-o, desigur, cu religia sa, deismul.

El și discipolii săi, după cum aminteam, sunt aceia pe care Barruel îi numește „les philosophes corrupteurs", adică filosofii corupători. Iacobinii sunt filosofii care masacrează; în pofida faptului că taie capetele oamenilor, ei încă au idei. Alți gânditori la fel de importanți, din rândul filosofilor deiști francezi, sunt, în opinia lui Barruel, Diderot și D'Alembert, și regele Prusiei, Frederick al II-lea, care se întâlnea frecvent cu Voltaire. Vedem că și atunci, la fel ca mai târziu în cazul bolșevismului, cei mai sălbatici revoluționari au capacitatea de a-i convinge pe prinți și pe înalții conducători să participe la planurile lor.

Mai încolo vom spune ceva și despre evrei, dar pentru moment este suficient dacă amintim un fapt relevant, și anume că atât D'Alembert cât și Voltaire, mânați de ura lor împotriva creștinismului, au încercat să convingă mai mulți prinți să reconstruiască templul din Ierusalim, așa cum a încercat și Iulian Apostatul, pentru a dovedi în felul acesta falsitatea creștinismului. D'Alembert chiar i-a scris o epistolă împărătesei Ecaterina cea Mare a Rusiei în care o îndemna: „Vă rog, construiți templul din Ierusalim!". Din fericire, Ecaterina era mai inteligentă de atât.

Mulți dintre conducători, duci ai unor mici principate germane și nobili din Franța, erau foarte stârniți de aceste idei. Cei mai sălbatici revoluționari voiau să renunțe complet la creștinism. Acesta reprezintă unul dintre motivele cele mai importante pentru care Revoluția s-a bucurat de o așa mare adeziune.

Ecaterina cea Mare a Rusiei, deși era germană, era mai perspicace decât ceilalți conducători. Chiar i-a spus lui Voltaire că nu poate merge mai departe cu toate ideile lui, deși îi era

prietenă. Mai mult, împărăteasa i-a spus că, dacă ideile lui vor fi puse în aplicare, ea nu va mai avea un salon unde să-l invite pentru a ține discursuri. Mai apoi, când a izbucnit Revoluția Franceză, i-a arestat, desigur, pe toți masonii, iar acesta a fost sfârșitul revoluției în ceea ce o privește.

Rousseau

Un al doilea curent important filosofic – primul este reprezentat de Voltaire și de filosofii deiști care erau raționaliști, adică reduceau totul la capacitatea lor de înțelegere – și care a jucat un rol primordial în Revoluție a fost întruchipat de Jean Jacques Rousseau, filosoful sentimentului. Spunea despre sine că are un spirit romantic. Era plin de sentimente înălțătoare. Întotdeauna găsea pe cineva care să-l sprijine în afacerile sale amoroase. Se plimba prin păduri, iar inima sa era inundată de sentimente mărețe, Îl vedea pe Dumnezeu peste tot, iar toate acestea reprezentau religia sa. Trăia cufundat în emoțiile sale, pe tărâmul vagului și indefinitului.

Dacă Voltaire reducea totul la minte, Rousseau reducea totul la sentimente. Aceste două coordonate, ambele foarte puternice în om deoarece reprezintă două părți ale naturii noastre, au intrat în spiritul revoluționar. Religia sentimentului este desigur mult mai accesibilă oamenilor obișnuiți decât religia minții.

Rousseau a expus o filosofie a naturii care a avut o influență mare asupra Revoluției. Datorită lui avem ideea de „reîntoarcere la natură" și de eliberare de convenție și civilizație. Deși nu a afirmat că ar trebui să renunțăm definitiv la civilizație, el a afirmat totuși odată că, din moment ce suntem oricum stricați, am putea la fel de bine să fim mai degrabă puțin educați decât needucați. Însă el punea în opoziție artificialitatea vieții

civilizate cu simplitatea despre care el credea că se găsește într-o viață primitivă. În fapt, chiar a afirmat că originea decăderii noastre se găsește în acel prim moment când cineva a afirmat „Acesta este al meu”. Era chiar și împotriva ideii de proprietate privată.

Rousseau a scris o carte intitulată „Emile” în care descrie educația unui tânăr care nu este învățat absolut nimic și din care va țâșni natura. Pedagogul nu face decât să înlăture obstacolele care stau în calea dezvoltării naturii în copil. Nu există nicio autoritate externă. Nu există nicio religie, dar când copilul va crește el va putea să-și aleagă singur religia. Nu va avea niciun fel de prejudecăți, de obiceiuri, de religie. Mai mult, până la vârsta de 12 ani copilul nu ar trebui să fie capabil să spună care este diferența dintre mâna stângă și mâna dreaptă pentru a nu fi corupt de cunoaștere.

Când a citit cartea, Voltaire i-a scris lui Rousseau spunându-i că lectura ei îl face să se simtă ca și cum ar merge în patru labe, „dar, din moment ce au trecut mai bine de 60 de ani de când am făcut asta, mi-e imposibil să-mi redobândesc obișnuința.”

Cu toate aceste ironii, la un nivel profund ei cădeau de acord: unul distrugea totul, mai puțin mintea, iar celălalt distrugea totul, mai puțin sentimentul. Așadar, deși au puncte de vedere diferite, mai ales că lui Rousseau nu îi plăcea acest raționalism complicat, efectul lor combinat este chiar mai puternic, deoarece activiștii revoluționari vor fi inspirați de ambele curente, atât de cel raționalist, cât și de cel sentimental.

În politică, Rousseau a elaborat ideea că suveranitatea nu provine de la Dumnezeu, nici de la clasele superioare, ci vine de la popor. Desigur, aceasta este marea găselniță a Revoluției. Dar, așa cum vom vedea mai târziu, filosofia sa deja justifică un fapt ciudat și anume că aceia care pleacă cu această idee în minte sfârșesc prin a instaura tirania, deoarece

voința generală este superioară celei individuale. El credea că odată ce regii vor fi înlăturați, toată lumea va deveni în mod spontan fericită și va avea aceeași voință. Dacă nu se întâmplă acest lucru, atunci masele vor dicta individului.

Rousseau este cel care a afirmat odată: „Omul s-a născut liber și este peste tot în lanțuri”. Bineînțeles că această idee revoluțonară a făcut casă bună cu Marx. El a spus, de asemenea, că religia sa este una a sentimentului. A fost un deist, la fel ca și Voltaire, dar deismul său nu este unul dedus, ci reprezintă pur și simplu sentimentul său cu privire la Dumnezeu. Credea și în nemurire, însă era vorba doar de senzația sa subiectivă. Toate dogmele sunt trecute prin filtrul sentimentului. Rugăciunea sa nu este sub nicio formă o rugă sau o cerere, deoarece nu credea că vreun Dumnezeu răspunde la rugăciuni. Era mai degrabă o izbucnire de entuziasm, o bucurie de natură care se transformă într-un imn de laudă adus Ființei Supreme, adică marelui Dumnezeu al Deismului.

În societatea sa ideală nu va fi permisă niciun fel de religie intolerantă, adică va fi interzis creștinismul. Va exista o mărturie de credință care va fi ceva pur civil, iar articolele acestei mărturii vor fi sentimentele sociale, fără de care este imposibil a fi un cetățean bun sau un supus credincios. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o nouă religie, mai degrabă autocratică. Din moment ce toată societatea trebuie să aibă o singură religie, cei care nu acceptă această religie vor trebui să emigreze. Dacă cineva acceptă religia, dar apoi acționează contrar ei, va trebui să fie executat.

Așadar, acestea sunt cele două curente filosofice care compun mentalul revoluționar. Prima este aceea după care eu pot gândi un sistem prin care societatea va fi organizată mai armonios. Cea de-a doua: sentimentele mele mă vor ghida spre adevăr. În niciunul dintre cazuri nu există vreun fel de pavăză: ideile de revelație, de tradiție, de Dumnezeu au dispărut.

Singurul Dumnezeu rămas este un Dumnezeu foarte vag, Dumnezeul deismului.

Noi, creștinii ortodocși, știm că acela care dă la o parte revelația, tradiția, Biserica, și care acceptă orice îi spune mintea sau orice îi dictează sentimentele sale îi deschide poarta cui? Lui Satana, desigur, deoarece Satana intră cu ajutorul gândurilor și al sentimentelor.

Vom vedea că aceste tulburări revoluționare nu pot fi explicate decât prin faptul că Satana le coordonează. El îi animă pe acești oameni cu tot felul de comploturi și idei.

Societățile Secrete

Celor două elemente filosofice li se adaugă un al treilea: societățile secrete. Societățile secrete au dus o existență ocultă de-a lungul întregii perioade de dinainte de Iluminism, însă abia în secolul al XVIII-lea se naște o nouă sectă, cel puțin una reorganizată, și anume francmasoneria, născută în Anglia în 1717, dar care s-a răspândit foarte rapid în Franța, America și în restul Europei. Mai târziu vom vedea că francmasoneria din Anglia și din America a devenit ceva mai degrabă diferit de francmasoneria continentală, în special de cea din țările catolice. Motivul nu este greu de ghicit.

Mentalitatea engleză care dăduse deja lumii filosofia deismlui este o mentalitate așa-zis „conservatoare". Cu alte cuvinte, este capabilă să creadă aproape orice, dar fără să ducă la concluziile logice finale credințele sale. Un exemplu este David Hume care a distrus din punct de vedere filosofic întreaga lume, dar asta nu l-a împiedicat să stea comod în fotoliu, să se simtă bine, să-și bea cafeaua și să-și fumeze pipa, fără să întrevadă că a dat lumii niște idei care îi vor duce pe oameni la disperare.

După același model, masoneria engleză s-a născut dintr-un spirit de toleranță, încercând să descopere o credință religioasă, nici catolică, nici protestantă, prin care să-i unească pe toți oamenii de bună credință. Erau mulțumiți cu acest obiectiv. Religia lor era deismul, iar ființa supremă era Marele Arhitect. La lojă nu se discutau niciun fel de diferende religioase. Religia trebuia să rămână afară. Pentru englezi și, mai târziu, pentru americani acest lucru era de ajuns. Dacă crezi în Dumnezeu, te duci la biserica ta protestantă sau la biserica ta anglicană și ești fericit.

Ideile principale ale masoneriei – ideile unei frății a oamenilor dincolo de catolicism și protestantism – au inflamat mințile oamenilor de pe continent și i-au transformat în radicali.

Există un tip de francmasonerie care s-a dezvolat, se pare, separat. Aceasta este secta Iluminatilor, care reprezintă creația unui singur om, pe nume Adam Weishaupt. El s-a născut în anul 1748, a trecut prin școlile iezuite, dar mai târziu a ajuns să-i urască pe iezuiți. Și-a îndreptat atenția spre filosofii francezi, spre maniheism și a fost din câte se pare inițiat în practici oculte într-una dintre nenumăratele organizații oculte care existau pe atunci.

Să analizăm câteva dintre ideile sale. Weishaupt susține, la fel ca Rousseau, că civilizația reprezintă o mare greșeală de la care se trag toate inegalitățile vieții umane. „Omul cade din starea de Libertare și Egalitate, din Starea Naturii Pure. El se găsește sub domnia și sclavia socială apărute din cauza viciilor omului. Aceasta este Căderea și Păcatul Originar." Observați că folosește conceptul creștin de „păcat originar" dar vom vedea mai încolo că toate acestea nu sunt decât o imitație a creștinismului.

În opinia sa, toate artele și științele trebuie desființate.

„Oferă o luminare reală științele obișnuite, oferă ele fericirea umană? Sau nu sunt ele mai degrabă fructe ale necesității, nevoile complicate ale unei stări opuse Naturii, invențiile unor creiere vane și goale? ... De ce i-ar fi imposibil rasei umane să atingă perfecțiunea ultimă, capacitatea de a se guverna pe sine? Din acest motiv nu doar că regii și nobilii ar trebui eliminați, dar nici măcar o republică nu ar trebui să existe, iar oamenii ar trebuie să fie educați să se descurce fără niciun fel de autoritate care să-i controleze, fără legi sau cod civil."

Pentru ca acesta să fie un proiect politic de succes este necesar să i se inculce omului o moralitate dreaptă și fermă. Din moment ce Weishaupt susținea că împărtășește credința lui Rousseau în bunătatea inerentă a naturii umane, atunci nu era dificil ca societatea să poată funcționa pașnic într-o stare de Libertate și Egalitate perfectă. Din moment ce singurul obstacol real în fața perfecțiunii umane constă în restricțiile impuse Omului de condițiile artificiale ale vieții, îndepărtarea lor îl va reîntoarce pe acesta în mod necesar la virtutea sa primitivă. Omul nu este rău, cu excepţia cazului în care este făcut astfel de moralitatea arbitrară. Este rău deoarece Religia, Statul și exemplele proaste îl strică. Din acest motiv este necesar să fie dezrădăcinate din mintea sa toate ideile despre viața de apoi, toată teama față de pedeapsa primită pentru faptele rele, iar toate acestea să fie înlocuite cu religia Rațiunii.

„Când în cele din urmă Rațiunea va deveni religia oamenilor, problema va fi rezolvată."

„După eliberarea din sclavia religiei, trebuie să urmeze destrămarea tuturor legăturilor sociale. Atât viața de familie cât și cea națională trebuie să dispară pentru a face din întreaga rasă umană o mare și fericită familie."

Originile patriotismului și ale iubirii pentru rude sunt descrise astfel de Weishaupt, în directivele date hierofanților săi pentru instruirea inițiaților:

„În acest moment, când oamenii sunt uniți în națiuni, ei încetează a se mai recunoaște pe ei înșiși sub un nume comun. Naționalismul sau Iubirea Națională a luat locul iubirii universale. O dată cu împărțirea globului și a țărilor, bunăvoința s-a retras în spatele granițelor pe care nu le va mai traversa vreodată. Atunci a devenit o virtute să îi cucerești pe cei care nu se aflau sub dominația noastră. Pentru a atinge acest scop, a devenit permis să-i disprețuiești pe străini, să-i înșeli și să-i jignești. Această virtute poartă numele de patriotism. Cineva era numit un patriot dacă, în timp ce era drept cu ai săi, era nedrept cu alții, era orb la meritele străinilor și vedea perfecțiunea în viciile țării sale. Așadar, Patriotismul a dat naștere Localismului, spiritului de familie și în cele din urmă Egoismului. Astfel, originea statelor și a guvernelor a fost sămânța discordiei, iar Patriotismul s-a pedepsit prin sine însuși... Diminuați, eliminați cu totul iubirea de țară, iar oamenii vor învăța din nou să se cunoască și să se iubească unii pe alții ca oamenii. Nu va mai exista părtinire, iar legăturile dintre inimi se vor arăta și se vor extinde."

„În aceste cuvinte, o expresie pură a Globalismului așa cum este el expus astăzi, Weishaupt dovedea o ignoranță a condițiilor de viață medievale la fel de profundă ca și la Rousseau. Ideea omului paleolitic, al cărui schelet este de obicei deshumat cu vreun instrument de cremene în mână sau cu o altă armă de război, care își duce existența într-o stare de iubire universală este pur și simplu ridicolă. Weishaupt nu l-a întrecut pe Rousseau în diatribele sale contra civilizației, ci în planul pe care l-a conceput pentru a o răsturna. Rousseau nu a făcut decât să pregătească terenul pentru revoluție. Weishaupt

a construit în fapt mașinăria propriu-zisă a revoluției.” (Nesta Webster)

„Pe 1 mai 1776, după cinci ani de reflecție, Weishaupt a fondat societatea secretă pe care a numit-o, după sistemele filosofice, Iluminati.”

„Treptele Ordinului erau o combinație între gradele francmasoneriei și cele ale iezuiților. Weishaupt, așa cum am amintit deja, îi detesta pe iezuiți dar, recunoscând eficiența metodelor lor atunci când era vorba de a dobândi influență asupra discipolilor lor, el a adoptat sistemul lor pentru propriile scopuri. Potrivit lui Barruel, el admira instituțiile fondatorului ordinului și, mai presus de toate, admira acele legi și acea organizare a iezuiților, prin care un singur om îi face pe atât de mulți oameni răspândiți pe tot globul să urmărească același obiectiv. Simțea că s-ar putea imita metodele lor pentru scopuri diametral opuse. El și-a spus: «Ce au făcut acești oameni pentru altare și tronuri, de ce nu aș face eu împotriva altarelor și tronurilor? Cu ajutorul misterelor, al legendelor, al adepților, de ce nu aș distruge eu în întuneric ceea ce ei au ridicat la lumina zilei?»”

„Weishaupt și-a demonstrat subtilitatea sa profundă în educarea adepților. Prozeliții nu aflau dintr-odată scopurile secrete ale Iluminatilor, ci erau inițiați pas cu pas în misterele mai înalte, în același timp în care manifestau o mare prudență pentru a dezvălui novicilor doctrine care i-ar fi putut face să se revolte. În acest scop, cei care îi inițiau trebuiau să dobândească reflexul de a vorbi în contradictoriu astfel încât să nu se angajeze la nimic. Trebuie vorbit uneori într-un fel, alteori altfel, astfel încât adevăratul nostru scop să rămână impenetrabil pentru inferiorii noștri.”

„Astfel, în fața anumitor novici (novices ecossais) Iluminati trebuie să susțină că nu sunt de acord cu revoluțiile și să demonstreze avantajele unor metode pașnice în urmărirea

scopului de dominație mondială. Mai departe, pasajul susține vag că nu așa stau lucrurile și că Ordinul nu cere de la inițiat decât îndeplinirea obligațiilor sale. De asemenea, nici antagonismul față de religie nu trebuie recunoscut. Dimpotrivă, Hristos va fi înfățișat ca primul autor al Iluminismului, a cărui misiune secretă a fost de a-i duce pe oameni la libertatea și egalitatea originară, pierdută la Cădere. Novicelui trebuie să i se spună: nimeni nu a bătătorit drumul pentru libertate așa cum a făcut-o Marele Maestru Isus din Nazaret, iar dacă Hristos le-a cerut ucenicilor săi să disprețuiască bogățiile, a făcut-o cu scopul de a pregăti lumea pentru acea comunitate a bunurilor care va elimina proprietatea."

„Adeptul nu afla adevăratele scopuri ale Iluminatilor cu privire la religie până când nu era primit în gradele superioare. Când atingea gradul de Iluminat Major sau Minor, de Cavaler Scoțian sau Preot el afla toate secretele Ordinului într-un discurs susținut de cel care îl inițiase:"

„Adu-ți aminte că, de la prima invitație pe care ți-am adresat-o pentru a veni la noi, am început prin a-ți spune că în proiectele Ordinului nostru nu există nimic direcționat contra religiei. Îți aduci aminte că o astfel de asigurare ți-a fost dată când ai fost primit în rândul novicilor, iar ea a fost repetată când ai intrat în Academia noastră Minervală... Îți aduci aminte cu câtă meșteșugie, cu câtă falsă reverență ți-am vorbit despre Hristos și evanghelia Sa. Dar în gradele superioare ale Iluminatilor, acela de Cavaler Scoțian sau de Preot, noi trebuie să știm cum să facem din evanghelia lui Hristos evanghelia noastră, iar din religia sa o religie a naturii, iar din religie, rațiune, moralitate și Natură să facem religia și moralitatea drepturilor omului, a egalității și a libetății... A trebuit să trecem peste multe prejudecăți de-ale tale înainte de a te putea convinge că religia lui Hristos nu este altceva decât opera preoților, a imposturii și a tiraniei. Dacă așa stau

lucrurile cu o religie atât de proslăvită și admirată, cum ar trebui să privim oare celelalte religii? Înțelege deci că toate au aceleași ficțiuni pe post de origine. Toate se bazează în aceeași măsură pe minciuni, greșeli, himere și impostură. Păstrează secretul nostru... Dacă pentru a distruge tot creștinismul, toate religiile, trebuie să pretindem că noi avem singura religie adevărată, adu-ți aminte că scopul scuză mijloacele, iar înțelepții trebuie să facă tot ce le stă în putință pentru a face bine în același fel în care cei răi fac rău. Ceea ce am întreprins pentru a te elibera pe tine și ceea ce vom întreprinde într-o zi pentru a elibera întreaga omenire de religie nu este altceva decât o minciună pioasă pe care o vom dezveli la un moment dat în gradul de Magus sau de Filosof Iluminat."

„Dar toate acestea nu erau aduse la cunoștință novicelui, a cărui încredere odată câștigată prin simularea religiei era îndreptată spre o ascultare strictă. Printre întrebările care i se puneau erau următoarele:

Dacă vei descoperi ceva greșit sau nedrept în cadrul Ordinului ce vei face?

Te poți gândi (și o vei face) la binele Ordinului ca fiind propriul tău bine?

Îți vei ceda Societății noastre dreptul de viață și de moarte?

Te legi că vei practica o obediență absolută și lipsită de rezerve? Îți dai seama de forța acestei promisiuni?

În ceremonia de inițiere a fost inclus un avertisment de forță cu privire la consecințele care decurg din trădarea Ordinului. Luând o sabie de pe masă, Inițiatorul o îndreaptă spre inima novicelui spunând aceste cuvinte: dacă ești doar un trădător și un sperjur, află că toți frații sunt chemați să folosească armele împotriva ta. Nu spera că vei scăpa sau că vei găsi un loc sigur. Indiferent unde te vei afla, rușinea, remușcările și furia fraților tăi te vor urmări și te vor chinui până în străfundurile măruntaielor."

„Se vede în felul acesta că Libertatea proclamată de liderii Iluminatilor nu exista de fapt, iar disciplina de fier era cuvântul de ordine al Ordinului."

Un accent special era pus asupra faptului – a cărui importanță o vom vedea ulterior – de a nu fi cunoscuți ca Iluminati. Această regulă era pusă special în aplicare în cazul celor descriși ca fiind registratori...

„Femeile urmau să fie înrolate ca Iluminati prin oferte de emancipare. Potrivit lui Weishaupt, cu ajutorul femeilor se pot realiza cele mai bune lucruri din lume, iar a le face aliate și a le câștiga de partea Ordinului ar trebui să fie una dintre preocupările cele mai importante. Mai mult sau mai puțin, ele pot fi toate îndreptate spre o schimbare prin vanitate, curiozitate, senzualitate și înclinații. Din toate acestea cauza noastră poate avea foarte mult de câștigat. Sexul acesta ține în mâinile sale o mare parte din lume. Femeile adepte ale societății urmau să fie împărțite în două clase, fiecare dintre ele cu propriul secret. În prima clasă erau femeile virtuoase care aveau să dea un aer de respectabilitate Ordinului. În a doua clasă erau femeile ușoare care îi vor satisface pe acei frați înclinați spre plăcere. Dar, la momentul actual, susținea Weishaupt, utilitatea ambelor clase va consta în a oferi fonduri pentru societate. Proștii cu bani, fie bărbați, fie femei, trebuie încurajați să vină la noi, mai afirma Weishaupt. Spartacus îi scria astfel lui Aiax și Cato (toate sunt nume conspirative ale liderilor): Acești oameni buni umflă rândurile noastre și cuferele. Puneți-vă pe muncă. Acești domni trebuie făcuți să muște momeala... Dar aveți grijă să nu le dezvăluiți secretele noastre. Genul acesta de oameni trebuie făcuți întodeauna să creadă că gradul la care au ajuns este ultimul."

Sistemul de spionaj universal

„Spionajul reprezenta o parte importantă din programul lui Weishaupt. Adepții cunoscuți sub numele de Frații Insinuanți aveau privilegiul de a fi observatori și raportori. Fiecare persoană trebuia făcută să fie un spion pentru toți cei din jurul său, indiferent cine erau ei: prieteni, rude, dușmani, persoane fără legătură. Spionul trebuia să le descopere punctele slabe și punctele tari, patimile, prejudecățile, relațiile și, mai presus de toate, acțiunile lor – într-un cuvânt trebuiau obținute cele mai amănunțite informații despre oameni. Toate acestea urmau a fi înscrise în documentele pe care Insinuantul le va purta cu sine și din care va trimite un raport de două ori pe lună Superiorului său, astfel încât Ordinul să poată ști pe cine să caute în fiecare sat și oraș pentru sprijin."

„Încă din primul an al Ordinului, Weishaupt, cu blasfemia sa atroce, maimuțărind Dumnezeul creștinismului, se gândea astfel la răspândirea noii sale evanghelii: «Nu i-a trimis Iisus Hristos pe apostolii săi pe tot globul? Tu ești Petru al meu, de ce ți-aș permite să stai degeaba în liniște acasă? Mergi deci și predică! »"

„În cartea lui Saint-Martin, *Des erreurs et de la vérité*, publicată în anul 1775, el se referă la formula Libertate, Egalitate, Fraternitate ca la sfânta treime."

„Martiniștii, despre care documentele franceze ale epocii vorbesc adesea ca fiind Iluminați, erau în realitate visători și fanatici și nu ar trebui să fie confundați cu Ordinul Iluminaților din Bavaria, care a apărut 22 de ani mai târziu. Prin intermediul acestei îngrozitoare și formidabile secte s-a pus în aplicare planul gigantic al unei Revoluții Mondiale, sub conducerea celui descris de Louis Blanc drept cel mai mare conjurat care a existat vreodată."

Abia la congresul de la Wilhelmsbad a fost consfințită alianța dintre Iluminati și francmasonerie. Această adunare, a cărei importanță pentru ceea ce a urmat nu a fost niciodată apreciată de istorici, a avut loc la 16 iulie 1782, și a inclus reprezentanți ai tuturor societăților secrete (martiniști, francmasoni și Iluminati) care numărau acum nu mai puțin de trei milioane de membri în toată lumea. Dintre aceste organizații diferite, Iluminati au fost singurii care au formulat un plan concret de campanie și din acest motiv ei au preluat conducerea. Ce s-a întâmplat la acest congres înfricoșător nu va fi cunoscut niciodată lumii, deoarece până și aceia care au fost atrași fără să-și dea seama și care acum aflau pentru prima oară adevăratele planuri ale liderilor se aflau sub jurământ și nu puteau dezvălui nimic. Un astfel de mason cinstit, contele de Virieu, membru al lojei martiniste din Lyon, când s-a întors de la congresul de la Wilhelmsbad, nu și-a putut ascunde îngrijorarea. Întrebat despre secretele tragice aduse de acolo el a afirmat: «Nu vi le pot mărturisi. Vă pot spune doar că toate acestea sunt mult mai serioase decât vă puteți gândi. Conjurația care se țese este atât de bine gândită, încât va fi imposibil pentru monarhie și Biserică să scape.» Din acel moment contele de Virieu nu a mai putut vorbi decât cu groază despre masonerie.

Totuși, opinia publică a devenit foarte atentă la subiectul organizației, iar Electorul de Bavaria, fiind informat cu privire la pericolul pe care îl reprezintă la adresa statului societatea secretă, care afirmase că Iluminati trebuie să conducă lumea, a publicat un edict prin care interzicea toate societățile secrete. În aprilie anul următor, 1785, patru membri ai ordinului, dezgustați de tirania lui Weishaupt, au fost chemați în fața unei curți de anchetă pentru a da seama despre doctrinele și metodele sectei. Dovezile aduse de acești oameni nu au mai lăsat loc de nicio îndoială cu privire la natura diabolică a

organizației. Toate religiile, iubirea de țară și loialitatea față de suverani urmau să fie distruse, una din maximele favorite ale ordinului fiind:

„Toți regii și toți preoții
Sunt pungași și trădători"

„Mai mult, nu s-a precupețit niciun efort pentru a crea vrajbă nu doar între prinți și supuși, ci și între miniștri și secretarii lor, și chiar între părinți și copii. În același timp, era încurajată sinuciderea prin inculcarea în mințile oamenilor a ideii că a te omorî aduce cu sine o anumită plăcere voluptuoasă. Spionajul trebuia extins și la nivelul poștelor prin plasarea agenților în oficiile poștale. Ei trebuiau să deschidă scrisorile și să le închidă fără a fi observată intruziunea."

Robinson, care a studiat dovezile aduse de cei patru membri ai ordinului, rezumă astfel planul lui Weishaupt:

„Ordinul Iluminatilor conspiră împotriva creștinismului și pledează pentru plăcerea senzuală. În loje moartea era considerată o adormire veșnică. Patriotismul și loialitatea erau considerate prejudecăți înguste, incompatibile cu bunăvoința universală. Îi priveau pe toți prinții ca fiind uzurpatori și tirani, iar toate ordinele privilegiate ca fiind complicii lor. Intenționau să abolească legile care protejau proprietatea acumulată prin eforturile de succes desfășurate de-a lungul timpului și să prevină în viitor astfel de avuții. Doreau să instaureze libertatea și egalitatea universală, drepturile inalienabile ale omului. Ca pas pregătitor doreau să abolească toate religiile și moralitatea comună și chiar să distrugă legăturile vieții normale, prin distrugerea pietății față de jurămintele matrimoniale și prin scoaterea educației din sfera părinților."

„Dacă ar fi să reducem la o formulă simplă scopurile Iluminatilor, ele ar arăta astfel:

Abolirea Monarhiei și a tuturor guvernelor legitime

Abolirea proprietății private

Abolirea dreptului de moștenire

Abolirea patriotismului

Abolirea familiei (i.e. a căsătoriei și a întregii moralități, instituirea educației comune pentru copii)

Abolirea tuturur religiilor."

„Acum este limpede că programul de mai sus este fără precedent în istoria civilizației. Din vremea lui Platon au existat teorii comuniste susținute de gânditori izolați sau de grupuri de gânditori, dar nimeni, din câte știm, nu și-a propus cu toată seriozitatea să distrugă tot ceea ce reprezintă civilizația. Mai mult, când, așa cum vom vedea, planul Iluminatilor așa cum a fost el codificat în cele șase puncte, a continuat până în zilele noastre să constituie programul Revoluției Mondiale, cum ne-am putea îndoi că toată mișcarea își are originea în secta Iluminatilor sau a grupurilor secrete din spate?"

„Pe 11 octombrie 1786 autoritățile bavareze au descins asupra casei lui Zwack și au confiscat documentele care dezvăluiau negru pe alb metodele conjuraților. Aici s-a găsit un seif cu actele importante, care, în cazul în care era forțat, urma să explodeze cu ajutorul unei mașini infernale. S-a mai găsit o substanță compozită care ar orbi sau ar ucide dacă ar fi aruncată în față, planurile unei metode de a contraface sigilii, rețete pentru o apă letală, «aqua toffana», pentru parfumuri otrăvitoare care ar umple camerele cu vapori pestilențiali, pentru un ceai care provoacă avort. S-a mai descoperit o apologie a ateismului intitulată «Mai bun decât Horus» și o lucrare scrisă de Zwack cu privire la planul pentru înrolarea femeilor în două clase, pe care l-am discutat mai sus:

«Vor fi de mare ajutor și ne vor oferi multe informații și finanțe, în același timp în care vor fi pe gustul multora dintre

cei mai devotați membri ai noștri, care sunt iubitori ai plăcerilor carnale. Vor fi două clase: virtuoasele și libertinele... Nu trebuie să se cunoască unele cu altele și trebuie să se afle sub conducerea bărbaților, dar fără să o știe... primele prin intermediul cărților bune, celelalte prin satisfacerea în taină a patimilor lor.»"

„Pericolul înspăimântător reprezentat de Iluminati a devenit acum evident. Guvernul din Bavaria s-a gândit că cea mai bună manieră de a transmite o avertizare lumii civilizate ar fi de a lăsa documentele să vorbească prin ele însele, așa că le-au tipărit și le-au răspândit peste tot pe unde a putut. O copie a acestei publicații, cu numele «Scrierile originale ale Ordinului Iluminatilor», a fost înmânată apoi fiecărui stat din Europa, dar, în mod ciudat, nu s-a bucurat de mare atenție. Motivul, așa cum observă abatele Barruel, era acela că planul conjuraților, fiind atât de extravagant, devenea de necrezut, iar conducătorii din Europa au refuzat să-l ia în serios, considerându-l o himeră."

De la bun început Revoluția a fost radicală și a primit un sprijin uriaș din partea „Spiritului timpului".

„Binecuvântare era în zorii zilei de-a fi în viață / Dar să fii tânăr era adevăratul rai", scria Wordsworth.

„Concepută nu cu mulți ani înainte de Revoluția Franceză, de un om a cărui ambiție părea a fi în întregime absorbită de școală, cum se face că secta Iluminati a devenit în mai puțin de 20 de ani o organizație extraordinară care, sub numele de iacobini, și-a trecut în palmares atâtea altare spulberate, atâtea sceptre distruse și terfelite, atât de multe constituții răsturnate, atât de multe națiuni subjugate, atât de mulți principi căzuți sub pumnale, otrăviți sau executați, atât de mulți prinți umiliți sub jugul unei servituți numite *pace* sau a alteia intitulate *alianță*, un nume și mai dezonorant?"

„Sub același nume de iacobini, care grupa simultan toate secretele, toate conjurațiile, toate sectele păgânilor înveterați, conspiratori revoluționari, conspiratori anarhici, cum se face că Iluminati a pus bazele unei astfel de domnii a fricii care, ținând lumea înspăimântată, nu-i dă voie unui rege să spună: «Mâine voi fi în continuare rege.» Și nu-i dă voie unui popor să spună: «Mâine voi avea în continuare legile și religia mea.» Unui cetățean să spună: «Mâine casa și averea mea vor fi în continuare ale mele. Mâine nu mă voi trezi cu un copac al Libertății de o parte și cu un copac al morții, voracea ghilotină, de cealaltă parte?»"

„Autori invizibili, cum se poate ca secretul adepților lui Spartacus din zilele noastre să troneze deasupra tuturor crimelor, tuturor dezastrelor acestei ciume a ticăloșiilor și ferocităților numită Revoluție? Cum de tronează în continuare asupra tuturor acțiunilor sectei, pentru a duce la deznădejde și distrugere societățile umane?"

Ordinele iacobinilor erau urmate imediat. (Barruel) Beau sângele unul altuia „pentru moartea regilor".

Distrugerea monarhiei occidentale a început cu toată forța în 1792.

„Am găsit scrisoarea. Spunea astfel:

Scrisoarea ta, prietene drag, a fost citită în prezența întregului club. A fost surprinzător să descoperim atât de multă filosofie la un preot de țară. Să nu-ți fie teamă niciodată, dragul meu prelat. Noi suntem 300. Punem semne pe cap și ele cad. Cât despre acelea despre care vorbești, nu a sosit încă timpul. Ține-ți oameni pregătiți. Anunță-i pe cei din parohie să-ți execute ordinele care ți se vor da la timpul potrivit.

Scrisoarea era semnată Dietrich"

„Pe lângă gândurile pe care această epistolă le stârnește, voi mai adăuga doar că organizația din care ea a fost trimisă și-a schimbat locul de întâlnire pentru a se muta în suburbia St. Honore și a rămas acolo fără știrea Curții. Aceasta până la momentul uneia dintre aceste orgii, al cărei obiect era să-l înștiințeze pe rege cu privire la soarta care îl așteaptă. După unul dintre aceste banchete sărbătorite în numele fraternității, toți Frații își înțepau degetele și își scurgeau sânge în paharele lor. Toți beau din acest sânge după care strigau «Moarte regilor!», iar acesta urma să fie ultimul toast al banchetului lor fratern. Această scrisoare ne spune de asemenea cine au fost oamenii care au format această legiune a celor 1200 pe care Jean de Brie și-a propus să o înființeze la Convenție și al cărei obiectiv era să se împrăștie în regate pentru a-i asasina pe toți regii de pe fața pământului."

Cât privește violența, în interpretarea obișnuită ea apare ca ceva întâmplător, iscată de pasiunile momentului, de apărarea națională, etc. Dar dovezile conduc spre ideea unei folosiri deliberate a forței: când există revendicări reale, ele sunt folosite de politicieni abili pentru a promova Revoluția. Vom vorbi și despre rolul important al agitatorilor.

„Indiferent pe seama cui pui aceste lucruri, totuși mecanismul Revoluției Franceze se deosebește de cel al tuturor celorlalte revoluții dinainte. Până atunci, revoluțiile izolate care au avut loc de-a lungul istoriei omenirii pot fi recunoscute în mod limpede ca mișcări spontane cauzate de opresiune sau de o facțiune politică care se bucură de un oarecare sprijin popular și, din acest motiv, își propune să satisfacă cererile oamenilor. Odată cu Revoluția Franceză observăm pentru prima dată planul de operațiuni care a fost de atunci și până astăzi pus în aplicare: încercarea sistematică de a crea nemulțumiri pentru a le exploata..."

„Cel mai remarcabil exemplu de agitație controlată din timpul primelor faze ale Revoluției a fost evenimentul extraordinar cunoscut în istorie drept *Marea Frică*, când, în aceeași zi, 22 iunie 1789, aproape la aceeași oră, în orașele și satele din Franța a fost creată o panică artificială prin anunțul că se apropie tâlharii și din acest motiv toți cetățenii onorabili trebuie să pună mâna pe arme. Mesagerii care au adus pe cai mesajul-fulger aveau pe pancarte scris *Edictul Regelui*, după care urmau cuvintele: «Regele ordonă ca toate castelele să fie arse; dorește să-l păstreze doar pe al său!» Iar oamenii, obedienți față de aceste porunci, au pus mâna pe orice armă aflată la îndemână și s-au pus pe distrus. Obiectivul conjuraților a fost astfel atins: înarmarea populației împotriva legii și ordinii, o strategie care din 1789 încoace a reprezentat întotdeauna primul punct în programul revoluției sociale."

Protestul femeilor din 5 octombrie 1789: femeile s-au îmbrăcat, de asemenea, ca bărbați, iar multe au fost forțate să meargă alături de revoluție.

„Regimul terorii sub Robespierre: pericolul invaziei externe a fost invocat de fațadă, pentru a căuta în țară «dușmanii din interior»; acesta este un tip de guvernare (cf. comunism).

La un nivel mai profund a existat un plan foarte puțin cunoscut de depopulare. Raportul Comitetului de Siguranță Publică, 8 august 1795. Stați liniștiți, Franța are suficientă hrană pentru 12 milioane de locuitori; tot restul (12 milioane) vor trebui să fie omorâți. După asta nu veți mai suferi după pâine." (Barruel IV, p.335)

„Ea (secta) a fost cea care a distrus până și iubirea dintre frați, a copilului pentru tatăl său, când, de pildă, Chénier, la vederea fratelui său, dat pe mâna călăilor săi, a replicat rece: «Dacă fratele meu nu este în asentimentul Revoluției, să fie

sacrificat»; când adeptul Philip a adus fericit iacobinilor capul mamei și tatălui său. Aceasta este setea de nepotolit a sectei pentru sânge, care, prin gura lui Marat, a cerut 270.000 de capete și nu a trecut multă vreme până au devenit milioane. Secta știa toate acestea. Toate secretele despre egalitate nu puteau fi atinse decât prin depopularea lumii. Așa cum reiese din gura lui Le Bo, care a dat replică Comunelor din Montauban, îngrozite de lipsa proviziilor: Nu vă temeți, Franța are destul pentru 12 milioane de persoane. Din acest motiv este necesar ca celelalte 12 milioane de francezi să fie omorâți, iar atunci nu veți mai duce lipsă de pâine." (Raportul Comitetului de Siguranță Publică, 8 august, 1795)

Comitetul de Siguranță Publică a calculat câți oameni trebuie să moară în fiecare oraș și district. Prin înecare, ghilotinare sau împușcare probabil că 300.000, dintre care doar 3.000 de aristocrați, restul țărani și meșteșugari. La Nantes, 500 de copii săraci au fost uciși într-o singură măcelărie. 144 de femei au fost aruncate în râu, etc.

„Ne vorbiți întotdeauna de mijloace, eh, domnule, dar scopul, obiectivul acesta trebuie ca omul să învețe a-l vedea", abatele Sieyes.

„Voi merge de bună voie cu picioarele prin sânge și lacrimi", spunea colaboratorul lui Robespierre, Saint-Just. Fie că o recunoaște sau nu, aceasta ar trebui să fie maxima fiecărui revoluționar socialist care crede că orice metode sunt justificabile pentru atingerea obiectivului său.

Babeuf, „Conspirația egalilor"

Babeuf a fost un discipol al lui Weishaupt și era adeptul ideilor comuniste ale lui Robespierre. Depopularea era „marele

secret” al Terorii (despre care se spune că a curmat un milion de vieți). Babeuf a organizat propria sectă masonică pentru a duce la îndeplinire programul „egalității”.

„Din nefericire, confuzia prevalentă în rândul avocaților Egalității era atât de mare încât întâlnirile – care în scurt timp au ajuns să fie compuse din 2.000 de oameni – s-au transformat într-un Turn Babel. Nimeni nu știa cu exactitate ce dorea și nu se ajungea la nicio decizie. Din acest motiv s-a decis să se renunțe la aceste întruniri mari, în locul lor fiind preferate mici coterii secrete ... în acestea s-a elaborat schema revoluției sociale. Plecând de la premisa că toată proprietatea este furt, s-a decis ca procesul cunoscut în limbajul revoluționar drept expropriere să aibă loc. Cu alte cuvinte, toată proprietatea trebuie smulsă prin forță de la proprietarii actuali – prin forța gloatelor înarmate. Dar Babeuf, în timp ce pleda pentru violență și tulburare ca mijloace pentru atingerea unui obiectiv, nu dorea sub nicio formă ca anarhia să devină o stare permanentă. Statul trebuia menținut – și nu doar menținut, ci trebuia să devină absolut, singurul furnizor al lucrurilor de necesitate pentru viață. «În sistemul meu de Fericire Comună, nu doresc să existe niciun fel de proprietate individuală. Pământul aparține lui Dumnezeu, iar roadele sale aparțin tuturor oamenilor», scria Babeuf. Un alt babeuvist, marchizul d’Antonelle, fost membru al Tribunalului Revoluționar, a exprimat aceeași idee cu alte cuvinte: Comunismul este singurul sistem drept; fără această stare de lucruri nu poate exista o societate pașnică și cu adevărat fericită.”

„Apoi, Babeuf a decis că trebuie format un directorat secret ale cărui proceduri amintesc în mod curios de cele ale Iluminatilor. Weishaupt a pus la lucru 12 adepți pentru a conduce operațiunile din Germania și a prescris foarte strict ca niciunul dintre adepții săi să nu fie cunoscut nici măcar celorlalți

Iluminati. Așadar, Babeuf a desemnat 12 agenți principali să lucreze în districte diferite ale Parisului, iar acești oameni nu cunoșteau nici măcar numele celor patru care formau comitetul central. Ei comunicau cu aceștia doar prin intermediari inițiați parțial în secretele conjurației. La fel ca Weishaupt, și Babeuf a adoptat un ton dominator și arogant în raport cu subordonații săi, și oricine era suspectat de trădare era amenințat, în maniera societăților secrete, cu cele mai înfricoșătoare răzbunări. «Jale celor față de care avem motive să ne plângem!», scria el unui adept de al cărui zel începuse să se îndoiască. Aceasta arată că adevărații conspiratorii nu-i pot lăsa din mână niciodată pe cei pe care au decis cândva să-i implice în afacerile lor."

„Până în aprilie 1796, planul revoluției era complet și celebrul Manifest al Egalilor era gata de a fi publicat."

Proclamația anunța:

„Francezi, timp de 1500 de ani ați trăit în sclavie și, drept urmare, în nefericire. Timp de șase ani (i.e. în cursul Revoluției) cu greu v-ați putut trage răsuflarea, așteptând independență, fericire și egalitate. Egalitatea! Prima dorință a Naturii, prima nevoie a Omului și principala legătură a tuturor asociațiilor legale! Ei bine, de acum înainte intenționăm să trăim și să murim ca egali, așa cum ne-am născut. Ne dorim egalitatea reală sau moarte. Asta trebuie să avem. Și vom avea această egalitate reală, indiferent de prețul plătit. Vai și amar de cei care se pun între acest ideal și noi! Dacă e nevoie, să piară toate artele, numai să ne rămână nouă egalitatea reală!"

„Legea agrară și împărțirea pământurilor erau dorințele de moment ale câtorva soldați fără principii, mânați mai degrabă de instinct decât de rațiune. Noi tânjim după ceva mai sublim și mai echitabil: Fericirea Comună și Comunitatea Bunurilor. Fără proprietate privată asupra pământului! Pământul să nu

mai aparţină nimănui! Dorim împărţirea comună a roadelor pământului: ele trebuie să aparţină tuturor.”

„Afirmăm că nu mai putem suporta ca marea majoritate a oamenilor să trebuiască să muncească și să asude în slujba și pentru bunul plac al unei minorități extreme. De ajuns și pentru prea multă vreme s-au bucurat mai puţin de un milion de indivizi de ceea ce aparţine unui număr mai mare de 20 de milioane de compatrioți, egalii lor. Să înceteze în sfârșit acest lucru, acest scandal imens pe care nepoții noștri nu vor fi capabili să-l creadă. Să dispară în sfârșit deosebirile revoltătoare dintre bogați și săraci, dintre cei mici și cei mari, dintre stăpâni și slujbași, dintre guvernatori și guvernați. Să nu mai existe nicio deosebire între oameni în afară de cea de vârstă și sex. Din moment ce toți au aceleași nevoi și aceleași posibilități, să nu mai existe decât un singur fel de educație și un singur fel de hrană. Oamenii se mulțumesc cu un singur soare și aer pentru toți. De ce nu s-ar mulțumi cu aceeași porție și aceeași calitate a mâncării?”

„Oameni ai Franței, vă spunem: sfânta întreprindere pe care o organizăm nu are alt obiectiv decât acela de a pune capăt dezordinilor civile și nefericirii publice. Niciodată nu a fost gândit și pus în practică un plan mai măreț. Din când în când, câțiva oameni de geniu, câțiva înțelepți au vorbit cu o voce joasă și tremurătoare. Niciunul dintre ei nu are curajul să spună întregul adevăr. A sosit momentul măsurilor grandioase. Răul a ajuns la apogeu. Acoperă fața pământului. Sub numele de politică, haosul a domnit prea multe secole... A sosit clipa să fondăm Republica Egalilor, marele hostel deschis tuturor oamenilor...”

„Familii nemulțumite, veniți și așezați-vă la masa comună așezată de natură pentru toți copiii ei...”

„Oameni ai Franței, deschideți-vă ochii și mintea la plenitudinea fericirii. Recunoașteți și proclamați alături de noi Republica Egalilor.”

„Acest document a fost menit, totuși, să nu fie arătat publicului, deoarece Comitetul Secret a decis într-un final că ar fi dezavantajos să le facă cunoscut oamenilor întregul plan al conspirației. Au considerat că mai ales mesajul «Piară toată artele, numai să se instituie egalitatea reală între noi!» este nerecomandabil a fi publicat. Francezii nu trebuiau să știe că li se pregătește o reîntoarcere la barbarism. Drept urmare, o a doua proclamație a fost gândită sub titlul «Analiza doctrinei lui Babeuf», un titlu cu mult mai puțin înălțător decât precedentul și în mare măsură ininteligibil pentru clasele muncitoare, după cum remarcă M. Fleury, deși era vorba de adevărata Biblie a comunismului. Aici se găsește cheia problemei. Nimeni dintre cei care citesc aceste două documente ale babeuviștilor nu va putea să nu observe realitatea anumitor incriminări sociale: disparitatea frapantă între bogați și săraci, distribuția inegală a muncii și plăcerii, nedreptatea sistemului industrial, cu ajutorul căruia și mulțumită în parte suprimării mișcărilor sindicale de către liderii revoluționari, angajatorii puteau trăi în lux pe seama muncii fizice a altora – dar întrebarea era următoarea: cum își propunea Babeuf să îndrepte aceste rele? Pe scurt, deci, sistemul său, bazat pe doctrina comunității bunurilor și a muncii poate fi rezumat astfel:

Toți oamenii trebuie să fie forțați să muncească un număr de ore pe zi în schimbul unei remunerații egale.

Cel care se va dovedi a fi mai silitor și mai priceput va fi recompensat doar prin recunoștința publică.

Această muncă silnică va fi plătită nu prin bani, ci în natură deoarece, din moment ce dreptul la proprietate privată constituia principalul rău al societății, distincția dintre al meu și al tău trebuie abolită și nimeni nu mai are dreptul să posede nimic al său. Așadar, plățile nu vor putea fi făcute decât în produsele muncii, care vor fi colectate în întregime în depozite comunale uriașe și împărțite în porții egale muncitorilor.

Bineînțeles, comerțul va dispărea în întregime, iar banii nu vor mai fi bătuți sau permiși în țară. Comerțul exterior va fi purtat cu monedele aflate acum în circulație, iar când acestea se vor epuiza, va fi folosit barterul.

Dar oamenilor nu li s-a spus aceasta (á la Weishaupt), ci că doar bunurile dușmanilor poporului vor fi date celor nevoiași.

Însă oamenii nu știau tainele organizației. La fel cum în marile izbucniri ale Revoluției gloatele Parisului au fost împinse oarbe pe baza unor pretexte false promovate de agitatori, încă o dată oamenii au fost transformați în instrumentele propriei lor căderi. Comitetul Director Secret știa foarte bine că sistemul comunist nu putea prinde la popor. Așadar, au avut grijă să nu primească în rândurile lor nătângii claselor muncitoare și, crezând că doar printr-un apel la interesul propriu și la pizma lor puteau să-și câștige adeziunea, au mizat cu abilitate pe patimile oamenilor, promițându-le prăzi pe care nu aveau intenția să le ofere.

Astfel, în Actul Insurecțional propus de Comitet s-a anunțat că bunurile emigranților, ale conspiratorilor (i.e. regaliștilor) și ale dușmanilor poporului urmau să fie împărțite la cei care apărau țara și la nevoiași. Nu li s-a spus că, în realitate, ele nu vor aparține niciunuia, ci vor deveni proprietatea statului administrat de ei înșiși... Oamenilor nu trebuia să li se permită să afle adevărul despre cauza pentru care li se cerea să-și verse sângele – iar că vor fi obligați să verse râuri de sânge, nimeni întreg la minte nu se îndoia."

„Când a venit vorba de organizarea revoluției, Babeuf a adoptat un cu totul alt tip de limbaj. În fapt, fostul denunțător al sistemului de depopulare al lui Robespierre susținea acum nu doar că scopul era bun, dar și că mijloacele erau lăudabile."

„Mărturisesc până astăzi că îmi port pică pentru că am văzut în culori atât de negre guvernul revoluționar, pe Robespierre și pe Saint-Just. Cred că acești doi oameni făceau

cât toți ceilalți revoluționari puși laolaltă, iar guvernul lor dictatorial era demonic de bine gândit... Nu sunt deloc de acord cu ideea că... au comis multe crime și că au murit mulți republicani. Nu atât de mulți, cred... Salvarea a 25 de milioane de oameni nu trebuie pusă pe același cântar cu câțiva indivizi îndoielnici. Un mântuitor trebuie să aibă o perspectivă mai largă. Trebuie să îndepărteze tot ceea ce-l trage în jos, tot ceea ce îi obstrucționează trecerea, tot ceea ce îi împiedică atingerea rapidă a obiectivului pe care și-l dorește. Ticăloși sau imbecili, oameni îngâmfați sau doritori de glorie, nu contează, nu trebuie să existe milă pentru ei. Pentru ce există? Robespierre știa toate acestea și este în parte ceea ce mă face să-l admir."

„Dar unde Babeuf s-a arătat a fi inferior din punct de vedere intelectual lui Robespierre a fost în felul în care și-a propus să distrugă rezistența în fața planului său de instaurare a unui stat socialist. După cum știa foarte bine, Robespierre și-a petrecut 14 luni îndepărtând pe cei care îi obstrucționau trecerea, a făcut să meargă ghilotina fără întrerupere în Paris și în provincie, dar nici măcar așa nu a reușit să-și reducă la tăcere contestatarii. Dar Babeuf spera să-și împlinească scopul într-o singură zi – acea zi măreață a poporului, în care toată opoziția va fi spulberată dintr-odată, întreaga ordine socială anihilată, pe ruinele ei urmând a fi ridicată Republica Egalității. Dacă, însă, procesul va fi scurt, el va fi cu necesitate cu atât mai violent. Astfel, la Babeuf nu se mai regăsea nimic din precizia calmă a lui Robespierre, când stabilea capetele ce trebuie să cadă."

„Când punea pe hârtie planurile sale de insurecție, povestea apoi la proces, secretarul său, Pillé, Babeuf se plimba de-a lungul camerei cu ochii scânteind, bolborosind și făcând tot felul de grimase, lovindu-se de mobilă, lovind scaunele în timp ce striga cu vocea răgușită: « La arme! La arme! Revoluția! Începe Revoluția!». «Era o revoluție contra scaunelor», afirma sec Pillé. După care Babeuf se arunca asupra peniței, se scufunda în

cerneală și începea să scrie cu o rapiditate îngrozitoare, în timp ce tot trupul său tremura, iar transpirația curgea de pe fruntea sa. «Deja nu mai era nebunie. Era turbare!» Această turbare, explica Babeuf, era necesară pentru a se antrena la nivelul cerut de elocvență, iar în apelurile sale la insurecție este greu de văzut unde se deosebea programul său de tâlhăria și violența pe care le disprețuia... ”

„Marea Zi” a Revoluției

„Următorul program pentru Marea Zi a fost stabilit acum de Directoratul Secret: la momentul hotărât armata revoluționară avea să mărșăluiască asupra Adunării Legislative, asupra sediului central al Armatei și asupra caselor miniștrilor. Trupele cele mai bine antrenate urmau să fie trimise la depozitele și fabricile de arme, de asemenea, la taberele de la Vincennes și Grenelle în speranța că cei 8.000 aflați acolo vor lua parte la mișcare. Între timp oratorii aveau să le țină discursuri neîntrerupte soldaților, iar femeile aveau să-i cadorisească cu gustări ușoare și cununi de lauri civice. În cazul în care militarii se dovedeau insensibili la aceste farmece, străzile urmau a fi baricadate, iar asupra trupelor erau pregătite pietre, cărămizi, apă clocotită și vitriol pentru a le fi aruncate în cap. Toate proviziile pentru capitală urmau apoi să fie rechiziționate și plasate sub controlul liderilor. În același timp, clasele avute urmau să fie scoase din case, care apoi aveau să fie transformate în adăposturi pentru săraci. Membrii Directoratului urmau să fie măcelăriți, ca de altfel toți cetățenii care opuneau rezistență în fața insurgenților. Insurecția, fericit încheiată astfel, după cum s-a exprimat cu naivitate Babeuf, întreaga populație urma să fie adunată în Piața Revoluției și invitată să coopereze în alegerea

reprezentanților săi. Potrivit lui Buonarotti, planul era de a le vorbi oamenilor fără rezerve și fără digresiuni, ca să le ofere cel mai impresionant omagiu suveranității lor. Dar dacă poporul, cumva, orb față de adevăratele sale interese, ar eșua să-și recunoască salvatorii în persoana conjuraților, babeuviștii propuneau ca, după omagiul adus suveranității poporului, puterea executivă să fie încredințată exclusiv lor. După cum remarca Buonarotti, la începutul revoluției este necesar, măcar din respect pentru suveranitatea reală a poporului, să te preocupi mai puțin de dorințele națiunii, ci să pui autoritatea supremă în mâini revoluționare puternice. Odată ajunsă în aceste mâini va rămâne desigur acolo, iar babeuviștii având de partea lor toată puterea civilă și militară vor fi capabili să își impună sistemul lor de sclavie statală unui popor supus."

Violența

La o întrunire a comitetului „a fost citit cu voce tare planul final al insurecției, la care au fost adăugate câteva detalii atroce – oricine încerca să-și exercite vreun fel de autoritate era omorât imediat, soldații trebuiau forțați să renunțe la arme, brutarii să renunțe la pâine, iar cei care opuneau rezistență spânzurați de primul felinar. Aceeași soartă le era rezervată comercianților de vin și spirtoase care ar refuza să ofere licorile necesare pentru a inflama populația și a o împinge spre violență". „Orice moment de reflecție din partea oamenilor trebuie evitat, ei trebuie să comită acte care îi vor face să nu mai poată da înapoi," se scria în instrucțiunile către lideri.

„În toată această adunare feroce, Rossignol, fostul general al armatelor revoluționare din La Vendee (provincia franceză

unde Revoluția Franceză a întâmpinat cea mai mare rezistență – n.trad.), s-a arătat a fi cel mai sângeros: Nu voi avea nimic de-a face cu insurecția voastră dacă nu vor cădea capetele precum fânul sub coasă... dacă nu vom avea o teroare atât de mare încât să facă întregul univers să tremure, a afirmat el într-un discurs primit cu aplauze generale."

„Ziua de 11 mai a fost aleasă ca marea zi a exploziei, când nu doar Parisul, ci toate celelalte orașe din Franța, unde au lucrat agenții lui Babeuf, urmau să se ridice și să răstoarne întreaga structură a civilizației... Între timp a apărut un informator, iar guvernul, pus astfel în gardă de atacul iminent, a fost pregătit să dea replica. În dimineața acelei zile pe toate zidurile din Paris a fost pus un afiș pe care erau scrise următoarele cuvinte:

Directoratul Executiv către cetățenii Parisului,

Cetățeni, o conjurație înfiorătoare este pe cale să izbucnească în această noapte sau mâine la răsăritul zilei. O bandă de hoți și ucigași au făcut un plan de a măcelări Adunarea Legislativă, toți membrii guvernului, conducerea armatei și toate autoritățile legitime ale Parisului. Va fi proclamată constituția de la '93. Această proclamație va fi semnalul pentru un jaf general al Parisului, al caselor, al magazinelor și magaziilor, și al masacrării unui mare număr de cetățeni. Dar fiți siguri, buni cetățeni: guvernul veghează, îi știe pe liderii conspirației și metodele lor...Stați liniștiți și vedeți-vă de treburile voastre cotidiene. Guvernul a luat măsuri infailibile pentru a le contracara planurile și a-i da pe ei, împreună cu adepții lor, pe mâna legii."

„Apoi, fără alte avertismente, poliția s-a năpustit în casa în care Babeuf și Buonarotti alcătuiau un afiș rival prin care chemau oamenii la revoluție. În mijlocul treburilor mâna legii i-a surprins și i-a arestat, iar în dimineața următoare alți 45 de lideri ai conspirației au fost, de asemenea, arestați și aruncați în pușcărie. Sprijinul populației nu a mai venit! Armata

revoluționară pe care contau și care impresionează întotdeauna oamenii ca o desfășurare a autorității a mers alături de poliție în sprijinul legii și ordinii. Odată cu îndepărtarea agitatorilor întreaga populație și-a venit în simțuri și și-a dat seama de planul îngrozitor în care au fost atrași.”

Napoleon i-a împiedicat și astfel s-a sfârșit ultima mare încercare din Revoluția Franceză de a realiza scopurile Iluminismului.

Revoluționarii se devorează unii pe alții

„Hristos nu mai avea altar în Franța. Regii nu mai aveau tron. Aceia care au distrus altarul și tronul au complotat unii împotriva celorlalți. Impostorii, ateii și deiștii s-au măcelărit unii pe alții. Constituționaliștii i-au urmărit pe regaliști, republicanii pe constituționaliști, democrații Republicii una și indivizibile i-au măcelărit pe democrații republicii federale, facțiunea Muntelui a ghilotinat facțiunea girondinilor. Montaniarzii s-au divizat în facțiunea lui Hébert și cea a lui Marta, în facțiunea lui Danton și Chabot, în facțiunea lui Cloots și Chaumette, în facțiunea lui Robespierre, care le-a devorat pe toate, și care a fost la rândul său devorată de facțiunea lui Tallien și Freron. Brisot și Gensonné, Gaudet, Fauchet, Rabaud, Barbaroux și alți 30 au fost condamnați de Fouquier-Tinville pentru că au dat sentința în cazul lui Louis XVI. Fouquier-Tinville a fost la rândul său judecat cum l-a judecat pe Brissot. Pethion și Buzot, rătăcind prin păduri, au sfârșit morți de foame, mâncați de animale sălbatice. Perrin a murit în lanțuri, Condorcet s-a otrăvit în închisoare, Valage și Labat s-au înjunghiat unul pe altul, Marat a fost ucis de Charlotte Corday, Robespierre nu mai există. Dintre toți, a rămas doar Sieyes pentru că Franța trebuie să aibă în continuare bolile ei. Infernul, pentru

a stabili domnia necurăției sale, Cerul, pentru a o pedepsi pentru asta, i-au dat Franței, sub numele de Directorat cei cinci tirani ai săi. Rewbel, Carnot, Barras, le Toureur, la Reveillére-Lepaux au deposedat-o de arme, i-au îndepărtat pe deputați de egalitatea și libertatea ei, au asaltat departamentele ei cu tunuri și puști, au sugrumat-o în strâmtoarea lor și au pus deasupra ei un jug de fier. Toți tremură în fața lor. Sunt înspăimântați, se invidiază unul pe altul, se retrag unul din fața altuia. Le dau voie să vină doar noilor tirani și să meargă împreună. Deportările, stupoarea, teroarea și aceste Pentarques, ele sunt zeii care în acest moment conduc Franța. Este tăcerea din imperiul terorii, din această vastă închisoare unde 20 de milioane de sclavi, toți îndobitociți de teroarea ghilotinei, tremură la simplul auz al numelui Guiane, Merlin, Rewbel. Feriți-vă de acești oameni adesea proclamați ca fiind egali, liberi și suverani."

Franța ruinată de Revoluție

„Situația Franței la sfârșitul Terorii..."

„Franța este demoralizată. Este extenuată, aceasta este ultima trăsătură a acestei țări în ruină. Nu mai există vreo opinie publică, sau mai degrabă această opinie este formată doar din ură. Îi urăsc pe directori (membrii directoratului) și îi urăsc pe deputați. Îi urăsc pe teroriști și îi urăsc pe șuani (regaliștii din La Vendée). Îi urăsc pe bogați și îi urăsc pe anarhiști. Urăsc revoluția și urăsc contrarevoluția... Dar ura își atinge apogeul în cazul noilor îmbogățiți. La ce bun să distrugi regi, nobili și aristocrați, dacă în locul lor se instalează deputații, țăranii și negustorii? Ce strigăte de ură! Dintre toate catastrofele găsite și amplificate de directorat – catastrofa partidelor, a puterii, a căminelor, a conștiințelor, a intelectualilor – nu există nimic mai de plâns decât catastrofa conștiinței naționale."

„La opt ani de la sfârșitul Terorii, Franța nu reușise încă să-și revină din ravagiile suferite. Potrivit lui Redhead Yorke, până și teoria, îndeobște acceptată, a prosperității agricole este greșită."

„Femeile cu plugul în mână și tinere care mânau vitele înhămate ne dau doar o idee preliminară despre progresul agriculturii sub Republică. Nu mai există ferme dispersate pe câmpii. Țăranii stau împreună în sate izolate, o condiție care împiedică procesul de cultivare. Interiorul caselor este murdar, gospodăriile sunt într-o dezordine completă, iar condiția mizerabilă a animalelor vorbește suficient despre sărăcia proprietarilor."

„Peste tot, cerșetorii îl asaltează pe călător pentru pomeni. În pofida reducerii populației, șomajul este în floare, educația a încetat, iar din cauza distrugerii vechii nobilimi și a clerului, și a faptului că noii îmbogățiți, care le-au ocupat domeniile, nu trăiau acolo, nu există niciun sistem de întrajutorare organizată. Yorke este forțat să declare într-un final:

«Revoluția, care a fost împlinită în aparență pentru beneficiul claselor sărace ale societății, le-a scufundat într-un regim de degradare și potrivnicie pe care nu l-au cunoscut niciodată sub vechea monarhie. Au fost dezmoșteniți, goliți și privați de orice resursă pentru existență. »

Într-un alt pasaj, Yorke ridică întrebarea inevitabilă care apare în mințile tuturor contemporanilor care gândesc: Franța încă sângerează prin fiecare por. Este o numeroasă familie în doliu, își pune cenușă în cap. Este imposibil în aceste vremuri ca o persoană contemplativă să fie bucuroasă în Franța. La fiecare pas, urmele barbarilor fanatici, nemiloși și sângeroși dezgustă privirea și fac rău umanității; oriunde privești, ruinele ies în evidență și te forțează să te întrebi: de ce și pentru cine tot acest prăpăd și această pustiire?"

Religia

Decreştinarea Nov. 1793 C Lefebre v. 2, 77-8

... biserica este pângărită. Exact același lucru s-a întâmplat în această revoluție. Dar în anul 1793 noua revoluție pentru înlocuirea catolicismului a devenit evidentă. Acest lucru este discutat și într-unul din manualele Lefebvre, care sunt foarte obiective.

În anul 1793, „festivalul zilei de 10 august...” proclamarea republicii a fost în întregime o chestiune seculară. Noua religie s-a înarmat cu simboluri și cu un fel de liturghie, s-a închinat în fața Muntelui Sfânt, adică a locului, a partidului Muntelui și i-a venerat pe martirii săi, Lepeletier, Marat și Chalier. Pe 3 Brumar, anul II (24 octombrie 1793), ... Convenția a adoptat calendarul revoluționar. Primul an urma să înceapă la 10 august 1792, anul republicii. Toate lunile anului urmau să fie redenumite în conformitate cu fenomenele naturale. Decembrie urma să se numească, cred, Pleuvoise, care înseamnă ploaie, luna ploilor și așa mai departe. „Era o încercare de a decreștina viața cotidiană prin înlocuirea referințelor la sărbătorile religioase și la sfinți cu nume împrumutate de la unelte și produse familiare francezilor.” Toate sărbătorile erau abolite, iar săptămâna de șapte zile era anulată în favoarea unei săptămâni de 10 zile. Nu mai exista duminică. În noiembrie 1793, un „raport” cu privire la „sărbătorile civice a reprezentat preludiul organizării oficiale a noii religii naționale”.

„La Nevers, pe 22 septembrie 1793, în catedrală, a fost sărbătorit un festival în onoarea lui Brutus.” În această provincie, în octombrie 1793, toate sărbătorile, „toate ceremoniile religioase în afara bisericii erau abolite, iar slujbele mortuare și cimitirele erau secularizate.” Și alte provincii au adoptat politici similare. „Districtul Corbeil a declarat că majoritatea persoanelor din

jurisdicția sa nu mai doresc religia catolică". La 6 noiembrie 1793, episcopul din Paris a demisionat din funcția sa afirmând că a fost tras pe sfoară. „Pe 17 noiembrie el a venit alături de vicarii săi la Convenție pentru a confirma în mod oficial decizia sa." Pe 20 Brumar, anul II (10 Noiembrie 1793) a fost plănuită o Sărbătoare a Libertății. Pentru a sărbători victoria filosofiei asupra fanatismului, Comuna a rechiziționat Catedrala Notre Dame, „în mijlocul stranei a fost construit un munte, iar o actriță a jucat rolul Libertății. Când a aflat de acest lucru, Convenția a mers la catedrala, supranumită acum, Templul Rațiunii – și a participat la o a doua sărbătoare a festivalului civic." Apropo, au ars în efigie și o imagine a ateismului, deoarece revoluția nu era atee. Era deistă. „Unele departamente (provincii) au urmat exemplul. Pe 30 (20 noiembrie) cetățenii departamentului Unității... înveșmântați cu simboluri preoțești, au defilat în fața Convenției, cântând și dansând."

Pe 23 noiembrie 1793 bisericile au fost închise.

Templul rațiunii

Avem unele surse care ne arată și ne oferă o explicație asupra duhului care străbătea aceste sărbători ale Rațiunii. De pildă, în orașul Chalons-on-the-Marne, avem următoarea descriere a inaugurării Templului Rațiunii:

„Sărbătoarea a fost anunțată în întreaga comună cu o seară înainte. În acest scop, s-a sunat retragerea de către toți toboșarii și trompetiștii trupelor din cazărmile de la Chalons și din toate părțile orașului. În ziua următoare, a fost anunțată din nou de către cartierul general și a fost trâmbițată de asemenea peste tot. Fosta biserică Notre Dame a fost, din cauza

timpului scurt și a mijloacelor deficitare, curățată și pregătită în pripă pentru noua sa utilizare, iar în locul fostului altar a fost înălțat un piedestal pe care stătea statuia simbolică a Rațiunii. Potrivit unui martor ocular, avea un model simplu și liber, «decorată doar cu o inscripție: *Fă-le celorlalți ceea ce vrei să ți se facă ție*». Era flancată de două coloane înconjurate de două cutii de parfum de bronz antic, care scoteau miresme în timpul ceremoniei. În față, la picioarele celor trei trepte, a fost plasat un altar de formă antică pe care erau plasate embleme ale diferitelor grupuri care compuneau procesiunea. Pe cei patru stâlpi din colțurile altarului erau patru piedestale pe care urmau să stea bustul lui Brutus, «deoarece el este dușmanul tiraniei, părintele republicii și modelul republicanilor», al lui Marat «prietenul credincios al poporului», deși acesta era un criminal înveterat, al lui «Lepelletier», care a murit pentru republică și al nemuritorului Chalier. La 9 fix dimineața s-a reunit congregația pe aleea cimitirului, altfel cunoscută ca Promenada Libertății. Detașamentele militare și alte grupuri menite să formeze procesiunea aveau locurile lor bine stabilite. Oamenii din societate i-au aranjat în ordine. Un detașament de cavalerie, polițiștii și husarii s-au amestecat împreună pentru a întări legăturile fraternității, conducând marșul. Pe flamura lor erau cuvintele: «Rațiunea ne conduce și ne luminează». Erau urmați de divizia de tunari din Chalons, precedată de un steag cu inscripția «Moarte tiranilor!». Această unitate avea în urma sa o căruță încărcată cu lanțuri rupte pe care șase prizonieri de război și câțiva răniți erau îngrijiți de un doctor. Această căruță avea două steaguri, unul în față, altul în spate: «Umanitatea este o virtute republicană» și «Ei (adică prizonierii de război) au greșit luptând pentru tirani». „Această căruță era însoțită de două detașamente din garda națională și trupe regulate înarmate cu tot arsenalul.» Alți oameni simpli duceau steaguri pe care scria: «Să fim uniți!» și steagul tricolor cu inscripția «Nimic nu

ne poate învinge!». 40 de cetățene îmbrăcate în alb și decorate cu panglici tricolore purtau o imensă panglică tricoloră atașată de capul fiecăreia. O bonetă a libertății încorona acest steag, iar tineri din garda națională le acompaniau cărând diverse flamuri pe care erau scrise diverse motto-uri. Pe lângă acestea treceau într-o căruță trasă de doi cai albi grupuri de copii de ambele sexe care purtau coșuri cu fructe și vase cu flori. Tot acolo se afla și o tânără femeie care avea grijă de un bebeluș, iar lângă ea copii de toate vârstele. Înainte se găsea un stindard pe care scria «Ei sunt speranța patriei».

Atelajul era urmat de un car, model antic, decorat cu ramuri de stejar, în efigie cu un cuplu sexagenar cu o flamură pe care erau scrise cuvintele «Respectați bătrânii!». Și aici se afla un grup din garda națională uniți mână-n-mână, ridicând ode libertății și ținând două steaguri pe care scria «În unitate stă puterea noastră» și «Îi vom extermina pe despoți până la unul». Mai apoi, mărșăluia un grup de femei cu panglici tricolore, ținând un stindard cu această inscripție: «Morala austeră va întări republica». Toate femeile din grup erau îmbrăcate în alb, la fel ca și căruțașii, toți având panglici tricolore. Apoi urmau comitetele de supraveghere, adică GPU, grupați unul după altul. În față erau patru steaguri, pe care era numele fiecărui departament și o emblemă care înfățișa un deget dus la buze pentru a sugera secretul și altul cu inscripția «Instituția noastră curăță societatea de o mulțime de oameni îndoielnici». Secțiunea republicană mergea prima. Acompania un car tras de doi cai albi și conduși de doi oameni îmbrăcați și încălțați în stil roman. În car se găsea o femeie îmbrăcată în același stil și care simboliza Republica. În fața acestui car apărea o insignă tricolor cu aceste cuvinte: «Guvernul înțelepților». Apoi, mărșăluia secțiunea Egalității care acompania un plug tras de doi boi și mânat de un țăran în haine de muncă. Pe plug stătea un cuplu care țineau un steag pe

care erau scrise pe o parte «Onorați plugul!» pe cealaltă parte «Respectați dragostea conjugală!». Inspectorul principal și toți angajații de la depozitele militare formau un grup care venea în urma plugului. Acest grup ducea două stindarde. Primul avea cuvintele «provizii militare», iar al doilea «Activitatea noastră produce abundență armatelor noastre". Apoi mărșăluia secțiunea Fraternității, grupuri de convalescenți cu doctori aproape de ei. În mijlocul acestei secțiuni era un car de la spitalul Montagne, cu oameni răniți în apărarea patriei, îngrijiți de doctori militari care le oblojeau rănile. Parțial erau acoperiți cu bandaje însângerate. În fruntea acestui car se afla un stindard cu propoziția «Sângele nostru nu va înceta să curgă pentru siguranța patriei mamă».

După comitete urmau patru cetățene îmbrăcate în alb și decorate cu curele tricolore pe care se aflau caracteristicile celor patru anotimpuri.

După cele patru anotimpuri veneau reprezentanții poporului în mijlocul autorităților constituite, civile și juridice, purtând îmbrăcămintea specifică. Fiecare cetățean ținea în mâna sa un fir de grâu și pe steagul care preceda acest grup se găsea inscripția «Din aplicarea legii vine prosperitatea și abundența.» Aceștia erau urmați de diverși ofițeri din garda națională, înaintea lor fiind un stindard pe care scria: «Distrugeți-i pe tirani sau muriți!».

Apoi veneau copiii nelegitimi ai patriei conduși de o femeie cu un steag pe care scria: «Patria ne adoptă, suntem gata să o slujim.»

În final urmau bătrânii, reprezentați de veterani fără arme, precedați de două flamuri cu inscripțiile: «Răsăritul rațiunii și libertății înfrumusețează sfârșitul vieții noastre» și «Republica franceză onorează loialitatea, curajul, senectutea, pietatea filială, pe cei fără noroc. Pune constituția sa sub pavăza sigură a tuturor virtuților.»

La final era o pauză pentru interpretarea unor cântece patriotice. Pe treptele primăriei s-a construit și pictat un munte, pe vârful căruia a fost plasat un Hercule apărând o fațadă cu înălțimea de 14 picioare. Un steag tricolor flutura deasupra, pe el fiind scris cu litere mari: «Muntelui, din partea francezilor generoși.»

La picioarele muntelui curgea o apă curată dintr-un izvor care se spărgea în diverse cascade. 12 oameni îmbrăcați ca alpiniști cu sulițe, purtând pe cap coroane civice, au fost ascunși în peșterile muntelui. În timp ce procesiunea sosea cântând ultima strofă din La Marseilleise, alpiniștii au apărut pe nesimțite din peșterile lor, fără să se dezvăluie complet, iar când s-a auzit «La arme, cetățeni!», au dat năvală cu topoare pentru a-și apăra retragerea, luând poziții pe munte. Văzând carul cu feudalism și fanatism trecând tras de măgari cu mitre pe cap, s-au năpustit asupra lor, cu topoarele în mână, le-au dat jos mitrele și toate accesoriile care îi decorau, ca și pe Papă și pe acoliții săi, pe care i-au înlănțuit de carul libertății. În timpul acestui act, fanfara a cântat un cântec descriind o șarjă militară.

Alpiniștii, văzând că vin alte caruri și fiind înclinați să creadă că ei erau singurii care trebuie să se opună fanatismului, au avansat grupați în coloană, dar primul car întâlnit a fost cel al Libertății. În semn de respect și-au lăsat jos topoarele, iar fanfara a intonat un marș. Apoi a apărut o lectică susținând un scaun decorat cu ghirlande. Zeița a coborât din carul ei, s-a așezat pe scaun și a fost purtată de opt alpiniști la picioarele muntelui. A fost urmată de două nimfe, una dintre ele punând steagul tricolor, iar alta Declarația Drepturilor Omului. Au mărșăluit peste gunoaiele reprezentând nobilimea și superstiția, care au fost apoi arse spre marea satisfacție a tuturor cetățenilor. Au urcat muntele cu reprezentantul poporului, Pleger, prezent la sărbătoare, în timp ce fanfara cânta: «Unde s-ar putea simți cineva mai bine dacă nu în sânul familiei?». Zeița a fost

încoronată de grații. Apoi a fost desfășurat un steag tricolor și au cântat «Cele trei culori ale țării noastre». Încă pe munte au cântat «Când muntele atinge soarele». Procesiunea a coborât, zeița s-a oprit la izvor, un vas i-a fost înmânat de președintele Comunei. A băut un pic de apă din munte și a oferit din acea apă reprezentantului poporului, tuturor autorităților constituite, cetățenilor și ofițerilor din diversele corpuri, care au băut cu toții în sănătatea republicii, una și indivizibilă, și a Muntelui.

Zeița, aflată acum din nou pe scaun, a fost dusă la carul ei de opt alpiniști. Alți patru s-au plasat pe părțile laterale, cu topoarele ridicate pentru a-i îndepărta pe profani. Ceilalți și-au ocupat locurile alături de corpurile administrative pentru a sugera că demnitarii publici se armonizează doar cu virtutea. Toți muzicienii s-au strâns în spatele altarului alături de cântăreți. În acel moment procesiunea a intrat în templu, iar orga a început o uvertură. Societatea populară, autoritățile constituite, comitetele de supraveghere (GPU) și grupurile descrise mai sus și-au ocupat locurile în rândurile din fața altarului Rațiunii la o anumită distanță de acesta. Fanfara militară a cântat imnuri închinate Rațiunii, Libertății, urii față de tirani, iubirii sfinte pentru patrie, după care președintele societății populare a transmis discursul inaugural. Președintele Comunei și alții au ținut la rândul lor discursuri. După discursurile lor, au fost repetate diverse cântece patriotice, acompaniate de fanfara militară, după care, în fața intrării în templu, trompetiștii au anunțat că festivitatea de inaugurare și ceremonia s-au încheiat."

„Seara au fost artificii pe munte, un buchet a simbolizat recunoștința tuturor francezilor față de muntenii (sau montangnarzii? La ei se referă?) prezenți, care au fost în mod public recunoscuți drept salvatorii republicii. Apoi s-a ținut un bal și astfel fraternitatea a fost sărbătorită de două ori în aceeași zi. Fiecare cetățean care a luat parte la această zi măreață și-a

evidențiat spiritul civic. Toți au jurat să trăiască liberi sau să moară.”

Aceste evenimente se aseamănă, desigur, cu sărbătorile comuniste de tot felul – foarte raționale, foarte ordonate, foarte artificiale. Triumful minții abstracte, care reprezintă semnul rațiunii, este cea mai înaltă realitate.

Cineva se poate întreba cum se armonizează toate acestea, dar vom vedea mai târziu în detaliu acest lucru, deoarece dorim să analizăm atât reacția împotriva acestui curent în secolul al XIX-lea, cât și dezvoltarea ulterioară a ideilor revoluționare.

Putem deja vedea o idee centrală în toate aceste manifestări. Iar această idee este următoarea: întreaga Revoluție, cu toate aceste ramificații diverse, este foarte asemănătoare cu forma seculară a ceva ce am întâlnit deja în Renaștere, și anume sectele chiliaste. Există acum o zeiță a Rațiunii, apare ideea că există o nouă ordine a veacurilor, iar istoria ajunge acum la un sfârșit. Deocamdată nu vedem niciun fel de discuție despre a Treia Epocă a Duhului Sfânt, deoarece totul este îmbrăcat în termeni raționaliști, dar avem de-a face cu izbucnirea aceluiași spirit. Acum este mai amplu și cuprinde întreaga societate. Vom vedea mai târziu cât de adânc merge acest curent chiliast în mentalul omului modern.

Napoleon

Acum ajungem la ultimul episod al Revoluției: Napoleon. Prin Napoleon, Revoluția ajunge la un final, un final sângeros. Întreaga Europă este tulburată. Jumătate se bucură de venirea Revoluției – asta până când începe să curgă sângele și începe să devină un pic supărată. Dar în continuare mulți oameni așteaptă Revoluția cu brațele deschise, în timp ce ceilalți sunt îngroziți de ceea ce se întâmplă și încep să lupte. Iar armatele

franceze se aventurează dincolo de granițe, purtând Revoluția mai departe.

Goethe, Beethoven și alții văd în Revoluție ceva minunat prin care omenirii i se oferă libertatea și egalitatea.

După aceasta apare un om foarte talentat și isteț, Napoleon, care preia conducerea întregii aventuri și timp de 15 ani conduce ca un dictator Franța. Din multe puncte de vedere el oferă un compromis, adică restaurează biserica, în fapt dă bisericii ... El realizează un concordat cu papa, prin care îi oferă papei mult mai multă putere asupra Bisericii Franceze decât avea înainte. Restaurează bisericile, chiar restaurează un fel de aristocrație și pune bazele unui imperiu, ale unei noi monarhii, dar care păstrează avantajele Revoluției. Adică, are o nouă legislație și dizolvă întreaga idee a unor clase diferite în societate. Toți oamenii se presupune că sunt egali, cel puțin din punct de vedere teoretic, în fața legii. Și ne vom uita la câteva aspecte din viața sa, despre care nu se vorbește foarte des.

Există o carte scrisă de (Dimitri) Merezscovski, un rus, un rus nebun, care însă a fost foarte fascinat de ideile mistice ale lui Napoleon, așa că citează foarte mult din scrisorile lui. Pentru început, are ca motto al cărții sale un citat din Pușkin, care îl numește pe Napoleon: „The Fateful Executor of a Command Unknown". Cu alte cuvinte, el reprezintă ceva ce el nu știe. El însuși își dă seama că se află pe vârful unei mișcări istorice și, câtă vreme această mișcare îl susține, el poate merge înainte și cuceri lumea, iar când aceasta se îndepărtează, el simte că pierde totul. Acest Merezscovski îl numește pe Napoleon „Titanul care a pus frâu haosului Revoluției". A preluat-o și i-a imprimat ordine.

Un alt gânditor din secolul al XIX-lea, catolicul Leon Bloy, vorbește la rândul său despre Napoleon.

„Napoleon nu poate fi explicat; este omul cel mai misterios, deoarece mai presus de toate el este prototipul Celui care trebuie să vină și care, probabil, nu va mai întârzia mult. El este prototipul și înaintemergătorul, foarte apropiat de noi. Cine dintre noi, francezi sau chiar străini, trăind la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu a simțit altceva decât o tristețe fără margini la finalul acestei Povești fără egal?”

„Cine având măcar o fărâmă de suflet nu a fost copleșit de gândul că această cădere dintr-odată a marelui Imperiu și a Liderului ei a fost prea rapidă? Cine nu s-a simțit copleșit de amintirea faptului că abia mai ieri, așa părea, oamenii se găseau pe cea mai înaltă culme posibilă a umanității, datorită simplei prezențe a acestei Ființe Iubite, Miraculoase și Înfiorătoare, de felul căreia omenirea nu mai văzuse până atunci. Acești oameni, la fel ca primele ființe din rai, se considerau stăpâni asupra întregii creații și imediat după aceea au trebuit să fie aruncați în mocirla vremelnică a dinastiei Bourbonilor”, asta pentru că după Napoleon monarhia a fost restaurată.

Napoleon vorbește despre sine ca despre cineva care face parte din popor, deși el făcea parte totuși din mica nobilime.

„Caracterul popular își găsește ecoul în mine. Vin din rândurile poporului și vocea mea are înrâurire asupra lui...”

„Puterea mea materială a fost imensă, dar puterea mea spirituală a fost infinit mai mare, se învecina cu magia!”, spunea el.

Când oamenii își dădeau viața pentru Napoleon, ei mureau pentru cineva care, după cum avea să scrie Victor Hugo, era un zeu:

„înțelegând că urmează să moară ... ei își salutau zeul care stătea în mijlocul furtunii.”

„La reîntoarcerea sa la Paris din exilul de la Elba”, adică atunci când a părăsit insula Elba și s-a reîntors în Franța pentru o scurtă perioadă, înainte de bătălia de la Waterloo, a ajuns la Palatul Tuilleries din Paris, iar acolo „cei care-l purtau erau în delir, plini de entuziasm, iar alte mii de oameni se considerau fericiți că sunt capabili să-i sărute sau măcar să-i atingă manșetele hainelor.”

„Am crezut că asist la învierea lui Hristos”, a scris un martor. Același Leon Bloy scrie:

„Pe când eram copil, cunoscusem veterani de război bătrâni care nu puteau distinge între Napoleon și Fiul lui Dumnezeu”. Napoleon însuși scrie în testamentul pe care l-a lăsat: „Mor ca ca un catolic, religie în care m-am născut”. În fapt, el a fost un catolic, dar în idei a fost străin complet de religie. Chiar a spus: „Prefer Islamul. Cel puțin nu este atât de absurd ca religia noastră.”

„Napoleon este o ființă daimonică”, scrie Goethe folosind cuvântul „daimon” în înțelesul său păgân, nici demonic, nici înger, ci referindu-se la cineva aflat între cele două. Există un „curent apocaliptic care străbate întreaga epopee napoleoniană. Își are originea chiar mai devreme în Revoluție, când în anumite momente atinge o asemenea putere, aproape similară cu cea din eshatologia creștină timpurie, o premoniție a sfârșitului apropiat al lumii”. Bineînțeles că este o caracterizare foarte potrivită deoarece este o mișcare chiliastă. „Sfârșitul tuturor lucrurilor se apropie, va apărea un nou rai și o nouă lume.”

„Vechiul vis al raiului pierdut, al Împărăției lui Dumnezeu pe pământ ca în rai, împreună cu o nouă viziune a unei împărății umane a Libertății, Egalității și Fraternității, i-a atras pe oameni spre Napoleon ... Napoleon reprezintă sufletul Revoluției...” „Eu sunt Revoluția Franceză” afirmă el la începutul Imperiului, iar la sfârșit spune „Imperiul este Revoluția.”

„A fost un om rău, un om malefic" a afirmat deasupra mormântului lui Rousseau. „Fără el, însă, nu ar fi existat nicio Revoluție Franceză... Este adevărat că nici eu nu aș fi existat ... Poate că ar fi fost mai bine pentru Franța. Rousseau al vostru este un nebun; el m-a adus la toate acestea. Timpul va spune dacă nu ar fi fost mai bine pentru pacea lumii ca nici Rousseau, nici eu să nu fi existat". Cu toate acestea, el a rămas în bună măsură purtătorul de cuvânt al Revoluției.

Napoleon afirmă despre sine:

„Am închis abisul anarhiei. Am pus sfârșit Haosului. Am curățat Revoluția..."

„În pofida tuturor atrocităților sale, Revoluția a fost adevărata cauză a regenerării noastre morale. Bălegarul cel mai puturos produce cele mai nobile roade. Oamenii pot să încetinească sau să suprime pentru moment această evoluție, dar sunt incapabili să o distrugă. Nimic nu poate să distrugă sau să șteargă marile principii ale Revoluției. Adevărurile sale sublime vor trăi veșnic prin lumina faptelor minunate pe care le-am făcut, în aura de glorie în care le-am înconjurat. Deja ele sunt veșnice! ... Au prins viață în Marea Britanie, își reflectă lumina în America, au devenit moștenirea națiunii franceze. Sunt torța care va lumina lumea .... Vor deveni religia tuturor popoarelor, puteți spune ce vreți, dar această nouă epocă va fi lipită de numele meu, deoarece eu am aprins torța și am aruncat o lumină asupra începuturilor ei, iar acum datorită persecuției voi fi slăvit mereu ca Mesiah al ei. Atât prietenii cât și dușmanii mă vor numi primul soldat al Revoluției, liderul ei principal. Când eu nu voi mai fi, voi rămâne în memoria tuturor popoarelor steaua călăuzitoare a drepturilor lor, iar numele meu va fi strigătul lor de luptă, lozinca speranțelor lor."

Cât privește dihotomia dintre libertate și egalitate care, după cum știe oricine, se exclud una pe cealaltă, el afirmă: „Mai bine să abolim libertatea, decât egalitatea. Este duhul timpurilor, iar eu îmi doresc să rămân un fiu al vremurilor mele. Libertatea este o nevoie a câtorva aleși ... Poate fi impusă fără teamă de consecință, dar egalitatea este dorința majorității."

Merezhkovski observă pertinent că Revoluția se rupe cu totul de creștinism, mai puțin în ceea ce privește ideea de universalitate. La rândul său, Dostoievski scrie: „La drept vorbind, Revoluția Franceză nu a fost mai mult altceva decât ultima variație și reîncarnare a formulei romane de unitate universală", care, așa cum am văzut mai devreme, reprezintă una dintre principalele teme ale gândirii moderne.

Napoleon vorbește astfel despre sine: „Ambiția mea? A fost cea mai înaltă și nobilă din câte au existat probabil vreodată: înființarea și târnosirea Imperiului rațiunii, exercitarea și desfătarea tuturor facultăților umane."

Dorea să cucerească Asia. Înainte de a ajunge împărat a fost în Egipt și de acolo s-a întors pentru a cuceri Franța. Pentru el, Europa nu era altceva decât o cale spre Asia.

„Europa voastră nu este decât un mușuroi! Doar în Răsărit au fost imperii mărețe și răsturnări de proporții. În Răsărit, acolo unde trăiesc 600 de milioane de oameni."

„Mirajul Răsăritului își exercită fascinația de-a lungul întregii vieți. În Egipt, înainte de campania siriană, tânărul general Bonaparte, analizând ore întregi hărțile uriașe întinse pe pământ, visează la un marș spre India dinspre Mesopotamia, pe urmele lui Alexandru cel Mare. Spune că prin forțe covârșitoare va intra în Constantinopol, îl va răsturna pe Sultan și va fonda un nou și mare imperiu în Orient care îi va aduce o faimă veșnică", scrie Merezhkovski.

Observăm cum se înconjoară de un anume misticism. La Sfânta Elena, în exilul final, afirmă:

„Mi-am dat seama întotdeauna de necesitatea unei taine ... Mi-am dat seama întotdeauna că scopurile mele ar putea fi cel mai bine ajutate dacă mă înconjor cu un nimb de mister, care reprezintă o fascinație puternică pentru mase. Înflăcărează imaginația și pregătește calea pentru efectele strălucite și dramatice prin care cineva dobândește putere asupra oamenilor. Acesta a reprezentat motivul marșului meu nefericit către Moscova. Dacă aș fi fost mai chibzuit, aș fi putut ocoli orice rău, dar nu am putut întârzia. Era necesar ca acțiunea și succesul meu să pară, ca să zic așa, supranaturale."

Cât privește religia, el afirmă:

„Am creat o nouă religie. Deja mă vedeam pe drumul către Asia, călărind un elefant, cu un turban deasupra capului și ducând un nou Coran scris chiar de mine", adică o nouă carte sfântă.

Napoleon a observat că, după cum se exprimă chiar el, „imediat ce omul devine rege, el devine o ființă distinctă de semenii săi. Am admirat întotdeauna instinctele politice sănătoase ale lui Alexandru (cel Mare) care l-au împins să-și proclame originea sa divină. Dacă m-aș fi întors de la Moscova în calitate de cuceritor, aș fi avut lumea la picioarele mele, toate popoarele m-ar fi admirat și m-ar fi binecuvântat. M-aș fi putut retrage în taină din lume, iar credulitatea populară ar fi reînviat povestea lui Romulus; ar fi spus că am fost ridicat la ceruri pentru a-mi luat locul printre zei!..."

Și-a dat seama că vremurile acelea nu erau potrivite pentru a se numi pe sine Dumnezeu.

„Dacă m-aș declara acum fiul Tatălui celui Puternic și aș ordona o slujbă de mulțumire cu acest prilej, fiecare nevastă de pescar din Paris mi-ar râde în față. Nu, astăzi oamenii sunt prea civilizați. Nu mai există nimic măreț ce pot face!"

S-a folosit de religia catolică, după cum spune el însuși: „V-ar plăcea să inventez o nouă religie necunoscută, după imaginația mea? Nu, am o altă opinie în această privință. Am nevoie de vechea credință catolică. Doar ea singură își menține atracția asupra tuturor sufletelor și doar ea singură poate îndrepta inimile oamenilor spre mine și să îndepărteze toate obstacolele din calea mea."

Însă, în exilul de pe Sfânta Elena, el precizează că scopurile sale mergeau dincolo de cucerirea lumii.

„Aș fi condus religiile cu aceeași ușurință cu care am condus lumea politică (...) Plănuiesc să-l înalț peste măsură pe Papă, să-l cadorisesc cu onoruri și grandoare. Aș fi reușit să suprim toate neliniștea legată de pierderea puterii temporale. Aș fi făcut un idol din el. Ar fi rămas lângă mine. Parisul ar fi devenit capitala creștinismului, iar eu aș fi guvernat religiile la fel de bine ca lumea politică."

Vedem astfel unele dintre ideile mistice ale lui Napoleon, dar și alte lucruri semnificative. În el avem pentru prima dată în epoca modernă un cuceritor al lumii, cineva care în mod conștient dorea să cucerească lumea și poate chiar să se impună ca zeu. El se vedea pe sine ca succesor al Imperiului Roman, asta după ce i-a învins pe ruși la Austerlitz în 1807 și pe germani în 1806. În fapt, germanii erau atât de speriați de faptul că ar putea lua coroana Sfântului Imperiu Roman, încât Împăratul Austriei a abolit în anul 1806 Sfântul Imperiu Roman. Napoleon

a anunțat în anul 1807, după ce i-a înfrânt pe ruși, că „acum sunt împărat roman, deoarece am învins prima Romă, Sfântul Imperiu Roman, și cea de-a treia Romă, adică Moscova, așa că acum sunt urmașul celor două."

Un al treilea aspect îl reprezintă atitudinea sa față de evrei. Epoca Revoluției a fost urmată imediat de foarte multă agitație în favoarea evreilor, în special din partea părții luminate a filosofilor evrei, precum Moses Mendelssohn și a evreilor liberali radicali care doreau abolirea gheoturilor ș.a.m.d. În realitate, Revoluția le-a oferit evreilor din plin așa numita „libertate", peste tot revoluțiile fiind de regulă acompaniate de emanciparea evreilor. Vom reveni, mai târziu, asupra acestui aspect.

Cel mai interesant lucru legat de Napoleon și evrei este că, după ce s-a proclamat împărat, el a convocat o reuniune a Sanhedrinului, acesta fiind tribunalul care L-a condamnat pe Hristos la moarte și care și-a încheiat existența la căderea Ierusalimului, la scurtă vreme după moartea lui Hristos. A reînviat această organizație având un singur scop în minte: ca evreii să-l proclame împărat. Există chiar o ilustrată cu el la întâlnirea Sanhedrinului.

Cineva întreabă cum se împacă toate aceste idei ale lui Napoleon, care era un fiu al Iluminismului, ideea de imperiu, de monarhie, de monarhie restaurată cu idealurile moderne ale revoluției, adică democrația și egalitatea. Și cum am putea vedea în el pe purtătorul idealului revoluționar? Peste tot pe unde armatele sale ajungeau erau primite cu un entuziasm frenetic, deoarece oamenii simțeau că poartă o ideologie. Purtau mesajul adevărului către alți oameni. În mod evident, era intrinsec legat de idealul revoluționar chiliast.

Ne vom opri pentru moment aici. Dar vom descoperi mai târziu alte exemple ale aceluiași fenomen care survin mereu și mereu. Dar există mai multe straturi în mișcarea

revoluționară. Cel evocat de Napoleon, și despre care am mai vorbit și în alte cursuri, este idealul monarhiei universale, care face din el un înaintemergător al Antihristului. Însuși gândul că ar putea fi proclamat zeu după cucerirea lumii, că ar putea fi conducătorul lumii, singurul conducător, că este Împăratul Roman, că evreii îl vor proclama împărat, adică aproape Mesiah, arată că el era în mod cert mult mai mult decât oricine altcineva înaintea sa în vremurile moderne, un precursor al Antihristului. Vom vedea mai târziu că a mai existat altcineva în istoria modernă care a jucat un rol similar: Hitler.

Iar întreaga revoluție, care debutează cu proclamarea drepturilor omului și cu impunerea egalității prin masacre sângeroase și depopulare deliberată, proclamarea comunismului și venirea la putere a unui conducător care dorea să fie conducătorul lumii, toate acestea, așadar, sunt o repetiție pentru viitoarea împărăție a lumii acesteia.

Odată ce Napoleon a fost îndepărtat și monarhia restaurată – vom vedea că nu a fost o restaurare reală – aceste idei revoluționare încep să devină din ce în ce mai puternice și întreaga clasă intelectuală europeană le absoarbe cu nesaț. Schimbă unele idei, dar idealul fundamental rămâne același. Există unii gânditori care merg mai în profunzime, alții însă sunt mai superficiali. Vom examina perspectivele unor autori diverși, dar și episoadele revoluționare pe care le-au inspirat. Însă pentru a înțelege Revoluția trebuie să o vedem nu ca pe ceva complet în sine, ci ca pe ceva ce reprezintă o încercare de străpungere a unor forțe noi, niște forțe chiliaste noi. Mai târziu, aceste forțe vor reuși să cucerească nu doar cea mai mare parte din Europa, ci așa cum stau lucrurile acum, cea mai mare parte din lume. Și asta deoarece procesul apostaziei, Taina Fărădelegii, a mers mult mai departe și a pătruns în viețile tuturor oamenilor din lume.

Cursul 7

REVOLUȚIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Vom începe acest curs cu un citat din Mitropolitul Anastasie (Gribanovski), din memorii, o lucrare compusă din amintiri de-ale sale asupra unor subiecte diverse. Vom începe astfel deoarece a fost un om bisericesc profund, aparţinând cu totul Tradiției ortodoxe, în care, la fel ca și în alți mari oameni ai Bisericii, mari ierarhi, s-a întrupat duhul Bisericii. Cu alte cuvinte, ei sunt aceia spre care ne uităm pentru a descoperi înțelepciune profundă, nu doar pentru întrebări mărunte, ci chiar, de pildă, asupra acestei întregi probleme a Revoluției. Ceea ce el afirmă are o greutate aparte deoarece vine din afara (spațiului nostru), din locul principal de unde a debutat Revoluția și vine de la cineva cu o adâncime a gândirii și trăirii. El face o observație foarte interesantă legată de Revoluția Franceză. Fragmentul în cauză se intitulează „Din conversațiile cu inima mea".

„Ca într-o oglindă, în Revoluția Franceză s-a reflectat caracterul superficial al acestui popor. Nesațul său pentru grandilocvență, pentru fraze și gesturi meșteșugite inspirate de vanitate. Toți eroii și activiștii obișnuiți din această revoluție, chiar și cei mai moderați și modești dintre ei, girondinii, te duc cu gândul la actorii care stau în fața unui public numeros și se

gândesc doar la ceea ce contemporanii și urmașii lor vor spune despre ei. Se dedau la orgii chiar în pragul decapitării ca să arate astfel prin asta o calpă bărbăție a spiritului. Mulți dintre ei au încercat chiar să fie portretizați în căruțele care îi duceau la ghilotină, care pentru ei reprezenta ultima „scenă" din această lume. Niciunul dintre ei nu se gândea în acel moment fatal al țării la responsabilitatea lor în fața lui Dumnezeu, în fața istoriei sau chiar în fața propriei conștiințe."

Este o observație foarte profundă. Și vom vedea că este cu atât mai adevărată cu privire la secolul al XIX-lea care este plin de acești agenți revoluționari atât de falși și histrioni. Dar poți privi astăzi împrejur și vei vedea același lucru. Toți vin cu un plan nou pentru societate, toți se gândesc pe cine vor bombarda, cum își vor face un nume, cum vor aduce la îndeplinire revoluția finală. Toți sunt extrem de superficiali și cabotini. Iar când sunt, în cele din urmă, împușcați, ei devin, ca să folosim expresia comuniștilor, „hrană" pentru revoluție, pentru fericirea viitoare a omenirii.

Acum, însă, vom urma exemplul mitropolitului Anastasie care a reflectat îndelung asupra problemei Revoluției și vom încerca să trecem dincolo de ideile și gândurile care îi animă pe oameni. Vom încerca să vedem dacă înțelegem de ce s-au întâmplat aceste lucruri și care este sfârșitul lor. Vom vedea, în special în secolul al XIX-lea, o epocă a egotiștilor, poate fără egal în istoria umanității. Cabotini și egotiști. Toți vin cu o nouă teorie: li s-a revelat lor, este cea mai nouă și fantastică idee. Exista un sentiment puternic al libertății. Vi-l amintiți pe Wordsworth vorbind despre bucuria de a fi în viață în zorii Revoluției Franceze. Toată lumea era entuziastă. Vine o nouă epocă. Același sentiment persistă de-a lungul primei părți a secolului al XIX-lea, când fiecare gânditor propune un nou sistem social dintre cele mai fantastice. Dacă vă întoarceți și

citiți literatura politică și socială a epocii, veți vedea că este epoca de aur a șarlatanilor.

S-a avansat inclusiv ideea de teocrație. A existat un gânditor ciudat, Poplardolevie, care a reconstruit vechiul limbaj evreiesc și a tradus Geneza împreună cu o interpretare metafizică a ei. După care a avansat ideea unei mari teocrații.

Apropo, același duh se vede și în Grecia. Acolo s-a întrupat un pic mai târziu într-un șarlatan, Makrakis, care la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a gândit că el este primul filosof care demonstrează existența Sfintei Treimi prin rațiune, dovedind prin aceasta același duh al mândriei nestăvilite, dar în același timp o superficialitate ieșită din comun. Bineînțeles că toate acestea sunt complet străine de Ortodoxie. Motivul pentru care au apărut îl reprezintă pierderea creștinismului.

Epoca la care am ajuns în cursul nostru este contemporană cu Revoluția însăși. În fapt, începe chiar înainte de Revoluție și continuă după ce Revoluția se termină. Este sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Avem în față multe idei revoluționare contradictorii. Vom examina doar câteva dintre ele. În același timp, cineva se poate întreba cum ne dăm seama care sunt ideile importante. Pentru a afla răspunsul nu trebuie să facem altceva decât să ne uităm în jurul nostru la lumea de astăzi, deoarece revoluția este procesul istoric care a produs lumea în care trăim. Și putem vedea ideile cheie examinând mai ales forma principală și dominantă a revoluției de astăzi: comunismul. Este un fenomen care amenință să cuprindă întreaga lume. Vom analiza, de asemenea, atmosfera filosofică și spirituală din lumea liberă pentru a vedea ce îi mișcă pe oamenii din afara spațiului comunist.

Mare parte din gândirea secolului al XIX-lea ar fi părut opera unor lunatici, dacă marxismul nu ar fi cucerit Rusia și jumătate de lume, astfel încât să ne arate că aceste idei formează

o mare parte din duhul vremurilor noastre. Există motive categorice pentru care ele au triumfat.

Nu vom încerca să descoperim originile vreunei școli revoluționare, liberalism, socialism, comunism, sau a societăților secrete, chiar dacă acest lucru ar fi posibil. Ceea ce ne interesează este a înțelege mentalul care a dat naștere acestui fenomen sau, cu alte cuvinte, mentalitatea revoluționară.

Dacă este posibil, în această perioadă apar mai multe societăți secrete decât au existat în secolul al XVIII-lea. Este caraghios cât de multe sunt! Fiecare încearcă să devină un conjurat, să-și ascundă planul de restul, să câștige puterea. Cei de la baza piramidei se tem că există o taină mai ascunsă care nu le-a fost arătată. Se tem că nu este ceea ce ei doresc. Așa că trec de la o societate la alta. Exista un astfel de grup în Italia care stătea în fața unui foc, noaptea, la lumina lunii, gândindu-se cum să unifice Italia și să facă din ea centrul lumii, să reînvie Imperiul Roman, pe lângă toate acele lucruri fantastice – jurăminte de sânge – care se dovedeau foarte atrăgătoare pentru romantici.

Este imposibil de văzut ce influență a avut fiecare mică sectă conspirativă. În mod evident au jucat un rol crucial, deoarece, la momentul potrivit, în multe dintre aceste revoluții au apărut agenți care i-au mânat pe oameni în direcția potrivită pentru a impune ideile lor revoluționare. Însă acesta este un aspect de o importanță secundară, pentru că indiferent ce au obținut prin aceste conspirații, nu ar fi fost capabili să-l prezerve dacă duhul vremurilor nu ar fi fost deschis față de el. Iar noi tocmai acest lucru dorim să analizăm, adică ceea ce primează: duhul vremurilor.

În următorul curs, ne vom îndrepta atenția și asupra reacției conservatoare față de Revoluție pentru a vedea dacă putem avea o imagine a întregii mentalități a secolului al XIX-lea care a produs lumea în care trăim astăzi, cu idei revoluționare și guverne care se opun așa-zisului „conservatorism”. Vom

vedea dacă poate fi numit conservatorism sau nu. În fapt, vom vedea unele idei revoluționare foarte interesante chiar în mijlocul acestor conservatori. Vom discuta în special epoca post-napoleoniană, deoarece în acele timpuri gânditorii și-au tras răgazul și s-au întrebat care este sensul Revoluției și încotro se îndreaptă mai departe omenirea.

Primul lucru care a survenit după înfrângerea lui Napoleon și zdrobirea Revoluției – sau ceea ce a părut a fi asta, când întreaga Europă era la picioarele magnificului și romanticului Alexandru al Rusiei, venit în Apus pentru a reconstrui societatea europeană – a fost reacția politică. Această perioadă se mai numește și „epoca reacționarismului politic”. Dinastia Bourbonilor a fost restaurată sub fratele lui Ludovic al XVI-lea, Ludovic al XVIII-lea, care era foarte dispus să trăiască în noile condiții. Nu era o restaurație propriu-zisă. Era o idee nouă: monarhia constituțională. Nu mai aveam vechiul absolutism al secolului al XVIII-lea, ceea ce înseamnă că ideile revoluționare deja căpătaseră o oarecare acceptabilitate.

Această restaurație a însemnat că bisericile s-au deschis. Bineînțeles că erau deja deschise pe vremea lui Napoleon, dar nu mai exista un Napoleon care să răspândească Revoluția tuturor. Exista un fel de libertate a presei prin care circulau tot felul de idei nebunești, dar și idei conservatoare. Însă sub această societate a monarhiei restuarate din Franța, exista un puternic curent de tulburare revoluționară. Și asta nu pentru că oamenii erau în special nemulțumiți cu situația lor, deși erau multe probleme din cauza industrialismului, iar situația muncitorilor devenea din ce în ce mai grea, ci pentru că aceste idei erau în aer. Tocmai pentru că Napoleon a fost înfrânt, aceste idei nu au dispărut. Ele au format atmosfera vremurilor, spiritul timpului.

Franța a mai fost martora a încă unui episod revoluționar în 1830, când dinastia Bourbonilor a fost, într-un final, eliminată, iar sărmanul Charles al X-lea a trebuit să-și lase în

urmă papucii în timp ce fugea cu trăsura spre Anglia. La putere a venit dinastia de Orleans, printr-un rege care era, cred, vărul ultimului rege Bourbon. Era în bună măsură un om al maselor, chiar luase parte la Revoluție și se numea rege „prin grația lui Dumnezeu și a poporului". Cu alte cuvinte, a pus la un loc (două idei despre legitimitate). Dorea să fie și un tradiționalist, și un revoluționar. Vom vedea mai încolo ce credea despre această încercare țarul Nicolae I al Rusiei. Dar regele Franței a ajuns, la rândul său, să fie fugărit de gloate, și cred că și el și-a lăsat papucii în urmă, când noua Revoluție de la 1848 l-a răsturnat.

Vom examina un pic în cursul următor ce s-a întâmplat în această revoluție, care este de fapt o repetiție a anilor 1789 - 1793, și mai degrabă un eveniment caraghios, dacă nu punem la socoteală oamenii omorâți. Această perioadă s-a încheiat în Franța cu domnia regelui-clovn Napoleon al III-lea, unul dintre cei mai superficiali monarhi pe care i-a văzut vreodată Europa, care s-a grăbit să-i înfrunte pe germani doar pentru a lăsa Parisul fără apărare. Și-a pierdut toate armatele, iar Parisul a fost ocupat de germani într-una dintre cele mai rușinoase înfrângeri suferite de francezi. Dar despre asta vom discuta în următoarea conferință.

Majoritatea istoricilor privesc istoria secolului al XIX-lea ca o luptă între reacțiune – rezumată de numele lui Metternich, primul ministru al Austriei, și al Sfintei Alianțe, coaliția națiunilor cu monarhii restaurate, contra revoluției libertății, o luptă pentru libertate a muncitorilor și burgheziei contra aristocraților și regilor. Dar această perspectivă este superficială. Adevărata luptă s-a purtat mult mai adânc.

Această epocă, nu doar epoca de după 1815, ci chiar cea începută cu un deceniu sau două mai înainte, întreaga epocă a Revoluției și prima parte a secolului al XIX-lea, este epoca Romantismului. În această epocă, ideile iluministe despre rațiune, umanitarism, ideile lui Voltaire și Diderot,

drepturile omului, elaborarea constituțiilor, analiza raționalistă a lucrurilor și deducțiile logice care vor salva omenirea – toate acestea sunt respinse. Însă ele sunt respinse doar pentru îngustimea lor, deoarece în realitate multe dintre ideile pozitive (idealul umanitarist și răsturnarea vechiului sistem social al absolutismului) nu sunt chiar atât de respingătoare.

Totuși, există deja în mijlocul secolului al XIX-lea un sentiment irațional care vine direct de la Rousseau, o religie a sentimentului și a simpatiei pentru toate lucrurile tainice și mistice. Însă toate se reduc acum la lumea materială. Există o mare atracție pentru Evul Mediu și pentru trecutul naționalist al fiecărei țari, asta spre deosebire de Iluminism, care reprezenta o epocă internaționalistă.

Așa că apar figuri ca Frații Grimm, care adună povestiri, cântece și snoave populare. În ceea ce privește religia, survine o resuscitare de proporții a catolicismului și devine ceva la modă să fii văzut la liturghie. Dar în același timp se transformă în ceva nou. Nu este la fel ca în Vechiul Regim. Este o atmosferă lumească, însoțită timp de mai multe decenii de o renaștere extraordinară a ocultismului. Este ceva ce vine de dinainte de Revoluție. Se poate spune că este o căutare a unui nou tip de creștinism care se va armoniza cu filosofia iluministă, va păstra cele mai bune lucruri din iluminism și va respinge unilateralismul, cum era cazul anticreștinismului lui Voltaire ori ateismul gânditorilor de după el.

Este epoca marilor poeți romantici, a căutării extazurilor, a religiei inspirației și entuziasmului, a noilor revelații, a poeților purtați aiurea de propria imaginație, a poeziilor și poveștilor despre ruine și clar de lună și întuneric, a tuturor părților întunecate din viață, a laturii misterioase.

Aceasta este epoca lui Cagliostro care, apropo, a fost implicat în 1789 într-unul dintre comploturile pentru răsturnarea regelui. De asemenea, este epoca hipnotistului (Franz Anton)

Mesmer despre care unul dintre scriitori francezi ai vremii, (Johann Kaspar) Lavater susținea că își punea mâinile pe capul oamenilor, îi hipnotiza și îi vindeca și făcea tot felul de astfel de lucruri. Iar acest om este echivalentul modern al apostolilor, iar în epoca noastră își găsește egalii în mișcarea harismatică. Filosoful necunoscut San Martin, așa cum a fost numit, implicat într-una dintre lojele care au inspirat Revoluția, era foarte preocupat de ocultism.

Se poate spune că aceasta este a doua epocă a romantismului din istoria Europei, prima fiind cea din Evul Mediu. Între cele două epoci stă dezvoltarea concepției științifice și epoca rațiunii. Însă acum apare reacțiunea care dorește reîntoarcerea la ceva de felul Evului Mediu, doar că acest romantism nu va fi în interiorul catolicismului, ci va fi dincolo de catolicism.

În această perioadă exista, în pofida restaurației politice și a dorului după trecut, a poeziei despre Evul Mediu și a febrei după vitralii, o conștiință acută a faptului că trecutul nu mai poate fi adus la viață, că Europa și Vechiul Regim s-au pierdut. Exista însă un subcurent puternic care tânjea după o nouă unitate, un nou fel de epocă de aur, ceva în genul Evului Mediu în care toată lumea să fie inspirată de un ideal comun, în care artele să înflorească, iar științele să avanseze armonios. Acest sentiment, această dorință pentru o nouă unitate este, așa cum vom vedea, o idee foarte chiliastă. Toată această perioadă, care include Revoluția și romantismul poeților și artiștilor, misticismul sectelor și lojelor – vom vedea chiar și secte creștine – reprezintă o izbucnire de proporții a entuziasmului chiliast.

Apar atât de mulți profeți și oameni care au răspunsul. Lor le-a fost dezvăluit viitorul omenirii, ce este adevărul. Este o perioadă asemănătoare cu cea a anabaptiștilor timpurii, despre care am discutat un pic, doar că acum la o scară mult mai mare,

deoarece nu se mărginește la sfera religioasă sectară, ci pătrunde în domeniile principale ale filosofiei și politicii.

În secolul al XVIII-lea sunt multe secte chiliaste, Shakers și Rappites, etc. Un pic mai târziu apar și adventiștii, mormonii și mulți, mulți alții, Irvingites ș.a.m.d. Vom discuta despre ei într-un minut. Dar ei reprezintă doar o părticică din atitudinea unui mental care a pătruns puternic în oamenii acelor vremuri și care continuă chiar și astăzi.

Vom încerca să privim la toate acestea împreună, deoarece în mod obișnuit se consideră că mentalitatea sectară reprezintă un aspect, iar mentalitatea afișată de oamenii luminați, care merg la facultăți și au diplome și sunt capabili de gândire rațională, este ceva cu totul distinct. Dar vom vedea că toate aceste curente sunt amestecate într-o mare măsură.

Exemplu: poetul romantic german Novalis. Schenk: 13-15.

Vom da ca exemplu de mentalitate chiliastă câteva citate din poetul romantic german Novalis, care a scris un roman, intitulat, cred, „Heinrich von Ortendinger", una dintre primele scrieri romantice despre căutarea unei misterioase flori albastre, în care apar câteva idei chiliaste. Apropo, el și alți mari „gânditori" care au inspirat această mișcare s-au născut în jurul anului 1770. Este anul în care s-au născut Beethoven, Saint-Simon, Owen, Fourier; Novalis s-a născut și el, de asemenea, în 1772 și a murit, mi se pare, la vârsta de 29 de ani, la începutul secolului.

„Creștinismul a trebuit să devină din nou viu și activ ... Până acum nu exista Religie. Mai întâi trebuie să punem bazele unei școli de practicare a Religiei adevărate. Crezi că există Religie? Religia trebuie să fie făcută și produsă prin unirea unui număr de oameni. Semințele depline ale noii religii se află în creștinism, dar ele sunt, prin comparație, neglijate." Într-un alt

pasaj el scrie: „Cine spune că Biblia este încheiată? Nu s-ar putea oare ca Biblia să fie într-un proces de dezvoltare?”

În „Discipolul la Sais” (un roman neterminat al scriitorului german, n. trad.) Novalis a afirmat în 1797: „Oh, acești orbi care vorbesc despre ateism! Există măcar teiști? Există vreun intelect uman deja stăpân al ideii de divinitate?”

În altă ordine de idei, Novalis vedea în creștinism germenii democrației. Cred că este de asemenea semnificativ că el a anticipat așteptarea socialismului utopic și marxist prin aceea că nu va mai fi nevoie de o ordine legală în societatea viitorului, sau cel puțin că numărul de legi se va micșora, deoarece legile sunt rezultatul imperfecțiunilor de caracter.

În broșura „Die Christenheit oder Europa” descoperim același accent pus pe importanța fundamentală a religiei: „Este imposibil pentru puterile seculare să-și găsească echilibrul; un al treilea element, secular și transcedental în același timp, poate de unul singur să împlinească această sarcină... Doar religia poate redeștepta din nou Europa, doar ea poate proteja popoarele.”

Ca mulți alți utopiști, Novalis și-a îndreptat atenția asupra trecutului îndepărtat. „Prinții mergeau cu certurile lor la părintele creștinismului (la Papă) și de bună voie își așezau coroanele și onorurile la picioarele sale.” Este un exemplu tipic de utopie plasată în trecut. „O nouă epocă de aur, cu trăsături paradisiace, cu un profet făcător de minuni, care ne va vindeca, ne va mângâia și ne ve da speranța unei vieți veșnice”. Într-un alt pasaj el afirmă: „Vechea și noua lume se găsesc într-un conflict... Poate datorită întâmplării, este de presupus ca în urma acestor evenimente, precum s-a întâmplat în științe, să rezulte o legătură mai strânsă și mai variată între statele europene”. Visul ultim al lui Novalis era ca Europa să se trezească din nou, iar statele să se contopească într-unul singur.

Chiliasmul în scrierile socialiștilor timpurii și ale socialiștilor utopici

Robert Owen. 1771-1858

New Lanark (încă există astăzi): comunitate industrială sub conducerea unui capitalist binevoitor. Între 1815-1825 a primit 20.000 de vizitatori, inclusiv pe țarul Nicolae I. Cea mai mare filatură de bumbac din Marea Britanie. 1500 de angajați. Programul: 12 ore/zi, plătite prost, dar multe beneficii, cum ar fi chiria mică, îngrijirea medicală gratuită, școli, mâncare la prețul de cost. Exista ordine, îngrijire și disciplină. Mai târziu, s-a văzut că fabrica nu era chiar ideală.

Ideile lui Owen își au originea în comunitarianismul religios și în sectele milenariste ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea: Comunitatea Ephrata, Frăția Moraviană, (mai târziu) mormonismul și adventiștii. Owen a fost influențat de Shakers și Rappites și a încercat experimentele sale prin achiziționarea orașului de rapiți Harmony din Indiana. Experimentul lui Owen a fost o continuare secularizată a unui experiment religios.

New Harmony

Comunitate agricolă descrisă de un discipol. Idei radicale și sfârșitul sistemului familial. A căutat, la fel ca și alți socialiști timpurii, o știință a omului. Owenismul nu a degenerat într-o sectă. Shakerii și swedenborgienii au devenit oweniți, iar oweniții au devenit shakeri. Unul dintre discipoli a dorit să fie făcut episcop. Owen însuși se simțea a fi apostolul unei misiuni.

Fourier. 1772-1837

Fourier a fost fiul unui bogat negustor de postavuri, a primit o bună educație în Franța, Germania și Italia. A moștenit mare parte din proprietatea tatălui său, dar a pierdut-o în timpul revoluției. A publicat un articol despre politica europeană care i-a atras interesul lui Napoleon. A devenit un mic om de afaceri, iar timpul liber și-l ocupa cu munca sa privind o nouă organizare a societății.

Era împotriva individualismului și a competiției (i.e., liberalism), având o nouă teorie a cooperării pentru dezvoltarea armonioasă a naturii umane. Credea în dezvoltarea liberă a naturii umane prin exercitatea fără rețineri a patimilor, care va duce la armonie socială (pentru el această descoperire echivala cu descoperirea gravitației de către Newton, și la fel credea și Saint Simon). Fourier dorea să reorganizeze întreaga societate pe această bază, astfel încât să fie compusă din falanstere cu 1600 de oameni în fiecare dintre ele, o clădire comună și pământ. Falansterele urmau să aibă un design uniform. Muncile neplăcute urmau să fie făcute de copii și nimănui nu i se cerea să facă ceva ce nu îi făcea plăcere. Căsătoria era abolită și se inventau noi aranjamente pentru ea.

Nimeni nu a acordat vreo atenție primelor două sale scrieri, însă a treia lucrare, „Noua lume industrială", publicată în 1829, a început să atragă discipoli. L-a atacat pe Owen și pe Saint Simon în „Șarlatanismul celor două secte". Un ucenic a fondat o comunitate în 1832, dar a dat în scurt timp greș. Fourier a așteptat în zadar ca un capitalist bogat să finanțeze noi experimente.

A făcut profeții fantastice despre viitorul rai pe pământ: marea se va transforma în limonadă, oamenii vor avea peste doi metri, vor trăi 144 de ani, dintre care în 120 de ani vor putea practica iubirea liberă. Oamenii vor progresa. Vor exista 30 de milioane de oameni de știință la fel de mari ca Newton și 30 de milioane de scriitori precum Shakespeare.

Saint Simon. 1760-1825

Claude Henri de Rouvroi, Conte de Saint-Simon, născut în 1760 și trecut la cele veșnice în 1825, a fost dintr-un anumit punct de vedere copilul atât al Vechiului Regim cât și al Iluminismului.

Saint-Simon a luptat în bătălia de la Yorktown pentru libertatea americană, iar pe la 20 de ani a imaginat niște planuri de construcție a unor canale care să unească Pacificul și Atlanticul în Nicaragua și Madridul de mare. După întoarcerea sa în Franța, s-a folosit de bogăția sa pentru a-și lua drept tutori cei mai faimoși oameni de știință din Franța. Bogăția sa, risipită rapid, a fost refăcută în timpul revoluției, când a speculat terenurile Bisericii, deși a fost la un pas să fie executat sub Robespierre.

S-a înconjurat din nou de savanții vremii, a călătorit în Germania și Anglia și a încercat fără izbândă să se căsătorească cu Madame De Stael. Încetul cu încetul, ideile sale cu privire la metoda științifică, industrialism și aplicarea științei în organizarea socială au luat o formă sistematică. După 1802, aceste idei au început să apară constant în articole și cărți. Căzând din nou în sărăcie, Saint-Simon a devenit dependent de mila unui fost servitor. După anul 1810 s-a înconjurat de o coterie de tineri ingineri de la École Polytechnique, cei mai de seamă dintre ei fiind Augustin Thierry și Auguste Comte, care serveau drept secretari și colaborau la scrierile sale. Dezamăgit de lipsa de succes în încercarea sa de a-i convinge pe conducători și inteligheňția să-i susțină ideile de reconstrucție socială, Saint-Simon a încercat în 1823 să se sinucidă. Ultima sa operă, „Noul Creștinism", în care propune o religie a fraternității umane, a apărut în anul morții sale, 1825.

Saint Simon a recunoscut în Condorcet una dintre cele mai puternice influențe asupra gândirii sale. În scrierile lui,

Saint-Simon vedea perfectarea metodologiei științifice ca bază a progresului uman. În faza sa ultimă, în „Noul Creștinism", Saint-Simon a propus o religie bazată pe iubirea frățească și preocupată de realizarea raiului pe pământ. Principala preocupare a noii religii urma să fie ameliorarea cât mai rapidă a situației săracilor.

Termenul de saint-simonism se referă mai departe la discipolii lui Saint-Simon. Trebuie să precizăm clar că saint-simonismul, deși și-a păstrat anumite constante ideologice de bază, a trecut, de la început și până la dispariție, prin schimbări neîntrerupte. Există, totuși, o unitate fundamentală în încercarea de a pune capăt la ceea ce era privit drept starea revoluționară a epocii. Teoria era expusă într-o serie de conferințe publice susținute de două ori pe săptămână după 17 decembrie 1828, și cunoscute drept „Doctrina lui Saint-Simon. O expunere". Această nouă perspectivă a condus, la sfârșitul lui decembrie 1829, la înființarea unei biserici saint-simoniste organizate ierarhic.

Doctrina a fost propagată prin predici și învățături publice în Paris, prin misiuni trimise în provincii și în Belgia, prin pamflete, dar mai ales prin paginile revistelor săptămânale „L'Organisateur" și „Le Globe". Ultimul a fost un celebru ziar liberal al secolului al XIX-lea, dar după noiembrie 1830 s-a transformat într-o publicație saint-simonistă, prin convertirea managerului său, Pierre Leroux, la noua religie. Prin această publicație, saint-simoniștii au atras cel mai mult atenția.

Biserica saint-simonistă a anticipat structura de bază și filosofia „Religiei Umanității" a lui Comte din ultimii săi ani. Buchez, care mai târziu va deveni un socialist catolic, a fost membru în ierarhia saint-simonistă. Heine și Frantz Listz mergea regulat la întâlnirile de duminică. Carlyle și Mill au purtat corespondență cu societatea. Sainte-Beuve și George Sand și-au manifestat un interes puternic și acceptul, în timp ce Lamartine, Balzac și Lammenais au privit mișcarea cu

sentimente amestecate. Stendhal, Benjamin Constant și Fourier au considerat că această filosofie este suficient de importantă pentru a o ataca. Chiar și Goethe, care critica colectivismul saint-simonist, primea în mod constant „Le Globe”.

Noua religie pretindea că are, la mijlocul anului 1831, peste 40.000 de aderenți, și era cunoscută de fiecare persoană educată din Europa.

Dezintegrarea survenită în această a doua fază, în care saint-simonismul era preocupat în principal de reorganizarea socială, a fost grăbită de conflictul din interiorul mișcării cu privire la problema femeii. Deși exista un acord general că femeia, exploatată în mod tradițional, la fel ca și muncitorul, ar trebui să fie emancipată social, a apărut o nouă perspectivă sub conducerea lui Enfantin care a pus din ce în ce mai puternic accentul pe chestiunea femeii, într-un final pledând pentru iubirea liberă, identificând sfârșitul istoriei cu emanciparea și sfințirea trupului. Acest feminism radical a condus la o schismă, la ruptura lui Bazard de mișcare, plecarea altor membri și persecuții legale după ianuarie 1832. Pe 20 aprilie 1832 a apărut ultimul număr din „Le Globe”, iar a doua fază a mișcării se poate spune că s-a încheiat.

În cea de-a treia fază, caracterizată de un feminism radical și de panteism religios, preocupările sociale și politice s-au mai estompat. Saint-simoniștii erau acum mai puțin interesați să răspândească credința și mai mult în așteptarea unor vremuri mai bune prin educarea ierarhiei. S-au retras într-o viață monastică. Procesele, care s-au soldat cu arestarea lui Enfantin, au slăbit și mai tare mișcarea, care s-a dizolvat după ce Enfantin a plecat în Egipt să caute o femeie Mesia. Mai târziu, în același secol, saint-simoniștii aveau să joace un rol proeminent în proiecte financiare și industriale cum ar fi crearea „Credit Mobilier”, extinderea rețelei de cale ferată franceze, construcția Canalului Suez.

Influența chiliasmului secular, în special al lui Lessing, cu filosofia luptei continue și a religiei inimii (iar prin el, a lui Joachim de Fiore).

Lessing: „Dumnezeu a ținut ascuns în mâna Sa dreaptă tot adevărul, iar în stânga doar dorința mereu nestăpânită de a găsi adevărul (chiar dacă legată de condiția că va trebui mereu să păcătuiesc) și mi-a spus «Alege!». Ar trebui să aleg reverențios mâna sa stângă și să-I spun: «Tată, dă-mi adevărul absolut. Adevărul absolut este doar pentru Tine?» Dar, crezând în revelația care a dus rasa umană de la stadiile inferioare la cele superioare, omul va progresa până la stadiul în care nu va mai avea nevoie de credința în viața viitoare pentru a face bine, ci va face bine doar de dragul binelui, iar atunci va veni evanghelia eternă, a treia epocă a Duhului Sfânt!"

Francmasonii, care așteptau răsăritul unei noi epoci și răsturnarea stavilelor religiei, statului și naționalității, reprezentau idealul său.

Filosofia New Age

„Nu au existat mai multe doctrine filosofice care să merite acest nume, ci au existat stări generale ale omenirii, dar fenomenul unei ordini sociale așezate a apărut doar de două ori în cursul civilizației căreia noi îi aparținem și care formează un lanț neîntrerupt care merge până în zilele noastre. Aceste două stări au fost Antichitatea și Evul Mediu. Noua stare generală pe care o proclamăm în viitor va forma o treia zală în acest lanț. Nu va fi identică cu predecesoarele sale, dar va avea unele analogii izbitoare cu ele în ceea ce privește ordinea și unitatea. Va surveni după diverse crize care ne-au

disturbat vreme de trei secole. Într-un final va apărea ca o consecință a legii de dezvoltare a omenirii."

„În opinia noastră, cauza răului trebuie căutată în lipsa de unitate a perspectivei sociale, iar remediul va consta în descoperirea acestei unități."

„Trăim în ruinele Evului Mediu."

„Locuim în mijlocul dărâmăturilor, dărâmăturile vii ale societății medievale care continuă să-și plângă soarta."

„Nu trebuie să ne rezumăm doar la negarea Evului Mediu."

„S-a crezut că soluția problemei consta în a pune un minus înaintea tuturor termenilor formulei Evului Mediu, dar această soluție bizară nu putea face altceva decât să hrănească anarhia."

„Noi, care nu acceptăm nici Evul Mediu, nici constituționalismul, sărim dincolo de limitele prezentului. Se apropie vremea când popoarele vor abandona steagurile liberalismului dezordonat și lipsit de minte pentru a intra cu dragoste într-o stare de pace și fericire, lăsând la o parte neîncredea și recunoscând că pe pământ poate exista o putere legitimă."

Viziunea unitară a viitorului

„Doctrina pe care noi o proclamăm va pune stăpânire pe toate facultățile omului, pe omul întreg, pentru a le da celor trei mari facultăți un scop comun și o direcție armonioasă. Prin mijloacele lor, științele vor realiza un progres unitar spre cea mai rapidă dezvoltare; industria, reglementată în interesul tuturor, nu va mai avea aspectul înfricoșător al unei arene; iar artele, animate din nou de compasiune, ne vor prezenta sentimentele de entuziasm într-o viață comună, a cărei influență blândă se va simți în cele mai secrete bucurii ale vieții intime"

Se apropie vremea

„Ceasul este gata să bată ora la care, potrivit saint-simoniștilor, va avea loc transformarea lumii creștine, când toți vor fi chemați și toți vor fi aleși.”

Trecutul trebuie distrus

„Fericirea omenirii necesită ca munca de distrugere, pentru care s-a aplicat această metodă cu mare eficiență, să fie dusă până la capăt.”

Noua stare va fi finală

„Astăzi omenirea călătorește spre o stare finală care va fi scutită de alternativele lungi și dureroase, iar sub această stare progresul se va desfășura fără întreruperi, fără crize, într-un ritm continuu, regulat și constant. Mărșăluim spre o lume unde religia și filosofia, cultele și artele frumoase, dogma și științele nu vor mai fi în opoziție.”

„Distrugerea vechii ordinii a lucrurilor a fost pe cât de mult posibilă, în absența unei revelații a noii ordini care îi va lua locul.”

Scopul: înfrățirea universală

„Această succesiune continuă de grandoare și declin aparente, numite în mod comun vicisitudinile omenirii, nu reprezintă altceva decât seria regulată de eforturi a omenirii pentru a atinge un scop final.

Scopul îl reprezintă înfrățirea universală sau, cu alte cuvinte, asocierea tuturor oamenilor de pe fața pământului în toate sferele relațiilor lor.”

Creștinismul a eșuat

„Creștinismul, al cărui principiu și forță expansivă au fost de mult epuizate, a îmbrățișat cu iubirea sa și a sfințit prin legea sa doar unul dintre modurile de existență umană, și nu a reușit să-și impună regula sa – acum neîndestulătoare – decât peste o parte a omenirii".

„Întreaga lume se mișcă către unitatea dintre doctrină și acțiune. Aceasta este profesiunea noastră de credință generală. Aceasta este direcția spre care ne îndreptățește o examinare filosofică a trecutului. Până în ziua în care acest concept măreț, născut din geniul stăpânului nostru, alături de dezvoltările generale, poate deveni obiectul direct ale eforturilor spiritului uman, toate progresele sociale trecute trebuie considerate ca fiind pregătitoare, toate încercările de organizare ca fiind parțiale și ca inițieri prealabile în cultul unității și regimul ordinii asupra întregului glob, proprietatea teritorială a marii familii umane."

Viitorul va fi religios

„Cu siguranță nu pretindem a fi eroi pentru că vă facem cunoscute bazele unei noi religii. În acest secol indulgent, sau mai degrabă indiferent, după cum bine știm, toate opiniile pot apărea fără pericol, mai ales când nu par să meargă dincolo de granițele înguste ale unei școli filosofice. Dar noi știm, de asemenea, că vorbim unor oameni care se consideră superiori pentru că sunt necredincioși și care zâmbesc disprețuitor la toate ideile religioase, pe care le pun pe seama epocilor întunecate, pe seama a ceea ce ei numesc barbarismul Evului Mediu și copilăriei omenirii. Nu ne este frică să înfruntăm acest zâmbet. Sarcasmul voltairian și disprețul arogant al materialismului modern pot alunga câțiva oameni ale căror inimi sunt dominate de sentimentalismul vag atât de răspândit

astăzi. Pot înspăimânta și încurca acel tip de religiozitate individuală care caută în zadar forme de a se exprima pe sine însuși, dar sunt neputincioase în a distruge convingerile adânci."

„Da, domnilor, am venit aici pentru a ne expune acestui sarcasm și dispreț. Deoarece, urmându-l pe Saint-Simon și numele lui, am venit să proclamăm că omenirea are un viitor religios. Religia viitorului va fi mai măreață și mai puternică decât toate cele din trecut. La fel ca și cele care au precedat-o, va fi sinteza tuturor concepțiilor omenirii și, mai mult, a tuturor modurilor de existență. Nu doar că va domina ordinea politică, dar ordinea politică va fi în totalitate o instituție religioasă. Nimic nu va mai fi conceput în afara lui Dumnezeu și nimic nu se va mai dezvolta în afara legii Lui. Să mai adăugăm că această religie va îmbrățișa întreaga lume, deoarece legea lui Dumnezeu este universală."

Știința și religia

„Să adoptăm punctul de vedere religios, însă unul mai elevat și mai cuprinzător decât oricare dintre cele pe care omenirea le-a avut deja. Câtă vreme știința își va păstra caracterul ateu, considerat fundamental pentru ea, știința nu va da expresie facultății omului de a cunoaște succesiv și progresiv legile prin care Dumnezeu guvernează lumea: pe scurt, planul providențial. Niciuna dintre descoperirile pe care ateismul, atunci când este amenințat, se bazează nu va putea scăpa de formula: Așa se face Dumnezeu cunoscut."

„Nu, domnilor, nu este destinul științei, așa cum par să creadă mulți, să fie dușmanul veșnic al religiei și să restricționeze constant domeniul religiei pentru ca într-o zi să o deposedeze cu totul. Dimpotrivă, știința este chemată să extindă și să întărească în mod constant religia, din moment

ce fiecare avans al științei oferă omului o perspectivă mai amplă asupra lui Dumnezeu și a planurilor sale pentru omenire."

„Întrevedem o vreme, nu foarte îndepărtată, când științele, eliberate de influențele dogmelor critice și văzute într-o manieră mai largă și mai generală decât sunt văzute astăzi, nu vor mai fi considerate a fi inamicele religiei, ci mai degrabă vor fi privite ca mijloace prin care oferă minții umane accesul la cunoașterea legilor prin care Dumnezeu guvernează lumea, la planul providențial."

Omagiul adus operei de distrugere a Revoluției

„Am arătat mai înainte că epocile critice pot fi împărțite în două perioade distincte: una reprezintă începutul acelor epoci în care societatea, unită de o credință entuziastă în doctrinele distrugerii, lucrează laolaltă pentru răsturnarea fostelor instituții religioase și sociale; cealalată constă în intervalul care separă distrugerea de reconstrucție, în care oamenii, dezgustați de trecut și de incertitudinile viitorului, nu mai sunt uniți de nicio credință sau proiect comun. Ceea ce am afirmat în legătură cu absența moralității în perioadele critice se referă numai la cea de-a doua perioadă, și nu la prima sau la oamenii care se disting în ea și care printr-un soi de inconsistență predică ura prin iubire; cer distrugerea în timp ce cred că construiesc; provoacă dezordine deoarece doresc ordine; pun bazele sclaviei pe altarul înălțat libertății. Domnilor, să-i admirăm pe acești oameni. Să-i compătimim doar pentru misiunea grea pe care au împlinit-o cu devotament și iubire pentru omenire. Să-i compătimim pentru că s-au născut să iubească și întreaga lor viață a fost dedicată urii. Dar să nu uităm că mila pe care ne-o inspiră ar trebui să fie o lecție pentru noi. Ar trebui să ne mărească dorințele și să ne confirme speranțele pentru un viitor mai bun – într-un viitor în

care oamenii capabili de iubire vor fi fără încetare capabili să-și pună în aplicare iubirea lor."

Oamenii trebuie să aibă credință

„Omenirii nu i-a lipsit niciodată credința. Nu va mai trebui să vă întrebați dacă omul are înclinația de a crede, cel puțin nu mai mult decât dacă v-ați întreba dacă într-o zi el va renunța la iubire. Mai degrabă, este o problemă de a ști asupra căror oameni și idei își va îndrepta încrederea omul și ce garanții le va cere înainte de a li se abandona lor."

Noul profet

„Nu vom ezita a spune că astăzi ceea ce nu este ateism este ignoranță și superstiție. Dar dacă dorim să vindecăm această rană a omenirii, dacă dorim să renunțe la credințele și practicile pe care le considerăm a fi nedemne de ea, dacă dorim să renunțe la Biserica Evului Mediu, atunci trebuie să deschidem Biserica viitorului. Să fim pregătiți, după cum a spus de Maistre, pentru o întâmplare extraordinară în ordinea divină spre care, după cum toți trebuie să observe, ne îndreptăm într-un ritm accelerat. Să spunem împreună cu el că nu mai există religie pe pământ și că omenirea nu poate rămâne în această situație. Dar noi, fiind mai norocoși decât el, nu va mai trebui să așteptăm omul de geniu despre care el profețește și care, potrivit lui, va dezvălui în curând omenirii afinitatea naturală dintre religie și știință. Saint-Simon a apărut."

Religia viitorului

„În timp ce proclamăm că religia este menită să-și impună domnia asupra societății, negăm la fel de hotărât

că vreuna dintre instituțiile religioase din trecut ar trebui reînființată. Ar fi ca și cum am spune că îndreptăm societatea spre vechea stare de război sau sclavie. Proclamăm un nou stat moral și politic. Acesta este la fel de bine religios, dar nou: pentru noi, religia, politica și morala nu sunt altceva decât nume diferite pentru același lucru. Religia viitorului este chemată să-și ocupe locul în ordinea politică; dar, pentru a fi exacți, luată în totalitatea ei, instituția politică a viitorului trebuie să fie religioasă."

Comentariul Părintelui Serafim Rose: Conform acestei filosofii, noua perspectivă asupra lumii trebuie să fie religioasă. Socialismul nu mai este suficient, ci trebuie să existe o sinteză politică-știință-religie. Astăzi observăm marele defect al marxismului – nu este religios, iar omenirea trebuie să aibă parte de religie, după cum a observat Saint Simon. Acest Nou Creștinism reprezintă o încercare categorică de a completa procesul început în Evul Mediu: „îmbunătățirea" creștinismului.

Cursul 8

SENSUL REVOLUȚIEI

În continuare, pentru a avea un tablou complet al revoluției timpurilor noastre, ne vom îndrepta privirea către un număr de gânditori din secolul al XIX-lea care au fost numiți „reacționari”, adică oameni care erau împotriva revoluției. Văzând însă argumentele care se aduceau împotriva revoluției și văzând cum o parte din ei erau influențați totuși de idei mai profunde, pe care le împărtășeau cu revoluționarii, vom avea o imagine mai amplă a adâncimii până la care merge această revoluție.

După răsturnarea lui Napoleon, noua ordine europeană în 1815 a fost reacțiunea: Sfânta Alianță. Monarhiile din Europa au fost restaurate și a existat o reacție categorică. Tendințele revoluționare erau descurajate și chiar strivite.

Rusia a deținut un rol primordial în toată această mișcare, până și Țarul Alexandru luând poziție, chiar dacă tinerețea sa a fost influențată puternic de masonerie. Mai târziu, după Congresul de la Viena, țarul a început să-și dea seama că revoluția este o problemă serioasă, iar creștinismul reprezenta cu totul altceva decât ceea ce își închipuise el până atunci. O înrâurire deosebită asupra sa a avut Arhimandritul Fotie, cel care l-a convins că masonii doreau cu înflăcărare să distrugă imperiul rus, averizându-l în același timp asupra tututor acelor protestanți care mișunau prin Rusia și asupra Societății Biblice.

Când a izbucnit o revoluție în Spania, în 1820, el s-a arătat dispus să trimită 100.000 de cazaci pentru a o înăbuși. Celelalte puteri europene au decis că este prea riscant și că ar fi mai bine să-i lase pe francezi să se ocupe. Iar francezii s-au ocupat și au înăbușit revolta. Dar din acel moment țarul rus a devenit foarte conștient de responsabilitatea sa de a lupta contra revoluției, în special în interiorul Rusiei și, acolo unde era posibil, în afara Rusiei. A existat o singură excepție, și anume în cazul revoluției grecești contra turcilor, pe care Rusia a susținut-o.

Mai târziu, în 1827-1828, când turcii amenințau că vor cuceri din nou Grecia, Țarul Nicolae, un monarh ultraconservator, a venit în ajutorul grecilor, deși Metternich, marele om de stat, l-a avertizat că aceștia erau tot masoni și rebeli, precum toți ceilalți. Dar țarul a răspuns: „Oricum, sunt ortodocși, iar noi venim în ajutorul regatelor ortodoxe". Și mulțumită în mare parte țarilor ruși, Grecia a devenit un regat și astăzi este un stat independent, fără să fie stăpânită de turci.

Metternich

Principalul om politic al aceste perioade, în vestul Europei, a fost Metternich, ministrul de externe al Imperiului Habsburgic. El a fost purtătorul de cuvânt al mișcării conservatoare, deși nu era atât de reacționar pe cât se spunea. Există o scurtă descriere a filosofiei sale în aceste cărți despre epoca postrevoluționară.

La rândul lui, Metternich s-a născut în anii '70 ai secolului al XVIII-lea, în 1773, și a murit în 1859.

A fost fiul unei familii de nobili catolici din Rhineland și a fost martorul exceselor iacobine în tinerețe, adică al exceselor revoluționare, la Strasbourg, „acolo unde i s-a întărit disprețul pentru democrațiile de gloate, în același timp în care i s-a

consolidat credința în societatea europeană bazată pe civilizația latină, sfințită de credința creștină și împodobită de timp.” A crescut cu o mare evlavie față de tradiție. Vechiul Regim a rodit în el cel mai capabil, dacă nu cel mai nobil, reprezentant al său. A fost un vlăstar minunat al unei epoci care este acum doar o amintire: un aristocrat cizelat și politicos, imperturbabil, urban, liniștit, un patron al artelor, un diplomat de prim rang, un iubitor al frumosului, al ordinii și tradiției, poate un pic cinic, dar mereu politicos și fermecător... A intrat în diplomația austriacă și și-a făcut un nume prin intimidarea lui Napoloen, în zilele critice din 1813, după retragerea acestuia de la Moscova. După căderea Împăratului, el a domnit ca „prim ministru al Europei” până când Revoluția de la 1848 l-a detronat.

Și-a dat seama că trăia într-o epocă de tranziție. Vechea ordine, care părea atât de consolidată și sigură, se destrăma peste tot și nimeni nu putea prezice ce-i va lua locul. Înainte să fie atins un nou echilibru, trebuia să treacă o perioadă de anarhie și haos. Munca de-o viață a lui Metternich a fost aceea de a amâna colapsul cât de mult posibil și de a menține cu orice preț stabilitatea în acele vremuri. Era pe deplin conștient cu privire la caracterul tranzitoriu al realizărilor sale, remarcând acru că și-a petrecut viața proptind instituții roase de viermi, că ar fi trebuit să se fi născut în 1700 sau în 1900, deoarece nu s-a potrivit niciodată în Europa revoluționară a secolului al XIX-lea.

Știa că „viitorul este al democrației și naționalismului, iar tot ceea ce era sfânt pentru el – monarhia, Biserica, aristocrația, tradiția – era condamnat. Însă datoria sa era de a rezista, de a se retrage, dacă este nevoie, până la ultima linie de apărare, înainte de a ceda.” Era împotriva „îngâmfaților”, adică a acelor revoluționari care se ridicau mereu împotrivă, cu teoriile lor egotiste, conform cărora ei urmau să refacă societatea. Metternich a fost răsturnat în 1848 în noul val de revoluții care a înghițit întreaga Europă.

În această perioadă au existat trei importanți filosofi conservatori: unul în Anglia, unul în Franța, unul în Spania.

Edmund Burke

În Anglia, gânditorul despre care vorbim este Edmund Burke, unul dintre primii contestatari ai Revoluției Franceze, încă de la 1790, când a scris cartea sa de „Reflecții", un volum care i-a inspirat pe mulți dintre acești neo-conservatori de azi.

În această carte, „Reflecții despre Revoluția Franceză", el afirmă:

„Dar sunt distrugerile și demolările cele care fac dovada capacităților cuiva? Gloata voastră (adică revoluționarii – notă P.S.R.) poate la fel de bine să facă cel puțin tot atât cât a înfăptuit și Adunarea voastră. Cea mai superficială cunoaștere și modul cel mai grosolan de a proceda sunt mai mult decât suficiente pentru a înfăptui această sarcină. Furia și frenezia pot distruge într-o jumătate de ceas mai mult decât pot ridica, într-o sută de ani, prudența, capacitatea de a delibera și prevederea (...) A conserva și a reforma în același timp este însă cu totul altceva. Spiritul de inovație este, de regulă, rezultatul unui caracter egoist și al unor concepții limitate. Poporul care nu a privit niciodată înspre strămoșii lui nu-și va ridica niciodată privirile înspre posteritate. Prin intermediul unei politici constituționale, care lucrează după modelul naturii, noi primim, păstrăm și transmitem modalitatea noastră de a guverna și privilegiile noastre în același fel în care ne primim în proprietate și viețile noastre, în care le posedăm și le transmitem mai departe. Instituțiile rezultate din acest mod de a acționa, bunurile Fortunei și darurile Providenței ne sunt transmise și le transmitem mai departe în același mod și urmând aceeași ordine. Sistemul nostru politic este situat într-o justă corespondență și simetrie cu ordinea lumii și cu

modul de a exista caracteristic unui corp permanent, compus din părți aflate în schimbare. De aceea, prin intervenția acestei uluitoare înțelepciuni, care face posibilă contopirea misterioasă și măreață a rasei umane, întregul, condiționat temporal, nu este niciodată bătrân, între două vârste sau tânăr, ci mereu statornic și neschimbător de-a lungului cursului variat al necontenitei decăderi, descompuneri, renașteri și înfloriri.

Astfel, într-un stat care urmează în acțiunile lui cursul naturii, noi nu suntem niciodată pe de-a întregul inediți în ceea ce îmbunătățim, după cum nu suntem niciodată demodați în ceea ce păstrăm (...) Dacă ar fi să definesc modelul unui om de stat în viziunea mea, atunci acesta ar fi alcătuit din îmbinarea dintre o dispoziție naturală de a păstra și talentul de a ameliora."

Sunt, bineînțeles, cuvinte de bun simt, îndreptate împotriva acelora care doresc noul de dragul noului și care demonstrează că nu știu ce aduc pe lume. Iar atunci când aduc pe lume noul, ei dau peste cap întreaga societate. Însă el era, desigur, englez, iar ideea lui de conservatorism însemna prezervarea a ceeea ce noi avem. Iar ceea ce noi avem este monarhia britanică, care dezvoltase deja ideea de democrație. În acele vremuri, erau un concept încă foarte conservator. Doar aristocrații aveau dreptul de a vota, cu alte cuvinte clasele superioare. Parlamentul nu era deloc reprezentativ pentru întreaga populație, dar evolua treptat în acea direcție. Mai mult, Burke era un anglican, o cădere chiar și din catolicism, care este o cădere din ortodoxie. Iar de aici apare noua religie a anglicanismului. Toate acestea înseamnă că, deși Burke este foarte conservator, nu există un principiu subiacent pe care să se bazeze. Așa că este doar o chestiune de timp până când acest tip de conservatorism se transformă, așa cum vedem astăzi, într-o formă foarte democratică și deja utopică. Așadar, acest conservatorism nu va avea o bătaie foarte lungă.

Donoso Cortes

În această perioadă, un pic mai târziu, apare un al doilea gânditor conservator, (Juan) Donoso Cortes, născut în 1809 și decedat în 1853. Cred că a fost un prinţ, conte, oricum era cineva cu origine nobilă. A fost marchiz de Valdegamas. Nu este foarte cunoscut în Apus, deși una dintre cărțile sale a fost tradusă în engleză. Cu toate acestea, el este cel mai filosofic dintre toți apusenii care au vorbit despre revoluție. Și-a scris cea mai importantă carte, „Eseuri despre catolicism, liberalism și socialism", în 1852.

El este cel mai relevant autor în această privință, deoarece a sesizat că revoluția nu este ceva lipsit de scop. Cu siguranță, are un obiectiv care o împinge din spate. Ba chiar a afirmat că revoluția este teologică, deoarece pentru a o defini ai nevoie de o teologie diferită.

În scrierile sale, l-a criticat în special pe cel mai mare anarhist al epocii sale, Proudhon, despre care vom vorbi în cursul următor. Așa cum vom vedea, Proudhon a fost un gânditor foarte adânc, cu mult mai adânc decât mulți revoluționari. Cortes îl citează chiar pe Proudhon la începutul cărții de care am amintit, în care vorbește „despre cum o mare problemă de teologie este mereu implicată în fiecare mare problemă politică":

„În amintirile sale de revoluționar, domnul Proudhon a scris aceste cuvinte remarcabile: «Este surprinzător cum dăm mereu peste teologie în toate problemele noastre politice!» Nu este nimic surprinzător aici, cu excepția surprizei domnului Proudhon. Teologia, în măsura în care este știința lui Dumnezeu, reprezintă oceanul care conține și îmbrățișează toate lucrurile."

Toată această carte reprezintă o critică a liberalismului, dar în principal a socialismului, ca fiind curente îndreptate împotriva lui Dumnezeu. Liberalismul, de altfel, nici nu se bucură de un respect prea mare, deoarece este văzut ca un intermediar între socialism și monarhie.

În timp ce Metternich îi numea pe acești revoluționari „îngâmfați", Donoso Cortes îi numea „adoratorii de sine". Dar îi admira mai mult decât pe liberali deoarece aveau, cel puțin, dogmele lor. Te poți lupta cu ei pe un front dogmatic. El a întrevăzut că sfârșitul influenței religioase asupra politicii, cu alte cuvinte revoluția atee, va produce în viitor cel mai mare și mai distrugător despotism din istoria umanității. Într-unul dintre discursurile sale ținute în parlamentul Spaniei, în 1852, a afirmat că sfârșitul revoluției este Antihristul, pe care îl putem vedea la orizont în secolul următor. Din acest punct de vedere, Cortes este un gânditor foarte profund. Vom da în continuare câteva citate generale despre liberali și socialiști:

„Școala liberală se găsește între două mări, socialismul și catolicismul, ale căror valuri mereu în avans o vor înghiți în cele din urmă ... Nu poate recunoaște suveranitatea constituită a poporului fără să devină democrată, socialistă și atee, nici nu poate admite suveranitatea lui Dumnezeu fără să devină monarhică și catolică."

„Această școală este dominantă doar atunci când societatea este amenințată cu disoluția, iar momentul ei de autoritate este acela, atât de efemer și fugar, în care lumea stă îndoindu-se între Barabas și Iisus, și ezită a alege între o afirmație dogmatică și o negație supremă. Doar într-o asemenea epocă societatea permite să fie condusă de o școală care nici nu afirmă, nici nu neagă, ci face întotdeauna distincții. Astfel de perioade de îndoială agonizantă nu pot dura foarte mult. Omul este născut pentru a acționa și se va pronunța cu hotărâre fie

pentru Barabas, fie pentru Iisus și va da la o parte tot ceea ce sofiștii au încercat să înființeze."

„Școlile de gândire socialiste (prin care-i are în vedere pe Marx, Proudhon, Saint-Simon, Owen, Fourier și toți ceilalți – notă P.S.R.) au un mare avantaj față de școlile liberale prin aceea că atacă toate problemele și întrebările într-o manieră directă, dând întotdeauna o soluție peremptorie și decisivă. Forța socialismului constă în aceea că este un sistem teologic, dar este distructiv pentru că este o teologie satanică."

„Școlile de gândire socialiste, din moment ce sunt teologice, le vor învinge pe cele liberale deoarece ultimele sunt antiteologice și sceptice. Însă, în cele din urmă, din cauza elementului satanic, vor fi cucerite de catolicism care este în același timp teologic și divin. Reflexele socialiste par să fie de acord cu afirmațiile noastre, din moment ce urăsc catolicismul, și doar disprețuiesc liberalismul."

Istoria pare să-i fi dat dreptate, deoarece într-adevăr comunismul a acaparat lumea, iar democrația a devenit din ce în ce mai radicală și din ce în ce mai utopică, pentru a concura cu socialismul. Tot el afirmă:

„Catolicii afirmă că răul provine de la om și eliberarea de la Dumnezeu. Socialiștii afirmă că răul vine de la societate și eliberarea de la om. Cele două afirmații ale catolicilor sunt de bun simț și naturale, și anume că omul este om și face lucruri umane, iar Dumnezeu este Dumnezeu și face lucruri divine. Cele două afirmații ale socialismului susțin că omul înțelege și execută planurile lui Dumnezeu, în timp ce societatea face acte specifice omului. În cazul acesta, ce câștigă rațiunea umană când respinge catolicismul în favoarea socialismului? Nu refuză oare să primească ceea ce este evident și tainic, pentru a primi la schimb ceea ce este tainic și absurd?"

Raționamentele sale sunt foarte tăioase. A avut de asemenea și niște gânduri despre Rusia. Se temea foarte tare de pericolul rusesc. Credea că Rusia va cuceri Occidentul, iar după ce se va întâmpla asta, va bea la rândul ei din otrava revoluției și va muri la fel ca Europa.

De Maistre

Vom vedea ce credea următorul gânditor despre Rusia. Poate că Joseph de Maistre este cel mai cunoscut dintre conservatorii radicali, adevărații reacționari. Nu a fost francez, ci sardinian, deși vorbea franceza. Pe atunci Sardinia era un regat de limbă franceză. A fost ambasador al Sardiniei la St. Petersburg, în timpul și după domnia lui Napoleon.

S-a născut în 1753 și a murit în 1821. Este apologetul dreptului divin al regilor, conform tradiției răspândite în secolul al XVIII-lea. Chiar s-a simțit stânjenit că volumul său despre dreptul divin al regilor a fost publicat fără cunoștința sa. Îl scrisese cu câțiva ani înainte să fie publicat fix în momentul în care regele Bourboun restaurat, Louis al XVIII-lea, a acceptat constituția. Din acest motiv, regele credea că De Maistre este împotriva lui. Într-un final, a acceptat și a făcut compromisuri, desigur, dar a expus principiul dreptului divin. În opinia sa, scopul filosofiei sale și al filosofiei conservatoare este de a ucide definitiv întregul spirit al secolului al XVIII-lea. Este foarte tranșant. Nu dorește niciun fel de compromis cu Voltaire, Rousseau și Revoluția. Nimic. Răspunsul care trebuie dat Revoluției, afirmă De Maistre, este Papa și călăul.

În fapt, are o pagină întreagă într-una din cărțile sale în care îl elogiază pe călău, care cu securea într-o mână ajunge noaptea acasă la soția sa, având conștiința curată deoarece și-a făcut datoria față de societate.

Totuși, în fond, el este foarte raționalist, doar că punctul său de plecare (spre deosebire de revoluționari) este diferit. El pornește de la catolicismul absolut. Este mai degrabă un filosof rece, dar foarte perspicace, cu o gândire foarte limpede. Își dă seama că ceilalți raționaliști, sau raționaliștii atei, încep fără Dumnezeu și sfârșesc în absurditate. A scris o carte despre Dumnezeu în societate, care a apărut în timpul domniei lui Napoleon. Voi cita mai departe câteva pasaje din ea:

„Una din cele mai grave erori ale unui secol care le-a îmbrățișat pe toate (observați cum imediat își îndreaptă atenția spre secolul al XVIII-lea – notă P.S.R.) a fost de a crede că o constituție politică poate fi scrisă și creată apriori, în timp ce rațiunea și experiența susțin că o constituție reprezintă o lucrare divină și că tocmai cele mai fundamentale și esențiale elemente constituționale dintre legile unui popor sunt acelea care nu pot fi scrise."

Acest citat merge foarte în adâncime, deoarece aceste țări europene aveau un guvern legitim și propriile lor tradiții. Un monarh absolut nu este, desigur, absolut, deoarece are în permanență limitări, în primul rând din partea Bisericii, apoi din partea nobililor, apoi din partea supușilor. Niciun monarh absolut nu a fost vreodată tipul de despot absolut, cu excepția despoților revoluționari care nu au găsit niciun fel de tradiție care să-i oprească. Apoi, desigur că o constituție nu este bucată de hârtie. Este ceva ce vine din experiența unui întreg popor, care se bazează în bună măsură pe religie.

Mai departe, De Maistre afirmă:

„Așadar, toate ne conduc înapoi spre această regulă generală: omul nu poate face o constituție și nicio constituție legitimă nu poate fi scrisă. Corpul legilor fundamentale care

trebuie să constituie societatea civilă și religioasă nu au fost și nu vor fi niciodată scrise. Acest lucru nu poate fi făcut decât atunci când societatea este deja constituită, dar cu toate acestea este imposibil de precizat sau de explicat în scris în anumite articole individuale; însă întotdeauna aceste declarații sunt cauza unor foarte mari rele și întotdeauna îi costă pe oameni mai mult decât fac."

Din acest punct de vedere, De Maistre este foarte înțelept. Aceşti oameni care cred că vor putea dintr-odată să pună pe hârtie bazele unei noi organizări statale sfârșesc prin crearea despotismului, fiind nevoiți să revizuiască constituția, pentru ca în final să o abolească și să întroneze un monarh de felul lui Napoleon.

La De Maistre, cel mai fanatic gânditor antirevoluționar, observăm ceva interesant. Deoarece era atât de antirevoluționar și, în același timp, foarte raționalist, el a ajuns la concluzii care nu se regăseau în filosofia europeană de până la el. A văzut că revoluția reprezintă o mișcare foarte puternică și s-a gândit că trebuie să-i fie opus ceva la fel de puternic. Din acest motiv a devenit un apologet al Papei. Ba chiar a spus: „Fără papă, nu există creștinism." Mai mult, a afirmat „Papa în sine însuși este creștinismul", de parcă Papa ar reprezenta întregul creștinism.

Așadar, această poziție a sa anti-tradițională, fiind amenințată de revoluție, l-a condus la un nou tip de absolutism raționalist: absolutismul Papei. În fapt, el a fost unul dintre principalii gânditori ale căror idei au condus la doctrina infailibilității papale, proclamată în 1870, o mișcare inovatoare, care nu mai existase până atunci la catolici. Atunci s-a afirmat că vine din trecut. Doar împotriva Revoluției a trebuit proclamată ca ceva nou. Cu alte cuvinte, Papa însuși este singura pavăză vizibilă care ne va proteja de Revoluție.

Este o carte destul de lungă; eu am ediția franceză a cărții despre Papă scrisă de De Maistre. Vorbește aici despre multe alte lucruri, inclusiv despre Biserica Rusă și vom vedea ce spune în această privință. Ce este cert este că această carte reprezintă unul dintre documentele de frunte ale așa-zisului „ultramontanism", adică doctrina infailibilității absolute a Papei. Totuși, este ceva nou chiar și pentru tradiția catolică. Este ceva absolut exterior care se poate opune Revoluției, iar motivul care l-a determinat să gândească așa ceva era faptul că tradiția catolică se stingea, iar el credea că un fel de monarh absolut ar putea-o salva. Este ceva foarte logic. Vom vedea mai încolo ce va avea de spus Dostoievski despre acest subiect.

Cartea sa despre Papă a fost concepută ca un răspuns la o altă carte apărută în aceeași perioadă, în 1816, și scrisă de către ministrul rus, Sturdza, în care acesta declara – spre marea supărare a lui De Maistre – că Biserica Catolică este schismatică și doar Biserica Ortodoxă era adevărata Biserică a lui Hristos. Motivul pentru care De Maistre a fost atât de supărat a fost acela că pentru el catolicismul reprezenta singura pavăză contra Revoluției. Iar acești ruși, această țară barbară, îndrăzneau să spună că ei sunt Biserica Una. A descris Rusia ca o țară care trăiește într-o lene permanentă, dar care se trezește când și când, doar pentru a arunca vreo blasfemie contra Papei. I-a acuzat pe ruși că au ratat întreaga dezvoltare a civilizației apusene, fără să vadă însă că toată această dezvoltare este ceea ce a dus la Revoluție. Însă el nu a putut sesiza acest lucru deoarece a mers cu originea ideilor numai până la Renaștere. Evul Mediu nu suferă de nicio problemă, ba chiar este piscul civilizației, după el. În opinia lui De Maistre, singurul lucru important care lipsește în Rusia este idea universalismului, reprezentată de Papă. Vom vedea ce are de spus – și încă ceva foarte profund – Dostoievski tocmai despre acest universalism.

Țarul Nicolae I

În continuare vom discuta despre o cu totul altă perspectivă, și anume problema tradiționalismului, a mișcării anti-revoluționare din Rusia. Vom începe cu Țarul Nicolae I, iar mai apoi vom face niște comentarii mai generale despre tradiția anti-revoluționară din Rusia.

Așa cum am spus deja în lecția precedentă, Nicolae I a fost un monarh exemplar, în cea mai pură tradiție a absolutismului rusesc. Nu exista nici constituție, nici parlament. Regele domnea deasupra tuturor, Țarul domnea deasupra tuturor. Nicolae era familiarizat cu Revoluția. A mers să-l vadă pe Owen și experimentul lui pentru că era foarte interesat în a îmbunătăți condiția supușilor săi. În timpul domniei sale, Revoluția Industrială abia începea să pătrundă în Rusia, deși avea un impact mult mai redus decât în Apus. Țarul studiase cu atenție Revoluția și studiase faptele lui Ludovic al XVI-lea, așa că avea o înțelegere mai complexă asupra a ceea ce urma să întreprindă.

Vom cita câteva dintre afirmațiile care apar în cartea lui Nicholas Talberg, care a fost profesor la Jordanville.

Odată ajunși cu istoria noastră la Rusia, vom observa ceva foarte diferit. Toți gânditorii apuseni, toți foarte limpezi, aparțin fie tradiției catolice, fie celei anglicane. Văd dincolo de Revoluție destul de clar, dar aparțin în continuare tradiției occidentale, care este mai degrabă raționalistă. Le lipsește un fel de rădăcină mai adâncă în tradiție. Iar la ceilalți, chiar și la acest istoric (Talberg) care a murit nu cu mulți ani în urmă, se poate observa în ceea ce scrie că este puternic înrădăcinat în tradiția ortodoxă. Din acest motiv, concluziile sale nu sunt doar concluziile cuiva care a reflectat serios asupra problemei, ci sunt concluziile cuiva care simte ce este tradiția religioasă, religia ortodoxă și tradiția politică.

Majoritatea afirmațiilor citate de el provin de la contemporanii lui Nicolae I, care, la rândul său, atunci când scrie, se poate observa cât de conservator era. Și asta nu doar în gândirea sa, ci și în viața particulară; tot sufletul său era orientat astfel. Încă mai există astfel de ruși.

„Pentru Împăratul Nicolae I, de la primele ore ale domniei sale, a început să se manifeste zelul de a opune cu fermitate Rusia acelor nenorociri înfricoșătoare care o amenințau din cauza superficialității criminale a așa-zișilor decembriști. Această luptă entuziastă a țarului a luat sfârșit 30 de ani mai târziu în Războiul Crimeei (când și-a apărat patria în fața dușmanilor din exterior care amenințau Rusia), atunci când a și murit."

Nicolae I a fost mai înainte de orice un om principial și cu simțul datoriei. „Împăratul Nicolae era cu totul pătruns de conștiința datoriei. În timpul războiului pentru apărarea patriei (în timpul invaziei napoleoniene), pe când avea 16 ani, era foarte nerăbdător să meargă în armată."

„Mi-e rușine", spunea el, „să stau degeaba, ca o ființă inutilă pe fața pământului, nici măcar capabil să mor cu o moarte curajoasă."

„Cu șase ani înainte de a urca pe tron, a fost îngrozitor de tulburat, până la punctul de a izbucni în lacrimi, când Împăratul Alexandru (fratele său mai mare) i-a mărturisit intenția sa de a părăsi tronul și de a-i ceda împărăția lui Nicolae (cu toate că mai exista un frate mai mare decât el, Constantin – notă P.S.R.) ca urmare a faptului că fratele lor Constantin nu dorea să fie rege".

Nicolae avea să scrie mai târziu în jurnal despre discuția avută cu țarul: „Conversația s-a încheiat, dar eu și soția mea eram într-o stare care ar putea fi comparată cu senzația pe care o are cineva care merge liniștit pe un drum plăcut, mărginit de jur împrejur de flori, înconjurat de cele mai frumoase priveliști,

când dintr-odată se deschide un hău sub picioarele lui, spre care este tras de o putere inexorabilă și care nu-l lasă nici să se dea la o parte, nici să se întoarcă.”

De la bun început acesta a fost sentimentul pe care l-a încercat când a aflat că va deveni țar. Și simțea că este o povară uriașă, iar el nu dorea să fie țar. Puteți vedea deosebirea imediat: revoluționarii se luptau să-i îndepărteze pe toți pentru ca ei singuri să stea în frunte; pe de altă parte, avem acest guvernământ, bazat pe autoritatea ereditară – cel care nu dorește împărăția o primește și trebuie să conducă. Dar vedem deja că există o șansă mult mai mare ca în condițiile acestea poporul să aibă parte de un conducător drept.

Domnia sa a început cu revolta decembriștilor, un grup de ofițeri infectat de idei revoluționare.

Astfel le-a vorbit ofițerilor seniori ai gărzii imperiale strânși de el în dimineața zilei de 14 decembrie când revolta a devenit publică:

„Sunt liniștit pentru că am conștiința curată. Domnilor, știți că nu am dorit coroana. Cred că nu am nici experiența, nici abilitățile necesare pentru a purta o asemenea povară grea, dar, din moment ce Domnul mi-a încredințat-o, și aceasta este și dorința fraților mei, ca și legea fundamentală a pământului, sunt hotărât să o apăr și nimeni din întreaga lume nu o poate smulge din mâinile mele. Știu care îmi sunt obligațiile și voi fi în stare să le împlinesc. Țarul rus, în caz de nenorocire, trebuie să moară cu sabia în mână. Dar, oricum ar sta lucrurile, fără să întrevăd prin ce mijloace vom fi capabili să ieșim din această criză, vi-l încredințez pe fiul meu în grija voastră.”

În timpul rebeliunii decembriste, care nu a avut caracterul sângeros al Revoluției Franceze – era vorba doar

de un grup de ofițeri care au cerut o constituție și au fost repede dispersați prin determinarea țarului – el a mers chiar în mijlocul nemulțumiților, în fruntea trupelor sale. Din câte îmi aduc aminte, cei cinci lideri ai revoluției au fost spânzurați, iar restul au fost trimiși în surghiun. Rugat să aibă milă de ei, Nicolae a răspuns: „Legea îmi poruncește să-i pedepsesc și nu voi apela la dreptul de clemență care îmi aparține. Rămân neclintit în hotărârea mea. Sunt obligat să dau această lecție Rusiei și Europei".

Studiind în tinerețea sa istoria, Nicolae a fost în special interesat de Revoluția Franceză. La acel moment a afirmat: „Regele Ludovic al XVI-lea nu și-a înțeles obligațiile, iar din acest motiv a fost pedepsit. A fi milos nu înseamnă a fi sclav. Suveranul nu are dreptul de a-i ierta pe dușmanii statului." În 1825 decembriștii erau dușmanii și împăratul i-a pedepsit. „În același timp în care menținea un regim strict, suveranul a manifestat o mare grijă pentru acești rebeli, de care era legat prin legile generale privind deținuții."

Observăm și în acest caz o nouă diferență care deosebea regimul țarului nu doar de revoluționarii care îi omoară pe oameni fără niciun fel de milă, dar și de liberali.

„A scris de mână o notă pentru a-i fi înmânată comandantului de la închisoarea Petru și Pavel:

«Deținutul Rileiev ar trebui pus în închisoarea Alexeievski, dar mâinile sale nu ar trebui legate. Trebuie să primească hârtie de scris și orice îmi va scrie va trebui să-mi fie adus zilnic. Deținutul Karhovski trebuie să aibă condiții mai bune decât restul celor închiși. Trebuie să primească ceai și tot ceea ce își mai dorește. Voi plăti din banii mei întreținerea lui. Batenkov trebuie să aibă un regim de detenție cât mai ușor posibil deoarece este bonav și rănit. Serghei Muraviev trebuie ținut sub un arest strict, conform

hotărârii dumneavoastră; e bolnav și slăbit. Va primi tot ceea ce are nevoie. Un doctor îl va examina în fiecare zi, iar rănile sale trebuiesc îngrijite.»

Apoi, toți cei arestați și deținuții au primit din ordinul țarului mâncare mai bună, tutun, cărți religioase, iar un preot a primit încuviințarea să vină să aibă discuții duhovnicești cu ei. Nu le era interzis să corespondeze cu rudele, însă, desigur, doar prin intermediul comandantului. Cu alte cuvinte, acesta le citea scrisorile.

În noaptea de 19 decembrie, Țarul i-a trimis soției unuia dintre acești revoluționari, Rileiev, 2.000 de ruble și o scrisoare încurajatoare din partea soțului ei. La rândul său, femeia i-a scris soțului său închis:

«Prietenul meu, nu știu cum să-ți descriu în cuvinte mila nemăsurată a împăratului nostru. În urmă cu trei zile, țarul mi-a trimis scrisoarea ta și, imediat după, 2.000 de ruble. Învață-mă cum să-i mulțumesc părintelui patriei.»

După ce vinovații au fost condamnați, în mai puțin de un an Țarul Nicolae le-a redus pedepsele. Principala cale prin care își exercita mila era prin decrete secrete. Împlinirea acestora i-a încredințat-o agentului său, generalul Leparski:

«Mergi împreună cu comandantul la Nerchinsk (Siberia) și ușurează-le situația celor de acolo. Ai sprijinul meu total pentru acest lucru. Știu că vei fi în stare să armonizezi datoria serviciului (adică, faptul că sunt deținuți – notă P.S.R.) cu milosârdia creștină».”

Leparski a îndeplinit întocmai hotărârile suveranului său, iar prin această acțiune și-a câștigat dragostea decembriștilor și a consoartelor lor. Deținuții și soțiile lor au pus toate lucrurile bune făcute de Leparski pe seama inimii sale bune, fără să-și dea seama că acesta nu făcea cu mare bucurie altceva decât ceea ce i se poruncise de către suveranul său!

Observăm aici duhul milei creștine, complet străin de comunism, socialism, liberalism și chiar de ceea ce făceau monarhii obișnuiți din Apus.

Există câteva întâmplări în viața Țarului Nicolae I care arată o atitudine deosebită față de întregul proces de guvenare. Avea o abordare diferită față de regii obișnuiți în relația cu supușii. Un astfel de eveniment s-a petrecut în 1849, „în timpul unei parade desfășurate în luna mai, la care au fost prezenți peste 60.000 de soldați și mulți spectatori. În timpul marșului ceremonial, în timp ce trecea batalionul al doilea al legiunii Yegerski (Țarul era, desigur, acolo pregătit să-i salute pe soldați – notă P.S.R.), al cărei comandant era (prințul) Lvov, Țarul, cu vocea sa inimitabilă, care era destul de puternică, a poruncit: «Să se oprească parada!». Întregul regiment s-a oprit înmărmurit. Printr-un semn al mâinii, suveranul a oprit muzica, l-a chemat pe Lvov în afara grupului de soldați și i-a spus: «Lvov, din cauza unei greșeli regretabile, ai suferit pe nedrept, tu fiind complet nevinovat»".

Acesta fusese acuzat că luase parte la conjurația în care a fost implicat și Dostoievski: un grup de oameni care îl studiau pe Fourier și discutau despre răsturnarea statului. Printr-o eroare, Lvov a fost confundat cu altcineva de către țar. Iar aici, în fața a 60.000 de soldați și a sute de mii de spectatori, țarul Nicolae I și-a cerut iertare:

„«Îți cer iertare în fața soldaților și a oamenilor. Pentru numele lui Dumnezeu, uită tot ce ți s-a întâmplat și ia-mă în brațe.» O dată cu aceste cuvinte, suveranul a descălecat și l-a sărutat cu putere de trei ori pe Lvov. Pupându-i mâna împăratului, Lvov s-a întors fericit la locul său. La comanda Țarului, marșul s-a reluat.

«În acel moment cei care au văzut ce se întâmplase și au auzit vocea suveranului au simțit în inimile lor ceva ce nu poate fi numit exaltare. Era ceva dincolo de acest sentiment. Sângele

s-a oprit a mai curge în vene»”, văzându-l pe suveranul întregii Rusii oprindu-se și cerându-și iertare de la un simplu ofițer.

Vedem și cu altă ocazie aceeași atitudine. O femeie, al cărei soț a fost închis tot din cauza unui complot revoluționar, l-a oprit pe suveran când inspecta niște instituții. El i-a permis să se apropie și să-i înmâneze o petiție din care a început să citească. Era o cerere prin care îi solicita să aibă milă de soțul ei care luase parte la revolta poloneză și care, din acest motiv, fusese trimis în Siberia.

Apropo, cei care erau trimiși în Siberia beneficiau de un regim foarte relaxat. Aveau propriile case, erau bine hrăniți, plus toate celelalte facilități.

„Suveranul a ascultat cu atenție, iar femeia plângea. După ce a citit petiția, țarul i-a dat-o înapoi și i-a spus tăios: nu-i pot oferi soțului tău nici iertarea, nici o pedeapsă mai ușoară. După care i-a strigat vizitiului să meargă mai departe. Când s-au întors, împăratul s-a retras în biroul său. Imediat după întoarcerea sa, l-a chemat pe un ofițer, Bibikov, să vină la el cu un raport. La intrarea în birou exista o ușă dublă. După ce a trecut de prima ușă, intenționând să o deschidă pe a doua, Bibikov s-a dat un pas înapoi, stupefiat. În micul coridor dintre cele două uși stătea suveranul și tremura, plângând în hohote. Din ochi îi curgeau lacrimi mari. «Ce s-a întâmplat cu domnia voastră, maiestate?», a murmurat Bibikov.

«Oh, Bibikov, dacă ai ști cât de greu este să nu poți să ierți! Nu-l pot ierta acum pe acest om, pentru că ar fi o dovadă de slăbiciune, dar vino la mine peste ceva timp cu un alt raport despre acest revoluționar.»”

Se poate observa cum țarul se folosea de strictețea absolută, și asta deoarece el știa că slăbiciunea conduce la răsturnarea guvernului. Revoluționarii tocmai din asta se hrănesc, adică

din liberalismul care pătrunde în state și îi face pe guvernanți să spună: „Ei bine, noi credem aceleași lucruri ca și voi. Aproape aceleași lucruri. Lucrăm spre îndeplinirea aceluiași obiectiv, așa că vă vom ierta și totul va fi bine.”

În locul acestei atitudini, țarul Nicolae a preferat să fie în același timp foarte strict și foarte iertător. Când condițiile erau de așa natură încât mila sa să nu treacă drept o slăbiciune față de revoluționari – iar în felul acesta mișcarea revoluționară să ia amploare – atunci el era extrem de milos. Se poate vedea că inima sa compătimea pentru acești oameni, însă simțul datoriei nu-i dădea voie să facă ceea ce ar fi fost spre paguba întregului popor.

Atitudinea sa față de popor este diferită față de ce se întâmplă în Apus, acolo unde reprezentanții poporului au o relație cu totul rece cu subiecții și cetățenii. Chiar și în cazul regilor apuseni care guvernează oameni cu tot felul de credințe diferite, nu există o căldură specială. Poate că în unele monarhii occidentale mai există acest sentiment, însă el se pierde rapid.

Domnia lui Nicolae I „a fost ceva foarte asemănător unei familii. Era ceva foarte patriarhal. Țarul avea o relație foarte paternală cu supușii săi. Fiind foarte sever și amenințător cu dușmanii împărăției, era în același timp milos și plin de dragoste pentru supușii săi buni și credincioși. În mesajele sale către popor și soldați el se referea adesea la ei cu formula «copiii mei».”

Odată, pe când călătorea, a dorit să li se adreseze cu predilecție anumitor trupe.

„A venit la corturile unde stăteau aceștia și le-a poruncit: «Trupele mele, copiii mei, veniți la mine, fiecare, exact cum sunteți îmbrăcați.» Acest ordin a fost îndeplinit întocmai: unii au venit în uniformele lor, alții în paltoane, restul în izmene. Mulți dintre ei s-au aliniat în jurul suveranului și țareviciului.

«Dar Zaboga unde este?» a întrebat țarul.

Acesta era un subofițer care se distinsese recent.

«Aici sunt, maiestatea voastră»!, s-a auzit peste capul suveranului vocea puternică a lui Zaboga, care, doar în izmene, se cățărase într-un copac pentru a-l vedea mai bine pe țar. Împăratul i-a cerut să coboare. Și, când aproape că a căzut la pământ din copac, iar apoi s-a ridicat, împăratul l-a sărutat pe frunte și i-a spus:

«Du-le asta tuturor camarazilor tăi pentru curajul lor.»

Philpson, comandantul cartierului general, care era de față a afirmat: «Această scenă, atât de sinceră și spontană, a produs asupra trupelor o impresie mult mai profundă decât orice discurs elocvent pe care l-ar fi putut susține.»”

Sub vechiul sistem de guvernare era, desigur, posibil, să existe o astfel de relație umană între rege și supușii săi. Bineînțeles că principalul ingredient în această relație spirituală era credința ortodoxă. Iată în continuare ce nota țarul în jurnalul său pe 14 martie, ziua în care a trebuit să-i înfrunte pe decembriști.

„Rămas singur, m-am întrebat ce să fac și, după ce mi-am făcut cruce, m-am lăsat în mâinile lui Dumnezeu, așa că m-am decis să merg acolo unde este pericolul cel mai mare.” Mai târziu a recunoscut că, în acel moment, în afară de această hotărâre nu avea niciun alt plan de acțiune, decât să se încreadă în Dumnezeu.

Altădată, în timp ce călătorea, a căzut de pe cal și și-a dislocat umărul, în timp ce rămăsese doar cu una dintre ordonanțe. „Cred că mi-am rupt umărul. E bine. Asta înseamnă că Dumnezeu mă trezește. Nu trebuie să-ți faci niciun fel de planuri fără să nu-I ceri Lui ajutorul mai întâi.”

Când un rege gândește astfel, asta arată că autoritatea sa nu este absolută. Teoretic, autoritatea sa este absolută, dar deasupra sa Îl pune pe Dumnezeu.

În ceea ce-l privește pe urmașul său la tron, Alexandru, cel care va deveni Alexandru al II-lea, el afirma:

„Vorbeam despre Sasha (Alexandru) și ne gândeam amândoi că arată o mare slăbiciune de caracter și se lasă foarte ușor pradă distracțiilor. Sper mereu că va depăși această stare pe măsură ce crește, astfel încât, dat fiind caracterul său foarte bun, ne putem aștepta la foarte multe de la el. Dar fără tăria de caracter va eșua, deoarece munca sa de împărat nu va fi mai ușoară decât a mea. Ce mă salvează pe mine? Bineînțeles că nu talentele mele. Eu sunt un om simplu, dar nădejdea în Dumnezeu și hotărârea fermă de a acționa sunt tot ceea ce am."

La sărbătoarea celor 25 de ani de domnie ai săi, când oamenii l-au înconjurat și îl slăveau, fiica sa a venit la el și i-a spus: „Nu ești fericit acum, tată? Nu ești mulțumit de tine însuți?" Iar el i-a răspuns: „De mine?" Și arătând cu mâna spre ceruri, a spus: „Eu nu fac decât să sparg lemne". Prin comparație, tocmai aceasta este ceea ce ne caracterizează în special pe noi americanii: satisfacția față de noi înșine. Țarul nici măcar nu avea așa ceva. Era conștient că slujea pentru altceva.

Iată comentariile despre Nicolae I ale unui scriitor spaniol din anii '50 ai secolului al XIX-lea, un anume Vidal.

„În general, nu este de mirare că problema orientală (ceea ce îi frământa la acea vreme pe diplomații europeni, și anume problema Turciei – notă P.S.R.) nu poate fi rezolvată de aceia care adesea se lasă orbiți de teoriile șubrede ale așa numiților reprezentanți guvernamentali. Dacă, însă, ne uităm cu puțină atenție și lipsă de pătimire la caracterul diplomației ruse, vom vedea imediat o diferență enormă, care a fost dintotdeauna prezentă, între, pe de o parte, abilitatea guvernului rus și, pe de altă parte, paradoxurile guvernului nostru popular

reprezentativ. Intrigile și banii sunt agenții care, mai mult decât orice altceva, influențează guvernele noastre”.

Știm, de pildă, că în acea epocă Anglia, Franța și toate celelalte țări erau foarte ocupate să-și trimită agenți, să facă achiziții și toate celelalte acțiuni comerciale, gândindu-se doar la interesele lor naționale înguste, rupând tratate ca și cum ar fi fost niște bucăți de hârtie, dacă puteau să scape nepedepsite.

„Din cauza faptului că peste tot și întotdeauna vedem, cu puțin excepții, niște nulități în posturile cele mai înalte ale administrației, în fruntea armatei, în corpurile diplomatice și chiar în profesoratul din universități. Guvernul rus nu urmează aceste modele foarte precare. În administrația lor intră doar cei mai buni oameni, fără să se acorde atenție opiniilor politice particulare, originii lor ș.a.m.d. Pe scurt, guvernul rus a urmat întotdeauna această practică, în timp ce reprezentanții noștrii nu știu nimic despre asta...”

„După ce s-a luptat cu Islamul atât de multe secole, Europa creștină îi sare în ajutor și îl ia sub oblăduirea sa tocmai când era pe punctul de a se destrăma. Sub pretextul impunerii unei bariere în calea despotismului, își ascute sabia pentru apărarea unui alt despotism.”

Autorul se referă aici, bineînțeles, la faptul că puterile apusene au sprijinit Imperiul otoman sub pretextul că Țarul este marele pericol, când în fapt ele încercau să-și extindă puterea.

S-a întâmplat chiar ca în timpul Războiului din Crimeea Țarul să fie binevoitor și să ia partea ortodocșilor din Balcani și a grecilor, știind că englezii și francezii se vor opune doar pentru a-i sta Rusiei împotrivă. Nicolae conta pe împăratul Austriei, care îi era, cred, văr și care îi garantase că va fi de partea lui. Dar Habsburgii au descoperit că era mai bine din

punct de vedere diplomatic să fie de partea apusenilor, așa că și-au încălcat înțelegerea. Țarul i-a scris Împăratului Austriei, spunându-i: „Nu-mi spune că vei lupta sub semiluna turcească. E de ajuns că-i văd pe barbarii de englezi și francezi făcând-o, însă tu, vărul meu, se presupune că ești de partea monarhiei."

Această trădare l-a rănit adânc, deoarece un rege își dăduse cuvântul și nu și-l ținuse din motive politice, în timp ce el, spre comparație, își ținea mereu promisiunile.

Autorul spaniol continuă:

„Prejudecățile îi forțează pe ziariștii noștri să vorbească despre Împăratul Nicolae ca despre un soi de despot, cineva amorezat de propria onoare, care, din pricina capriciilor personale și a mândriei nemărginite însângerează, chipurile, propriul popor, în același timp în care distruge echilibrul de putere european și bunăstarea întregii lumi. Însă în realitate nu sunt foarte mulți regi în zilele noastre care să merite într-adevăr laudă, atât pentru darurile lor, cât și pentru virtuțile publice și private. Împăratul Nicolae a fost un om devotat, un tată blând și grijuliu, un prieten și un monarh credincios, care s-a îngrijit cu toate puterile sale de fericirea supușilor săi. Toate fiicele și nepoții săi au trăit la curtea sa, cu excepția Marii Ducese Olga. Oamenii îi binecuvântau numele și întreaga Europă îi este datoare pentru păstrarea ordinii, amenințată acum de lipsa de măsură și aroganța acestui fioros Napoleon al III-lea."

Provenind din afara Rusiei, este o mărturie interesantă. Bineînțeles că în Rusia țarul era foarte iubit de toată lumea, mai puțin de revoluționari.

Să examinăm acum felul în care moare un astfel de monarh. Avem o mărturie completă a ultimelor sale clipe. Doctorul care l-a îngrijit a afirmat:

„De când mi-am început practica medicală nu am mai văzut o moarte ca aceasta. Nici măcar nu consideram posibil ca o conștiință a obligației îndeplinite precis să se unească într-o asemenea măsură cu o determinare nestrămutată a voinței chiar în momentul fatal când sufletul se eliberează de învelișul pământesc și se duce să se odihnească în fericirea veșnică. Repet, aș fi considerat acest lucru imposibil, dacă nu aș fi avut ghinionul de a trăi și de a-l vedea pe acest om murind."

„Împărăteasa Alexandra Feodorovna i-a spus țarului (care era gata să moară – notă P.S.R.) că ar trebui să primească Sfânta Împărtășanie. Țarul era neliniștit de faptul ca va trebui să primească Sfintele Daruri așezat și neîmbrăcat în totalitate. Duhovnicul său, protopopul Vasili Vazhanov, a afirmat că în viața sa le-a predicat multor muribunzi săraci, dar nu a văzut niciodată o asemenea credință ca a Împăratului Nicolae I, care a triumfat asupra morții ce se apropia."

Un alt martor ocular al ultimelor ore din viața suveranului a fost de părere că, dacă un ateu ar fi fost adus atunci în camera țarului, acela s-ar fi transformat într-un credincios.

După Împărtășanie, regele a afirmat „Doamne, primește-mă în pace!". Împărăteasa a spus „Tatăl Nostru", iar când a rostit cuvintele favorite ale împăratului „facă-se voia Ta", acesta a spus: „Întotdeauna, întotdeauna". Apoi, de mai multe ori a repetat rugăciunea „Acum slobozește pe robul Tău, după cuvântul Tău, în pace".

„După aceea suveranul a dat toate indicațiile necesare pentru înmormântarea sa. A cerut să fie cât mai puține cheltuieli posibile. A interzis ca locul în care va fi depus să fie drapat cu negru (deoarece nu era un obicei ortodox – notă P.S.R.), a cerut ca în sicriu, lângă el, să fie icoana Maicii Domnului Hodighitria, cu care a fost binecuvântat la naștere de către Împărăteasa Ecaterina (bunica sa, Ecaterina a II-a – n. P.S.R.). Și-a binecuvântat copiii,

iar pe cei care nu erau prezenți i-a binecuvântat de la distanță. Marea Ducesă Olga Nicolaevana, pe care o iubea atât de mult, a simțit această binecuvântare paternă în locul său de reședință, la Stuttgart."

Țarul i-a chemat lângă el pe cei mai apropiați prieteni ai săi. Moștenitorului tronului i l-a recomandat în mod special pe contele Alderburg, spunându-i:

„Acest sfetnic mi-a fost prieten apropiat vreme de 40 de ani." În ceea ce-l privește pe contele Orloff a spus: „Tu știi tot ceea ce trebuie făcut. Nu e nevoie să-ți mai spun nimic altceva." I-a mulțumit damei de companie favorite a Împărătesei, Madame Rorburg, pentru grija acordată țarinei în ultimii ani. Iar în mesajul de despărțire către ea i-a spus: „Îmbrățișează-l din partea mea pe dragul meu Peterhof..."

„A ordonat ca toate rapoartele venite din partea armatei pe care o comandase să fie înmânate țareviciului. Apoi a cerut să fie lăsat singur pentru o vreme. «Trebuie să fiu singur acum pentru a mă pregăti de momentul final. Vă voi chema când va veni vremea", a spus el. Mai târziu, Împăratul i-a chemat pe anumiți grenadieri, și-a luat adio de la ei, cerându-le să transmită urările sale finale către cei care nu erau de față. L-a rugat pe țarevici să salute din partea sa gărzile, armata și, în special, pe aceia care apăraseră Sevastopolul" (decesul său a survenit tocmai când Rusia pierdea Războiul din Crimeea – notă P.S.R.). „«Spune-le că voi continua să mă rog pentru ei pe lumea cealaltă, l-a rugat țarul.» A ordonat să fie trimise ultimele telegrame din partea sa către Sevastopol și Moscova cu aceste cuvinte:

«Împăratul moare și își ia adio de la Moscova.»

La ora 8.20, un alt duhovnic, Părintele Boris, a început să-i citească rugăciunile pentru cei aflați pe patul de moarte. Suveranul a ascultat cu atenție cuvintele rugăciunii, făcându-și semnul crucii din când în când. În momentul în care

preotul i-a dat crucea pentru a o săruta, suveranul muribund a spus: «Nu cred să fi făcut vreodată în viața mea rău în mod conștient.»”

Spre comparație, observați cum Francis de Assisi spune „Nu recunosc niciun păcat în mine”, în timp ce țarul afirmă că „nu crede să fi făcut vreun rău conștient în viața sa”. Cu alte cuvinte, și-a mărturisit toate păcatele și acum își dă seama că este plin de păcate, dar crede că nu a făcut răul în mod conștient.

„Ținea în mâna sa mâna împărătesei și a țareviciului, iar când nu a mai putut vorbi, și-a luat adio printr-o licărire din ochi. La ora 10 și-a pierdut puterea de a mai vorbi, însă înainte de a muri a început să vorbească din nou. I-a cerut țareviciului să o ridice pe una dintre prințese care stătea în genunchi, deoarece sănătatea ei nu-i permitea. Unele dintre ultimele cuvinte i-au fost adresate țareviciului: «Ține de tot, ține de tot», fiind însoțite și de un gest hotărât. Apoi a început agonia, iar Sfânta Liturghie a luat sfârșit în biserica de la palat.”

Tiutcheva avea să scrie:

„Înainte de a-și da sufletul, șuieratul a devenit din ce în ce mai puternic. Respirația i-a devenit din ce în ce mai greoaie și mai sporadică. În cele din urmă, convulsiile i-au atins fața și capul i-a fost aruncat pe spate. Au crezut că acela e sfârșitul, iar cei din jurul său au lăsat să le scape un strigăt de disperare. Dar împăratul și-a deschis ochii, i-a ridicat spre cer, a zâmbit și a spus că totul s-a terminat. Văzându-l murind, atât de neclintit și evlavios, nu puteai să nu te gândești că Împăratul a presimțit moartea de foarte multă vreme și s-a pregătit pentru asta.”

Arhiepiscopul Nicanor de Cherson a afirmat următoarele despre moartea împăratului: „Moartea sa a fost o imagine a morții unui creștin, deoarece era un om al pocăinței, în deplină putere a facultăților sale, și a unei bărbății nestrămutate."

În testamentul său, împăratul a scris:

„Mor cu inima recunoscătoare pentru toate lucrurile bune cu care Dumnezeu a binevoit să mă răsplătească în această lume care trece, cu o iubire arzătoare pentru mărita noastră Rusie pe care am slujit-o până în ultimele clipe cu toată priceperea de care am fost în stare, cu credință și dreptate. Îmi pare rău că nu am putut face lucrurile bune pe care le-am dorit sincer. Fiul meu îmi va lua locul. Îl voi ruga pe Dumnezeu să-l binecuvânteze pentru o asemenea chemare grea în care intră, pentru ca el să întărească Rusia pe baza fermă a fricii de Dumnezeu. O, dă-i Doamne ei (Rusiei – notă P.S.R) să ajungă să-și împlinească buna sa așezare interioară și toate pericolele din exterior vor dispărea. În tine, Doamne, îmi caut scăparea să nu rămân de rușine."

În testament îi spune din nou țareviciului:

„Ține cu strictețe de tot ceea ce Biserica noastră spune. Ești tânăr și lipsit de experiență și te afli la vremea când patimile se dezvoltă, dar să-ți aduci mereu aminte că trebuie să fii un model de evlavie și să-ți duci viața în așa fel încât să fii un exemplu viu (pentru oameni – n. P.S.R.). Fii milostiv și deschis față de toți cei nefericiți, dar nu cheltui bani dincolo de resursele bugetului (Foarte evlavios! – notă P.S.R.). Disprețuiește toate felurile de calomnii și zvonuri și teme-te să mergi contra conștiinței tale. Fie ca Domnul cel atotmilostiv să te binecuvânteze. Pune-ți toată nădejdea (doar) în El. Nu te va lăsa câtă vreme te vei întoarce constant la El."

Țarul Ortodox, anti-revoluția

Istoricul S.S. Tatișcev avea să-l descrie astfel pe țarul Nicolae I: „A înțeles și a definit precis originea tripartită a existenței noastre istorice: ortodoxie, autocrație și popor. A implicat această formulă consistent în politicile sale personale nu doar intern, ci și extern. Credea în Sfânta Rusie, în chemarea ei către lume, a muncit pentru binele ei și a păzit-o neobosit pentru a-i apăra onoarea și demnitatea."

Tiutchev în notele sale, „Rusia și Revoluția", avea să scrie:

„Cu această ocazie, dați-mi voie să fac următoarea observație: cum se face că, dintre toți suveranii Europei și, de asemenea, dintre figurile politice care au condus continentul în ultimii ani, nu s-a găsit decât un singur monarh care a recunoscut și a dezvăluit marea iluzie a anilor 1830 și care, de atunci încolo, singur în Europa și probabil singur printre cei din jurul său, a refuzat să se supună revoluției. În acel moment (1848) din fericire, a existat un suveran pe tronul Rusiei în care a fost întrupată ideea Rusă, iar în situația mondială actuală singură ideea Rusă a fost distinctă de mediul revoluționar, putând analiza faptele prezente în el. Dacă Nicolae ar fi murit în 1850, nu ar mai fi apucat să trăiască în vremea dezastruosului război cu Franța și Anglia, care i-a scurtat viața și care a aruncat o umbră neguroasă asupra domniei sale. Dar această umbră există doar pentru contemporanii săi. În lumina istoriei fără părtinire, Nicolae rămâne ca unul dintre cei mai apreciați și curajoși regi."

Ajutorul dat Austriei a rămas fără nicio răsplată

În ale sale „Gânduri și Amintiri", prințul Otto Bismark spune:

„În istoria statelor europene cu greu poate fi găsit un alt exemplu de monarh cu putere imensă care să fi acordat un ajutor unui stat vecin, de felul celui pe care Împăratul Nicolae l-a acordat Austriei. Văzând situația periculoasă în care se găsea aceasta în 1849, monarhul Rusiei a venit în sprijinul său cu 150.000 de trupe, a înăbușit revolta din Ungaria, a restabilit puterea regilor și și-a rechemat înapoi trupele, fără să ceară din partea Austriei niciun fel de concesii, niciun fel de compensație și nici măcar să aducă în discuție controversatele probleme orientală și poloneză."

„În Ungaria și la Olmutz, împăratul Nicolae a acționat cu convingerea că el, ca reprezentant al principiului monarhist, era chemat de soartă să declare război revoluției care se apropia din Apus. Era un idealist și și-a rămas credincios sieși în toate momentele istorice."

Celebrul general A. Dyugamel scria: „Tronul nu a fost ocupat vreodată de un cavaler mai nobil, de un om mai cinstit. Nu a consimțit niciodată la vreo urmă de revoluție și chiar și liberalismul îi suscita neîncrederea. În funcția sa de autocrat al întregii Rusii, Împăratul Nicolae a ajuns rapid la convingerea că nu există altă salvare pentru imperiu decât alianța cu principiile conservatoare, iar în decursul domniei sale de 30 de ani nu a deviat niciodată de la drumul său prestabilit."

Recunoașterea lui Louis Philip

„O confirmare a ceea ce s-a spus poate fi găsită în atitudinea suveranului față de revoluția de la 1830 din Franța și ocuparea tronului de către regele Philip Louis de Orleans, în dispreț față de drepturile legitime ale nepotului regului Carol al X-lea. În pofida rugăminților ambasadorului francez, Contele Pozzo din Borgo, împăratul a refuzat multă vreme să-l recunoască pe suveranul

francez. În cele din urmă, argumentele contelui au fost sprijinite de cele ale ministrului rus de interne, contele Nesselrode, care i-a înmânat țarului un raport. Pe acest raport, suveranul a scris: «Nu știu ce este mai rău: o republică sau o așa-zisă monarhie». După care a adăugat: «Mă predau în fața argumentelor dumneavoastră, dar Cerul îmi este martor că este și va fi întotdeauna împotriva conștiinței mele, iar acesta este cel mai dureros lucru pe care l-am făcut.»"

Gogol

„Ne aflăm în posesia unei comori care nu poate fi prețuită", scria Gogol, caracterizând astfel Biserica. După care Gogol continuă:

„Această Biserică care, ca o fecioară neprihănită, este singura care s-a păstrat din vremea Apostolilor în fecioria sa nevinovată de la începuturi; această Biserică care, desăvârșită cu dogme adânci și cu cele mai minuțioase ritualuri externe, este ca și cum ar fi fost adusă din rai pentru poporul rus, singura care are puterea de a rezolva toate urzelile nedumeririlor și problemelor noastre. Iar această Biserică, creată pentru viață, noi, nici măcar până astăzi, nu am adus-o în viața noastră."

Cu voce tare și plin de convingere, Gogol a afirmat că Adevărul se găsește în Ortodoxie și în autocrația ortodoxă rusă; că istoricul „a fi sau a nu fi" este rezolvat de cultura ortodoxă rusă, iar soarta imediată a întregii lumi depinde de prezervarea acesteia. „Lumea se găsește pe punctul de a muri și intrăm în perioada preapocaliptică a istoriei mondiale."

Fiind indignat de faptul că Gogol a îndrăznit să vadă salvarea Rusiei în calea religios mistică, în lucrarea interioară,

în lupta ascetico-duhovnicească (podvig) și rugăciune și că aprecia predania a fi mai înaltă decât toate lucrurile, Belinski a scris în epistola sa:

„Rusia nu își are salvarea nici în misticism, nici în ascetism, nici în pietism, ci în succesul civilizației, în iluminism și umanitate. Nu are nevoie nici de predici (a auzit destule), nici de rugăciune (a avut suficiente repetiții de-ale lor fără sfârșit), ci de redeșteptarea în poporul rus a simțului demnității umane."

Alexandru al III-lea

Tutorele său a fost Pobedonostsev, care i-a dat o educație strict ortodoxă, antirevoluționară. Alte figuri pe care le vom întâlni: Rachinski (a dezvoltat școlile parohiale), Dostoievski, Melinko și Pecherski. Alte voci îl chemau spre o direcție antiliberală. (Talberg).

Într-o scrisoare din 6 martie, 1881, la 5 zile după uciderea țarului Alexandru al II-lea, Pobedonostsev îi scrie lui Alexandru:

„M-am decis să-ți scriu din nou, deoarece situația este îngrozitoare și nu este timp de pierdut. Dacă îți vor cânta vechea melodie a sirenelor că trebuie să rămâi calm, să continui direcția liberală, că trebuie să te pleci în fața așa-zisei opinii publice – pentru numele lui Dumnezeu, nu-i crede! Ar însemna o catastrofă: o catastrofă pentru Rusia și pentru tine. Pentru mine acest lucru este la fel de clar ca lumina zilei. Siguranța ta personală nu-ți va fi întărită prin asta, ci va fi și mai mult diminuată. Ticăloșii psihopați care ți-au ucis tatăl nu vor fi mulțumiți cu niciun fel de concesie, ci vor deveni și mai violenți. Și mișcarea poate fi înăbușită – semințele rele pot fi scoase – doar luptând împotriva ei până la moarte, cu sabia și cu sângele. A învinge nu este greu. Până acum toți au dorit să fugă din fața

luptei și l-au iluzionat pe suveranul trecut la cele veşnice, pe tine, pe toți ceilalți, deoarece nu sunt oameni raționali, de suflet și puternici, ci niște eunuci bicisnici și conjurați. Nu, Maiestatea Voastră, singura cale sigură și directă este de a vă opune și de a începe, fără să precupețiți o clipă, o luptă sfântă, cum nu a existat decât în Rusia. Întregul popor așteaptă decizia autoritară și imediat ce vor simți că suveranul se va ridica, toți se vor ridica, toți se vor reînsufleți și își vor recâștiga lumina colorată din aer."

În aceeași zi a primit o notă din partea suveranului: „Îți mulțumesc din suflet pentru scrisoarea inimoasă, cu care sunt complet de acord. Treci pe la mine să ne vedem pe la 3 și voi fi fericit să stăm de vorbă. Întreaga mea nădejde este la Dumnezeu."

(Fragmentul de mai jos nu este inclus în rezumat, dar ultima jumătate este marcată de Părintele Serafim în copia cărții lui Talberg, iar o propoziție este chiar subliniată. Următorul fragment este dintr-o scrisoare a lui Pobedonostsev publicată într-o revistă numită „Arhiva Rusă")

„Loris Melikov are de gând să-i facă un favor Rusiei și să-i dea o constituție sau să pună un început pentru aceasta prin chemarea tuturor reprezentanților din întreaga Rusie."

„În legătură cu acest plan, a avut loc o adunare la 2 februarie la care a luat parte și Împăratul Alexandru al II-lea. Pe 2 martie a fost numit șeful consiliului de miniștri, care trebuia să meargă la suveran pentru a lua decizia finală, dar între timp Loris-Melikov deja pregătise publicarea triumfătoare a documentului care urma să apară în documentele oficiale ale guvernului pe 5 martie. Când dintr-odată a survenit catastrofa. Începând cu 2 martie revistele au început să ceară o constituție. Loris-Melikov le-a transmis să păstreze tăcerea, măcar pentru 15 zile.

După care ne-am reunit, duminică la ora două după amiaza, în consiliul de miniștri cu suveranul. M-au invitat pe mine, pe bătrânul S.G. Stroganov și pe marii duci. Suveranul, după ce a spus despre ce este vorba, a adăugat că răposatul nu s-a decis asupra direcției de urmat (cu privire la constituție) și că era în dubiu, după care le-a cerut tuturor să vorbească deschis. Loris-Melikov a început să citească protocolul și schița de declarație deja pregătită în numele noului suveran despre care el credea că are o datorie sfântă să împlinească testamentul tatălui său. Și, imaginează-ți, au avut nerușinarea să lase în această declarație toate argumentele pe care le-au avansat în precedenta: că ordinea publică a fost restabilită peste tot, că revolta a fost înăbușită, că deportații s-au întors ș.a.m.d. Nu avem timp să descriem în detaliu toate aceste lucruri. Primul care a vorbit împotrivă a fost Stroganov. Scurt, dar energic. Apoi Valuev, Abaza și Miliutin au ținut discursuri bombastice despre cum așteaptă Rusia această binecuvântare. În acel moment, pe Miliutin l-a luat gura pe dinainte și s-a referit la popor ca mase iraționale. Mai departe au vorbit Nabokov, Saburov și toți ceilalți. Doar Posiet și Makov s-au pronunțat împotrivă. Dar când mi-a venit rândul, nu mi-am mai putut stăpâni valul de indignare. După ce am explicat toată falsitatea acestei instituții, le-am spus că rușinea și ocara mă copleșesc când mă gândesc în ce moment discutăm acest lucru, când trupul suveranului nostru nu a fost încă îngropat. Și cine este vinovat de asta? Sângele său este asupra noastră și a copiilor noștri. Avem cu toții o vină în moartea sa. Ce am făcut în tot acest timp, în timpul domniei lui? Am vorbit și iar am vorbit, ne-am ascultat pe noi și unii pe alții și tot ce venea de la instituția lui s-a transformat în mâinile noastre într-o minciună, iar libertatea acordată de el a devenit un fals. Iar în ultimii ani, în anii de explozii și bombe, ce am făcut pentru a-l apăra? Am vorbit și nimic altceva. Toate simțurile noastre ar fi trebuit concentrate în frica de a nu fi el ucis, dar am lăsat să intre

în sufletele noastre atât de multe frici ordinare și jalnice și am început să tremurăm în fața opiniei publice, adică opiniile unor ziariști demni de dispreț și a ceea ce ar putea spune Europa. Vă puteți imagina cum au căzut vorbele ca un tunet. Cei de lângă mine, Abaz și Loris-Melikov abia dacă își puteau reține furia îndreptată către mine. Abaz a replicat foarte tăios: «Din ce spune uberprocuratorul sinodului, decurge că tot ceea ce s-a făcut în regimul trecut nu a fost de niciun folos. Eliberarea iobagilor și toate celelalte. Astfel că singurul lucru care ne mai rămâne de făcut este să ne prezentăm demisiile». Suveranul, care la cuvintele mele «Sângele lui este asupra noastră!» a exclamat «Este adevărat!», m-a susținut, spunând că suntem cu toții vinovați fără să se excludă pe sine. Am discutat mai departe. S-au spus cuvinte demne de dispreț, că trebuie făcut ceva, dar prin acel ceva ei înțelegeau o constituție." (Pobedonostsev)

Majoritatea miniștrilor erau pentru liberalism, pentru reforma guvernului, în timp ce Pobedonostsev și alții erau pentru autocrație. Alexandru al III-lea a decis să meargă contra spiritului timpului și să nu se predea fanteziilor irealizabile și liberalismului ruginit. Rusia deja avea o constituție în Ortodoxie, în vechile instituții și în încrederea țarului și a poporului.

Pe 28 aprilie 1881, cuvintele hotărâte ale țarului s-au simțit în manifestul dat:

„Vocea lui Dumnezeu ne poruncește să luăm cu vigoare în mână frâiele puterii, nădăjduind în Providența Divină, cu credință în puterea și adevărul domniei autocrate, pe care suntem chemați să o susținem și să o păstrăm în fața oricărei amenințări s-ar ivi, pentru binele poporului.

Fie ca inimile supușilor noștri credincioși – ale tuturor celor care iubesc patria și sunt devotați autorității regale, moștenite din străbuni – care au fost tulburați de neliniște

și teroare, să se întărească. Sub protecția sa și în legătură indisolubilă, patria a supraviețuit încă o dată unei mari încercări și a atins prin credința în Dumnezeu, care îi hotărăște soarta, un nivel de putere și măreție în mijlocul unor nenorociri și încercări amarnice. Consacrându-ne acestui țel, îi chemăm pe toți supușii noștri credincioși să ne slujească pe noi și statul cu credință și dreptate pentru desțelenirea revoltelor care au murdărit pământul rusesc, pentru a confirma credința și moralitatea, pentru buna educație a copiilor, pentru nimicirea minciunilor și hoției, pentru stabilirea adevărului în activitățile instituțiilor hărăzite Rusiei de binefăcătorul ei, iubitul nostru tată."

„Iar aici întunericul revoluției, tăiat ca o lumină strălucitoare de cuvintele țarului, a început cu rapiditate să se împrăștie", scrie Nazarevski. Revolta, care părea invincibilă, s-a topit ca ceara în fața focului, a dispărut ca fumul sub puterea vântului. „Nemulțumirea din mințile oamenilor a început rapid să fie înlocuită de sensibilitatea rusească; destrăbălarea și samavolnicia au cedat locul ordinii și disciplinii. Libera cugetare nu mai călca ortodoxia ca un soi de ultramontanism, sau asupra iubitei noastre Biserici precum clericalismul. Autoritatea legii noastre naționale de netăgăduit și ereditare s-a ridicat pe greutatea ei istorică și tradițională."

Însă nu era ușor pentru autocrat să ducă această povară pentru binele Rusiei. Pe 31 decembrie 1881, într-o scrisoare de răspuns adresată lui Pobedonostsev, suveranul scria:

„Îți mulțumesc, mult prea amabilule Constantine Petrovici, pentru epistola ta binevoitoare și pentru urări. Se apropie de sfârșit un an înfiorător și înspăimântător; începe un altul, dar ce ne așteaptă în față? Este îngrozitor de greu uneori, încât dacă nu aș avea credința în Dumnezeu și în mila sa nemărginită, fără îndoială că nu aș avea altă soluție decât să-mi trag un glonte în cap. Dar nu sunt slab de înger și lucrul

cel mai important este că am credință în Dumnezeu și cred că vor veni într-un sfârșit și zile fericite pentru mult iubita noastră Rusie. Adesea, foarte adesea îmi aduc aminte cuvintele Sfintei Scripturi: «Să nu se tulbure inima voastră; credeţi în Dumnezeu, credeţi și în Mine.» Aceste cuvinte puternice au un efect mântuitor pentru mine. Cu nădejdea toată în mila lui Dumnezeu închei această scrisoare: Facă-se voia Ta, Doamne!"

Lângă patul de moarte al Țarului Alexandru al III-lea a stat Sfântul Ioan de Kronstadt.

Moartea Țarului Alexandru al III-lea

O descriere a ultimelor sale zile ne-a fost dată de Nazarevski care a primit în acele momente informațiile cuvenite. Pe 5 octombrie a fost dat un buletin de către Zaharin și profesorul Leiden (chemat de la Berlin) cu privire la gravitatea bolii de care suferea țarul. Buletinul a făcut nu doar Rusia, ci întreaga lume să tresară. Toată lumea, temându-se pentru viața împăratului, care își câștigase o înrâurire puternică absolut peste tot, a început să se roage pentru însănătoșirea sa. Le-a devenit limpede tuturor și bolnavului că se apropia sfârșitul. Starea senină și liniștea bărbătească a țarului bolnav erau frapante. În pofida slăbiciunii sale, a nopților de nesomn și a palpitațiilor, tot nu dorea să meargă să stea în pat și și-a continuat treburile de stat, dintre care ultimele erau niște rapoarte despre Orientul Îndepărtat, în particular despre Coreea.

Pe 9 octombrie, bolnavul i-a spus duhovnicului său că simte cu siguranță apropierea morții, dar că în același timp simte și o mare bucurie.

În dimineața zilei următoare, pe 10 octombrie, suveranul l-a primit cu voioșie și cu inima deschisă pe Părintele Ioan de

Kronstadt, care ajunsese la Livadia; iar seara a întâlnit-o pe logodnica fiului cel mare, Prințesa Alix de Hesse, care s-a grăbit să ajungă în Crimeea.

Când l-a întâmpinat pe respectatul părinte, suveranul, cu smerenia care îl caracteriza, a spus: „Eu nu am îndrăznit să vă cer să faceți o asemenea călătorie lungă, dar când Marea Ducesă Alexandra Iosifovna mi-a sugerat să vă invit la Livadia, mi-am dat bucuros acordul și vă mulțumesc că ați venit. Vă implor să vă rugați pentru mine. Nu sunt deloc bine." După cum a povestit Părintele Ioan, „s-a dus apoi în cealaltă cameră și mi-a cerut să ne rugăm împreună. A îngenuncheat, iar eu am început să spun rugăciunile. Maiestatea sa se ruga cu o evlavie adâncă; capul îi era aplecat și se găsea scufundat în sine însuși. Când am terminat, s-a ridicat și mi-a cerut să mă rog mai departe pentru el."

Spre seară, când urma să se întâlnească cu logodnica fiului său, a dat ordin să-i fie adusă îmbrăcămintea de ocazie și să o îmbrace și, în pofida umflăturilor de la picioare, a mers să o întâlnească. I-a făcut cunoscute sentimentele sale paternale față de ea, a primit-o ca pe o fiică iubită, dragă inimii lui.

Emoția acelei zile a avut în mod clar un efect bun asupra sa și a început să se simtă mai bine. Starea aceasta a continuat până în octombrie, ceea ce a aprins în cei din jurul lui speranța că suveranul se va reface.

În ziua memorabilă de 17 octombrie, Părintele Ioan de Kronstadt i-a dat țarului pentru a doua oară Sfânta Împărtășanie. După Liturghie a mers la bolnav cu Sfântul Potir în mâini. Împăratul a repetat clar, ferm și cu sentimente profunde cuvintele preotului: *Cred, Doamne, și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Hristos.* După care, a primit Sfânta Împărtășanie cu evlavie din potir. Lacrimi de căință îi cădeau pe piept. A simțit din nou o izbucnire de energie și era pregătit să-și reia din nou treburile, ba chiar să muncească și noaptea.

Dar s-a simțit mai rău și a ieșit la iveală o inflamație a plămânilor, dimpreună cu o tuse cu sânge. Muribundul s-a luptat cu bărbăție cu această neputință și și-a arătat puterea voinței. Pe 18 a fost trimis un curier la Petersburg pentru ultima oară cu treburi rezolvate. În ziua următoare s-a hotărât să lucreze asupra mai multor rapoarte și a scris: „În Livadia. Am citit." Dar aceasta era deja ultima sa zi în serviciul Rusiei – marele lucrător al pământului Rusiei a devenit teribil de slăbit, iar acum își aștepta trecerea în altă lume.

Suveranul și-a petrecut noaptea fără să doarmă, așteptând serios răsăritul și, ridicându-se din pat, s-a așezat într-un fotoliu. Ziua a venit rece și sumbră. S-a pornit un vânt puternic, iar marea mugea cu un clipocit violent.

La șapte, suveranul a trimis după țarevici și a vorbit cu el preț de o oră. Apoi, a chemat-o pe împărăteasă care l-a găsit în lacrimi. I-a spus: „Îmi simt sfârșitul". Împărăteasa i-a spus: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu spune asta. Te vei face bine". „Nu, durează de prea mult timp. Fii pe pace. Eu sunt absolut liniștit", a afirmat suveranul.

La ora 10, rudele apropiate s-au strâns în jurul muribundului iar el, pe deplin conștient, a încercat să le spună un cuvânt drag fiecăruia. Amintindu-și că era aniversarea de 20 de ani a Marii Ducese Elisabeta Feodorovna, țarul a vrut să o felicite. Discutând cu cei apropiați, nu a uitat despre sufletul său și a cerut să vină duhovnicul pentru a spune rugăciuni și a dorit să se împărtășească din nou.

După ce l-a împărtășit pe suveran, duhovnicul a dorit să se retragă pentru a-l lăsa pe omul aflat pe patul de moarte împreună cu familia sa, dar împăratul l-a reținut acolo și i-a mulțumit sincer. Preotul, aplecându-se peste suveran, i-a mulțumit din partea Sfintei Biserici, pentru că a fost întotdeauna fiul ei neclintit și credincios, din partea poporului rus, pentru care și-a sacrificat toate puterea. În final, și-a exprimat credința

fermă că în ceruri i se va pregăti o împărăție veșnică de slavă și binecuvântare, alături de toți sfinții.

La 11 fix starea bolnavului s-a înrăutățit foarte tare, respira din ce în ce mai rar, bătăile inimii au încetinit și a cerut să vină Părintele Ioan de Kronstadt, care a uns trupul suveranului cu ulei de la candelă și, conform dorinței acestuia, i-a pus mâinile sale pe cap. Temându-se ca venerabilul preot să nu fi obosit, muribundul i-a cerut să se odihnească, iar când mai târziu l-a întrebat dacă nu a obosit să-și țină mâinile pe capul său, l-a auzit pe Părintele Ioan spunând: „E ușor pentru mine când tu le ții acolo." După care a adăugat mișcător că poporul rus îl iubește. Cu vocea slăbită suveranul a început să-și exprime mesaje de despărțire simțitoare, mai întâi către împărăteasă, iar apoi către copii. Au stat lângă el, iar împărăteasa i-a ținut mâna. La ora 2 i-a crescut pulsul. Sosise clipa finală. Suferindul regal, ținut de umeri de țarevici, și-a pus capul pe umărul împărătăsei, și-a închis ochii și a trecut la cele veșnice. Era ora 14:15. Astfel s-a sfârșit viața acestui martir al pământului rus. La fel ca în vechea Rusie a fost invocat sfântul său protector din ceruri, binecredinciosul Alexandru Nevski."

Veșnicul de pomenire Părintele Ioan a descris astfel amarele zile:

„Pe 17 octombrie, ca urmare a dorinței celui plecat la Dumnezeu, l-am împărtășit pe împărat. Am săvârșit zilnic Liturghia, fie la biserica din Livadia, fie ocazional la Oreanda și, în ziua amintită, imediat după săvârșirea Liturghiei în ultima biserică, m-am grăbit cu Potirul vieții la împăratul bolnav, care a primit cu evlavie din mâinile mele Tainele de viață dătătoare.

Pe 20 octombrie suveranul a dorit din nou să mă vadă. M-am grăbit să vin imediat după terminarea Liturghiei și am rămas lângă împărat până la trecerea binecuvântată la cele veșnice. La cererea împărătesei am citit rugăciunile pentru vindecarea bolnavilor și i-am uns piciorul și alte părți ale

corpului cu ulei. Acest ulei de la candela unei icoane făcătoare de minuni a fost adus de unul dintre preoţii de la Yalta, Părintele Alexandru, pentru a-l mirunge pe împărat, la dorința oamenilor cucernici. Primind această cucernicie cu o credință sinceră, împăratul suveran și-a exprimat dorința de a-mi pune mâinile pe capul său și, când am făcut aceasta, Maiestatea Sa mi-a spus: «Oamenii te iubesc.» «Da, Maiestatea Voastră, oamenii voștri mă iubesc», i-am spus. După care a binevoit să spună «Da, pentru că știu cine ești și ce ești» (cuvintele sale exacte). După acest episod, împăratul a simțit un atac puternic, respirația i-a devenit greoaie, iar în gură i-a fost pompat continuu oxigen. Era într-o mare suferință. Pe partea stângă a patului stătea împărăteasa. Înaintea sa stăteau cei doi fii mai mari și logodnica țareviciului. Pe dreapta stăteau Marele Duce Mihail Alexandrovici și Olga Alexandrovna. Eu stăteam lângă un fotoliu. «Nu vă doare dacă îmi țin mâinile pe capul dumneavoastră?», l-am întrebat. «Nu, îmi este mai ușor când îți ții mâinile pe capul meu» a reușit să răspundă. Venisem imediat după ce am slujit Liturghia, iar în mâinile mele aveam Trupul cel Curat al Domnului și luasem parte la Sfintele Taine."

Dostoievski

În tinerețea sa revoluționară a fost atras de un grup fourierist, a fost prins și condamnat la exil în Siberia, după care a devenit monarhist. Fiind la rândul său puternic infectat de boala revoluționară, scriitorul a văzut mai departe decât oricine altcineva sensul și finalul acestei mișcări.

Dostoievski a murit în 1881, iar în tinerețea sa, în anii 1840, atunci când Gogol se convertea la ortodoxie, Dostoievski participa la grupuri de discuții revoluționare. Într-un astfel de grup, numit Petrașevski, se discutau ideile socialiste ale lui

Fourier. Acest grup, totuși, nu era la fel de radical (ca altele); nu încercau să răstoarne guvernul. Când discutau despre diverse subiecte, acestea erau tratate la un nivel foarte naiv. Nu exista o organizație centrală, nu se punea în niciun fel problema răsturnării guvernului sau a preluării puterii. Avansau doar perspective idealiste despre cât de minunat ar fi dacă toată lumea ar trăi în pace și armonie, dacă ar exista un guvern perfect și nimeni nu ar mai oprima pe nimeni. În opinia lor, Fourier a fost cel care indica această direcție de urmat.

Totuși, Fourier nu era decât un nebun care trăise în Apus, cu toate că ideile lui erau în spiritul vremurilor. Mai târziu, a lăsat această moștenire ideologică unor oameni ca Marx care au făcut din întregul concept ceva mult mai serios și l-au transformat într-un concept așa-zis „științific”. Pe de altă parte, Fourier visa la un paradis cu fântâni de limonadă și imagini asemănătoare.

Duhul egalitarismului și socialismului era în aer și cam acestea erau ideile care soseau din Europa.

Dostoievski discuta aceste subiecte și visa la un viitor luminos, fiind deja romancier. Însă grupul din care făcea parte a fost descoperit de poliția țarului, iar el a fost arestat împreună cu alți participanți. Autoritățile au crezut că este ceva serios și s-au gândit să-i execute pentru a stârpi din rădăcină semințele revoluției, așa că romancierul a fost condamnat la moarte. Totuși, țarul Nicolae I, care avea o atitudine foarte paternalistă față de supușii săi, manifesta un interes față de soarta fiecărui supus. Așadar, suveranul a făcut următorul lucru: a permis să fie dată condamnarea la moarte, intenționând de la bun început să n-o pună în practică. În felul acesta, când conjurații se vor trezi în fața plutonului de execuție și vor afla că sentința a fost amânată sau abrogată, își vor veni în fire și se vor pocăi.

În cazul lui Dostoievski a avut exact acest efect. Nu știu ce s-a întâmplat în cazul celorlalți. Dar scriitorul a văzut cum viața i

se apropie de sfârșit, a văzut puștile pregătite să tragă, el fiind încă un om foarte tânăr. Ce a făcut? Până atunci nu se gândise foarte mult la religie. Dar dintr-odată i se spune că țarul l-a iertat și că va trebui să ispășească opt ani în Siberia în loc de execuție.

Dostoievski pleacă în Siberia, iar experiența de acolo este prinsă în câteva dintre cărțile sale. Timp de opt ani a dus o viață foarte grea în Siberia. Dormea pe scânduri tari, cu mulți oameni îngrămădiți într-o cameră. Mâncarea era proastă, deși Soljenițîn compară amintirile culinare ale lui Dostoievski cu ceea ce el știa din închisorile comuniste. Și ceea ce nouă ne pare un regim îngrozitor, devine prin comparație un regim foarte luxos.

Fiind din clasele mai de jos, Dostoievski nu avea, desigur, parte de un exil confortabil precum mulți dintre aristocrați, care duceau viețile unor cetățeni liberi în exil. Dar el a trecut prin această experiență foarte grea din Siberia care, din punct de vedere politic, l-a făcut să devină un monarhist. Aceasta înseamnă că în el s-a petrecut o schimbare profundă - și-a schimbat toate ideile despre viață, despre creștinism, despre direcția în care se îndreaptă, despre sensul vieții. Dar în același timp a avut loc o schimbare din punct de vedere filosofic, apărând ideile despre Marele Inchizitor, despre sensul istoriei moderne ș.a.m.d. Din punct de vedere creștin, aș dori să subliniez că a trecut printr-o metamorfoză. S-a convertit la creștinism, a îmbrățișat ideile creștine și a început să scrie romane filosofice.

„În seara aceea Virghinski nu prea se simţise bine, și totuși apăru și el, luând loc într-un fotoliu la masa de ceai. Toţi musafirii se așezaseră și în dispoziţia aceasta ordonată a scaunelor în jurul mesei se putea întrevedea că este vorba de o ședinţă. Era limpede că toată lumea era încă în așteptare și că deocamdată cei prezenţi duc o conversaţie însufleţită pe chestiuni de alt ordin. Când apărură Stavroghin și Verhovenski se așternu o liniște completă.

Aici îmi voi permite să dau câteva lămuriri necesare pentru mai multă claritate. Sunt convins că toţi domnii aceștia se adunaseră într-adevăr cu speranţa plăcută că vor auzi ceva foarte interesant, mai ales că fuseseră și preveniţi. Toţi reprezentau crema liberalismului celui mai roșu din vechiul nostru oraș și fuseseră cu multă grijă selecţionaţi de Virghinski pentru această ședinţă. Mai notez că unii dintre ei (deși nu prea mulţi) niciodată nu-i frecventaseră până atunci casa. Bineînţeles, majoritatea oaspeţilor n-aveau o idee clară în ce scop fuseseră preveniţi. De altfel, cu toţii îl considerau pe Piotr Stepanovici drept un emisar sosit din străinătate cu anumite împuterniciri; ideea aceasta se înrădăcină oarecum brusc și, natural, păru măgulitoare. Și totuși, în grupul acesta de cetăţeni adunaţi sub pretextul sărbătoririi unei onomastici, erau și unii cărora li se făcuseră anumite propuneri concrete. Piotr Verhovenski izbutise să închege la noi *un cerc de cinci*, asemănător aceluia pe care îl avea la Moscova și, după cum s-a constatat ulterior, și în judeţul nostru printre ofiţeri. Se spunea că mai avea un asemenea grup și în gubernia X. Acești cinci aleși ședeau acum la masa comună și cu multă iscusinţă știuseră să-și dea aerul celor mai obișnuiţi oameni, încât nimeni să nu-i poată recunoaște.

Erau, fiindcă astăzi nu mai este nici o taină, în primul rând Liputin, apoi Virghinski însuși, urecheatul Șigaliov, fratele doamnei Virghinski, Leamșin și, în sfârșit, unul Tolkacenko, un personaj ciudat, om de peste patruzeci de ani, vestit pentru cunoștinţele lui vaste asupra poporului, îndeosebi prin studii în mediul escrocilor și tâlharilor; hoinărea în mod special prin cârciumi (deși nu exclusiv pentru studiul poporului) și brava prin veșmintele sale ponosite, prin cizmele unse, prin aerul său șiret iscoditor și prin vorbirea sa cu înflorituri din graiul popular. O dată sau de două ori, Leamșin îl mai adusese la seratele lui Stepan Trofimovici, unde însă nu produsese de

fapt cine știe ce impresie. În oraş apărea cu intermitenţe, mai ales când rămânea fără serviciu la calea ferată, în reţeaua căreia își căuta de obicei de lucru. Toţi acești cinci militanţi formaseră primul grup cu credinţa fermă că acesta nu este decât o mică unitate printre sutele și miile de alte asemenea unităţi răspândite prin toată Rusia și că totul depinde de un for central, masiv, dar secret, care la rândul său este organic legat de revoluţia mondială din Europa. Din păcate însă, trebuie să recunosc că printre ei chiar și în această vreme începuseră să se ivească semne de discordie. Adevărul era că toţi așteptau încă din primăvară venirea lui Piotr Verhovenski, anunţată mai întâi de Tolkacenko, apoi de Șigaliov, imediat după sosirea sa. Se așteptau din partea lui la niște minuni extraordinare și, cu toate că acceptaseră imediat, fără nici un fel de obiecţii, ca la cea dintâi chemare a lui să constituie respectivul cerc, tot imediat după constituirea acestuia se simţiră ofensaţi, și anume tocmai din cauza acestei adeziuni prea grăbite. Acceptaseră să intre în cerc bineînţeles dintr-o jenă generoasă, ca să nu se spună pe urmă că ei n-au îndrăznit să participe; și totuși Piotr Verhovenski era dator să aprecieze în modul cuvenit isprava lor nobilă și cel puţin să le spună drept recompensă ceva foarte important. Dar Verhovenski nici gând nu avea să satisfacă curiozitatea lor legitimă și nu le spunea decât ceea ce considera el absolut indispensabil. În general îi trata cu multă severitate, ba și cu un fel de desconsiderare. Faptul în sine avu darul să-i irite. Și unul dintre membri, anume Șigaliov, îi și instigase pe ceilalţi «să ceară darea de seamă», bineînţeles, nu acum în casa lui Virghinski, unde se adunase atâta lume și din afara grupului.

În ce-i privește pe acești oameni din afară, mă bate de asemenea gândul să cred că sus-numiţii membri ai primului cerc de cinci erau dispuși să bănuiască prezenţa printre musafirii lui Virghinski și a unor membri făcând parte din alte cercuri necunoscute lor, dar înfiinţate prin oraş, potrivit aceluiași

sistem secret și de către același Verhovenski, încât în cele din urmă toţi cei adunaţi se suspectau unii pe alţii, pozând fiecare în faţa celorlalţi și afectând diferite aere, ceea ce imprima întregii adunări o înfăţișare confuză, ba și cam bizară. Erau de faţă totuși și persoane absolut în afară de orice bănuială. Un maior activ, de pildă, ruda apropiată a lui Virghinski, un om cu totul inocent, care nu fusese invitat, dar venise din proprie iniţiativă să-l felicite pe sărbătorit, care nu putuse să nu-l primească. Amfitrionul era totuși liniștit, pentru că maiorul «n-ar fi putut denunţa în nici un caz», deoarece, în pofida tâmpeniei lui, îi plăcuse toată viaţa să se bage oriunde printre liberali extremiști. Nu simpatiza personal cu aceștia, dar îi plăcea să-i asculte. Mai mult, fusese chiar și compromis: cu totul întâmplător, prin mâinile sale trecuseră în tinereţe depozite întregi ale revistei Clopotul și manifeste și, cu toate că se temuse să arunce în ele măcar o privire, socotise drept o ticăloșie să refuze răspândirea lor; așa sunt unii ruși chiar și până în ziua de astăzi. Ceilalţi musafiri reprezentau fie tipul purtătorului unui nobil amor propriu, profund lezat, fie tipul primului elan generos al tinereţii înflăcărate. Categoria aceasta o formau doi sau trei învăţători, dintre care unul șchiop, de vreo patruzeci și cinci de ani, profesor de gimnaziu, foarte veninos la vorbă și un om extrem de vanitos, precum și doi sau trei ofiţeri. Dintre aceștia, unul era un tânăr artilerist care, sosit abia de câteva zile dintr-un liceu militar, un băiat tăcut și necunoscând încă pe nimeni, se pomeni deodată la Virghinski, cu un creion în mână și, fără a participa la discuţie, nota mereu ceva în carnetul său. Toată lumea observase acest lucru, dar cu toţii, nu se știe de ce, aveau aerul că nu observă. Mai erau prezenţi: un seminarist vântură lume, care împreună cu Leamșin strecurase acele fotografii obscene în desaga colportoarei de cărţi bisericești, un vlăjgan cu privirea insolentă, dar și neîncrezătoare totodată, afișând mereu un zâmbet sarcastic și în același timp un aer satisfăcut, plin

de conștiința triumfătoare a propriei sale perfecțiuni. Mai era aici, nu se știe pentru ce, și fiul primarului nostru, acel imberb mizerabil, înglodat în vicii și uzat înainte de vreme, despre care am mai pomenit relatând pățania micuței soții de locotenent. Junele acesta rămase tăcut toată seara. Și, în sfârșit, ca să închei lista, un licean, un băiețandru de vreo optsprezece ani, cu fire aprinsă și păr vâlvoi, care ședea cu înfățișarea sumbră a unui tânăr jignit în demnitatea lui, suferind vizibil pentru tinerețea celor optsprezece ani ai săi. Acest puști era la rândul său șeful unui grup independent de complotiști, care se formase în clasele superioare ale liceului, fapt descoperit spre surprinderea generală abia mai târziu. N-am amintit nimic despre Șatov: acesta se așezase în colțul din fund al mesei, cu scaunul scos puțin înainte din rând, uitându-se mereu în jos într-o tăcere posomorâtă. Refuză ceaiul și pâinea și tot timpul își ținu șapca în mâini, ca și cum ar fi vrut prin aceasta să arate că nu este musafir, ci a venit numai cu treabă și că va pleca îndată ce va găsi de cuviință. În apropierea lui se așezase și Kirillov, la fel de tăcut și el, dar cu privirea dreaptă, cercetând atent chipul fiecărui vorbitor cu ochii aproape ficși, lipsiți de orice luciu, și ascultând totul fără nici un fel de emoție sau mirare. Unii dintre invitați, care nu-l mai văzuseră până atunci, îl examinau pe furiș cu priviri îngândurate. Nu se știe dacă m-me Virghinskaia cunoștea ceva despre existența grupului de cinci. Consider că știa totul de la soțul ei. Studenta, bineînțeles, nu lua parte la nimic, dar avea o preocupare proprie; intenționa să rămână doar o singură zi sau cel mult două, după care să plece mai departe și mai departe, prin toate orașele universitare, «ca să participe la suferințele studenților săraci și să-i îndemne la un protest». Căra cu dânsa câteva sute de exemplare dintr-o proclamație litografiată și compusă, pare-se, chiar de ea personal. E de notat că liceanul chiar de la început prinse față de ea o ură de moarte, deși o vedea pentru prima dată în viața lui, după cum

și ea începu imediat să-l urască pe el.Maiorul era un unchi de-al ei care o întâlni aici prima oară după zece ani. În momentul când apărură Stavroghin și Verhovenski, obrajii fetei ardeau ca doi maci roșii, fiindcă tocmai atunci se certase cu unchiul ei în problema femeii."

„Șigaliov continuă:

Consacrându-mi energia problemei studiului organizării sociale a societăţii viitoare, care va veni s-o înlocuiască pe cea prezentă, am ajuns la concluzia că toţi făuritorii sistemelor sociale, de la cele mai îndepărtate timpuri și până în anul nostru 187..., erau niște visători, niște fanteziști, niște neghiobi, care se contraziceau pe ei înșiși neînţelegând absolut nimic din știinţa naturii și în ce privește acel animal ciudat care este omul. Platon, Rousseau, Fourier nu sunt decât coloane de aluminiu, toate astea sunt bune pentru vrăbii, și nu pentru societatea umană. Întrucât însă forma socială viitoare este necesară tocmai acum, când noi toţi, în sfârșit, ne pregătim să trecem la acţiune, ca să nu existe nici un fel de ezitare, eu propun propriul meu sistem de organizare a lumii. Iată-l! izbi el cu pumnul în caiet. Am vrut să expun adunării cartea mea pe cât se poate într-o formă prescurtată; dar văd că va fi nevoie să mai adaug și o mulţime de explicaţii orale, peste cele cuprinse în text, ceea ce înseamnă că întreaga expunere va necesita cel puţin zece ședinţe, după numărul capitolelor din carte. (Se auziră râsete.) Afară de aceasta, anunţ dinainte că sistemul meu nu este încă terminat. (Iar râsete.) M-am încurcat în datele mele proprii și concluzia la care am ajuns este în directă opoziţie cu ideea iniţială de la care am pornit. Pornind de la o libertate nelimitată, eu închei printr-un despotism nelimitat. Ţin să adaug totuși că afară de soluţia aceasta a mea, în ce privește formula socială, nu poate exista o altă soluţie. Râsul creștea tot mai puternic, dar râdeau mai mult tinerii și, ca să zicem așa, musafirii prea puţin iniţiaţi. Pe chipul

doamnei Virghinskaia, al lui Liputin și al dascălului șchiop se ivi o oarecare expresie de ciudă.

— Dacă dumneata însuţi n-ai reușit să-ţi închei propriul sistem și ai ajuns la disperare, ce am putea face noi? observă prudent unul dintre ofiţeri.

— Aveţi dreptate, domnule ofiţer activ, i se adresă răstit Șigaliov, mai ales în ce privește folosirea foarte nimerită a termenului *disperare*. Da, am ajuns la disperare și totuși tot ce am expus în cartea mea este de neînlocuit și nu există o altă soluţie; nimeni niciodată nu va născoci altceva. Și de aceea mă grăbesc, fără a mai pierde timpul, să invit întreaga adunare să-și exprime părerea după ce va asculta expunerea mea în cele zece ședinţe. Iar dacă membrii nu vor dori să asculte, să ne împrăștiem chiar de la început, bărbaţii ca să-și vadă de serviciul la stat, femeile pe la bucătării, pentru că, respingând cartea mea, o altă soluţie ei nu vor găsi. Nici o altă soluţie! Iar prin pierderea de timp își vor dăuna lor înșiși, întrucât mai târziu se vor întoarce inevitabil la același lucru.

Se produse o mișcare: «E nebun cumva?» se auziră glasuri.

— Vasăzică, toată chestiunea constă în disperarea lui Șigaliov, conchise Leamșin, iar problema esenţială în a se ști: este sau nu cazul să fie dumnealui disperat?

— Eventuala stare de disperare a lui Șigaliov este o problemă a sa personală, declară liceanul.

— Propun să se pună la vot în ce măsură disperarea lui Șigaliov privește cauza comună și, totodată, merită sau nu merită să fie ascultat? decise vesel ofiţerul.

— Chestiunea se prezintă puţin altfel, interveni, în sfârșit, șchiopul. În general el vorbea cu un zâmbet întrucâtva ironic, încât era de fapt greu să-ţi dai seama dacă vorbește serios sau glumește. E altceva aici. Domnul Șigaliov este prea devotat sarcinii sale și totodată este prea modest. Cartea dumisale îmi este cunoscută. Dumnealui propune, ca o soluţie finală a problemei, diviziunea

omenirii în două părţi inegale. O a zecea parte capătă libertatea personală și dreptul neîngrădit asupra celorlalte nouă zecimi ale omenirii. Aceste nouă zecimi trebuie să-și piardă personalitatea și să se transforme într-o turmă și, printr-o supunere nelimitată să atingă, pe calea unei regenerări succesive, o stare de inocenţă primitivă, un fel de rai primitiv, deși vor trebui totuși să lucreze. Măsurile propuse de autor pentru deposedarea celor nouă zecimi din omenire de libertatea voinţei și pentru transformarea lor într-un fel de turmă, pe calea reeducării mai multor generaţii, sunt absolut remarcabile, se bazează pe date naturale și sunt foarte logice. Am putea să nu fim de acord cu unele concluzii, dar este greu să încapă vreo îndoială în ce privește inteligenţa și cunoștinţele autorului. E regretabil că acea condiţie cu cele zece seri de ședinţe este cu totul incompatibilă cu circumstanţele, altminteri am putea auzi multe lucruri extrem de interesante.

— Vorbești serios? i se adresă m-me Virghinskaia dascălului șchiop, cuprinsă de oarecare neliniște. Dacă acest om, neștiind ce să facă cu oamenii, transformă nouă zecimi din ei în sclavi? De mult mi s-a părut suspect individul.

— Vorbești adică despre frăţiorul dumitale? întrebă șchiopul

— Rubedenie? Îţi baţi joc de mine?

— Și afară de asta, este o ticăloșie să lucrezi pentru niște aristocraţi și să te supui lor ca unor zeităţi! explodă furioasă studenta.

— Nu propun ticăloșii, ci raiul, raiul terestru, și nici un alt rai pe pământ nu poate să existe, încheie autoritar Șigaliov.

— Eu însă, în loc de rai, strigă Leamșin, aș lua aceste nouă zecimi din omenire, dacă n-ai ce să faci cu ele, și le-aș arunca în aer, lăsând numai o mână de oameni culţi, care să înceapă a trăi huzurind după regulile știinţei.

— Așa poate vorbi numai un bufon! izbucni studenta.

— E un bufon, dar folositor, îi șopti m-me Virghinskaia.

— Poate că aceasta ar fi cea mai bună soluţie a problemei! i se adresă înflăcărat Șigaliov lui Leamșin. Dumneata, bineînţeles, nici nu-ţi dai seama, vechiul meu demon, ce idee profundă ai reușit să exprimi. Întrucât însă ideea dumitale este aproape irealizabilă, va trebui să ne mulţumim cu acest rai pământesc, dacă așa a fost dat să-l denumim.

— Și totuși e destul de absurd, lăsă involuntar Verhovenski să-i scape o reflecţie, posibil, cu totul fără voie. De altfel, fără a-și ridica privirea, el continua cu aceeași nepăsare să-și taie unghiile.

— De ce adică să fie absurd? interveni imediat șchiopul, ca și cum nu așteptase din partea lui Verhovenski decât rostirea acestui prim cuvânt, ca să se ia cu el la harţă. De ce adică să fie absurd? Domnul Șigaliov e întrucâtva un fanatic al umanismului. Să ne aducem aminte însă că și Fourier și Cabet mai ales, și chiar Proudhon însuși au o mulţime de soluţii dintre cele mai despotice și mai fanteziste în această problemă. Domnul Șigaliov oferă o soluţie mult mai lucidă decât ei. Vă asigur că, după ce ai citit cartea, este aproape imposibil să nu fii de acord cu unele lucruri. Poate că tocmai el este acela care, mai puţin decât oricare altul, s-a depărtat de realism și raiul lui pământesc este aproape rai adevărat, exact același pentru pierderea căruia suspină întreaga omenire, dacă acest rai a existat cândva aievea.

— Știam eu că voi fi luat în furci, murmură iar Verhovenski.

— Daţi-mi voie, se înfierbântă tot mai mult șchiopul, discuţiile și consideraţiile în privinţa organizării sociale viitoare sunt aproape o necesitate imperioasă a tuturor oamenilor de gândire contemporană. Herzen toată viaţa lui n-a avut decât grija aceasta. Belinski, după cum știu cu precizie, petrecea seri întregi cu prietenii săi, dezbătând și soluţionând anticipat până și pe cele mai mici, ca să zicem așa, amănunte de bucătărie ale viitoarei orânduiri sociale.

— Ba unii înnebunesc chiar, remarcă pe dată maiorul.

— Am putea ajunge totuși la o concluzie oarecare, decât să stăm așa și să tăcem cu aere de dictatori, șuieră Liputin îndrăznind parcă să înceapă, în sfârșit, atacul.

— Nu m-am gândit la Șigaliov când am spus că este absurd, tărăgănă Verhovenski. Vedeţi, domnilor, își săltă el un pic privirea, după părerea mea, toate cărţile acestea, Fourier, Cabet, toate aceste *drepturi la muncă*, și celelalte de la Șigaliov citire, toate acestea sunt un fel de romane, care pot fi scrise cu sutele de mii. O delectare estetică. Înţeleg că aici în acest orășel vă plictisiţi și, desigur, vă năpustiţi cu aviditate asupra unor pagini scrise.

— Daţi-mi voie, se agită pe scaunul său șchiopul, deși suntem niște provinciali și, bineînţeles, demni de toată compătimirea, știm totuși că pe lumea aceasta deocamdată nu s-a întâmplat nici un fapt extraordinar sub raportul noutăţii și a cărui ignorare va trebui s-o deplângem. Ni se propune, de pildă, prin tot felul de foi strecurate, de factură străină, să ne strângem rândurile și să ne organizăm în grupuri cu unicul scop de distrugere generală sub pretextul că, oricât ai lecui lumea aceasta, tot bolnavă va rămâne, dar așa, retezând radical o sută de milioane de capete și, prin aceasta, ușurându-ţi sarcina, poţi mai ușor să sari peste șanţ. Ideea e excelentă, fără îndoială, dar cel puţin tot atât de incompatibilă cu realitatea, ca și cele «de la Șigaliov citire», în privinţa cărora aţi emis chiar acum aprecieri atât de dispreţuitoare.

— Mă rog, de altfel nici n-am sosit aici pentru discuţii, lăsă Verhovenski să-i scape un cuvinţel de tulburătoare semnificaţie și, făcându-se că nu-și dă seama de această gafă, trase lumânarea mai aproape de el, ca să aibă înaintea lui mai multă lumină.

— E regretabil, e foarte regretabil că n-aţi venit aici pentru discuţii, și e mai regretabil că în momentul acesta sunteţi atât de preocupat de toaleta dumneavoastră

— Dar ce vă deranjează la toaleta mea?

— O sută de milioane de capete retezate e tot atât de greu realizabil ca și transformarea lumii prin propagandă. Chiar mai greu poate, mai ales dacă vrei s-o faci în Rusia, riscă iar Liputin.

— Tocmai în Rusia se pune toată nădejdea, strecură ofiţerul.

— Am auzit-o noi și pe asta, cum că în Rusia e toată nădejdea, profită de prilej șchiopul. Știm că asupra patriei noastre minunate a fost aţintit acel index misterios, ca ţara cea mai aptă pentru înfăptuirea sarcinii măreţe. Un lucru însă vreau să vă spun: în cazul rezolvării treptate a problemei prin propagandă, eu personal voi avea măcar ceva de câștigat, să zicem, chiar și prin faptul că voi purta niște discuţii plăcute, iar din partea șefilor poate voi căpăta și un grad pentru serviciile aduse cauzei sociale; pe când în cazul celeilalte alternative, care urmărește o soluţie rapidă prin retezarea a o sută de milioane de capete, la ce recompensă aș putea să mă aștept de fapt? Pentru asemenea propagandă, te pomenești că ți se taie limba.

— Dumitale negreșit ţi-o vor tăia, zise Verhovenski.

— Vedeţi, așadar. Întrucât însă, chiar în condiţiile cele mai favorabile, un asemenea măcel nu poate fi terminat decât peste vreo cincizeci de ani, hai să zicem treizeci, că doar nu sunt ei niște berbeci și te pomenești că nu se lasă chiar așa de ușor căsăpiţi, n-ar fi cazul atunci, luându-ne catrafusele, să ne strămutăm undeva peste mări și ţări, pe niște insule pașnice ca să închidem acolo ochii fără grijă? Credeţi-mă, bătu el semnificativ cu degetul în masă, cu asemenea propagandă nu veţi reuși nimic altceva decât să provocaţi o emigrare masivă!

Omul încheie cu un aer vizibil triumfător. Era incontestabil una dintre minţile luminate ale guberniei."

Despre Șigaliov. Vorbește Verhovenski:

„Lăsând la o parte orice discuţii, pentru că doar nu vom sta treizeci de ani tot la discuţii, cum am tot pălăvrăgit până acum timp de treizeci de ani, eu vă întreb ce preferaţi: calea lentă, care constă în compunerea romanelor sociale și într-o rezolvare birocratică a destinelor omenirii cu anticipaţii de o mie de ani numai pe hârtie, în timp ce despotismul va înghiţi mereu bucăţi fripte, care de fapt zboară singure în gurile voastre și pe care voi le lăsaţi să vă scape, sau o soluţie rapidă, oricare ar fi ea, dar care, în sfârșit, ne va dezlega mâinile și va permite omenirii să-și întocmească în voie singură orânduirea socială ce-i convine, dar de data aceasta prin fapte concrete, și nu pe hârtie? Unii ţipă: «O sută de milioane de capete!» Hai să zicem că ar putea să fie o metaforă, dar de ce să ne temem de asta, dacă în cazul visărilor pe hârtie despotismul va devora într-o sută de ani nu o sută, ci poate cinci sute de milioane de capete? Vă rog să mai notaţi că un bolnav incurabil n-are cum să se vindece, orice i s-ar prescrie pe hârtia reţetelor, ci, dimpotrivă, dacă se întârzie, până într-atât se va descompune, încât și pe noi ne va molipsi, alterând toate forţele proaspete pe care încă mai putem conta astăzi, încât în cele din urmă ne vom prăbuși cu toţii. Sunt absolut de acord că este foarte plăcut să duci discuţii liberale frumoase, iar trecerea la acţiune e cam incomodă... În sfârșit, nu mă pricep la discursuri; am sosit aici pentru a face niște comunicări și de aceea rog întreaga onorabilă adunare nu să voteze de fapt, ci să declare deschis și categoric ce-i surâde mai mult: un mers de broască ţestoasă prin mocirlă sau cu toată viteza peste mlaștină?

— Eu sunt pentru mersul cu toată viteza! strigă liceanul.

— Și eu, zise Leamșin.

— Bineînţeles că nu există nici o îndoială în ce privește alegerea, murmură unul dintre ofiţeri, urmat apoi de altul, și încă de careva. Deosebit de puternic îi impresionase pe toţi mai ales faptul că Verhovenski avea de făcut *comunicări*, promiţând să ia cuvântul în acest sens.

— Domnilor, eu văd că aproape toată lumea se declară pentru o soluţie în spiritul proclamaţiilor, zise el, plimbându-și privirea de la un chip la altul.

— Toată lumea, toată lumea! se auzi strigătul majorităţii glasurilor."

"— Șigaliov e un om genial! Știi că e un geniu de felul lui Fourier; dar mai îndrăzneţ decât Fourier, mai puternic decât Fourier, mă voi ocupa de el. A născocit *egalitatea*!

«Are febră și aiurează; s-a întâmplat cu el ceva extraordinar», îl privi încă o dată Stavroghin. Amândoi mergeau fără oprire.

— Totul la el e bine pus la punct în caietul acela, continuă Verhovenski, instaurează în primul rând spionajul. Fiecare membru al societăţii îl supraveghează pe celălalt și este obligat să denunţe. Fiecare aparţine tuturor, și toţi fiecăruia în parte. Toţi sunt sclavi și egali în sclavie. În cazuri extreme calomnia și omorul, esenţialul însă este egalitatea. Mai întâi și întâi scade nivelul culturii, știinţelor, talentelor. Un nivel înalt al știinţelor și talentelor este accesibil numai unor capacităţi superioare, dar nu e nevoie de capacităţi superioare! Capacităţile superioare totdeauna acaparează puterea și devin despoţi. Capacităţile superioare nu pot să nu fie despotice și întotdeauna au adus mai multă pervertire decât folos; ele trebuie eliminate sau executate. Lui Cicero i se taie limba, unui Copernic i se scot ochii, un Shakespeare este omorât cu pietre, iată ce este șigaliovismul! Sclavii trebuie să fie egali; fără despotism n-a existat încă nici libertate, nici egalitate, dar în turmă trebuie să domnească egalitatea. Și iată deci șigaliovismul! Ha, ha, ha, ţi se pare ciudat? Sunt pentru șigaliovism!

— Ascultă, Stavroghin: a nivela munţii e o idee excelentă, deloc ridicolă. Eu sunt pentru Șigaliov! Nu e nevoie de instrucţie, cultură; destul cu știinţa! Și fără știinţă

va fi material suficient pentru o mie de ani, însă trebuie orânduită supunerea. Un singur lucru lipsește în lume: ascultarea. Setea de instrucţie este deja o sete aristocratică. Cum apare familia sau dragostea, apare îndată și dorinţa de proprietate. Vom ucide această dorinţă: vom slobozi beţia, intriga, denunţul; vom dezlănţui un dezmăţ inimaginabil; orice geniu îl vom înăbuși încă în fașă, vom reduce totul la un singur numitor, egalitate deplină. «Am învăţat o meserie și suntem oameni cinstiţi, n-avem nevoie de nimic altceva», iată răspunsul recent al muncitorilor englezi. Este necesar numai necesarul, iată deviza globului terestru de acum încolo. Dar va fi nevoie și de convulsii: de asta vom avea grijă noi, guvernanţii. Sclavii trebuie să aibă guvernanţi. Ascultare deplină, depersonalizare deplină, dar o dată la treizeci de ani Șigaliov dezlănţuie și o convulsie, și lumea începe brusc să se devoreze reciproc, până la o anumită limită, și numai pentru a evita plictiseala. Plictiseala este un sentiment aristocratic; șigaliovismul nu admite dorinţe. Dorinţa și suferinţa sunt pentru noi, iar pentru sclavi șigaliovismul.

— Pe dumneata personal te excluzi? lăsă Stavroghin să-i scape iar.

— Și pe dumneata. Știi, mă bătea gândul să predau lumea papei. Lasă-l să iasă pe jos și desculţ și să se arate mulţimii: «Iată, adică, în ce hal m-au adus!» și toată omenirea îl va urma, inclusiv oștirea. Papa e sus, noi în jurul său, iar dedesubt șigaliovismul. E nevoie numai ca între papă și Internaţionale să intervină o înţelegere; și așa va fi. Moșneguţul va consimţi imediat. De altfel, nici nu ar avea altă ieșire, ţine minte ce-ţi spun (...)”

În roman apare acest personaj, Kirilov, un filosof care a ajuns la concluzia că din moment ce nu există Dumnezeu, atunci trebuie că omul este un zeu. Iar dacă omul este un zeu

trebuie să facă ceva prin care să demonstreze că este zeu. Nu poți trăi o viață obișuită. Ca urmare, trebuie să faci un lucru ieșit din comun. Trebuie să fie ceva absolut și care să arate că ai putere asupra ta. Desigur că principalul argument care demonstrează că ai putere asupra ta este să-ți iei viața. De aceea pentru a demonstra că este zeu – omul trebuie să se sinucidă. Aceasta este logica. Pentru noi, în tradiția creștină, nu are niciun sens. Omul este nebun. Dar are foarte mult sens, dacă s-a pierdut tradiția, și odată ce ai respins creștinismul, devine ceva foarte logic.

„Sunt obligat să afirm necredinţa, continua să se plimbe prin cameră Kirillov. Pentru mine nu există o idee superioară aceleia că Dumnezeu nu există. În sprijinul meu stă istoria omenirii. Omul n-a făcut altceva decât să-și născocească un Dumnezeu, pentru a putea trăi fără să se ucidă; în aceasta constă întreaga istorie universală de până acum. Sunt primul în întreaga istorie universală care n-am voit să-mi născocesc un Dumnezeu. Să se afle acest lucru o dată pentru totdeauna."

„Îţi dai seama acum că salvarea tuturor stă în a demonstra această idee. Cine s-o demonstreze? Eu! Nu înţeleg cum a putut până acum un ateu, știind că nu există Dumnezeu, să nu se omoare imediat? Să-ţi dai seama că nu există Dumnezeu și să nu-ţi dai seama imediat că tu însuți ai devenit prin aceasta Dumnezeu este o inepţie, altminteri te omori imediat. În momentul când ai ajuns însă la această conștiinţă – tu ești domn și împărat și nu te vei omorî, ci vei trăi în gloria cea mai sublimă. Și numai acela care a ajuns primul conștient de aceasta trebuie să se omoare singur neapărat, altfel cine va începe și va demonstra? Eu mă voi omorî negreșit pentru a începe și a demonstra. Eu sunt deocamdată Dumnezeu fără voie și sunt nefericit pentru că sunt obligat să-mi afirm voinţa suverană

absolut liberă. De aceea omul a fost până acum atât de nefericit și de sărac, pentru că s-a temut să-și afirme punctul capital, al voinţei absolut libere, și se manifesta astfel numai periferic, ca un școlar. Sunt foarte nefericit pentru că mă tem groaznic. Frica este blestemul omului... Dar îmi voi afirma libertatea absolută de voinţă, sunt obligat să cred că nu cred. Voi începe și voi termina, și voi deschide porţile. Și voi salva. Numai acest lucru îi va salva pe toţi oamenii și în generaţia următoare chiar îi va regenera fizicește; pentru că în înfăţişarea lui fizică de acum, după cum mi-am dat eu seama, omul nu poate exista fără Dumnezeul anterior. Timp de trei ani am căutat atributul dumnezeirii mele și l-am găsit: atributul dumnezeirii mele este Voinţa suverană, absolut liberă! Iată tot ce aş putea să-mi demonstrez, în punctul esenţial, nesupunerea și totodată libertatea mea nouă înfricoșătoare. Pentru că este într-adevăr înfricoșătoare. Îmi pun capăt zilelor, ca să-mi afirm nesupunerea și libertatea mea cea nouă înfricoșătoare."

În cele din urmă, datorită naturii umane, Kirilov se teme să se sinucidă și ezită mereu, după care apare un personaj precum Verhovenski, care se folosește de această teorie și încearcă să-l convingă să se sinucidă pentru ca apoi să dea vina pe altcineva. Obiectivul său era crearea unor dezordini prin care grupul său revoluționar să preia puterea. Într-un final îl convinge.

„Bine, dă-i drumul, sinucide-te. Semnează această hârtie care spune *Jos cu capitaliștii!* și altele, după care sinucide-te. Eu mă duc chiar acolo și țin ușa deschisă pentru tine."

Kirilov îi răspunde: „Nu, nu pot. Trebuie să o fac pe o scenă mare. În fața tuturor." „Nu, nu, fă-o în liniște aici. Nota este deja scrisă".

În cele din urmă îl determină să se sinucidă. Iar tipul acesta de oameni sunt astăzi peste tot, printre noi.

„*Crimă și Pedeapsă*" este un roman despre un om care dorea să treacă dincolo de bine și rău, care ucide pentru o idee – ideea napoleoniană sau a supraomului – sfârșind în pocăință și îndreptându-se spre viața creștinească.

Deși o mare parte din roman se petrece înainte ca protagonistul să ucidă, el se gândește constant că ar trebui să o facă, și îl obsedează această idee, în fond, nietzscheană: dacă Dumnezeu nu există, atunci totul este permis. Această idee are o dimensiune filosofică și una politică, dar din punct de vedere creștin înseamnă că eu pot face tot ceea ce vreau.

Personajul Raskolnikov se tot gândește la Napoleon. Un om venit de jos care ajunge conducătorul unei țări și are dreptul să ucidă pe cine vrea, doar pentru că el conduce țara. Acest fapt îl așază în categoria supraoamenilor.

Este dihotomia între împărația lumii de aici și împărația lui Hristos. Potrivit împărăției lui Hristos, noi toți trebuie să fim smeriți în fața lui Dumnezeu. Potrivit filosofiei lumești, a puterilor acestei lumi, există unii oameni puternici. Dacă ești puternic, ai dreptul să-i calci în picioare pe ceilalți.

În opinia lui Machiavelli, guvernele pot comite nedreptăți câtă vreme prințul deține puterea. În opinia lui Nietzsche, poți face tot ceea ce vrei câtă vreme ești unul dintre acei supraoameni.

Raskolnikov are parte de aceste dialoguri agonizante cu sine însuși. Se duce să o viziteze pe femeia pe care intenționează să o ucidă. Observă cum se comportă. Dă târcoale, se gândește cum va face crima, unde se duce victima, unde își ține banii. Apoi mai este a doua femeie, sora ei, nu-i așa? În mintea sa începe să se înfiripe ideea că e o femeie detestabilă, o insectă.

Toate aceste gânduri necreștinești provin din idei raționaliste de extracție apuseană. Puteți observa același lucru

cu teoria lui Marx, și anume că poți face ceea ce vrei cât timp preiei puterea și îi determini pe oameni să fie violenți.

În timp ce revoluția continuă și oamenii se ucid unii pe alții, violența se perpetuează. Din acest motiv, ei devin unelte pentru revoluție și vor fi folosiți ca niște obiecte. Ne aflăm la polul opus creștinismului.

În cazul lui Raskolnikov conștiința lui este unde trebuie. Nu are cum să i se opună și din acest motiv tot amână și se acuză pe sine. „Ești atât de slab că nu o poți face?", se torturează el. „Se presupune că ești un supraom și nu poți să o faci, nu poți să duci treaba la capăt!" Într-un final trece la fapte și face crima. Cred că a ezitat dacă ar trebui să le ucidă pe ambele femei sau doar pe una. Însă cealaltă femeie dă buzna în ultimul moment, iar el, deși nu dorea să o ucidă, se hotărăște să o omoare și pe ea. După care se blochează. Nu ia foarte mulți bani, doar câțiva, și devine atât de isteric încât se duce să-i ascundă.

Apoi încep chinurile conștiinței. Dacă este supraom ar trebui să se simtă complet rece și calm. Victima era doar o muscă, un fel de insectă. „Nu trebuia să mai trăiască, iar eu sunt Supraomul. Mă voi pregăti la facultate pentru a ajuta ca ideile apusene să pătrundă în Rusia și să o lumineze". Între timp, însă, conștiința lui Raskolnikov a început să funcționeze din ce în ce mai acut, iar el nu poate înțelege de ce nu are liniște. La început se învinuiește că nu a luat destui bani. Dar apoi, se întâmplă ceva în interiorul lui care îi arată că această conștiință plantată de Dumnezeu și îngrijită de Biserica Ortodoxă nu poate fi redusă la tăcere.

Începe o luptă teribilă între el și detectivul care investighează cazul. Raskolnikov nu știe niciodată dacă polițistul știe că el a făcut-o, dacă îl suspectează pe el sau pe altcineva, etc. Fără mustrarea conștiinței, nu ar avea genul acesta de probleme.

Până la urmă se dovedește că detectivul nu așteaptă altceva decât ca el să mărturisească. Iar într-un final, Raskolnikov îl întreabă „Cine crezi că a făcut-o? Spune-mi."

La care polițistul îi spune: „Cum cine? Tu ai omorât-o, dar eu aștept ca tu să vii de unul singur și să mărturisești".

Raskolnikov aproape că înnebunește. Ce ar trebui să facă acum? Să dispară?

După care, o întâlnește pe Sonia, o prostituată, parte din drojdia societății. De ce s-a făcut prostituată? Pentru că trebuia să-și întrețină mama. Nu vroia să o facă, pentru că era creștină, dar a trebuit. Era singura cale prin care putea obține bani. Iar ea va fi cea care îl va salva pe el, cel amăgit de ideile occidentale. Raskolnikov începe să vorbească cu ea, iar ea îi arată Evanghelia. „Oh, orice, dar nu Evanghelia!" Ea îi vorbește despre Iisus Hristos și, încetul cu încetul, inima lui începe să se înmoaie. Într-un final se duce la ea, spre sfârșit cred, pentru a se hotărî dacă să se predea sa nu.

„Ce să fac? Mă vor trimite în Siberia și voi fi terminat". Dar Sonia îi răspunde că va veni cu el în Siberia. Raskolnikov se duce gândindu-se cum poate fi cineva din drojdia societății clădit astfel și, mai mult, să-l iubească pe el. Să meargă în Siberia cu el!

Într-un final, el este atât de copleșit, încât cade în genunchi în fața polițiștilor și le spune: „Eu am făcut-o! Omorâți-mă, luați-mă de aici!"

Este un moment foarte puternic, dar care exprimă temperamentul rusesc.

Sonia reprezintă un caz interesant, deoarece ea și-a păstrat Ortodoxia, creștinismul, chiar dacă din punctul de vedere al faptelor era o păcătoasă. Nu se putea împărtăși fiind mereu în păcat. Curăția creștinismului a rămas în ea, deși era o păcătoasă, ba poate chiar s-a intensificat deoarece știa că nu este bună, că e drojdia societății, o femeie fără speranță. Dar

cu toate acestea L-a păstrat pe Iisus Hristos și din acest motiv putea predica Evanghelia acestui în aparență sofisticat student, cu idei înalte, căruia îi topește, în cele din urmă, inima și îl convertește. Apoi ni se spune că au mers în Siberia, este descris puțin din viața lor acolo, dar aflăm că deja este o altă poveste. Nu ni se spune ce s-a întâmplat acolo. Dar scriitorul, la rândul său, a mers în Siberia întorcându-se de acolo convertit.

Probabil că este cea mai desăvârșită creație a lui Dostoievski.

Marele Inchizitor

Romanul „*Frații Karamazov*" critică aceeași mentalitate apuseană rece și contabilicească. Ivan Karamazov filosofează despre Marele Inchizitor, prezentat ca fiind ideea sa. Dar, apropo, Dostoievski nu ne lasă niciun dubiu în privința faptului că există un mic omuleț lângă burlanul sobei lui Ivan care tot vine la el. Este o imagine a diavolului care îi tot furnizează idei minunate. Ivan are o discuție cu Alioșa, mezinul familiei, cel care dorește un creștinism adevărat și care îi vede pe frații săi cum se chinuie. Frații nu au pace, în timp ce tatăl lor este un pungaș de modă veche.

Filosofia lui Ivan Karamazov

— În primul rând ca să nu dezmint firea mea rusească: discuţiile care se poartă la noi în jurul acestui subiect sunt în genere pur și simplu absurde. În al doilea rând, cu cât un lucru e mai absurd, cu atât are mai multe șanse să se apropie de fondul unei probleme. Cu cât e mai absurd, cu atât este mai evident. Absurditatea este simplă și concisă, în timp ce inteligenţa recurge la tot felul de subterfugii și ascunzișuri. Inteligenţa

este vicleană, iar absurditatea – sinceră și naivă. Adineauri, bunăoară, mărturisindu-ţi disperarea mea, cu cât am căutat să ţi-o arăt în toată absurditatea ei, cu atât am fost parcă mai câștigat.

— Poţi să-mi explici și mie de ce „nu accepţi lumea aceasta"? îl întrebă Alioșa.

— Firește, nu-i nici un secret la mijloc, aici chiar intenţionam să ajung. Frăţiorul meu drag, să știi că nu vreau nici să te corup, nici să-ţi zdruncin cumva convingerile, dimpotrivă, poate că dorinţa mea este să mă lecuiesc prin tine.

Răzvrătirea

— Trebuie să-ţi mărturisesc încă ceva, urmă Ivan. Eu n-am putut niciodată să pricep cum e posibil să-ţi iubești aproapele. Fiindcă, cel puţin așa mi se pare mie, tocmai pe acela care-ţi este mai apropiat nu poţi să-l iubești decât, cine știe, doar așa, de la distanţă. Am citit undeva despre Ioan cel Milostiv (un sfânt) că, venind la el într-o zi un ins flămând și rebegit de frig și rugându-l să-l încălzească, sfântul l-a culcat cu el în pat și, îmbrăţișându-l, i-a suflat în gura puturoasă, fiindcă bietul om pătimea de nu știu ce boală cumplită. Ei, uite, eu sunt convins că toate faptele astea săvârșite de el pornesc dintr-o înclinaţie morbidă, un fel de isterie, că sfântul n-a fost sincer, dragostea lui fiind dictată de datorie, o penitenţă pe care și-a impus-o singur. Nu poţi iubi un om decât dacă-și ascunde faţa; e destul să-i vezi chipul, ca dragostea să dispară pe loc.

— Știu, fiindcă ne-a vorbit și părintele Zosima despre asta și nu numai o dată, observă Alioșa; de multe ori, zicea dânsul, înfăţișarea e o piedică în calea dragostei faţă de semeni pentru unii oameni care n-au ajuns încă să cunoască viaţa. Există, totuși, pe lume atâta dragoste, Ivan și dragostea asta, știu bine, se apropie foarte mult de cea a lui Hristos, te rog să mă crezi pe cuvânt...

— Eu, ce să-ţi spun, n-am cunoscut încă și nici nu pot să pricep așa ceva– și ca mine sunt mulţi. Se pune întrebarea dacă asta se datorește unor deficienţe înnăscute sau e ceva inerent firii omenești. După mine, dragostea creştinească faţă de aproape este un miracol imposibil pe pământ. Hristos a fost Dumnezeu. Adică ceea ce nu suntem noi. Să presupunem, de pildă, că eu aș avea o suferinţă adâncă; nimeni altul însă n-o să-și poată da seama vreodată cât sufăr, pentru că este altul, nu eu, și, în afară de asta, foarte rar întâlnești un om care să admită că semenul lui poate fi un martir (ca și cum ar fi cine știe ce titlu de nobleţe!). Și știi de ce nu vrea să admită? Pentru simplul motiv că, să zicem, miros urât, sau mutra mea i se pare stupidă, ori pentru că odată, nu mai știu când, l-am călcat pe picior. Și apoi, sunt suferinţe și suferinţe: o suferinţă umilitoare, pentru mine degradantă, cum ar fi, de pildă, foamea, poate mai degrabă să trezească mila cuiva; dacă însă suferinţa mea este de un ordin superior, bunăoară dacă, să zicem, aș avea de pătimit pentru o idee, prea puţini ar fi dispuși să-i dea crezământ și asta doar în cazuri extrem de rare, pentru că, uitându-se la mine, ar constata că n-am chipul pe care, după părerea lor, ar trebui să-l aibă omul sortit să sufere în numele unei idei. Și asta ajunge ca să-mi retragă pe loc bunăvoinţa lor și fii sigur că n-o fac din răutate, nu, câtuși de puţin! De aceea, cred eu, cerșetorii și, mai ales, boierii scăpătaţi n-ar trebui să scoată niciodată capul în lume, mulţumindu-se să ceară de pomană prin gazete. Teoretic, firește, poţi să-ţi iubești aproapele, dar numai așa, de la distanţă, niciodată însă când e-n preajma ta. Dacă totul pe lume s-ar petrece așa ca pe scenă, ca într-un balet, unde milogii apar costumaţi în zdrenţe de mătase și dantele rupte și cerșesc dansând cu cea mai desăvârșită graţie, atunci ai putea cel puţin să-i admiri. Să-i admiri, însă nu să-i și iubești. Dar cred că m-am cam întins la vorbă. Ţineam oricum să-ţi împărtășesc punctul meu de vedere. Aș fi vrut să-ţi vorbesc despre suferinţa

omenească în genere, dar poate că-i mai bine să ne limităm numai la suferinţele copiilor. În felul acesta, argumentaţia mea o să se reducă, probabil, cam la o zecime din ceea ce ar fi trebuit să fie, dar e mai bine totuși să ne oprim numai asupra copiilor. Este în dezavantajul meu, bineînţeles, dar n-are a face. În primul rând, copiii îţi sunt dragi, chiar dacă-i ai tot timpul lângă tine, chiar dacă-s nespălaţi sau urâţi (deși mi se pare că nu există copii urâţi). Și, pe urmă, nu-mi face plăcere să vorbesc despre adulţi nu numai pentru că sunt respingători și nu merită să fie iubiţi, dar și pentru că apasă asupra lor un păcat: acela de a fi mușcat din mărul oprit, de a fi ajuns astfel să cunoască binele și răul. Aș spune că și astăzi încă se mai înfruptă din mărul oprit. Pe când copilașii n-au apucat să se înfrupte din el și deocamdată nu au nici un păcat. Ţie îţi plac copiii, Alioșa? Știu că-ţi plac și sunt convins că mă înţelegi de ce nu vreau să-ţi vorbesc decât despre ei. Și dacă suferă atât de crunt pe lumea asta, este pentru că sunt sortiţi, probabil, să ispășească păcatele săvârșite de părinţii lor, atunci când au mușcat din măr; asta încă e o explicaţie metafizică, pentru care sufletul unui pământean nu poate avea nici o înţelegere. Nu se poate ca un nevinovat – un biet prunc neprihănit – să sufere pentru alţii. N-o să-ţi vină poate să crezi, Alioșa, dar să știi că-mi sunt nespus de dragi copiii. Să observi că tocmai oamenii cruzi, pătimași, sângeroși, ca de-alde noi, ăștia din neamul Karamazovilor, iubesc uneori din toată inima copiii. Vezi tu, copiii, cât sunt încă prunci, adică până pe la vreo șapte ani, bunăoară, se deosebesc teribil de oameni: parcă ar fi niște fiinţe complet diferite, înzestrate cu altă fire. Am cunoscut cândva un tâlhar care asasinase familii întregi de-a lungul carierei sale, pătrunzând pe furiș noaptea prin case să jefuiască și care, printre alte victime, înjunghiase și câţiva copii. Curios e însă că, la pușcărie, prinsese dragoste de ei. Tot timpul nu făcea decât să stea la fereastră și să se uite la copiii care se jucau prin curtea închisorii. Ba chiar îl obișnuise pe unul dintre ei – un

prichindel, uite, atâtica – să se apropie de ferestruica lui și cu timpul piciul ajunsese să se împrietenească cu el... Tu nu știi pentru ce îţi spun toate astea, Alioșa? Mă doare capul îngrozitor și nu știu de ce mă simt atât de deprimat...

— Ai un aer ciudat, se neliniști Alioșa, parcă nu ești în apele tale.

— Nu de mult, la Moscova, un bulgar mi-a vorbit, urmă Ivan Fiodorovici fără să-i dea ascultare, despre atrocităţile săvârșite de turci și cerchezi în Bulgaria de teama unei răscoale generale a slavilor; trec totul prin foc și sabie, violează femeile, omoară copiii, ţintuiesc prizonierii de garduri, petrecându-le cuie prin urechi, și-i lasă așa toată noaptea, ca a doua zi să-i atârne cu laţul de gât și așa mai departe; niște grozăvii că ţi se face părul măciucă. Am auzit spunându-se uneori că omul e crud „ca o fiară", ceea ce, după mine, este o nedreptate strigătoare la cer și o insultă pentru bietele jivine; nici o fiară de pe faţa pământului nu se poate compara în privinţa asta cu omul, a cărui cruzime aproape că atinge perfecţiunea. Un tigru se mulţumește să-și sfâșie și să-și înfulece prada, e tot ce știe el să facă. Nici prin minte nu i-ar trece, bunăoară, să ţintuiască oamenii de urechi, lăsându-i să se chinuie așa o noapte întreagă, chiar dacă ar putea s-o facă. Turcii, mai cu seamă, simt o voluptate deosebită să tortureze copiii, începând cu cei nenăscuţi pe care îi scot cu jungherul, spintecând pântecele ce i-a zămislit și sfârșind cu pruncii pe care-i aruncă în aer, ca să-i prindă apoi în vârful baionetelor, sub ochii mamei. Plăcerea lor cea mai mare era tocmai ca mama să fie de faţă la spectacol. Iată însă o scenă care mi s-a părut într-adevăr impresionantă. Închipuiește-ţi un sugar în braţele maică-sii, încremenită de spaimă în mijlocul unui grup de turci care au tăbărât peste ei în casă. Ce crezi că le dă prin gând ticăloșilor? Spune și tu dacă nu-i o figură grozavă: care mai de care mângâie pruncul și se hlizesc la el ca să-l facă să râdă și până la urmă reușesc,

mititelul începe să râdă. Atunci, unul dintre ei aţintește asupra lui pistolul de la o distanţa de o palmă. Băieţelul râde fericit și întinde mânuţele, dând să apuce jucăria aceea strălucitoare; în momentul acela bestia apasă pe trăgaci, slobozindu-i glonţul drept în faţă, și-i zdrobește căpșorul... Artistic, nu-i așa? Se zice că turcii se prăpădesc după dulciuri...

— De ce-mi spui toate astea, frăţioare?

— Știi ce cred eu? Dacă diavolul nu există și este numai o născocire a omului, atunci într-adevăr acesta l-a plăsmuit după chipul și asemănarea lui.

— Adică la fel ca pe Dumnezeu...

— Te pricepi să întorci vorba, cum zice Polonius în Hamlet, începu a râde Ivan. Gata, m-ai prins, n-am încotro, ba chiar îmi pare bine! Dar frumos mai trebuie să arate Dumnezeul ăsta al tău dacă omul l-a plăsmuit după chipul și asemănarea sa! M-ai întrebat de ce-ţi spun toate astea?... Vezi tu, sunt mare amator de curiozităţi, pe care-mi place să le colecţionez – fie că le găsesc prin ziare, fie că-mi notez ce mi se povestește, așa cum se întâmplă. Există, bunăoară, tot felul de anecdote picante, din care am reușit să-mi alcătuiesc o colecţie destul de frumoasă. Turcii, firește, nu puteau nici ei să lipsească, dar ei sunt de pe alte meleaguri. Cunosc însă unele cazuri autohtone, poate ceva mai interesante decât ale turcilor. Știi, la noi, bătaia, nuielele și biciul sunt la mare cinste, bătaia este ceva naţional; unde s-a pomenit la noi să ţintuiască cineva un om de urechi? Oricum, de, se cheamă că suntem europeni, dar nuielele, biciul sunt specialitatea noastră și pentru nimic pe lume n-am renunţa la ele! Se pare că în străinătate bătaia a ieșit din uz. Nu știu, poate acolo moravurile s-au îmblânzit, sau legile au fost în așa fel întocmite, încât nimeni să nu-și mai permită a croi bice pe spinarea cuiva, dar, ca să suplinească această lacună, oamenii au înlocuit bicele cu altceva, tot așa specific naţional, atât de specific, încât la noi ar părea absolut imposibil, deși se zice că ar fi început să prindă și

aici, mai ales de când cu prozelitismul religios din înalta societate. Am acasă o broșură încântătoare, tradusă din limba franceză, în care se povestește o întâmplare destul de recentă petrecută acum vreo cinci ani, când a fost executat la Geneva un criminal, un anume Richard, un tâlhar pare mi-se, de vreo douăzeci și trei de ani, care, înainte de a se urca pe eșafod, s-a pocăit, întorcânduse în sânul bisericii creștine. Numitul Richard era un copil din flori, pe care părinţii îl dăduseră de suflet, cam pe la vârsta de șase ani, unor ţărani de la munte, niște ciobani elveţieni, care-l luaseră să-l crească numai ca să-l pună la muncă. Băiatul crescuse, așadar, ca un pui de fiară, fără să fi învăţat nimic; ba, mai mult chiar, încă de când împlinise șapte anișori, ciobanii îl trimiseseră cu turma la păscut, pe ploaie și pe frig, aproape golaș și mai mult flămând decât mâncat. Nu mai e nevoie să-ţi spun că nici unuia dintre ei nu-i păsa de bietul copil și nu simţea nici un fel de mustrare de cuget, dimpotrivă, fiecare se socotea îndreptăţit să nu-i poarte de grijă, de vreme ce Richard le fusese dat pe veresie, așa, ca un lucru oarecare, și, deci, nu vedeau pentru ce ar fi obligaţi să-i dea de mâncare. Richard spune în mărturisirea lui că în anii aceia, aidoma fiului risipitor din Evanghelie, jinduia după lăturile pe care ciobanii le dădeau porcilor puși la îngrășat pentru vânzare; băiatul n-avea însă parte nici măcar de atât, și-l băteau de câte ori șterpelea din hrana pentru porci. Așa își petrecuse el copilăria și adolescenţa, până când, crescând și prinzând puteri, se apucase de furat. Sălbaticul își agonisea pâinea muncind cu ziua la Geneva, ca să cheltuiască tot câștigul pe băutură, trăia în rând cu drojdia societăţii și până la sfârșit a ajuns să asasineze un bătrân ca să-l jefuiască. A fost prins bineînţeles, judecat și condamnat la moarte. Prin partea locului sentimentalismul nu prea are căutare. În pușcărie, Richard a fost luat în primire de preoţi și de membrii diverselor asociaţii creștine, de tot felul de cuconiţe însufleţite de simţăminte filantropice și așa mai departe. L-au învăţat să citească și să scrie, i-au tălmăcit cuvântul Evangheliei

și atâta l-au catehizat și l-au dăscălit, l-au tocat la cap și i-au împuiat urechile, că până la urmă l-au făcut să-și mărturisească solemn crima."

„Ce-mi pasă mie că nu există vinovaţi și că sunt conștient de lucrul acesta! Eu am nevoie de răzbunare, altminteri simt c-am să mă distrug singur. Și răzbunarea asta să nu se înfăptuiască cine știe pe ce lume, undeva, în infinit, cine știe când, ci chiar aici, pe pământ, s-o pot vedea cu ochii mei! Am crezut în ea și vreau s-o văd cu ochii mei, iar dacă la ceasul acela s-ar întâmpla să fiu mort, vreau să mă scol din mormânt, căci mi-ar părea nespus de rău să se petreacă totul fără mine. Doar n-am suferit ca să îngraș cu fiinţa mea, cu ticăloșiile și suferinţele mele, pământul pe care va înflori armonia viitoare, ca să se bucure de ea mai știu eu cine! Vreau să văd cu ochii mei ciuta tolănindu-se alături de leu și victima îmbrăţișându-l pe cel care a înjunghiat-o. Vreau să fiu de faţă atunci când lumea va apuca să afle, în sfârșit, pentru ce a fost tot ce a fost înainte. Dorinţa asta stă la temelia tuturor religiilor de pe lume și eu sunt un om credincios. Dar copilașii, cum rămâne cu ei? Iată o problemă pe care eu, unul, îţi mărturisesc, nu mă simt în stare s-o rezolv. Îţi repet pentru a nu știu câta oară: există nenumărate probleme; eu însă m-am oprit numai asupra copiilor, deoarece în cazul lor lucrurile despre care ţi-am vorbit apar cu o limpezime incontestabilă. Ascultă, dacă toată lumea trebuie să sufere pentru a răscumpăra prin suferinţă acea nepieritoare armonie, ce caută aici copilașii, explică-mi și mie, te rog. În ruptul capului nu pot să înţeleg pentru ce sunt sortiţi să sufere și ei și de ce armonia trebuie neapărat plătită cu preţul suferinţelor lor? De ce trebuie să ajungă și ei băligar, să îngrașe cu făptura lor, spre binele nu știu cui, pământul pe care va înflori armonia viitoare? Îmi pot explica, bunăoară, solidaritatea întru păcat a oamenilor, după cum îmi pot explica și solidaritatea lor în răzbunare, dar

nu văd cum solidaritatea întru păcat se poate extinde și asupra pruncilor și dacă este adevărat că și ei sunt răspunzători, deopotrivă cu părinţii, pentru fărădelegile săvârșite de aceştia, așa ceva, crede-mă, depășește înţelegerea mea, e un adevăr ce nu aparţine acestei lumi! Probabil un mucalit ar putea să-mi riposteze că în orice caz pruncul va crește cu timpul și va săvârși la rândul său destule păcate, dar ce ne facem atunci cu băieţașul acela de opt anișori rupt în bucăţi de dulăi? O, Alioșa, zău, nu vreau să hulesc divinitatea! Îmi dau seama ce cutremurare va fi în tot universul când tăriile cerești și toată suflarea pământească își vor uni glasurile ridicând un imn de slavă, când tot ce este viu sau care a trăit cândva pe lume va striga: „Drept ești tu, Doamne, pentru că judecăţile tale s-au dat pe faţă!" Fiindcă atunci când mama se va îmbrăţișa cu călăul copilașului ei, cu cel care a asmuţit copoii asupra lui și câteșitrei, înlăcrimaţi, vor mărturisi în gura mare: „Drept ești tu, Doamne!", desigur, vom fi atins treapta cea mai înaltă a cunoașterii și totul se va lămuri. Ei, uite, aici este buba, tocmai cu gândul ăsta nu pot să mă împac! Și, cât timp mai sunt încă pe lume, mă grăbesc să iau măsuri. Vezi tu, Alioșa, dacă într-adevăr mi-o fi dat să apuc vremea aceea, sau dacă am să mă scol din mormânt atunci ca să mă conving cu ochii mei, în clipa când mama îl va îmbrăţișa pe gâdele copilului, se prea poate să strig și eu într-un glas cu ea: „Drept ești tu, Doamne!" Eu însă nici atunci n-aș vrea să fac asemenea mărturisire. Cât mai e timp, deci, caut să-mi iau toate măsurile de apărare și de aceea sunt hotărât să renunţ cu desăvârșire la acea supremă armonie. Fiindcă armonia aceasta nu merită nici măcar o lăcrimioară vărsată de bietul copilaș chinuit, care se bătea cu pumnișorii în piept într-o cușcă împuţită, rugându-se lui „Doamne, Doamne" și vărsând șiroaie de lacrimi, pe care nimeni, nimeni nu le-a răscumpărat! Nu merită, de vreme ce lacrimile lui au rămas nerăscumpărate. Și trebuie neapărat să se găsească o compensaţie, altminteri nu poate să existe armonie.

Dar cum, te întreb, în ce fel le răscumperi? Mi se pare un lucru imposibil. Răzbunându-le? La ce mi-ar folosi răzbunarea, ce să fac, oare, cu iadul în care sunt azvârliţi călăii, ce mai poate îndrepta iadul după ce aceștia au fost de-acum supuși la cazne și au murit în chinuri? Ce fel de armonie mai poate fi aceea, atâta timp cât admitem focul gheenei? Dorinţa mea e să iert și să îmbrăţișez pe toată lumea, nu vreau să mai pătimească nimeni. Iar dacă suferinţele copiilor sunt sortite să se adauge noianului de suferinţe necesare pentru răscumpărarea adevărului, declar de la bun început că tot adevărul lumii nu merită a fi plătit cu asemenea preţ. Nu vreau, în definitiv, ca mama să-l îmbrăţișeze pe ucigașul odorului ei, pe cel care a pus câinii să-l sfâșie! Fiindcă nu are dreptul să-l ierte! Din partea ei, n-are decât să-l ierte dacă vrea să treacă peste nemărginita durere a inimii ei de mamă, absolvindu-l pe călău; nu are însă nici un drept să-l absolve în numele copilului ei sfâșiat de copoi, nu are dreptul să-l ierte pe ucigaș, chiar dacă însuși copilul ei i-ar cere s-o facă! Și, dacă așa stau lucrurile, dacă nu-i e îngăduit să acorde această iertare, atunci unde mai este armonia? Există, oare, în toată lumea asta o singură fiinţă care să poată și care să aibă și dreptul de a ierta? Nu vreau să primesc deci armonia, din dragoste pentru omenire nu vreau s-o accept. Mai bine să rămân cu suferinţele nerăzbunate. Prefer să rămân nerăzbunat, chiar dacă nu am dreptate, fără a fi apucat să găsesc împăcarea sufletului meu mistuit de revoltă. Și apoi, cred că s-a pus un preţ exagerat pe această armonie, biletul de intrare e prea scump pentru punga noastră. De aceea mă și grăbesc să-l restitui. Și, dacă vreau să fiu un om într-adevăr cinstit, sunt dator să-l restitui cât mai curând. Ceea ce și fac. Asta nu înseamnă că nu accept existenţa lui Dumnezeu, Alioșa; mă mulţumesc doar să-i dau înapoi cu tot respectul biletul meu de intrare.

— Asta e răzvrătire... Murmură cu ochii în pământ Alioșa.

— Răzvrătire? N-aș fi vrut să aud din gura ta cuvântul ăsta, rosti Ivan apăsat. Crezi tu că ar putea cineva să trăiască tot timpul în răzvrătire? Ei uite, eu așa vreau să trăiesc. Te rog stăruitor să-mi răspunzi cinstit la o întrebare: închipuiește-ţi că ţi-ar fi dat să clădești cu mâna ta destinul omenesc spre fericirea tuturor, ca lumea să se poată bucura în sfârșit de liniște și pace, dar că, pentru a ridica această construcţie, trebuie neapărat, e absolut necesar să ucizi în chinuri o singură făptură plăpândă, bunăoară pe copilașul acela care se bătea cu pumnișorii în piept, să pui la temelia construcţiei lacrimile lui nerăzbunate. Spune, ai accepta în aceste condiţii să fii tu arhitectul? Mărturisește cinstit!

— Nu, n-aș accepta, rosti încet Alioșa.

— Ai putea să concepi că oamenii pentru care vrei s-o durezi ar accepta să primească o fericire ce-și trage obârșia din sângele nevinovat al micului martir și crezi tu că, primind-o, ei ar putea să fie pururea fericiţi?

— Nu, n-aș putea să concep așa ceva. Apoi, deodată i se aprinse o lumină în ochi: Frate, vorbi Alioșa în continuare, m-ai întrebat adineauri dacă există pe lumea asta o singură fiinţă care să poată și să aibă dreptul de a ierta? Fiinţa aceasta există, să știi și poate să ierte totul și să-i ierte pe toţi, da, da, pe toţi și toate pentru tot, fiindcă ea însăși și-a dăruit sângele nevinovat pentru toţi și pentru toate. Și tu o cunoști, ea este într-adevăr temelia clădirii de care vorbeai, către ea se vor ridica glasurile tuturor spre a-I spune: „Drept ești tu, Doamne, pentru că judecăţile tale s-au dat pe faţă!"

— Aha, El, unicul neprihănit și sângele Lui! Nu, nu L-am uitat, dimpotrivă, mă miram tot timpul că nu-L scoţi din sertar mai curând, potrivit bunului obicei al celor din tagma ta, care în orice discuţie se referă la El, în tot momentul. Am să-ţi spun ceva, Alioșa, dar să nu râzi; acum vreun an am compus un poem. Dacă mai poţi să pierzi încă zece minute, ţi-l povestesc.

— Ai scris un poem?

— A, nu, nu l-am scris! râse Ivan. În viaţa mea n-am îmbinat nici două rime. L-am plăsmuit numai și am căutat să-l memorez. L-am plăsmuit în focul inspiraţiei. Tu o să fii primul meu cititor, adică primul om care-l va auzi. Care autor s-ar îndura să piardă o asemenea ocazie unică? (Ivan zâmbi.) Să ţi-l povestesc sau nu?

— Te ascult.

— Poemul meu se numește Marele inchizitor.

Marele Inchizitor

Ivan creează această povestire a Marelui Inchizitor, gândit a fi un portret al lui Antihrist, inspirat însă de multe dintre ideile Bisericii Romano-Catolice, care a produs Inchiziția și toată ideea de calcul al păcatelor, îndepărtând adevăratul creştinism al inimii. Așadar, el plăsmuiește această idee revoluționară a unei dictaturi în care oamenii primesc pâine și circ, ba chiar e posibil să primească și un surogat religios, dar în realitate nu există viață veșnică și nici Dumnezeu. Iar oamenii sunt prostiți să rămână tăcuți...

„Apare acolo din senin, pe tăcute, fără să prindă nimeni de veste și totuși, oricât ar părea de ciudat, toată lumea își dă seama că este El. Pasajul acesta ar putea să fie cel mai frumos din tot poemul, căci arată cum se face că toţi L-au recunoscut.

Mânat de o forţă irezistibilă, poporul se strânge în preajma Lui, înconjurându-L; clipă de clipă, mulţimea sporește ţinându-se pas cu pas după Dânsul. Și-n vremea asta, El trece tăcut mai departe, cu același surâs plin de îndurare nemărginită. Soarele dragostei arde în inima Lui și razele Luminii, Cunoştinţei și Puterii, ce se revarsă din privirile Sale, răspândindu-se asupra gloatei, trezesc în sufletul fiecăruia o iubire plină de osârdie

pentru Dânsul. Cu braţele întinse, El îi binecuvântează pe toţi și simpla atingere a mâinilor Lui, sau chiar numai a veșmintelor Sale, are virtutea de a lecui orice beteşug.

„Tămăduiește-mă, Doamne, ca să te pot vedea la faţă!" strigă spre el un bătrân orb din născare, și-n aceeași clipă solzii ce-i acopereau ochii cad și orbul își recapătă vederea și poate să-L privească. Poporul plânge și sărută pământul pe care calcă El. Copiii îi aruncă flori în cale, cântând și preamărindu-l: „Osana! El este!" zboară din gură în gură zvonul prin mulţime. „Nu poate fi decât El!" Continuându-și drumul, El nu-și încetinește pașii decât în pridvorul Catedralei din Sevilla, unde tocmai fusese adus cu plânsete și jale un sicriaș alb în care se află o fetiţă de șapte ani, singura fiică a unui cetăţean de frunte din partea locului. Sumedenie de flori sunt presărate peste trupșorul neînsufleţit.

„Lasă, că El o să-ţi învie copila", îi strigă norodul mamei înlăcrimate. Parohul catedralei, care ieșise în pridvor să întâmpine sicriul, privește în jur mirat și se încruntă. Deodată, mama pruncului mort scoate un geamăt și se aruncă la picioarele Lui: „Dacă ești într-adevăr tu, trezește-mi la viaţă copila!" îl imploră femeia cu braţele întinse spre dânsul. Procesiunea de înmormântare se oprește în loc și racla este lăsată jos în pridvor, în dreptul lui. El își coboară ochii cu milă și buzele lui șoptesc din nou, abia auzit: „Talita, kumi!" și „fata s-a sculat". Copila se trezește, se ridică în capul oaselor din coșciug și se uită cu ochi mari, nedumerită, în jur. Un zâmbet i-a înflorit pe chip și încă mai ţine în mână buchetul de trandafiri albi cu care fusese așezată în sicriu.

Poporul freamătă și plânge cutremurat. Tocmai atunci se întâmplă să treacă prin faţa catedralei cardinalul, marele inchizitor. Este un bătrân de aproape nouăzeci de ani, înalt și drept, cu faţa suptă și ochii adânciţi în orbite, niște ochi în care încă mai tremură o licărire ușoară, ca o scânteie. O, de

astă dată cardinalul nu mai poartă odăjdiile fastuoase cu care l-au împodobit în ajun, în văzul mulţimii, în momentul când duşmanii credinţei romane piereau mistuiţi de flăcările rugului! Nu, acum nu are pe el decât vechea lui rasă călugărească, făcută din pânză groasă. În urma lui, la oarecare depărtare, păşesc ajutoarele şi servitorii lui, cu chipuri sumbre, straja lui „sfântă". Oprindu-se în faţa mulţimii, prelatul o cercetează din ochi de la distanţă. Vede tot: coşciugul depus la picioarele Lui şi copila înviată din morţi şi deodată se întunecă la faţă. Sprâncenele-i cărunte şi dese se încruntă, şi-n privirea lui scapără o lumină sinistră. Ridicând braţul, cardinalul face semn străjerilor să-L ia. Şi atât de mare este autoritatea lui, atât de strunit şi de plecat este poporul, deprins să i se supună fără a crâcni, încât gloata se dă în lături din calea lor şi, în mijlocul unei tăceri mormântale, gărzile pun mâna pe El şi-L duc. Ca la o poruncă, mulţimea se pleacă până la pământ în faţa bătrânului inchizitor, care o binecuvântează şi pleacă mai departe. Străjile coboară cu prizonierul în temniţa boltită, sumbră şi strâmtă din clădirea străveche, unde se ţin şedinţele tribunalului sfânt. Ziua se stinge şi întunecimile nopţii toride şi „neînsufleţite" învăluie Sevilia. Aerul e înmiresmat „de lauri şi lămâi".

În bezna groasă ce domneşte în închisoare, uşa de fier se deschide şi marele inchizitor, purtând o lampă în mână, pătrunde încet înăuntru. Este singur; uşa se închide la loc în urma lui. Bătrânul se opreşte în dreptul uşii, privindu-l lung, un minut sau două, drept în faţă. Apoi se apropie de El pe îndelete, pune lampa pe masă şi rosteşte:

„Tu eşti? Tu? Neprimind însă nici un răspuns, se grăbeşte să adauge: Taci, nu spune nimic. Ce ai putea să mai spui? Ştiu prea bine ce! Numai că Tu n-ai dreptul să mai adaugi nimic la cele mărturisite odinioară. De ce ai venit atunci să ne tulburi? Căci venirea Ta nu face decât să ne tulbure, cred că-Ţi dai seama. Ştii Tu însă ce o să se întâmple mâine? Eu nu Te cunosc şi nici nu

vreau să știu dacă ești Tu acela sau semeni numai cu el; oricum ar fi, mâine am să Te osândesc și am să Te ard pe rug, ca pe cel mai nelegiuit dintre eretici și ai să vezi atunci cum norodul, care azi ţi-a sărutat picioarele, la un singur semn al meu, se va repezi să adune tăciunii împrăștiaţi în jurul rugului tău spre a înteţi focul, știi tu asta? Da, poate că știi", răspunde tot el tulburat, dus pe gânduri, cu ochii pironiţi asupra deţinutului.

— Zău, nu pricep, Ivan, ce înseamnă asta... spuse zâmbind Alioșa, care-l ascultase tăcut până atunci. E numai o simplă fantezie sau e vorba de o eroare din partea bătrânului, de un absurd quiproquo.

— N-ai decât să alegi cea de-a doua alternativă, dacă-ţi place, râse Ivan și dacă realismul nostru contemporan a reușit să te acapareze în asemenea măsură, încât să nu mai poţi accepta nimic ce ţine de domeniul fanteziei, fie chiar un quiproquo, dacă vrei. Ce-i drept, continuă el râzând, bătrânul meu are nouăzeci de ani, și, cu ideea lui fixă, se prea poate să-și fi pierdut minţile. Cât îl privește pe deţinut, înfăţișarea lui avea într-adevăr prin ce să-l uimească. Dar tot așa de bine, în definitiv, ar putea să fie numai o halucinaţie, vedenia unui moșneag de nouăzeci de ani în pragul morţii, cu imaginaţia înfierbântată de autodafeul din ajun, căruia îi căzuseră jertfă o sută de eretici. La urma urmei însă, ce ne interesează pe noi dacă-i un quiproquo sau dacă-i vorba de o fantezie gratuită? Bătrânul trebuie să spună, în sfârșit, tot ce are de spus, tot ce a gândit în sinea lui timp de nouăzeci de ani, să dea în vileag tot ce a ţinut închis în el, în acești nouăzeci de ani.

— Și deţinutul? Nu spune nimic? Se mulţumește doar să se uite la bătrân și să tacă?

— E obligat în orice caz să tacă, răspunse Ivan, din nou cu zâmbetul pe buze. N-ai auzit ce i-a spus mai înainte bătrânul? Că n-are dreptul să mai adauge nici un cuvânt la cele

mărturisite odinioară. Dacă vrei, într-asta rezidă însăși esenţa catolicismului roman, așa cel puţin cred eu:

„Tu i-ai încredinţat totul papei și deci, în momentul de faţă, totul se află în mâna lui; tu nu mai ai deocamdată ce căuta printre noi, nu ne mai tulbura, măcar până ce va să vină vremea de apoi”. Asta o spun chiar ei și nu numai c-o spun, dar o aștern pe hârtie, cel puţin iezuiţii. Am citit cu ochii mei, scris negru pe alb, de teologii lor. „Mai ai tu dreptul oare să ne dezvălui fie și o singură taină a lumii din care vii?” Îl cercetează mai departe bătrânul, ca tot el să și răspundă până la urmă:

„Nu, nu mai ai dreptul acesta, fiindcă nu trebuie să mai adaugi nimic la cele mărturisite cândva, nici să le răpești oamenilor libertatea pentru care Te-ai luptat din răsputeri cât ai fost aici pe pământ. Orice lucru nou pe care l-ai vesti oamenilor ar atinge cumva libertatea lor de credinţă, căci ar lua înfăţișarea unui miracol, și, după câte știu, în urmă cu o mie cinci sute de ani pentru tine nu era nimic mai scump pe lume decât libertatea credinţei. Nu spuneai chiar pe vremea aceea: «Vreau să fiţi liberi cu adevărat»? Ai avut acum prilejul să-i vezi pe oamenii aceștia «liberi», rostește deodată bătrânul, zâmbind dus pe gânduri.

Ca să continue apoi, măsurându-l cu o privire încruntată pe captivul său: Da, să știi că ne-a costat scump treaba asta, dar acum, am ajuns, în fine, să ducem, în numele tău, la bun sfârșit misiunea noastră. Cincisprezece veacuri ne-am canonit cu libertatea asta, dar acum am isprăvit, da, da, am isprăvit o dată pentru totdeauna. Ce, nu crezi c-am isprăvit pentru totdeauna? Te uiţi la mine blând și nu vrei măcar să mă învrednicești cu un cuvânt de indignare? Cu toate astea, tocmai acum, poţi să mă crezi, acum, în momentul de faţă, oamenii poartă în ei mai adânc ca oricând înrădăcinată convingerea că sunt liberi, cu desăvârșire liberi, deși chiar ei ne-au oferit libertatea lor, depunând-o smeriţi la picioarele noastre. Asta e ceea ce am

izbutit noi să facem, dar, te întreb, asta e oare cu adevărat libertatea dorită de tine, libertatea pe care ai visat-o?”

— Tot nu pricep, îl întrerupse din nou Alioșa, e o ironie, vrea cumva să glumească pe socoteala Lui?

— Câtuși de puţin. Bătrânul e convins, dimpotrivă, că faptul de a fi sugrumat, în sfârșit, libertatea ca să-i fericească pe oameni este un merit al său și al ciracilor lui. „Fiindcă numai acum, i se destăinuie el (bineînţeles, e vorba de Inchiziţie), suntem în măsură pentru prima oară să ne gândim la fericirea oamenilor. Așa cum a fost el plămădit, omul e un răzvrătit din fire, dar crezi tu oare că răzvrătiţii pot avea parte de fericire? Ţi s-a spus răspicat, stăruie bătrânul, ţi s-a atras doar atenţia asupra acestui lucru, ţi s-au dat destule avertismente, pe care însă tu le-ai nesocotit deopotrivă, respingând singurul mijloc care putea să-i facă pe oameni fericiţi. Noroc că, plecând dintre noi, ai avut grijă să lași totul în seama noastră. Ne-ai hărăzit, ai întărit prin cuvântul Tău dreptul pe care ni l-ai încredinţat de a lega și dezlega totul și cred că n-ai de gând acum – sigur că da, nici nu poate măcar să-Ți treacă prin gând cumva să ne privezi de el! Atunci de ce ai venit să ne tulburi?”

— Cum adică, „Ți s-au dat destule avertismente și îndrumări”? întrebă Alioșa.

— Ei uite, tocmai ăsta e punctul principal asupra căruia caută să insiste cardinalul. „Înfricoșatul și preaiscusitul duh, duhul nimicniciei și al neființei – îl mustră mai departe bătrânul – strălucitul duh a grăit către tine în pustiu, și, după cum mărturisește Sfânta Scriptură, el a încercat să te «ispitească». E drept, ori nu? Există oare un adevăr mai deplin decât acela pe care el Ți l-a dezvăluit, punându-Ți cele trei întrebări, sau, precum spun Scripturile, cele trei «ispitiri» ale Tale, adevăr pe care Tu l-ai respins? Și totuși, dacă va fi avut loc vreodată pe lume o minune fără de seamăn, ea s-a întâmplat numai

și numai atunci, în ziua celor trei ispitiri. Căci în asta constă toată minunea, în faptul că cele trei întrebări au fost rostite. Dacă ne-am închipui bunăoară, să zicem, că întrebările puse de înfricoșatul duh ar fi pierit fără urmă în cărţi și c-ar trebui deci reconstituite cumva, plăsmuite din nou, alcătuite vorba cu vorbă, pentru a putea fi puse la locul lor în Scripturi și că în acest scop ar fi fost adunate laolaltă toate capetele luminate de pe faţa pământului – toţi dregătorii, cei mai de seamă păstori ai bisericii, învăţaţii, filosofii, poeţii – reîncredinţându-li-se misiunea de a născoci, de a formula trei întrebări, care nu numai să fie pe măsura unui eveniment de o însemnătate atât de mare, dar și să exprime în același timp în trei cuvinte, sau, mai bine zis, în trei poziţii pe înţelesul minţii omenești, întreaga istorie de mai târziu a umanităţii și a universului – crezi tu, oare, că tot acest areopag format din înţelepţii pământului ar fi în stare să dea în vileag ceva care să se asemuiască măcar pe departe prin forţă și prin adâncime cu cele trei întrebări pe care într-adevăr Ţi le-a pus atunci în pustiu puternicul și iscusitul duh? Aceste întrebări, miracolul prin care ele au ieșit la lumină dovedesc îndeajuns că aici avem de-a face nu cu inteligenţa omenească, a cărei soartă e pieritoare, ci cu o inteligenţă nepieritoare și desăvârșită. Fiindcă aceste trei întrebări, atât de strâns legate între ele, preconizează întreaga desfășurare de mai târziu a istoriei lumii, constituind totodată cele trei formule în care se îmbină toate contradicţiile istorice nerezolvate ale firii omenești. Pe vremea aceea era un lucru de care nimeni nu-și putea da seama chiar atât de precis, viitorul fiind încă învăluit în neguri; acum însă, după ce au trecut cincisprezece veacuri, vedem că în aceste trei întrebări era cuprins totul și că tot ce preconizaseră ele s-au adeverit în așa măsură, încât nu se mai poate adăuga sau înlătura nici o iotă.

Hotărăște deci singur cine avea dreptate: Tu sau acela care Ţi le-a pus? Amintește-Ţi prima întrebare, dacă nu cuvânt

cu cuvânt, cel puţin sensul ei: «Vrei să Te duci în lume așa, cu mâinile goale, făgăduind oamenilor o libertate pe care ei, în ignoranţa și becisnicia lor înnăscută, nu pot s-o înţeleagă, de care chiar se feresc, îngroziţi, fiindcă nu există și nici n-a existat vreodată nimic mai insuportabil pentru om și pentru societate decât libertatea! Vezi pietrele astea din acest pustiu dogorit de arșiţă? Poruncește ca ele să se facă pâini și omenirea întreagă, plină de recunoștinţă, va alerga pe urmele Tale ca o turmă ascultătoare, deși tot timpul va fi cu frica-n sân ca nu cumva, la un moment dat, să-Ţi retragi braţul întins și, o dată cu asta, să se isprăvească și pâinea dăruită de Tine». Tu însă n-ai vrut să-l lipsești pe om de libertate și ai respins o asemenea propunere, socotind că nu mai poate fi vorba de libertate, de vreme ce supunerea a fost cumpărată cu pâine. Drept care ai răspuns că omul nu trăiește numai cu pâine; știi Tu însă că în numele acestei hrane pământești duhul pământului se va ridica împotrivă-Ţi și, dând piept cu Tine, Te va birui și că atunci toată lumea îl va urma, strigând în gura mare: «Cine este asemenea fiarei, care a făcut să se pogoare focul din cer?»; știi tu oare că peste veacuri, omenirea va da glas prin gura înţelepţilor și a învăţaţilor săi că nu există pe lume crimă și, prin urmare, nu există nici păcat, ci numai flămânzi? «Dă-le mai întâi de mâncare și abia după aceea le poţi cere să respecte virtutea!» – va sta scris pe steagul celor care se vor scula împotriva Ta, nimicind templul durat de Tine. Pe ruinele templului tău se va zidi o altă clădire, un nou și înfricoșător Turn Babel; se va înălţa piatră cu piatră, cu toate că și el va împărtăși soarta celui dintâi, rămânând, ca și acela, neterminat; puteai totuși să-i scutești pe oameni de toată această trudă de prisos, să le cruţi o mie de ani de suferinţe, fiindcă, până la urmă, tot spre noi se vor îndrepta, după ce se vor fi canonit în zadar zece veacuri în șir să-și isprăvească turnul! Și atunci, ne vor căuta iarăși pe sub pământ, prin

catacombele în care vom sta ascunși (fiindcă ne va fi dat să fim din nou persecutaţi și schingiuiţi) și găsindu-ne în cele din urmă, vor ridica glasul spre noi: «Daţi-ne pâine, căci cei care ne-au făgăduit să pogoare focul din ceruri pentru noi nu ni l-au dat!» și noi vom izbuti să ridicăm până la capăt turnul început de ei, căci cine va da de mâncare mulţimii va apuca să-l ducă la bun sfârșit și noi vom fi aceia care o vom hrăni în numele Tău, amăgind-o în numele Tău. O, în vecii vecilor, fără noi, oamenii nu vor ajunge să-și astâmpere foamea! Toată înţelepciunea lumii nu va putea să le dea pâine atâta timp cât vor rămâne liberi; dar ai să vezi că, până la urmă, ne vor aduce singuri plocon libertatea și, depunând-o la picioarele noastre, ne vor spune: «Înrobiţi-ne, dar astâmpăraţi-ne foamea!»

Abia atunci vor înţelege în fine că libertatea și faptul de a avea pâine în realitate și cu prisosinţă, așa ca să ajungă pentru toată lumea, sunt două lucruri incompatibile, fiindcă în vecii vecilor oamenii nu vor fi în stare să împartă pâinea între ei! Și în același timp se vor convinge că niciodată nu vor putea fi liberi, fiindcă sunt slabi de înger, dedaţi la rele, becisnici și îndărătnici. Tu le-ai făgăduit pâinea cerească, dar, iarăși Te întreb, crezi într-adevăr că poate avea același preţ în ochii stirpei omenești, nevolnice, desfrânate și pururea nerecunoscătoare ca pâinea reală, pământească? Dacă, în numele pâinii cerești, se vor găsi câteva mii sau zeci de mii de suflete care să Te urmeze, cum rămâne cu milioanele și zecile de mii de milioane de făpturi omenești incapabile să renunţe la hrana pământească pentru cea făgăduită în ceruri? Sau Ţie nu-Ţi sunt dragi decât cele câteva zeci de mii de suflete mari și puternice, celelalte milioane – nenumărate, ca nisipul mării – de oameni slabi de înger, dar care Te iubesc cu adevărat, fiind menite să slujească doar ca un suport material celor puternici și oţeliţi? Nu, nouă ne sunt deopotrivă de dragi și cei slabi din fire. Deși nărăviţi și îndărătnici, până la urmă tot ei vor fi cei mai supuși.

Cuprinși de admirație, aceștia ne vor socoti niște zei, ca unii ce vom domni asupra lor – atât de înfricoșătoare li se va părea până la urmă libertatea! Dar noi vom căuta să-i convingem că nu facem decât să ascultăm de porunca Ta și că domnim în numele Tău. Îi vom înșela astfel din nou, de astă dată însă n-o să-Ţi îngăduim să vii printre noi. Și în același timp, înșelătoria aceasta va fi un nesecat izvor de suferinţă pentru noi, fiindcă vom fi mereu nevoiţi să minţim. Iată care este sensul primei întrebări ce Ți s-a pus atunci, în pustiu și iată ce ai respins în numele libertăţii pe care o preţuiai mai presus de orice. În ea sălăşluia ferecată taina cea mare a lumii acesteia.

Învrednicindu-Te să primești miracolul «pâinii», ai fi reușit să împlinești acea năzuinţă eternă a omului – și nu numai a fiecărui individ în parte, ci a întregii umanităţi – pururea dornic să știe în faţa cui trebuie să-și îndoaie genunchii! Fiindcă nu există pentru omul liber o grijă mai statornică și mai chinuitoare decât aceea de a afla mai degrabă în faţa cui se cuvine să se plece până la pământ. Numai că el vrea să se plece înaintea unei forţe indiscutabile, atât de indiscutabile, încât toată lumea s-o respecte, îndoindu-și genunchii în faţa ei. Căci, în primul rând, aceste fiinţe vrednice de plâns vor să găsească pe cineva în faţa căruia să se plece până la pământ, un om care să se ridice deasupra celorlalţi, în care să creadă lumea întreagă și căruia să i se închine toţi, absolut toţi. De la începutul începutului necesitatea de a generaliza supunerea a constituit preocuparea cea mai arzătoare a fiecărui om în parte, precum și a întregii umanităţi. Din pricina acestei necesităţi, oamenii s-au tăiat adesea cu săbiile. Și făurindu-și singuri zei, s-au ameninţat unii pe alţii: «Lepădaţi-vă de zeii voștri, strigau ei și veniţi de vă închinaţi celor care se află în mare cinste la noi, altfel, va fi vai și amar de voi și de zeităţile voastre!» și așa o să fie până la sfârșitul veacurilor. Chiar atunci când vor pieri toţi zeii de pe faţa lumii, vor continua totuși să îngenuncheze în faţa

idolilor. Și Tu ai știut asta, nu se poate să nu fi cunoscut această fundamentală taină a firii omenești și totuși, cunoscând-o, ai refuzat unica emblemă infailibilă ce Ţi s-a oferit și în virtutea căreia omenirea Ţi s-ar fi supus fără să crâcnească, emblema pâinii reale, pământești. Tu însă ai refuzat-o în numele libertăţii și al pâinii cerești. Am să-Ţi arăt acum ce ai făcut mai departe, iarăși și iarăși în numele libertăţii! Adevăr zic Ţie că sufletul omenesc nu cunoaște altă grijă mai chinuitoare decât aceea de a găsi cui să-i încredinţeze mai degrabă harul libertăţii cu care această nefericită făptură se naște pe lume. Numai aceluia însă care va izbuti să-i împace conștiinţa îi va fi dat să pună stăpânire și pe libertatea lui. Emblema ce Ţi s-a oferit o dată cu pâinea avea toţi sorţii de izbândă; dă-i pâine și omul ţi se va supune fără greș, e cea mai sigură chezășie; dar dacă în același timp cineva – nu tu, altcineva – s-ar întâmpla să-i prindă în mreajă conștiinţa, o, atunci, să știi, e-n stare să se lipsească până și de pâinea cu care îl îmbii și să-l urmeze pe acela care va fi izbutit să-i subjuge cugetul.

Aici, recunosc, dreptatea era de partea Ta. Taina existenţei umane nu constă în a trăi, ci în a ști pentru ce trăiești. Fără o noţiune precisă a rostului său pe lume, în vecii vecilor omul n-ar accepta să trăiască; mai curând și-ar face singur seama decât să-și ducă mai departe existenţa pe pământ, chiar dacă în jurul lui ar fi maldăre de pâine.

Asta este realitatea; dar ce s-a ales până la urmă? În loc să cauţi a pune stăpânire asupra oamenilor, îngrădindu-le libertatea, Tu te-ai străduit să-i desfășori cât mai larg fruntariile! Ai uitat, se vede, că omul preferă liniștea și chiar moartea libertăţii de a alege singur între bine și rău!

Fiindcă nu există ceva mai ademenitor pentru el decât libertatea conștiinţei, dar în același timp nu există ceva mai cumplit! Iar Tu, în locul unor principii temeinice, care ar fi statornicit o dată pentru totdeauna liniștea în conștiinţa umană,

ai ales tot ce poate fi mai ciudat, mai nedeslușit și mai vag, tot ce depășește puterile oamenilor, procedând așa ca și cum nu i-ai fi iubit câtuși de puţin.

Cine? Tocmai Tu, care ai pogorât pe pământ ca să-Ţi jertfești viaţa pentru ei! În loc de a căuta să le zălogești libertatea, Tu le-ai sporit-o și mai mult, aruncând pe veci chinuitoarea ei povară asupra împărăţiei sufletului omenesc. Ai vrut să ai parte de dragostea liber consimţită a omului, ai dorit ca el să te urmeze de bunăvoie, ademenit și subjugat de tine, de ideea Ta. În locul legii străbune, pe care se putea bizui din momentul acela, omul trebuia să aleagă cu inima slobodă ce este rău și ce este bine, având înaintea ochilor doar chipul Tău drept călăuză menită să-i îndrume pașii, dar cum de nu Te-ai gândit că, așezând pe umerii lui o povară atât de grea ca libertatea de a alege, până la urmă el va ajunge să pună la îndoială până și chipul Tău și să tăgăduiască adevărul propovăduit de Tine? Într-o bună zi oamenii vor mărturisi în gura mare că adevărul nu poate sălășlui în Tine, fiindcă era cu neputinţă să-i urgisească cineva atât de cumplit ca Tine, lăsându-i să se zbată într-o incertitudine atât de chinuitoare, cu atâtea griji pe cap și atâtea probleme fără dezlegare! În felul acesta, Tu însuţi ai pus la cale surparea împărăţiei Tale și n-ai deci nici un drept să arunci vina pe alţii.

Asta să fie oare, spune, ceea ce Ţi s-a oferit? În lume nu există decât trei forţe, unicele pe pământ, în măsură să înfrângă și să subjuge definitiv, în numele propriei lor fericiri, conștiinţa acestor becisnici răzvrătiţi. Și aceste forţe sunt miracolul, taina și autoritatea. Tu însă le-ai respins pe câteșitrele, rând pe rând, prin exemplul pe care Tu Însuţi l-ai dat. Urcându-Te pe streașina templului, preaiscusitul și înfricoșatul duh Ţi-a spus: «De ești Tu fiul lui Dumnezeu, aruncă-Te jos, căci scris este: El va porunci îngerilor săi să vegheze asupra Ta și ei Te vor ridica pe mâini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul Tău; numai

așa vei ajunge să afli de ești cu adevărat Fiul lui Dumnezeu și cât de puternică este credinţa Ta în Tatăl ceresc».

Tu însă l-ai ascultat până la capăt, dar ai refuzat să faci ceea ce-Ţi propunea el; n-ai vrut să Te lași dus în ispită și nu Te-ai aruncat jos. O, firește, ai fost într-adevăr plin de măreţie, superb ca un Dumnezeu! Dar crezi Tu oare că oamenii, seminţia aceasta slabă și răzvrătită, sunt zei? O, bineînţeles, în momentul acela Ţi-ai dat seama că dacă ai fi făcut un singur pas, o singură mișcare ca să Te arunci în gol, ar fi însemnat să-l ispitești pe Dumnezeu și să-Ţi pierzi totodată credinţa în el, așa încât, ajungând jos, Te-ai fi zdrobit de pământul pe care veniseși să-l izbăvești, spre bucuria preaiscusitului duh care încercase să Te ispitească. Dar încă o dată îţi spun: sunt oare mulţi pe lume ca Tine? Ai fost Tu în stare să crezi cu tot dinadinsul – fie chiar numai o clipă – că oamenii au atâta putere în ei ca să înfrunte asemenea ispită? Sau Îţi închipui cumva că firea omenească a fost în așa fel plămădită, încât prin însăși alcătuirea ei să respingă miracolul și că în momentele de cumplită răscruce, când sufletul lui este bântuit de cele mai grele și mai chinuitoare probleme, omul se poate mulţumi cu ceea ce inima sa are toată libertatea să aleagă? O, tu ai știut că eroismul faptei tale va fi pomenit în Scripturi și că va răzbate astfel prin veacuri până în vremea de apoi și în sinea Ta ai nădăjduit că, mergând pe urmele Tale, omul va rămâne alături de Dumnezeu, fără a mai avea nevoie de minuni. Cum de nu Te-ai gândit însă că, lepădându-se de minuni, el se va lepăda în același timp și de Dumnezeu, fiindcă, de fapt, nu-L caută pe Dumnezeu, cât mai ales minunile Sale? Și cum nu poate să trăiască fără minuni, omul va încerca să și le făurească singur, dând crezare miracolelor plăsmuite de el, închinându-se în faţa minunăţiilor săvârșite de vraci, în faţa farmecelor urzite de vrăjitoare, chiar dacă ar fi de o sută de ori un răzvrătit, un eretic sau un ateu. Tu nu Te-ai învrednicit să cobori de pe cruce când cei din jur își băteau joc de Tine și Te

aţâţau, strigându-Ţi: «Pogoară-Te acum de pe cruce, vom vedea și vom crede!» Tu nu Te-ai învrednicit să cobori, fiindcă nu voiai să-l câştigi pe om printr-o minune, așteptând o credinţă liber consimţită din partea lui, nicidecum prilejuită de un miracol. Ceea ce doreai Tu cu ardoare era o dragoste liberă, iar nu extazul unui rob fascinat de puterea ce i-a vârât pe veci frica în oase. Dar și de astă dată ai greșit, socotindu-i pe oameni mai presus de ceea ce se arată a fi în realitate, când ei nu sunt decât niște robi, cu toate că, așa cum au fost plăsmuiţi, în sufletul lor mocnește răzvrătirea. Privește în jurul Tău și judecă singur: au trecut cincisprezece veacuri, du-Te acum și vezi: cine sunt cei pe care i-ai înălţat până la Tine?

Îţi jur că omul este mult mai nevolnic și mai ticălos decât l-ai crezut Tu! Te poţi cumva bizui să facă ceea ce ai făcut Tu?

Preţuindu-l peste măsură, ai procedat ca și când n-ai fi avut nici cea mai mică îngăduinţă, fiindcă însemna să ceri de la el mai mult decât putea să dea – și cine? Tocmai Tu, care l-ai iubit mai presus decât pe Tine Însuţi! Dacă însă l-ai fi preţuit mai puţin și nu i-ai fi cerut decât ceea ce putea să-Ţi dea, ar fi simţit mai mult dragostea Ta, fiindcă nu l-ai fi îndatorat să poarte o povară chiar atât de grea. Omul este slab de înger și ticălos. Ce are a face că în momentul de faţă încearcă în tot locul să se răzvrătească împotriva puterii noastre, împăunându-se cu fapta lui? Mândria lui de răzvrătit este copilărească, mândrie de școlari ce-au pus la cale o revoltă în clasă, izgonindu-l pe învăţător. Bucuria lor va fi însă de scurtă durată și o vor plăti cu vârf și îndesat. Vor dărâma templele și vor îneca pământul în valuri de sânge. Dar până la urmă nu se poate să nu-și dea seama, în nerozia lor puerilă, că, deși s-au răsculat, sunt prea nevolnici ca să fie în stare a duce mai departe pe umeri povara propriei lor răzvrătiri. Și cu obrajii scăldaţi în lacrimi nătânge, vor recunoaște în sfârșit că cel care i-a plămădit, sădind în ei

sămânţa răzvrătirii, a făcut-o, fără doar și poate, numai în bătaie de joc. Vor mărturisi lucrul acesta cu deznădejdea în suflet și fiece cuvânt al lor va fi un cuvânt de hulă; hulind însă se vor simţi și mai nefericiţi, fiindcă prin firea lui omul nu se poate împăca totuși cu blasfemia și până la urmă va căuta să se răzbune pentru ea. Așadar, neliniște, tulburare și nefericire – cu asta s-au ales oamenii după toate suferinţele pe care le-ai îndurat în numele libertăţii lor!

Marele tău proroc, în viziunea lui alegorică, spune că i s-au arătat în faţa ochilor toţi cei care au luat parte la prima înviere și că erau câte douăsprezece mii cu totul din fiecare seminţie. Ca să fie atât de puţini, înseamnă că nici ei n-au fost oameni ca toţi ceilalţi, ci zei. Căci au aflat în ei destulă putere ca să poarte crucea și să vieţuiască zeci de ani în pustiu, flămânzi și goi, hrănindu-se cu ierburi crude și rădăcini; Te poţi mândri, firește, cu acești copii ai libertăţii, ai dragostei liber dăruite, cu sublima lor jertfă adusă de bunăvoie în numele Tău! Amintește-Ţi însă că aceștia erau doar câteva mii și toţi plămădiţi ca niște zei, pe când ceilalţi? Cu ce sunt vinovaţi oare ceilalţi, adică toţi cei nevolnici, care n-au fost în stare să facă ceea ce au izbutit a îndeplini cei căliţi din fire? Cu ce este vinovat un suflet plăpând dacă nu poate cuprinde asemenea haruri înfricoșătoare? Nu cumva Tu ai pogorât din ceruri numai în mijlocul celor aleși și numai pentru ei? Dacă-i așa, atunci la mijloc este o taină pe care mintea noastră n-o poate pricepe. Și dacă există într-adevăr o taină, atunci avem tot dreptul să vorbim în numele ei, mărturisind în faţa lumii că libertatea inimii de a alege între bine și rău nu înseamnă mare lucru, că totul e taina căreia oamenii sunt datori să i se supună orbește, chiar împotriva conștiinţei lor. Și chiar așa am și procedat. Am căutat să îndreptăm ceea ce ai făcut Tu, punând la temelia faptei Tale eroice miracolul, taina și autoritatea. Și oamenii s-au bucurat că sunt din nou mânaţi ca o turmă și că,

în sfârșit, inima lor a fost ușurată de povara unui dar funest care le adusese numai necazuri. Am avut ori nu dreptate să procedăm așa, propovăduind învăţătura aceasta oamenilor, spune?! Crezi oare că noi n-am iubit omenirea, de vreme ce am înţeles cu atâta umilinţă slăbiciunile ei și am căutat din toată inima să-i ușurăm povara, îngăduind firii sale nevolnice chiar și păcatul, cu condiţia ca să fie săvârșit cu știrea noastră? De ce atunci vii acum să ne tulburi? De ce mă privești în tăcere cu ochii Tăi blânzi, convins că dreptatea e de partea Ta? Mai curând aș vrea să Te văd mânios, nu-mi trebuie dragostea Ta, pentru că nici eu nu Te iubesc. De ce aș încerca să mă prefac? Nu-mi dau seama oare cu cine vorbesc? Știi dinainte tot ce aș avea să-ţi spun, o citesc în ochii tăi. Cum aș putea oare să ascund de Tine taina noastră? Poate că vrei totuși s-o auzi din gura mea.

Atunci ascultă: noi nu suntem cu Tine, ci cu el, asta este toată taina noastră! De mult nu mai suntem cu Tine, ci cu el, au trecut opt veacuri între timp. S-au împlinit opt veacuri de când am primit din mâinile lui ceea ce Tu ai lepădat cu indignare, darul din urmă, pe care el însuși Ţi l-a oferit atunci, când Ţi-a înfăţișat împărăţiile pământești. Noi am primit de la el Roma și spada cezarului, decretându-ne stăpânitorii pământului, singurii lui împăraţi, deși nici până în ziua de azi n-am apucat să ne desăvârșim lucrarea începută.

Dar cine-i de vină? O, într-adevăr, lucrarea e abia înfiripată, dar totuși s-a înfiripat. Va trece încă multă vreme până să fie dusă la bun sfârșit și până atunci lumea va mai avea încă multe de îndurat, dar în cele din urmă ne vom ajunge ţelul și vom fi cezari. Atunci ne vom gândi la fericirea omenirii. Și cu toate acestea, Tu ai fi putut să primești pe loc spada cezarului. Pentru ce ai respins acest ultim dar? Primindu-l, ai fi împlinit toate năzuinţele oamenilor pe pământ: le-ai fi dat un stăpân

căruia să i se închine, încredinţându-le propriile lor conştiinţe şi le-ai fi pus la îndemână mijlocul de a se uni cu toţii laolaltă într-un furnicar în care nu încap divergenţe, fiindcă necesitatea alăturării mondiale este cea de-a treia şi ultima pricină de frământare pentru oameni.

Umanitatea a dorit dintotdeauna să se organizeze într-o asociaţie unitară. Multe popoare au avut o istorie glorioasă, dar cu cât acele popoare se aflau la un nivel de civilizaţie mai înalt, cu atât erau mai nefericite, fiindcă simţeau mai adânc decât altele necesitatea asocierii tuturor oamenilor. Marii cuceritori, de talia unui Tamerlan sau Ginghis Han, au străbătut ca o vijelie pământul în dorinţa de a-şi întinde stăpânirea asupra întregului univers, dar şi ei, fie chiar inconştienţi, au exprimat aceeaşi nestăvilită aspiraţie a omenirii spre o asociere generală. Primind dominaţia lumii şi purpura cezarului, Tu ai fi întemeiat o împărăţie universală, statornicind în acelaşi timp pacea pe toată faţa pământului.

Fiindcă cine altul ar putea fi în măsură să stăpânească oamenii decât acela care le stăpâneşte cugetul şi în mâinile căruia se află pâinea lor? Noi am primit, aşadar, spada cezarului şi, o dată cu asta, fireşte, ne-am lepădat de Tine pentru a-l urma pe el.

O, vor mai trece încă veacuri de becisnică domnie a gândirii libere, a ştiinţei şi a antropofagiei, fiindcă, de vreme ce au început să ridice Turnul Babel fără noi, vor ajunge, în cele din urmă, la antropofagie. Abia atunci, fiara se va târî la picioarele noastre şi le va linge supusă, stropindu-le cu lacrimi de sânge. Şi noi o vom încăleca şi vom înălţa cupa, iar pe cupă va fi săpat cuvântul «Taină».

Atunci, numai atunci se va statornici împărăţia păcii şi a fericirii omeneşti. Eşti mândru de aleşii Tăi, dar Tu nu ai în jurul tău decât puţini aleşi, în timp ce noi vom ajunge să-i mulţumim pe toţi.

Și pe urmă, gândește-Te: câţi dintre cei aleși sau dintre cei puternici, care ar putea să fie cândva aleșii Tăi, nu vor fi obosit așteptându-te, câţi dintre ei nu-și îndreaptă și nu-și vor mai îndrepta încă forţele și ardoarea inimii spre un alt ogor, sfârșind prin a ridica steagul libertăţii lor împotriva Ta însuţi?

Dar cine altul decât Tine a înălţat acest steag? Pe când noi vom dărui tuturor fericirea și nimeni atunci nu se va mai răzvrăti, oamenii nu se vor mai căsăpi unii pe alţii, așa cum se căsăpesc în fiece clipă și în tot locul, acum, în numele libertăţii propovăduite de Tine.

O, noi vom izbuti să-i convingem că nu vor putea ajunge cu adevărat liberi decât atunci când vor renunţa de bunăvoie la libertatea lor în favoarea noastră și când ni se vor supune cu desăvârșire nouă! Vom avea oare dreptate sau vom rămâne de minciună? Se vor convinge însă că dreptatea e de partea noastră când își vor aminti în ce cumplită sclavie și în ce frământare îi împinsese libertatea Ta. Deplina independenţă, gândirea liberă și știinţa îi vor afunda într-o junglă atât de încâlcită și le vor pune în faţă asemenea miracole și taine atât de bine ferecate, încât unii dintre ei – cei răzvrătiţi și aprigi – își vor face singuri seama; alţii – și ei răzvrătiţi, dar nevolnici – se vor nimici unii pe alţii; iar restul – cei becisnici și nefericiţi – se vor târî la picioarele noastre mărturisind în gura mare; «Da, aţi avut dreptate, voi singuri stăpâniţi taina, de aceea ne-am întors la voi, izbăviţi-ne de noi înșine!»

Și astfel vor fi toţi fericiţi, milioane de făpturi omenești, toţi în afară de cei o sută de mii, în mâinile cărora se află destinele lor. Fiindcă numai noi, deţinătorii secretului, noi singuri vom fi nefericiţi. Vor fi mii de milioane de prunci fericiţi și o sută de mii de martiri care-și vor lua asupra lor povara blestemată a cunoașterii binelui și răului. Ei vor muri în pace, se vor săvârși din viaţă în numele Tău și dincolo de

mormânt nu vor găsi decât moarte. Iar noi vom păstra cu grijă secretul și, pentru fericirea lor, îi vom amăgi, făgăduindu-le o răsplată veșnică în ceruri."

Marele Inchizitor îi va „conduce cu bunăștiinţă pe oameni la moarte și la distrugere, amăgindu-i tot timpul, ca nu cumva să observe încotro sunt purtaţi, ca măcar pe parcurs sărmanii orbeţi să aibă iluzia fericirii."

Marele Inchizitor întreabă cum poți iubi umanitatea? Este ceva grotesc, o creatură de dispreţ, această ființă căzută? Poți avea grijă de ei și să le dai tot ceea ce dorești, dar cum îi poți iubi? Însă Hristos este Cel care iubește umanitatea.

Cursul 9
Revoluția

Introducere

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea realismul ia locul romantismului, socialismul științific înlocuiește socialismul utopic, ideea luptei de clasă este promovată de propagandiști ca Marx, iar industralismul, prin condițiile precare ale sistemului de fabrică, contribuie la neliniște și tulburări sociale. Revoluția încetează de a mai fi un apanaj al visătorilor și se cere trecerea la fapte.

În această prelegere vom prezenta cele mai radicale filosofii revoluționare, deși niciuna dintre acestea nu ne va dezvălui în întregime teologia Revoluției. Pentru a descifra sensul Revoluției trebuie să le vedem împreună și să le citim prin cheia creștinismului ortodox.

Activitatea diavolului devine din ce în ce mai evidentă, iar numele său începe să fie invocat (vezi Ivan Karamazov).

Revoluția de la 1848

Revoluția nu a avut consecințe politice imediate, dar a adus pentru prima dată spectrul roșu (al comunismului). „Manifestul Comunist” al lui Marx a apărut în ianuarie 1848,

chiar înainte de declanșarea revoluțiilor. Revoluția a debutat în Franța la 22 februarie, când demonstrațiile și întâlnirile politice au fost întrerupte. La câteva ore de la începutul protestelor, regele a părăsit Parisul. Reformatorii sociali s-au întâlnit pentru a organiza republica.

„În numai câteva ore monarhia a dispărut, iar în locul ei a fost proclamată republica social democrată.” (Nesta Webester). „Însă acum, oamenii care contribuiseră la declanșarea crizei erau confruntați cu munca de reconstrucție. Iar aceasta era ceva cu totul diferit. Una este să stai la birou în liniște și să scrii despre frumusețea revoluției și cu totul altceva să te afli în mijlocul unui oraș în fierbere unde izvoarele legii și ordinii au fost înnăbușite. Una este să discuți romantic despre suveranitatea poporului și mult mai puțin mângâietor pentru vanitatea cuiva să fie luat la rost de muncitori în carne și oase, care cer îndeplinirea promisiunilor făcute. Aceasta a fost experiența celor care au compus Guvernul Provizoriu la o zi după abdicarea regelui. Toți avocații revoluției sociale au dat acum cu nasul pentru prima oară de revoluție și le-a plăcut mult mai puțin decât atunci când au întâlnit-o pe hârtie.”

„Arborarea steagului roșu de către populație – descrisă de Lamartine ca un simbol al amenințărilor și dezordinilor – a produs teroare în inimile tuturor, cu excepția lui Louis Blanc. De-abia când Lamartine a ținut un discurs înflăcărat și a cerut mulțimii furioase să înlocuiască steagul roșu cu tricolorul, acesta din urmă a fost coborât, iar deputații au putut să se retragă la Hotel de Ville și să discute noua schemă de guvern.”

„În toată istoria Mișcării Muncitorești nu a existat o scenă mai dramatică decât cea care avea loc acum. În jurul mesei de consiliu stăteau oameni care în ultimii zece ani au hrănit entuziasmul poporului pentru principiile primei revoluții: Lamartine, panegiristul girondinilor, Louis Blanc, robespierristul,

Ledru Rollin, a cărui principală mândrie consta în asemănarea cu Danton."

„Dintr-odată ușa camerei de consiliu a fost deschisă, iar un muncitor a intrat cu arma în mână, fața convulsionată de furie, urmat de câțiva dintre tovarășii săi. Îndreptându-se spre masa unde stăteau tremurând demagogii, Marche, pentru că acesta era numele liderului delegației, a lovit podeau cu arma și a strigat cu putere: «Cetățeni, au trecut 24 de ore de când s-a înfăptuit revoluția. Oamenii așteaptă rezultatele. M-au trimis să vă spun că nu mai acceptă întârzieri. Doresc dreptul la muncă – dreptul la muncă, acum!»"

„La 24 de ore de la înfăptuirea revoluției, Noile Ceruri și Noul Pământ nu fuseseră încă create! Teoreticienii au făcut calcule fără să ia în considerare nerăbdarea uriașă a Poporului, au uitat că pentru mințile simple și practice a da înseamnă a da repede și acum; că schimbările sociale fundamentale reprezentate de Louis Blanc și Organizația sa a Muncii ca fiind o simplă problemă au fost acceptate de muncitori în același spirit lipsit de îndoială. Nu au ținut cont nici de greutățile imense provocate de reajustarea condițiilor de muncă, de timpul necesar pentru reconstrucția întregului sistem social, despre care Marche și tovarășii săi nu puteau avea nicio idee. Li s-a promis dreptul la muncă, iar organizarea gigantică pe care o presupunea acea formulă succintă trebuia realizată într-o zi și pusă în funcțiune dintr-odată.

Louis Blanc recunoștea că primul sentiment stârnit de auzul tiradei lui Marche a fost unul de furie. Ar fi fost mai potrivit dacă ar fi spus că era un sentiment de rușine. El, mai mult decât toți ceilalți, le-a arătat muncitorilor tărâmul făgăduinței, iar acum, când s-a dovedit a fi o iluzie, el, mai mult decât toți ceilalți, era vinovatul. Înainte de a promite trebuie să știi cum să aduci la îndeplinire și să aduci la îndeplinire fără întârziere.

În opinia muncitorilor, Lamartine era, se pare, principalul obstacol în calea cerinței lor pentru dreptul la muncă. De-a lungul întregii sale tirade, Marche și-a fixat ochii obraznici asupra poetului girondinilor. Scandalizat de această atitudine, Lamartine a dat un răspuns într-un ton categoric spunând că, și dacă ar fi amenințat cu o mie de morți, și dacă ar fi târât de Marche și tovarășii săi în fața tunurilor încărcate din stradă, tot nu ar semna un decret al cărui sens nu l-ar înțelege. Într-un final, trecând peste enervarea sa, a adoptat un ton mai împăciuitor și, punându-și mâna pe brațul muncitorului înfuriat, l-a rugat să aibă răbdare, arătându-i că oricât de legitimă ar fi cererea sa, o asemenea măsură precum organizarea muncii necesită timp pentru a fi elaborată, că în fața unui număr de atât de mare de probleme stringente guvernul are nevoie de timp pentru a-și formula proiectele, că toți oamenii competenți trebuie consultați...

Elocvența poetului a avut câștig de cauză și treptat furia lui Marche s-a stins. Muncitorii, oameni cinstiți atinși de sinceritatea evidentă a vorbitorului, s-au privit unii pe alții în ochi, întrebători, având o expresie de înduplecare, iar Marche, văzându-le atitudinea a strigat: Ei bine, da, vom aștepta. Vom avea încredere în guvernul nostru. Oamenii vor aștepta; vor avea trei luni de suferință în slujba republicii!

Au existat cuvinte mai jalnice în întreaga istorie a revoluției sociale? Precum strămoșii lor de la 1792, acești oameni erau gata să sufere, să se sacrifice pentru nou formata republică întruchipată pentru ei drept singura salvare a Franței, și, animați de acest nobil entuziasm, erau gata să aibă încredere în escrocii politici care i-au mânat cu promisiuni pentru a se revolta zadarnic.

Chiar în momentul în care Lamartine cerea răbdare, Louis Blanc, încă pornit să pună în aplicare teoriile sale netestate, s-a retras în golul unei ferestre, acolo unde, alături de Flocon și Ledru

Rollin, a scris decretul, bazat pe al 10-lea articol al Declarației Drepturilor Omului a lui Robespierre, prin care Guvernul Provizoriu promitea muncă garantată pentru toți cetățenii. Louis Blanc era probabil singurul dintre cei prezenți acolo care credea în posibilitatea împlinirii acestei promisiuni, însă în pofida neîncrederii lor, toți au semnat-o și în aceeași zi decretul a fost citit în public în tot Parisul.

Două zile mai târziu, Atelierele Naționale, care urmau să furnizeze locurile de muncă promise, au fost deschise sub conducerea lui Emile Thomas și a lui M. Marie. Rezultatul a fost, inevitabil, dezastruos. Munca necesară fiind insuficientă, muncitorii au fost trimiși de colo colo, de la un angajator la altul, au fost înființate slujbe inutile care s-au dovedit în mod necesar descurajante pentru cei implicați, în timp ce artizanii pentru care nu se găsea de muncă trebuiau să fie susținuți printr-un ajutor de șomaj. Această ultimă măsură, cea mai descurajantă dintre toate, a avut drept consecință atragerea în Paris a mii de muncitori din toată țara, chiar și din străinătate."

Idealismul muncitorilor

„De partea cealaltă, muncitorii s-au dovedit a fi în cea mai mare parte perfect rezonabili și raționali, cerând protecție din partea intermediarilor, o reducere a orelor de muncă la 10 sau 11 ore pe zi, motivând, poate justificat atunci, că zilele de muncă reprezentau 14 sau 15 ore. Astăzi, această motivație a fost pervertită în sistemul dezastruos în care, cu cât este ziua de muncă mai lungă, cu atât sunt mai puțini muncitori implicați, iar muncitorii ocupați câștigă un salariu care ar putea fi împărțit la un număr mai mare de oameni. De asemenea, au criticat munca în exces ca fiind o piedică în calea educației și a dezvoltării lor intelectuale.

În orice caz, fie că aveau sau nu dreptate în teoriile lor de economie politică, oamenii din Paris s-au dovedit a nu fi în niciun fel înclinați spre violență în timpul acestei crize. Oamenii nu au dorit vărsare de sânge și baricade, incendieri și distrugeri. Dacă ar fi să reducem sumar cererile lor, ei au vrut doar două lucruri: pâine și muncă. Ar fi putut fi formulată o cerere mai dreaptă? Și, după cum s-a exprimat Marche, erau gata să aștepte, să sufere, să se sacrifice nu doar pentru bunăstarea lor finală, ci pentru gloria Franței. Înșelați de vizionari, iluzionați de beneficiile primei Revoluții Franceze, nu au cerut o repetare a grozăviilor din trecut, ci au cerut doar să fie lăsați să muncească în liniște și fraternitate.

Astfel scriau vopsitorii de materiale către Guvernul Provizoriu la sfârșitul lui martie 1848:

«Cetățeni, noi, muncitorii vopsitori, vă oferim sprijinul nostru modest și vă aducem 2000 de franci pentru a vă ajuta în succesul nobilei voastre întreprinderi ... Cei care cred că ne vom întoarce la scenele sângeroase din istoria noastră să stea potoliți! Să stea potoliți! Nici războiul civil, nici războiul extern nu vor eviscera frumoasa noastră Franță! Să nu-și facă griji nici în privința Adunării Noastre Naționale, deoarece nu vor exista nici montaniarzi, nici girondini, să stea liniștiți și să fie ajutați să-i oferim Europei o imagină magică, să fie arătat că în Franța nu a existat violență în revoluție, că a fost doar o schimbare de sistem, că cinstea a înlocuit corupția, suveranitatea poporului și dreptatea – despotismul odios, forța și ordinea – slăbiciunea, fraternitatea – castele, tirania a fost schimbată de această formulă sublimă: Libertate, Egalitate, Fraternitate, progres, civilizație, fericire pentru toți și toți pentru fericire!»

Guvernul a început însă să adopte reforme utopice, iar oamenii din Paris și din provincie au început să se teamă de muncitori la fel cum se temeau de revoluționari. Louis Blanc a proclamat ca obiectiv dominația proletariatului.

Excluși acum din guvern în mod legal, revoluționarii au fost obligați să caute noi pretexte pentru a ațâța poporul. Motivul l-a reprezentat o revoltă în Polonia înăbușită fără milă de trupele prusace pe 5 mai. Muncitorii din Paris au fost chemați să se adune cu miile pentru a protesta împotriva acestei manifestări de autoritate arbitrară. Drept consecință, pe 13 mai, o demonstrație a 5000-6000 de oameni s-a îndreptat spre Place de la Concorde, strigând: «Vive la Pologne!»

Muncitorii din mulțime au venit cu bună credință să manifeste, așa cum li s-a spus, în favoarea Poloniei și nu aveau de gând să răstoarne Adunarea aleasă prin sufragiu universal. Dar, ca de obicei, agenții dezordinii s-au infiltrat în rândurile lor, oameni străini cu o înfățișare sinistră gata să ia fie partea poliției, fie a gloatei, pentru a provoca o răzmeriță, au apărut femei bine îmbrăcate, nu din popor, care incitau oamenii la violență.

La podul de la Concorde demonstranții păreau că ezită, dar Blanqui, care s-a pus pe sine în fruntea manifestanților, a strigat cât a putut de tare „Înainte!" și toată masa de oameni a luat-o spre palatul ocupat acum de Adunare. Numărul mic al soldaților din Garda națională s-a dovedit incapabil să oprească valul de 150.000 de bărbați și femei, care împingeau cu o asemenea forță încât mulți au murit striviți la intrarea în palat.

În acel moment Lamartine, mai curajos decât predecesorii săi revoluționari de la 1792, a ieșit în fața Adunării și i-a înfruntat pe oameni.

«Cetățene Lamartine, am venit să citim o petiție în Adunare, o petiție în favoarea Poloniei», a spus unul dintre lideri.

«Nu veți trece», a răspuns categoric Lamartine.

«Dar cu ce drept ne împiedici să trecem? Noi suntem poporul. Prea multă vreme ai amăgit poporul cu fraze

meșteșugite. Oamenii vor și altceva pe lângă fraze, ei vor să meargă ei înșiși în Adunare și să-și facă dorințele cunoscute.»

Cât de adevărat s-a dovedit cuvântul rostit în acel moment de o voce din mulțime: «Nefericiților, ce faceți? Dați înapoi cu un secol cauza libertății!»

În zadar au încercat cei care au stârnit revolta să o oprească. În timp ce mulțimea tot presa înainte spre holul Adunării, Thomas, Raspail, Barbes, Ledru Rollin, Buchez, Louis Blanc se chinuiau să-și facă auzite vocile în căldura sufocantă a zilei de mai și în mirosul gloatei. Aflat la masă, Louis Blanc a afirmat că poporul prin țipetele sale și-a încălcat propria suveranitate.

Poporul a răspuns prin strigătele «Trăiască Polonia!», «Trăiască organizația muncii!»

Atacat cu arma inventată de el, Louis Blanc a fost redus la neputință. Nu teoreticianul era acela care îi amețea pe oameni cu cuvintele pe care ei le cereau, ci Blanqui, omul de acțiune, instigatorul la violență și la mânie.

«Blanqui! Unde este Blanqui? Îl vrem pe Blanqui!» strigau mulțimile. Și dintr-odată, înălțat pe umerii mulțimii, a apărut figura ciudată a celebrului agitator: un om mic, cocârjat prea devreme, cu ochi sălbatici, în care se vedeau săgeți de flăcări izvorâte din niște orbite îngropate adânc într-o față cu o paloare bolnavă, cu părul negru tuns ca un călugăr, având surtucul negru încheiat până la întâlnirea cu cravata neagră, mâinile ascunse de mănuși negre. La apariția acestei figuri sinistre s-a așternut o tăcere asupra mulțimii.

Modelându-se după starea audienței, Blanqui a ținut o tiradă cerând ca Franța să declare imediat război Europei pentru izbăvirea Poloniei – cu adevărat o măsură ciudată pentru a ușura nemulțumirea publică din Paris!

Între timp, Louis Blanc, având un steag polonez în mâini, facea eforturi curajoase să-și recâștige popularitatea. Un discurs elocvent despre suveranitatea poporului a avut efectul scontat

și printre strigătele «Trăiască Louis Blanc! Trăiască republica socială și democratică!» a fost la rândul său purtat în glorie pe umerii poporului. Dar emoția momentului s-a dovedit prea mare pentru un trup atât de fragil. Louis Blanc, cu fața asudând de transpirație a încercat în van să vorbească publicului, dar din buzele sale nu s-a auzit nimic și, lăsat în cele din urmă jos, a leșinat pe un scaun.

Băncile au început să se prăbușească sub greutatea din ce în ce mai mare a oamenilor, iar un container cu apă a inundat coridorul.

În acest moment, Huber, care la rândul său picase într-un leșin îndelungat, și-a recăpătat dintr-odată firea și urcându-se la tribună a declarat cu o voce de tunet că Adunarea a fost dizolvată în numele poporului.

În aceeași clipă, Buchez a fost îndepărtat de la locul său, Louis Blanc a fost împins de mulțime pe esplanada Invalizilor, Raspail a căzut leșinat pe peluză, Sobrier a fost purtat în glorie de muncitori, iar Huber a dispărut.

După care a urmat reacția inevitabilă. Trupele sosite au dispersat mulțimea, Barbes a fost arestat, Louis Blanc cu părul vâlvoi și hainele rupte a reușit să scape de Gărzile Naționale și s-a refugiat în Adunare, unde s-a trezit că este asaltat de țipete de indignare: «Mereu vorbești doar de tine! Nu ai inimă în tine!»

În timpul acestor scene extraordinare desfășurate la Adunarea Națională, o altă mulțime de 200 de oameni a invadat Prefectura Poliției, unde Caussidi, urmând exemplul lui Potion de la 10 august, a rămas ascuns așteptând să vadă în ce direcție se mișcă lucrurile înainte de a face o mișcare. Confruntat de o mulțime furioasă de revoluționari, nefericitul Caussidi, aflat până atunci în avangarda revoluției, a început să vorbească de autoritate constituțională și l-a amenințat pe un rebel că îl străpunge cu sabia.

Cu ajutorul Gărzii Republicane, Prefectura Poliției a fost în cele din urmă evacuată și peste tot prin Paris trupele au început să restabilească ordinea.

«Represiunea nu are milă deoarece atacul a fost îngrozitor», scria Contesa d'Agoult. Sunt cuvinte care ar trebui să fie veșnic în mintea creatorilor de revoluție. Cu cât mai groaznică revolta, cu atât mai groaznică trebuie să fie rezistența, iar anarhia nu sfârșește în altceva decât în despotism.

Chiar și liderii revoluționari sunt obligați să admită consecințele reacționare ale evenimentelor de la 15 mai. În ceea ce-i privește pe oamenii înșiși, care sunt întotdeauna impresionați de desfășurarea autorității, ei iau partea învingătorilor. Pe 16 mai, când conjurații arestați se îndreptau spre Vincennes, au auzit, în timp ce treceau prin foburgul St. Antoine, înjurăturile bărbaților, femeilor și copiilor, care în pofida căldurii extreme din acea zi au urmărit căruțele cu sudalme pe buze până la primele case din Vincennes.

Dar această repulsie din partea poporului a fost doar ceva de moment. Nu a trecut mult până când socialiștii și-au recăpătat influența asupra poporului. În alegerile care au urmat pe 5 iunie, Pierre Leroux, Proudhon și Caussidi au câștigat, iar situația a devenit și mai complicată prin alegerea lui Louis Napoleon Bonaparte.

Acum s-au dezvăluit pentru prima dată planurile imperialiste ale bonapartiștilor. Acum s-a auzit pentru prima dată strigătul «Trăiască Împăratul!». Liderii acestei facțiuni și-au dat seama, la fel ca și socialiștii, că răsturnarea guvernului trebuie efectuată de o insurecție populară, iar armele obișnuite ale urii de clasă au fost folosite de ambele tabere cu o lipsă de scrupule identică.

La alegeri, majoritatea a fost obținută de monarhiști! Timp de trei zile în iunie, toate partidele au fost în stradă, iar Gărzile Naționale au măturat cu toate.

Apoi au urmat trei zile înfricoșătoare, de la 22 iunie până pe 25. Au fost ridicate din nou baricade în stradă și s-a declarat război până la moarte republicii. Ca de fiecare dată în fiecare izbucnire a Revoluției Mondiale, tabăra insurgenților era compusă din elemente războinice, toate hotărâte să distrugă ordinea existentă și animate de idealuri contradictorii.

Nebunia maselor stârnite de membrii cluburilor a atins acum apogeul. În timp ce Barbes încerca în zadar să țină un discurs de la tribună a fost asaltat de un grup de nebuni, care se amenințau unii pe alții cu pumnii strânși, făcând de neauzit vocea oratorului.

Pentru a spori dezordinea, revolta a inclus, pe lângă muncitori ajunși la disperare din cauza foametei, un număr de oameni cinstiți și creduli prostiți de agitatori: comuniști care visau la o utopie, deși în rândul lor fiecare avea propriul sistem și era în dezacord cu toți ceilalți; legitimiști care cereau restaurarea dinastiei de Bourbon în persoana Ducelui de Chambord; bonapartiști partizani ai regenței; și, în cele din urmă, scursura tuturor partidelor, condamnați și ratați; într-un cuvânt, dușmanii societății, oameni mânați de instinct spre ideile de revoluție, furt și jaf.

Împotriva acestei revolte îngrozitoare, trupele regulate întărite cu Gărzile Naționale aduse de peste tot din Franța au dovedit o determinare absolută și, pe 26 iunie, după lupte sângeroase care au lăsat nu mai puțin de 10.000 de morți în Paris, tulburările s-au potolit. Revoluția s-a răspândit în Germania, Austria, Italia, Anglia și Spania, dar a fost reprimată peste tot. Apoi a venit Marx și a organizat Partidul Revoluției pentru a realiza o revoluție de succes.

În Franța, Napoleon a preluat rapid puterea și a organizat alegeri. Toți oamenii din Franța au votat și s-au pronunțat covârșitor, șapte milioane față de 700.000 pentru a-l înscăuna împărat, ceea ce arată ce credeau oamenii atunci când aveau

șansa să aleagă. Cineva a întrebat: De ce l-ați ales pe Napoleon, ce are special? Răspunsul a fost următorul: Cum puteam să nu-l votez pe Napoleon, după ce am fost cu Napoleon (strămoșul său) în Rusia?”

Marx și Engels

Așadar, acum îi vom analiza pe socialiștii și anarhiștii sfârșitului de secol XIX, oamenii care au pregătit istoria secolului XX.

Prima figură pe care o vom descrie succint este Marx, cel care, alături de Engels, a pus bazele marxismului pe care-l vedem azi în Rusia. Engels însuși era un proprietar de fabrică din Manchester care trăia în Anglia. Marx era un gazetar evreu care, din câte se pare, nu a muncit mai deloc toată viața sa, era mereu agitat de idei revoluționare și se gândea în permanență cum să aducă la îndeplinire revoluția. În anul 1844 cei doi s-au întâlnit la Paris și au aderat la Liga Comunistă, un mic grup secret de revoluționari asemănător „Grupului celor cinci” despre care am citit în Dostoievski. Potrivit lui Engels, acest grup mic nu reprezenta în fapt altceva decât o filială germană a societăților secrete franceze. Grupul a încercat să se infiltreze în alte grupuri, producea materiale de propagandă și lucra asupra dezvoltării unui sistem de succes.

În 1848, chiar înainte de izbucnirea revoluției, Marx a publicat „Manifestul Comunist” în care le spunea „proletarilor din toată lumea să se unească” și să-și arunce lanțurile. În tot decursul vieții sale nu a fost niciodată preocupat de muncitori, deoarece muncitorii au fost întotdeauna mult mai conservatori. Era interesat doar în a face ca acest grup să fie cât mai nemulțumit cu putință, iar apoi să folosească această nemulțumire pentru a schimba guvernul cu unul care i-ar pune în aplicare principiile sale.

Principiile sale proveneau din surse diferite. Bineînțeles, principala inspirație era Revoluția Franceză și socialiștii idealiști – mai târziu s-a poziționat împotriva lor, deoarece aceștia nu erau științifici – ideile sale milenariste provenind direct de la ei. Apoi a fost influențat de ideile economiștilor britanici ai timpului, deși majoritatea dintre ei și-au abandonat ulterior aceste concepte, deoarece erau nerealiste. Marx însă a preferat să le preia pe primele, cele care au fost abandonate ulterior. O altă înrâurire asupra sa a reprezentat-o filosofia idealistă germană, în special Hegel și ideea lui despre marșul lui Dumnezeu prin istorie, cu singura diferență că Marx a renunțat la Dumnezeu. În realitate, spuneau că l-au descoperit pe Hegel stând cu capul în jos, iar ei l-au așezat cum trebuie îndepărtându-L pe Dumnezeu; au transformat sistemul dialectic în materialism dialectic sau, cu alte cuvinte, explicau tot ceea ce se întâmplă în lume printr-un fel de „providență" care acționează în istorie, doar că fără Dumnezeu: un fel de cauze care nu puteau fi inversate. Este ceea ce le dă comuniștilor încrederea că se află de partea bună a istoriei, pentru că, pur și simplu, lucrurile trebuie să se îndrepte în acea direcție, acesta fiind felul în care funcționează lumea.

Aceste idei erau atee, materialiste și foarte naive: știința ne oferă răspunsul la orice problemă. În sine, este o filosofie extrem de prostească și nu există nimic care să merite crezut. Forța lui Marx provine din pasiunea de a răsturna ordinea existentă. Țapul său ispășitor a fost burghezia, clasa de mijloc, pe care o acuza că îi transformă pe muncitori în sclavi personali.

Revoluția intră acum într-o nouă fază: înainte, burghezia dorea să răstoarne aristocrația și monarhia; acum, se presupune, clasele mai de jos doresc să răstoarne burghezia. El muncea să dezvolte o conștiință de clasă, astfel încât muncitorii să urască burghezia și viceversa. Într-o bună măsură a reușit în întreprinderea sa, pentru că în revoluția care a urmat au avut loc

scene foarte violente din cauza suspiciunii reciproce a acestor două grupuri.

În anul 1864 un grup de organizații muncitorești s-au întâlnit la Londra pentru a forma ceea ce s-a numit Prima Internațională. Marx a preluat conducerea și s-a folosit de această platformă pentru a-și face cunoscute ideile sale. Oricine nu era de acord cu ideile sale devenea un dușman căruia i se opunea cu fanatism. Era practic împotriva tuturor, inclusiv a majorității muncitorilor, deoarece nu erau de acord cu filosofia sa. Încetul cu încetul a reușit să-i dea afară din această Internațională pe toți cei care erau împotriva ideilor sale. De asemenea, îi ura pe țărani. Îi ura și pe proletari, pe care îi numea „lumpen proletariat", proletariatul în zdrențe. Nu iubea pe nimeni. Din acea epocă, în special anii 80 și 90 ai secolului al XIX-lea, a început organizarea și dezvoltarea diverselor partide socialiste. Acela este momentul în care s-a format Partidul Comunist Rus.

Bakunin

Al doilea gânditor asupra căruia ne vom opri este (Mihail) Bakunin. Marx a trăit între 1818 și 1883, Engels între 1820-1885, iar principalul obiectiv al lui Engels a fost de a-l susține pe Marx și de a fi de acord cu ideile sale. Marx avea o inteligență remarcabilă.

Pe de altă parte, Bakunin reprezintă un cu totul alt soi de gânditor. A trăit între 1814 și 1876. Provenea din nobilimea rusă, era foarte inteligent și foarte puturos. Își petrecea zilele în pat, a mers și la școala de ofițeri pentru o vreme, dar nu a reușit să o termine deoarece era foarte leneș. S-a preocupat de filosofie și a devenit într-un final un revoluționar profesionist.

Împrumuta în mod constant bani pentru a merge dintr-un oraș în altul și a stârni o revoluție. Într-una din călătoriile

sale în străinătate s-a împrietenit cu Marx, iar acesta din urmă a văzut imediat ce energie revoluționară uriașă avea Bakunin, deoarece era mânat de ura sa pentru vechea ordine. Ca urmare, a încercat să-l folosească pentru propriile sale scopuri.

„În mod limpede și-a dat seama de importanța rusului ca o uriașă forță dinamică care trebuie folosită și apoi îndepărtată după ce nu mai are nicio utilizare."

Ceea ce trebuie să înțelegem este că puterea marxismului constă în ură. Când Lenin a venit la putere a fost complet crud, fără milă, ucigaș absolut, hotărât să distrugă totul. Există o descriere a întâlnirii dintre Bakunin, care pe atunci era încă tânăr, avea 29 de ani, și Marx, în 1844, la Paris.

„Cu Marx ne cunoaștem de mult. L-am întâlnit pentru prima dată la Paris în 1844... Eram mai degrabă prieteni buni. Pe atunci el era cu mult înaintea mea în ceea ce privește ideile revoluționare, cum se întâmplă de altfel și astăzi, când nu este avansat, dar incomparabil mai învățat decât mine."

Marx studiase toate aceste filosofii și sisteme, însă Bakunin era doar instinctiv.

„Nu știam nimic în acea perioadă de economie politică, nu scăpasem încă de abstracții metafizice, iar socialismul meu era doar intuitiv. El, deși era mai tânăr decât mine, era deja un ateu, un materialist educat și un socialist profund. Tocmai în această perioadă el și-a elaborat primele fundații ale sistemului său. Ne vedeam destul de des, pentru că îl respectam foarte mult datorită cunoștințelor și abnegației sale, serioasă și împătimită, deși întotdeauna amestecată cu orgoliul personal, pentru cauza proletariatului. Căutam întotdeauna să discut cu el, pentru că aveam mereu de învățat, iar conversația era strălucitoare, asta când nu era animată de meschinării, ceea ce, din păcate, se

întâmpla mult prea des. Cu toate acestea între noi nu a existat niciodată o apropiere mai deschisă. Temperamentele noastre nu lăsau să se întâmplă așa ceva. M-a numit un idealist sentimental și avea dreptate. Eu i-am spus că este un om vanitos, perfid și șiret, și am avut dreptate la rândul meu."

În anul 1848 a izbucnit revoluția în Franța și Bakunin a dorit să se implice. Unul dintre tovarășii săi socialiști francezi l-a descris astfel: „Ce om! În prima zi a revoluției s-a dovedit o comoară. În a doua s-a dovedit a fi bun doar pentru a fi împușcat!"

Nu-i păsa de ideile revoluției, ci îl mișcau doar energia și puterile demonice care erau dezlănțuite. Avem o descriere a felului în care s-a comportat în timpul revoluției de la 1870. Însă, mai înainte, vom cita dintr-o relatare privind Revoluția de la 1848.

După prima vizită la Paris, în timpul Revoluției de la 1848, el a fost trimis apoi cu o misiune în țările din estul Europei pentru a face să izbucnească și acolo revoluția. A mers în Rusia apuseană, apoi a ajuns la Praga, ulterior la Dresda unde, în cele din urmă, a fost arestat și trimis înapoi în Rusia de autoritățile germano-austriece. A fost închis la Fortăreața Sf. Petru și Pavel, iar contele Orloff l-a vizitat și l-a rugat să scrie către împărat o mărturie a greșelilor sale la fel cum ar scrie unui duhovnic. Bakunin a fost de acord. Nicolae I a citit-o și a spus: „E un băiat curajos, cu mult spirit, dar este periculos și trebuie ținut închis".

Era o caracterizare realistă. Cu toate acestea, a reușit să evadeze și a ajuns la Londra. După ce noul împărat Alexandru al II-lea a citit confesiunea sa și a văzut că nu există niciun fel de pocăință, Bakunin a fost prins din nou și trimis în Siberia, de unde a scăpat, iar apoi a trecut prin Asia și America pentru a ajunge la Londra. De atunci încolo și-a petrecut cea mai mare parte a timpului la Londra, în Italia și în Europa Occidentală.

A fondat diverse societăți secrete și și-a făcut un discipol, un anume Neceaev, un tânăr care s-a numărat printre cei mai nemiloși nihiliști ai acelor vremuri. Bakunin era cuprins de febra revoluționară, iar în anii 1860 era înconjurat de conspiratori de toate naționalitățile, muncea mereu la comploturi noi, încerca să pornească revoluții peste tot, încerca să-i facă pe polonezi să se ridice împotriva stăpânirii.

Herzen, liberalul, l-a descris astfel atunci când l-a văzut la Londra:

„Bakunin și-a redescoperit tinerețea. Era în elementul său. Nu erau doar zgomotul revoluției, sunetele cluburilor, tumultul străzilor și al locurilor publice, nici măcar baricadele care reprezentau fericirea sa. Iubea de asemenea agitația din ziua precedentă, munca de pregătire, viața de agitație devenită neîntreruptă prin conferințe, prin acele nopți fără somn, prin negocieri și discuții, rectificări, cerneală chimică, cifre, semne secrete agreate dinainte."

Herzen, care lua revoluția mult mai în serios, a adăugat că Bakunin „se entuziasma ca un copil ce trebuie să pregătească bradul de Crăciun". Cu alte cuvinte, nu era neapărat foarte serios, dar avea această patimă revoluționară, foarte utilă pentru cei care doresc să răstoarne guverne.

Neceaev, tânărul anarhist, a fost la început un discipol al lui Bakunin. După care Bakunin a început să-și dea seama că era în fapt mult mai revoluționar decât el bănuia. L-a ajutat pe Bakunin compună un manifest intitulat „Catehismul Revoluționar", unde printre altele scrie:

„Revoluționarul nu trebuie să lase nimic să intervină între el și opera sa de distrugere ... Pentru el nu există decât o singură plăcere, o singură consolare, o singură răsplată, o

singură satisfacție – succesul revoluției. Noapte și zi trebuie să aibă un singur gând, un singur țel: distrugerea implacabilă... Dacă va continua să trăiască în această lume o face doar pentru a fi cât mai sigur că o va distruge."

În jurul anului 1870, Bakunin a descoperit că Neceaev, deși pretindea că îi este cel mai credincios ucenic, era în același timp membru al unei alte societăți chiar mai secrete ale cărei taine nu le divulgase lui Bakunin.

Bakunin îi scria astfel unui prieten:

„Neceaev este un fanatic devotat, dar în același timp este un fanatic foarte periculos, cineva cu care a te alia înseamnă a te îndrepta spre dezastru. Iată motivul: la început a fost membru al unui comitet ocult care a existat într-adevăr în Rusia. Acest comitet nu mai există, deoarece toți membrii săi au fost arestați. A rămas în libertate doar Neceaev, iar el reprezintă ceea ce el numește a fi comitetul. Odată distrusă organizația rusească, el încearcă acum să creeze o nouă organizație în străinătate. Toate acestea ar putea fi perfect naturale, legitime și foarte folositoare, dar felul în care lucrează face ca totul să fie detestabil. Puternic impresonat de catastrofa care tocmai a distrus organizația secretă din Rusia, a ajuns treptat la concluzia că, pentru a fonda o societate serioasă și indestructibilă, trebuie adoptată politica lui Machiavelli și preluat în întregime sistemul iezuiților: violență fizică și un suflet mincinos.

Adevărul, încrederea reciprocă, solidaritatea serioasă și rigidă pot exista doar între zece indivizi care formează acea *sanctum sanctorum* a societății. Toți ceilalți trebuie să slujească precum un instrument orb și ca o materie de exploatat de către mâinile acestor zece indivizi uniți cu adevărat. Este permis și chiar obligatoriu să fie înșelați, compromiși, să li se fure din

lucruri și, dacă este nevoie, să fie chiar ruinați. Sunt furaje pentru conspirație...

În numele cauzei, trebuie să dispună de întreaga ta persoană fără să-ți dai seama. Pentru asta, te va spiona, va încerca să-ți afle secretele și, în acest scop, atunci când nu ești în cameră, îți va deschide toate sertarele, îți va citi toată corespondența, iar când o scrisoare i se va părea interesantă, adică din punctul lui de vedere compromițătoare pentru tine sau pentru vreunul dintre prietenii tăi, o va fura și o va păstra cu grijă ca o mărturie împotriva ta sau a prietenului tău.

Când a fost condamnat de adunarea generală, a avut îndrăzneala să ne spună: «Da, este sistemul nostru. Îi considerăm dușmani pe toți cei care nu sunt în întregime cu noi, iar pe aceștia avem datoria să-i înșelăm și să-i compromitem..»

Dacă i-ai făcut cunoștință cu un prieten, primul lui gând va fi cum să stârnească zâzania, bârfa și intriga între voi. Cu alte cuvinte, să vă facă să vă certați. Dacă prietenul tău are o nevastă, o fiică, el va încerca să o seducă, să-i facă un copil, pentru a o îndepărta de moralitatea oficială și a o forța astfel să adopte un protest revoluționar forțat contra societății.

Toate legăturile personale, toate prieteniile sunt considerate de ei ca un rău, iar datoria lor este să-l distrugă, deoarece reprezintă o forță care, fiind în afara organizației secrete, diminuează forța unică a acesteia. Să nu crezi că exagerez, toate acestea au fost amplu dezvoltate și dovedite de mine."

Totuși Bakunin nu avea mare temei pentru a-l critica, filosofia lui fiind foarte asemănătoare. Singura diferență consta în aceea că el nu era atât de sistematic precum Neceaev.

În Catehismul Revoluționar a scris:

„Misiunea noastră este groaznică, distrugerea totală, universală și inexorabilă." Mai departe spune: „Să ne punem

încrederea în spiritul etern care distruge și anihilează doar pentru că este sursa veșnic creatoare și tainică a întregii vieți. Patima distrugerii este de asemenea o patimă creatoare."

Când a fost întrebat odată ce ar face dacă revoluția ar fi încununată de succes, iar o nouă ordine, cea visată de el, ar lua ființă, el a spus: „Atunci, fără să stau pe gânduri, aș începe dintr-odată să dărâm tot ceea ce am făcut." Vedem în el o voință umană primordială de a distruge și de a se revolta. Este patima revoltei pe care o vedem chiar și la scriitori recenți precum Camus, scriitorul existențialist care susține că singurul lucru care dovedește că exist este faptul că am voința de a mă revolta.

În 1871, când lăuda proletariatul în ceea s-a numit mai apoi Comuna din Paris, Bakunin îl numea „Satana modernă, autorul sublimei insurecții a Comunei". De asemenea, discutând despre revoluția de la 1871, el afirmă:

„Cauza este pierdută. Se pare că francezii, clasa muncitoare însăși, nu sunt foarte preocupați de starea de lucruri existentă. Dar cu toate acestea, ce lecție înfiorătoare! Nu este, însă, suficient. Trebuie să apară catastrofe și mai mari, șocuri mai puternice. Totul te face să întrevezi că nici una, nici cealaltă nu vor lipsi. Iar atunci probabil se va trezi și demonul. Dar, cât timp doarme, nu putem face nimic. Ar fi cu adevărat păcat să fim nevoiți să plătim oalele sparte... Treaba noastră este de a face munca de pregătire, de a organiza și de a ne împrăștia astfel încât să fim gata atunci când demonul se va fi trezit."

Trebuie să înțelegem că această dorință de revoltă reprezintă o latură foarte profundă a întregii mișcări revoluționare. Nu este ceva accidental. Revoluția nu este provocată de pierde-vară visători care doresc să-și facă loc într-o ordine a lucrurilor mai bună sau care doresc revizuirea guvernului. Cel mai adânc motiv de revoltă, așa cum vedem la

acești gânditori radicali de la sfârșitul secolului al XIX-lea, este în realitate ideea că totul trebuie distrus. Și nu pierdeau foarte multă vreme gândindu-se ce va urma după. Erau stăpâniți de un gând satanic de distrugere.

Vom vedea mai târziu, în 1914, cum apare o mișcare artistică numită Dada, considerată de artiștii moderni a fi foarte influentă. Acești artiști lipeau în colaje bucăți cu reclame din ziare sau puneau cu capul în jos cópii ale Vechilor Maeștri, doar pentru a arăta bizar. Însă exista un sens în spatele a toate acestea. Filosofia artei dadaiste este rezumată într-unul dintre manifestele lor: „Să lăsăm ca totul să fie distrus. Să nu mai existe ceva. Nimic. Nimic. Nimic."

Acesta este nihilismul, dorința de a distruge pe Dumnezeu, statul, moralitatea, arta, cultura, civilizația – totul. Este ceea ce începe cu filosofia lui Weishaupt și a Illuminatilor: răsturnarea completă a civilizației. Ceea ce vine apoi, așa cum vom vedea, este altceva.

Dar în faza aceasta ne aflăm încă la stadiul filosofic. Trebuie să vedem cum a fost pusă în practică această gândire. În realitate, dacă nu am vedea în ultima sută de ani cum a fost pusă în practică această filosofie, nu am putea-o înțelege. Am crede în continuare că au fost incidente izolate conduse de niște nebuni. Dar, începând în special cu anul 1871, această filosofie începe să fie pusă în practică.

Când Imperiul Napoleonian, Al Treilea Imperiu, a fost abolit după înfrângerea dezastruoasă în fața prusacilor în 1870, revoluția a izbucnit din nou în Franța. La început a izbucnit în provincii. Bakunin, care se afla în acel moment în Italia, a fugit cât de tare a putut la Lyon pentru a lua parte la tulburări. El și discipolii săi erau principalii instigatori ai revoltei. A împrumutat, bineînțeles, niște bani pentru a ajunge acolo și s-a instalat în centrul civic, unde noul guvern revoluționar se găsea în tranșee, fără ca cineva să aibă habar ce doresc. Au avut loc

întâlniri publice foarte violente în care s-au avansat cele mai sângeroase petiții primite de public cu entuziasm. Era ceea ce iubea Bakunin.

„Pe 28 septembrie, în ziua în care a sosit, oamenii au ocupat Hotel de Ville. Bakunin s-a instalat acolo. Apoi a venit momentul critic, momentul așteptat de atâția ani, în care Bakunin putea să-și ducă la îndeplinire cel mai revoluționar act pe care l-a văzut lumea vreodată. El a decretat abolirea statului. Dar două companii de burghezi din Garda Națională, reprezentând statul, au intrat printr-o ușă din dos și l-au dat afară. Cu toate acestea, acolo a apărut ideea de a aboli statul.

Apoi revoluția a izbucnit la Paris, iar Prima Internațională, aflată sub comanda lui Marx, a încercat să direcționeze mișcarea revoluției de la Londra. Nu erau însă capabili să facă lucrul acesta foarte bine, astfel că revoluția din Paris și-a urmat propriul curs, devenind din ce în ce mai violentă. Bisericile au fost închise și transformate în cluburi, preoții au fost arestați și uciși cu mare cruzime, iar instituțiile primei revoluții de la 1793 au fost reînviate. A fost restaurat Calendarul Revoluționar, a fost proclamat că acela era anul 79 al noii ordini; Comitetul Siguranței Publice (al Terorii) a fost restaurat; crucea din vârful bisericii Pantheonului a fost distrusă și în locul său a fost pus un steag roșu, iar templul a fost închinat „marilor oameni din toate timpurile". Mai era și un obelisc, înalt de 150 de picioare, comparabil în dimensiune cu Monumentul Washington din Place Vendome, ridicat inițial în memoria lui Napoleon și care avea scene din timpul marilor sale victorii, iar deasupra sa era o statuie măreață a lui Napoleon în togă. S-a decis că acesta reprezenta un simbol al trecutului și erau porniți să-l dărâme. Au deliberat multă vreme modalitatea în care aveau să-l distrugă. În cele din urmă s-au hotărât să-l taie pur și simplu la bază, iar apoi să cadă ca un pom. Era făcut din ciment și bronz sau ceva

asemănător, așa că au tăiat într-o parte, au săpat în cealaltă și s-au pregătit pentru marea zi în care aveau să-l dărâme și să termine cu vechea ordine.

Nu aveau nici cea mai mică idee cu privire la ce se va întâmpla. Unii se gândeau că va produce un cutremur, deoarece cântărea mii de tone. Alții au spus că va sparge conductele din Paris și va distruge complet canalizarea orașului. Dar au ajuns la concluzia că merita chiar și așa. Drept urmare, au pus tone și tone de paie pentru a ateriza pe moale și la ora 3 după amiaza au sosit cu toții, au privit și au ordonat ca frânghiile să fie trase. Au tras de ele, dar la început nu s-a întâmplat nimic. Mai mulți oameni au fost uciși în această întreprindere iar cineva a început să strige *Trădare, trădare!*. Au încercat din nou și într-un final tot monumentul s-a prăbușit în bucăți, iar statuia lui Napoleon s-a spart. Iar acesta era pentru ei un simbol al triumfului asupra vechii ordini – o acțiune complet lipsită de măsură, dar, din punctul lor de vedere, un act simbolic care demonstra că vor fi imuni la orice influență venită din trecut. L-au arestat pe Arhiepiscopul Parisului, iar mai târziu l-au omorât."

Pe măsură ce revoluția a luat amploare, a devenit din ce în ce mai violentă. Au încercat să-l aresteze chiar și pe pictorul Renoir care era ocupat să deseneze niște bărci pe Sena. Au crezut că este un spion și l-au arestat imediat, urmând a fi executat de îndată, deoarece așa funcționau lucrurile: arestezi un spion și imediat îl execuți. Întâmplarea a făcut ca șeful poliției secrete să fie un prieten de-al său și astfel a fost eliberat. Altfel, Renoir nu ar mai fi apucat să picteze niciodată acele tablouri care nouă ne sunt atât de familiare astăzi. Cu toate acestea, în rândurile revoluționarilor se găseau mulți pictori radicali, ca de exemplu Gustave Courbet, unul dintre liderii Comunei. Una dintre ideile sale era de a dărâma turnul deoarece reprezenta „o jignire la adresa bunului simț artistic".

Când armata republicană a invadat Parisul – la acel moment nu mai exista nici monarhia, nici Napoleon – bătălia s-a dat între republicani și comunarzi, cu o violență extremă din partea ambelor tabere, bucuroase să se măcelărească una pe alta. În momentul în care comunarzii și-au dat seama că revoluția este înfrântă, pierzând stradă după stradă în Paris, au decis că vor distruge Parisul. Așadar, au pus o cantitate imensă de dinamită și praf de pușcă la Tuilleries, palatul regilor. L-au aruncat în aer, clamând „ultima relicvă a regalității ce tocmai a dispărut". Apoi au trecut la următorul obiectiv. Au aruncat în aer Hotel de Ville, o clădire din secolul al XIII-lea unde se găsea centrul civic. După aceea s-au îndreptat spre Catedrala Notre Dame, dar au descoperit că lângă ea se găsea un spital al camarazilor lor. Așa că au decis să o cruțe.

Apoi, unele femei foarte sălbatice, de felul celor care luaseră parte la prima revoluție din 1793, au început să cutreiere străzile aruncând materiale inflamabile și stârnind incendii. Bulevarde întregi din Paris ardeau. Noaptea părea că întregul Paris era în flăcări. (Există și o carte intitulată „Parisul în flăcări".) Trebuie să înțelegem că nu avem de-a face cu un eveniment excepțional, ci cu o întruchipare a aceluiași duh care îl stăpânea și pe Bakunin: „Să distrugem vechea orânduire!", chiar dacă nu știau cu ce o vor înlocui. Vom vedea mai târziu că duhul acesta nu a dispărut la 1871.

Marx a fost principalul apologet al Comunei, despre care spunea că reprezintă un pas uriaș spre Revoluția Roșie: „Acesta este standardul pentru ceea ce trebuie să facem în viitor. Oamenii sunt acum ațâțați și de asta avem nevoie pentru a porni o revoluție."

De atunci și până în 1917 revoluția a început să ia forme din ce în ce mai violente, deși era mai mult sau mai puțin o chestiune de reușite sporadice. Țarul a fost asasinat în Rusia în

1881. În SUA, președintele Garfield a fost ucis de un revoluționar roșu. În 1901, președintele McKinley a fost la rândul său omorât de un anarhist. În fapt, toți asasinii președinților americani au fost fie anarhiști, fie comuniști. Președintele Franței a fost asasinat în 1890, dar pe lângă toate aceste omucideri au existat multe atentate asupra prinților din Rusia, asupra regilor și președinților din Apus. Toate aceste tentative nu aveau un scop clar, în afară de acela de a distruge vechea ordine. Este duhul al cărui reprezentant de seamă era Bakunin, dar care acum devine moștenirea întregii mișcări revoluționare: distrugerea vechii orânduiri.

Proudhon

În această epocă mai există un scriitor, filosof și anarhist relevant, pe care trebuie să-l analizăm în trecere deoarece el introduce câteva idei care fac această filosofie mult mai lesne de înțeles. Este vorba de (P.J.) Proudhon. A fost foarte activ la mijlocul secolului al XIX-lea și a luat parte la Revoluția de la 1848. Lui îi aparține celebra butadă „Proprietatea este furt", pe care o considera principala sa contribuție la mișcarea revoluționară, deși un gând similar au rostit atât Rousseau cât și gânditorii de secol XVIII.

Proudhon este remarcabil pentru trei contribuții. În primul rând, el a afirmat că revoluția nu este atee, ci mai degrabă antiteistă:

„Revoluția nu este atee în sensul strict al cuvântului... Nu neagă absolutul. Îl elimină (...) Prima datorie a omului când devine inteligent și liber este să vâneze continuu ideea de Dumnezeu pentru a o scoate din mintea sa. Dumnezeu, dacă există, este în mod fundamental dușmanul naturii noastre.

Fiecare pas pe care îl facem în față este o victorie în care zdrobim Divinitatea (...) Dumnezeu, dacă există, este dușmanul umanității.”

Bakunin susținea, de asemenea, ceva similar: „Dacă Dumnezeu există într-adevăr, este necesar să-L abolim”. Astăzi, la câteva decenii distanță de aceste proclamații, vedem cum guvernul rus nu este cu adevărat ateu, ci antiteist; luptă contra lui Dumnezeu.

Bakunin a afirmat că el este de partea lui Satana, veșnicul rebel, primul liber cugetător și emancipator al lumii. Nietzsche s-a proclamat pe sine antihrist, iar Proudhon, în cea de-a doua sa inovație, spunea: „Vino la mine, Lucifer, Satană, oriunde te-ai afla! Diavole, pe care credința părinților mei te-a opus lui Dumnezeu și Bisericii. Voi fi purtătorul tău de cuvânt și nu voi cere nimic de la tine.”

Poeții, decadenții și avangarda, în general, începând cu epoca romantică, au fost foarte fascinați de satanism, iar unii dintre ei au încercat să-l transforme într-o religie, după cum s-a exprimat chiar Proudhon în pasajul citat mai sus. Vedem astfel cum mișcarea revoluționară devine în mod conștient satanică.

A treia idee remarcabilă a lui Proudhon este că, într-un final, el s-a hotărât să păstreze catolicismul în felul în care el există. Cu alte cuvinte, să păstreze ritualurile catolicismului, urmând însă ca acestea să primească un nou înțeles. Sub masca exterioară a catolicismului vor apărea mesaje revoluționare, de egalitate, de satanism, etc.

Proudhon nu făcea altceva decât să poarte mai departe idea lui Saint Simon care cerea un nou creștinism, adică păstrarea formei exterioare a vechiului creștinism, dar transformarea sa în ceva nou. Astăzi vedem foarte limpede cum socialismul și catolicismul devin în fapt din ce în ce mai apropiate. Acest profund gânditor revoluționar observă că idea comunistă,

socialistă și anarhică reprezintă cumva o idee religioasă care înlocuiește religia.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea vedem cum mișcarea revoluționară a devenit din ce în ce mai explicit și mai manifest brutală și sângeroasă. Deja existau câteva exemple, în special din timpul Comunei de la 1871, în care ideea distrugerii universale și a crimelor cu sânge rece a început să fie pusă în practică.

Cineva conștient de curentele de idei care circulau la sfârșitul secolului al XIX-lea a spus că secolul XX va fi ceva foarte înspăimântător, deoarece aceste idei nu erau doar apanajul unor nebuni, ci intrau în substanța europenilor și aveau să ducă la ceva groaznic când vor pătrunde până la nivelul cel mai de jos, al oamenilor simpli. Nietzche a afirmat chiar: „Când ideile mele, ideile nihiliste, vor ajunge până la ultimul creier al ultimului om, atunci se va dezlănțui o furtună cum lumea nu a mai văzut."

Protocoalele Înțelepților Sionului

Mai există un document al acestei perioade, mai precis de la începutul secolului XX, înainte de marile revoluții ale epocii noastre, document la care trebuie să ne uităm. Este mai degrabă un text controversat, care a circulat sub numele de „Protocoalele Înțelepților Sionului". Deoarece a fost prezentat ca un document evreiesc, a stârnit o foarte mare dispută.

Dacă citești orice carte de istorie scrisă înainte de Al Doilea Război Mondial, vei descoperi aproape ca o afirmație universală faptul că Protocoalele reprezintă un fals creat în mod deliberat pentru a-i discredita pe evrei, că este o însăilare fantastică fără nicio legătură cu realitatea, scoțând în evidență că persoana care a descoperit documentul era un agent secret al poliției țariste și a inventat deliberat

manuscrisul. Sau, după cum cel puțin una din surse notează, a fost păcălit de poliția țaristă care dorea să se folosească de „Protocoale” ca de un pretext pentru eliminarea evreilor în pogromuri.

Alții iau acest document atât de în serios încât cad în extrema cealaltă și văd peste tot o conspirație evreiască, astfel încât cu greu pot să mai facă un pas fără să leșine. Trebuie să încercăm să ne uităm la acest document cât putem de obiectiv pentru a vedea ce idei se află acolo, cum a fost descoperit și care este semnificația lui.

Din punct de vedere ortodox este foarte interesant de văzut cum a fost prezentat lumii pentru prima dată documentul. A fost descoperit de o doamnă – nu știm cine era – care i l-a înmânat celui care avea să-l tipărească. Se presupunea că originea documentului era în Apus, că fusese scris în franceză și apoi tradus în rusă.

Dar cel căruia i-a fost înmânat documentul era un om pe nume Serghei Nilus, care l-a tipărit împreună cu un al text, recent descoperit, „Conversația lui Motovilov cu Sfântul Serafim (de Sarov)”. El a tipărit aceste două documente în același timp pentru a arăta:

1. Care este adevărul Ortodoxiei și cum se poate dobândi Duhul Sfânt

2. Care este planul Satanei pentu distrugerea Ortodoxiei

Cele două lucrări au fost tipărite în 1905 (1903?).

Nilus însuși era un scriitor bisericesc foarte respectat, un jurnalist cunoscut care a mers la Optina și chiar a trăit acolo, dar și în alte locuri bisericești. Nu există nicio îndoială că nu avea nimic de-a face cu falsificarea documentelor.

El a acceptat acest text ca fiind unul legitim și l-a prezentat lumii ca pe un avertisment. Vom observa că în acest text există două idei noi pe care nu le-am întâlnit în documentele revoluționare de dinainte. Dar în afară de acestea,

avem aceeași filosofie ca și în cazul lui Bakunin, Weishaupt și al tuturor celorlalți gânditori.

S-a afirmat că nu avem de-a face cu un document original – fiind un plagiat, etc. – și probabil că așa este, deoarece aceste idei circulau frecvent pe atunci. Observăm chiar cum o scriitoare (Nesta Webster) compară o pagină din „Protocoale" cu un fragment din textul scris de Weishaupt în 1785.

Avem de-a face cu aceeași gândire. Cel mai probabil este un document autentic, compus din însemnări luate la o lojă de evrei, care își prezintă filosofia într-un mod foarte evreiesc, la fel cum mai înainte erau oameni care prezentau revoluția ca pe o victorie a pangermanismului, în timp ce alții prezentau ideea revoluționară ca pe o transformare a întregii lumi într-un soi de republică franceză.

În cazul de față, revoluția era înfățișată ca o conspirație iudeo-masonică sau a Illuminatilor.

Unele dintre ideile expuse sunt foarte importante pentru analiza noastră. E greu de spus dacă ei sunt responsabili pentru Revoluția Franceză așa cum pretind, sau dacă au o atât de mare influență.

După cum am văzut, aceste societăți secrete sunt atât de microscopice, atât de divizate, atât de secrete, atât de pline de simboluri ascunse, strângeri de mână oculte și cerneală invizibilă, încât nu este ușor a spune cine este cu adevărat responsabil. În opinia noastră, avem de-a face cu o manifestare reprezentativă a filosofiei dominante din acea epocă. Vom vedea mai târziu că acest document a jucat un rol definitoriu în evenimentele din Germania.

Filosofia descrisă în acest document este una a cruzimii absolute în scopul de a aduce la putere un guvern revoluționar. Mijloacele folosite trebuia să fie la fel de nemiloase: folosirea oamenilor (cum l-a folosit Marx pe Bakunin), ipocrizia totală, uciderea dușmanilor, răspândirea pornografiei pentru a corupe

tineretul, stârnirea revoluțiilor, alinierea mai întâi de partea regilor, apoi a socialiștilor, apoi a liberalilor, susținerea oricărei tabere pentru a împinge mai departe revoluția și a ajunge la putere. Se discută inclusiv despre controlul presei și al banilor, etc. Iată câteva extrase pentru a vedea duhul acestui document:

„Cel care vrea să conducă trebuie să recurgă la înșelăciune și ipocrizie."

„Nu trebuie să ne dăm înapoi de la mită, înșelăciune și trădare, dacă aceste mijloace ne slujesc în a avansa cauza noastră." Aceeași filosofie poate fi descoperită în Talmud, care afirmă că îl poți înșela pe orice ne-evreu – adică un Goi – pentru a-ți atinge scopul.

„Scopul justifică mijloacele. Când ne facem planuri trebuie să fim atenți nu atât la ceea ce este bun și moral, cât la ceea ce este necesar și profitabil."

„În ceea ce privește presa vom proceda în felul următor....O vom exploata și o vom direcționa cu o mână fermă; va trebui să punem mâna pe toate editurile. Toate știrile vor fi difuzate de câteva agenții, care vor centraliza informația din orice parte a lumii. Când vom pune mâna pe putere, aceste agenții ne vor aparține în întregime și vor publica doar acele știri pe care le vom dori noi. Nimeni dintre cei care vor dori să ne atace cu stiloul său nu va găsi pe cineva care să-i publice scrierea..."

Aici trebuie să notăm un fapt interesant, deoarece dintre toate grupurile etnice din lume evreii sunt cei mai bine reprezentați în acest domeniu. Este imposibil să faci o notă măcar vag critică cu privire la evrei fără să nu primești o vizită de la un reprezentant al Anti-Defamation League. Acesta reprezintă motivul pentru care editorii ortodocși au mare grijă să nu spună nimic despre evrei deoarece știu că vor fi cercetați, iar dacă apare ceva ce nu este pe placul anchetatorilor va urma o

campanie de defăimare pentru a stârni opinia publică împotriva lor. Unii oameni vorbesc despre „pericolul evreiesc". Bineînțeles că unii dintre ei sar calul, cum se întâmplă cu Gerald K. Smith, a cărui preocupare principală o reprezintă pericolul evreiesc, fiind în această privință de-a dreptul maniacal.

„Programul nostru va face ca o treime din populație să-i urmărească pe ceilalți dintr-un pur simț al datoriei și dintr-un simț al responsabilității civice voluntare. Nu va fi considerat a fi ceva lipsit de onorabilitate să fii un spion; dimpotrivă, va fi ceva demn de laudă."

„Vom transforma universitățile și le vom remodela în acord cu planurile noastre. Rectorii și profesorii vor fi pregătiți în mod special prin mijloace secrete de acțiune..."

„Intenționăm să apărem ca și cum am fi eliberatorii omului muncii... Îi vom sugera să se înroleze în rândurile armatelor noastre de socialiști, anarhiști și comuniști. Pe aceștia din urmă îi vom sprijini întotdeauna, pretinzând că-i ajutăm dintr-un simțământ de fraternitate și datorită scopului general umanitar, evocat de masoneria noastră socialistă."

„În așa-numitele țări înaintate vom publica o literatură dementă, murdară și dezgustătoare."

„În locul actualelor guverne vom pune un monstru, pe care îl vom numi Administrația Supra-Guvernelor. Brațele sale vor fi atât de întinse, ca niște pensete cuprinzătoare și va avea la dispoziția sa o organizație prin care îi va fi imposibil să nu-și subordoneze toate statele."

„Vom avea un supraguvern internațional".

Aceasta este ideea de globalism care apare la Weishaupt și în Revoluția Franceză.

„Vom distruge viața de familie a non evreilor..."

„Îi vom distra prin diverse feluri de distracții, jocuri, mijloace de petrecere a timpului liber, pasiuni, taverne, etc.”

„Creștinii, amețiți de alcool, tinerii înebuniți de desfrâul timpuriu, excitați prin intermediul agenților noștri, ... de femeile noastre din locurile de amuzament...”

„Lojile masonice de pe tot cuprinsul globului acționează ca un paravan inconștient pentru obiectivul nostru.”

„Majoritatea celor care intră în societățile secrete sunt aventurieri, care încearcă să se pricopsească și care nu au nimic serios în cap. Cu astfel de oameni ne va fi ușor să ne îndeplinim obiectivul și îi vom face să pună mașinăria noastră în funcțiune.”

Bineînțeles că aceasta este ideea dominantă din spatele multor astfel de grupuri, și anume că „avem o adevărată societate secretă în interiorul celei de fațadă, prin care îi vom manipula pe toți ceilalți”. Comuniștii îi infiltrează în permanență pe anarhiști. Anarhiștii pe socialiști. Socialiștii pe toți ceilalți și nimeni nu mai poate avea încredere în nimeni. Nimeni nu știe cine se află cu adevărat în spate.

„Vom atrage în slujba noastră oamenii cu diverse convingeri și din partide diferite, oameni care doresc restabilirea monarhiilor, socialiști, etc.”

„Am depus mult efort pentru a discredita preoțimea neevreiască în ochii oamenilor și în felul acesta am reușit să dăunăm misiunii lor, care ne-ar fi putut fi un mare obstacol. Influența preoțimii asupra poporului este din ce în ce mai mică astăzi. În zilele noastre libertatea religioasă predomină peste tot, dar ne despart doar câțiva ani până când creștinismul se va prăbuși cu totul.”

„Trebuie să extirpăm însăși noțiunea de Dumnezeu din mințile creștinilor.”

„Trebuie să distrugem toate profesiunile de credință.”

„I-am convins pe gentili că liberalismul le va aduce o împărăție a rațiunii. Am injectat otrava liberalismului în organismul statului...”

„Vom aranja alegerea unor președinți al căror trecut este mânjit de vreun *Scandal Panama* sau de vreo altă tranzacție dubioasă.”

Mai departe, se discută despre crearea unei crize monetare mondiale prin intermediul lojilor masonice.

„Nu trebuie să ținem cont de victimele numeroase care vor trebui sacrificate pentru a obține prosperitatea viitoare.”

Există două noi idei care apar în acest plan. Desigur că tot complotul este atribuit puterii evreiești și fără îndoială că există grupuri care gândesc astfel și care cred că vor cuceri lumea. Totuși cele două idei noi care apar sunt următoarele:

În primul rând, nu sunt atei. Cred într-o singură religie a lumii. În al 14-lea protocol se afirmă:

„Când vom avea împărăția noastră se înțelege că nu va exista altă religie decât aceea a Unului Dumnezeu, de care destinul nostru este legat prin poziția noastră de Popor Ales și prin care destinul nostru este unit cu destinele lumii. Din acest motiv trebuie să eliminăm toate celelalte forme de credință. Dacă asta conduce la apariția ateilor pe care îi vedem astăzi, aceasta nu va fi decât o etapă de tranziție, care va interfera cu concepțiile noastre, dar care va sluji ca un avertisment pentru acele generații care vor asculta chemarea religiei lui Moise, care prin sistemul său stabilit și elaborat în detaliu i-a făcut pe toți oamenii pământului să fie sclavii noștri. În această privință vom sublinia dreptul mistic...”

Bineînțeles că această perspectivă rimează cu gândirea acelor revoluționari mai profunzi care și-au dat seama că revoluția trebuie într-un final să devină religioasă. Ateismul reprezintă doar o etapă pentru a scăpa de vechile concepții religioase.

„Între timp, când îi vom reeduca pe tineri în noile religii tradiționale și, mai apoi, în religia noastră, nu vom lăsa neatinse bisericile existente, ci vom lupta împotriva lor printr-o critică menită a produce schismă."

Un al doilea ingredient nou în aceste propuneri revoluționare este apariția unui monarh universal. Al treilea protocol afirmă următoarele:

„I-am condus pe oameni de la o dezamăgire la alta, astfel încât în final să se îndepărteze de noi în favoarea Regelui Despot din seminția Sionului, pe care îl pregătim pentru lume."

„Pentru lume probabil că nu contează cine este suveranul, fie că este șeful bisericii catolice, fie despotul din seminția Sionului. Dar pentru noi, Poporul Ales, este departe de a fi o chestiune lipsită de importanță."

Observăm că avem deja un rival al Papei pentru poziția de conducător al lumii. Al 10-lea protocol afirmă:

„Recunoașterea despotului nostru ar putea surveni înainte de distrugerea constituției; momentul acestei recunoașteri va veni când oamenii, complet nemulțumiți de dezordinea și incompetența – o chestiune de care noi ne vom asigura – guvernanților lor, vor striga: «De ajuns cu aceștia, dați-ne un rege peste tot pământul care să ne unească și care să elimine cauzele discordiei – frontiere, naționalități, religii, datorii naționale – care ne va oferi pace și liniște, lucruri care nu pot fi găsite sub conducătorii și reprezentanții noștri.»"

„Când regele Israelului își va pune pe capul său sfânt coroana oferită de Europa, va deveni patriarhul lumii."

„Victimele indispensabile care îi vor fi oferite drept consecință a faptului că servesc scopului nu vor atinge niciodată numărul victimelor rezultate în decursul secolelor de mania măreției și a concurenței dintre guvernele de non-evrei."

„Regele nostru se va afla în comunicare directă cu oamenii, ținându-le discursuri de la tribună care vor fi difuzate în același timp peste tot în lume."

„Domnitorul suprem care îi va înlocui pe conducătorii de acum, care își târâie existența în societăți demoralizate de noi, societăți care au interzis până și autoritatea lui Dumnezeu, din rândul cărora izbucnesc din toate părțile focurile anarhiei, trebuie mai întâi de toate să stăpânească această flacără devoratoare. Din acest motiv va trebui să ucidă aceste societăți, chiar dacă va trebui să le înece în propriul sânge, pentru a le reînvia din nou, sub forma unor trupe regulate, organizate, care să lupte conștient cu orice tip de infecție care ar putea acoperi trupul statului cu pustule."

„Acest Unul Ales al Domnului este ales de sus pentru a demola forțele prostești mânate de instinct (și nu de rațiune), de animalitate și nu de umanitate. Aceste forțe înving acum sub manifestări ca jaful și tot felul de violențe asunse sub masca libertății și drepturilor. Au răsturnat orice formă de ordine socială pentru a ridica pe ruinele tronului Regele Evreilor. Dar rolul lor se va fi terminat în momentul în care el va intra în regatul său. Atunci va fi necesar ca aceștia să fie măturați din calea sa, unde nu mai trebuie să existe niciun fel obstacol, nicun fel de reziduuri."

„Atunci vom putea să spunem oamenilor din întreaga lume: Mulțumiți-i lui Dumnezeu și îngenuncheați în fața celui care poartă pe fruntea sa sigiliul predestinării omului, către care

însuși Dumnezeu a îndreptat steaua Sa ca nimeni altul decât El să ne elibereze de toate aceste forțe și rele.”

Toate acestea rimează în profunzime cu filosofia Talmudului, cu așteptерea evreilor pentru un Mesia din lumea aceasta; din acest punct de vedere nu ar trebui să fie o surpriză că există o astfel de organizație evreiască cu o asemenea filosofie. Este aceeași gândire ca și la Marx. Cruzimea, folosirea tuturor celorlalți pentru atingerea propriului scop și introducerea unei conduceri mondiale unitare. Totul arată la fel, mai puțin faptul că Marx nu credea în Dumnezeu.

Din punct de vedere istoric, ceea ce este interesant în legătură cu acest document este plasarea sa în secolul XX. Un anume Rosenberg, care a venit în Germania din Rusia, imediat după Revoluție, a adus această carte cu el și i-a arătat-o lui Hitler, care a descoperit acolo două lucruri pe care le putea folosi:

1. Prin publicarea documentului, va inflama ura față de evrei, deoarece aceștia vor să înființeze o monarhie globală; în același timp, ar putea să-i învinovățească de toate problemele Germaniei (criza monetară, criza economică, șomajul, etc.) și să susțină că există o societate secretă care încearcă să cucerească Germania

2. Recunoscând că este o carte bine scrisă, „o voi folosi ca filosofie de guvernare”. Astfel, acest document a devenit una dintre influențele importante pentru național-socialismul lui Hitler care se imagina în locul monarhului global al evreilor.

În continuare, ne vom îndrepta atenția asupra a trei mișcări politice din secolul XX care demonstrează că filosofii analizați până acum nu sunt niște figuri periferice; ei vorbeau despre fenomenele care cuprindeau lumea. Așadar, vom discuta despre cele trei mari totalitarisme ale secolului XX.

Fascismul

Unul dintre acestea, fascismul lui Mussolini, nu are o relevanță foarte mare pentru noi. Este poate prea puțin luat în considerare că Mussolini a fost în tinerețea sa marxist; a luat parte la multe manifestații marxiste, a vorbit despre „dictatura proletariatului", despre apariția statului comunist, despre dispariția statului, fiind la fel de radical precum orice agitator marxist.

Când i s-a ivit șansa de a ajunge la putere, a reușit ca, prin implicarea unor elemente diverse din societate și prin transmiterea unor mesaje diferite în funcție de publicul căruia îi erau adresate, să pară că va conduce de pe o platformă politică un pic diferită.

Din acest motiv a dezvoltat doctrina fascistă, care reprezintă un tip mai romantic de socialism, reușind chiar să-l facă pe rege să treacă de partea sa. A realizat și un concordat cu Papa, devenind un dictator pe o bază care nu este fundamental comunistă, dar care se sprijină pe aceeași dictatură nemiloasă. Așadar, nu avem de-a face cu exemplu de comunism dur, ci cu același tip de om pe care îl produce filosofia comunistă. Este desigur un fapt secundar alianța sa cu așa-numitele forțe de dreapta. Idolul său era Lenin, deoarece Lenin era cel care avea puterea și preluase conducerea. Sistemul său se baza pe sistemul leninist, adică un sistem practic prin care poate fi cucerită puterea.

Bolșevismul

A doua mare mișcare politică, în fapt cea mai mare din tot secolul XX și care astăzi cuprinde aproape jumătate din lume, este bolșevismul.

Marxismul din Rusia, mai mult decât orice altceva, ne convinge că toate aceste idei de la Weishaupt până la Protocoale sunt foarte concrete, iar lumea creștină este înlăturată.

Spre deosebire de revoluțiile secolului al XIX-lea, Revoluția Rusă a reușit timp de aproape șase decenii. Este o exterminare fără milă a vechii ordini, prin distrugerea bisericilor și uciderea preoților într-o măsură necunoscută până atunci.

În toate celelalte revoluții au existat jumătate de milion de oameni uciși, poate cu totul un milion. Acum, însă, ajungem într-o etapă în care, potrivit, unor estimări, aproape 60 de milioane de oameni au fost uciși direct ca urmare a Revoluției.

Ideea exprimată în „Demonii" – uciderea a 100 de milioane de oameni – nu este deloc o exagerare. Sistemul comunist a fost temperat un pic de necesitatea cârmuirii poporului și astfel comunismul rusesc nu a fost o aplicație perfectă a principiilor lui Weishaupt sau Marx.

Ideea iubirii libere, de pildă, a fost încercată până când s-a dovedit a nu fi deloc practică, astfel că a fost reinstituită căsătoria, chiar un soi de ritual fals. Comuniștii au observat, de asemenea, că atunci când oamenii trăiesc precum câinii pe străzi în societate apare haosul, iar revoluția nu poate merge mai departe. Așadar, foarte rapid au trecut la introducerea unei ordini, reinstituirea căsătoriei, chiar dacă, bineînțeles, fără niciun fel de taină religioasă. Dar după cum știa toată lumea, după cum ne-a spus nouă chiar un băiat din Moscova, puteai obține o fată la prețul unei cafele, ceea ce arată că nu există niciun fel de moralitate.

Lenin era un mare admirator al lui Neceaev și nu era motivat de niciun principiu în afara triumfului comunist. Mai presus de toate, idealul său era dictatura proletariatului, în acord cu învățătura lui Marx.

Potrivit lui Lenin, această dictatură este „o dominare care nu este stânjenită de lege și se bazează pe violență". În opinia aceluiași Lenin, „înainte ca dictatura proletariatului să ia sfârșit, întreaga societate va deveni un singur birou și o singură uzină, cu aceleași ore de muncă și același salariu, fără să existe

o altă cale de a scăpa de sistem. Nu vei avea unde să mergi în altă parte."

Observăm în comunism o revoluție foarte violentă cu milioane de victime chiar dacă nu există niciun motiv practic pentru uciderea lor. Pentru a înțelege acest fenomen trebuie să-i analizăm pe Marx și pe Lenin, care ne arată ceea ce se întâmplă când omul intră în revoluție.

Violența revoluției și acest fior al violenței, al incendierilor și distrugerii nu sunt doar de dragul răsturnării vechii ordini. Există și un alt scop.

„Pentru emergența în masă a acestei conștiințe comuniste și pentru succesul cauzei însăși este nevoie de o schimbare a oamenilor pe scară largă; o schimbare care poate avea loc doar printr-o mișcare practică, printr-o revoluție. Din acest motiv, această revoluție este necesară nu doar pentru că elita conducătoare nu poate fi îndepărtată altfel, ci și pentru că acea clasă care o îndepărtează nu poate izbândi într-o revoluție decât dacă se eliberează pe ea însăși de tot noroiul veacurilor și devine aptă de a crea *de la zero* o societate." (Lenin)

„În activitatea revoluționară, schimbarea sinelui coincide cu schimbarea circumstanțelor." (Lenin)

Cu alte cuvinte, omenirea trebuie cumva să fie schimbată. Știm ceea ce devine omul într-o revoluție: se transformă într-o bestie, stăpânit complet de febra sângelui, de febra distrugerii. Este ceva înspăimântător. Demonii scapă, iar omul devine demonizat.

Este tocmai ceea ce Marx dorește: ca omul să devină ceva nou, să nu mai fie capabil să-și iubească familia, țara, să nu mai aibă o moralitate normală, să fie lipsit de dragoste pentru Dumnezeu, și toate celelalte lucruri normale, care într-o societate firească sunt acceptate drept criterii de acțiune.

Va apărea un om nou, complet dezrădăcinat, omul momentului, cineva căruia îi poți spune: „Du-te și ucide un milion de oameni”, iar el se va duce și o va face fără să stea pe gânduri. Acesta este tipul de om nou pe care comuniștii doresc să-l creeze.

Desigur că apariția acestui nou tip de om nu este doar o consecință a activității comuniste. Prevalența filosofiilor radicale, a filosofiilor atee, declinul moralității, superficialitatea filosofiei vieții în Apus unde puterea nu aparține comuniștilor, produce același tip de om nemilos, fără niciun fel de contact cu tradiția, cu trecutul, cu Dumnezeu.

Eric Kahler, un scriitor contemporan preocupat de acest subiect, a afirmat ceva interesant: „tendința puternică către subminarea și anularea individului... prezentă în cele mai diverse aspecte ale vieții moderne – economic, tehnologic, politic, științific, educațional, psihic și artistic – apare atât de copleșitoare încât suntem înclinați să vedem în ea o adevărată mutație și o transformare a naturii umane.”

Ne vom întoarce la acest subiect în cursul următor când vom discuta felul în care unii gânditori vedeau problema transformării naturii umane.

Hitler

Ne vom opri acum la Hitler, pentru ca apoi să ne întoarcem să discutăm asemănările dintre nazism și comunism.

Național-socialismul, sistemul hitlerist, este, dacă dăm la o parte latura romantică – pasiunea pentru Wagner, Amurgul Zeilor, întoarcerea la trecut – într-un cuvânt, bolșevism, cu anumite compromisuri realizate, ca și în cazul lui Mussolini, pentru a obține controlul asupra societății. În esență, însă, filosofia sa este bolșevismul adaptat la o scară diferită de valori.

În bolșevism, totul este interpretat în termeni economici și de clasă. Există un război de clasă al celor de jos contra claselor de sus. Hitler are aceeași filosofie, doar că în locul unui război de clasă asistăm la un război de rasă: Germania contra întregii lumi.

Sistemul său este milenarist și în fapt și-a numit imperiul Reichul milenar, imperiul de 1000 ani, o preluare literală din Apocalipsă. De asemenea, și l-a luat pe Lenin ca model deoarece era nemilos, iar filosofiile lor erau identice.

Hitler reprezintă un exemplu tipic de individ dezrădăcinat, fără credință în Dumnezeu, fără moralitate, fără valori înalte, cu un simțământ de înrudire cu bolșevismul. Precum Napoleon, visa la o reînviere a Imperiului Roman, dar în același timp, tot ca Napoleon, admitea că timpul nu era copt pentru așa ceva...

Hitler a trimis pe Muntele Athos o echipă de cercetători pentru a descoperi un document care i-ar putea acorda dreptul asupra părții răsăritene a Imperiului Roman. Acest amănunt arată că ideea unei monarhii universale era încă prezentă, deși timpurile nu erau atunci prielnice pentru un asemenea proiect politic. Dar în viitor, când ideile mai romantice vor fi la modă, acest gând al reînvierii Imperiului Roman ar putea deveni plauzibil.

Relația sa cu evreii este foarte interesantă, deoarece i-a folosit ca pe niște țapi ispășitori, la fel cum bolșevicii au folosit clasa de mijloc, burghezia. La bolșevici, de fiecare dată când ceva mergea prost, era vina sabotorilor burghezi și a chiaburilor care încercau să răstoarne guvernul. Drept urmare, eliminai un milion și aveai pace pentru o vreme. În cazul lui Hitler, această strategie i-a avut în prim plan pe evrei și întreaga filosofie romantico-mistică a rasei superioare de germani și a raselor inferioare dispuse într-o întreagă ierarhie: țigani, polonezi și așa mai departe. Rușii se găseau pe undeva pe la mijloc, dar, totuși destul de jos.

Herman Rauschning, care a fost primar la Danzig și a scris despre Hitler în anii '30 și '40, credea la început că Hitler va salva conservatorismul. I-a devenit apropiat și a purtat multe discuții cu el, din care și-a dat seama că are de-a face cu un nebun. Poate nu chiar nebun, dar avea o gândire foarte, foarte categorică, nemaiîntâlnită până atunci. El este primul care a ieșit în public pentru a spune lumii, pe baza discuțiilor sale cu Hitler, ce reprezintă acest om.

Într-una dintre conversațiile purtate l-a întrebat: „De ce ești atât de mânios pe evrei? De ce trebuie să fii atât de fanatic când vine vorba de evrei?". La rândul său, Hitler a întrebat: „Ce-i definește pe evrei?". Rauschning a răspuns: „Ei cred că sunt poporul ales, au un fel de complex Mesia". Hitler a continuat: „Întocmai. Dar cu noi, germanii, cum rămâne? Dacă suntem rasa stăpânitoare și dacă vom cuceri lumea, cum vom putea permite existența unui alt popor care crede că el este poporul ales? Dacă evreii sunt poporul ales, atunci germanii nu pot fi poporul ales. Din acest motiv trebuie să-i exterminăm pe evrei, ca germanii să le ia locul. Iar eu voi fi Mesia lor (al germanilor)."

Într-un alt loc el merge chiar mai departe și afirmă: „Dacă vrei, eu voi fi antihristul. Mi-e totuna."

Hitler, deși era o persoană nereligioasă, fără niciun Dumnezeu, era preocupat ca și Napoleon de chestiunea religioasă. „După ce voi cuceri lumea, voi oferi cea mai mare contribuție umanității prin rezolvarea problemei religioase."

A spus că va ridica telescoape pe toate locurile înalte, pe munți, peste tot în lume, iar sub ele va fi întipărită inscripția: „Dumnezeului necunoscut".

Fără îndoială că dacă ar fi cucerit lumea i-ar fi fost greu să reziste tentației de a se crede zeu. Însă gândul de a rezolva problema religioasă îl face, ca și pe Napoleon, un înaintemergător al Antihristului.

Hitler ura democrațiile occidentale. Fuhrerul a abolit toate societățile secrete, deoarece vedea peste tot o conspirație iudeo-masonică. Masonilor nu li se permitea existența pentru același motiv pentru care atât comuniștii cât și Napoleon au distrus toate societățile secrete: odată ajunși la putere nu mai aveau nevoie de niciun fel de societate secretă. După cum știa prea bine și el din experiența sa în diverse organizații oculte, toate aceste societăți nu fac altceva decât să stârnească discordia.

Lupta sa contra bolșevismului era determinată de lupta pentru supremație în lume. Una dintre cele două ideologii trebuia să învingă.

S-au păstrat însemnările lui din ultimele zile ale vieții sale de la Berlin, când și-a dat seama că va pierde războiul. Gândul care nu-i dădea pace era acela că americanii și britanicii, pe care îi privea ca efeminați, slabi, înapoiați, demodați, l-au învins. În acest context, el a afirmat, ca un ultim testament, că „viitorul aparține în întregime poporului răsăritean mai puternic".

Era ca și cum și-ar fi lăsat moștenirea bolșevismului în care recunoștea aceeași forță care îl adusese și pe el la putere: acea revoluție primordială care va cuceri lumea și va distruge trecutul.

Hitler avea în minte ideea unui imperiu mondial încă dinainte de a ajunge la putere: „S-ar putea să fim distruși, dar dacă se va întâmpla astfel, vom trage toată lumea după noi". Este același impuls care îi împingea la acțiuni distructive pe anarhiștii din Paris care doreau distrugerea orașului.

În ultimele zile ale războiului, când Germania era invadată din toate părțile, iar copiii de 14 ani erau trimiși să lupte, sfârșitul era evident. Germanii luptau până în ultima clipă.

Și pentru că tot veni vorba, nu ar trebui să credem că Reich-ul lui Hitler ar trebui comparat în detaliu cu regimul bolșevic, deoarece din toate punctele de vedere Hitler era mult mai uman.

Puteai sta de vorbă cu SS-ul și cu Gestapo. Puteai să încerci să-i convingi să nu te trimită într-un lagăr de concentrare. Te puteai aștepta la o formă de dreptate și justiție din partea lor. Oricine a trăit atât sub Hitler, cât și sub bolșevici îți va spune că nu se punea problema de alegere. De fiecare dată când liniile frontului se schimbau, oamenii fugeau în Germania. Am cunoscut mulți oameni care au trăit în acea epocă în Germania și care îți spuneau că, desigur, era un loc nebunesc, iar Hitler o figură ciudată, dar, cu toate acestea, era posibilă o viață cât de cât normală, în timp ce sub bolșevici totalitarismul era absolut.

Din acest punct de vedere, Hitler reprezintă o imitație mai palidă a bolșevicilor. Încă făcea compromisuri cu trecutul. În ultimele zile ale războiului, ministrul propagandei, Goebbels, declara la radio, în timp ce bombele acopereau Germania, ceva care suna foarte marxist:

„Teroarea bombelor nu-i iartă nici pe bogați, nici pe săraci; ultimele bariere de clasă au trebuit să dispară înainte de războiul total... Alături de monumentele culturii se fac bucăți ultimele obstacole din calea împlinirii misiunii noastre revoluționare. Acum, când totul este o ruină, suntem obligați să reconstruim Europa. În trecut, proprietățile private ne-au pus o piedică burgheză. Acum, bombele, în loc să-i omoare pe toți europenii, nu au făcut decât să distrugă zidurile închisorii care îi ținea închiși. Încercând să distrugă viitorul Europei, dușmanul nu a făcut decât să-i distrugă trecutul. Iar prin aceasta, tot ce era vechi și demodat a pierit."

Așadar, obiectivul și rolul nazismului în istoria mondială este de a distruge trecutul. Bolșevicii, la rândul lor, făceau același lucru în Rusia. Odată ce au triumfat, obiectivul lor a devenit răspândirea revoluției în întreaga lume și distrugerea acestui trecut. În ultimele zile ale Germaniei naziste au fost organizate chiar niște brigăzi de tineri care mergeau și distrugeau clădirile.

Cu alte cuvinte, germanii își distrugeau propriile clădiri, astfel încât dușmanul să nu mai aibă ce să distrugă, iar din civilizația trecutului să nu mai rămână nimic.

Astăzi ne întrebăm ce se ascunde în spatele tuturor acestor fenomene. Dacă toate vechile religii, vechea artă, cultură și civilizație urmează a fi distruse, chiar și clădirile istorice sunt distruse, cum arată viitorul din perspectivă revoluționară?

Observăm, pe de altă parte, apariția ideii de om transformat.

Să luăm ca indiciu două citate scurte din Nietzsche, pe care îl vom discuta în următorul curs, în virtutea faptului de a fi unul dintre profeții principali ai noii epoci. Din acest punct de vedere, el afirmă două lucruri foarte interesante. În cartea sa „Voința de Putere" el spune:

„Ba chiar am putea interpreta faptul că forma extremă a pesimismului, nihilismul autentic, apare în lume ca semn al unei creșteri subite și absolut esențiale, drept o trecere în planul unor noi condiții de existență."

Apoi, când discută despre conceptul de transmutare a tuturor valorilor afirmă:

„«Încercarea de transmutare a tuturor valorilor» – prin această formulă este exprimată o **mișcare contrară** în ceea ce privește principiul și sarcina, o mișcare ce va înlocui într-un viitor oarecare acel nihilism deplin; dar care îl **presupune** logic și psihologic; care, efectiv, nu poate decât să se aștearnă **peste el** și să provină **din el**."

Mai dispunem de un citat foarte interesant din Lenin, în contextul idealului său de a avea în întreaga lume o singură uzină de care nimeni nu poate scăpa:

„Această disciplină de fabrică, pe care proletariatul o va extinde la întreaga societate după înfrângerea capitaliștilor și răsturnarea exploatatorilor, nu este nici pe departe idealul nostru, scopul nostru final. Nu este decât un pas necesar pentru curățirea radicală a societății de toată hidoșenia și ticăloșia exploatării capitaliste, pentru a merge mai departe."

Cu toate argumentele sale îndreptate împotriva anarhiștilor, Lenin este într-un final forțat să admită că scopul ultim al comunismului este același cu scopul ultim al lui Bakunin și al anarhiștilor, și anume o anarhie absolută. În cursul următor vom discuta ceea ce ar putea însemna acest lucru, pentru că are un înțeles concret în teologia revoluției.

Vom încheia cu un citat scurt dintr-un poet de secol XX, W.B. Yeats, un poet irlandez fascinat de ocultism, care a fondat propria lojă și care, pentru o perioadă, a fost un admirator al lui Hitler, deoarece părea să întruchipeze un nou tip de principiu ocult. În fapt, însuși Hitler s-a proclamat a fi primul dictator al noii epoci a magiei.

„Dragi păsări de pradă, pregătiți-vă pentru război... Iubiți războiul datorită groazei lui, acea credință s-ar putea să se schimbe, civilizația renăscută... Credința vine din șoc... Credința este reînnoită continuu în chinul morții."

Vom vorbi în cursul următor despre ideea aceasta a cataclismului revoluționar, dar al cărei înțeles le scapă revoluționarilor. Tot ceea știu ei este că vor să distrugă. Toate criteriile trecutului au pierit. Nu mai există nimic care să-i oprească când patimile lor dau năvală. Și nu doresc decât să distrugă, să ucidă în mod înfiorător. În fapt, nu a mai existat un secol atât de sângeros precum al nostru, în care a ieșit la iveală o barbarie pură.

Cartea lui Alexander Soljenițîn, „Arhipelagul Gulag", este o lectură obligatorie pentru cine dorește să înțeleagă ce

înseamnă revoluția, cum se poate ca oameni care discută despre libertate și eliberare și fraternitate pot să conducă cea mai înfiorătoare tiranie din istoria omenirii, care întrece orice despotism oriental, fie că vorbim de asirieni, egipteni sau orice altceva; este un regim sângeros condus de oameni care cred în libertate și fraternitate și care au pus la cale în mod deliberat un mecanism de a înjosi omul și de a-l distruge.

Oamenii care fac în mod obișnuit revoluțiile nu văd ceea ce se află dincolo de revoluție. Dar simt cu toții că făcând asta distrug toată moștenirea civilizației, a religiei și a tradiției. Nu este ușor să distrugi această moștenire, deoarece vedem cât a durat de la momentul debutului Revoluției Franceze. Toate aceste revoluții de până acum au fost evident lipsite de succes, deoarece există încă mult prea mult trecut, prea multă tradiție, prea multă cultură și civilizație. Vor reuși doar când vor distruge totul și când însuși omul va fi transformat într-un soi nou de făptură, o ființă obișnuită la violență.

În Apus copiii se uită în mod regulat la televizor. Văd oameni omorâți în fiecare zi. Inimile li se învârtoșează din cauza violenței și vărsării de sânge. Același lucru se întâmplă în lumea liberă, pentru a-i obișnui pe oameni cu violența și vărsarea de sânge.

În momentul în care va apărea pe scena istoriei această persoană nouă, va exista și o nouă revelație religioasă. W.B. Yeats susține că va fi un fenomen pozitiv. Ar trebui să îndrăgim acest întreg proces revoluționar, ca și războiul, ca și distrugerea, deoarece înseamnă că se naște o nouă revoluție. Dar acum va trebuie să trecem la următoarea conferință. Această nouă religie, inextricabil legată de ideea de anarhie, de ideea de depășire a nihilismului, reprezintă sfârșitul revoluției, pe care câțiva oameni perspicace l-au întrevăzut.

Cursul 10
NOVA RELIGIE

Introducere

După ce am analizat avansul concret al Revoluției în epoca modernă, ne vom îndrepta acum atenția către cauzele spirituale filosofice mai adânci ale evenimentelor. Ce s-a petrecut cu sufletul uman astfel încât să-și dorească Revoluția, ceva care are atât de puțin sens, ceva ce pare atât de imposibil? Care este teologia Revoluției?

Sfârșitul secolului al XVIII-lea reprezintă sfârșitul Vechii Ordini, sfârșitul epocii stabilității, al instituțiilor umane, al artei și culturii bazate pe ultimele rămășițe de creștinism și sensibilitate creștină. Izbucnirea Revoluției coincide cu sfârșitul civilizației. De 200 de ani ne aflăm într-o nouă epocă, în căutarea unei noi ordini.

Criza cunoașterii – sfârșitul raționalismului

Începând cu Evul Mediu, raționalismul reduce sfera cunoașterii pe măsură ce supune criticii fiecare tradiție, domeniul spiritual, mitul, totul cu excepția lumii exterioare. Cu David Hume, rațiunea ajunge la capătul drumului: distruge toată cunoașterea certă, inclusiv cunoașterea lumii vizibile.

Potrivit lui Hume, tot ceea ce cunoaştem cunoaştem din experienţă, ceea ce înseamnă că nu există nici miracole, nici religie naturală (vezi Randall).

„Că divinitatea poate fi înzestrată cu atribute pe care nu le-am văzut niciodată exercitate; că poate fi guvernată de principii de acţiune, pe care nu putem să le descoperim pentru a fi mulţumiţi: toate acestea le putem concede fără probleme. Dar ele rămân o simplă posibilitate şi ipoteză. Nu putem avea niciun argument pentru a infera vreun atribut sau vreun principiu de acţiune în divinitate, ca şi cum le-am fi văzut până acum exercitate."

„Există vreun semn al unei dreptăţi distributive în lume? Dacă răspundeţi afirmativ, atunci vă spun că, din moment ce dreptatea se exercită pe sine, principiul este satisfăcut. Dacă răspundeţi negativ, trag concluzia că nu aveţi niciun motiv să consideraţi dreaptă, în sensul nostru curent, acţiunea divinităţilor. Dacă susţineţi o cale de mijloc între afirmaţie şi negaţie, spunând că dreptatea zeilor, în acest moment, se exercită în parte, dar nu total, vă voi spune că nu aveţi niciun temei să concedeţi această exercitare parţială, ci doar în măsura în care o puteţi vedea exercitându-se în prezent." (David Hume)

Nu există argument pentru existenţa lui Dumnezeu

„După ce a distrus baza raţională pentru credinţa în guvernarea morală a lumii, Hume a mers mai departe, în *Dialogurile* sale, pentru a arăta că nici măcar nu poate exista un argument pentru existenţa unui Creator atotînţelept şi bun. Nu există niciun fel de necesitate ca universul să aibă o primă cauză. Este la fel de uşor să ne gândim la univers ca fiind ceva autoexistent şi veşnic precum este a ne gândi la el ca având o

cauză externă cu aceste calități. Nu există niciun fel de analogie validă între un obiect din lume, cum ar fi un ceas și lumea întreagă. Am văzut cum se fac ceasurile, dar nu am văzut cum se fac lumile. Ordinea poate fi la fel de naturală precum haosul și, din această cauză, armonia și legea universală nu au nevoie de un alt motiv pentru existența lor, în afară de acela că noi le descoperim pentru a le dobândi. Dintr-o lume finită putem presupune cel mult o cauză finită. Dacă universul a avut într-adevăr un autor, trebuie să fi fost un lucrător incompetent, sau poate că a murit de mult, după ce și-a terminat munca, sau poate că a fost un zeu sau o zeiță sau foarte mulți zei. S-ar putea să fi fost în întregime bun sau în întregime rău, sau ambele sau niciuna – probabil ultima variantă" (Randall)

Holbach a mers și mai departe. Materialismul

„Nu este mai firesc și mai de înțeles a deriva existența a tot ceea ce există din sânul materiei, a cărei existență este demonstrată de toate simțurile noastre, ale cărei efecte le simțim imediat, pe care o vedem mișcându-se, acționând, comunicând mișcare și generare fără întrerupere, decât să atribuim formarea lucrurilor unei forțe necunoscute, unei ființe spirituale care nu poate izvorî din natura sa ceea ce nu este din ea, și care, prin esența spirituală atribuită ei, este incapabilă a face ceva și a pune orice în mișcare?"

Hume merge însă și mai departe și subminează până și cunoașterea faptelor.

„Omul are două tipuri de percepții care pot fi distinse prin forța și animația lor diferită; acestora le corespund două tipuri de cunoaștere. Pe de o parte, există senzația imediată,

experiența prezentă, ceea ce se numește *impresii*. Din acestea, noi obținem cunoașterea unor fapte. Apoi, sunt impresiile noastre mai puțin vii – sau ideile noastre – din care cunoaștem relațiile dintre idei. Ideile noastre sunt fără excepție derivate din impresiile noastre. Singura forță a minții noastre este de a amesteca, a schimba, a amplifica, a diminua materialul furnizat de simțuri și experiență."

„Așadar, ideile noastre sunt în mod limpede mai degrabă o sursă de cunoaștere slabă, categoric secundară, în domeniul practic al eticii, politicii, economiei, care într-un cadru secularist, așa cum este cel prevalent în secolul al XVIII-lea, reprezintă principala preocupare a omului. (Cu atât mai mult, desigur, nu ne pot ele spune ceva despre Dumnezeu sau orice alt obiect transcedental dincolo de experiența umană.) Cunoașterea relațiilor dintre idei nu ne spune ceva decât despre acele idei, nu despre impresiile primare din care acele idei derivă. În acest caz, cunoașterea este sigură, deoarece este subiectivă. Dacă examinăm felul în care funcționează mintea noastră, putem descoperi felul în care ordonează și leagă ideile care i se înfățișează. Dar funcționarea subiectivă a minții nu are nimic de-a face cu realitatea externă, pe care am vrea cel mai mult să o cunoaștem.

În concluzie, cercetarea noastră în ceea ce privește cunoașterea utilă trebuie să aibă de-a face în mod exclusiv cu impresiile noastre."

„Înainte de toate trebuie să recunoaștem că nu putem cunoaște ceea ce sunt lucrurile în sine. Nu cunoaștem entitățile externe care ne sunt prezentate simțurilor, ci doar imaginile acelor lucruri. Tot ceea ce putem ști este ceea ce percepem și, din moment ce toate obiectele exterioare trebuie văzute prin simțurile noastre, tot ceea ce putem ști sunt acele obiecte" nu cum sunt în sine, ci cum sunt „văzute prin simțurile noastre.

Ceea ce vedem nu este un copac, ci doar imaginea unui copac, după cum ne este prezentată de simțul văzului care o modifică în percepția sa. Când ne îndepărtăm de ea, nu copacul devine mai mic, ci percepția lui din mințile noastre. Când ne apăsăm ochii într-un anume fel, nu copacul se dublează, ci imaginea sa", ceea ce reprezintă „tot ceea ce putem cunoaște despre el."

Așadar, „pentru început... trebuie să ne dăm seama că până și cunoașterea unor fapte presupune un mare grad de subiectivitate. Însă acum trebuie să ne îndreptăm atenția asupra problemei următoare și să vedem dacă există, până la urmă, ceva obiectiv în toată cunoașterea noastră."

„Următoarea întrebare pe care o vom ridica cu privire la aceste impresii este cum ajungem să le cunoaștem? Dincolo de mărturia imediată a simțurilor și de memorie (memoria furnizată de simțuri) nu există decât un singur lucru, o singură relație care reprezintă cauza și efectul. Când suntem confruntați cu o anumită cauză, așteptăm un anumit efect. Mare parte din experiența noastră cotidiană se bazează pe regularitatea acestei relații" între cauze și efecte. „Dar dacă vom căuta certitudine, suntem condamnați la dezamăgire: nu există o legătură necesară între cauză și efect. Inferăm o asemenea legătură datorită experienței unei conjuncții constante între două evenimente. Astfel, de fiecare dată când îmi bag mâna în foc, simt durere. Dar asta nu se va întâmpla în mod necesar de fiecare dată când o fac" deoarece nu avem o cunoaștere a unei legături sigure între aceste două evenimente.

Așadar, el afirmă că „este posibil contrariul fiecărui fapt, deoarece nu poate implica vreodată contradicție și este conceput de minte cu aceeași ușurință și caracter distinct, ca și cum ar fi ceva mereu conformabil realității. Cu alte cuvinte, din ceea ce știm se poate întâmpla să-mi pun mâna în flăcări și să nu simt durere. Dar cum ajungem atunci la această legătură necesară

între cauză și efect?” Răspunsul lui Hume: prin obișnuință și deprindere.

„Din acest motiv, toate inferențele din experiență sunt consecința obișnuinței, nu a raționamentului. Așadar, obiceiul este marele ghid al vieții umane. Singur, acest principiu ne va face experiențele utile nouă și ne face ca în viitor să așteptăm rezultate similare cu cele care au survenit în trecut.”

„Dar ce mai rămâne, așadar, din cunoaștere, și mai ales din cunoașterea sigură și absolută”, pe care filosofii secolului al XVIII-lea credeau că o dețin? Răspunsul lui Hume: Nimic. „Rațiunea este o facultate subiectivă care nu are nicio legătură necesară cu faptele pe care căutăm să le cunoaștem. Ea este limitată la urmărirea relațiilor dintre ideile noastre” care, „în sine”, sunt de două ori „îndepărtate de realitate”. Simțurile noastre sunt la fel de subiective, deoarece nu pot cunoaște niciodată „lucrul în sine”, ci doar o imagine a lui care nu conține niciun element de necesitate și certitudine – „contrariul oricărei stări de fapt este posibilă.”

Așadar, „urmezi instinctele și înclinațiile naturii pentru a determina veracitatea și adevărul simțurilor? Dar acestea te conduc la a crede că tocmai percepția sau imaginea sensibilă reprezintă obiectul extern.” Ceea ce desigur că nu este adevărat. Este doar o imagine în mintea noastră. „Negi acest principiu pentru a îmbrățișa o opinie mai rațională și anume că percepțiile nu sunt decât reprezentări a ceva extern?” Dar, în acest moment, „te îndepărtezi de înclinațiile naturale și sentimentele mai evidente” și în continuare „nu ești capabil să-ți mulțumești rațiunea, care nu poate descoperi niciun argument convingător în experiență pentru a demonstra că aceste percepții sunt legate de vreun obiect exterior.”

Astfel, cunoașterea este distrusă.

Deci, ce mai rămâne după acest asalt critic? Cum trebuie să trăim, în opinia lui Hume? Răspunsul său este următorul:

„Marii subminatori ai principiilor excesive ale scepticismului sunt acțiunea și munca și ocupațiile vieții obișnuite. Aceste principii pot înflori și triumfa în școli, dar, imediat ce ies din zona de penumbră, în prezența obiectelor reale, care accentuează pasiunile și sentimentele noastre, ele intră în opoziție cu principiile naturii noastre, care sunt mai puternice, și astfel dispar ca fumul, lăsându-l chiar și pe cel mai convins sceptic în aceeași situație ca și pe ceilalți muritori."

Sunt cuvinte frumoase venite din partea sa în calitate de gentleman englez cu o viață foarte confortabilă. Se odihnea în fața șemineului, într-un colț călduros și vechi al căminului, în casa sa de la țară. Era preocupat de treburile practice și chiar a scris o istorie a Angliei, ceea ce dovedește că filosofia sa teoretică nu l-a afectat foarte tare. Dar săracii oameni care citeau aceste idei și le luau în serios aveau o dorință foarte puternică de a afla ceea ce puteau ști. Iar aceștia credeau în rațiune, astfel că pentru ei întregul univers era demolat.

În fapt, există ceva ce străbate în profunzime gânditorii moderni din ultimele două secole, și anume un soi de disperare la gândul că nu pot cunoaște ceva, ceea ce le dizolvă structura vieții.

Ajungi să crezi în filosofie și începi să raționezi cu privire la lucruri, dorești să ajungi la adevăr și, când colo, dai peste Hume și gânditori la fel de sceptici ca el. Din momentul în care Hume și-a început critica, s-a petrecut o mare schimbare în istoria gândirii, în sensul în care realitatea nu mai este văzută ca ceva la fel de sigur pe cât se credea înainte.

Dintr-odată întreaga lume pare să-și piardă consistența, așa că îți vin în minte întrebări de tipul: „Eu exist? Există

oare lumea?", „Ce este un lucru?". În realitate poți ajunge să te sinucizi dacă începi să gândești astfel și să iei aceste probleme foarte în serios. Bineînțeles că au fost oameni care s-au sinucis din acest motiv. Alții au depășit faza filosofică și au început să dea foc la clădiri pentru că asta înseamnă ceva real sau, după cum afirmă Hume, acțiune. Pentru el acțiunea înseamnă a sta în fotoliu, a trage din pipă și a scrie istoria Angliei. Pentru altcineva, care nu are o educație asemănătoare și aceleași dorințe, acțiunea înseamnă revoluție, incendieri, omoruri.

Astfel, un scriitor pe nume Carl Becker, un istoric al filosofiei Iluminismului, spune următoarele despre Hume. Becker a scris o carte „Orașul ceresc al filosofilor din secolul al XVIII-lea" în care descrie toate aceste filosofii și ideea de progres, ajungând și la Hume.

Potrivit lui Becker, când îl citești pe Hume, după ce i-ai citit pe toți ceilalți filosofi, e ca și cum în amiaza marii epoci iluministe, pe neașteptate, apare un nor, un vânt rece, ceva ciudat vine spre tine încât începi să te întrebi cum, dintr-o vreme călduroasă și însorită, în care totul era bine, s-a ajuns aici.

„A citi *Dialogurile* lui Hume după ce i-ai citit cu simpatie pe filosofii deiști, optimiști și onești ai începutului de secol înseamnă a trăi o senzație de înfrigurare, un sentiment de neliniște. Este ca și cum la amiaza Iluminismului, la ceasul de siestă, când totul pare atât de liniștit și sigur, ești dintr-odată conștient că sub fundația solidă a simțului comun există un cutremur puternic și scurt." Simți că această înfrigurare a apărut ca de nicăieri. Există ceva rece și întunecat la orizont, deoarece ideile lui Hume distrug realitatea. Nu mai este posibil a crede că putem accepta realitatea în felul în care ea este. Scăpați de Dumnezeu și vom avea un progres fără sfârșit în

lume - aceasta era ideea iluminismului clasic. Hume a distrus ideea că lumea este stabilă. El afirmă că nu putem cunoaște lumea în felul în care este ea, deoarece cauza și efectul nu sunt altceva decât parte a unei obișnuințe. Nu există niciun fel de lege în știință. Tot ce există sunt obiceiuri. Nu există nimic obiectiv sau absolut. Hume însuși nu a devenit profetul vreunei noi religii, ci a lăsat ideile sale în aer. Bineînțeles că, mai târziu, în vremurile noastre, aceste idei au produs un mare cutremur.

Astăzi sunt foarte mulți istorici universitari cărora le place secolul al XVIII-lea, deoarece debordează de optimism. Este epoca muzicii grandioase, Bach și Handel, este epoca filosofiei foarte optimiste. Poezia era foarte jovială și totul arăta roz. În viitor nu vor exista decât lucruri foarte bune, un progres interminabil, credeau pe atunci oamenii.

Așadar, această epocă revoluționară din secolul al XVIII-lea care precede Revoluția politică debutează plină de optimism. Chiar și cei care au făcut Revoluția sunt la început foarte optimiști, fără să-și dea seama că, spre sfârșitul secolului, cei mai avansați filosofi tocmai au distrus orice posibilitate de cunoaștere reală a lumii externe. Ideile acestea nu se diseminează imediat în popor, dar, odată ce se întâmplă acest lucru, se produc consecințe dezastruoase.

Kant

Ajungem acum la gânditorul situat între două epoci, adică între vechea lume a filosofiei raționaliste, când filosofii credeau că pot ajunge prin rațiune la anumite concluzii, chiar dacă schimbau constant acele concluzii, și noua noastră epocă în care toată cunoașterea devine nesigură. Acest gânditor deține un loc special, deoarece el este autorul a ceea ce s-a numit

revoluția copernicană din filosofie. Numele său este Immanuel Kant și a trăit între 1724 și 1804.

Am văzut deja că, de la începuturile filosofiei moderne, o dată cu Descartes, filosofia își găsește punctul de plecare nu într-o observare a unui fapt extern sau într-o revelație, ci într-un soi de subiectivism. Descartes spune „Gândesc, deci exist”. Este prima idee clară, iar de aici el deduce tot restul – adică lumea exterioară, pe Dumnezeu ș.a.m.d., deoarece, dacă există ceva, atunci lumea este reală. Dacă lumea este reală, atunci trebuie că există un Dumnezeu care a creat-o. Iar filosoful are idei clare și distincte despre toate aceste realități, gândindu-se că a creat un sistem filosofic foarte solid.

Însă tot acest sistem filosofic își are fundamentul în propria-i observație despre sine, ceea ce arată, desigur, cât de departe se găsește de creștinism, care începe cu Dumnezeu care a creat lumea și ne-a creat și pe noi. Dar din moment ce acești filosofi nu au încredere decât în rațiune ca facultate de cunoaștere, ei nu pot pleca de la Dumnezeu, deoarece Dumnezeu nu se vede.

Așa se face că, atunci când acești raționaliști, în special Hume, reușesc să distrugă cunoașterea noastră despre Dumnezeu, despre religie, despre lumea spirituală și chiar materială, oamenii se întreabă pe bună dreptate ce mai rămâne. Iar răspunsul este următorul: nu rămâne decât aceeași conștiință de sine.

Așadar, ultima speranță a omului rezidă într-un soi de cunoaștere care se bazează pe propria conștiință de sine. Este ceea ce a făcut Kant. A înfăptuit o revoluție copernicană afirmând că nu mintea se învârte în jurul lumii pentru a cunoaște ce este, ci, mai degrabă, lumea se învârte în jurul meu și al minții mele.

Nu putem cunoaște niciodată ce se află dincolo, lucrul în sine, *noumen-ul*, după cum îl numește el. Singurul lucru pe

care îl putem cunoaște este felul în care ni se prezintă nouă. Categorii precum timpul și spațiul nu sunt categorii ale lumii exterioare, ci categorii ale minții. Eu pot vedea lumea doar în termeni de timp și spațiu. Sunt categoriile prin care mintea mea organizează realitatea. Dacă toate acestea sunt adevărate, atunci mai poate fi salvat ceva din cunoaștere. Nu din cunoașterea realității în sine, ci din cunoașterea realității așa cum îmi apare mie, deoarece am acest tip de minte. Astfel, cunoașterea este posibilă. Chiar și cunoașterea lui Dumnezeu este posibilă, deoarece Kant afirmă că această cunoaștere se bazează pe un sentiment interior și subiectiv, ceea ce arată cât de tare se găsea sub influența mișcării pietiste din acea epocă, care reacționa la uscăciunea raționalismului iluminist. Însă realitatea în sine este incognoscibilă și doar ceea ce văd poate fi cunoscut.

Vom prezenta în continuare observațiile lui Heinrich Heine, un evreu german care a fugit în Franța deoarece în Germania era prea periculos să-și exprime ideile. El a scris în 1833 o carte, „*Religia și filosofia în Germania*”, în care a surprins foarte bine sentimentul dominant al acestor gânditori germani și a sesizat înțelesul scrierilor lor. Heine încerca să explice francezilor filosofia germană.

Așadar, iată ce are de spus despre Kant:

„Sunt pe cale să vorbesc despre un om al cărui nume are puterea unui exorcism. Voi vorbi despre Immanuel Kant.

Se spune că duhurile care bântuie nopțile sunt cuprinse de groază la vederea securii călăului. Ce frică trebuie să încerce când în fața lor se ivește *Critica rațiunii pure* a lui Kant! Aceasta este sabia care a distrus deismul în Germania.

Pentru a vorbi pe șleau, voi, francezii, ați fost vlăguiți și moderați prin comparație cu noi, germanii. În cel mai bun caz, puteați ucide un rege care deja își pierduse capul înainte ca voi să-l ghilotinați.

Ca să acompaniați asemenea fapte aveți nevoie de cauze precum bubuitura, țipătul și bătaia din picioare, astfel încât întregul univers să tremure. A-l compara pe Maximilian Robespierre cu Immanuel Kant înseamnă a-i acorda o prea mare cinste primului. Maximilien Robespierre, marele cetățean din Rue Saint Honoré, avea, ce-i drept, puseurile sale subite de distrugere când era vorba de monarhie, iar corpul avea convulsii violente când se înstăpânea epilepsia regicidă. Dar, imediat ce se punea problema Ființei Supreme, își ștergea spuma albă de pe buze, se spăla de sângele de pe mâini, își punea surtucul albastru de duminică cu nasturi de argint și ascundea un buchet mic de flori în buzunarul de la vesta sa largă. Mergea la Notre Dame să se închine Rațiunii și lui Dumnezeu și chiar pentru a arde imaginea ateismului.

Istoria vieții lui Immanuel Kant este dificil de caracterizat deoarece nu a avut nici viață, nici istorie. A dus o existență mecanică, regulată, aproape abstractă, de burlac, într-o stradă micuță și dosnică din Konigsberg, un oraș vechi de la frontiera nord-estică a Germaniei. Nu cred că marele ceas din catedrala sa a funcționat, în rutina sa zilnică, într-o manieră mai lipsită de sentiment și mai metodică, decât orășeanul Immanuel Kant. Trezindu-se dimineața, bându-și cafeaua, scriind, citind conferințe, luând cina, plimbându-se, totul avea timpul său precis, iar vecinii săi știau că este exact trei și jumătate când Immanuel Kant pășea în fața casei sale în paltonul său gri, strâns pe corp, cu bastonul spaniol în mână, pentru a merge să se plimbe pe o alee micuță, numită apoi după el „Aleea filosofului". Fie vară, fie iarnă mergea de-a lungul ei de opt ori, iar când vremea era închisă sau norii anunțau ploaie, oamenii din oraș îl priveau pe servitorul său, bătrânul Lampe, mergând neliniștit în spatele său cu o mare umbrelă sub braț, un fel de imagine a Providenței.

Ce contrast între viața exterioară a acestui om și gândurile sale distructive și demolatoare despre lume! Cu adevărat, dacă

oamenii din Konigsberg ar fi avut cel mai mic presentiment al întregii semnificații a ideilor sale, ar fi simțit o neliniște mai mare în prezența acestui om decât dacă ar fi văzut un călău, care nu putea ucide decât trupul. Oamenii de seamă, însă, nu vedeau în el nimic altceva decât un profesor de filosofie. În timp ce el trecea la ora stabilită, îl salutau prietenește și își fixau ceasul după el.

Cu toate că Immanuel Kant, distrugătorul suprem în domeniul gândirii, l-a întrecut în terorism pe Maximilien Robespierre, cei doi avea aveau multe în comun, ceea ne sugerează o comparație.

În primul rând, descoperim la amândoi aceeași integritate inexorabilă, acută, sobră, lipsită de poezie. De asemenea, la amândoi găsim același talent pentru suspiciune, doar că într-unul s-a manifestat în direcția gândirii și s-a numit criticism, în timp ce la celălalt s-a manifestat direct împotriva omenirii și a pozat în virtute republicană. În ambii, însă, era prezentă în cel mai înalt grad mentalitatea cetățeanului obtuz. Natura le-a hărăzit să măsoare cafeaua și zahărul, dar soarta a decis ca ei să măsoare alte lucruri, iar pe cântarul unuia a fost așezat un rege, iar pe cântarul celuilalt, un Dumnezeu. Și ambii au dat măsura corectă!

Kant ne dovedește că nu știm nimic despre lucruri așa cum există ele în sine, ci avem o cunoaștere a lor doar în măsura în care ele sunt reflectate în mințile noastre.

Nu fără temei și-a comparat filosofia sa cu metoda folosită de Copernicus. Înainte, când oamenii se gândeau că lumea stă nemișcată, iar soarele se învârte în jurul ei, calculele astronomice eșuau în a face estimările corecte, dar când Copernicus a făcut soarele să fie nemișcat, iar pământul să se învârtă în jurul lui, ce să vezi, totul se potrivea de minune! Așadar, înainte, rațiunea, precum soarele, se învârtea în universul fenomenelor și încerca să facă lumină asupra lor. Dar Kant a făcut rațiunea să stea

nemișcată, iar universul fenomenelor se învârte acum în jurul ei și devine luminat în momentul în care ajunge în regiunea orbitei intelectului.

Potrivit lui Kant, Dumnezeu este un *noumen*. Ca urmare a argumentului său, acest ideal al ființei trascendente, până acum numit Dumnezeu, este o simplă ficțiune. A apărut dintr-o iluzie naturală. Kant demonstrează că nu putem ști nimic legat de acest *noumen*, despre Dumnezeu, și orice dovadă rezonabilă a existenței Sale este imposibilă. Cuvintele lui Dante „Lăsați orice speranță voi, cei ce intrați aici!" ar putea fi înscrise pe această porțiune din Critica Rațiunii Pure."

În cele din urmă, „Immanuel Kant se domolește și ne arată că nu este doar un mare filosof ci și un om bun. El se gândește și, în parte ca urmare a naturii lui bune, în parte ironic, afirmă: «Bătrânul Lampe trebuie să aibă un Dumnezeu, altfel sărmanul nu poate fi niciodată fericit. Acum, omul trebuie să fie fericit în lumea aceasta. Rațiunea practică afirmă asta. Ei bine, sunt foarte dispus să conced, de asemenea, că rațiunea practică garantează existența lui Dumnezeu.»

Datorită acestui argument, Kant distinge între rațiunea teoretică și rațiunea practică și, cu ajutorul celei din urmă, ca și cum ar fi folosit bagheta magicianului, reînvie deismul pe care rațiunea teoretică l-a ucis."

Rolul lui Kant a fost acela de a sistematiza critica lui Hume, și anume de a anula cunoașterea lumii exterioare și a lui Dumnezeu. În fapt, de a distruge Divinitatea cu totul. El Îl restaurează pe Dumnezeu pe baza sentimentului subiectiv. Acesta este motivul pentru care, începând cu această epocă, toate mișcările religioase au un nou caracter. Înainte, ideea de Dumnezeu era ceva ce oameni diferiți credeau că cunosc prin

diferite tipuri de revelație, chiar și atunci când se înșelau. Era vorba de o Ființă care exista undeva.

Din acest moment apare un nou tip de subiectivism în cadrul curentelor filosofice și religioase. Mai târziu, în acest secol apare o nouă mentalitate: gândirea pozitivă, știința minții, mintea asupra materiei – toate acestea provin direct de la acest filosof, nu pentru că în mod direct filosofia sa a avut o influență, deși a avut această influență în multe locuri, ci pentru că el exprima ceea mulți oameni gândeau în acea vreme. Și anume că, dacă accepți rațiunea, atunci trebuie să fii de acord că nu avem niciun fel de cunoaștere a lucrurilor externe, iar singura cunoaștere provine din acest tip de subiectivism.

Drept consecință, secolul al XIX-lea este martorul unei izbucniri fără precedent de noi filosofii subiective. Vom analiza doar una dintre ele, care, fără a fi în sine foarte importantă, arată ce se întâmplă când un filosof ia în serios afirmațiile lui Kant.

Fichte

Acest filosof este Fichte, care a trăit în același timp cu Kant, dar care a murit un pic mai târziu. Iată ce afirmă Heine despre el:

„Problema pusă de Fichte este: ce motive avem pentru a presupune că ideea noastră despre obiecte corespunde obiectelor exterioare? La această problemă el oferă soluția următoare: toate lucrurile își au realitatea doar în mintea noastră.

Acest idealism dus până la ultimele consecințe ar trebui să sfârșească în negarea chiar a materiei (așa cum a făcut Fichte), chiar dacă marii mase a publicului i se pare că s-a mers cu gluma prea departe. Noi, germanii, am devenit amuzați de egoul fichtean."

Întreaga sa filosofie este preocupată de Ego și de felul în care creează realitatea pentru sine.

„Am devenit amuzați de egoul fichtean care își produce prin simpla sa gândire întreaga lume exterioară. Râsul glumelor noastre a fost sporit de o neînțelegere care a devenit prea populară încât să-mi permit a o trece sub tăcere. Marea majoritate a oamenilor chiar credea că Egoul filosofiei lui Fichte este Egoul lui Johann Gottlieb Fichte, iar acest ego individual implica o negare a tuturor celorlalte existențe. Ce obrăznicie! au exclamat oamenii de treabă. Acest individ nu crede că noi existăm, noi, cei care suntem mult mai corpolenți decât el, și care în calitate de primari și executori judecătorești suntem în fapt superiorii lui. Doamnele s-au întrebat: Nu crede nici măcar în existența soției sale? Nu? Iar doamna Fichte îndură asta!"

„Egoul lui Fichte, totuși, nu este Egoul individual, ci cel universal, Ego-ul universului trezit la conștiința de sine. Procesul de gândire fichtean nu este actul de gândire al unui individ, al unei persoane particulare numite Johann Gottlieb Fichte, ci mai degrabă este gândirea universală care se manifestă pe sine unui individ. Așa cum spunem «plouă», «fulgeră» ș.a.m.d., la fel Fichte ar trebui să nu spună «eu gândesc», ci «gândește» sau «gândul universului gândește în mine».

Într-o paralelă pe care am făcut-o odată, mai mult în batjocură decât serios, între Revoluția Franceză și filosofia germană, i-am pus alături pe Fichte și Napoleon. Cu toate acestea, există anumite analogii remarcabile între ei. După ce kantienii au desăvârșit opera lor de terorism și distrugere, a apărut Fichte, la fel cum Napoleon a apărut după ce Convenția a demolat întregul trecut cu ajutorul unui alt soi de Critică a Rațiunii Pure. Napoleon și Fichte reprezintă marele și inexorabilul Ego pentru care gândirea și acțiunea sunt una. Structurile colosale ridicate de cei doi oameni depun mărturie despre o voință colosală. Dar, din cauza acestei

voințe nelimitate, structurile se prăbușesc rapid la pământ și atât Teoria Cunoașterii, cât și Imperiul se fac fărâme și dispar, la fel de repede pe cât au fost create."

„În acest moment imperiul nu este altceva decât o chestiune de istorie, dar tumultul provocat de împărat în lume nu s-a potolit, iar din acest tumult Europa de astăzi își trage vitalitatea. Același lucru se întâmplă și cu filosofia lui Fichte. A dispărut complet, dar mințile oamenilor încă sunt agitate de gândurile care și-au găsit un ecou în Fichte, iar consecințele filosofiei sale sunt incalculabile".

De ce? Pentru că acest subiectivism a intrat în curentul principal al gândirii occidentale.

Închinarea în fața egoului

Din acest moment, cineva care dorea să rămână în gândirea canonică nu se putea gândi la altceva și nu putea începe filosofia cu altceva decât cu sinele. Așa după cum am văzut în toate domeniile, aceasta este o epocă a unui egotism nemaivăzut: artiștii, poeții, filosofii, oamenii politici – toți vin cu pretenții fantastice în ceea ce-i privește, ca și cum ar crede cu adevărat că doar ei există și tot restul este incert.

De pildă, chiar la sfârșitul secolului, pictorul Gustave Courbet putea afirma: „Nu am niciun stăpân. Eu îmi sunt propriul stăpân. Nu există și nu a existat un alt pictor în afară de mine."

Dacă stați de vorbă cu orice alt pictor modern el va afirma ceva asemănător. De asemenea, este atât de preocupat de propriul geniu, de ceea ce poate spune, încât nimic altceva nu mai există pentru el. Totul are legătură cu propria

sa concepție despre artă și realitate. O mulțime de artiști gândesc astfel în zilele noastre și sunt foarte mândri. Iar el (Courbet?) s-a exprimat astfel: „Ceea ce susțin este în acord cu ideile lui Kant; el era centrul universului". Așadar, se poate spune că, odată ce Dumnezeu a fost detronat în secolul al XVIII-lea, oamenii au început căutarea unui nou zeu, iar Kant le-a oferit acest nou zeu care este...

Studentul: Demonicul?

Pr. S: Nu, ci, ei bine, doar *eul*. Eul.

Astfel, în canoanele gândirii apusene vedem cum își face apariția o nouă divinitate, Eul. Înainte, lumea se învârtea în jurul lui Dumnezeu, iar acum lumea începe să se învârtă în jurul eului. Această tendință va atinge un nivel foarte adânc în omul occidental. Ajungem la această problemă: dacă există un nou zeu, ce se întâmplă cu vechiul Dumnezeu? Ce se întâmplă cu vechea divinitate, adică cu Dumnezeul creștinismului, care a trăit într-o formă sau alta chiar și în protestantism și în unele secte?

„Dumnezeu a murit!"

Vedem, astfel, cum la începutul secolului al XIX-lea apare această idee că Dumnezeu a murit. Ajungem la ceea ce am putea numi prima dogmă a noii religii, religia care străbate visul revoluționar. Iar această dogmă este „Moartea lui Dumnezeu."

Acest concept, „Dumnezeu a murit", reprezintă un concept foarte important. Este folosit astăzi de toți existențialiștii. Din câte cunoaștem, conceptul de „moarte a lui Dumnezeu" apare pentru prima oară în scrierile lui Joseph De

Maistre, marele conservator care apăra, la începutul secolului al XIX-lea, catolicismul împotriva revoluției. El s-a folosit de acest concept pentru a exprima (ticăloșia) ideii de revoltă contra lui Dumnezeu din timpul Revoluției Franceze.

Potrivit lui De Maistre, cei care se ridică împotriva societății, împotriva creştinismului, împotriva monarhiei și împotriva lui Dumnezeu se bazează în fapt pe filosofia „morții lui Dumnezeu” și doresc să creeze o nouă divinitate. Cu alte cuvinte, creştinismul moare, iar noua religie începe să se nască. Nimeni nu a citit cu atenție aceste rânduri. Nu au reprezentat un pasaj influent în scrierile lui De Maistre. Așadar, ideea „morții lui Dumnezeu” nu apare pentru că l-au citit pe De Maistre, dar s-au ferit să vorbească despre acest lucru, ci pur și simplu această idee începe să intre în conștiința omului european, omul apostaziei. Ideea despre Dumnezeu pe care oamenii o aveau începe să dispară. Oamenii sunt văduviți de Dumnezeu.

Vom vedea și la Heine, care era, la rândul său, un fel de revoluționar romantic, cum s-a folosit tocmai de acest fenomen, pe care el îl vedea, în jurul anului 1833, ca pe un proces dinamic.

„O venerație specială, o evlavie misterioasă ne împiedică să scriem mai mult astăzi. Inima noastră este plină de o compasiune cutremurătoare: însuși vechiul Iehova se pregătește să moară. L-am cunoscut atât de bine din leagănul său din Egipt, unde a fost crescut printre viței divini și crocodili, cepe, ibiși și pisici sfinte. L-am văzut cum și-a luat la revedere de la acești tovarăși ai copilăriei sale, de la obeliscurile și sfincșii Nilului natal, pentru a deveni în Palestina un mic zeu rege într-un popor de păstori și cum a trăit într-un palat-templu propriu. L-am văzut mai târziu intrând în contact cu civilizația asiriano-babiloniană, renunțând la patimile sale prea omenești, nemaidând

frâu liber mâniei și răzbunării sale nemiloase, cel puțin nemaitunând la orice fleac. L-am văzut migrând la Roma, în capitală, unde se leapădă de toate prejudecățile și proclamă egalitatea celestă a tuturor neamurilor și cu ajutorul unor fraze atât de elegante, pune bazele unei opoziții față de vechiul Jupiter și cârtește fără întrerupere până atinge autoritatea supremă, iar din Capitoliu conduce orașul și lumea, *urbi et orbi*. Am văzut cum, devenind din ce în ce mai spiritualizat, el se transformă într-un tată iubitor, un prieten universal al omului, un binefăcător al lumii, un filantropist. Dar toate acestea nu i-au fost de niciun folos!

Nu ați auzit sunetele clopotelor? Îngenuncheați. Se aduc simbolurile unui zeu muritor!"

Bineînțeles că aceasta este ideea care intră acum în aceste minți avansate care percep rapid spiritul vremurilor. Ceea ce ei vor să spună este că moare creștinismul și apare o nouă religie. Dar pentru a simboliza o nouă religie, desigur că se naște un zeu. Însă mai înainte de această naștere, vechiul Dumnezeu trebuie să moară. Cu alte cuvinte, creștinismul, întreaga idee creștină, care se fundamentează în jurul Dumnezeului creștin, moare.

Nietzsche

Această idee și-a atins cea mai puternică expresie într-un gânditor foarte important, al cărui nume este Friedrich Nietzsche.

Nietzsche a trăit din 1854 până în 1900. În ultimii zece ani ai vieții sale a înnebunit, iar într-un final a fost găsit pe străzile din Napoli, cred, strigând „Sunt Antihristul!". Într-un final au trebuit să-l închidă, iar sora și mama sa au avut grijă de el.

Nietzsche avea un temperament foarte romantic, foarte deschis spre un amestec de idei superioare, sentimentale, conflictuale. În tinerețea sa a fost student la un seminar protestant și a ajuns să urască creștinismul, deoarece vedea în el doar principiul slăbiciunii. Era, desigur, un lucru adevărat, deoarece Luther a eliminat ideea de luptă din creștinism, rămânând doar ceva foarte diluat, care nu mulțumește nici mintea, nici sufletul. Ori este, pe de o parte, ceva foarte uscat și raționalist, ori este, pe de altă parte, ceva foarte sentimental.

Nietzsche nu avea cum să vadă pe cineva care se luptă, nici vreun mare ascet, nici vreun erou creștin. Din acest motiv el a ajuns la concluzia că întregul creștinism este o farsă monstruoasă, o iluzie vândută omenirii, care nu satisface rațiunea ce caută Adevărul. Pentru el, creștinismul era îmbibat de superstiții, deoarece presupunea ideea că nu poți cunoaște decât ceea ce este rațional și din acest motiv respingea tot ceea ce depășea nivelul rațional. În altă ordine de idei, acest creștinism nu spunea nimic inimii, deoarece era atât de diluat, încât devenise neputincios. În opinia lui Nietzsche, creștinismul nu era decât o cale de a-i ține pe oameni tăcuți și mulțumiți cu soarta lor, o filosofie bună pentru turme.

Din respingerea creștinismului, Nietzsche a dezvoltat ideea că vor exista oameni puternici care vor fi cruzi și barbari și care vor cuceri țări întregi și vor stăpâni lumea. Hitler, în mod deliberat, a afirmat „Eu sunt Supraomul". A descoperit-o pe sora lui Nietzsche, care încă mai trăia în 1933, și chiar și-a făcut o poză cu ea, ba chiar a convins-o să afirme: „Da, tu ești Supraomul despre care fratele meu vorbea." Hitler a făcut din ea una dintre membrele de seamă ale regimului său, deoarece el era Supraomul despre care a profețit Nietzsche.

Fără îndoială că Nietzsche i-ar fi admirat cruzimea, dar l-ar fi considerat în același timp ca fiind o manifestare a

aceleiași mentalități de turmă. Și asta pentru că filosoful se afla în căutarea unui personaj real, înspăimântător, un lider mondial, complet nemilos, puternic în grad absolut, total eliberat de orice superstiție, dar în același timp o persoană foarte nobilă. Nietzsche însuși era dominat de reflexele naturale cele mai sublime spre aristocrație și luptă. El era un elev foarte conștiincios al literaturii grecești, iar într-una dintre primele sale cărți vorbește despre elementul dionisiac din Grecia. Până atunci oamenii priveau Grecia drept lăcaș al tradiției clasice reprezentate de Apollo. Dar Nietzsche a afirmat că lucrurile nu stau chiar așa, că Grecia era stăpânită, de asemenea, de acest sentiment romantic, simbolizat de Dionisos. Era tocmai ceea ce el dorea, să fie ca Dionisos, luptându-se în permanență pentru ceva mai înalt.

În fragmentul pe care îl vom cita mai jos el menționează schimbarea instituțiilor umane, ascensiunea capitalismului, diferitele idei în moralitate, impunerea credinței în evoluție:

„Ideea că un organism evoluează acționând și reacționând în funcție de un mediu complex reprezintă o idee de bază. Astăzi, toate ideile și instituțiile sunt văzute ca fiind în principal produse sociale, funcționând în grupuri sociale și rezultate dintr-o anume necesitate de a realiza un tip de adaptare între natura umană și mediul său. Toate domeniile de interes uman au trecut prin această tendință de sociologizare și psihologizare generală. Exemplul religiei și teologiei oferă o ilustrare suficientă. Pe când secolul al XVIII-lea vedea religia și teologia ca pe un sistem deductiv de afirmații demonstrabile, astăzi oamenii văd religia în principal ca pe un produs social, un tip de viață care izvorăște din organizarea socială a experiențelor religioase ale oamenilor, iar teologia ca pe o raționalizare a anumitor sentimente și experiențe fundamentale pentru natura umană. Noi nu mai dovedim existența lui Dumnezeu. Mai degrabă

vorbim despre sensul lui Dumnezeu în experiența umană. Nu mai demonstrăm viața de apoi, ci investigăm efectul pe care îl are credința în nemurire asupra comportamentului uman.”

Vedem aici foarte limpede că aceasta este etapa următoare după Hume, cel care a distrus toate aceste lucruri. Nu mai poți crede în vechile idei, iar acest pas nu mai are nimic de-a face cu descoperirea științifică. Pur și simplu, acestea sunt ideile care plutesc în aer. O dată ce rațiunea își continuă marșul, va sfârși prin a se sinucide.

Ideile lui Nietzsche sunt foarte puternice, deoarece a reușit să surprindă duhul vremurilor și a anunțat o nouă evanghelie pe care a scris-o în diverse variante, dintre care cea mai elocventă a fost „*Așa grăit-a Zarathustra*”.

Numele Zarathustra își are originea în Zoroastru, un zeu păgân, iar religia sa este o religie a închinării la foc, apărută cu opt secole î.Hr. Nietzsche se folosește de acest împrumut literar pentru a exprima ideea unui nou profet care vorbește omenirii. Zarathustra a fost un vechi păgân, un om care a trăit și a devenit un zeu prin întemeierea acestei religii, zoroastrismul. Pentru Nietzsche, el era un „profet” al noii sale religii.

În cartea sa, „*Așa grăit-a Zarathustra*”, acest așa-zis profet afirmă: „Nu există adevăr. Nu există nicio stare absolută a lucrurilor, niciun lucru în sine.”

Este ceea ce el numește a fi nihilism. Vedem aici foarte limpede enunțată această idee că „Dumnezeu a murit”. El o exprimă în două feluri. Pe de o parte prin „Dumnezeu a murit”, iar pe de altă parte afirmând că „nu există niciun adevăr”. Sunt două fețe ale aceleiași monede.

Atât Hume cât și Kant au distrus ideea de Dumnezeu și chiar însăși ideea de adevăr. Acum trebuie să apară un nou zeu, o nouă idee de adevăr. Într-un loc chiar afirmă: „Vorbești

întotdeauna despre adevăr, dar cum ar fi dacă nu există niciun adevăr? Ce flori dulci și interzise vor crește atunci pe lângă drumul vieții?” Desigur că noi, în secolul nostru, am gustat din acele fructe dulci. Dacă nu există Dumnezeu și nu există moarte și nici veșnicie, atunci asta se întâmplă. După cum spune Nietzsche: „Nu există adevăr. Nu există nicio stare absolută a lucrurilor, niciun lucru în sine. Acesta este nihilismul cel mai extrem”

Apoi, filosoful ridică din nou întrebarea: „Ce înseamnă nihilismul? Că valorile cele mai înalte își pierd importanța. Nu mai există niciun scop. Nu mai există niciun posibil răspuns la întrebarea «De ce?»”. Nu mai există niciun răspuns la întrebările fundamentale pe care le pune mintea umană: „De ce sunt aici?”, „De unde provin toate?”, „Care este scopul vieții?”, „Cum se sfârșește?”, „Există viață după moarte?”. Nu mai există răspuns. Nu mai există nimic altceva. Nu mai există niciun absolut. Nu mai există Dumnezeu.

Nihilismul reprezintă însuși duhul care îi animă pe revoluționari: a transforma totul în nimic. Distrugerea. Să nu mai rămână nimic pe pământ. Demolarea a tot ceea ce există. Nietzsche este filosoful acestui curent. El exprimă foarte poetic acest fenomen al „morții lui Dumnezeu”. Prin comparație, Kant a fost un gânditor foarte raționalist și abstract, exprimând pur și simplu ceea ce gândeau oamenii acelor vremuri, ceea ce trebuia să gândești dacă doreai să te afli în canoanele principalei tradiții din Europa. Mai țineți minte ce a spus Kant? Nu putem cunoaște lucrul în sine, nu putem cunoaște realitatea exterioară. El afirmă că pur și simplu nu există un lucru în sine. Nu există adevăr. Nu există un absolut. Cu alte cuvinte, Kant este influențat în întregime de Hume.

Așadar, Nietzsche observă cum Kant nu reușește să rezolve problema (sensului vieții?). Însă Nietzsche era un

poet și chiar a scris niște poezii foarte frumoase, chiar dacă au o încărcătură sumbră, romantică, exprimă o solitudine și sentimente nocturne ș.a.m.d. Însă Nietzsche a exprimat foarte poetic această nouă realitate din viața umană, din viața oamenilor care trăiesc această apostazie: „Moartea lui Dumnezeu" a început „să-și arunce primele umbre asupra Europei" și, deși „evenimentul în sine este prea grandios, prea îndepărtat, mult prea dincolo de puterea oamenilor de a-l înțelege, cu toate acestea el va veni".

Nietzsche s-a numit pe sine „progenitura". El și alții ca el erau „progeniturile și copiii născuți prematuri ai secolului care vine", despre care el susținea că va fi secolul în care nihilismul va triumfa.

Într-un alt loc el afirmă că, în momentul în care ideea „morții lui Dumnezeu" va ajunge la oamenii obișnuiți, adică la cei mai mulți, care muncesc în fabrici, atunci lumea va cunoaște o convulsie cum nu a mai cunoscut niciodată, deoarece întreaga societate va fi răsturnată.

El pune în gura unuia dintre personajele sale, un nebun, această idee a lumii care va fi răsturnată cu capul în jos. În „Știința voioasă" nebunul proclamă în fața oamenilor:

„Noi L-am ucis pe Dumnezeu. Tu și cu mine. Suntem cu toții ucigașii Săi. Dar cum am făcut-o? Cum am putut să secăm marea? Cine ne-a dat buretele cu care am șters tot orizontul? Cum am reușit să îndepărtăm pământul de soare? Încotro se mai mișcă acum? Încotro ne mai mișcăm noi? Departe de orice soare? Nu ne lovim acum fără întrerupere? Înapoi, în lateral, înainte, în toate direcțiile? Mai există un deasupra și un dedesubt? Nu hoinărim acum ca printr-un vid infinit? Nu respiră asupra noastră spațiul gol? Nu a devenit mai rece? Nu vine peste noi o noapte continuă, din ce în ce mai întunecată?"

(ceea ce urmează este din conferința despre Nietzsche și secțiunea de întrebări și răspunsuri)

Era ca și cum, susținea el, pământul s-ar fi învârtit până atunci în jurul soarelui, iar dintr-odată a scăpat și a început să se deplaseze în spațiul infinit. Iar oamenii se uită și observă cum lucrurile devin din ce în ce mai întunecate și întunecate, astfel că încep să se întrebe unde este susul și unde este josul, ce este binele și ce este răul. Încep să-și piardă ancorele și să se năucească. Apoi totul devine mai întunecat, ca și cum lumea ar ieși din firesc. Acesta este mesajul. Dacă nu mai există Dumnezeu, atunci viața devine cu totul diferită și se deschid posibilități înspăimântătoare.

Aceasta este lumea omenirii de astăzi, a acelora care încă mai încearcă să păstreze tradiția principală a gândirii și istoriei europene.

Kafka

Lucrul acesta poate fi observat foarte bine în mare parte din arta contemporană.

Franz Kafka este un personaj foarte interesant. S-au făcut și filme după poveștile lui. Forța scrierilor lui vine din aceea că sunt subestimate, deși sunt scrise într-o germană foarte clară, foarte frumoasă – eu am început să le citesc în germană – foarte simplă și prezentate direct. Nu folosește un limbaj complicat, ci unul foarte limpede, pentru a prezenta ceva absolut îngrozitor. Kafka este un scriitor interesant pentru că utilizează acest stil foarte concret, ca și cum nu ar fi ceva neobișnuit în ceea ce el povestește.

De pildă, în „*Procesul*” lui Kafka, cineva este adus la proces pentru o crimă despre care el nu știe nimic. El nu este

vinovat, nu știe dacă este vinovat sau inocent. Este anunțat că „va merge la proces mâine la ora 10 dimineața”. „La proces? Dar ce am făcut?” „Nu știm. Trebuie să vii.”

Iar el se duce și descoperă aceste personaje foarte obscure. Totul rămâne foarte misterios. Nu știe cine sunt judecătorii săi. Nu știe care este crima care i se impută și cine sunt martorii potrivnici lui, ce a făcut. Totul este prezentat într-o manieră atât de concretă, încât pare că trăiește într-un coșmar. Din câte se pare vina lui este doar aceea de a exista. El nu prea știe cum să răspundă la această acuzație și este ucis undeva.

Ideea care se desprinde de aici este că nu mai există niciun sens, nicio logică, tocmai pentru că nu mai există Dumnezeu, iar omul se află într-o stare de hăituială.

„Metamorfoza” este autobiografia unui tânăr care trăiește cu mama sa și care, într-o dimineață, se trezește și descoperă că este un gândac mare și maroniu, o gâză de 1,8 metri. Când mama sa vine și îl vede îi spune: „Vai, Doamne, nu te pot lăsa să ieși afară în starea asta.”

Această poveste este despre suferința lui, deoarece a devenit un gândac, și despre cât de greu îi este să se împace cu familia sa. Familia sa, în special mama, nu încearcă altceva decât să mușamalizeze întreaga poveste.

„Șșt. Să nu mai spunem la nimeni.”

„Unde este fiul dumneavoastră?”

„Oh, se odihnește astăzi. Nu-l deranjați”.

Și toți se simt foarte prost când vin și descoperă că s-a transformat într-o insectă. Din câte țin minte, povestea se încheie cu personajul principal care se târăște și moare pe podea.

Nuvela este scrisă în același stil foarte concret-factual, ceea ce face cu atât mai îngrozitoare întreaga idee.

Vă veți întreba, pe bună dreptate, care este sensul? Sensul este, așa cum a afirmat și Nietzsche, acela că realitatea a devenit

ceva diferit acum. Nu mai știm dacă suntem sau nu oameni. O dată ce începi să-i înveți pe oameni că se trag din maimuțe, ei încep să afirme că avem o natură de maimuțe în noi. Dacă avem o natură de maimuțe, s-ar putea să începem, de asemenea, să ne comportăm ca niște gândaci. În ideea noastră de natură umană începe să intre acest element animalic primar. Dacă nu mai există Dumnezeu, atunci întreaga noastră perspectivă asupra vieții devine liberă. Poți fi o gâză, poți fi un om care ajunge la stele. Poți avea civilizații avansate. Există tot felul de noi posibilități care se deschid. Este ceea ce scriitorii mai recenți, din ultimii 20 de ani, au numit „arta absurdului".

În acest sens, avem pe cineva ca Eugene Ionesco, dramaturgul român care a trăit la Paris și care a scris despre oameni care se transformă în rinoceri, totul într-o atmosferă suprarealistă. Subiectul este prezentat ca în parodii, un soi de alegorie care arată cât de stupidă a devenit condiția umană din cauză că nu mai există Dumnezeu. Viața este ridicolă.

Sau să-l luăm drept exemplu pe Beckett. Acțiunea piesei lui cele mai cunoscute se desfășoară într-o găleată de gunoi în care personajele îl „așteaptă pe Godot", aflându-se în căutarea unui nou tip de revelație, stând și discutând despre cum a dispărut Dumnezeu ș.a.m.d.

În același fel, Camus vorbește despre revoltă ca fiind singurul lucru care conduce la percepția realității vieții, în timp ce lucrul cel mai logic pentru un om este de a se sinucide. Într-un final, Camus a murit când mașina sa a intrat într-un copac.

În aceeași ordine de idei, trebuie să remarcăm cum întreaga artă contemporană este dominată de singurătate și absurditate; nu mai știm nici măcar ce este deasupra și ce este inferior, după cum afirmă Nietzsche. Am devenit cu toții foarte reci și singuri.

Un om se poate pierde într-un univers infinit. Nu știm ce se întâmplă, pentru că soarele a dispărut. Dumnezeu a dispărut. Bineînțeles că, dacă nu crezi în Dumnezeu, lumea devine un loc foarte îngrozitor. Chiar așa este, nu mai știi încotro te îndrepți și ce faci, pentru că Dumnezeu dădea sens tuturor lucrurilor din viață.

„Totul este permis”

Această primă dogmă a noii religii pregătește, în fapt, noua religie a „morții lui Dumnezeu”, în care nu mai există nici Dumnezeu, nici adevăr și are mai multe consecințe.

După cum spune Nietzsche, prima consecință este că, „dacă nu există Dumnezeu, totul este permis.” Același lucru este afirmat de Ivan Karamazov în romanul lui Dostoievski: „Dacă nu există veșnicie, totul este permis”.

Vedem astfel că Nietzsche și Dostoievski se aflau pe aceeași lungime de undă, aveau exact aceleași idei, deoarece amândoi prinseseră foarte bine duhul vremurilor. Însă Dostoievski s-a apropiat de această problemă din punctul de vedere al cuiva care cunoștea Ortodoxia, în timp ce Nietzsche s-a apropiat de chestiune în calitate de profet al noii învățături, el necunoscând cu adevărat creștinismul, în care nu vedea altceva decât slăbiciune și mentalitate de turmă.

Așadar, toate aceste probleme sunt legate între ele. Dacă Dumnezeu nu mai există, nu mai există adevăr, nu mai există viață veșnică, iar tot ceea ce a susținut civilizația creștină s-a pierdut. Este doar o chestiune de timp până când tot ceea ce a fost construit pe baza credinței va dispărea. Apariția revoluției devine, în acest context, logică.

Așadar, prima consecință: totul este permis, adică revoluția și orice fel de experiment în moralitate, guvernământ

și artă. Vom vedea într-o prelegere următoare cum însuși conceptul de artă începe dintr-odată să se pulverizeze, iar arta începe să fie definită de aceste idei revoluționare și nihiliste.

O Nouă Eră

O a doua consecință a morții lui Dumnezeu este aceea că începe să apară o Nouă Eră. Nietzsche afirmă în 1884: „S-ar putea ca eu să fiu primul care aruncă o lumină asupra unei idei care va împărți istoria omenirii în două”. Drept urmare, „toți cei care sunt născuți după noi aparţin unei istorii mai înalte decât istoria de până acum.”

Bineînțeles că pe atunci era o epocă în care Dumnezeu mai avea un înțeles, iar creştinismul mai era viu într-o anumită măsură. Existau încă rămășițe creştine. „Noua Eră”, în care Dumnezeu nu mai este centrul, iar creştinismul nu mai este acceptat, este epoca umanității normale și a revoluției.

În fapt, Nietzsche nu era pe atât de original pe cât credea el, deoarece cu 12 ani mai înainte Dostoievski deja exprimase aceeași idee prin cuvintele lui Kirilov din „*Demonii*”, care afirmase într-unul din momentele sale profetice:

„Totul va fi ca nou... apoi istoria va fi împărțită în două: de la maimuță la anihilarea lui Dumnezeu și de la anihilarea lui Dumnezeu la transformarea fizică a pământului și a omului.”

Aceasta este ideea unui nou rai care va veni, iar cel care exprimă acest gând este Kirilov, cel care credea că trebuie să devină Dumnezeu.

Supraomul

În sfârșit, ajungem la a treia consecință care derivă din „moartea lui Dumnezeu", și anume transformarea fizică totală a pământului și a omului. Ceea ce înseamnă venirea Supraomului. Omul are o natură temporară, care trebuie însă depășită deoarece este prea slab, așa că va trebui să devină Supraom. Prin Supraom se înțelege cineva căruia nu-i pasă de morala creștină. Dacă îți vine să ucizi pe cineva, îl ucizi. Dacă îți vine sa faci ceva, orice ai chef, o faci. Dacă dorești să cucerești lumea, să arunci oamenii în aer, orice îți place să faci, o faci, pentru că acum este o nouă morală. Desigur că bolșevicii au făcut chiar mai mult decât atât.

Vei spune: „Dar este ceva anti-creștin", însă ei îți vor răspunde că „noi am depășit creștinismul, avem o nouă moralitate, moralitatea lui Nietzsche, iar tot ceea ce a fost în trecut aparține istoriei. Acum apare o nouă transformare în natura umană, iar noi suntem primele progenituri ale acestei noi transformări. De aceea putem face tot ceea ce ne dorim."

Dacă vrei să te ridici împotrivă, ei, având puterea, te vor strivi. Așa că, dacă vrei să te ridici împotriva lor, va trebui să-i convertești la creștinism, iar ei își vor vedea greșeala, se vor pocăi și un nou capitol al istoriei va începe.

Nietzsche formulează astfel această idee: „Nu va trebui oare să devenim noi zei măcar și pentru a părea demni de această faptă (de moartea lui Dumnezeu)?" Dacă omul l-a ucis pe Dumnezeu ... dacă vechiul Dumnezeu a murit, atunci trebuie să existe un nou Dumnezeu. Zarathustra afirmă în cartea lui Nietzsche: „Morți sunt toți zeii. Acum ne dorim ca Supraomul să trăiască."

Kirilov, în „*Demonii*", spune același lucru: „Dacă nu există Dumnezeu, atunci eu sunt Dumnezeu". Dar Dostoievski distinge între Dumnezeul-Om Iisus Hristos și omul-zeu, noua ființă apărută din pământ pentru a deveni zeu.

Același Zarathustra spune:

„Vin să vă-nvăț ce este Supraomul. Omul este ceva ce trebuie depășit. Ce ați făcut pentru a-l depăși? Toate ființele de până acum au creat ceva ce stă deasupra lor, vreți voi să fiți refluxul acestei uriașe revărsări și preferați mai degrabă să vă întoarceți printre fiare, decât să-l depășiți pe om?

Ce e maimuța pentru om? Doar o batjocură sau o rușine dureroasă. Așa trebuie să fie și omul pentru Supraom: doar o batjocură sau o rușine dureroasă. Voi ați parcurs distanța de la vierme la om și multe în voi sunt încă vierme (...) Iată vă învăț ce este Supraomul. Sensul pământului este Supraomul"

La prima vedere pare o idee fantasmagorică. Ce înseamnă „Supraomul"? Probabil vă amintiți ceea ce spunea Marx despre omenirea care va fi schimbată prin mijloace violente, adică omul însuși va fi transformat pentru a fi ajustat perfect pentru noua împărăție a comunismului. Scriitorii contemporani, precum Erich Kahler, susțin că toate schimbările din societatea modernă, atât din punct de vedere fizic, cât și la nivel de idei, produc ceea ce el numește o mutație, un nou tip uman. Dacă pe deasupra mai luăm în calcul și așa numita idee „științifică" de evoluție în care Nietzsche deja credea, observăm că această idee, a apariției unui nou tip uman, cel al Supraomului, nu mai este deloc ceva fantasmagoric. Este o idee reală la care omul occidental a ajuns în mod natural și logic prin îndepărtarea sa de Dumnezeu și încercarea de a găsi o nouă religie. Noua generație care vine ia la cunoștință aceste idei, deoarece ele nu răsar într-un gol, și începe să se poarte în acord cu ele. Răspunsul la toate aceste întrebări poate fi descoperit la un scriitor: Dostoievski.

El se gândea la aceleași lucruri ca și Nietzsche, aproape în același timp, de fapt un pic mai înainte, dar avea deja răspunsul.

Din acest motiv, cine dorește să înțeleagă aceste probleme la un nivel foarte profund trebuie să citească aceste cărți. Prima dintre ele este „*Crimă și pedeapsă*”, în care descrie cum cineva credea că va deveni un Supraom prin uciderea a două bătrâne, mai degrabă a uneia singure, luându-le banii și transformându-se într-o persoană care se pregătește pentru viitor. Personajul descoperă că are o conștiință și că nu este ușor să facă așa ceva. Însă toată gândirea și viața lui reprezintă o fantasmă (...) Dacă aruncăm o privire la tipul de crime care au loc astăzi, vom observa că, mai ales în ultimii 20 de ani, a avut loc o creștere a crimelor fără sens. Pe vremuri, aproape toate crimele erau rezolvate pentru că, fie era vorba de gelozia unui bărbat care își ucidea nevasta, sau viceversa, sau un iubit, sau un acces de mânie, sau o bătaie la bar. Astăzi, adesea ucigașii ucid fără niciun motiv. Mai există crime de modă veche, dar acum apare un nou tip de ucigaș, care ucide doar de dragul crimei. Iar acești ucigași sunt foarte greu de prins. În zilele noastre majoritatea crimelor rămân nerezolvate. Detectivii nu-i pot prinde pe ucigași, deoarece nu există o legătură logică între evenimente. Nu este implicat un membru al familiei, nu este cineva care s-a supărat pe tine, ci este pur și simplu cineva care s-a hotărât să ucidă. Iar acest gen de crimă a devenit șocant de prezent și arată că societatea se găsește într-o situație foarte rea. Alți ucigași își fac un act de mândrie din uciderea unui număr mare de oameni, 20 sau mai mulți.

Aceasta este, așadar, noua moralitate „dincolo de bine și rău”, ca să cităm una dintre scrierile lui Nietzsche. Există mai multe idei implicate aici. Una este aceea că se vorbește despre dincolo de bine și rău deoarece nu mai există moralitate. O alta este aceea a Supraomului. Din moment ce nu mai există Dumnezeu, trebuie să existe un nou om, un nou zeu care este omul.

Dostoievski a atins aceste teme și în romanul său „*Demonii*”, în care descrie mentalitatea unor oameni care

se pregăteau să facă revoluția în Rusia. Unii dintre ei aveau idei foarte profunde. Unul dintre personaje vine cu ideea că, pentru a face omenirea fericită, este nevoie să fie uciși majoritatea oamenilor. Sunt prea mulți oameni, iar a-i face pe toți fericiți ar fi prea greu. Drept urmare, a calculat că pentru a face din Rusia o țară fericită ar trebui să ucizi 100 de milioane de oameni. Soljenițîn a calculat că exact acesta a fost numărul oamenilor uciși în Rusia, deoarece acolo revoluția a durat 65 de ani. Exact același lucru s-a petrecut în Cambodgia, unde în primele șase luni comuniștii au ucis două milioane de oameni, deoarece erau prea mulți și prea mulți oameni inteligenți. Pe cale de consecință, toți cei care trecuseră de liceu a trebuit să fie omorâți. Toți doctorii, avocații, oamenii inteligenți au fost uciși, cu excepția câtorva care au scăpat.

Un student: Din nou aceste idei sunt foarte prezente, ca o otravă care plutește în aer.

Pr. S: Întocmai, întocmai. Puteți vedea același lucru la Raskolnikov, un personaj foarte realist, stăpânit de aceste idei. El pare că nu-și aparține. Merge de la o idee la alta și, de multe ori când întâlnește un nevoiaș, simte dintr-odată un imbold bun de a-i da niște bani. Aceasta este ceea ce a mai rămas în el din moștenirea creștină, mama și sora lui fiind două persoane evlavioase. Îi dăruiește niște bani cuiva, iar mai apoi afirmă: „Of, prostule, ai fi putut folosi acei bani pentru a-ți duce la îndeplinire planul și a o ucide pe bătrână”. Până la urmă ia un topor pentru a o omorî pe acea femeie. Întotdeauna, însă, își reproșează ceva, pentru că are unele porniri bune. Dar este posedat de aceste idei și nu își găsește liniștea până când nu se duce și ucide.

Asta se întâmplă când ai un personaj precum Raskolnikov din „Crimă și pedeapsă", care află de toate aceste idei pornite de la un scriitor ca Nietzsche care susține că va veni Supraomul. Trebuie să depășim omenirea, pentru că omenirea este prea slabă.

Astăzi este sărbătoarea Sfântului Antonie cel Mare. Răspunsul la Nietzsche este Sfântul Antonie cel Mare, deoarece Antonie a biruit omenirea, propria natura umană. El era ca un înger pe pământ, iar acești oameni și gânditori moderni au pierdut contactul cu acești sfinți, deoarece au pierdut creștinismul. Nu-și dau seama că există o întreagă familie de oameni care se găsesc în procesul de a depăși natura umană cu ajutorul harului lui Dumnezeu. Fără să știe acest lucru, Nietzsche a considerat, pe baza observațiilor sale asupra oamenilor, că natura umană este ceva netrebnic și slab, pentru care nu merită să lupți. Drept urmare, trebuie să fie depășită de altceva, de ceva care vine din afară.

Gânditorii moderni au îmbrățișat această idee a evoluției, deoarece ea arată cum omul a fost cândva o creatură de tip maimuță, dar care s-a transformat în altceva, într-o creatură superioară. Pe cale de consecință, epoca noastră este doar o etapă intermediară fără nicio relevanță specială. Dacă ucizi 100 de milioane de oameni, nu e nimic în neregulă cu asta. Sau, dacă în Cambodgia ucizi o treime din populație, nu e nimic în neregulă, este doar un experiment. Ne îndreptăm spre o stare superioară, așa că totul este justificat. Însă, pentru noi, singurul criteriu valabil este creștinismul.

În ceea ce privește evoluționismul, el pare că se întemeiază pe o fundație științifică. Această problemă complexă a evoluționismului are mai multe aspecte: științific, filosofic, religios, fiind una dintre problemele cheie ale vremurilor noastre, care necesită foarte multă aplecare

pentru a-i surprinde toate fațetele. Vom examina această teorie pentru a vedea ce-i oferă omului și ce loc ocupă în filosofia apostaziei.

Evoluționismul reprezintă o cheie de înțelegere a întregii revoluții, a acestei idei a unei noi ere care va veni prin așteptările chiliaste ale tuturor acestor scriitori despre care am vorbit. În cursul următor vom discuta despre termenii generali, dar vom discuta de asemenea și mai specific despre unul dintre marii profeți ai evoluționismului, Teilhard de Chardin, cel mai reprezentativ pentru curentul chiliast care străbate lumea în aceste vremuri.

Cursul 11

EVOLUȚIONISMUL

Am ajuns acum la acest concept cheie, foarte important pentru a înțelege perspectiva religioasă a omului contemporan, în fapt întreaga perspectivă, atât religioasă, cât și seculară. Este o idee extrem de complexă, iar în ceea ce urmează nu putem oferi decât un rezumat al problemelor implicate de acest concept.

Încă de la apariția lucrării lui Charles Darwin, „*Originea Speciilor*”, în anul 1859, părea că evoluționismul explică totul. Teoria a fost acceptată imediat de foarte mulți oameni și a devenit foarte populară în special prin oameni ca T.H. Huxley și Herbert Spencer în Anglia, în Germania prin Ernst Haeckel (1834-1919), cel care a scris „*Misterul Universului*”. Mulți alții au popularizat ideile lui Darwin și au făcut din evoluție conceptul cheie al întregii lor filosofii.

Alți scriitori, precum Nietzsche, au preluat ideea și s-au folosit de ea pentru așa numitele „profeții spirituale”. Așadar, cei care se găseau în canoanele școlii de gândire apusene – adică raționalismul dus până la ultimele consecințe – au acceptat evoluționismul. Astfel, până astăzi se poate spune că aceasta este dogma centrală a gânditorilor avansați, care doresc să fie în acord cu vremurile.

Totuși, de la bun început au existat contraargumente solide. Un gânditor catolic credea în evoluție, dar nu în selecția naturală, ceea ce l-a adus la disperare pe Darwin, deoarece

și-a dat seama că nu poate demonstra această idee. Însă, cu predilecție în ultimii 10 până la 30 de ani, au apărut multe critici ale evoluționismului dintr-un punct de vedere obiectiv. În același timp, majoritatea cărților care susțin evoluționismul încep cu o anumită presupoziție naturalistă pe care nu o dovedesc în vreun fel.

În zilele noastre și-a făcut apariția și o organizație în San Diego, numită Institutul de Creaționism Științific, care a scos mai multe cărți bune. Asociația este religioasă, dar cărțile discută evoluționismul dintr-un punct de vedere foarte neutru, fără niciun fel de presupoziție religioasă. În opinia lor, există două modele de înțelegere a universului: modelul evoluționist și modelul creaționist. Iau în considerare dovezile, istoria pământului, straturile geologice ș.a.m.d., încercând să vadă care dintre modele se potrivește. Așadar, ei au descoperit că este nevoie de mult mai puține ajustări dacă acceptăm modelul creaționist, dacă a existat un Dumnezeu care a creat la început lucrurile și dacă pământul nu are o vechime de miliarde de ani, ci una de doar câteva mii de ani.

Pe de altă parte, modelul evoluționist are nevoie de multe corecturi, putând fi comparat din acest punct de vedere cu vechiul univers ptolemaic (vs. cel copernican), modelul dovedindu-se a fi foarte greoi. În fapt, unii membri ai acestui institut călătoresc la diverse universități unde au diverse dezbateri, în fața a mii de spectatori, cum s-a întâmplat la Universitatea din Tennessee, la cea din Texas.... A existat un interes foarte mare, iar susținătorii evoluționismului nu au fost capabili să ofere dovezi solide în sprijinul tezelor lor. Mai mult, de câteva ori și-au arătat ignoranța cu privire la câteva descoperiri recente din paleontologie.

Ambele poziții sunt susținute de oameni foarte sofisticați și cunoscători. În continuare noi nu vom discuta problema evoluționismului ateu, deoarece este în mod evident o filosofie pentru nătângi și pentru oameni care cred, așa cum afirma

Huxley, că, dacă aduni mai multe maimuțe și le pui la mașina de scris, oferindu-le timp suficient, dacă nu milioane, atunci miliarde de ani, ele vor scrie până la urmă Enciclopedia Britannica, conform legilor probabilității. A fost cineva care a calculat după legile probabilității și a ajuns la concluzia că așa ceva nu s-ar putea întâmpla vreodată. Dar cel care crede un asemenea lucru poate crede orice.

Dezbaterea mai serioasă se dă între evoluționismul teist – și anume teza că Dumnezeu a creat lumea, iar apoi aceasta a evoluat – și punctul de vedere creștin. În acest punct trebuie să precizăm că perspectiva protestantă fundamentalistă este incorectă în multe instanțe, deoarece aceștia nu știu cum să interpreteze Scriptura. Ei susțin, de pildă, că Geneza trebuie înțeleasă „literal", dar acest lucru este imposibil. Sfinții Părinți ne spun care părți trebuie înțelese literal și care nu.

Prima neînțelegere care trebuie clarificată încă dinainte de a discuta această problemă este una care îi face pe mulți oameni să rateze discuția. Trebuie, așadar, să facem distincție între evoluție și variație. Variația este procesul prin care oamenii fac, de pildă, diverși hibrizi de mazăre, diverse tipuri de pisici. De exemplu, după 50 de ani de experimente au reușit să vină cu un nou tip de pisică, o îmbinare între cea siameză și cea persană, numită pisica himalayană, care are părul lung ca cea persană și culoarea siamezei. Acest tip a survenit accidental, dar nu a fost capabil să se reproducă pur și simplu, așa că abia acum după atâția ani de experimente au reușit să scoată o nouă rasă care creează. În același fel există diverse rase de câini, diverse tipuri de plante și diverse rase de oameni, care sunt foarte diferite: pigmei, hotentoți, chinezi, nord-europeni – diferite tipuri de ființe umane care provin de la un singur strămoș. Cu alte cuvinte, problema variației este o problemă în sine.

Există fără îndoială multe variații în cadrul unui anumit tip de creatură, iar la aceste variații se pot aștepta oamenii cu expertiză științifică. Dar aceste variații nu produc niciodată ceva nou, ci produc doar un tip diferit de cățel sau pisică sau om. În fapt, aceasta este mai mult o dovadă contra evoluționismului decât în favoarea sa, deoarece nimeni nu a reușit vreodată să vină cu o nouă creatură sau cu o nouă specie. În fapt, diferitele specii (rezultate din hibridizare? – nota trad.) – iar acest termen este în sine foarte arbitrar – în ceea mai mare parte nu sunt capabile să producă vlăstare, iar în puținele cazuri în care acest lucru se petrece, acesta nu poate să se reproducă mai departe. Sfântul Ambrozie al Milanului afirmă: „Acesta să-ți fie un exemplu, pentru tine, omule, ca să încetezi a te mai amesteca în treburile lui Dumnezeu. Dumnezeu a voit ca fiecare creatură să fie distinctă."

În timpul Iluminismului, perspectiva asupra naturii era suficient de stabilă. În fapt, chiar înainte de această perioadă, arhiepiscopul anglican Usher a calculat toți anii dați în Vechiul Testament și a ajuns la concluzia că lumea a fost creată în anul 4004 î. Hr. Newton credea în această teorie, iar perspectiva iluministă era în favoarea ideii că Dumnezeu a creat lumea în șase zile, iar apoi a lăsat-o să se dezvolte de la sine și toate speciile erau la fel cum le vedem noi astăzi. Oamenii de știință ai epocii acceptau această viziune.

Spre sfârșitul Iluminismului, însă, pe măsură ce febra revoluționară creștea, această imagine stabilă a lumii a început să se prăbușească și deja unii oameni de știință au avansat teorii mult mai radicale. Deja la sfârșitul secolului al XVIII-lea Erasmus Darwin, bunicul lui Charles Darwin, a avansat ipoteza că toată viața provine dintr-un filament primordial, ceea ce este tocmai ce se înțelege astăzi prin teoria evoluției. Nu este o teorie care să privească doar o anumită specie sau un anumit tip de creatură, ci teoria că totul derivă dintr-un strop sau filament primordial,

iar acesta s-a dezvoltat prin transmutații în diversele tipuri de creaturi.

Acest nou tip de explicație avansat de Erasmus Darwin reprezintă o încercare de a continua spiritul Iluminismului în materie de raționalism și simplitate. Pe măsură ce raționalismul pătrundea mai adânc în mentalul colectiv, era mai simplu de crezut și de explicat viața, gândea Erasmus, ca provenind dintr-un singur filament viu în loc de a accepta explicația complicată după care Dumnezeu a dat viață dintr-odată tuturor tipurilor de creaturi.

După acest episod, a existat un naturalist, Lamarck, care avea o teorie evoluționistă foarte bine pusă la punct. Pentru el schimbările necesare pentru a explica evoluția unei specii din alta se datorau moștenirii caracteristicilor dobândite. Dar acest lucru nu putea fi dovedit niciodată și în fapt a fost chiar infirmat. Astfel, ideea de evoluție nu a prins atunci.

Dar, în aceeași epocă, la începutul secolului al XIX-lea, a existat un geolog care a pus umărul serios la acceptarea ideii de evoluție. Numele său era Charles Lyell și el a propus teoria uniformismului, care susținea că toate schimbările pe care le vedem în pământ astăzi nu sunt rezultatul unor catastrofe, un potop survenit brusc sau ceva asemănător. Procesele la care asistăm astăzi au operat în decursul ultimelor secole, de la începutul lumii, în măsura în care putem observa acest lucru. Dacă privim, de pildă, la Marele Canion, vedem cum râul a mâncat malurile canionului și se poate calcula cât timp a durat acest proces știind cât de repede curge apa, câtă apă mai este astăzi, calitatea solului ș.a.m.d. Potrivit lui Lyell, dacă presupunem că aceste procese au funcționat mereu cu aceeași viteză – acest proces fiind ceva foarte rațional și calculabil – putem ajunge la o explicație uniformă a lucrurilor. Bineînțeles, însă, că nu există nicio dovadă pentru acest lucru, fiind vorba doar de ipoteza lui Lyell.

Totuși, această teorie, dimpreună cu ideea că speciile evoluează una dintr-alta, – o idee care câștiga din ce în ce mai mult teren – conduc la o concepție conform căreia lumea nu are o vechime de doar câteva mii de ani precum pare a susține creștinismul, ci trebuie să aibă o vechime de sute de mii, dacă nu chiar milioane de ani, poate chiar mai mult. Astfel a luat naștere concepția unui pământ din ce în ce mai vechi. Dar trebuie reamintit din nou că este vorba doar de o presupoziție sau mai bine zis de o credință că pământul trebuie să fie foarte vechi. Nu a fost oferită nicio demonstrație.

Însă această idee începuse deja să prindă în mințile oamenilor. Cartea lui Darwin în care susținea ideea de selecție naturală a apărut în 1859 și i se opunea lui Lamarck cel care pretindea, de pildă, că girafa e evoluat deoarece o creatură cu gâtul scurt a trebuit să-și întindă gâtul din ce în ce mai tare după frunze și astfel urmașele sale au devenit din ce în ce mai alungite, până când s-au transformat în ceea ce vedem noi astăzi ca fiind o girafă. Dar această explicație era contrară tuturor legilor științifice, deoarece astfel de lucruri nu se întâmplă. O caracteristică dobândită nu poate fi transmisă mai departe. Femeile chineze care aveau picioarele mici din cauza obstrucționării lor în copilărie nășteau apoi fete cu picioarele normale.

Darwin a avansat ideea că este posibil ca cele două creaturi cu gâturile lungi să fi supraviețuit deoarece au avut gâturi mai lungi și s-au împreunat deoarece toate celelalte au murit, din cauza unui dezastru. Progeniturile lor au avut, la rândul lor, gâturile lungi, pentru că, odată cu ei, a apărut o schimbare sau o mutație. La început este posibil ca aceasta să fi fost o simplă întâmplare norocoasă, dar în momentul în care cele două animale s-au reprodus, acest proces a continuat de-a lungul veacurilor.

Bineînțeles că avem de-a face tot cu o ipoteză, deoarece nimeni nu a observat așa ceva întâmplându-se. Dar este o ipoteză care s-a înfipt în conștiința oamenilor. Erau pregătiți pentru așa ceva, iar această idee a fost doar declanșatorul. Li se părea că sună foarte plauzibil și astfel ideea evoluției a devenit acceptată, deși ea nu fusese demonstrată.

De altfel, speculațiile lui Darwin se bazau aproape în întregime pe observațiile sale asupra variațiilor, nu asupra evoluției. Pe când călătorea în Insulele Galapagos se întreba de ce există 13 specii de cintezoi, iar explicația sa era aceea că la început a existat o singură specie care s-a dezvoltat apoi în funcție de mediul său. Dar aceasta nu este evoluție, ci variație. De aici, el a ajuns direct la concluzia că, dacă vei continua să faci astfel de mici schimbări, în cele din urmă vei obține o cu totul altă specie. Problema este că, atunci când încerci să demonstrezi acest lucru din punct de vedere științific, nimeni nu a observat aceste schimbări importante; tot ceea ce s-au observat au fost schimbări înăuntrul unui tip sau al unei specii.

Să aruncăm, deci, o privire la așa numitele „dovezi privind evoluția" pentru a vedea ce fel de demonstrații sunt. Nu vom încerca să le infirmăm, ci vom încerca doar să vedem calitatea dovezilor folosite, să vedem ce li se pare a fi convingător oamenilor care cred în evoluție.

Avem de pildă, un manual standard de zoologie, folosit în urmă cu 20 de ani, care face o listă de dovezi. Prima dintre acestea se numește „morfologie comparativă". Pe scurt, un om are brațe, păsările au aripi, peștele are aripioare. Cartea are chiar și niște diagrame convingătoare, care le face pe toate să pară foarte asemănătoare, apărând acolo chiar și o molie. Păsările au gheare, oamenii au degete și autorii arată cum ar fi putut să se dezvolte unele din altele. Toate ființele sunt arătate ca și cum ar avea o structură foarte asemănătoare, iar structurile diferite

sunt din diverse încrengături, genuri, familii ș.a.m.d. Desigur, toate acestea nu reprezintă o dovadă, deși pentru cineva care crede în evoluție ele sunt foarte logice.

Dacă pe de altă parte crezi în Dumnezeu și crezi că Dumnezeu a creat toate aceste animale, imaginile te vor convinge că ele au fost create într-un soi de gradație. Dacă însă crezi că au evoluat una dintr-alta, te uiți la imagini și vezi cum au evoluat. Dar în toate aceste imagini și idei nu există o dovadă – nici împotrivă, nici pentru evoluționism. În fapt, oamenii au acceptat evoluționismul pe cu totul alte baze, iar când au privit la aceste imagini au devenit și mai convinși de adevărul ideii.

În al doilea rând, există „fiziologie comparativă": „Țesuturile și fluidele organismelor arată multe similarități de bază în ceea ce privește proprietățile fiziologice și chimice care sunt" asemănătoare celor întâlnite în morfologie. De pildă, „din hemoglobina din sângele vertebratelor" poate fi obținut un anumit tip de „cristale oxihemoglobine" care „se bazează pe structura corpului." Cele ale fiecărei specii sunt distincte, însă toate formează un singur „gen care are caracteristici comune. Mai mult, cele ale tuturor păsărilor au anumite asemănări", dar diferă de „cristalele obținute" din „sângele mamiferelor sau reptilelor."

Avem aceeași strategie ca și în morfologie. Dacă crezi în creație, vei spune că Dumnezeu a făcut creaturi similare cu sânge similar, astfel că nu apare nicio problemă. Dacă crezi în evoluție, vei spune că una a evoluat dintr-alta. În fapt, într-unul dintre sistemele de datare după precipitările din sânge, savanții observă că precipitările sunt asemănătoare la fiecare specie, că au ceva în comun în interiorul unui gen, și că sunt cu totul diferite la genuri diferite: păsări și maimuțe, de exemplu. De aici, s-au făcut anumite calcule pentru a decide câți ani distanță pe scara evoluției separă aceste creaturi diferite. Întâmplarea face ca aceste calcule să nu ia în considerare nimic altceva. Dacă este acceptată

această soluție, alte sisteme de determinare trebuie modificate. Așadar este, în continuare, o chestiune controversată și nu dovedește nimic, deoarece poate fi acceptată atât ca o dovadă a evoluționismului, dar și ca o dovadă a creației lui Dumnezeu.

Mai există un al treilea argument numit „embriologia comparativă". Manuale precum este acesta de „Zoologie Generală" aveau pe vremuri imagini clasice cu peștișori, salamandre, țestoase, pui de găină, purcei, oameni, și toți arătau în bună măsură la fel și au evoluat treptat diferit. Mai mult, se poate vedea cum omul are așa numitele „branhii" în embrion. Ca urmare, este o amintire a moștenirii sale.

Ernst Haeckel în teoria sa a recapitulării și a legii biogenetice afirma: „Un organism individual în dezvoltarea sa (ontogeneza) tinde să recapituleze etapele prin care au trecut înaintașii săi (filogeneza)." Astăzi această teorie nu mai este acceptată de evoluționiști. Branhiile nu sunt niciun fel de branhii, ci reprezintă doar ceea ce se va dezvolta în gâtul ființei umane. Așadar, această dovadă poate fi ușor înlăturată. Însă ei folosesc acest argument ca și cum similitudinea înseamnă dovadă, deși în fapt pur și simplu nu există așa ceva.

O altă dovadă care părea mai puternică în trecut decât este astăzi este aceea a organelor reziduale. Există anumite organe, precum apendicele din om, care nu par să îndeplinească nicio funcție și de aceea ele sunt văzute ca fiind rămășițe dintr-un stadiu anterior de evoluție, când omul era o maimuță sau când avea nevoie de acest organ. Dar s-a descoperit treptat că aceste organe reziduale au o anumită întrebuințare. Apendicele, de pildă, are o funcție glandulară. În concluzie, argumentul își pierde din greutate. Mai mult, doar pentru că nu știm ce funcție îndeplinește un organ, de aici nu rezultă că el este o rămășiță dintr-o formă de viață inferioară.

Apoi există argumente din paleontologie, care se ocupă cu studiul fosilelor. Bineînțeles că primul lucru convingător

îl reprezintă straturile geologice, cum se întâmplă la Marele Canion unde se pot vedea tot felul de straturi; cu cât cobori mai jos, cu atât mai primitive par creaturile. Straturile sunt datate în funcție de creaturile care se găsesc în ele.

Există o poveste întreagă despre cum în secolul al XIX-lea au descoperit aceste straturi și au determinat care sunt mai vechi și care mai noi. Acum cercetătorii cred că au la dispoziție un sistem foarte elaborat prin care să spună care este vechimea straturilor. Totuși, întregul sistem de datare este mai degrabă circular deoarece, din moment ce aceste straturi sunt cu susul în jos, ei trebuie să facă anumite reajustări, precum în sistemul ptolemeic era nevoie de anumite reajustări pentru a face epicicluri, deoarece planetele nu se mișcau uniform în jurul pământului. În același fel, trebuie să faci reajustări când descoperi că straturile sunt invers, cu susul în jos. Trebuie datate după fosilele găsite în ele. Însă cum poți ști dacă fosilele din ele sunt așezate în ordinea care trebuie? Știi pentru că în alt loc fosilele erau așezate cum trebuie și de acolo ai deprins sistemul. Dar dacă ești atent sistemul este circular și trebuie să te bazezi pe credința că teoria corespunde cu realitatea.

Apoi, există anumite fisuri în acest argument. Pentru început, noile creaturi apar dintr-odată în fiecare strat, fără niciun fel de tipuri intermediare. Pe lângă acest detaliu, pe măsură ce continuă cercetările, se descoperă animale care nu ar trebui să fie în anumite straturi, astfel că acum în nivelul precambrian descoperă un calamar foarte evoluat și tot felul de alte animale care nu ar trebui să se găsească acolo, deoarece se presupune că nu evoluaseră până 100 de milioane de ani mai târziu. Astfel, fie trebuie să modifici ideea de evoluție a calamarului, fie trebuie să recunoști că a fost o excepție.

În general, însă, nu există nicio dovadă că aceste straturi s-au așezat în decursul a milioane de ani. Creaționiștii care discută despre Potopul lui Noe susțin că este la fel de probabil ca

potopul să fi cauzat exact acest gen de lucruri, deoarece animalele avansate s-ar fi îndreptat spre terenurile mai înalte încercând să scape de potop. Animalele marine mai puțin evoluate ar fi fost primele îngropate, iar puținele rămășițe umane s-ar explica prin aceea că oamenii ar fi încercat să se suie pe nave și să plece.

În aceeași ordine de idei, trebuie să existe anumite condiții speciale pentru a permite conservarea unei fosile. Trebuie să fie îngropată dintr-odată într-un anume tip de nămol. Întreaga teorie a gradualității acestor fenomene este din ce în ce mai atacată. În fapt, astăzi există dovezi că petrolul și cărbunele și astfel de minereuri pot fi realizate într-o durată de timp foarte scăzută, de zile sau săptămâni. Chiar formarea fosilelor susține în bună măsură ideea unei asemenea catastrofe.

Ultimul argument contra evoluției este acela că este greu de spus dacă a fost găsită măcar o singură vietate care ar putea fi numită o specie intermediară. În realitate, chiar și Darwin era extrem de îngrijorat cu privire la acest lucru. „Potrivit teoriei mele, ar trebui să existe cel puțin un milion de specii intermediare, dacă nu mai multe, dar eu nu am descoperit niciuna. Cu toate acestea să așteptăm până când vom avea toate informațiile despre fosile."

Oamenii de știință de astăzi susțin că tabloul fosilelor este complet și se cunosc mai multe specii de fosile decât de specii în viață. Și cu toate acestea nu au fost găsite mai mult de câteva care ar putea fi interpretate cumva ca fiind specii intermediare. Vor vorbi despre pterodactil – acea reptilă cu aripi – și vor spune că este o reptilă care va deveni pasăre. Dar de ce nu am putea spune pur și simplu că este o reptilă cu aripi?

Există anumite fosile, numite „fosile cheie", care, atunci când sunt văzute într-un strat specific, înseamnă că acel strat nu poate fi mai vechi sau mai nou de o anumită dată, deoarece acel animal nu mai exista în acea perioadă. Au descoperit,

însă, recent, un asemenea animal despre care se presupunea că era dispărut de 500 de milioane de ani, dar care înoată acum în ocean. Și deoarece era o fosilă cheie, s-a prăbușit întreaga teorie. Stratul acela specific fusese datat în funcție de acel pește dispărut, ceea ce înseamnă că datarea era incorectă.

În aceeași ordine de idei, nu reiese de nicăieri de ce anumite specii evoluează, în timp ce altele rămân exact la fel. Există multe specii din trecut care sunt la fel ca și speciile de astăzi. Evoluționiștii au o teorie după care acestea sunt specii „retrograde”, care nu merg mai departe dintr-un anume motiv, în timp ce altele sunt mai progresiste deoarece au energia de a merge mai departe. Dar aceasta este credință, nu demonstrație. Astfel, fosilele prezervate sunt la fel de distincte ca și oricare altă specie ce trăiește.

În toate manualele evoluționiste mai apare un element interesant: calul și elefantul. Există o mare doză de subiectivism implicată aici, la fel ca atunci când îl pictezi pe omul de Neanderthal aplecat ca să semene cu o maimuță. Este vorba de imaginație, nu de o demonstrație științifică, chiar dacă se bazează pe o idee filosofică. Există ceva dovezi care sunt, de fapt, fie împotriva evoluționismului, fie arată că în realitate nu se poate trage nicio concluzie, indiferent de poziția adoptată.

Există apoi unele lucruri foarte remarcabile pe care evoluționismul nu le poate explica. Chiar recent, în ultimii doi sau trei ani, au descoperit un loc în Texas unde există urme de dinozaur și chiar lângă ele erau urme de oameni. În unele locuri urmele de om și cele de dinozaur se suprapun, ceea ce demonstrează că trăiau în același timp. Protestanții au făcut un film despre acest subiect și l-au prezentat ca pe o dovadă contra evoluționismului. Dar unul dintre oamenii de știință – un creaționist – care a vizionat filmul a afirmat: „Ei bine, este ceva foarte interesant, nu-i așa?” Dar un om care credea în evoluționism s-a uitat și a spus: „Eu nu cred.”

El are credința că așa ceva nu s-a întâmplat, că acel dinozaur a dispărut înainte de apariția omului; ca urmare era imposibil de găsit în același loc urme de dinozaur și de oameni. Sau, mai există varianta de a face un epiciclu în sistem pentru a oferi o posibilă explicație.

În fine, ultima așa-zisă „dovadă a evoluției" este mutația. În fapt, omul de știință serios îți va spune că toate celelalte nu reprezintă în realitate dovezi, ci singurul argument redutabil este mutația.

Randall, cel care a scris „*O istorie a gândirii moderne*" și care era la rândul său un evoluționist, afirmă: „În prezent, biologii admit că, strict vorbind, nu știm nimic despre cauzele originii speciilor noi. Trebuie să ne bazăm pe credința științifică că ele survin datorită schimbărilor chimice din protoplasma embrionară". Randall este suficient de sofisticat încât să recunoască că este vorba de o credință.

Sunt alții precum Dobzhansky care spun că „am dovedit evoluția deoarece am făcut noi specii în laborator." Și astfel, după 30 de ani de experimente cu musculițe care se înmulțesc foarte rapid, poți obține echivalentul a sute de mii de ani de viață umană. El a experimentat prin radierea musculițelor și în cele din urmă a venit cu două exemplare care au trecut prin schimbări – nu aveau aripi și nu mai erau capabile să se reproducă. Iar aceasta era definiția sa pentru specie: nu se încrucișează între ele, motiv pentru el să se mândrească că „am evoluat o nouă specie".

Legat de acest subiect trebuie făcute anumite precizări. În primul rând, experimentul a avut loc în condiții extrem de artificiale, prin radiație. Luând acest caz în considerare, ar fi nevoie de o nouă teorie a undelor radioactive provenite din spațiu pentru a justifica evoluționismul. În al doilea rând, noua specie este tot o musculiță. Nu mai are aripi și are culoarea violet

în loc de galben, dar cu toate acestea rămâne în fond o musculiță la fel ca oricare alta. Este doar o altă varietate, așa că nu s-a dovedit nimic. Mai mult, aceste mutații sunt 99% dăunătoare. Toate experimentele efectuate de-a lungul a multe decenii s-au dovedit lipsite de succes în a demonstra vreo schimbare reală de la un tip de ființă la altul, chiar și în cazul celor mai primitive specii care se reproduc pe ele însele în 10 zile. Dacă se poate trage vreo concluzie de aici, ea este pentru stabilitatea speciilor.

Dar în cele din urmă trebuie să spunem că nu există nicio dovadă științifică pentru evoluționism. De asemenea, nu există nicio dovadă categorică împotriva evoluționismului, chiar dacă poate nu pare prea logic sau, având în vedere dovezile plauzibile, nu avem niciun fel de argument că dacă ai avea un miliard sau un triliard de ani nu ai putea produce dintr-o amibă un om sau o maimuță. Un om este mai complicat deoarece are un suflet. Cine știe? Dacă ai o minte complet obiectivă și nu iei pentru o clipă în considerare ce spun Sfinții Părinți, te-ai putea gândi probabil că este adevărat, mai ales dacă există Dumnezeu. Dacă crezi că s-a produs din „întâmplare”, nu ai niciun argument. Totuși, această ultimă posibilitate – dacă cineva crede în întâmplare – necesită mult mai multă credință decât credința în Dumnezeu. În orice caz, dovezile pe care tocmai le-am trecut în revistă au sens în funcție de filosofia adoptată. Filosofia creaționistă necesită mult mai puține ajustări ale dovezilor. Din acest punct de vedere, este mult mai conformă cu presupozițiile legate de simplitate și uniformitate ale științei moderne.

Mai există o metodă folosită ca o „dovadă pentru evoluționism” și anume sistemele de datare cu radio-carbon, potasiu-argon, datarea cu seriile uraniului ș.a.m.d. Toate aceste metode au fost descoperite în secolul nostru, iar unele dintre ele chiar foarte recent. Pentru mulți, ele dovedesc că lumea este foarte, foarte veche. Într-unul dintre manuale se spune

că au produs o adevărată revoluție în datare, deoarece înainte oamenii aveau doar idei relative legate de vârsta pământului, în timp ce astăzi au informații absolut corecte.

Poți folosi metoda potasiu-argon și descoperi că o anumită rocă are o vechime de 2-3 miliarde de ani. Există o marjă de eroare de aproximativ 10%. Una dintre problemele acestei metode este că oamenii de știință care foloseau această metodă cunoșteau deja vârsta înaintată a pământului înainte ca aceste sisteme să fie dezvoltate. Cu alte cuvinte, sistemele de datare s-au bazat pe presupoziții care au condus la ideea că lumea are o vechime de milioane, dacă nu miliarde de ani. Așadar nu sunt chiar atât de revoluționare în privința datării. Pur și simplu se armonizează cu viziunea deja acceptată. Dacă din aceste noi sisteme de datare ar fi rezultat că lumea are o vechime de doar 5000 de ani, în loc de 3 miliarde, oamenii de știință nu le-ar fi acceptat atât de ușor.

În al doilea rând, există anumite principii de bază, presupoziții, care funcționează în cadrul acestor sisteme de datare. Sistemul cu carbon-14, care trasează descompunerea radioactivă a carbonului-14 în carbon-12, necesită: 1) să existe o uniformitate absolută – ca rata de descompunere să fie întotdeauna aceeași pentru tot timpul cât procesul a funcționat, 2) să nu fi existat nicio contaminare din surse externe – ceea ce oamenii de știință admit că se poate întâmpla și 3) obiectul datat să fi fost izolat, îngropat undeva și să nu fi atins nimic din exterior, să nu fi intrat în contact cu niciun fel de materie organică și în fine, 4) să nu fi existat de la bun început un carbon-12, ci să fi fost carbon-14. Toate aceste condiții sunt asumpții, ele nu sunt dovedite.

Mulți oameni, chiar și din rândul non-evoluționiștilor, vor recunoaște că metoda de datare cu carbon-14 este cea mai de încredere dintre toate sistemele de datare. Până și

creaționiștii științifici admit că are acuratețe până în urmă cu 2000 de ani. A fost testată pe anumite obiecte a căror vechime a fost determinată și s-a dovedit a nu da estimări prea îndepărtate. Dar dincolo de pragul de 2000 sau 3000 de ani metoda devine foarte îndoielnică. Chiar și susținătorii acestei metode recunosc că, dat fiind că perioada de înjumătățire a carbonului-14 este de 5600 de ani, nu poate fi o metodă precisă dincolo de 20.000 sau 30.000 de ani, în cel mai bun caz. Alte sisteme, potasium-argon, uraniu ș.a.m.d., au perioada de înjumătățire de un 1,3 miliarde de ani, respectiv 3,5 miliarde de ani. Din acest motiv, când se discută despre dovedirea vârstei vechilor roci folosesc acest sistem.

Sistemul cu carbon-14 este folosit doar pentru materie organică, pe fosilele înseși, iar sistemul potasiu-argon și uraniu pe roci. Dar condițiile amintite mai sus rămân neschimbate: trebuie să existe uniformitate de-a lungul a miliarde de ani și niciun fel de contaminare din exterior.

Trebuie să presupunem că la început a existat doar potasiu, înainte de a se descompune în argon. Dar toate aceste lucruri trebuie acceptate pe bază de credință. Iar dacă încerci să datezi ceva recent, să spunem de acum un milion de ani, și folosești acest sistem cu o perioadă de înjumătățire de un miliard de ani, este ca și cum ai încerca să măsori ceva milimetric folosind un metru. Nu este foarte precis, presupunând chiar că ar fi valid. Există numeroase cazuri când s-a aplicat această metodă de datare la roci nou-apărute, dar care conform sistemului de datare aveau o vechime de două miliarde ani. Drept urmare, toată metoda este foarte nesigură și presupune de la bun început că aceste miliarde de ani au existat.

Există alte tipuri de teste care au fost folosite cu alte ocazii, cum ar fi de pildă, rata la care sodiul se acumulează în

ocean, rata la care diverse chimicale se acumulează în oceane. Se măsoară cantitatea de elemente care sunt acum în oceane, să măsoară cât intră în oceane în fiecare an și de aici se deduce cât de vechi trebuie să fie oceanul. Și probabil oceanul este la fel de vechi ca lumea.

S-a realizat acest experiment cu sodiul și s-a descoperit că lumea are o vechime de un miliard de ani. Dar în același timp s-a descoperit că obții răspunsuri variate în funcție de elementul pe care îl folosești, mergând de la unele care dau o viață de 150 de ani, altele 5000 de ani, unele 500 de ani, altele 10 miliarde de ani. Nu există niciun fel de uniformitate.

Există și alte teste. De pildă, cineva s-a uitat la rata la care nichelul se acumulează pe pământ în meteoriți. Luând cu aproximație cantitatea de nichel care se acumulează în fiecare din meteoriții care ajung pe pământ și proiectând-o în trecut, pe o bază uniformă, cineva a calculat că, dacă pământul are o vechime de 5 miliarde de ani, cum este indicat de cele mai recente estimări, ar trebui să fie un strat de nichel cu o grosime de 146 de mile în jurul pământului.

Mai există un test, și anume pe cantitatea de heliu care intră în atmosferă din coroana solară, dar care dă, de asemenea, unele rezultate complet aiuritoare. Drept urmare, aceste teste sunt foarte nesigure, iar unele dintre ele fac foarte foarte îndoielnică afirmația că pământul ar putea avea o vechime de 50 de miliarde de ani.

Totul depinde de ceea ce crezi, fiind o chestiune de credință. Unii oameni de știință cred că pământul este foarte vechi, deoarece evoluționismul nu poate fi conceput fără o durată de viață îndelungată a pământului. Dacă crezi în evoluție, trebuie să crezi că pământul este foarte vechi, deoarece evoluția nu are niciun fel de sens pe o scară a timpului scurtă. Dar în ceea ce privește dovezile științifice, nu există absolut niciuna

care să indice că pământul are o vechime de 5 miliarde de ani sau de 7000 de ani. Ambele variante sunt plauzibile, în funcție de presupozițiile celui care le susține.

Așadar, evoluționismul nu reprezintă, de fapt, o problemă științifică, ci una filosofică. Și trebuie să ne dăm seama că teoria evoluționistă este acceptabilă pentru anumiți oameni de știință, pentru anumiți filosofi, pentru anumiți scriitori, deoarece au acceptat anumite presupoziții și astfel au fost pregătiți pentru această teorie.

Să vedem din nou ce spune același Randall, care credea în evoluționism, și care observă ce rol joacă credința în toată această mișcare. Am citat deja că „în prezent, biologii admit că, strict vorbind, nu știm nimic despre cauzele originilor speciilor noi. Trebuie să ne bazăm pe credința științifică că ele survin datorită schimbărilor chimice din protoplasma embrionară."

Omul de știință este nevoit să creadă acest lucru deoarece orice altceva este de neconceput, acest „orice altceva" însemnând că Dumnezeu a creat lumea în urmă cu 7000 sau 8000 de ani în urmă.

Randall descrie consecințele pe care le-a avut evoluționismul în lume:

„În pofida greutăților, credințele oamenilor de astăzi au devenit îmbibate în profunzime de conceptul de evoluție. Marile concepte și noțiuni care defineau și însemnau atât de mult pentru secolul al XVIII-lea, Natură, Rațiune, Utilitate, au cedat în mare parte locul unui nou set de concepte care exprimă mai bine ideile intelectuale ultime ale Lumii în Creștere. Mulți factori sociali au pus umărul la popularizarea ideii de dezvoltare și a corolariilor sale."

„Evoluția a introdus o cu totul altă scară de valori. În timp ce, pentru secolul al XVIII-lea, idealul era raționalul, naturalul, chiar primitivul și necoruptul, pentru noi idealul

este identificat mai degrabă cu ultimul stadiu al procesului de dezvoltare, iar pentru noi termenii de laudă sunt: modern, la zi, avansat, progresist. La fel ca în Iluminism, tindem să identificăm ceea ce aprobăm cu Natura, dar pentru noi nu este vorba de ordinea rațională a naturii, ci de apogeul unui proces evolutiv, pe care îl luăm drept autoritate în existența noastră. Secolul al XVIII-lea nu se putea gândi la o ofensă mai mare pentru cineva decât a-l numi un «entuziast nenatural», noi preferăm să-l etichetăm «o fosilă preistorică și depășită». Epoca aceea credea într-o teorie dacă primea eticheta de rațională, utilă și naturală. Noi o acceptăm dacă ea este «ultima descoperire». Suntem mai degrabă moderniști și progresiști decât gânditori raționali sănătoși. Rămâne probabil o întrebare deschisă dacă, odată cu noua noastră scală de valori, nu am pierdut la fel de mult pe cât am câștigat."

„Ideea de evoluție așa cum a ajuns ea într-un final să fie înțeleasă a întărit atitudinea umanistă și naturalistă."

Perspectiva ortodoxă

Acum va trebui să descriem ceea ce spune Ortodoxia despre problemele discutate de evoluționism, în chestiunile care privesc filosofia și teologia.

Potrivit teoriei evoluției, omul provine din sălbăticie și acesta este motivul pentru care în cărțile de zoologie este înfățișat omul de Cro-Magnon și omul de Neanderthal ca o ființă foarte sălbatică, gata să lovească pe cineva în cap pentru a-i lua hrana. Bineînțeles că avem de-a face cu imaginația cuiva, deoarece nu se bazează pe forma fosilelor sau altceva empiric.

Dacă crezi că omul vine din sălbăticie, atunci vei interpreta tot trecutul istoric în acești termeni. Însă, potrivit viziunii ortodoxe, omul a căzut din rai. În filosofia evoluționistă

nu există loc pentru starea suprafirească a lui Adam. Cei care doresc să împace creștinismul și evoluționismul sunt obligați să alipească un soi de rai artificial lângă o creatură asemănătoare maimuței. Dar este limpede că, de fapt, sunt două tipuri de sistem care nu pot fi împăcate.

Ceea ce se petrece în cele din urmă când oamenii încearcă să amestece aceste două lucruri, așa cum au încercat mulți catolici în ultimele decenii, este că lucrurile se tulbură atât de tare, încât, în final, ajung la concluzia că evoluționismul este corect, iar creștinismul reprezintă un mit. Pentru aceștia, căderea omului este doar un soi de imaturitate cosmică: atunci când oamenii-maimuțe aflați într-o stare de naivitate au evoluat în ființe umane au dobândit un complex de vinovăție – aceasta fiind căderea. Mai mult, omenirea nu se trage, conform acestor evoluționiști, dintr-o singură pereche, ci din mai multe. Teoria poartă numele de poligenism și, odată ce este acceptată, creștinismul trebuie să părăsească scena. Vom analiza însă rațional această teorie pe baza presupozițiilor filosofiei naturalist-raționaliste. Oricum ar sta lucrurile, este vorba de niște adevăruri foarte relative. Pe de altă parte, în scrierile Sfinților Părinți avem adevăruri revelate și date nouă de oameni inspirați de Dumnezeu.

Așadar, vom explora în continuare viziunea Sfinților Părinți. Există foarte multe materiale despre evoluționism, deși la prima vedere ai putea crede că lucrurile nu stau astfel. Însă, cine privește evoluția din punct de vedere filosofic și teologic, iar apoi cercetează ce spun Sfinții Părinți despre aceste probleme, va descoperi foarte multe informații. Nu putem intra în toate detaliile discuției, dar vom sublinia câteva puncte pentru a vedea dacă putem caracteriza în vreun fel evoluționismul din perspectiva Părinților.

Mai întâi de toate, să notăm că ideea de creație este ceva foarte diferit de ceea ce întâlnim astăzi. Este un principiu cu

totul deosebit de interpretările evoluționiștilor creștini. Așa, de pildă, un creștin evoluționist, un presupus teolog grec conservator, scolastic, Panagiotis Trempelas, afirmă: „Pare mult mai glorios, mai asemănător divinității și mai în armonie cu metodele lui Dumnezeu, pe care le vedem zilnic exprimate în natură, să fi creat diferitele specii prin metodele evolutive, El rămânând cauza creativă primă și supremă a cauzelor secundare și mediate cărora le datorăm dezvoltarea varietății speciilor."

E absolut necesar să observăm, în acest context, că teologii (contemporani) se află de multe ori în urma vremurilor. Pentru a justifica dogma științifică, ei vin adesea cu explicații pe care oamenii de știință le-au abandonat demult, deoarece aceștia din urmă se pun la curent cu literatura (de specialitate). Adesea, teologii se tem că vor fi de modă veche sau că vor spune ceva ce nu cadrează cu opinia științifică. Așadar, un teolog poate exprima frecvent o idee evoluționistă, din cauză că nu gândește în ansamblu, din cauză că nu are o filosofie solidă și nu este conștient de dovezile și problemele științifice.

Revenind la Trempelas, ideea pe care el o susține – a creației care se află în acord cu metodele pe care Dumnezeu le folosește în permanență – nu are nimic patristic în ea, deoarece creația a avut loc în momentul în care lumea a luat ființă. Toți Sfinții Părinți care au scris despre acest subiect au afirmat că primele șase zile ale creației nu se compară cu nimic din ce a avut loc ulterior în istoria lumii.

Până și Augustin – care spune că tot acest episod reprezintă o taină – afirmă că nu putem în realitate să discutăm despre așa ceva, deoarece este atât de diferit de experiența noastră comună: ne depășește. În același fel, pur și simplu nu putem proiecta legile naturii din prezent în trecutul primordial și să rezulte creația. Creația este ceva deosebit, este începutul a toate și nu felul în care lumea se găsește în prezent.

Unii teologi mai degrabă naivi încearcă să spună că cele șase zile ale creației ar putea fi, de fapt, perioade infinit de lungi. Acestor perioade le corespund diferite straturi, cum ar fi cele geologice, ceea ce este desigur un nonsens, deoarece feliile geologice nu arată ca șase straturi lesne de identificat, sau cinci sau patru sau orice altceva de tipul acesta. Există o mulțime de straturi, iar ele pur și simplu nu corespund cu cele șase zile ale creației. Așadar este o asimilare foarte precară.

Sfinții Părinți, deși pot părea că rostesc un lucru fundamentalist, afirmă pe o singură voce că acele zile (din Geneză) aveau 24 de ore. Sfântul Efrem Sirul chiar le împarte în două zile, două perioade, fiecare cu câte 12 ore fiecare. Sfântul Vasile cel Mare afirmă că prima zi din Geneză nu este „prima zi", ci este numită „zi una", deoarece este acea zi prin care Dumnezeu a măsurat tot restul creației. Cu alte cuvinte, prima zi care a avut 24 de ore este exact aceeași zi repetată în restul creației.

Dacă vă gândiți un pic, nu este deloc dificil a înțelege această idee, deoarece creația lui Dumnezeu este ceva complet în afara cunoașterii noastre prezente, iar asimilarea zilelor ca epoci nu are niciun sens. Nu le poți pune împreună. Astfel stând lucrurile, de ce ar fi nevoie să spui că o zi avea o durată de 1000 de ani sau un milion de ani? Nu există niciun motiv pentru asta.

Sfinții Părinți spun din nou pe o singură voce că actele creatoare ale lui Dumnezeu sunt instantanee. Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ambrozie cel Mare, Sfântul Efrem Sirul și mulți alții afirmă că, atunci când Dumnezeu creează, El spune cuvântul, iar acesta este mai iute decât gândul.

Există o mulțime de citate în acest sens, dar nu le putem parcurge acum. Niciunul dintre Părinți nu afirmă că, în ceea ce privește creația, lucrurile s-au desfășurat cu încetinitorul. Există șase zile ale creației, iar Părinții explică acest lucru nu

ca pe o durată lungă, nu ca și cum omul a evoluat din ceva inferior – această idee este complet străină tuturor Sfinților Părinți – ci făpturile inferioare au apărut primele, pentru a pregăti tărâmul pentru creaturile superioare, cum este omul, care trebuia să aibă împărăția sa înainte de a apărea pe lume. Chiar și Sfântul Grigorie Teologul folosește această frază și anume că omul a fost creat de Dumnezeu în a șasea zi și a intrat pe pământul nou creat.

Sfinții Părinți au o învățătură completă referitoare la starea lumii și a lui Adam înainte de Cădere. Adam era nemuritor sau, mai degrabă, după cum se exprimă Augustin, el nu a fost creat nemuritor, ci a fost zidit cu putința de a fi ori muritor, ori nemuritor cu trupul, iar prin căderea sa a ales a fi muritor cu trupul.

Creația se afla în cu totul altă stare înainte de căderea lui Adam. Legat de acest subiect, Sfinții Părinți nu ne spun foarte multe, pentru că este ceva mai presus de noi. Dar anumiți Părinți mai contemplativi, precum Sfântul Grigorie Sinaitul, descriu cum era starea raiului. El spune că este o stare care există și acum, dar care nouă ne-a devenit invizibilă; este aceeași stare care era și atunci. Este un loc situat între stricăciune și nestricăciune, astfel încât, în momentul în care un copac cade în rai, el nu putrezește imediat, cum știm noi că se întâmplă în mod firesc, ci se transformă în cea mai parfumată mireasmă. Bineînțeles că există o sugestie că este ceva mai presus de noi, că operează alte tipuri de legi.

Cunoaștem, de asemenea, poveștile unor oameni care au fost în rai, precum Sfântul Eufrosin, care a mers acolo și a adus trei mere. Vă aduceți aminte povestea lui? Este vorba de Sfântul Eufrosin bucătarul, patronul bucătarilor, a cărui icoană se găsește în bucătăria noastră. Merele pe care el le-a adus au fost ținute pentru puțină vreme. Le-au împărțit și le-au mâncat și erau foarte dulci. Le-au mâncat precum pâinea sfințită, ceea ce înseamnă

că erau materie, dar în același timp erau ceva diferit de materie. Astăzi oamenii speculează despre această problemă cu privire la materie, anti-materie – încât nu mai știu exact ce și cum. Așadar, de ce am fi surprinși că există și altceva în afară de materie?

Știm, de asemenea, că vom avea un altfel de trup, un trup spiritual. Trupul nostru înviat va fi format dintr-un alt tip de materie decât cel pe care îl știm acum. Sfântul Grigorie Sinaitul afirmă că va fi ca trupul nostru actual, dar fără umiditate și greutate. Cum va fi exact nu vom ști. Poate doar dacă a văzut cineva un înger își va putea da seama. Trupurile noastre de acum sunt încărcate tocmai de această greutate.

Așadar, nu trebuie să facem niciun fel de speculație cu privire la ce fel de materie va fi aceasta, pentru că ni se va revela acest lucru când va fi momentul să știm, adică în viața viitoare. Dar este de ajuns să știm că în rai, adică în starea întregii creații înainte de căderea lui Adam, era foarte diferit de ceea ce știm noi acum.

Putem specula, dacă dorim, cu privire la faptul dacă a murit vreo creatură înaintea lui Adam. Adam a adus moartea în lume, așa că este foarte probabil ca nicio creatură să nu fi murit înainte de căderea și moartea lui Adam. Dar Sfinții Părinți nu discută despre aceste detalii sau, dacă discută, discută puțin. Așadar, nu se cade ca noi să speculăm. Tot ceea ce știm este că lumea era foarte diferită.

Iar legea naturală pe care noi o cunoaștem acum este legea naturală pe care Dumnezeu ne-a dat-o în momentul în care Adam a căzut, adică în clipa în care El a spus „Blestemat este pământul întru lucrurile tale" (Fac. 3.17) și „în dureri vei naște copii" (Fac. 3:16). Înainte de cădere Eva era fecioară. Iar Dumnezeu a făcut bărbat și femeie știind că omul va cădea și va avea nevoia de a se înmulți.

Dar există o mare taină în privința stării creației înainte de căderea lui Adam, iar noi nu trebuie să cercetăm prea mult,

pentru că nu trebuie să ne intereseze „cum” s-a făcut zidirea. Știm că a durat șase zile – Sfinții Părinți spun zile de 24 de ore – creația. Nu este nimic surprinzător. Actele zidirii au fost instantanee – Dumnezeu dorește și se înfăptuiește. Pentru noi, cei care credem în atotputernicia lui Dumnezeu, acest lucru nu prezintă nicio dificultate de înțelegere.

Însă problema felului în care arăta creația, câte specii de creaturi erau, dacă erau toate tipurile de pisici pe care le vedem astăzi sau dacă erau doar cinci tipuri sau dacă erau doar familii sau doar genuri – despre toate aceste lucruri nu știm nimic și nici nu este de folos să știm.

A suprapune teoria evoluției peste ideea de Dumnezeu, așa cum fac unii creștini evoluționiști, nu ajută la nimic. Sau mai degrabă oferă soluția la problema de a ști de unde au provenit lucrurile de la bun început. În locul unui mare castron cu jeleu cosmic îl ai pe Dumnezeu. Ei bine, este mai clar și pare o idee precisă. Dacă ai jeleul cosmic în spațiu, undeva, este o idee mistică și foarte greu de înțeles. Dacă ești un materialist, pentru tine are sens, dar asta doar pe baza prejudecăților tale. Dar, exceptând această situație a începuturilor, Dumnezeu nu sprijină în niciun fel teoria evoluționismului. Problemele teoriei rămân în continuare acolo, indiferent dacă în spate se găsește sau nu Dumnezeu. Așadar, ideea evoluției nu este sprijinită prea tare de adaosul unui Dumnezeu.

O altă diferență importantă între filosofia modernă a evoluționismului și învățătura ortodoxă privește nu doar trecutul omului, ci și viitorul omenirii. Dacă creația este un singur mare filament care evoluează și se transformă în specii noi, atunci avem un tip de filosofie a viitorului ce privește evoluția „supraomului”, pe care o vom discuta în curând. Dacă creația este un mare lanț al ființei, atunci putem să ne așteptăm la ceva diferit. Nu trebuie să ne așteptăm la vreun

tip de transformări, vreun tip de modificare de la cele joase la cele înalte.

În ceea ce privește preschimbarea speciilor – sau „felurilor”, potrivit cuvântului folosit în Facere, deoarece „specia” este un concept foarte arbitrar și care nu trebuie luat ca reprezentând în vreun fel o limitare – Sfinții Părinți au o învățătură foarte bine conturată. Vom cita pe scurt câteva fragmente din Sfinții Părinți cu privire la acest aspect:

Sfântul Grigorie de Nyssa o citează pe sora sa, Macrina, aflată pe patul de moarte, ea împotrivindu-se ideii de transmigrare a sufletelor și de preexistență a sufletelor, doctrină propagată de Origen. Ea afirmă – sau mai degrabă Sfântul Grigorie afirmă prin intermediul ei:

„Mi se pare că cei ce cred că sufletul rătăcește în ființe cu natură diferită, confundă proprietăţile naturii, amestecând și încurcând lucrurile între ele: iraţionalul cu raţionalul, sensibilul cu insensibilul, care, dacă vin în contact unul cu altul, nu sunt despărţite între ele de nici o ordine firească. Or, să zicem că același suflet este acum cuvântător și gânditor, purtând haina trupească corespunzătoare, iar apoi același suflet alunecă, vârându-se în găuri ca șerpii sau se adună în stoluri ca păsările, sau se face vită de povară, sau carnivor acvatic, sau decade până la nesimţire și face rădăcini, devenind copac și odrăslind ramuri care cresc, apărând pe ele fie o floare, fie un fruct bun de mâncat, fie unul otrăvitor. Dar aceasta nu este altceva decât a crede că toate sunt la fel și că în toate câte sunt există o singură fire, topită într-o generalizare confuză și nedistinctă, de vreme ce nici o proprietate nu desparte corpurile unul de altul.”

Părinții credeau în mod categoric într-o întreagă ierarhie ordonată a ființelor, și nu așa cum își închipuia Erasmus Darwin că există un singur filament care trece prin toate ființele. În viziunea ortodoxă firile sunt distincte.

Dacă aruncăm o privire asupra Sfântului Ioan Damaschin, observăm că înainte de lucrarea sa „Despre credința ortodoxă" el a mai scris două cărți care împreună formează un tot. Una dintre ele se numește „Despre erezii" și în ea analizează ceea ce cred ereticii și de ce noi nu credem așa ceva. Prima parte a acestei importante opere reprezintă unul dintre manualele clasice de teologie ortodoxă. Se numește „Capete filosofice". Cartea începe cu secțiunile filosofice, în care discută teme precum „Ce este cunoașterea?", „Ce este filosofia?", „Ce este ființa?", „Ce este substanța?", „Ce este accidentul?", „Ce este specia?", „Ce este genul?", „Ce sunt diferențele?", „Ce sunt proprietățile, predicatele?". Cartea se bazează în întregime pe ideea că realitatea este împărțită foarte distinct între ființe diferite, fiecare având propria sa esență, propria sa natură, fără a fi amestecate una cu alta. Există o întreagă ierarhie a ființei, iar în opinia lui este nevoie a citi această carte înainte de a trece la cealaltă operă de teologie ortodoxă, „Dogmatica".

Student: De cine este scrisă?

Pr. S: Sfântul Ioan Damaschin în secolul al VIII-lea.

Că tot veni vorba, ar trebui să știți că există un număr de cărți ale Părinților ortodocși despre acest subiect. Există „Hexaimeronul", adică un comentariu la primele șase zile ale Facerii. Există un volum al Sfântului Vasile cel Mare, un altul al Sfântului Ambrozie cel Mare, și altele mai puțin importante. Există comentariile la Cartea Facerii ale Sfântului Ioan Gură de Aur, ale Sfântului Efrem Sirul, care a scris, de asemenea, tratate despre Adam și Eva. Mai sunt multe scrieri asupra acestui subiect răspândite la alți Sfinți Părinți. Sfântul Ioan de Kronstadt a scris de asemenea un Hexaimeron, adică tâlcuiri despre primele Șase Zile ale Facerii.

Aceste cărți sunt foarte însuflețitoare, deoarece nu reprezintă doar o cunoaștere abstractă, ci sunt pline de înțelepciune practică. Sfinții Părinți se folosesc de dragostea față de fire și splendorile zidirii lui Dumnezeu spre pilda noastră, a ființelor omenești. Există o mulţime de mici exemple drăgălașe despre cum trebuie să fim ca porumbelul în iubirea sa faţă de perechea lui, cum trebuie să fim ca animalele înţelepte și nu ca cele proaste etc. Chiar în mănăstirea noastră putem lua pildă de la veveriţele noastre, care sunt foarte lacome. Nu trebuie să fim ca ele, ci trebuie să fim blânzi precum căprioara. Avem pretutindeni în jurul nostru exemple de acest fel.

În Hexaimeronul său, Sfântul Vasile citează vorbele lui Dumnezeu din Cartea Facerii: „Să răsară pământul". „Această mică poruncă", zice Sfântul Vasile, „s-a prefăcut îndată într-o puternică lege a naturii și într-o raţiune măiastră. Porunca aceasta a săvârșit miile și miile de însușiri ale plantelor și ale arborilor mai iute decât un gând de-al nostru." În altă parte, Sfântul Vasile zice despre porunca dumnezeiască „Să răsară pământul iarbă verde" (Fac. 1, 11): „La acest cuvânt, toate pădurile s-au îndesit, toţi arborii s-au ridicat iute în sus, (...) toate crângurile s-au acoperit îndată de tufani, deși [...]; toţi într-o clipită de vreme au apărut."

Iată și un citat tocmai asupra acestei probleme a succesiunii creaturilor una după alta din omilia a noua a Hexaimeronului. Sfântul Vasile citează Facerea: „Să scoată pământul suflet viu după fel, de cele cu patru picioare și de cele ce se târăsc și fiare pre pământ după fel (Fac. 1, 24)".

Sfântul Vasile cel Mare afirmă:

„Gândește-te la cuvintele lui Dumnezeu care străbat zidirea! Au început de atunci, de la facerea lumii, și lucrează și acum și merg mai departe până la sfârșitul lumii. După cum sfera, dacă se împinge și este pe un loc înclinat, merge la vale

datorită alcătuirii sale și a însușirii locului, și nu se oprește înainte de a ajunge pe loc șes, tot așa și existenţele, mișcate de o singură poruncă, străbat în chip egal zidirea, supusă nașterii și pieirii, și păstrează, până la sfârșit, continuarea felurilor, prin asemănarea celor ce alcătuiesc felul. Din cal se naște cal, din leu alt leu, din vultur tot vultur, și fiecare vieţuitoare își păstrează felul prin continue nașteri, până la sfârșitul lumii. Timpul nu strică, nici nu pierde însușirile vieţuitoarelor, ci, de parcă acum ar fi fost făcute, merg veșnic proaspete împreună cu timpul."

Aceasta nu este doar o afirmație științifică, ci filosofică. Astfel a creat Dumnezeu ființele și fiecare dintre ele are o anumită sământă, o anumită natură pe care o transmite progeniturilor sale. Când apare o excepție, este ceva monstruos. Rămâne o excepție și nu invalidează principiul naturii lucrurilor, fiecare fiind distinct de celălalt. Dacă nu înțelegem întreaga varietate a creației lui Dumnezeu, atunci este vina noastră, nu a lui Dumnezeu.

Sfântul Ambrozie are un număr de citate care merg în aceeași direcție, Hexaimeronul său fiind foarte apropiat ca duh de cel al Sfântului Vasile.

În continuare vom da un citat din Sfântul Grigorie de Nyssa, care arată ceva foarte interesant, și anume că a existat în antichitate o teorie asemănătoare evoluției, deși bineînțeles că există deosebiri de teoria actuală. Sfântul combătea ideea preexistenței sufletelor. Sfântul Ioan Damaschin, a cărui scriere, „*Dogmatica*", rezumă scrierile teologice ale Părinților de dinainte, are un fragment în care spune: „Să nu gândim ca Origen și ceilalți blasfemiatori care cred că Dumnezeu a creat sufletul și trupul omului la momente diferite. El le-a creat în același timp."

Dar dacă citim descrierea din Facere, acolo se spune pe bună dreptate: „Atunci, luând Domnul Dumnezeu ţărână din

pământ, a făcut pe om și a suflat în faţa lui suflare de viaţă și s-a făcut omul fiinţă vie." Dar creștinii evoluționiști spun: „Aha, perfect! Asta înseamnă că a existat ceva la început care ulterior a devenit om."

Să vedem, însă, cum comentează Sfântul Grigorie de Nyssa acest lucru:

„Unii dintre înaintașii noștri, care au scris tratatul „Despre Principii", sunt de părere că sufletele au existat ca un popor într-o anumită țară". Aceasta este ideea lui Origen, conform căruia sufletul „a căzut" în lumea noastră. „Dar că și acolo le-au fost puse în față modelele pentru rău și bine! Atâta vreme cât sufletul stăruie în bine, el rămâne străin de legături trupești, dar, când pierde legătura cu binele, din clipa aceea, el alunecă spre viața de aici, de pe pământ și așa ajunge să se mărginească la trup. Alţii, dimpotrivă, se ţin strâns de istorisirea lui Moise în legătură cu facerea omului și susţin că, judecând după trup, sufletul e mai tânăr decât trupul, întrucât Domnul a luat întâi ţărână din pământ și din ea a plăsmuit pe om, și abia după aceea a suflat în el suflare de viaţă. Prin aceasta, scriitorii pomeniţi voiau să dovedească cum că trupul e mai de cinste decât sufletul, întrucât acesta a fost vârât într-un trup creat înainte. Ei mai spun că sufletul a fost creat de dragul trupului pentru ca, așa plăsmuit cum era, trupul să nu rămână fără suflare și mișcare. Dar tot cel plăsmuit de dragul altuia e oricum de mai puțină cinste decât cel de dragul căruia a fost creat, după cum mărturisește și Evanghelia atunci când declară că viața e mai mult decât hrana și trupul mai mult decât îmbrăcămintea, căci tocmai acestea din urmă au fost lăsate să fie de folos celor dintâi."

Avem, bineînțeles, o perspectivă foarte asemănătoare cu aceea a evoluționiștilor moderni, deși este un alt climat de idei,

deoarece și unii și alții susțin că materia a reprezentat primul lucru, iar sufletul a venit ulterior.

Apoi, după ce a combătut ideea lui Origen că sufletul preexistă, Sfântul Grigorie de Nyssa discută a doua problemă:

„În același timp nu susținem nici părerea că omul a fost plăsmuit de Cuvântul cel dumnezeiesc sub forma unei statui de lut pentru care a fost creat mai târziu sufletul (căci dacă acesta ar fi fost cazul, atunci într-adevăr sufletului dotat cu putere de judecată i-ar fi fost acordat un rang mai mare decât acelui chip pământesc), ci mai curând trebuie spus că, întrucât omului îi recunoaștem o singură existență, formând în mintea lui un singur tot unitar, chiar dacă-i format din trup și suflet, căci dacă trupul a venit înainte și sufletul după aceea, ar trebui să spunem în același timp că omul e și mai bătrân și mai tânăr decât este el în realitate. Cum am arătat, noi credem că prin puterea providenței dumnezeiești mai întâi a fost creat neamul omenesc în totalitate, după cum afirmă glasul prorocului care spune că Dumnezeu știe totul înainte de a se face). Cât privește crearea ființelor particulare, atunci n-a fost dată nici o întâietate unuia sau altuia, nici sufletului față de trup, nici invers, pentru ca nu cumva, din pricina unei deosebiri de timp să ajungă în vrajbă cu sine însuși. Întrucât, așadar, după cuvântul Apostolului, firea noastră este dublă, cuprinzând pe omul dinafară și pe cel dinlăuntru, dacă unul ar fi fost cel dintâi și dacă celălalt ar fi venit numai după aceea, puterea Ziditorului s-ar fi dovedit că e nedeplină, căci atunci n-ar fi fost destul să se fi creat natura omului în totalitatea lui, ci ar fi dezbinat lucrarea purtând grijă pe rând de fiecare dintre ele."

Desigur, temeiul ultim al ideii de evoluţie este faptul de a nu crede că Dumnezeu este destul de puternic ca să creeze întreaga lume prin Cuvântul Său. Și, astfel, încerci să-L ajuţi, lăsând Natura să săvârșească cea mai mare parte a creaţiei.

Sunt multe alte citate pe care le putem invoca, dar nu avem suficient timp. Sfinții Părinți vorbesc, de pildă, amănunțit despre ceea ce înseamnă că Adam a fost creat din pământ. Unii recurg la faptul că Sfântul Atanasie cel Mare spune în scrierile sale că „Omul întâi-zidit a fost făcut din ţărână ca orișicare, iar mâna ce l-a zidit pe Adam zidește iarăși și întotdeauna pe cei ce vin după el" și zic că „Aceasta înseamnă că Adam putea să fi descins dintr-o altă creatură. Nu este nevoie să fi fost luat din ţărână în mod literal".

Însă, se întâmplă ca tocmai această chestiune să fie discutată de Sfinții Părinți până în cele mai mici detalii. Ceea ce spun Părinții diferă în formă de la unul la altul, dar toți fac absolut clar faptul că Adam și Cain erau doi oameni deosebiți unul de celălalt. Cain se născuse din om, în timp ce Adam nu avea tată. Adam a fost creat din pământ, direct de mâna lui Hristos, după cum au susținut mulți părinți ca Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Ioan Damaschinul și mulți alții.

Părinții explică, de asemenea, foarte clar ce trebuie interpretat literal și ce trebuie interpretat alegoric sau metaforic în Cartea Facerii. Sfântul Ioan Gură de Aur în comentariul său chiar precizează exact ce este figurat și ce este literal în anumite pasaje, susținând că aceia care susțin că totul e o alegorie încearcă să distrugă credința.

Sfântul Grigorie Teologul – care era renumit pentru interpretările sale foarte elevate – susține în legătură cu Pomul Cunoștinței că „este o altă formă de a spune contemplație". Drept urmare, unii interpretează spusele sfântului astfel: „Aha, deci asta înseamnă că el nu crede în rai și nu crede că a existat în realitate un copac acolo."

Dar la un mileniu după Sfântul Grigorie Teologul a apărut un alt mare teolog ortodox, Sfântul Grigorie Palama. În confruntarea sa cu Varlaam, acesta din urmă susținea că lumina necreată nu era în realitate o lumină divină reală, iar

lumina necreată era în fapt lumină creată. Potrivit lui Varlaam, ea era numită doar în mod simbolic divină. Sfântul Grigorie Palama i-a răspuns:

„Credem noi oare, pentru că Sfântul Grigorie Teologul a numit „contemplație” Pomul Cunoștinței binelui și răului, că el a vrut să spună că nu a existat niciun pom? Bineînțeles că nu. A existat un pom și el a crezut în existența lui. În același fel, Sfântul Maxim Mărturisitorul a spus că Moise este un simbol al judecății, Ilie al proniei. A făcut oare aceasta pentru că nu erau ei prezenți cu adevărat?”

Atunci când îi citim pe Sfinții Părinți trebuie să avem în vedere atât faptul că un Părinte comentează scrierile altuia, cât și faptul că nu este deloc ușor a spune ce este literal și ce nu. Trebuie să citești mult și să prinzi întregul context în care vorbesc pentru a vedea exact cum trebuie interpretați. Desigur că, în cea mai mare parte, Cartea Facerii are două niveluri. Există adevărurile literale și mai există – de multe ori pentru folosul nostru duhovnicesc – unele adevăruri duhovnicești. În fapt, există sisteme întregi cu trei sau patru niveluri de înțelegere, dar nouă ne este îndeajuns dacă știm că există înțelesuri mai adânci în Scripturi. Doar foarte rar, doar ocazional, înțelesul literal este distrus.

Toate aceste explicații ar trebui să fie suficiente în legătură cu acest aspect. În general, putem caracteriza evoluționismul, din punct de vedere filosofic, ca o erezie naturalistă care se apropie în a fi la capătul opus al vechii erezii a preexistenței sufletelor. Cu alte cuvinte, a ideii că există un fel de suflet al naturii care străbate toată creația. Evoluția, pe de altă parte, susține ideea că există o ființă materială care străbate întreaga creație. Ambele concepţii nimicesc ideea firilor distincte ale ființelor create. În vechime nu exista această erezie.

De regulă, Ortodoxia este o cale de mijloc între două erori: eliminarea naturii divine – eroarea lui Arie – și eliminarea naturii umane la monofiziți. În cazul acesta particular, cealaltă erezie nu s-a dezvoltat în antichitate și a așteptat modernitatea pentru a întruchipa această eroare specifică. Vom observa în continuare mai limpede acest aspect filosofic al evoluționismului când vom analiza câțiva așa-ziși evoluționiști creștini.

Întrebare: Există cercetători evoluționiști ortodocși?

Pr. S: Oh, mi-e teamă că da. Vom da unul sau două exemple în continuare.

În ultimii ani au apărut mai multe articole de mici dimensiuni, altele mai mari, în publicațiile ortodoxe cu privire la însăși problema evoluției. Ziarul arhidiocezei grecești, „*Mesagerul Ortodox*", a publicat câteva articole foarte suprinzătoare prin aceea că se îndepărtează foarte tare de Ortodoxie.

Unul dintre aceste articole, apărut în ziarul grec, declară că evoluția nu poate fi considerată în realitate o erezie deoarece sunt foarte mulți creștini care cred în ea. Și citează două nume: Lecomte du Nouy și Teilhard de Chardin. Așadar, pentru început vom privi la Lecomte du Nouy, despre care se presupune că e un creștin care crede în evoluționism.

Lecomte du Nouy a fost un om de știință, matematician și fiziolog reputat, care a scris câteva cărți de filosofia științei. S-a născut la Paris în 1883 și a scris o carte intitulată „Destinul omenirii" în care își precizează concluziile sale legate de evoluție. Din câte reiese, el nu era foarte creștin deoarece credea că omul și-a creat propriul Dumnezeu, care este în fapt „o ficțiune extraordinară". Lecomte du Nouy privește foarte de sus creștinismul, despre care crede a fost prost înțeles și prost

interpretat, deși este bun pentru mase, reprezentând în același timp un instrument util pentru evoluția continuă a omului pe plan moral și etic. Pentru el, bineînțeles, creştinismul nu conține niciun adevăr obiectiv sau absolut. Hristos nu este Dumnezeu, deși este omul perfect. Cumva tradiția creştină ajută la educarea rasei pentru evoluția ei ulterioară. „Ne aflăm la începutul transformărilor care vor sfârși în rasa superioară”, afirmă el.

„Evoluția continuă în vremurile noastre, dar nu pe plan fiziologic sau anatomic, ci în plan spiritual și moral. Ne aflăm la răsăritul unei noi faze a evoluției.”

Bineînțeles că este greu să descoperi dovezi științifice pentru evoluție. Cu atât mai greu este să descoperi dovezi pentru evoluția spirituală. Dar cu toate acestea, el crede în ea.

„Concluziile noastre sunt identice cu cele exprimate în capitolul doi al Facerii, dacă acest capitol este interpretat altfel și considerat ca o expresie înalt simbolică a unui adevăr care este perceput intuitiv de către scriitorul ei sau de înțelepții care i l-au comunicat”, afirmă el.

Și că tot veni vorba, Sfinții Părinți susțin că Dumnezeu i-a comunicat lui Moise pasajul. Unul dintre Părinți chiar spune că a primit de la Arhanghelul Gavriil o revelație privind trecutul. În fapt, Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că Facerea este o profeție despre trecut, cu alte cuvinte că a existat o viziune înaltă a ceea ce a fost la început. Sfântul Isaac Sirul spune, de asemenea, că în starea de răpire a celor cu viață duhovnicească înaltă, sufletul poate avea o viziune a începuturilor lucrurilor. Descriind cum sufletul este răpit la gândul vremii viitoare de nestricăciune, Sfântul Isaac scrie:

„Și apoi se înalţă de la aceasta cu mintea sa la cele dinainte de întemeierea lumii acesteia, când nu era vreo zidire, nici cer, nici pământ, nici îngeri, nici ceva din cele ce se petrec. Și se gândește cum le-a adus dintr-o dată pe toate la fiinţă din cele ce nu sunt, numai prin bunăvoirea Lui.”

Lecomte du Nouy continuă: „Să încercăm să analizăm textele sfinte ca și cum ar fi niște descrieri foarte simbolice și cifrate ale adevărurilor științifice." Este, desigur, o atitudine foarte disprețuitoare să crezi că bietul Moise a încercat prin toate mijloacele să dea un tablou științific al lumii și tot ce a reușit să facă a fost să vină cu aceste imagini. Potrivit lui Lecomte du Nouy, „atotputernicia lui Dumnezeu se vădește în faptul că omul care descinde din viermi marini este astăzi capabil să conceapă existența viitoare a unei ființe superioare și să-și dorească să fie strămoșul acesteia. Hristos ne oferă dovadă că acesta nu este un vis irealizabil, ci un ideal accesibil." Cu alte cuvine, Hristos este un fel de supraom, iar acesta este idealul spre care omul se îndreaptă acum. Pentru acest om nou există un cu totul alt criteriu al binelui și al răului, „absolut în raport cu Omul. Binele este ceea ce contribuie la evoluția ascendentă. Răul este ceea ce se opune evoluției. Respectul pentru personalitatea umană se bazează pe recunoașterea demnității omului în calitatea sa de truditor pentru evoluție, de colaborator al lui Dumnezeu. Singurul țel al omului ar trebui să fie atingerea demnității umane cu toate implicațiile pe care le presupune."

Ar fi foarte surprinzător dacă cineva îl consideră creștin pe acest scriitor. El merge mai departe și vorbește despre faptul că în fiecare religie sunt gânditori, drept urmare toate religiile au o sursă de inspirație unică, o rudenie spirituală, o identitate originară. „Unitatea religiilor trebuie căutată în ceea ce este divin, adică în ceea ce este universal în om. Indiferent de religia pe care o are cineva, suntem cu toții oameni aflați pe fundul unei văi și care caută să se cațere pe un pisc înzăpezit care domină de jur împrejur. Cu toții avem fixați ochii asupra aceluiași obiectiv... Din nefericire, ne deosebim asupra drumului de urmat... Într-o zi, cu condiția ca oamenii aceștia să nu se oprească, se vor întâlni cu toții pe vârful muntelui...

drumul spre acel punct contează prea puțin”, susține du Nouy. Bineînțeles că vârful muntelui nu este mântuirea sufletului și nici împărăția raiului, ci este tocmai Noua Eră chiliastă.

Ei bine, acesta a fost un așa-zis „creștin evoluționist”. În fapt, se poate observa că nu este foarte creștin, ci un deist.

În continuare, vom privi spre un al doilea creștin evoluționist. Vom face, însă, în treacăt, diverse comentarii pe marginea unor fragmente apărute în același ziar grecesc, „*Mesagerul Ortodox*”. Aici scrie un preot, Părintele Anthony Kosturos. Erau doi preoți, iar unul nu auzise niciodată de *Filocalia*, iar celălalt nu o citise vreodată, dar cu toate acestea cineva i-o recomandase ca fiind o carte bună.

Așadar, acest părinte avea o rubrică cu întrebări și a primit următoarea întrebare: „Dacă Adam și Eva au fost primii oameni, de unde și-a luat Cain soție? Biserica voastră aruncă vreo lumină asupra acestei probleme?”. Părintele Kosturos a răspuns: „Originea omului este mult prea îndepărtată istoric pentru ca cineva sau vreun grup să știe cum a început totul.” Dar la ce servește atunci Cartea Facerii? „Știința încă se uită după răspunsuri. Cuvântul Adam semnifică pământul. Cuvântul Eva semnifică viața. Din punct de vedere general, însă doar general, teologii noștri tradiționali au fost de părere că noi toți ne tragem dintr-un bărbat și dintr-o femeie... Există însă și alții care cred că umanitatea a apărut în mănunchiuri, câțiva aici, alții dincolo. Niciun teolog nu are un răspuns asupra originii și dezvoltării omului. Răsăritul umanității rămâne o taină.”

Mai încolo, într-un alt răspuns, la o întrebare similară el afirmă: „Poate că există mulți Adami și Eve care au apărut simultan în zone diferite, iar apoi s-au întâlnit. Felul în care omul a fost creat și cum a procreat inițial rămâne o taină. Să nu-i credeți pe cei ce vă spun altceva. Biserica noastră vă oferă

posibilitatea să cugetați la subiectele menționate și să veniți dumneavoastră cu propriile speculații."

A da un răspuns acestei probleme ridicate este foarte ușor: datorită faptului că Adam și Eva au avut mulți copii care nu sunt menționați în Cartea Facerii. Acesta este doar un rezumat al poveștii. Răspunsul a fost oferit în același ziar de un alt preot. El a fost întrebat mai departe despre o problemă suplimentară: „Cain s-a căsătorit cu propria soră. Nu este ceva împotriva canoanelor Bisericii Ortodoxe?". Fiind însă începutul timpurilor, atunci funcționa o altă lege decât cea sub care trăim noi. În acele timpuri, oamenii trăiau până la 900 de ani, iar umanitatea era foarte diferită de cea de astăzi, chiar și din punct de vedere fizic. Nu ar trebui să fie ceva surprinzător, deoarece pe atunci lumea se afla la începuturi.

Mai departe vom analiza câteva speculații catolice recente asupra subiectului, deoarece ridică probleme pe care le-am întâlnit deja, însă este interesant de văzut ce tip de răspunsuri oferă.

Există un teolog, Karl Rahner, un iezuit, care vine cu o nouă teorie, a „poligenismului", prin care susține că au existat mai mulți Adami și Eve. El pune două întrebări: „Cum se împacă evoluționismul cu doctrina darurilor suprafirești ale lui Adam?". El era nemuritor. Și „ne putem gândi cu seriozitate că primul om pregătit să evolueze a fost capabil de întâiul păcat?". Răspunsul său a fost următorul: „Oamenii de știință preferă să considere că hominizarea [adică facerea omului] ar fi avut loc în mai mulți indivizi - o «populaţie» - mai curând decât într-o singură pereche." (De fapt, unii savanţi cred acest lucru, iar alţii nu.) El spune că cei ce au săvârșit prima încălcare a poruncii au fost primul grup de oameni recognoscibili („omul originar"): „Se poate ca harul să fi fost oferit grupului originar și, fiind respins de acel grup prin alegere liberă, dar

totuși influențându-se reciproc, să fi fost pierdut pentru toată omenirea următoare."

„Cum anume putea să existe la întâiul om sau grup, cum ne dezvăluie paleontologia, un grad de libertate suficient de mare spre a face cu putință o alegere atât de hotărâtoare precum păcatul strămoșesc? Cum putem încerca să împăcăm suprafireasca stare paradisiacă a lui «Adam» (individ sau grup) cu ceea ce știm despre originile lumii biologice, antropologice și culturale?" El dă următorul răspuns: „Nu e ușor să determini cu exactitate unde și când a devenit o făptură pământeană cu adevărat spirit, și deci liberă... Putem liniștiți să luăm în considerare faptul că păcatul strămoșesc a avut loc într-adevăr, dar într-un moment ce nu poate fi determinat ceva mai exact. El a fost «cândva», într-un interval de timp destul de îndelungat, în timpul căruia puteau să fi existat deja mulți indivizi, capabili să săvârșească fapte condamnabile «simultan»..."

Cu alte cuvinte, toată povestea devine foarte vagă. Este evident că următoarea generație de gânditori urmează să înlăture cu totul acest limbaj cu două înțelesuri.

O carte recentă a unui alt iezuit rezumă cât se poate de bine atitudinea „creștinilor luminați" față de Adam și Rai. Stephanus Trooster este un iezuit olandez care, în cartea sa, „*Evoluția și învățătura despre păcatul strămoșesc*", afirmă direct: „Cei ce iau în serios doctrina științifică a evoluției nu mai pot accepta prezentarea tradițională". Deci trebuie să găsim „o interpretare relevantă pentru vremea noastră".

„Adepții doctrinei evoluției", zice el, „vizualizează omenirea ca pe o realitate care, în decursul istoriei, s-a maturizat doar foarte treptat până la a atinge treapta conștientizării. Aparițiile sale cele mai timpurii trebuie gândite ca niște forme tranziționale ce bâjbâie, apărând în imediata apropiere a nivelurilor extrem de primitive ale existenței umane. Astfel de

forme intermediare primitive de viaţă umană trebuie să fi fost încă contopite cu starea lor animală preistorică... Dar în teoria evoluţionistă nu există loc pentru o existenţă «paradisiacă» a acestui om preistoric. Așezarea unui om duhovnicesc extrem de înzestrat și deosebit de privilegiat la începutul vieţii umane pe pământ pare în totală contradicţie cu gândirea științifică modernă asupra acestui subiect."

Desigur, e foarte adevărat. Trooster continuă:

„Însă acceptarea punctului de vedere modern elimină posibilitatea explicării nașterii răului în lume pe temeiul păcatului săvârșit de primul om. La urma urmei, cum ar fi putut o fiinţă omenească atât de primitivă să fie în stare să refuze propunerea de mântuire a lui Dumnezeu; cum ar fi putut o fiinţă atât de primitivă să fie în stare de ruperea legământului cu Dumnezeu?"

Întrucât pentru Trooster căderea lui Adam nu este un eveniment istoric, el „explică" existenţa răului dându-i un nume nou: „fenomenul imaturităţii cosmice". De fapt, Adam nu e un singur om, ci „fiecare om". Iar Cartea Facerii este „o imagine idealizată [...] a unei lumi fără de păcat; autorul [Facerii] știe destul de bine că ea nu corespunde realităţii... El n-a intenţionat niciodată cu dinadinsul să spună că starea de har originară a lui Adam și Eva, în toată puritatea ei, ar fi fost cândva o realitate în istoria omenirii." Bineînţeles că, dacă crezi în evoluţie, nu are sens să vorbești despre Rai. Nu faci decât să-ţi furi căciula încercând să combini două forme de gândire diferite.

Romano-catolicii, mai demult, își puneau unele probleme privitoare la a ști când anume începe omul, dacă se acceptă evoluţia. Există mai multe teorii, în funcţie de ceea ce gândim. Nu știu ce anume este permis acum, dar în vremurile bune nu

prea aveai voie să crezi că sufletul poate evolua din materie. Trebuia să crezi că omului i s-a dat un suflet într-un moment anume, moment în care el a devenit om și astfel nu a mai fost supus tuturor legilor evoluţiei. Evident, avem de-a face, din nou, cu o oprire într-unul din acele „epicicluri” spre a face ca teoria să corespundă cu propriile credinţe. Fie crezi în evoluţie - în care caz omul este o creatură foarte primitivă, provenită din fiare sălbatice, iar manualele despre evoluţie îţi vor spune că omul are încă fiara înlăuntrul său și toate ilustraţiile îl arată evoluând dintr-o creatură de tip maimuţă - fie, dimpotrivă, crezi că omul se trage dintr-o fiinţă mai măreaţă decât suntem noi acum, care a fost, de fapt, un om desăvârșit în felul său și nesupus stricăciunii. Sfinţii Părinţi ne spun chiar că Adam nu elimina materii fecale. Urma să mănânce din Pomul Vieţii, dar nu se hrănea cum facem noi acum.

În *Convorbirea cu Motovilov*, Sfântul Serafim din Sarov are o întreagă secţiune asupra stării lui Adam: cum că el nu era supus vreunei daune sau vătămări; era neatins de stihii, nu putea fi înecat etc. Este interesant că în Evul Mediu Toma de Aquino își pusese tocmai aceste întrebări, încercând să dea un răspuns: care era starea lui Adam, elimina el oare materii fecale, cum se face că nu putea fi vătămat? El dă explicaţii amănunţite. Întâi de toate, el zice că Adam elimina materii fecale, fiindcă nu putem crede că ar fi fost alcătuit dintr-un alt material decât suntem noi acum. În al doilea rând, nu a fost nicicând vătămat și era invulnerabil la înecare nu fiindcă acestea ar fi fost cu neputinţă, ci fiindcă Dumnezeu aranjase să-i ia din cale toţi bolovanii, ca râul să nu crească prea mult etc. Cu alte cuvinte, Dumnezeu a orânduit lumea așa cum se cuvine, încât Adam umbla cu băgare de seamă și nu i s-a întâmplat niciodată să se rănească. Dar Ortodoxia crede că firea noastră întru început era nemuritoare.

Avva Dorothei spune aceasta în chiar primul capitol al cuvintelor sale, unde ne înfăţişează chipul lui Adam, întâiul om, spre a ne da o idee despre lucrul pentru care trebuie să ne străduim și la care să ne întoarcem. Ni s-a dat să trăim veșnic în trup, și iată cum era el la început. Numai după ce am căzut ne-am pierdut acea fire și acea stare blagoslovită în care Adam Îl vedea pe Dumnezeu. Ortodoxia susţine că starea nemuritoare a omului în Rai era chiar firea sa. Acum firea noastră este schimbată. Atunci eram în chip potenţial nemuritori; acum suntem preschimbaţi în fiinţe muritoare, adică muritori cu trupul.

Dimpotrivă, catolicii învaţă că starea omului în Rai a fost o stare suprafirească, că, în realitate, omul era exact așa cum îl știm acum – om muritor – dar Dumnezeu i-a dat un dar suplimentar, o stare specială de har. Când a căzut, nu a făcut decât să cadă din acel har suplimentar care îi fusese adăugat; prin urmare, firea sa nu a fost schimbată. Dar Ortodoxia susţine că însăși firea noastră s-a schimbat și a decăzut prin cădere. Hristos este noul Adam; în El suntem reașezaţi în firea noastră dintâi.

Pr. G: Iar aici se află întreaga cheie a problemei.

Pr. S: Hristos este noul Adam, iar în El noi suntem restaurați în vechea noastră natură.

Unii Părinţi, precum Sfântul Simeon Noul Teolog, au pus problema: de ce, dar, nu ne-am făcut îndată nemuritori atunci când Hristos a murit și a înviat? Sfântul Simeon spune că a fost astfel pentru ca noi să nu fim mântuiţi cu sila: avem încă de împlinit propria noastră mântuire. Iar zidirea așteaptă ca noi să ne împlinim propria mântuire, când și ea se va ridica la starea în care era înainte de cădere – de fapt, chiar la o stare mai înaltă.

Toate aceste lucruri sunt pline de taine; ele sunt mai presus de noi, dar totuși știm destule despre ele de la Sfinţii Părinţi. Sfântul Simeon are un lung paragraf despre starea omului înainte de cădere. Întreaga zidire, spune el, era nestricăcioasă, la fel ca omul, și numai după cădere făpturile au început să moară. La venirea noii lumi, cer nou și pământ nou (Apoc. 21, 1), atunci cei blânzi... vor moșteni pământul (Mat. 5, 5). Ce fel de pământ este acela? Este pământul pe care-l vezi chiar aici, numai că va fi ars și refăcut, astfel încât toate făpturile să fie nestricăcioase. Iată după ce anume tânjește întreaga zidire, după ce suspină făpturile. Când Sfântul Pavel spunea că s-au supus deșertăciunii (Rom. 8, 20), înseamnă că au fost supuse stricăciunii prin căderea omului.

Dobzhansky

Vom analiza acum un alt creștin evoluționist înainte a de ajunge la marele profet al vremurilor noastre. Acesta este, vai, un om de știință ortodox rus. Numele său este Theodosius Dobzhansky și trăiește în Davis, California, din câte am auzit. El predă genetica și continuă să facă experimente cu musculițe de oțet pentru a demonstra evoluționismul. El s-a născut în anul canonizării Sfântului Theodosie al Cernigovului, ca răspuns la rugăciunile părinților săi și din acest motiv a fost botezat astfel. Din nefericire a devenit un apostat. A emigrat în America în anii '20 și de atunci este american.

El a fost cu totul interzis în Rusia Sovietică, deși savanţii sovietici știau despre el. Odată, când la o reuniune științifică din Rusia s-a prezentat din greșeală un film unde apărea și el, toţi savanţii au aplaudat, iar filmul a fost retras. El e socotit ca inexistent, o non-persoană, fiindcă a părăsit Rusia. Dar el însuși gândește ca un comunist.

Deși a fost botezat ortodox, când i-a murit soţia a incinerat-o, a luat cenușa și a împrăștiat-o în munţii Sierra. Pe cât se poate vedea, el nu merge niciodată la biserică; este cu totul în afara religiei. Cu toate acestea, pentru părerile sale evoluţioniste creștine, i s-a acordat un doctorat onorific în teologie de către Seminarul Ortodox „Sfântul Vladimir” din New York, în 1972. În același timp, el s-a adresat celei de-a doua Conferinţe Teologice Internaţionale a Societăţii Teologice Ortodoxe din America, la care participau toţi „teologii” renumiţi ai feluritelor organizaţii ortodoxe. Ideile sale despre evoluţie, despre care el și mulţi reprezentanţi oficiali ai ortodoxiei americane par a crede că reprezintă un punct de vedere „ortodox”, sunt înfăţișate în două publicaţii ortodoxe, „*St. Vladimir's Theological Quarterly*” și „Concern”. Într-un articol căruia i s-a făcut multă publicitate și care a fost rezumat fără comentarii de multe periodice ortodoxe din America, „*Evoluţia: metoda specială de creaţie a lui Dumnezeu*” (Concern, Primăvara, 1973), Dobzhansky acuză de „hulă” pe oricine este împotriva teoriei evoluţiei. În articol el spune:

„Selecţia naturală e un proces creativ orb... Selecţia naturală nu acţionează după un plan prestabilit.”

Dobzhansky observă extraordinara varietate a vieţii de pe pământ, numind-o „excentrică și inutilă.” El spune: „Să fabrici o multitudine de specii *ex nihilo* (din nimic), iar apoi să le lași pe cele mai multe să se stingă - ce operaţie lipsită de sens ! [...] Ce rost are să ai vreo două sau trei milioane de specii trăitoare pe pământ ?... Oare Creatorului Îi ardea de glumă ? Oare Creatorul... ne joacă feste ?” „Nu”, judecă Dobzhansky:

„Diversitatea organică devine totuși raţională și de înţeles dacă Creatorul a creat lumea vie nu printr-un capriciu gratuit, ci prin evoluţie propulsată de selecţia naturală. Este greșit a socoti creaţia și evoluţia ca alternative care se exclud reciproc.”

Prin aceasta vrea să spună că, de fapt, nu contează dacă există sau nu un Dumnezeu. El spune că Dumnezeu face două sau trei milioane de specii prin intermediul selecţiei naturale. Este acesta un lucru mai puţin naiv decât a spune că a creat felurile originare dintr-o dată ?

Dobzhansky e plin de obișnuitele idei ale creştinismului liberal și anume că Facerea este simbolică, că conștientizarea omului este cauza tragicei lipse de sens din lumea de astăzi și că singura ieșire este ca omul să-și dea seama că poate coopera cu această întreprindere a creaţiei, căci participarea la această întreprindere îl face pe omul muritor parte a proiectului veșnic al lui Dumnezeu. Și adaugă:

„Cea mai curajoasă și cea mai apropiată de izbândă încercare de a face acest lucru - de a coopera cu planul veșnic al lui Dumnezeu - a fost cea a lui Teilhard de Chardin."

Teilhard de Chardin

Îl vom analiza acum pe ultimul evoluţionist, marele „proroc" evoluţionist al vremii noastre: Teilhard de Chardin. A murit în 1955, pe când avea 70 de ani, cred.

Student: A fost îngropat în New York State.

Pr. S: A fost un preot iezuit francez, „teolog" și paleontolog, care a fost prezent la descoperirea multora dintre marii „oameni" fosili din secolul nostru. Împreună cu încă două persoane, a luat parte la „descoperirea" fraudulosului Om de Piltdown.

El a descoperit dintele care fusese vopsit. Nu se știe dacă a fost părtaș la această faptă. Pentru fabricarea Omului de Piltdown a fost acuzat unul dintre ceilalţi doi oameni, iar participarea lui Teilhard de Chardin a fost mușamalizată. Dar se știe din cărţile anterioare că el a fost cel care a descoperit dintele.

Teihard a fost prezent la noile descoperiri ale Omului de Java, care, întâmplător, au fost încuiate toate într-un cabinet de undeva din Olanda și nu s-a mai dat voie să fie cercetate. A fost prezent la multe dintre descoperirile legate de Omul de Pekin, deși nu chiar de la început. A fost, de asemenea, prezent atunci când fosilele Omului de Pekin au dispărut. Astfel că nu ne-au mai rămas nici un fel de fosile din Omul de Pekin; există doar desene și machete. Pe deasupra, Teilhard a fost principalul responsabil de interpretarea tuturor descoperirilor. Cum el însuși spune:

„Am avut marele noroc, neobișnuit într-o carieră științifică, de a mi se întâmpla să fiu chiar acolo când... au ieșit la lumină descoperiri cruciale în istoria oamenilor fosili!”

El alcătuiește din toate acestea dovada evoluţiei umane. Nu vom examina această dovadă acum, ci vom spune doar că este foarte nesigură.

Un scriitor evoluţionist, F. Clark Howell (autorul cărţii „*Early Man*”), spunea:

„Una dintre principalele dificultăţi este aceea că fosilele umane cu adevărat semnificative sunt excepţional de rare: tot ceea ce s-a descoperit până acum se poate îndesa într-un sicriu mai mărișor. Toate celelalte trebuie atribuite altor ființe.”

Și nu știm nici măcar ce legătură au aceste fragmente unele cu altele.

Teilhard de Chardin era și savant și „mistic”. Surprinzător nu este atât faptul că era o combinaţie a celor două (la urma urmei, era iezuit), ci, mai curând, faptul că este destul de respectat atât de către teologi – teologi romano-catolici, dar, de fapt, și de mulţi așa-ziși teologi ortodocși - cât și de către oamenii de știinţă.

Cartea sa, „*Fenomenul Omului*”, are o introducere scrisă de Julian Huxley, nepotul faimosului contemporan și adept al lui Darwin, T.H. Huxley. Julian Huxley este un evoluţionist ateu

absolut. El nu poate fi întru totul de acord cu încercarea lui Teilhard de a împăca evoluţia cu catolicismul, dar, în principiu, este de acord cu filosofia lui.

Ajungem astfel la un subiect pe care l-am discutat anterior: speranţa omului că religia se va contopi cu ştiinţa. Primii oameni de ştiinţă din Apus, în momentul naşterii ştiinţei moderne, în Renaştere, aveau cu toţii orientare mistică. Erau saturaţi de filosofia pitagoreică. Giordano Bruno (1548-1600), socotit premergătorul ştiinţei şi filosofiei moderne, a fost un mistic panteist. El credea că întreaga lume este Dumnezeu, că Dumnezeu este sufletul lumii şi că „Natura este Dumnezeu în lucruri”. Filosofia sa combina religia şi ştiinţa într-o unică viziune panteistă.

În veacul al nouăsprezecelea, prorocul socialist Saint-Simon spunea că a venit timpul când nu numai ordinea socială va fi o instituţie religioasă, ci ştiinţa şi religia vor merge împreună, iar ştiinţa nu va mai fi atee. Teilhard de Chardin era genul de gânditor pe care îl căuta el: cel care să aducă laolaltă ştiinţa şi religia. Tot în veacul al nouăsprezecelea, filosoful american Ralph Waldo Emerson vorbea cam despre acelaşi lucru. Confruntat cu o stare în care credinţa omului fusese despărţită de cunoaştere din pricina iluminării moderne, el chema la restaurarea unităţii în om, vorbind despre cum putem readuce laolaltă credinţa şi cunoaşterea. În eseul său „*Despre natură*” el spune:

„Pricina pentru care lumea e lipsită de unitate, zăcând sfărâmată şi în grămezi, este dezunirea omului de sine însuşi. El nu poate fi naturalist până ce nu împlineşte toate cererile spiritului. Dragostea este în aceeaşi măsură una dintre cerinţele sale, pe cât şi percepţia... Adânc pe adânc cheamă, dar în viaţa prezentă nuntirea nu se săvârşeşte. Sunt oameni nevinovaţi ce slujesc lui Dumnezeu după tradiţia părinţilor lor, dar

simţământul datoriei nu s-a întins încă la toate facultăţile lor. (Adică își fac datoria faţă de propria religie, dar nu urmează cu conștiinciozitate știinţa și filosofia.) Și există naturaliști răbdători, dar care-și îngheaţă subiectul sub glaciala lumină a înţelegerii. (Adică despart filosofia de religie.) (...) Dar când un gânditor credincios, hotărât să desprindă fiecare lucru de relaţiile personale și să-l vadă în lumina gândirii, va aprinde, în același timp, știinţa cu focul celor mai sfinte simţăminte, atunci Dumnezeu va ieși din nou la iveală în creaţie."

Tot Teilhard de Chardin este „prorocul" care făgăduiește să împlinească aceste așteptări, care descoperă că știinţa și religia sunt, încă o dată, compatibile.

În revistele „St. Vladimir's Theological Quarterly" și „Concern", Theodosius Dobzhansky rezumă ceea ce a încercat să facă Teilhard de Chardin în cărţile sale. Teilhard, spune el, descrie trei stadii prin care a trecut dezvoltarea evolutivă, folosind propriii termeni tehnici:

„Întâi are loc cosmogeneza, evoluţia naturii neînsufleţite; în al doilea rând, biogeneza, evoluţia biologică; și în al treilea rând, noogeneza, dezvoltarea gândirii umane."

Teihard vorbește și despre „sfere": „biosfera", sfera vieţii, și „noosfera", sfera gândirii. El spune că întregul glob este pătruns de o reţea a gândirii pe care o numește „noosfera". Dobzhansky continuă:

„Până aici, Teilhard stă ferm pe o temelie de fapte demonstrabile. Spre a-și completa teologia naturii el se avântă apoi într-o prorocie întemeiată pe credinţa sa religioasă. El vorbește despre «convingerea, cu totul de nedemonstrat pentru știinţă, că universul are o direcţie și că ar putea - iar, dacă suntem credincioși, că ar trebui cu adevărat - să ducă la un fel de desăvârșire ireversibilă»."

Dobzhansky citează cu deplină aprobare următoarea afirmaţie a lui Teilhard de Chardin despre ce anume este evoluţia:

„Este oare evoluţia o teorie, un sistem sau o ipoteză? Ea este mult mai mult - este un postulat general, dinaintea căruia toate teoriile, toate ipotezele, toate sistemele trebuie să se încline de aici înainte, și căruia trebuie să i se conformeze spre a putea fi luate în considerare și a fi veridice. Evoluţia e o lumină care luminează toate faptele, o traiectorie pe care toate liniile de gândire trebuie s-o urmeze. Iată ce este evoluţia."

Adică, în gândirea lui Teilhard - pe care o urmează o mulţime de oameni, fie că sunt creştini, atei sau orice altceva - evoluţia devine un fel de nouă revelaţie universală pentru omenire. Deci totul trebuie înţeles în termenii evoluţiei, inclusiv religia.

Pe scurt învățătura lui Teilhard de Chardin este următoarea. Ceea ce l-a inspirat pe Teilhard de Chardin și îi inspiră pe adepţii săi este o anume concepţie unitară asupra realităţii, o îmbinare a lui Dumnezeu și a lumii, a spiritualului și secularului, într-un singur proces armonios și atotcuprinzător care nu numai că poate fi perceput de intelectualul modern, ci poate fi simţit de sufletul sensibil aflat în strânsă legătură cu spiritul vieţii moderne; într-adevăr, pasul următor al procesului poate fi anticipat de „omul modern", și tocmai de aceea este așa de iute acceptat Teilhard de Chardin ca „proroc", chiar de către oameni ce nu cred în Dumnezeu: el vestește, într-un chip foarte „mistic", viitorul „la care speră orice gânditor de astăzi" (în afară de creştinii ortodocşi conştienţi).

Există două laturi ale gândirii unitare a lui Teilhard de Chardin: cea lumească (prin care-i atrage și-i păstrează chiar pe

ateii totali precum Julian Huxley), și cea spirituală (prin care-i atrage pe „creștini" și le dă o „religie" celor necredincioși).

Propriile cuvinte ale lui Teilhard nu lasă nici o urmă de îndoială că, mai presus de orice, era îndrăgostit pătimaș de lume, de pământ:

„Lumea (valoarea, infailibilitatea și bunătatea ei) este primul, ultimul și singurul lucru în care cred. Acum pământul mă poate prinde în giganticele sale braţe. Poate să mă umple cu viaţa lui, ori să mă întoarcă în ţărâna sa. Se poate împodobi pentru mine cu toate farmecele, cu toate grozăviile, cu toate tainele. Mă poate îmbăta cu mireasma realităţii și unităţii sale."

După cum relatează cu exactitate unul dintre biografii săi, el credea că „de-acum mântuirea nu mai trebuia căutată în «lepădarea de lume», ci în «participarea» activă la construirea ei". A abandonat în chip conștient „învechitele" forme ale credinţei creștine în favoarea celor noi, secularizate. El dispreţuia „toate acele basme dulcege despre sfinţi și mucenici! Care copil normal ar vrea să-și petreacă veșnicia într-o tovărășie atât de plicticoasă?" Credea că „ceea ce ne lipsește tuturor într-un fel sau altul în acest moment este o nouă definiţie a sfinţeniei."

El scria: „Lumea modernă e o lume în evoluţie; prin urmare, conceptele statice ale vieţii spirituale trebuie regândite, iar învăţătura clasică a lui Hristos trebuie reinterpretată."

Avem aici reflectarea aruncării peste bord a vechiului univers newtonian. Teilhard vrea să pună și creștinismul în aceeași categorie, fiindcă și el e legat de clasicul mod de gândire static. Acum avem un nou mod de gândire; prin urmare, așa cum avem o nouă fizică, trebuie să avem și un nou creștinism.

Dar filosofia lui Teilhard nu e o simplă secularizare a creștinismului; viziunea sa cea mai puternică și mai influentă este cea a spiritualizării lumii și a activităţii lumești. Teilhard

nu era doar îndrăgostit de lume și de orice „progres modern” și dezvoltare științifică; ceea ce îl deosebește este faptul că dădea acestor lucruri o semnificație „religioasă” aparte. El scria:

„Atunci, Doamne, chiar e adevărat ? Pot eu, ajutând la răspândirea științei și libertății, să sporesc densitatea atmosferei divine în ea însăși și pentru mine, acea atmosferă în care mi-am dorit întotdeauna să mă scufund ? Prinzându-mă de pământ, mă fac în stare a mă ține mai aproape de tine... Fie ca energiile lumii, stăpânite de noi, să se închine înaintea noastră și să primească jugul puterii noastre. Fie ca rasa umană, ajunsă la o mai deplină conștiință și la o mare putere, să ajungă a se grupa în organisme bogate și fericite în care viața va fi mai bine întrebuințată, aducând însutită dobândă.”

Pentru el, Dumnezeu poate fi aflat numai în mijlocul lumii:

„Nu vorbesc metaforic când spun că, străbătând până la capăt lungimea și lățimea și adâncimea lumii în mișcare, omul poate ajunge la experierea și viziunea dumnezeului său.”

El declară că:

„A trecut vremea când Dumnezeu putea pur și simplu să se impună pe Sine din afară, ca stăpân și proprietar al moșiei. De-acum înainte lumea va îngenunchea numai înaintea centrului organic al propriei evoluții.”

„Creștinismul și evoluția nu sunt două viziuni de neîmpăcat, ci două perspective destinate a se acomoda și a se completa una pe alta.”

„Evoluția a ajuns, ca să zicem așa, să toarne sânge proaspăt în perspectivele și aspirațiile creștinismului”

„Pământul... mă poate face să cad în genunchi în așteptarea a ceea ce se coace în sânul său... El a devenit pentru mine, dincolo de el însuși, trupul celui ce este și al celui ce vine."

Oricât de mare pare a fi ruptura teilhardismului cu unele aspecte ale romano-catolicismului ultramontanist, nu poate fi nici o îndoială că el este în profundă armonie și exprimă admirabil cel mai adânc curent „spiritual" al Romei apostate: folosirea „nelumescului" în scopuri lumești, chiliaste sau, după expresia Papilor recenţi, „sanctificarea lumii". Înlăuntrul romano-catolicismului, teilhardismul este o nouă „revelaţie", aproape la fel de îndreptățită și de „tradiţională" precum revelaţia din urmă cu câteva secole a „Sfintei Inimi a lui Iisus", care ea însăși a inspirat una dintre meditaţiile „mistice" ale lui Teilhard într-un monolog cu Dumnezeu:

„Cu două veacuri în urmă, Biserica ta (adică cea romano-catolică) a început să simtă deosebita putere a inimii tale... Dar acum (ajungem a fi) conștienţi că scopul tău principal când ne-ai descoperit inima ta a fost acela de a face în stare dragostea noastră să scape de constrângerea prea îngustei, prea precisei, prea limitatei imagini a ta pe care ne-am plăsmuit-o pentru noi înșine. Ceea ce deslușesc în pieptul tău este doar un cuptor de foc; și cu cât îmi aţintesc privirea asupra văpăii sale, cu atât mai mult mi se pare că de jur împrejurul său contururile trupului tău se topesc și se dilată peste măsură, până ce singurele trăsături pe care le pot distinge în tine sunt cele ale feţei lumii ce a izbucnit în flăcări."

„Revelaţia Sfintei Inimi", în această concepţie, este deci doar pregătirea pentru încă mai universala revelaţie a „evoluţiei" din vremea noastră.

Nu am analizat în detaliu misticii catolici, dar fără îndoială că, dacă ne-am fi uitat cu atenție, am fi descoperit

acolo tot felul de paralele cu ceea ce se petrece în această lume științifică, raționalistă. Toți se pregătesc pentru un singur lucru: chiliasmul.

Evoluţia este, pentru Teilhard, un proces care implică „construirea trupului cosmic al lui Hristos în care toate lucrurile sunt unite cu Dumnezeu". Fiu credincios al Bisericii romano-catolice, Teilhard își exprimă viziunea unirii lui Dumnezeu cu lumea în termenii teologiei latine, oferind o „nouă dezvoltare" a gândirii catolice, ceva asemănător dezvoltării Inimii Sacre în pietate, prin șocanta idee a „Transsubstanţierii" pământului, despre care a scris când s-a aflat în deșertul chinez, lângă Gobi. El are un scurt articol intitulat „Liturghia Lumii", scris după ce a săvârșit liturghia în deșert.

„Pe măsură ce omenirea asimilează lumea materială, iar Ostia asimilează umanitatea noastră, prefacerea euharistică depășește și completează transsubstanţierea pâinii de pe altar. Pas cu pas ea invadează irezistibil universul... Materiile sacramentale sunt alcătuite de totalitatea lumii, iar răstimpul creaţiei este perioada necesară pentru consacrarea ei." În procesul evoluţiei „Trupul lui Hristos" se alcătuiește în lume - nu Hristosul ortodoxiei, ci „Hristosul universal" sau „Supra-Hristos", pe care Teilhard îl definește ca „sinteza dintre Hristos și univers".

Acest „Hristos evolutiv" va duce la unirea tuturor religiilor: „Convergenţa generală a religiilor asupra unui Hristos universal, satisfăcător pentru toate în mod fundamental: iată care îmi pare a fi singura convertire posibilă a lumii și singura formă în care religia viitorului poate fi concepută."

Pentru el, creștinismul nu este unicul Adevăr, ci doar „un tip emergent al evoluţiei", supus schimbării și prefacerii ca orice altceva din lumea „evolutivă". La fel ca Papii mai recenţi, Teilhard nu dorește să „convertească" lumea, ci doar să-i ofere

papalitatea ca pe un fel de centru mistic al căutării religioase a omului, un supra-denominaţional oracol delfic.

Iată cum îi rezumă părerile unul dintre admiratorii săi: „Dacă creştinismului (...) îi este dat, într-adevăr, să fie religia de mâine, există o singură cale pe care poate nădăjdui să ajungă la măsura marilor tendinţe umanitare de azi și să le asimileze; iar aceasta este prin axa, vie și organică, a catolicismului său centrat asupra Romei."

În vreme ce universul „evoluează" către „Trupul lui Hristos", omul însuși atinge apogeul dezvoltării sale evoluţioniste: „Supra-umanitatea".

Teilhard scrie: „Evidenţa obligă raţiunea noastră să accepte că ceva mai măreţ decât omul de azi este în curs de gestaţie pe pământ."

Asemeni lui Lecomte du Nouy și, de fapt, asemeni tuturor gânditorilor ce au o concepţie „religioasă" despre evoluţie, Teilhard identifică „Supra-umanitatea" evolutivă cu Hristos și, invers, Îl interpretează pe Hristos în termenii „Supra-umanităţii":

„Pentru a putea să fim în stare să ne închinăm ca înainte trebuie să fim în stare să ne spunem nouă înșine, în vreme ce privim către Fiul Omului, nu Apparuit humanitas, ci Apparuit Superhumanitas («a apărut Supra-umanitatea»)."

Aici gândirea lui Teilhard devine „mistică", însă el nu afirmă clar dacă personalitatea umană se păstrează în „Supra-umanitate" sau se contopește pur și simplu cu universalul „Supra-Hristos". Sau, cum zice unul dintre biografii săi: „Omenirea urmează a atinge un punct de dezvoltare când se va desprinde cu totul de pământ și se va uni cu Omega... «Un fenomen poate similar morţii, văzut din afară, (scrie Teilhard), dar, în realitate, simplă metamorfoză și accedere la sinteza supremă»."

„Sinteza supremă”, apogeul procesului evoluţionisto-spiritual, este ceea ce Teilhard numea „Punctul Omega”:

„Într-o zi, ne spune Evanghelia, tensiunea care se acumulează treptat între omenire și Dumnezeu va atinge limitele prevăzute de posibilităţile lumii. Atunci va veni sfârșitul. Atunci prezenţa lui Hristos, care se acumulase tăcut în lucruri, se va descoperi brusc - ca o străfulgerare de lumină de la pol la pol. Atomii spirituali ai lumii vor fi născuţi pretutindeni de către o forţă generată de puterile de coeziune proprii universului însuși și vor ocupa, fie înăuntrul lui Hristos, fie în afară de Hristos (dar totdeauna sub influenţa lui Hristos), fericirea sau durerea rânduită lor de către structura vie a Pleromei (plinirea lucrurilor).”

Acest Punct Omega nu este un ţel din afara lumii, ci doar capătul „mișcării universului către ţelul evoluţiei sale”; „climaxul evoluţiei se identifică... cu Hristos cel înviat al Parusiei”. Toţi oamenii, crede Teilhard, trebuie să dorească acest ţel, căci el „este acumularea dorinţelor care trebuie să facă Pleroma să se reverse asupra noastră”. Tot el scrie: „A coopera cu evoluţia cosmică totală este singurul act deliberat care poate exprima în mod adecvat devoţiunea noastră faţă de un Hristos evolutiv și universal”.

Cu toate acestea, cu sau fără voia omului, Parusia va veni, căci ea este culminarea unui proces natural: „Unica lucrare a lumii este încorporarea fizică a credincioșilor în Hristos, care este de la Dumnezeu. Această sarcină majoră este urmată cu rigoarea și armonia unui proces natural de evoluţie.”

Bineînţeles că el elimină cu totul orice idei ale creştinismului care au existat până atunci. Creştinismul nu înseamnă ca un individ să încerce a-și mântui sufletul, ci este întregul celor din lume evoluând printr-un proces natural către

Punctul Omega. Creștinii nu ar trebui să se teamă de procesul natural al evoluţiei, crede Teilhard, căci el nu face decât să-i ducă negreșit la Dumnezeu.

„Deși speriat o clipă de evoluţie, creștinul percepe că ceea ce ea îi oferă nu e nimic altceva decât un măreţ mijloc de a se simţi în mai mare măsură una cu Dumnezeu și de a se da pe sine mai mult Lui. Într-o natură pluralistă și statică, dominaţia universală a lui Hristos ar putea, strict vorbind, a fi încă privită ca o putere extrinsecă și supraimpusă. Într-o lume spiritual convergentă, această energie «hristică» dobândește o urgenţă și o intensitate de o cu totul altă ordine."

Cu alte cuvinte, Hristos nu stă în afară și spune „Urmează-Mi Mie", ci este în interior și ne împinge.

Mai sunt câteva păreri ale lui Teilhard de Chardin care trebuie menţionate. Este interesant că el caută o stare care să ne ducă dincolo de ţelul mort al comunismului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial el scria că comunismul, fascismul și democraţia se luptă unele cu altele, dar noi trebuie să trecem dincolo de acestea:

„Marea sarcină a omenirii moderne este aceea de a-și tăia o cale de ieșire spre un prag al conștiinţei mai înalte. Fie că sunt sau nu creștini, oamenii însufleţiţi de această convingere alcătuiesc o categorie omogenă. Marele eveniment pe care-l așteptăm (este) descoperirea unui act sintetic de adorare în care să se alieze și să se înalţe reciproc pătimașa dorinţă de a cuceri Lumea și pătimașa dorinţă de a ne uni cu Dumnezeu; actul vital, cu totul nou, corespunzând unei noi vârste a Pământului."

Se poate vedea că la Teilhard chiliasmul este foarte puternic; New Age-ul își face apariţia:

„În comunism, în orice caz la originile sale, credinţa într-un organism uman universal a atins o măreaţă stare de exaltare... Pe de altă parte, în dezechilibrata sa admiraţie faţă de puterile tangibile ale Universului, el a exclus sistematic din speranţele sale posibilitatea unei metamorfoze spirituale a Universului."

Cu alte cuvinte, dacă adaugi comunismului spiritualitate, ai găsit răspunsul. Teilhard continuă:

„Trebuie să ne unim. Nu din nou în fronturi politice, ci într-o singură mare cruciadă pentru progresul uman... Democratul, comunistul și fascistul trebuie să se debaraseze de deviaţiile și limitările sistemelor lor și să urmărească deplin aspiraţiile pozitive care le inspiră entuziasmul, iar apoi, cu totul firesc, noul spirit va sparge legăturile exclusive ce încă îl ţin prizonier; cele trei curente se vor descoperi contopite în concepţia unei sarcini comune; anume, promovarea viitorului spiritual al Lumii... Funcţia omului este aceea de a construi și a conduce întregul Pământului... Vom sfârși prin a pricepe că marele obiectiv urmărit în chip inconștient de către știinţă nu este altul decât descoperirea lui Dumnezeu."

Iată cum mistica pătrunde drept în miezul știinţei. Știinţa de azi își pierde toate temeiurile; ea a devenit nedeterminată, afirmând un întreg univers de antimaterie, ceea ce-i pune în încurcătură pe savanţi. Totul sfârșește în mistică. Teilhard scrie:

„Singura Unitate cu adevărat naturală și real umană este Spiritul Pământului... O patimă acaparatoare începe să se arate, care va înghiţi cu totul ori va transforma ceea ce până acum fusese imaturitatea pământului... Chemarea către marea Unire (adică unitatea universală a omenirii) a cărei realizare este singura lucrare aflată acum în desfășurare în natură...

Pornind de la această ipoteză, după care (în conformitate cu descoperirile psihanalizei) Dragostea este energia psihică primară și universală, oare nu se limpezește totul în jurul nostru... ? Simţământul Pământului este irezistibila presiune care va veni la momentul potrivit spre a-i uni (pe toţi oamenii) într-o patimă comună.

Epoca naţiunilor a trecut. Sarcina aflată în faţa noastră, de vrem să nu pierim, este să dăm de-o parte vechile prejudecăţi și să construim Pământul... Marele conflict din care vom fi ieșit nu va fi făcut decât să întărească în Lume nevoia de a crede. După ce va fi ajuns la o mai înaltă treaptă de auto-perfecţiune, Spiritul Pământului va experia o tot mai mare nevoie vitală de a adora; din evoluţia universală, Dumnezeu se ivește în conștiinţele noastre mai măreţ și mai necesar decât oricând... Când oare a mai existat în Noosferă o nevoie mai urgentă de a găsi o Credinţă, o Speranţă care să dea sens și suflet imensului organism pe care-l clădim?"

Ceea ce vrea să spună aici este că întreaga revoluţie modernă s-a rătăcit. Când ea încercă să clădească un nou Rai, nimicește totul; de aceea are nevoie să i se adauge un sens religios; tocmai ceea ce îi furnizează Teilhard. Toate lucrurile vieţii moderne sunt bune, zice el. Adăugaţi-le doar aceasta: ideea că toate ne îndreaptă către o nouă împărăţie spirituală. Teilhard spune în continuare: „În noi, evoluţia Lumii către spirit devine conștientă... Nu putem încă înţelege exact unde anume ne va duce, dar ar fi absurd să ne îndoim că ne duce către un ţel de o valoare supremă."

Prin aceasta el încearcă a fi proroc, deși nu este prea sigur încotro se îndreaptă totul.

„Principiul generator al unificării noastre nu va fi aflat în final într-o unică contemplare a aceluiași Adevăr ori în unica

dorinţă trezită de către Ceva, ci în unica atracţie exercitată de către un același Cineva.” „De-aceea, în ciuda tuturor aparentelor improbabilităţi, ne apropiem inevitabil de o nouă eră în care Lumea își va arunca lanţurile, spre a se abandona, în sfârșit, puterii afinităţilor ei lăuntrice...

Cu două mii de ani de experienţă mistică [a romano-catolicismului] în urma noastră, contactul pe care-l putem face cu Focarul personal al Universului a câștigat tot așa de multă bogăţie explicită ca și contactul pe care-l putem face, după două mii de ani de Știinţă, cu sferele naturale ale Lumii. Privit ca un «tip» al dragostei, creștinismul este atât de viu încât, în chiar acest moment, îl putem vedea suferind o extraordinară mutaţie prin ridicarea la o mai fermă conștiinţă a valorii sale universale.

Nu este oare în curs de desfășurare încă o metamorfoză, ultima, realizarea lui Dumnezeu în inima Noosferei (lumea mentală), străbaterea cercurilor (adică a tuturor sferelor) către Centrul lor comun, apariţia cel puţin a «Teosferei» (atunci când omul și lumea se vor face Dumnezeu)?”

Această dorinţă este foarte adâncă în omul modern – aceasta este ceea ce își dorește. Toate sistemele moderne, filosofice, chiliaste sau socialiste au, în final, ideea că Dumnezeu este eliminat, creștinismul este eliminat, iar lumea este dumnezeiască. Lumea este oarecum trupul lui Dumnezeu, iar omul dorește să fie un zeu. Omul L-a pierdut acum pe Dumnezeu; Dumnezeu este mort; Supraomul vrea să se nască. Teilhard exprimă dorinţa omului modern pentru ceea ce Dostoievski a înfăţișat în „Marele Inchizitor”. El încearcă să unească latura spirituală cu latura știinţifică și cu o Nouă Ordine care va fi una politică. Este prorocul lui Antihrist.

Iată deci că prin aceasta raţionalismul modern din vremea noastră ajunge la capăt. Raţiunea ajunge, în fine, să se îndoiască de sine sau chiar să se nege. Știinţa este răsturnată;

ea nu mai știe ce este materia, ce anume poate cunoaște și ce nu poate cunoaște. Relativismul pătrunde toate sferele. Pentru unii, îndoiala și relativismul duc la filosofia absurdului.

Se vădește că, după ce a trecut prin toate experimentele apostaziei, omul nu poate dezvolta nimic mai mult pentru sine. A încercat totul și de fiecare dată a fost convins că a găsit, în sfârșit, răspunsul. Însă, făcând aceasta, aruncă peste bord tot mai mult din trecut. Și tot ceea ce făcea era mereu aruncat peste bord de către generaţia următoare. Acum ajunge, în sfârșit, să se îndoiască chiar de existenţa lumii, de ceea ce este el însuși. Mulţi oameni se sinucid. Mulţi distrug. Ce i-a rămas omului? Nu i-a mai rămas decât să aștepte o nouă revelaţie. Iar omul modern a ajuns într-o asemenea stare – lipsit de un sistem de valori și de o religie proprie – încât nu poate decât să accepte orice i se prezintă ca fiind acea nouă revelaţie.

Mâine vom arunca o ultimă privire la perspectivele acestei noi revelații și ale încercării omenirii de a o dobândi.

Teilhardismul pare a fi făcut o profundă impresie ortodocșilor ruși „liberali" după traducerea și publicarea (semnificativă în sine) a cărţii „*Fenomenul Omului*" la Moscova în 1965 – prima carte a unui „gânditor creștin" (dacă facem abstracţie de volumul propagandistic al lui Hewlett Johnson, „*Vicarul Roșu din Canterbury*") care s-a publicat în URSS. După această apariție editorială, Părintele John Meyendorff de la Mitropolia Americană scria:

„Înţelegerea hristocentrică a omului și lumii care, după Teilhard, e într-o stare de necontenită schimbare și străduinţă către «Punctul Omega», adică punctul cel mai înalt al fiinţării și evoluţiei, identificat de autor cu Însuși Dumnezeu, îl leagă pe Teilhard de profunda intuiţie a Părinţilor Ortodocși ai Bisericii."

Încă și mai clar, editorul (probabil Nichita Struve) periodicului ortodox din Paris, „Mesagerul Mişcării Studenţilor Ruși Creștini”, scrie:

„Trebuie notat că principala caracteristică a teilhardismului nu este nicidecum acceptarea evoluţiei – faptul nemaifiind de mult o noutate printre teologi și filosofii religioși. Miezul învăţăturii gânditorului francez este o nouă abordare a problemei lumii și creaţiei.” În învăţătura sa despre aceste lucruri Teilhard „doar înfăţișează, într-un limbaj contemporan, învăţătura Apostolului Pavel despre natură, care nu e exclusă din planul Mântuirii”.

Pr. G: Curat cercetător ortodox.

Pr. S: Reflectând la „Missa Lumii”, experienţele lui Teilhard „au fost pentru el ceva de felul unei Liturghii cosmice care se săvârșește în chip nevăzut în lume. Aici se află chiar miezul vestirii teilhardiene, care ne readuce uitata, imemoriala înţelegere creștină a universului și a întrupării Dumnezeiești. Tocmai ea a luminat pentru Teilhard înţelesul evoluţiei ca mișcare a întregului cosmos către împărăţia lui Dumnezeu și l-a făcut în stare să depășească apropierea negativă faţă de lume, adânc înrădăcinată între creștini.”

Pr. G: Acum vedem cine sunt dușmanii noștri. Mitropolia, primul dintre ei.

Pr. S: Principalul articol „ortodox” despre teilhardism din „Mesager” aparţine unui preot ortodox polonez, Părintele George Klinger și are titlul „Părintele Teilhard de Chardin și tradiţia ortodoxă”, în care îl face pe Teilhard Părinte al Bisericii, în tradiția „marilor Părinți Ortodocși” , ca Montanus, Ioachim de Fiore, etc.

„Părintele Teilhard vorbește mult despre rolul cosmic al lui Hristos, al Mediului Divin, și foarte puţin despre Biserică. Și în acest caz el este «convergent» cu tendinţele înrudite din teologia ortodoxă... La Părintele Teilhard Biserica se identifică cu lucrarea lui Hristos în cosmos. După părerea Părintelui Teilhard, prin împărtășirea Sfintelor Taine lumea, sfinţindu-se, devine Trupul lui Hristos... Aceste gânduri sunt poate cele mai profunde lucruri rostite în vremurile recente despre taina centrală a creștinismului." (Părintele George Klinger)

Argumentele anti-evoluționiste

Sufletul nu poate să reiasă din evoluție
Raiul nu se potrivește cu evoluția
Două tipuri de lume – înainte și după Cădere
Un Adam vs. mai mulți Adami
Pământul și iarba în fața soarelui
Coasta lui Adam
Scriptura – reală sau alegorică

Cursul 12
ARTA MODERNĂ. SPIRITUALISMUL

În continuare, vom încheia discuția noastră analizând alte manifestări ale Revoluției și chiliasmului, care reprezintă tema centrală a modernității. Unii autori germani au analizat în profunzime acest subiect. Vom explora declinul artei, care trece de la umanism la subuman.

Hans Sedlmayr, un istoric de artă austriac, descrie istoria artei moderne, în special ultimele două secole, ca aducând un fenomen cu totul nou în arta și cultura apuseană, despre a cărui semnificație va vorbi pe larg.

Potrivit lui Sedlmayr, secolul al XIX-lea nu a avut niciun stil dominant, deși stilurile noi păreau să apară la fiecare una sau două decade. El pune absența unui stil pe seama faptului că a dispărut o credință comună care să unească societatea. Nu mai există un singur obiect spre care arta să se îndrepte, cum se întâmpla în Evul Mediu, când arta era orientată spre catedrale.

Sedlmayr discută apoi problema arhitecturii și arată cum, exact înainte de Revoluția Franceză, a apărut un arhitect, (Nicolas) Ledoux, care propune un model pentru o clădire perfect sferică, gândită nu doar ca monument, ci ca locuință în care să trăiască un om, mai precis un prefect. Arhitectul conferă astfel unui obiect obișnuit o formă total neobișnuită. Ulterior, această idee sucombă, deoarece nu poate fi pusă în practică, însă doar

pentru a apărea din nou înainte și în timpul Revoluției Ruse, în secolul XX. Ideea dominantă este de a depăși senzația de legătură cu pământul, ceea ce în sine reprezintă tot o idee chiliastă.

Arhitectura devine, de asemenea, instabilă și nu mai apare tipul de figură ordonată care răsare din pământ și se ridică spre cer. Mai degrabă, clădirile par dezechilibrate ca și cum ar urma să se prăbușească.

În fine, apare ideea casei ca mașină. O casă reprezintă în opinia moderniștilor de secol XX o mașină de locuit, la fel cum un scaun este o mașină de șezut. Le Corbusier, unul din așa-zișii mari arhitecți ai vremurilor noastre, care a construit pe baza acestor principii chiar o mănăstire, cu o înfățișare înfiorătoare, declara: „Inima vechilor noastre orașe, cu clopotnițele și catedralele lor, trebuie făcută bucăți și înlocuită cu zgârie-nori". Tocmai aceasta este lumea în care trăim astăzi noi cei de la oraş. Vedem astfel că nu doar revoluția filosofică și politică ne afectează, ci și revoluția artistică și arhitecturală.

În al doilea rând, Sedlmayr vorbește despre torso, folosit pentru prima dată ca obiect artistic la mijlocul secolului al XIX-lea de către sculptorul Rodin – care, apropo, are multe sculpturi în San Francisco la Legiunea de Onoare. Înainte de Rodin, torsoul era doar un fel de schiță, însă acum acest fragment, acest obiect absolut fragmentar, se transformă într-o operă de artă. Această tendință demonstrează că scopul înalt al artei s-a pierdut complet.

Ajungem acum la domeniul stupefiant al picturii. Istoricul austriac îl analizează pe Goya, care a fost contemporan cu Napoleon, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea:

„Cu cât studiem mai mult opera lui Goya, cu atât mai tare ni se întărește convingerea că, la fel ca Ledoux în arhitectură și Kant în filosofie, el este una dintre marile forțe distructive și

nimicitoare care scot la iveală o nouă epocă. În arta lui Goya anumite forțe caracteristice ies la suprafață, fiind simptome ale viitoarelor tendințe dominante ale picturii moderne, deși la el se găsesc mult mai multe decât atât. ”

„Deși a fost un pictor de curte și a lucrat în mod oficial pentru rege, la fel cum Ledoux a lucrat pentru Vechiul Regim și și-a dedicat marile opere arhitectonice în onoarea a doi regi, cu toate acestea Goya este încarnarea noului tip de artist «expus» în sensul discutat mai sus. Elementul nou din arta sa nu are nicio legătură cu sfera publică, ci își are originea într-o sferă complet subiectivă a experienței, adică în vis.”

Pentru prima oară în istorie, un artist își găsește refugiul nu în travesti, nici în pretext, ci dând formă vizibilă iraționalului. Cele două serii numite „Suenos” („Vise”) și „Disparates” (Proverbele) reprezintă cheile de a înțelege nu doar opera pictorului spaniol, ci și cel mai important lucru din arta modernă. Seria „Disparates” împodobea, de asemenea, pereții casei sale, deci nu era doar o simplă serie de picturi.

„Pentru prima oară un artist s-a gândit să pună pe pânză ceva ce vine direct din adâncimile lumii visurilor și iraționalului. Nimic nu ar putea fi mai greșit decât a presupune că aceste serii au fost construite pentru a îmbunătăți sau educa lumea sau pentru a eticheta un politician. Puterea stihiilor din aceste viziuni nu ar putea fi niciodată înțeleasă în termenii unei explicații atât de nevinovate și idealiste...”

„Cândva iadul era în mod clar definit ca o provincie a lumii de dedesubt. Toate născocirile groaznice ale imaginației prin care mintea umană putea fi chinuită au fost exilate în tablouri-reprezentări ale acelui loc și au fost în felul acesta obiectivizate. Erupția iadului în lumea aceasta a fost ceva real și extern, iar în felul acesta pictorul o va înfățișa în tablourile

privind ispitirea sfinților și a acelor ființe dezumanizate care L-au batjocorit și chinuit pe Domnul nostru.”

„În celălalt caz, însă, cel pe care îl avem acum în față, această lume monstruoasă a devenit parte din lumea interioară a omului. Există în interiorul omului însuși și astfel ajungem la o nouă concepție a omului, în măsura în care omul însuși devine demonic. Nu este vorba doar de apariția sa exterioară, ci de faptul că omul însuși și toată lumea sa au fost cucerite de imperiul demonic. Omul bate în retragere. Iadul este cel care are puterea copleșitoare, iar forțele pe care omul i le poate opune sunt slabe și demoralizate.”

„În viziunile onirice («Suenos») și așa-zisele proverbe («Proverbios») vedem toate desfigurările prin care omul poate fi făcut groaznic și toate ispitele prin care demnitatea sa poate fi atacată. Vedem demoni în formă umană, iar pe lângă ei creaturi vrăjite de toate felurile, monstruozități, stafii, vrăjitoare, uriași, bestii, lemuri și vampiri. «Chronos care își devorează copiii» pare un coșmar personificat când îl vedem cum stă pe vine, un gigant dezbrăcat pe marginea unei lumi asuprite, dar chiar și în condițiile date, acest iad de duhuri necurate are un fel de vitalitate furioasă. Nu sunt creaturi ieșite dintr-o fantezie artistică, ci sunt realități sângeroase care au fost trăite la nivel personal.”

„Seria de picturi «Visele» («Suenos»), dintre care cele amintite mai sus reprezintă doar câteva exemple, a apărut în 1792, la apogeul Revoluției Franceze. În acel moment, Goya trecea printr-o boală gravă, despre care nu știm foarte multe. Aceia sunt anii în care mulți artiști par posedați de puteri demonice. Sculptorul Messerschmidt își face în mod repetat portretul ca o față cu strâmbături hidoase, în timp ce în Germania arta glaciară a lui Füssli indică fără greș semnele unei halucinații. Aceasta este epoca în care Flaxman a văzut o figură diavolească pe care a numit-o dintr-un motiv insondabil «Fantoma puricelui». Este,

de asemenea, epoca lui Mesmer (1733-1815), în care ocultismul devine o modă. Era ca și cum în om s-ar fi deschis o ușă care duce la lumea subumană – lumea care îi amenință cu demența pe cei care au văzut prea mult din ea."

Sedlmayr mai discută despre un artist aflat oarecum la polul opus, dar care reflectă aceleași tendințe. Este vorba despre (Caspar David) Friedrich, un pictor german al aceleiași perioade.

„Căldura umană a dispărut din relația omului cu lucrurile create. Luna, ea însăși un corp mort, oglindind rece lumina soarelui care a apus, acoperind lumea într-un linţoliu, reprezintă simbolul principal al acestui nou sentiment pe care îl trăiește omul față de lucruri. Omul însuși se simte părăsit de Dumnezeu. Este la fel de singur și străin de Dumnezeu, precum crucifixul din tabloul lui Friedrich, care stă în tăcerea uriașă și impersonală a munților."

Al treilea aspect discutat, foarte simptomatic pentru epoca modernă, îl reprezintă caricatura.

„Caricatura nu era complet necunoscută în epocile anterioare, însă doar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începând din Anglia, caricatura s-a răspândit și a devenit un domeniu bine definit al artei. A trebuit să vină secolul al XIX-lea, o dată cu opera lui Daumier (artistul francez), ca ea să devină obiectul principal de activitate al unui artist de prim rang. În concluzie, nu caricatura ca atare reprezintă un eveniment istoric relevant, ci ridicarea ei la statutul de artă respectată și relevantă."

„După 1830 a apărut o publicație periodică, „La Caricature», cu un scop politic clar. Paul Valéry a numit-o «Walpurgisnacht» («Noaptea valpurgică»), un pandemonium, o comedie satanică, turbulentă până la desfrâu. Acum se ocupa cu caraghioslâcurile, acum era avidă de patima sângelui."

Această descriere ne oferă o privire scurtă, dar pătrunzătoare în paternitatea spirituală a caricaturii. Esența acestei ocupații artistice o reprezintă o strâmbare a umanului, deși întâmplător face mai mult. Uneori pune pe seama naturii umane caracteristicile iadului, deoarece stă în firea iadului să creeze imagini prin care natura noastră umană este batjocorită și negată. Această distorsiune poate fi dintre cele mai diverse. Omul, de pildă, poate fi strâmbat într-o mască și este relevant că opera de caricaturist a lui Daumier a început cu așa ceva.

„În mare, însă, există două metode pe care le folosește acest proces de desfigurare: unul pozitiv și altul negativ. Metoda negativă îi răpește omului demnitatea și forma sa, îl arată ca urât, diform, prăpădit și ridicol. Omul, coroana creației, este devalorizat și detronat, dar cu toate acestea își păstrează umanitatea sa.

Metoda pozitivă de desfigurare face din om o cu totul altă creatură, ceva subuman. Pentru a realiza acest lucru, se folosește de toate mijloacele utilizate de cei care au descris iadul în arta occidentală. Însușirile omului devin o schimonoseală, este transformat într-o monstruozitate, un ciudat, un animal, o bestie, un scheleton, o vedenie, un idol, o păpușă, un sac de pânză, un robot. Omul arată urât, este o apariție care îți trezește presimțiri rele, o creatură neformată, un obiect grotesc și obscen. Acțiunile sale poartă amprenta nonsensului, a absurdului, a nesincerității, a comicului, a brutalului și demonicului."

„Impulsul fundamental care se ascunde în spate îl reprezintă îndoiala sau disperarea în ceea ce îl privește pe om ca atare, o negare a bunătății și frumuseții naturii umane. Forma convențională a caricaturii este doar un pretext sub care această viziune asupra omului se poate desfășura liber.

În cazul lui Daumier, bineînțeles – și asta îl distinge de caricaturiștii mult mai sălbatici și cinici de la începutul

secolului XX – lipsa de încredere în om este contrabalansată de recunoașterea măreției sale. Daumier a văzut grandoarea omului cum au văzut-o puțini alți artiști din secolul al XIX-lea. Grandoarea și absurditatea se unesc în el, astfel încât nasc tragicomicul.

La începutul secolului XX, totuși, acest echilibru salvator a dispărut. Va înflori un nou tip dominant de caricatură nemiloasă, în centrul căreia se găsea o viziune fără niciun fel de speranță în privința omului; această imagine strâmbată a omului, care a început să pună stăpânire cu o putere ineluctabilă pe mintea artistului, se va revela fără niciun fel de mască în tipurile umane produse de arta timpului, tipuri care îl izbesc pe omul simplu ca și cum ar fi cele mai înfricoșătoare caricaturi și care într-adevăr pornesc din aceleași caverne întunecate ale sufletului ca și caricatura însăși."

Înainte de acest episod, în secolul al XVIII-lea, încă exista ideea normală, obișnuită a omului. Pictorul picta portrete. Cineva, de regulă nobilimea, îl plătea pe pictor, iar pictorul realiza tabloul, pentru care exista un scop, chiar dacă acesta nu era nici religios, nici foarte profund. Rămânea artă, avea un loc bine stabilit și o funcție. Puteai recunoaște ființa umană, iar adeseori era bine realizat. Exista un simț al celor trei dimensiuni, iar în felul ei această artă era perfectă. Acum, toate aceste trăsături se dizolvă prin fenomene ale căror manifestări sunt apariția torsoului, a demonicului, a caricaturii, a glaciarului. Toate distrug însăși ideea de pictură ca fiind ceva legat de ființa umană.

Sedlmayr discută apoi pe scurt pictura lui Cézanne și influența exercitată asupra picturii moderne:

„Arta lui Cézanne reprezintă un punct de cotitură. Este acea graniță îngustă dintre impresionism și expresionism, care în tăcerea ei nenaturală pregătește erupția extraumanului.

Ea conduce la ideea că omul – din nou împotriva tuturor experiențelor naturale – este pus pe același nivel cu toate celelalte lucruri. La scurtă vreme după Cézanne, Seurat va înfățișa omul ca și cum ar fi o păpușă de lemn, o figură de lut, o mașină, iar un pic mai târziu, o dată cu Mattise, forma umană nu va avea o semnificație mai profundă decât un model de pe tapet, în timp ce pentru cubiști omul va fi degradat la nivelul unui model ingineresc."

Pictura lui Cézanne era „pictură pură". Cu alte cuvinte, impresioniștii ajungeau într-un loc și cumva dizolvau lucrurile în ceea ce era pentru ei clipa. Nu mai exista niciun fel de idee cu privire la felul în care ar trebui să fie lucrurile sau dacă există ceva mai profund dincolo de ele. Conta doar felul în care apar lucrurile (în ochii pictorului).

Când caii galopează, se pot vedea 20 de picioare diferite în loc de patru picioare. Impresioniștii doresc să prindă exact acest moment. Fotografia i-a influențat prin aceea că reduce arta doar la un moment anume.

Unele lucrări sunt fermecătoare, dar se simte deja că realitatea începe să se dizolve. Cézanne a afirmat că vrea să facă din impresionism o artă clasică. Tot Cézanne susținea că arta sa este genul de lucru pe care îl vezi când abia îți deschizi ochii și ești pe jumătate adormit. Însă aceasta nu este artă (clasică), ci ceva tranzitoriu, în schimb foarte periculos pentru arta clasică. Peisajele sale, de pildă, nu mai sunt peisaje propriu-zise, ci apare ceva ciudat, ceva ce pare făcut geometric, pentru că îl tenta ideea de a face un lucru geometric.

Cubișii au încercat pur și simplu să ia realitatea și să o ciopârțească în bucăți, iar apoi să privească la bucățile dezmembrate. În loc de a avea o față întreagă, ei iau fața și o descompun după care lipesc componentele la un loc împreună. Arată extrem de ciudat, ca și cum ai descompune realitatea și apoi ai reconstrui-o doar parțial.

În realitate, arta se împarte în două categorii. Pe de o parte avem arta foarte raționalistă, care se ocupă de fragmente, dezmembrează lucrurile și abia dacă le pune la loc. Pe de altă parte, este arta expresionistă în care cineva prinde o idee și o distorsionează maniacal pentru a-și expune ideea. În cele din urmă, totul se sfârșește cu cineva ca Jackson Pollock care stă în fața pânzei și aruncă vopsea la întâmplare, primind pentru asta 10.000 de dolari. Uneori dacă te uiți cu atenție se poate distinge un anumit model. Artistul are un soi de inspirație, pentru că lumea în sine are ordine. Cineva interesat cu adevărat de artă reușește, poate, să dea un fel de formă.

Am cunoscut cândva un pictor religios, cred că acum este celebru. Am mers la facultate împreună și el susținea că vrea să picteze subiecte religioase. În acest scop se uita la răstignire, prindea ideea, iar apoi arunca diverse lucruri asupra tabloului. Ceea ce rezulta era o deformare înfiorătoare a lui Hristos pe cruce.

„Ajunși în acest punct, comportamentul acestor așa-ziși pictori „puri" se învecinează cu patologicul. Încep să sufere de acea boală al cărei simptom principal este incapacitatea minții de a se proiecta pe sine în mintea altora sau în cea a lumii exterioare. Când se instalează această stare, totul le pare mort și străin, iar oamenii nu mai pot vedea decât aparența lucrurilor, nemaifiind conștienți de viața umană din ceilalți."

„Tot în acest moment întreaga lume devine instabilă, deoarece atunci când lucrurile sunt doar fenomene, ele nu mai au niciun fel de înțeles inerent în ele; astfel, ele încep să fie percepute ca lucruri fără stabilitate, care plutesc, oscilante, fără corp și nedeterminate. Nu mai sunt lucruri solide. Aceasta ar putea explica de ce aceia care doresc să vadă o lume în mișcare sunt mânați automat spre pictura absolută, acea pictură dezbrăcată complet de orice înțeles."

„Acest tip de pictură care a debutat în jur de 1900 și a dominat anii 1920 nu este doar contemporan cu arhitectura «modernă» tehnicizată, nu este doar precedat, ca aceasta din urmă, de un fel de preludiu pe la 1800, ci are o legătură puternică cu ea, iar peste tot în Europa și dincolo a fost favorizată și propagată de exact aceleași grupuri, adică de cele care duceau mai departe «spiritul lui 1789». Cele două merg împreună, în pofida faptului că noua arhitectură este atât de rece și obiectivă, iar noua pictură atât de sălbatică și irațională. Una o oglindește pe cealaltă, în pofida faptului că pictura și arhitectura au fost complet separate una de cealaltă."

O pictură nu mai are scopul de a da formă și personalitate unui anumit spațiu, precum mai încerca fresca decorativă a art nouveaului, ci a devenit ceva care își aparține în întregime sieși. Nu mai este nici măcar o cârpitură tranzitorie pe perete. Mai degrabă are însușirea unei cărți pe care o deschidem și o dăm la o parte din nou. Le Corbusier, teoreticianul noilor doctrine, a afirmat că toate tablourile ar trebui ținute în dulapuri și ar trebui atârnate pe pereți doar pentru câteva ore, după cum ne vine cheful. Pentru el, un tablou stabil era ceva intolerabil.

„Acest tip de pictură a fost pentru multă vreme un subiect de controverse aprinse, ceea ce face foarte dificilă o apreciere echidistantă. Totuși, verdictul celor mai înfocați critici nu este atât de dur pe cât o interpretare pur istorică, deoarece aceasta ne scoate la iveală, prin simpla lor descriere, caracterul îndoielnic al acestor eforturi."

„Legătura intimă dintre acest tip de pictură și clădirea «modernă» de mai ieri se arată în primul rând în dorința lor comună de a distruge vechile rânduieli. Așa cum există astăzi clădiri în care susul și josul nu mai pot fi distinse în mod limpede, în același fel apar tablouri în care susul și josul pot

fi confundate. Acesta este desigur doar un simptom extern, dar cu toate acestea este foarte elocvent. Mai mult, este ceva nemaiîntâlnit în istoria picturii, nemaiîntâlnit nici măcar în cele mai îndrăznețe aberații și este un indiciu al extraumanului, al caracterului inuman pe care îl are această formă de artă. Afirmând acest lucru avem cu adevărat cheia pentru a înțelege arta modernistă în toate fazele sale, pentru că singurul lucru care diferă este reprezentat de mijloacele folosite."

„Toate metodele noi de a privi lumea pe care le aduce arta modernistă în siajul ei sunt în mod fundamental extraumane, chiar și într-un sens superficial și material. De pildă, fotografia, chiar și în anii douăzeci, este marcată de o tendință de evitare a perspectivei «normale» a personalității umane și se mărginește la câteva formule mecanice. Privilegiază pozele făcute de deasupra sau de dedesubt și din unghiuri neobișnuite, cu efecte de lumină care fracturează subiectul și distorsiuni precum cele dintr-o oglindă distorsionantă."

În film are loc, bineînțeles, același fenomen. Tot felul de experimente pentru a vedea cum se poate fragmenta imaginea sau cum pot fi așezate imagini diferite una lângă alta pentru a realiza un tip de efect șocant.

„Prin aceasta nu se face altceva decât alăturarea de tendința extraumană din pictură, care oferă o expresie limpede a atitudinii sale spirituale. Fiecare artă, desigur, într-o măsură mai mare sau mică, ia lumea pe care o găsește și se îndepărtează în manieră proprie de experiența normală pentru a o crea din nou, dar arta modernistă este condusă de un impuls nestăvilit de a trece de limitele «doar umanului»".

Aceasta explică de ce temele normale ale picturii de la jumătatea secolului al XIX-lea iau un aspect aproape extrem,

în care omul pare că își predă umanitatea sa esențială și începe să vadă lucruri pe care cineva le vede în delir sau în coșmar, sub influența drogurilor, sau la începutul nebuniei ori al terorii extreme, iar aceste „stări aflate pe marginea nebuniei" produc viziuni uluitoare. Lumea vizibilă, lumea formelor concrete din portretistică, peisaj, natură moartă și toate celelalte tipuri de pictură, chiar și în cele care se pretind a fi în continuare religioase, devine ceva străin, distorsionat și înfiorător. Felul în care sunt ordonate devine instabil și se pulverizează în fragmente; forma se dezintegrează devenind fluidă și haotică. În unele cazuri, omul și lumea sa sunt schimbați de rigiditatea morții; lucrurile familiare devin ciudate, iar natura vie se transformă în natură moartă.

„S-a spus despre arta greacă că a fost înhămată între două mari puteri care se aflau mereu lângă ea și cu care a trebuit să se lupte în permanență pentru a se impune într-o oarecare măsură. Aceste două puteri erau haosul și moartea. Noua pictură, din dorința maniacală de a se scutura de piedicile prea omenescului, a primit aceste puteri în artă – și acestea două au primit-o și pe a treia, pe care grecii nu o cunoșteau și pe care Evul Mediu a adus-o în viețile noastre. Această putere este iadul. Toate acestea – haosul, moartea și iadul – sunt antitipuri ale umanității. Reprezentarea unei lumi pe care aceste trei puteri au schimonosit-o reprezintă subiectul fundamental al noii picturi."

„Apropierea artei de moarte și înrudirea sa cu atmosfera morții, acea atmosferă care face toate lucrurile să fie reci și rigide, este ceva nu fără precedent în istoria artei, ceva care este prins doar superficial în termenii «romantic» și «mișcarea romantică». În această etapă se ițește din străfundurile omului o viziune nocturnă exaltată a vieții, a naturii și antichității. Dar cu toate acestea, demnitatea omului a fost păstrată. Apropierea de moarte

în mișcarea romantică germană, așa cum reiese din Beethoven, [Kleist,] Holderlin, Novalis, Runge și Friedrich este tragică, dar rămâne în continuare umană. În capitularea sa în artă, în fața acum inabordabilei stări a lucrurilor, omul își impune legea sa contra haosului care pentru el reprezintă o realitate cunoscută îndeajuns."

„În faza modernă însăși se combină conștiința morții (care se ivește sub o mie de forme din spatele tuturor lucrurilor vii și își face simțită prezența groaznică într-o floare ofilită, într-o cameră goală – și da, chiar, în natura moartă) și o îndoială terorizantă cu privire la demnitatea și chiar la natura omului.

Această îndoială se poate transforma într-o acceptare agonizantă a negării sau se poate îndrepta către o schimonosire pozitivă sau cinică a ființei sale. Acum, apropierea morții nu mai este tragică, ci este ceva infernal, o afirmare a haosului, și este cu atât mai îngrozitoare deoarece nu există niciun domeniu al vieții complet imun la această izbucnire a lumii de jos."

„Cândva iadul era clar circumscris ca un domeniu aflat în antiteză cu un univers care avea sens și rațiune. Dar, printr-o aberație aproape similară cu aceea care îi făcea pe oamenii din secolul al XIX-lea să vadă sclipirea raiului în «lumina naturală» care se revărsa asupra tuturor lucrurilor, astfel încât până și o căpiță de fân era transfigurată de ea, ... acum izbucnesc în realitate cele mai terifiante imagini din anticamera iadului și a cercurilor dimprejurul său. Apariția acestor viziuni era ceva necunoscut celor care le-au invocat, dar ele au venit și nimic nu este imun în fața influenței lor. Orice ține de groază și de nocturn, de boală, de moarte și decădere, orice este vulgar, obscen, pervers, orice este mecanic și constituie o negare a spiritului, toate aceste moduri, motive și aspecte ale inumanului pun stăpânire pe om și pe lumea sa familiară. Fac din om o ruină, o mașină, o mască, o fantomă. Decade la nivelul unui păduche, al unei insecte. În diversele curente ale picturii moderne întotdeauna

este subliniată una sau alta dintre aceste variații ale atributelor antiumane. Cubismul accentuează moartea, expresionismul haosul clocotitor, suprarealismul demonismul rece al ultimelor regiuni înghețate din iad. Chiar dacă tablourile s-ar pierde, titlurile alese pentru ele de cei care le-au pictat ar fi suficiente pentru a le dezvălui reședința spirituală: «Frică», «Orașul bolnav», «Muribunzii», «Portretul meu ca schelet», «Molimă deasupra, molimă dedesubt, molimă peste tot», «Gluma a cucerit suferința», «Grămada de bălegar»,«Înapoi la nimic».”

„Această interpretare pe care o propunem poate părea la prima vedere extravagantă. Totuși, dacă privim obiectiv problema, vom descoperi că face exact ceea ce ar trebui să facă o teorie, adică explică o mulțime de informații pe care până acum am încercat să le înțelegem una câte una, ne permite să recunoaștem toate diversele *isme*, de la futurism la suprarealism – toate fiind într-o formă sau alta o evadare din realitatea superioară – ca expresii (care diferă doar în aparență) ale acelorași puteri fundamentale; deși natura umană în toate manifestările sale este în mod esențial una, negările sale sunt multiple. Pe scurt, o astfel de teorie ne permite să vedem dincolo de toate diferențele și detaliile nesemnificative.”

„În termeni pur artistici, există o artă naturală a infernalului și a îngrozitorului; de asemenea, nu ar trebui sub nicio formă negată cea mai periculoasă potențialitate artistică. Și-a făcut simțită prezența de la bun început în arta nordică, acolo apărând imaginea lui Hristos desfigurat în moarte, ceva necunoscut artei creștin-răsăritene. Tot arta nordică a dat imaginea iadului. Bosch, Bruegel și Grünewald au ridicat arta monstruosului la același nivel pe care l-a atins în cele mai transfigurate și înalte forme, în timp ce Goya i-a lărgit scopul fără să părăsească vreun moment tărâmul artistic. Într-adevăr, găsim la granița acestei noi arte a morții interioare și a iadului un număr de artiști. Ensor, Munch,

Kubin, Schiele sunt doar câteva exemple, a căror forță artistică naturală nu poate fi negată.”

„Van Gogh, Munch (al cărui «Țipăt» l-am văzut – notă P.S.R.), Seurat, toți născuți în 1860, sunt primii pictori în care se relevă această tendință, deși nu i s-au abandonat cu totul. Abia la Ensor, născut, de asemenea, în 1860, ea devine dominantă. Pentru cei născuți după 1860 ea devine destin. Cu mult înainte de Primul Război Mondial, ea demonstra coșmarul care bântuia marile orașe europene. După război s-a instalat un declin artistic clar, iar acum apar simptomele degenerării extreme. Prin «noua obiectivitate» se ajunge la cea mai banală și moartă formă. Din punct de vedere politic, arta aceasta cea mai nouă și de ultimă oră se aliază cu anarhia. Din punct de vedere psihologic este expresia unei frici uriașe și a unei uri față de rasa umană, care i-a făcut pe oameni să se îndrepte împotriva propriilor lor persoane. Cea mai profundă explicație a acestor avortoni artistici care apar în lumea fenomenală a fost deja oferită de Goya, care a scris sub titlul colecției sale de picturi «Visurile»: «Somnul rațiunii naște monștri».”

Vedem astfel că, atunci când rațiunea ajunge la finalul drumului iluminist, în viața umană explodează forțe iraționale, care vin de la demoni... În fapt, citatul complet din Goya sună așa: „El sueno de la razon produce monstruos.” (Visul rațiunii naște monștri.)

Sedlmayr discută, în cele din urmă și despre suprarealism.

„Tema de căpătâi a suprarealismului este haosul absolut. Acest curent se concentrează pe tema haosului indiferent de locul în care poate fi întâlnit: în regiunile întunecate ale lumii visurilor, în halucinații, în caracterul alienat și irațional al vieții obișnuite, în domeniul realității în care lucrurile nu au nicio legătură unul cu altul, fiind aduse laolaltă într-o

manieră întâmplătoare, fără sens și fragmentară, în confuzia unui oraș mare sau în cea a războiului total ori în cea a unui magazin cu lucruri vechi – «comorile» acestuia părând a-i umple de un entuziasm special pe suprarealiști. Tema lor poate fi definită în sens larg ca fiind «haosul decăderii totale», nu haosul potențialităților creative, ci acela al finalității, nu haosul lucrurilor care iau naștere, ci acela al lucrurilor terminate și epuizate, nu haosul naturii roditoare, ci acela al nenaturalului, un haos din care, pentru a folosi cuvintele lui Goethe, chiar și duhul lui Dumnezeu Însuși ar putea cu greu să creeze o lume."

Nu poate fi subestimată puterea acestui curent al suprarealismului. Dintre toate tendințele secolului al XIX-lea și al XX-lea, cu excepția noii arhitecturi, doar două au reușit să supraviețuiască celui de-al Doilea Război Mondial – realismul pozitiv și suprarealismul în pictură. Există deja multe organizații suprarealiste în țările europene, și nu doar acolo. Prin comparație, expresioniștii reprezintă o minoritate cu totul neglijabilă.

Nu câștigăm nimic dacă minimizăm acest fenomen, nici nu ne poate mulțumi gândul că e vorba doar de extravaganțe, nebunii sau forme ale unui triumf spiritual straniu. Încă de foarte devreme, din 1860, Dostoievski recunoștea în mod profetic în ai săi Oameni ai Abisului că astfel de tipuri, pe care suprarealismul le-a dus la deplina dezvoltare, au apărut deja – „date fiind circumstanțele în care a evoluat societatea noastră". În ultimă instanță, suprarealismul nu reprezintă altceva decât fuga finală a omului și a artei spre prăpastie, acea fugă de care Nietzsche era conștient în 1881 când a scris:

„Nu cădem oare continuu? – în spate, în lateral, în toate direcțiile? Se mai păstrează susul și josul? Nu rătăcim oare prin nimicul infinit? Nu răsuflă în fața noastră spațiul gol? Nu a devenit mai frig?"

Observăm aici legătură intimă dintre filosofie, politică și artă. Sedlmayr ajunge la următoarele concluzii:

„Diagnosticul pe care l-am pus artei moderne este confirmat în plus de faptul indiscutabil că aceasta nu are nicio dificultate în a înfățișa demonicul și omul devenit demonic, dar îi vine aproape imposibil să-l arate pe om ca pe o ființă umană și eșuează complet când trebuie să-L arate pe Dumnezeul-om și pe sfânt."

Legat de arta modernă el mai afirmă:

„Atracția exercitată asupra artistului de extraomenesc și extranatural, de întuneric, de irealitate și subconștient, de haos și nimic are toate caracteristicile unei vrăji... Potrivit lui Paul Klee, inima noastră palpitând ne împinge tot mai departe spre tărâmul ultim al lucrurilor."

„Tulburarea produsă de arta modernă se repercutează asupra tuturor aspectelor și relațiilor diferite ale omului. Avem tulburarea relației omului cu Dumnezeu. În domeniul artei, acest lucru este mai vizibil decât în oricare altă parte, prin natura sarcinii care acum absoarbe energia creativă – o energie care înainte vreme a fost absorbită de templu, de biserică și de imaginea sfântă. Noii zei ai omului sunt Natura, Arta, Mașina, Universul, Haosul și Neantul".

Sedlmayr discută apoi în mare despre întreaga atmosferă intelectuală de la Iluminism și până în zilele noastre.

„În panteismul și deismul secolului al XVIII-lea s-a deschis un hău între om și Dumnezeu. La început ideea de Dumnezeu părea mult mai pură decât aceea a unui Dumnezeu personal. Conceptul nostru de Dumnezeu s-a eliberat de ceea ce părea un

element antropomorfic, în același timp în care același element era eliminat din arhitectură. Însă ceea ce s-a petrecut a fost faptul că acest Dumnezeu al filosofilor s-a evaporat în natură și a dispărut. În vremea în care se întâmpla acest lucru, se mai schimba ceva în ideea de om, care era dezbărat de elementul teomorfic, în timp ce Dumnezeu era dezbărat de cel antropomorfic. Consecința a fost foarte diferită de ceea ce s-a intenționat, deoarece prin acest proces omul a fost redus la nivelul unui automat, asta când nu este redus la nivelul unui demon."

„Pierderea lui Dumnezeu ca realitate distruge sensul originar al realității ca întreg. O dată pierdut acest simţ, omul se transformă într-un anti-realist, într-un idealist, într-o ființă care trăiește prin fantasme", ceea ce deschide poarta demonilor.

Pr. G: Imaginația.

Pr. S: „În forma radicală a deismului, divorțul dintre Dumnezeu și om apare din faptul că Dumnezeu este retrogradat într-un loc îndepărtat, astfel încât Dumnezeu și lumea încep să fie văzute ca lucruri în întregime distincte și separate. Dumnezeu este «Dumnezeul absent», care a creat marele ceasornic reprezentat de lumină, pe care l-a învârtit cum trebuie. Ceasornicul acum continuă să meargă după mecanismele sale interne, ceea ce înseamnă că lumea se dezvăluie pe sine în mod automat. Astfel este exclusă orice posibilitate de relație personală cu Dumnezeu. Toată taina a fost eliminată și, într-adevăr, una dintre operele principale ale unuia dintre protagoniștii deismului, Toland, se numește «*Creştinismul fără taine*»", după cum am văzut deja.

„Peste tot, relațiile spirituale se răcesc. Locul lor este luat de relațiile glaciale ale rațiunii. Îndoiala joacă un rol tot mai important și tot ceea ce este atins de răceala sa este transformat: lumea devine o mașină, omul - un robot"

Un autor contemporan cu Voltaire a scris că „statul va deveni un stat mașină”. Apoi, Ledoux, arhitectul care dorea să facă imobile rotunde și sferice, se întreba în timp ce contempla pământul: „Nu este sublimă această mașină rotundă?”

„Omul devine acum la fel de străin de semenii săi pe cât este față de Dumnezeu și la fel de străin față de natură. După cum afirmă Ledoux, este străin peste tot. Suntem nevoiți să tragem concluzia că la originea acestor fenomene variate caracterizate de o tendință către anorganic stă deismul. Efectul său este peste tot ucigător, făcându-i pe oameni străini de Dumnezeu și unul de altul.”

Așadar, această artă are un fundal religios, în primul rând în deism. După deism apare panteismul, iar Sedlmayr discută acest curent în opera lui Holderlin, poetul de la începutul secolului al XIX-lea.

„Figurile individuale, în parte oameni, în parte zei,” pe care Holderlin le glorifică, „divinul fiind anume Hristos, Hercule și Dionisos se transformă în ceva nebulos, care este, ca să spunem așa, predivin sau superdivin.”

„Acest aspect devine cu atât mai clar o dată cu trecerea timpului, când Holdelrin se adresează naturii cu apelativul «Sfânta». Se roagă pentru ceva ce îi pare mai venerabil și mai sfânt decât figurile zeilor personali. «Marele lucru sfânt» pe care Holderlin îl recunoaște în natură nu este nimic apropiat sau familiar omului. Nu poate să-l simtă ca pe ceva apropiat, nu se poate regăsi în el, nici nu poate, așa cum se întâmpla în epocile trecute, să privească la natură ca la o rudă sau ca la un prieten. «Marele lucru sfânt» nu este nimic din toate acestea, mai degrabă este ceva căruia îi lipsește în întregime un caracter uman, ba chiar un caracter organic; este ceva ce nu are nici personalitate,

nici destin. Este ceva complet opus naturii omului, este ceva universal, ceva infinit ce nu poate fi simțit. Lui Holderlin îi place cel mai mult să caracterizeze Natura ca fiind «stille» («tăcută» sau «silențioasă»), punând-o în antiteză cu ocupațiile active ale omului. Pentru a se apropia de ea, omul trebuie mai întâi să se distrugă pe sine, trebuie să meargă sprea moartea sa."

În final, Sedlmayr oferă un fel de descriere-rezumat a acestor forțe întunecate și distructive care au străbătut arta apuseană. Deși era un iubitor al artei de dinainte de Revoluție, adică dinainte de secolul al XVIII-lea, în această scurtă istorie a sa demonstrează foarte argumentat cum influențele demolatoare apar în trecut exact în momentul pe care noi l-am identificat ca fiind începutul apostaziei: secolul al XII-lea.

În opinia lui Sedlmayr, prima apariție a acestor elemente demonice survine în stilul romanic târziu.

„În această fază lumea sacră este investită într-o măsură de-a dreptul înfiorătoare cu un caracter demonic. Astfel, pe ușile unor catedrale figurile sfinte au înfățișarea unor cadavre și fantome, un fapt care nu poate fi explicat de o anumită îndepărtare de umanitate, care marchează arta Evului Mediu târziu. Uneori Hristos se aseamănă unui idol sau despot asiatic. Fiarele din Apocalipsă și îngerii sunt transformați de această însușire demonică. Acest fenomen straniu nu poate fi explicat în termenii unei intenții duale care poate fi sesizată în mare parte în arta medievală, unde scopul este de a șoca întrucâtva privitorul și, în același timp, cu ajutorul absurdității clare a simbolurilor vizibile, să-i împingă mintea spre contemplarea pur spirituală; și asta pentru că imediat lângă personajele sfinte, ba chiar în mijlocul lor, ba chiar cu greu de distins în mijlocul lor, sunt imagini ale demonilor și ale fiarelor și himerelor demonice care invadează interiorul bisericii."

„În același timp, personajele înseși încep să dobândească o remarcabilă și fără precedent instabilitate. Cele aflate pe marea arcadă de deasupra ușii catedralei de la Vezelay par să se clatine serios și arată ca și cum ar urma să se prăbușească dintr-un moment în altul de pe marea curbă pe care stau atât de periculos. Aceasta este epoca în care figurile încep să fie fixate tangențial de cadrul marilor uși și tot în această perioadă își face apariție marea Roată a Norocului care îl ridică pe om și ineluctabil îl coboară; tot în această perioadă apar pentru prima dată forme arhitecturale care stau cu capul în jos."

„Toate acestea reprezintă expresia vizibilă a acelei instabilități a treburilor omenești, a faptului că oamenii au început dintr-odată să simtă cu o intensitate specială și dureroasă. În fapt, este simbolul vizibil al stării oamenilor, al sentimentelor pe care le nutresc cu privire la viață și lume."

„În religie, emoția dominantă este frica, iar tema principală este Ziua Judecății, înfățișată astfel încât să exprime cel mai mare potențial posibil de teroare. În atmosfera sumbră de mormânt a bisericii putem vedea credincioșii stând «cu frică și cu cutremur înaintea lui Dumnezeu». Nicicând nu a reușit un *misterium tremendum* să aibă o asemenea putere asupra minților oamenilor."

Așadar, pentru un anumit motiv arta începe să devine instabilă. Deși principala tradiție gotică merge mai departe cu marile sale catedrale, Sedlmayr își dă seama că apare un soi de instabilitate. De ce? Pentru că în acest moment încep să realizeze că au pierdut Ortodoxia. Artistul este mult mai sensibil decât alți oameni, iar el începe să exprime aceste schimbări. Când se pierde Ortodoxia, încep să apară demonii. Drept urmare, inspirația artiștilor vine direct de la demoni.

Urmează, apoi, o a doua perioadă, aceea în care a trăit Hieronymus Bosch.

„În perioadă romanică, lumea demonică nu reușise să aibă o viață separată a sa. Abia cu goticul, acea lumină și acel întuneric sunt împărțite. Catedrala pune în opoziție indirectă Împărăția lui Dumnezeu, care se face manifestă pe sine, cu Împărăția Iadului, chiar dacă aceasta rămâne în mod fundamental încă ceva subordonat”.

Astfel, pe măsură ce arta figurativă a Evului Mediu târziu se dezvoltă, încep să apară reprezentări ale iadului. Punctul culminant al acestei tendințe îl reprezintă Hieronymus Bosch care a avut epoca sa de glorie între 1480 și 1516.

„Bosch, un contemporan al lui Leonardo da Vinci, a creat lumea iadului ca un fel de contrapunct haotic față de noua artă cosmică a Renașterii (acea pictură idealistă și chiliastă despre care am discutat deja – notă P.S.R.), dar ceea ce este cu totul nou la lumea infernală a lui Bosch este că are propriile principii creative, propria «structură» haotică, propriile legi formale și tocmai acestea fac din ea o lume contrară lumilor raiului și pământului. Abia o dată cu Bosch avem o înfățișare vizibilă a iadului.”

„Există o noutate categorică în înseși formele acestor creaturi infernale. Nu sunt copiii căzuți ai oamenilor, care printr-un simplu proces de metamorfoză s-au schimbat în fiare ale Diavolului, ci sunt întru totul independente; până la acel moment formele lor de viață erau necunoscute, fiind generate de împerecherea oricărui tip imaginabil de creatură – pește, sălbăticiune, pasăre, sirene, mătrăgună – consecințele unui desfrâu și orgii cosmice nelegiuite, în care până și lucrurile neînsuflețite se pot uni cu cele vii. Toate acestea sunt complet în afara orizontului antic.

De asemenea, este nouă și scena iadului, și observăm anumite aspecte ale pământului care nu au mai fost niciodată puse pe pânză. Observăm golfuri întunecate, fâșii goale de pământ și mare care par să ne transmită cum le-a uitat

Dumnezeu, singurătatea orașelor goale, locuri ciudate și urâte unde vegetația este formată din spânzurători și roți de tortură, noroi și mocirlă. Aici nu există nici soare, nici lună, lumina câtă este vine din vaste conflagrații sau din irizările unor forme fosforescente stranii. Iadul ne poate arăta lucrarea mâinilor umane, dar ea este strâmbată, neroditoare, în decădere. Mai presus de toate, vedem ruine, le vedem fără oprire – iar în iad există, de asemenea, arsenale, un echipament de luptă format din mașini bizare, bucăți de aparate care adesea sunt fără logică, deși uneori au un sens, fiind instrumente de tortură, în timp ce prin aer se deplasează nave aeriene, cu demoni în ele, pilotate de demoni".

„Totuși, atât timp cât lumea credinței creștine rămânea o realitate efectivă (iar la acel moment era încă reală, catolicismul era real și până și protestantismul mai conținea ceva din creștinism – notă P.S.R.), perspectiva din spatele acestor tablouri trebuie interpretată ca o viziune a ispitei. Înfățișarea iadului rămânea până într-un anumit punct agățată de ortodoxia creștină și era așadar de așteptat să își obțină libertatea sa deplină și să se dezvolte în forma sa extremă în momentul în care arta părăsea definitiv lumea creștină din spatele ei. Pe cale de consecință era în întregime natural ca Hieronymus Bosch să fie redescoperit în secolul XX și să devină unul dintre părinții fondatori ai suprarealismului."

„În opera lui Bruegel apare o altă temă dominantă a artei moderne: desconsiderarea omului. Omul este privit din exterior ca fiind ceva dezgustător și straniu, la fel cum am privi creaturile dintr-o altă planetă. Văzut astfel, omul apare ca ticălos, neatrăgător, pervers, grosolan, prost și absurd – creaturi care în fapt arată toate însușirile ce pot suscita disprețul, iar acest lucru este adevărat nu doar despre țăran, despre care Evul Mediu târziu tindea mai degrabă să aibă această opinie, ci despre om în general. În arta lui Bruegel, mai multe tendințe

minore ale artei medievale se unesc pentru a da o nouă imagine a omului, una în care acesta este reprezentat ca antiteza perfectă și negarea sfințeniei, măreției, mărinimiei și înțelepciunii."

„Lumea omului, lumea în care el trebuie să acționeze și să trăiască, este o lume în care tot ce se face este rău făcut, este o lume a haosului, fără niciun fel de sens. Peste tot în spatele său apar creaturile iadului. Moartea și nebunia îl așteaptă peste tot pe om. Este foarte important de notat că Bruegel acordă o atenție specială acelor lucruri care au interes special pentru psihologia modernă și pentru mintea modernă în general, deoarece interesul său se îndreaptă, într-o manieră remarcabilă, nu doar spre țăran (analogia pe care trebuie să o facem aici este cu preocuparea contemporană pentru primitiv), ci și spre copii, spre dementi, spre slăbănogi, epileptici, nevăzători, spre victimele otrăvirii, spre gloate și maimuțe. Chiar și lucrurile obișnuite au o aură malefică asupra lor, care le face să arate aproape golite de sens – în același fel în care apicultorii lui Bruegel arată ca niște cioturi de copaci umblătoare – astfel încât un joc pe care copiii îl joacă arată ca o nouă formă de nebunie."

„Această scurtă privire aruncată spre trecut ne arată limpede că ceea ce va deveni o boală generalizată în secolul al XIX-lea a luat ființă treptat din dezvoltarea Apusului, iar în anumite momente din trecut a manifestat limpede anumite simptome maladive."

Sedlamyr conchide în finalul cărții:

„Ar fi cumva o întreprindere îndoielnică a spune despre o anumită perioadă că este un punct de cotitură în istoria omenirii, dar cu toate acestea este foarte greu să nu ai senzația că, începând cu anul 1900, s-a atins o anumită limită, iar acum avem în față ceva fără precedent în istoria lumii. Dincolo de această limită este greu să-ți imaginezi altceva cu excepția a

două lucruri: catastrofa totală sau începuturile unei renașteri spirituale.” Bineînțeles că ceea ce vine pare a fi o combinație între cele două.

Muzica

Nu vom aborda pe larg domeniul muzical. Este un subiect prea lung, dar este suficient să-l amintim pe unul dintre marii istorici ai muzicii occidentale, Alfred Frankenstein, care a murit în urmă cu câțiva ani. Era un expert în perioada barocă, medievală, clasică și romantică. Frankenstein a scris un amplu manual despre muzica occidentală, iar când a ajuns la secolul XX a afirmat: „Ajunși în acest punct îmi închei istoria mea muzicală”, deoarece după începutul secolului nu mai există muzică în Apus. Este ceva cu totul alte principii, care nu poate fi înțeles din perspectiva istoriei muzicii vestice.

Din acest punct de vedere, el este foarte criticat pentru opinia sa că muzica modernă se situează complet în afara oricărei tradiții. Și desigur că lucrurile stau în întregime astfel, deoarece îi avem pe romantici, care au spus cam tot ceea ce puteau ei spune, îl avem pe Scriabin cu o îngrozitoare muzică extatică, care este un soi de scârțâit, iar dincolo de asta...

Pr. G: Ce a compus?

Pr. S: A compus un fel de Liturghie neagră.

Pr. G: Liturghie neagră muzicală?

Pr. S: ...dincolo de asta nu mai poți asculta vechile limbaje muzicale europene obișnuite. Astfel, apar aceste îngrozitoare experimente: sistemul dodecafonal, Schoenberg și operele sale înfiorătoare, printre care „*Verklarte Nacht*”, în care oamenii se

scarpină unii pe alții ore în șir, intenția evidentă fiind de a te trimite la casa de nebuni.

Într-un fel, însă, ele sunt definitorii pentru această perioadă expresionistă. În aceeași epocă apar expresioniștii germani care manifestă același gen de sentimente prin țipete și orori groaznice. De aici încolo survin toate aceste experimente, până când ajungem în zilele noastre, cu concerte pentru casete, în care trei casetofoane merg simultan înainte și înapoi cu viteze diferite în speranța că acest talmeș-balmeș de sunete va produce un fel de nouă minune.

Există chiar și un manual de muzică, intitulat, cred, „*Muzica începând cu Debussy*", care afirmă că muzica actuală este complet nulă, deoarece este doar experiment.

„Din tot acest experiment va apărea, poate, o nouă Epocă de Aur, ca epoca lui Bach și Handel", când aceste experimente se vor fi sfârșit. Probabil că este ceva adevărat în această afirmație. Odată ce omenirea s-a obișnuit cu aceste lucruri, ar fi cumva posibilă o reconstrucție, dacă cineva, un geniu fără doar și poate, ar lua toate aceste elemente de dezordine și ar realiza din ele o nouă armonie. Totuși, există deja o nouă muzică care exprimă sentimentele oamenilor, iar aceasta va fi o muzică pentru Antihrist. Thomas Mann chiar a scris un roman despre acest subiect.

Thomas Mann

În continuare vom discuta puțin despre Thomas Mann, probabil singurul mare romancier al secolului XX. A plecat din Germania din cauza lui Hitler și a murit în 1955 la vârsta de 80 de ani. Din punct de vedere politic este foarte plictisitor, fiind un democrat care speră la reconstrucția umanității după căderea totalitarismelor.

Însă din punct de vedere artistic dă dovadă de multă sensibilitate, fiind mult mai german și mergând în profunzime.

Poate că vă amintiți cum, într-una dintre cărțile sale, niște tineri studenți stau și discută toată noaptea despre ce este realitatea, ce este adevărul, dacă există viață după moarte. În mijlocul discuției cineva spune: „Pun prinsoare că noi, germanii, suntem singurii oameni din lume, cu excepția rușilor, care fac astfel de lucruri. Vorbesc toată noaptea despre ce este real și ce nu." Trebuie remarcat în acest context că autorul îi vede pe ruși ca fiind experți în această privință.

Mann a scris mai multe romane care reflectă punctul de vedere al artistului ce privește spre ceea ce se întâmplă cu societatea. Nu este un nihilist, ci un umanist cu o perspectivă pozitivă asupra vieții, care scrie cu foarte mare profunzime despre aceste tendințe.

Unul dintre cele mai bune romane ale sale, „*Muntele vrăjit*", reprezintă o descriere a vieții dintr-un azil de tuberculoși situat în munții Elveției. Cartea este o alegorie a istoriei Europei moderne până la sfârșitul Primului Război Mondial, adică până la începutul vremurilor noastre.

Sanatoriul reprezintă un loc special deoarece aici toată lumea are fel de fel de filosofii ciudate, care simbolizează filosofiile contradictorii ale Europei. Toți cei care ajung aici devin bolnavi, deoarece Europa este bolnavă. Este un soi de parabolă despre toți cei care vin în contact cu civilizația apuseană și iau această boală. Nu există scăpare.

Locul unde se presupune că ar trebuie să te vindeci, adică Europa, locul care se laudă că are abilitatea aceasta terapeutică – „noi suntem cei care știm totul, noi vă vom vindeca cu iluminismul nostru" – dimpotrivă, este locul în care, dacă ajungi, te îmbolnăvești la rândul tău. Oricât ai încerca, nu vei reuși să te însănătoșești și nimeni nu se întoarce de acolo în viață. Cumva această maladie îi ucide.

În fapt, nu te poți duce acolo și nu-ți poți vizita rudele fără se te îmbolnăvești și să trebuiască să rămâi acolo. Ești blocat. Cu alte cuvinte, nu există acolo nicio filosofie de viață care să înfrângă această boală a Europei.

Există o scenă foarte interesantă în care personajele se duc la film. Thomas Mann ne lasă să înțelegem că această peliculă este un film foarte aberant, ceva oribil, deoarece, ceea ce este sfânt pentru om, propria sa imagine, este desprinsă, pusă independent pe ecran, iar apoi acționează în pofida omului, rămas fără speranță și neajutorat. Mai departe, imaginea acționează singură din momentul în care este pusă pe ecran. Este ca și cum o parte din sufletul omului i-a fost răpit. Omul poate sta și se urmărește pe sine ca și cum ar fi o ființă separată.

Observațiile lui Mann provin din intuițiile sale naturale și de bun simț, deoarece cinematografia se afla în anii 1920 abia la început, chiar dacă Germania se găsea într-o perioadă înfloritoare din punctul de vedere al producției de filme.

Mann avea o aprehensiune groaznică legată de film, deoarece vedea ceva demonic în el. În opinia sa, întregul concept este foarte anormal și îl făcea se simtă foarte nelalocul său văzând pe ecran acele figuri acționând ca niște fantome, fără niciun fel de realitate în ele însele, doar celuloid, o imagine scânteietoare, ceva ce nu este acolo.

Apropo, aveam un profesor german care avea aceeași opinie despre telefoane. „Nu le pot suporta", spunea el. „De fiecare dată când aud că sună, ridic receptorul și mă înfricoșez teribil. Aud vocea cuiva aflat la mii de km de distanță și simt că sunt demoni." Interesant cum acești gânditori adânci au astfel de gânduri.

Revenind la subiectul nostru, Thomas Mann a participat deliberat la ședințe de spiritism, „séances", pentru a vedea dacă se întâmplă ceva. Și s-a întâmplat ca masa să se miște prin aer sau ceva asemănător. Prin asta s-a convins că există

un fel de putere acolo și acest aspect face parte, de asemenea, din „*Muntele vrăjit*”. La sfârșitul romanului, intervine o scenă izbitoare în care cineva spune: „Hai să facem o ședință de spiritism, deoarece avem pe cineva care poate invoca duhuri.” Și toată lumea spune „Minunat!”. Majoritatea celor prezenți glumesc pe seama propunerii: „Ei bine, poți crede în tot felul de lucruri, de ce să nu crezi și în asta? Să încercăm”. Și se adună împreună, iar dintr-o dată un duh începe să-i prindă, iar ei încep să vadă în fața ochilor un fel de creatură care începe să se formeze, să se materializeze.

Când se uită, văd că este stafia cuiva pe care îl știau cu toții, o fantomă, tatăl cuiva sau cineva apropiat, care apare dintr-odată în fața tuturor. Devin atât de speriați de ce se întâmplă, încât o resimt îngrozitor.

Episodul apare în roman fără altă justificare, însă noi știm din scrierile non-literare ale lui Thomas Mann că era foarte interesat de spiritism, că a mers la ședințe de spiritism și și-a luat notițe, convins fiind că există o putere care produce aceste fenomene diverse. Pentru o Europă bolnavă și fără o filosofie a sa proprie, acest fenomen a început să devină foarte atractiv.

Unul dintre ultimele sale romane, „*Doctor Faustus*”, este o descriere a unui geniu muzical modern de către un tânăr student comun, din clasa de mijloc, care a mers la școală cu acest geniu. Thomas Mann își spune de regulă poveștile la persoana a treia, întruchipată de un burghez german cu valori germane obișnuite: curățenie, precizie și studiu, agoniseală și toate celelalte calități pentru care germanii sunt renumiți.

Romancierul își înfățișează poveștile în așa fel încât, fie că este vorba de spiritism sau de ceva demonic sau extraordinar, descrierea este realizată prin ochii cuiva complet normal și prozaic, astfel încât cititorul este cu atât mai îngrozit de ceea ce aude. La fel cum despre Ivan

Karamazov în viziunea cu demonul de parcă ar fi fost o vedenie, Thomas Mann reușește prin aceeași tehnică să sublinieze o idee foarte importantă.

Așadar, avem pe cineva complet normal al cărui coleg de studii la facultate se ocupă cu muzica. Este înfățișată cariera acestui muzician, a acestui compozitor, ca și cum ar fi cineva foarte obișnuit, dar foarte talentat, asta deși are ceva straniu, ca și cum și-ar dori ceva, ceva ce nu este un lucru obișnuit. Își dorește mai mult și se tot întreabă despre această dorință, dându-și în cele din urmă seama că vrea să devină un mare compozitor.

În puseuri înspăimântătoare de energie și inspirație produce lucrări noi uluitoare. Începe să compună tot felul de lucruri ciudate și realizează noi sisteme atonale cu 15 note în loc de opt, doar pentru că este împins de ceva. Într-un final realizează capodopera sa, „*Apocalipsa*”, pentru 1000 de voci, cu 1500 de instrumente, cea mai fantastică lucrare muzicală compusă vreodată – și în fapt chiar este interpretată într-un loc cu 1000 de voci.

Romanul arată cum diavolul i-a dat acest talent ieșit din comun de a-i convinge pe oameni de harul său, cu condiția ca el să-și vândă sufletul. Naratorul se întreabă de unde i-a venit inspirația pentru acel lucru și cumva reușește să-l vadă cum lucrează. Atunci descoperă că există cineva care îl vizitează și cu care vorbește, deși acela nu este vizibil. În timpul acestor discuții el dobândește o inspirație fenomenală. I se deschid posibilități de a pătrunde și mai adânc în muzică, de a realiza ceva ce nu a mai făcut nimeni înainte. Va fi cel mai mare compozitor din istorie. Într-un final, însă, se dovedește că inspirația îi venea de la diavol. Își vinde în cele din urmă sufletul diavolului pentru a căpăta inspirația supremă în compoziția muzicală.

Personajul le oferă oamenilor acest moment, iar ei exclamă: „Este minunat, acesta este apogeul muzicii moderne, în sfârșit muzica modernă și-a găsit capodopera!”

Este evident că omul și-a vândut sufletul diavolului, exact ca Doctor Faustus. Nu ni se spune acest lucru în multe cuvinte, dar ceea ce descrie nu lasă loc de îndoieli: omul, de dragul creației lumești, și-a vândut sufletul, iar demonii au dat buzna.

Așadar, în Thomas Mann avem încă un scriitor, chiar dacă nu la fel de adânc precum Dostoievski, care este foarte conștient de aceste tendințe din gândirea modernă.

Rezumând, am putut observa în această carte a lui Hans Sedlmayr, „*Pierderea măsurii*", cum întregul fenomen pe care l-am studiat – viziunea revoluționară a omului modern, ceea ce nu se rezumă doar la revoluția politică, ci la întreaga revoluție anti-creștină – este ceva ce izbucnește nu doar în politică sau în filosofie, ci independent în artă, poezie și multe alte sfere.

În artă izbucnește înainte de Revoluție, așa cum am văzut în acele schițe pentru case sub formă de sfere, în lucrările demonice ale lui Goya anterioare Revoluției. Așadar, aceste fenomene nu sunt inspirate de un eveniment politic, ci reprezintă mai degrabă manifestări ale aceleiași forțe care produce fenomene revoluționare peste tot. Cu alte cuvinte, inspirația lor este fără îndoială demonică. Deși nu vedem exact cum influențează demonii, este evident că în spatele acestor artiști stă lucrarea diavolilor. Și că tot veni vorba, aceștia nu sunt pur și simplu niște nebuni. Ar fi liniștitor să putem spune că este vorba de niște nebuni și nu de oamenii obișnuiți pe care îi vedem la supermarket și astfel să-i putem uita.

Tipul acesta de explicație psihologică este același cu cel care afirmă că „dictaturile sunt ceva tipic pentru ruși și vietnamezi; ei își doresc acel tip de guvernare, așa că să-i lăsăm în pace, iar noi să ne vedem de ale noastre." În fapt, Soljenițîn a afirmat ieri (iulie 1975) că a fost în Washington unde a vorbit cu 100 de senatori și congresmeni, iar la finalul întâlnirii le-a spus:

„Aici, în aceste întinderi uriașe ale acestui continent, este greu de crezut ce se întâmplă în restul lumii. Dar, domnilor, nu va mai exista nicăieri siguranța vieții. Nici voi, nici eu nu vom mai avea o viață sigură. Să dea Domnul ca în momentul în care veți trăi criza dumneavoastră, să aveți parte de lideri asemănători cu cei pe care i-ați avut la începuturile Revoluției (americane), care credeau încă în natura umană și nu luau peste picior ideea de bine și rău."

Din nefericire, acea epocă a umanismului care a dat America, Părinții Fondatori și arta acelui secol pare astăzi a fi aproape o utopie. Nu ne putem întoarce la acea perioadă. Din punct de vedere temporal este o epocă situată la jumătatea distanței dintre vechea epocă Ortodoxă și noua eră a haosului și revoluției. Pentru o vreme a existat un fel de armonie și pace, dar procesul care începuse deja ducea omenirea mai departe, iar acest proces este exprimat cel mai limpede de marii revoluționari, de filosofii radicali și de artiștii dezlănțuiți.

Așadar, în toți aceștia vedem eliberarea demonicului în lume. Dar dacă demonicul nu ar fi stăpânit deja toată lumea, acești pictori ar fi uitați. Nu ar fi cunoscuți de nimeni și nu ar fi arătați ca exemple de mari pictori. Revoluțiile lor s-ar stinge și nu ar fi nimeni care să-i urmeze. Problema este că majoritatea oamenilor au aceeași mentalitate și sunt pregătiți pentru acești profeți ai vremurilor noi. Din acest motiv, avem o asemenea epocă ieșită din matcă.

Pe de altă parte, s-ar putea afirma că oamenii obișnuiți, care merg la supermarket și sunt mulțumiți cu ei înșiși, sunt mai răi decât acei nonconformiști, deoarece măcar aceștia din urmă sunt cei chinuiți de probleme mai serioase și se revoltă împotriva mentalității celor care merg la supermarket și se gândesc că „totul este foarte bine, lucrurile merg cum trebuie, Gulagul nu mă atinge".

Genul acesta de oameni îi scoate din minți pe cei mai profunzi, care doresc ceva mai adânc, care Îl caută pe Dumnezeu. Însă Dumnezeu a fost exilat, așa că se duc la diavol. Din păcate, diavolul ține în mâini lumea întreagă și astfel ies în evidență acești rebeli.

Spiritismul

Ajungem astfel la următorul nostru subiect: spiritismul, plus alte câteva aspecte ale lumii noastre dezmembrate.

Fenomenul spiritismului este foarte caracteristic pentru timpurile moderne, cel puțin pentru ultimele două secole. Trebuie să ne îndreptăm atenția spre mijlocul secolului al XIX-lea, adică exact perioada în care în artă își făceau apariția elementele demonice. Aceleași puteri demonice izbucneau într-o formă în revoluții; într-o altă formă începeau să se simtă (părintele Serafim a bătut de trei ori în masă) anumite semne care deschideau posibilitățile de a comunica cu o altă lume.

Aceste fenomene au debutat la Hydesville, New York, lângă Rochester. Erau două surori pe nume Falk, care erau capabile să interpreteze aceste ciocănituri. Mai târziu au trecut prin tot felul de probleme și au fost acuzate de fraudă și înșelăciune. Una dintre ele a mărturisit că ea ciocănise cu monturile pumnului sau cu ceva asemănător. Apoi, a regretat această mărturisire. Una dintre ele a devenit călugăriță catolică, deși nu este foarte relevant ce s-a întâmplat cu ele. Ceea ce ne interesează pe noi este că aceste ciocănituri au apărut, iar mai apoi mediumii au preluat conducerea. În scurt timp aceștia au început să facă din Anglia și America cele două centre puternice ale spiritismului. Au început să-și organizeze propria biserică și până astăzi existe temple spiritiste peste tot în America și Anglia. În alte țări sunt foarte puține.

Acesta este un alt caz în care mentalitatea practică anglo-saxonă obișnuită, aceeași mentalitate care se regăsește în spatele utopiilor socialiste, precum cea a lui Owen, are o puternică înrudire cu dimensiunea mistică, cu spiritismul. Trebuie precizat însă că nu este vorba de un misticism adevărat, care să presupună vreun contact real cu Dumnezeu, ci mai degrabă cu ceva legat de o externalizare a unui fel de misticism.

Spiritismul este un contact cu o altă lume, dar care nu depinde de cât de mult s-a schimbat cineva. Singurul lucru de care depinde este cât de mult ți-ai educat abilitățile de medium. Bineînțeles că presupune că, înainte de a crede în spiritism, trebuie să nu crezi sub nicio formă în creștinism sau să crezi într-o variantă foarte diluată. Ajungi în stadiul în care nu mai faci deosebire între fenomenele divine și cele demonice, așa că ești pregătit să accepți orice demonstrează existența a ceva supranatural sau nefiresc ca venind din partea unui spirit; este aceeași mentalitate ca în mișcarea penticostală care s-a dezvoltat mai târziu în cursul aceluiași secol.

Există multe manifestări ale acestui curent. Sunt ciocăniturile, uneori sunt voci, sunt apariții ale unor fantome, alteori apare dintr-odată o mână. Thomas Mann a văzut cum se materializează o mână. Există ceva numit „scriere automată" și chiar eu am văzut așa ceva. Am cumpărat cândva o carte despre spiritism, iar înăuntrul ei era o bucată de hârtie cu un scris minuscul. Era imposibil ca o mână de om să scrie așa, mai multe pagini într-una singură. Iar acolo scria la început, foarte egal, „acest mesaj nu este scris de o mână umană". Și mesajul era subliniat.

Știm că acest lucru este posibil deoarece Madame Blavatsky, fondatoarea teozofiei, era ea însăși expertă în materializarea unor lucruri. Puneau o bucată de hârtie înăuntrul unui vas sau al unul dulap, iar ea se concentra vreme de zece minute, după care

deschidea dulapul și pe hârtie era scris ceva pe care ea, cu ajutorul demonilor, reușise să-l imprime. Uneori puteau chiar vedea un creion venind de nicăieri care începea să scrie fără să fie atașat de el nicio mână.

Toate acestea sunt trucuri clasice ale diavolilor, deoarece ei sunt capabili să materializeze obiecte, să lovească oameni și să ridice mese. Există o tehnică întreagă, descrisă în articolul nostru despre mișcarea harismatică, despre cum reușesc participanții să facă asta. Se adună împreună și obțin un fel de energie psihică ținându-se de mâini. Este implicată sfera inconștientului, adică duhul omului, care este o sferă foarte adâncă și despre care nu știm prea multe. Acolo există o mare energie care poate fi canalizată. Ingredientul principal în toate aceste fenomene îl constituie, desigur, demonii înșiși care vin în ajutorul mediumului. O persoană foarte versată în această tehnică și cu o anumită abilitate este în stare să cheme diavolii sub o stare de transă adâncă.

Motivul pentru care aceste practici sunt condamnate de Dumnezeu este acela că au legătură cu o sferă periculoasă a entităților spirituale, care ne depășește pe noi. Când aceste entități îi atacă pe sfinți au loc lupte înfiorătoare. Dar acum omenirea s-a civilizat, iar demonii apar sub aparențe foarte civilizate. Apar cu o filosofie foarte prostească și contradictorie, dar foarte în armonie cu ceea ce spune Emerson sau altcineva. Imediat ce a sosit moda comunismului, teozofii au început să vorbească precum comuniștii, prinzând din aer orice se găsea acolo. Spiritele îți oferă exact ceea ce orice predicator bătrân îți poate oferi fără spirite într-un templu spiritist sau, la drept vorbind, în orice biserică protestantă.

Spiritiștii pun mare preț pe o anumită dovadă în favoarea existenței spiritelor. Este un fapt științific demonstrabil că, de fiecare dată când duhurile vin într-o cameră, temperatura de acolo scade cu câteva grade. S-au făcut și experimente cu

termometre care să arate că are loc o scădere cu 3-4 grade când apar spiritele. Pentru noi aceasta este o dovadă concludentă că este vorba de diavoli, deoarece aceștia sunt reci. Acest lucru se vădește chiar și din punct de vedere fizic. Înfrigurarea în prezența unui fenomen demonic nu reprezintă doar imaginație.

Acestea sunt puterile care dau acum o nouă religie omenirii. Nu va mai fi o religie în care omul își oferă liber sufletul său lui Dumnezeu ca ascultare. Acum omul va fi forțat să creadă, deoarece sunt mărturii fizice care demonstrează că e vorba de duhuri.

Filosofia apuseană ajunsese în punctul în care nu mai credea în Dumnezeu sau în vreo ființă supranaturală, dar acum, de parcă ar răsări de sub pământ, apare o realitate spirituală.

Toate aceste fenomene au condus la abordarea „științifică" a religiei, vezi de pildă activitatea lui Rudolf Steiner, Society for Psychical Research, fenomenele extrasenzoriale, în special parapsihologia, care a fost foarte dezvoltată în Rusia și țările comuniste.

Este un vis mai vechi al unor gânditori ca Saint-Simon, Teilhard de Chardin și alții de a împăca știința și religia. De aici încolo, încep să apară societăți pentru studiul științific al fenomenelor spirituale. În Anglia a existat o Society for Psychical Research, al cărei membru de seamă era Sir Arthur Conan Doyle. Aici și-au găsit calea înapoi spre spiritualitate distinși agnostici britanici.

Cărțile scrise din acest unghi, precum cele ale lui Sir Arthur Conan Doyle, cu al său erou Sherlock Holmes, sunt extrem de naive și fantastice, deoarece îmbină, în mentalitatea polițistă, raționalismul pur și spiritualismul. Mintea practică este atrasă de spiritism deoarece realitatea superioară a fost închisă. Drept urmare, de fiecare dată când o entitate spirituală intervine în sfera fenomenelor, protagoniștii sunt înșelați pentru că nu mai au

niciun criteriu prin care să judece aceste lucruri. „Creștinismul fără taine” face acum loc noncreștinismului cu taine.

În vremurile noastre avem diverse organizații care studiază fenomenele extrasenzoriale. La Duke University domeniul acesta poartă numele de „parapsihologie”, o știință foarte dezvoltată în Uniunea Sovietică și Ungaria, deoarece sovieticii sunt foarte pragmatici și deschiși la orice ar putea fi puternic. Din moment ce au descoperit că există ceva legat de percepția extrasenzorială, că există în om niște facultăți deasupra celor cinci simțuri obișnuite, ei le dezvoltă să vadă dacă nu le pot transforma într-o armă de război sau pentru a face comunismul mai sigur sau pur și simplu pentru progresul științei.

La Congresul Partidului Comunist din 1955 sau 1956 a venit o femeie la Moscova care a susținut că i-a apărut vedenia lui Lenin, care i-a comunicat întocmai ce se va vota la următoarea adunare. A fost înregistrată, iar mărturia ei a fost acceptată.

În aceeași perioadă de care ne-am ocupat până acum (sfârșitul secolului al XIX-lea), mai avem un alt exemplu interesant al unei englezoaice, Miss Annie Besant, care era în același timp ocultistă și socialistă. Ea a fost o campioană pentru drepturile femeilor, convertită la ocultism de Madame Blavatsky, și a devenit ulterior președintă a Societății Teozofice, sfârșind prin a-l educa pe „Mesia”. Era vorba de un băiat indian, Krishnamurti, care înainte de vârsta de patru ani a fost anunțat ca Mesia de către Annie Besant. Într-un final băiatul a crescut și a renunțat la statutul său de Mesia și a început să călătorească pentru a se educa. Este încă activ și predă, merge chiar la nord de Santa Barbara unde există și o tabără. Există de asemenea un fel de tabără de vară și în Olanda unde ține conferințe. Krishnamurti scrie cărți în care spune că el nu este Mesia, deși face publică evanghelia New Age.

Epoca aceasta a dat-o și pe fondatoarea Societății Teozofice, Madame Blavatsky, un medium rus care pretindea că din ziua botezului ei a fost dușmana declarată a regilor și bisericii, deoarece în momentul botezului preotul aproape că a luat foc când a căzut o lumânare peste el și i-a aprins hainele. Încă din copilărie ea a dat dovadă de abilități paranormale, făcând să apară diverse obiecte.

Madame Blavatsky a scris niște tomuri incredibil de mari precum „*Isis dezvăluită*". Preda sau credea că predă înțelepciunea orientală pe care a deprins-o din Tibet. Mijloacele prin care obținuse revelațiile erau îndoielnice: o scrisoare a aterizat de nicăieri în cameră; a citit-o, iar în ea se găseau cele mai noi revelații ale mahatmilor din India. Ulterior, a mers în India, Tibetul fiind deja cercetat, după care mahatmi s-au mutat în spațiu, iar acum trăiesc pe o altă planetă. Madame Blavatsky a lucrat la circ, dar era în mod indiscutabil un medium foarte dezvoltat. Astfel de fenomene au fost atât de numeroase, încât nu le putem discuta pe fiecare în parte.

Cu toate acestea, unul dintre personajele implicate în mișcarea ocultistă este probabil mai interesant decât mulți alții. Numele său este Rudolf Steiner.

El a fost de asemenea un teozof, dar a sfârșit prin a fi dat afară din Societatea Teozofică, deoarece era prea inteligent. Așa că și-a constituit propria sa comunitate, numită și știință, Antropozofia, adică înțelepciunea omului.

Steiner este mai perspicace decât majoritatea ocultiștilor, care de regulă dau dovadă de foarte multă naivitate și superficialitate, fiind deschiși la orice se întâmplă să le spună spiritele. Steiner era mai degrabă un filosof, un discipol al Goethe, pe care el îl considera un mare mistic al epocii noastre, care avea ca scop să unească știința și religia.

Steiner a dezvoltat o formă de spiritism despre care el credea că este științific. Privea la întreaga realitate, atât realitatea

exterioară pe care o cercetează știința, cât și la realitatea interioară despre care avea informații în viziunile sale. A încercat să realizeze un fel de sinteză între ele, scrierile sale fiind studiate cu atenție de oameni serioși. A înființat anumite școli care încă funcționează, unde se studiază euritmia – adică felul în care trebuie să îți miști corpul și să dansezi pentru a dobândi spiritualitate – care pare să dea anumite rezultate. Este, de asemenea, foarte interesant de analizat mărturia sa cu privire la scopul urmărit:

„Omul de știință contemplă materia ca fiind desăvârșită în sine însăși, fără să fie conștient că se află în prezența spiritului care se manifestă pe sine în formă materială. Nu știe că acel spirit se transformă în materie pentru a obține anumite lucrări posibile doar prin această transformare. De pildă, spiritul se exprimă pe sine printr-un creier material pentru ca omul, prin procesul de cunoaștere conceptuală, să obțină conștiința de sine liberă. Prin intermediul creierului, omul scoate spiritul din materie, însă instrumentul pe care îl folosește este el însuși creația spiritului."

Astfel, în epoca noastră, când știința a ajuns la o fundătură și nu mai vede ce este materia și descoperă că nu o mai poate defini prin ea însăși, Steiner dorește să sară în ajutor și propune o știință care se bazează pe ceva „mai înalt", pe o realitate spirituală despre care el spune că este verificabilă în experiență. În fapt, mantra tuturor teozofilor și spiritiștilor este „încearcă tu însuți" și vei fi convins de propria experiență, asta dacă respecți regulile pentru a intra în contact cu spiritele.

Această concepție se opune creștinismului prin aceea că în creștinism ai credință în Dumnezeu și din libera ta voință asculți de El, care este deasupra ta, și nu pentru că ți s-a demonstrat, nu pentru că te afli în contact cu nu știu ce fel de realitate care ți se impune.

Toate aceste fenomene spiritiste duc, la fel ca și arta modernă cu care au multe în comun – mulți artiști fiind dominați de idei oculte – la un fel de lume fracturată și fragmentară în care ființele apar dintr-odată din spațiu, alteori apărând doar o mână. Poți materializa obiecte, poți materializa un fel de stafii, ceea ce reprezintă un fenomen ciudat pentru atitudinea modernă iluministă legată de realitatea materială.

Nu am amintit aici toate cultele care au apărut ca urmare a ideii lui Kant că eul-mintea reprezintă centrul universului, deși sunt o mulțime, de la mormonism la ideea că te poți încrede în revelațiile ce îți vin.

Secolul al XIX-ea este plin de oameni care s-au lăsat păcăliți de orice impresie a venit peste ei, făcându-și din ea o nouă religie. Mary Baker Eddy a pus bazele Științei Creștine, Ellen Wise a întemeiat Adventiștii de Ziua a Șaptea, William Miller, care era la rândul său un adventist de ziua a șaptea, a părăsit secta și a înființat Martorii lui Iehova, toți bazându-se pe faptul că sunt un fel de zei care au primit o nouă revelație. Și toți i-au urmat.

În altă ordine de idei, am văzut o revistă foarte arătoasă și colorată a mișcării Hari-Krishna care descrie ce s-a întâmplat cu mișcarea hinduistă în America. Observăm aici felul în care filosofia apuseană centrată în jurul sinelui se combină cu hinduismul. Această tendință a început în secolul al XIX-lea și cele două curente se împacă bine, deoarece în hinduism omul devine zeu. Așa că poți medita, cânta și ajunge în această stare în care Dumnezeu intră în tine și drept urmare devii la modul literal Dumnezeu. Sinele tău devine un zeu.

Hinduismul se acordă foarte bine și cu întreaga filosofie a evoluționismului, cu Nietzsche și cu toți ceilalți. Însă trebuie să avem în vedere că este vorba de un amestec. În India e păgânism pur și simplu, dar pe tărâm american rimează cu mentalitatea noastră egocentrică de oameni cocoloșiți. Este, de asemenea,

ceva foarte senzual. Vedeți tineri, miss America sau tineri americani care își rad capul, își pun pe ei acele mantii și arată ca niște reprezentanți ai unei religii noi. Cu toții sunt foarte fericiți și bucuroși. Cântă. Iar aici (Părintele Serafim le arată o poză) este zeul lor care este foarte însuflețitor, nu-i așa? Marele profet, care a murit în urmă cu un an sau doi.

În practicile lor sunt tot felul de obiecte și casete cu sunete transcedentale. Asculți tot felul de sunete care îți trezesc mintea la realitățile cerești. Discuți despre tot felul de subiecte contemporane precum știința. Te invită la banchete, cu un meniu complet yoga, după care începi să cânți cu ei. Există un fel de text vechi pe care l-au tradus. Apoi pun în scenă Bhagavad-Gita, stau costumați cu orele, după care se uită în oglindă. Când dansează arată foarte senzual și denotă fericire, părând a fi din punct de vedere sexual un pic „închiși". Par că au o satisfacție din a-și rade capetele și a arăta ca o gașcă de ciudați. Se pierd în meditație și cântări.

Dacă țineți minte, în cartea noastră „Ortodoxia și religia viitorului" am descris templul din San Francisco și felul în care practicanții stau acolo cu orele bătând în continuu la tobe. Peste tot pe pereți se află imagini cu scene din Bgahavad-Gita, iar costumele sunt atrăgătoare, făcute din mătase. Intri într-o stare în care nu mai ești prezent deloc cu conștiința, ca și cum ai fi luat droguri. Priviți ce fel de costume poartă.

În altă ordine de idei, avem poveștile fantastice, deoarece în vremurile noastre oamenii îndrăgesc science-fiction-ul și fanteziile spațiale. Așadar, avem o poveste întreagă despre „Mistrețul care s-a luptat cu planeta Pământ" în care este vorba despre un porc cosmic care vrea să devoreze pământul. Astfel de creații îți satisfac nevoia de fantastic. Acest mistreț care este mai mare decât pământul se aseamănă cumva cu Brahma, care este mai mare decât toate cerurile. Dacă dorește, ar putea înghiți pământul. În fapt, toate aceste povești reprezintă vechiul

păgânism care se întoarce direct în viața noastră actuală. Dar este un păgânism adaptat la nevoile americane prin filosofia sa egocentristă, prin eliberarea de hainele occidentale și adoptarea unor robe. Sunt practici care te fac să te simți important, să simți că faci parte din ceva nou...

Acesta de aici (Părintele Serafim arată din nou o poză) este liderul lor sau avatarul lor. În India era un om de afaceri obișnuit care nu avea niciun viitor. A venit însă în America și a descoperit că poate să-și câștige existența acționând ca un zeu pentru acești oameni. Astăzi, însă, americanii sunt slăbiți, deoarece aceia care nu se trezesc conștient pentru a-și da seama ce este creștinismul și să vadă că în lume se dă o bătălie teribilă pentru suflete, pot cădea foarte ușor în aceste capcane. Din acest motiv, cei care nu se lasă înșelați de Hari-Krishna se lasă înșelați de alte mișcări, unele chiar protestante.

Pr. G: Uneori îndrăgesc Ortodoxia, cu toate icoanele și mirosul de tămâie.

Pr. S: De asemenea.

Pr. G: Apoi sunt scrierile religioase și toate celelalte.

Pr. S: Din acest motiv trebuie să existe o critică, trebuie să existe o conștiință a ceea ce reprezintă (Ortodoxia). Pe ce se bazează religia noastră?

Așadar, există două mari forțe care se luptă. Una este adevăratul creștinism, Ortodoxia, iar cealaltă această nouă filosofie despre care majoritatea oamenilor nu sunt conștienți. Cei mai mulți dintre cei care ascultă rock'n'roll și ritmuri contemporane sau alte produse ale culturii moderne (artă, muzică, religie) nu sunt foarte conștienți că reprezintă o parte din această mișcare. Merg în

acea direcție deoarece acesta este aerul cultural pe care îl respiră. Oamenii din jurul lor fac asta, simt o dorință pentru așa ceva și o urmează fără a fi conștienți de ea. Dar noi, cei care studiem aceste lucruri, trebuie să fim conștienți de ce se întâmplă.

Aveți întrebări legate de ce s-a discutat până acum? Este limpede ce rezultat dă acest amestec de idei? Hume distruge realitatea externă. Kant restaurează Sinele sau mintea drept centru al realității, iar acesta devine apoi noul zeu, în timp ce vechiul Dumnezeu a murit.

Pr. G: Dar cum rămâne cu cei care nu sunt ortodocși, cu aceia care nu țin de Ortodoxie?

Pr. S: Aceia merg cu turma, indiferent de direcție.

Pr. G: Într-adevăr.

Student: În ceea ce-l privește pe Kant, credeți că era conștient (înregistrarea este neclară) de felul în care se va dezvolta filosofia sa?

Pr. S: Probabil că da, deoarece el pare că articulează o anumită filosofie care plutea în aer. Este cel mai probabil că s-ar fi îndreptat în aceeași direcție oricum, dar el a articulat această gândire, dominantă pentru noi astăzi. El nu este un scriitor influent în sensul în care oamenii îl citesc și preiau ideile lui, ci în faptul că este relevant pentru spiritul acelor vremuri.

Acesta este un aspect, dar mai apare și altceva. Tocmai în timp ce discutam despre acest subiect am primit o revistă, „Împuternicirea Sinelui". Cei care scriu această revistă par a fi niște oameni foarte buni, sunt oameni de știință grupați sub numele „Proiectul Falsurilor Spirituale" din Berkeley. Sunt un soi de fundamentaliști care discută despre tot felul de aspecte ale

spiritualității false. Aproape tot ceea ce scriu este valoros. L-au demascat pe Maharishi și scientologia, plus toate celelalte culte, practic tot ceea ce nu este creștinism de bază. Au o întreagă serie de articole despre Sine, umanismul cosmic și potențialul uman. Vedeți că și această Mișcare a Potențialului Uman, prezentă în zilele noastre, este de asemenea egocentrică. Vine, de altfel, din zona psihanalitică. Revista discută despre mai multe mișcări care ar putea fi foarte reprezentative pentru ceea ce se întâmplă în zilele noastre.

Așadar, cineva vorbește despre Mișcarea Potențialului Uman și afirmă că una dintre condițiile pentru a avea încredere în rațiunea umană presupune ca o nouă viziune a umanității să ducă la credința în autotransformare. Se pune accentul pe potențialul uman: ce pot eu, cum mă pot dezvolta, cum pot descoperi ceva mai bun.

„În mod tradițional, cultura noastră are o viziune creștină a omului ca ființă limitată, separată de Dumnezeu, o creatură cu un amestec ciudat și paradoxal de calități și defecte. Această perspectivă este acum contestată de un concept oriental/ocult de umanitate, implicit în Mișcarea Potențialului Uman. Principala teză a aceste perspective oculte este că toate sunt una: lumea materiei și lumea spiritului au aceeași esență. Dacă toate sunt una, atunci... diferențele sunt iluzorii. Realitatea nu mai este ceea ce apare sub forma acestor miriade de obiecte, persoane, idei ale lui Dumnezeu, moralitate sau frumusețe. Ceea ce apare este doar ceva subiectiv, în funcție de fiecare persoană. Realitatea este o unitate dincolo de aparențe."

Puteți observa, așadar, ideile lui Hume și Kant. De aici nu mai este decât un mic pas până la concluzia că omul își creează singur propria „realitate", adică percepe ceea ce dorește să perceapă. Acele percepții nu sunt exacte sau inexacte, ci doar

parte din iluzia realității, dincolo de care se găsește unicitatea, adică „realitatea reală”.

„Dacă toate sunt una, existența unei persoane ca parte din acea esență unică este la fel de sfântă și de puternică precum oricare alta. Dumnezeu devine atunci parte din unitate, din care fiecare individ reprezintă o manifestare. Pe măsură ce o persoană evadează din mrejele iluziei, care înseamnă realitatea așa cum este ea percepută în lumea materială, se poate experimenta o transcendență asemănătoare cu dumnezeirea, o trăire a unității cu universul... În vârful piramidei nevoilor umane se află experiența unității cu toate lucrurile. Persoanele devin în esență Dumnezeu”

„Pacienții (care sunt psihanalizați – notă P.S.R.) au în ei înșiși răspunsul la propriile lor probleme.” Pe de altă parte, în creștinism, vii cu problemele tale și creștinismul îți dă răspunsurile. Este ceea ce ne-a poruncit Dumnezeu. Să-ți schimbi viața. Potrivit acestei noi idei, care se găsește din plin în psihanaliză, tu ai răspunsul în interiorul tău. Să vedem care sunt nevoile tale și cum le putem exprima.

Student: Aceasta este o idee din scientologie?

Pr. S: Da, da, este unul dintre aceste culte. Susțin exact același lucru. Terapeutul nu face decât să furnizeze o atmosferă de acceptare care îi permite persoanei să descopere acele răspunsuri din interior. Din punct de vedere istoric, cel care se ocupa cu descătușarea înțelepciunii umane dintr-un individ era șamanul sau oficiantul ocult, dar acum această sarcină a fost preluată de psihoterapeut.

Așadar, avem de-a face cu un cult al sinelui, în care îți creezi propria realitate, iar noua realitate izvorăște din tine.

Dacă se întâmplă cumva să fii tulburat de anumite perversiuni, atunci trebuie să găsești o cale pentru a ți le exprima, astfel încât societății să nu-i fie greu să le accepte, indiferent dacă sunt bune sau rele. Așa ceva nu intră în discuție. Psihanalistul nu îți spune dacă ai dreptate sau nu. Dacă îți va oferi ceva va fi o scară de valori, adică o religie. Trebuie însă să rămână științific și drept urmare trebuie să descoperi răspunsul în interiorul tău.

În consecință, presupozițiile lor sunt: umanitatea este bună, oamenii merg în mod natural spre mai bine, toate valorile bune se găsesc deja în om și nu vin din exterior, potențialul uman este nelimitat, cel mai important lucru este experiența, omul este autonom, de unul singur.

Scopul îl reprezintă conștiința de sine, iar în ceea ce privește lumea exterioară totul este relativ. Nu poți ști dacă există ceva, dacă există un Dumnezeu, dacă nu există. Singurul lucru absolut este schimbarea. Nu există rău iar tot binele vine din individ.

„Cu acest set de presupoziții cu privire la natura umanității, Dumnezeu și lume, psihologia umanistă a devenit solul pe care Mișcarea Potențialului Uman a înflorit. Climatul cultural al anilor ‘60 a reprezentat mediul perfect pentru acest curent."

„În anii ‘70, Mișcarea Potențialului Uman a început să se răspândească la est de California generând peste 8000 de terapii diferite, o amestecătură de psihanaliză, religii orientale, experimente sexuale, jocuri și revivalism de modă veche."

A existat o mișcare foarte influentă în cadrul acestui melanj numită Analiză Tranzacțională. Există o carte cu titlul „*I'm OK, You're OK*" care susținea că totul este bine așa cum este. Țin minte că atunci când studiam Zen exact acest lucru era subliniat, și anume că Zenul acceptă realitatea așa cum

este fără să adauge niciun fel de valori. Accept-o așa cum este și cum ești tu. Dă-ți frâu liber pasiunilor, dezlănțuie-te și Dumnezeu va prelua controlul mai departe – asta dacă crezi în Dumnezeu sau în mintea cosmică. Relaxează-te, ia-o ușor și lasă natura să iasă la suprafață. Omul este bun și trebuie să-și urmeze propria experiență.

„Eu sunt ok și drept urmare nu trebuie să urmez niciun fel de reguli sau valori impuse din afara mea. Trebuie să mă eliberez de părinții mei sau de conștiință."

Apare frecvent această idee că te-ai aflat sub tirania părinților în tot acest timp, iar acum trebuie să te trezești și să devii o persoană independentă și autonomă. Este o filosofie care se potrivește unui tânăr care vrea să se revolte, care dorește să-și afirme individualitatea și de aceea își respinge părintele, ceea ce este același lucru cu a-și respinge conștiința, ascultând doar de dorințele sale pe care le crede a fi bune. Astfel va ajunge să progreseze și să-și realizeze potențialul deplin. Manualul de Analiză Tranzacțională le cere practicanților să se uită de două ori în oglindă și să spună: „Sunt ok așa cum sunt, sunt perfect..."

Cursul 13
NOVA RELIGIE

Am ajuns acum la capitolul despre starea spirituală a oamenilor moderni. Aceștia, chiar dacă nu se află sub înrâurirea directă a ocultismului sau a artei moderne, trăiesc cu aceleași gânduri pe care ocultismul și arta modernă le exprimă.

Fenomenul poate fi observat în câteva pagini ale unui alt german, în fapt un evreu convertit la catolicism, care a fost complet dezamăgit de Europa modernă, așa că a părăsit orașul și s-a mutat pe malul unui lac din Elveția, unde am înțeles că trăiește încă. Numele său este Max Picard și el a scris o carte, „*Fuga de Dumnezeu*", în care descrie cum viața omului modern, în special la oraș, reprezintă o fugă disperată de realitate și de Dumnezeu.

După Al Doilea Război Mondial a scris o a doua carte intitulată „*Hitler în noi înșine*", în care demonstrează cu mult talent ce se află în spatele tuturor acestor mișcări.

„În cursul unei excursii în Germania, în 1932, liderul unui influent partid politic m-a chemat să mă întrebe cum de a fost posibilă ascensiunea lui Hitler și cum și-a câștigat atât de mulți adepți. I-am arătat o revistă și i-am spus să se uite la ea. Pe pagina întâi era o dansatoare pe jumătate dezbrăcată; pe pagina doi, erau soldați care exersau cu mitraliere, iar mai jos era arătat un om de știință în laboratorul său; pe pagina trei era prezentată evoluția bicicletei de la mijlocul secolului al XIX-lea

până în prezent, iar lângă acest material era tipărită o poezie chinezească; pagina următoare era împărțită între gimnastica ritmică a unor muncitori în pauză și tehnica de scriere cu funii strânse la un loc a unui trib din America de Sud; pe pagina opusă, era înfățișat senatorul cutare la reședința de vară.

Astfel vede omul modern realitatea exterioară. Trage spre el în mod haotic și fără niciun fel de coeziune toate lucrurile, ceea ce dovedește că viața lui interioară este o anarhie fără niciun fel de coeziune. Omul modern nu se mai raportează la lucrurile din lumea exterioară ca având o existență solidă, iar în mintea sa lucrurile nu se mai imprimă individual; omul nu se mai apucă nici de un lucru specific printr-un act specific: omul modern cu viața sa haotică are drept corespondent o lume exterioară haotică care se învârte spre el. Ceea ce urmează nu mai este analizat, este de ajuns că mai ajunge până la urmă ceva la el. Pe această neliniște sufletească se poate suprapune orice sau oricine. Chiar și Adolf Hitler. Ajunge în sufletul omului fără ca acesta să-și dea seama cum a ajuns acolo. Din acel punct nu mai contează victima, ci abilitatea lui Adolf Hitler: dacă va trece pe acolo pasager sau se va înstăpâni.

Fragmentarea revistei, însă, pare de modă veche, aproape artizanală, prin comparație cu radioul. La radio, chestiunea fragmentării a devenit mecanizată:

6 A.M. exerciții fizice; 6:10 A.M. muzică înregistrată; 7 A.M. știri; 8 A.M. cursul de alfabetul Morse; 9 A.M. predica de dimineața; 9:30 A.M. „În satele lacustre"; 10 A.M. sonata pentru flaut și pian de Beethoven; 10:30 A.M. lecția de agricultură; 10:45 A.M. știri externe; 11 A.M. Uvertura operei „Rienzi" (de Wagner) - și tot așa până la cursul de spaniolă de la ora 10:10 P.M. și ora de jazz de la 10:30 P.M.

Această lume a radioului nu este doar fragmentată (observați că este un radio clasic și, deci, un radio bun – notă

P.S.R), ci produce fragmentare: prezintă toate lucrurile în așa fel încât de la bun început nu pot să stea împreună și astfel ele sunt uitate una câte una chiar înainte de a dispărea. De la bun început sunt învăluite într-o negură a uitării. Această lume exterioară presupune că mintea omului nu mai este capabilă să perceapă lucrurile acestei lumi în niciun context – așa cum sunt ele, cum dăinuie și cum se leagă unele de altele în natura lor – mai degrabă lucrează în special spre o discontinuitate internă, către fragmentarea omului, funcționând astfel.

Nu mai există o lume exterioară care să fie percepută pentru că totul este o harababură. În același fel, nu mai există în om o minte care să perceapă cu claritate, deoarece lumea sa interioară este, de asemenea, o harababură. Drept urmare, omul nu se mai apropie de lucruri printr-un act de voință, nu mai alege obiectele din lumea exterioară și nu le mai analizează. Lumea a devenit fluidă. Obiecte fragmentate trec pe lângă un om fragmentat. Nu mai contează ce trece, contează doar să treacă ceva. În această formulă se poate strecura orice, inclusiv Adolf Hitler, iar lumea preferă ca măcar el, Adolf Hitler, să apară, față de situația în care nu apare nimic. „Heil" el! Nu doar că merge împreună cu harababura, dar în același timp veghează ca marșul harababurii să nu se oprească. Mecanizează fluxul evenimentelor și lucrurilor într-o manieră industrială și o face mai bine decât oricine altcineva.

„Marele Oraș" este expresia fragmentării ca atare. În el, fragmentarul a devenit piatră, ba, mai mult, ciment. Casele aliniate sunt întrerupte constant de automobilele, autobuzele și tramvaiele în mișcare, care secționează totul precum utilajele. Figurile umane apar ca și cum s-ar dizolva în niște pete indistincte, mergând înainte și înapoi între pereții caselor și ai străzilor de parcă ar fi niște pioni ai unor puteri malefice. Cerul însuși pare și mai îndepărtat de pământ decât în alte părți, dar chiar și el și-a pierdut continuitatea cu sine, deoarece este tăiat mereu de avioane ascuțite.

Din această harababură externă, Adolf Hitler se poate strecura cu ușurință în harababura internă. În aceast fărâmițare se poate arăta pe sine lângă orice, deoarece se poate potrivi cu orice: așa cum era el, se încadra în orice lume fragmentată.

Și după cum s-a arătat pe sine în această harababură, a devenit mai distinct decât alte părți ale haosului. Oamenii s-au obișnuit cu el și l-au acceptat așa cum cineva acceptă o pastă de dinți care apare mereu și mereu în haosul paginilor de publicitate. În curând a părut că este singura realitate dintr-o lume unde orice lucru se manifestă doar o clipă, pentru ca apoi să dispară imediat.

Sorel credea că într-o democrație modernă este posibil ca o mână de oameni să uzurpe puterea și să instaureze o dictatură. Este adevărat. Dar acest lucru este posibil doar pentru că în zilele noastre toată lumea merge care-ncotro și astfel cineva poate să pună mâna pe putere fără să-și dea seama, în timp ce alții cu atât mai puțin își vor da seama de ce s-a întâmplat. Nu trebuie un efort deosebit pentru a pune mâna pe putere. Nu trebuie luptat pentru instrumentele puterii. Ele sunt apucate așa cum apuci orice lucru în haosul spre care aluneci. Este doar un accident că acest lucru trebuie să se întâmple în domeniul politicii. În această lume a momentului și fragmentării, orice alt lucru ar putea fi apucat în locul politicii și al dictaturii. Aici, așadar, nu există o istorie a preluării puterii. Nu contează nicio istorie, nicio teorie, cu excepția doctrinei haosului.

Hitler nu a avut nevoie să cucerească ceva, deoarece totul era deja pregătit pentru el prin structura discontinuității și prin fragmentarea generală. Pe cale de consecință, un asemenea dictator încearcă să compenseze impostura din „Mein Kempf", care nu era deloc necesară pentru preluarea puterii. Acum că are puterea, încearcă prin toate gesturile sale, cu tot zgomotul asurzitor al puterii, prin violență și crimă să demonstreze că este dictator prin propria voință și nu printr-o întâmplare a haosului.

Doar într-o lume a discontinuității totale ar fi putut o nulitate ca Hitler să devină Fuhrer, deoarece doar într-o astfel de lume comparația a ieșit din uz. Era doar Hitler, nulitatea, în fața ochilor tuturor, iar în această lume instabilă în care totul se schimbă în fiecare moment oamenii se bucurau că măcar singura nulitate, Hitler, rămânea stabil în fața ochilor. O lume ordonată și ierarhică ar fi așezat imediat nulitatea, pe Hitler, în lipsă de însemnătate. Nu ar fi fost observat. Hitler a fost excrementul unei lumi demonice; o lume a adevărului, prin ordinea ei, l-ar fi dat la o parte."

Noi, astăzi, trăim în același tip de lume. Noi, oamenii obișnuiți, trăim această fragmentaritate și ne-am obișnuit tocmai cu fenomenul descris, vizibil peste tot împrejurul nostru: ziare, radio, televiziune, filme, tot ceea ce ne îndreaptă spre obiecte care nu se potrivesc împreună.

Nu mai există Dumnezeu, nu mai există un model subiacent și dominant al lucrurilor. Fără Dumnezeu nu mai există ordine. Ordinea rămasă în viețile noastre aparține vechilor timpuri, când oamenii mai credeau încă în Dumnezeu. Din acest motiv, Soljenițîn a afirmat, privind la America: „Va veni aici (revoluția comunistă)".

Cumva ești separat de ce se întâmplă și nu vezi, dar va veni și aici pentru că astfel stau lucrurile și este ceea ce se întâmplă în lume. Americanii sunt bineînțeles orbi, pentru că s-au obișnuit să aibă mâncare...

Pr. G: Suntem protejați.

Pr. S: ... și foarte rupți de realitate. Realitatea este că ceea ce se întâmplă la nivel mondial se petrece deja și aici. Acești oameni nebuni, care de fapt nu sunt nebuni, spun ceea ce ne pregătește nouă diavolul.

După cum am discutat deja, în arta modernă poate fi sesizat, pe de o parte, acest haos și această fragmentare. Pe de altă parte, după cum a subliniat Sedlmayr, în arhitectură se remarcă această liniște artificială. Când privim la orașul modern se pot observa acei zgârie-nori uriași. În San Francisco există o astfel de clădire construită în întregime din sticlă neagră. Am cunoscut oameni care privesc acel imobil și spun: „Oh, e minunat! Exprimă sufletul și asta este ceea ce căutăm." Bineînțeles că exprimă vremurile.

Dar ceea ce exprimă la un nivel mai profund este următorul lucru: nu mai există Dumnezeu și totul este distrus. Nu mai rămâne decât un fel de mare mausoleu al orbirii. În interiorul acestor clădiri sunt atârnate picturile demente ale cuiva care a înnebunit, sau picturi ale unor maimuțe, copii, primitivi ș.a.m.d. Apropo, în ultimii câțiva ani – în special după 1945 – a apărut un nou curent artistic, și anume un expresionism sălbatic, în care apar figuri de oameni sub forme abstracte. Din nefericire, nu avem acum niște ilustrări concrete.

Francisc Bacon ar fi poate cel mai potrivit exemplu. Picturile lui sunt influențate de Goya. Un altul ar fi Giacometti, sculptorul italian care a realizat niște figuri extrem de înalte, un fel de haos absolut, iar din ele apare un soi de formă umană, doar că este inumană, ca o mască sau ceva diform, oameni cocârjați, uneori le lipsește un braț, alteori picioarele. Fața lor se holbează de parcă nu ar exista nimic înăuntru. Niciun fel de expresie, nicio speranță, nicio disperare. Doar „Uhh". Astăzi apar mulți astfel de pictori.

Aceasta este o altă constantă a artei moderne, cu excepția suprarealismului. Înfățișează figuri groaznice care pur și simplu te înspăimântă când te uiți la ele, de parcă ar fi desfigurate în război. Sunt pur și simplu înfricoșătoare.

Mai apare apoi acest presentiment a ceva ce trebuie să vină, un fel de așteptare chiliastă, senzația că poate acum vom intra în sfârșit într-o nouă etapă.

Există un pictor catolic, îmi scapă acum numele lui, despre care în urmă cu 20 de ani Jacques Maritain, Gilson și toți umaniștii catolici spuneau că așa va arăta noua iconografie catolică. Dar, dacă te uitai la opera lui, era înfiorătoare. Era într-un fel expresionistă, un fel de transfigurare cu tot felul de figuri strâmbate. Cu greu dacă puteai recunoaște o ființă umană, însă toate picturile lui erau considerate artă religioasă. Așadar, vom avea și o nouă artă religioasă.

Artiștii de astăzi preiau adesea teme religioase, dar care capătă înfățișări demonice. Pe vremea când mergeam la facultate la Claremont era un sculptor care avea o lucrare cu „*Învierea lui Hristos*” sub forma unui om mort care era ridicat. Se putea vedea cât de denaturat era, omul mort ridicat în sus de ceva. Cu alte cuvinte, probabil că un demon avea să ia cadavrul. Unii spun: „Vai, ce frumos! Ne întoarcem acum la religie, iar asta arată cum sculptorul credea în Înviere”. Dar el crede în ceea ce demonii învie. Trupul este strâmbat și se poate vedea că este mort și începe să se trezească spre un soi de viață strâmbă. Într-o altă lucrare prezintă o răstignire realizată practic de diavoli, iar pe cruce se află o figură îngrozitor de deformată.

Poate că aceste lucrări nu denotă neapărat un chiliasm, dar reprezintă cu toate acestea o indicație că, după nihilismul războaielor și al revoluțiilor, omenirea încă mai speră la umanism. Cu toate acestea, noi acum am căzut în ceea ce se numește „subuman”.

Există, de asemenea, un curent al speranței în rândul profeților de azi. Am analizat deja optimismul lui Teilhard de Chardin care afirma că fascismul și comunismul, în pofida tuturor victimelor, sunt momente trecătoare. Evoluția nu privește individul, ci doar specia, iar câtă vreme omul supraviețuiește,

cui îi pasă de milioanele de oameni din lagărele de concentrare? Omul va supraviețui, iar specia va evolua spre ceva mai înalt.

Așadar, avem mai mulți profeți, dar vom vorbi doar despre doi sau trei. Pe Teilhard de Chardin l-am amintit deja. Un altul este un personaj ciudat din Rusia pe nume Fiodorov, ale cărui scrieri au trecut aproape neobservate la vremea sa și au fost publicate abia după moartea lui, survenită în primele decenii ale secolului XX. Dostoievski, Tolstoi și Soloviov erau fascinați de acest personaj.

Fiodorov era un om cu idei ciudate, iar scrierile sale nu au fost publicate în engleză până când Schmemann nu le-a tradus în antologia sa de scrieri rusești bizare. Schmemann este cel care a scris pentru prima dată în engleză mai multe pagini, aproximativ 70, despre acest om despre care credea că este foarte important.

Despre Fiodorov se poate spune că era dezamăgit de idealurile revoluționare care plasau tot binele în viitor. Pentru el, aceasta însemna că oamenii de astăzi și cei care s-au chinuit în trecut sunt doar furaje pentru raiul care vine. Iar el nu putea concepe așa ceva. Drept urmare, a propus ideea ca sarcina omenirii să fie reînvierea strămoșilor cu ajutorul științei. Bineînțeles că nu se știe cum se va pune în practică exact această idee. În opinia lui, trebuie să ai încredere în știință, în dezvoltarea ei și să fii gata pentru marele eveniment când strămoșii vor reveni la viață și toată lumea va intra în acest paradis.

Pe de altă parte, în zilele noastre se poate observa avansul acestei noi științe a criogeniei, în care oamenii se lasă înghețați, sperând că vor fi reînviați în viitor, atunci când bolile vor dispărea. Dar luată în sine aceasta este o idee chiliastă – voi reveni la viață în viitor – chiar dacă este vorba de un chiliasm secularizat.

Fiodorov a exprimat acest gând sub forma unei profeții, și anume că în viitor marea sarcină a omenirii – cartea sa se numea

„Sarcina comună” – va fi reînvierea strămoșilor. Este evident un vis nebunesc, dar este tocmai ceea ce va face Antihristul: va trimite demoni în oamenii morți și îi va face să umble din nou, devenind astfel niște cadavre umblătoare. Puteți observa, de altminteri, că în literatura science fiction avem de-a face cu aceeași temă. În filmele SF apare un soi anume de extratereștri din spațiu care pun stăpânire pe corpul cuiva și aceia încep să se miște ca niște strigoi. Aceeași temă se poate vedea și în reclamele la filmele amintite, cu copii din spațiu, copii posedați de ființe din spațiu cu ochii larg deschiși, uitându-se în zare. Este exact același duh. Practic, tot domeniul science fiction este în întregime chiliast: rasa superioară, Superman care vine din spațiul cosmic ș.a.m.d.

Așadar, acest profet nebun, Fiodorov, era foarte apropiat de duhul noii împărății din lumea aceasta, o lume situată dincolo de granițele creștinismului. Noi, pe de altă parte, credem în adevărata înviere făcută de Dumnezeu Însuși, nu în cea realizată de știință.

D.H. Lawrence

D.H. Lawrence era obsedat de ideea unei reîntoarceri la păgânismul pământului. De asemenea, el ne-a furnizat o bază filosofică pentru sex, deși romanele sale, cu excepția „*Amantul doamnei Chatterly*”, nu sunt vulgare. Ceea ce au ele în comun este accentul constant asupra pământescului, asupra exprimării libere a sexului.

În romanele sale este întotdeauna vorba despre căsătorii nefericite, deoarece unul dintre parteneri este foarte pământesc, iar celălalt gândește prea mult. În opinia lui, acest exces de gândire reprezintă o boală a vremurilor moderne. Așadar, Lawrence are o povestire despre un cuplu care divorțează. Femeia pleacă în Mările Sudului unde totul este frumos și însorit. Sudul reprezintă

pământul. Bărbatul pleacă în căutarea ei și apare un contrast. Ea se află la un moment dat pe o stâncă la soare, dezbrăcată, bronzându-se, arătând, prin culoarea pielii înnegrite de soare, ca o zeiță. Prin comparație, el este palid. Ca majoritatea nordicilor este absolut palid, scofâlcit și efeminat. Puterea este de partea ei pentru că ea ține de pământ și crede în exprimarea deplină a sexualității. Pe de altă parte, bărbatul are tot felul de inhibiții - „nu poți face asta, nu, nu" – și reprezintă o antiteză față de adevăratul pământesc.

Romancierul l-a citit pe Nietzsche și știe că noul Supraom va fi teluric.

Drept urmare, în romanele lui D.H. Lawrence tot ceea ce are legătură cu creștinismul este văzut ca slab și efeminat, pentru că aceasta era viziunea lui Nietzsche. Tot ceea ce are legătură cu păgânismul este puternic și astfel apar tot felul de imagini ale Africii negre. Scriitorul iubea zeii africani, iar eroii săi au în casă statui africane grosolane care simbolizează faptul că s-au eliberat de toate prejudecățile. Toate inhibițiile creștinismului sunt lăsate în urmă și omul devine liber. Se poate vedea că nu există reguli particulare. Nu contează dacă ești căsătorit sau nu. Nu a tratat și problema sexualității, dar credea că în ceea ce privește sexul normal ar trebui să existe o manifestare liberă.

Lawrence are o povestire oribilă și blasfemiatoare, pe care nu am reușit să o duc până la capăt nici chiar pe vremea când nu eram ortodox. Este despre felul în care a înviat Iisus Hristos: dacă a înviat sau pur și simplu s-a dat jos de pe cruce și a descoperit că s-a ratat. După care are o idilă cu Maria Magdalena și descoperă sensul vieții. Totul este exprimat atât de vulgar și de blasfemic, încât chiar și pentru cineva care nu este creștin are ceva excesiv. Acesta este nivelul său, deși rămâne un scriitor puternic, printre cei mai mari, în opinia criticilor.

La un moment dat cred că am urmat un curs cu șase sau opt scriitori, el aflându-se printre ei, fiind preferat în locul lui Hemingway.

Importanța lui D.H. Lawrence provine din aceea că este foarte reprezentativ pentru vremurile moderne, deși rămâne un exemplu al acestui neo-păgânism.

Unul dintre discipolii săi a fost un scriitor pe nume Henry Miller, care este foarte prozaic. Miller era un american care a murit în urmă cu câțiva ani, la vârsta de peste 70 de ani. A trăit în Big Sur și era tipul clasic de boem modern, eliberat de toate prejudecățile. Prin anii 1920 a mers la Paris, așa cum făceau o mulțime de tineri intelectuali din Apus. Hemingway a mers și el acolo, pentru că Parisul era un fel de capitală artistică a lumii. Era locul în care puteai afla ce se întâmplă cu adevărat în lumea artei. Miller era mai degrabă bătrân când s-a decis să devină artist și să meargă la Paris pentru a trăi ca un expatriat și a scrie romane. În esență, el a fost influențat de D.H. Lawrence, care i-a accentuat ideea realității materiale a acestei lumi, a pământului, a păgânismului, a sexului.

Romanele sale publicate în Franța au fost interzise până foarte recent în America. Chiar știu pe cineva care avea o librărie în San Diego și care a fost arestat în urmă cu 15 ani pentru că le vindea pe sub mână. Desigur că de atunci lucrurile s-au schimbat și ele se tipăresc astăzi fără probleme, fiind considerate chiar demodate.

D.H. Lawrence a murit în jurul anului 1930, dar Henry Miller era încă activ în anii ’60, când eu trăiam în California. Cu toate acestea, nu l-am întâlnit niciodată. Mama mea trăia în Carmel, iar el era încă o atracție turistică în acele vremuri în Big Sur. Se retrăsese acolo, cu niște discipoli în jurul său, care îi împărtășeau concepțiile.

Ceea ce scrie acest Henry Miller nu este în fapt nimic mai mult decât roman pornografic, compus din cuvinte cu patru litere și experiențe sexuale descrise explicit. Astăzi astfel de cărți au devenit comune și toată lumea scrie în felul acesta. Din

acest punct de vedere, este un om modern tipic și luminat, cu un pas înaintea lui Hemingway, mai ales că debordează de un duh anarhic. Este același duh despre care vorbea Fourier: lasă patimile libere și va veni raiul.

Mult mai interesantă este, în schimb, întâlnirea lui Miller cu Nicolai Berdiaev, care trăia în acea perioadă la Paris, era interesat de toate manifestările culturale moderne și îi citise cărțile. Nu știu dacă Berdiaev le-a citit în engleză sau nu. Dar ce este sigur este că Berdiaev însuși era un anarhist absolut. Dorea răsturnarea Bisericii și eliberarea omului spiritual. Așadar, l-a citit pe acest anarhist american, Henry Miller, care credea în expresia liberă a sinelui, indiferent de ce se găsea acolo, gunoi sau altceva. Cred că de fapt Berdiaev i-a citit o singură carte, dar după această carte a exclamat: „La sfârșitul romanului, simt cum lumea se dizolvă. Anarhia absolută! Omul acesta ar trebui ars!"

Berdiaev nu-l putea suporta, deoarece afirma că toate patimile trebuie lăsate libere. Era prea mult chiar și pentru filosoful rus, deoarece din această perspectivă omul este o expresie absolută a ceea ce se nimerește să vină din natură. Dacă adopți o singură dată această filosofie, totul începe să se destrame. Nu mai rămâne nimic și te destrami și tu la rândul tău.

Uneori, Berdiaev face niște observații foarte precise. A mers, de pildă, la o conferință a lui Rudolf Steiner la Berlin, iar după această experiență a afirmat că a simțit ceva înfricoșător la acel om, ceva care încearcă să-L cucerească pe Dumnezeu de jos. Observația lui era exactă, deși era și el, la rândul său, un fals profet.

Henry Miller trăia o viață în care patimile erau descătușate. Făcea orice dorea fără rețineri. Avea convingerea, ca și D.H. Lawrence, că în special pasiunea sexuală ar trebui să fie eliberată pentru ca omul să se reînnoiască, ceea ce reprezintă, desigur, un mit care poate, în viața de zi cu zi, să distrugă oamenii.

Însă Miller a scris niște eseuri care demonstrează că era conștient de ceea ce se întâmplă. Gândea foarte profund

în ceea ce privește condiția omului modern, direcția spre care se îndreaptă lucrurile, descătușarea sexualității, depășirea prejudecăților trecutului etc. Credea în astrologie și în tot felul de arte magice. De asemenea, era de părere că se apropie o nouă eră, epoca Vărsătorului, când astrologii vor fi prim-miniștri, iar alchimia Renașterii va cunoaște o nouă înflorire. Toate aceste lucruri Miller le-a luat din spiritul epocii, în același fel în care Hitler afirma: „Eu sunt cel dintâi dintre magicieni", deși cred că mai degrabă a spus „în noua epocă a magiei."

Într-unul dintre articolele sale, Miller vorbește despre necesitatea ca omenirea să aibă un singur guvern mondial. „Cine va conduce acest guvern mondial? Va veni timpul când va răsări un om prin forțe proprii, iar el va avea o asemenea forță carismatică încât oamenii, de bună voie, se vor îngrămădi la el și vor vedea în el speranțele unei noi religii, a noii ere a omenirii, devenind la fel ca și Napoleon un simbol al oamenilor."

Mai departe el spune: „Cred că fiecare epocă are un personaj care reprezintă acea epocă". Cu alte cuvinte, epoca produce pe cineva care o reprezintă, iar epoca noastră va produce un om ieșit din comun, o nouă figură politică magică, care va veni și va stăpâni pământul; el va reprezenta pentru noi toate simțirile pământului, toate acele lucruri interzise care nu erau permise înainte. Este o profeție destul de exactă; în fapt este o altă profeție despre Antihrist și noul mileniu care va să vină, în care patimile vor fi eliberate, oamenii vor fi liberi de toate constrângerile credințelor trecute despre Dumnezeu, moralitate și se vor bucura de mileniu.

Este, bineînțeles, un exemplu perfect de autoidolatrie generată de filosofia lui Kant la nivel literar și popular. O dată ce acest lucru (literatura lui Miller – n.trad.) a fost permis, atunci orice este permis. Astăzi cu greu poate fi găsit un singur film în care să nu apară o scenă sexuală.

Pe de altă parte, este interesant de văzut cum este tratat acest subiect la scriitorii clasici. De pildă, am văzut recent filmul „*Nicholas Nickleby*”, care debordează de secvențe sexuale, chiar dacă nu explicite, dar cine citește printre rânduri înțelege. Este limpede care este sensul –nobilul decadent și fata au o relație care transpare din felul în care se privesc unul pe altul. Ți se prezintă întregul tablou, dar maniera în care se face acest lucru este foarte elegantă, chiar și în film. Nu există o accentuare a pasiunii. Poți vedea doar că asta este viața. Așadar, sexul ca parte a vieții este prezentat într-o manieră foarte realistă.

Astăzi, însă, cum este prezentat acest subiect? În primul rând se intră în tot felul de detalii brutale, așa că trebuie să stai și, chipurile, să privești. Chiar și Anna a fost dusă de tatăl ei la filme (?) și a trebuit să stea să privească această șerpuială sub pătură și să-și imagineze ce fac. Desigur că în multe locuri se dă totul la o parte și îți arată ce se întâmplă. Cum se numește acest lucru? Atitudine realistă în fața vieții, nu-i așa?

Student: Ei bine, depinde de cum privești filmul, care este punctul tău de vedere. Chiar și în literatura clasică aveau o perspectivă mult mai realistă decât întâlnim astăzi.

Pr. S: Aveau tabuuri și nu puteau discuta despre anumite lucruri.

Ei bine, acest element a făcut întotdeauna parte din viață și a fost exprimat întotdeauna. În fapt, în viețile sfinților ortodocși apare adesea acest aspect. Cine este obișnuit cu standardele victoriene de literatură s-ar putea să fie șocat. Însă, deși abordarea subiectului este deschisă, prezentarea se face într-o asemenea manieră încât nu stârnește pasiunea, ci doar îți înfățișează realitatea.

Ceea ce se întâmplă acum, dacă privim la moda ultimilor 10 sau 15 ani, este de a produce tot ceea ce nu a fost permis înainte, într-o modalitate prin care să poată fi stârnite patimile. Ca urmare creațiile literare nu au niciun fel de sens; cu alte cuvinte, nu îți spun cum să abordezi acest subiect (al iubirii fizice), pentru că ești atât de captivat de el. Bineînțeles că vei vedea cum cad hainele și toate cele, vei fi interesat și excitat. Dar cum rămâne cu povestea, cu sensul deplin al vieții? Nu ni se spune nimic despre aceste lucruri. Nu fac decât să excite și să gâdile. Iar acesta este rezultatul operei lui Kant.

Dar știți de ce vă gâdilă? Pentru că sunteți egocentrici. Toată lumea se uită acolo și se vede pe sine. Sexul este, de regulă, luat în sine, o experiență foarte nesatisfăcătoare. Nu ai parte de acele experiențe glorioase pe care le vezi în filme sau în cărți. Privești la filme și te gândești: poate că trupul meu nu este foarte frumos. Dar când privești la actori vezi corpuri frumoase! În timp ce privești la acele imagini frumoase, în fapt te închini la propriul sine. Este ca și cum te-ai privi în oglindă.

Toate acele neajunsuri de care dai dovadă în termeni de frumusețe sau experiență sexuală sau de ce se mai întâmplă pot fi remediate cu condiția ca măcar să ai pe cineva care este suficient de arătos și o face atât de profesionist ș.a.m.d. Tu, în fapt, te uiți la tine într-o oglindă și te închini ție. Nu mai există niciun fel de literatură, niciun fel de valori înalte, iar aceasta este în mod categoric o formă de autoînchinare.

Student: Este același lucru ca atunci când ne spuneați despre un individ care trăia în deșert în Arizona și care se privea în oglindă ca o formă de autoadulație.

Pr. S: Da. Este o greșeală tipică în viața duhovnicească aceea de a privi întotdeauna la tine. În vremurile moderne este ceva foarte simptomatic. Toată spiritualitatea noastră este foarte

narcisistă. Oamenii care discută despre a fi spirituali sunt, de obicei, foarte egocentrici. Se uită la ei în oglindă.

Această tendință de accentuare a patimilor sexuale afectează arta contemporană. Nu am văzut aceste filme noi. Ultimul pe care l-am văzut în urmă cu 12 ani era foarte prost. Cred că am văzut, de fapt, vreo două extrem de proaste. Ceea ce vreau să spun este că astăzi lucrurile sunt chiar mult mai deschise. Nu mai există valori înalte, deoarece ele sunt sufocate de acest element foarte carnal. Pur și simplu nu mai poți face un film în zilele noastre care să nu conțină o scenă sexuală – cu excepția unui film de copii. Astfel de filme primesc o literă de avertisment, „R", ceea ce înseamnă că este ceva foarte picant și îi atrage invariabil pe oameni. Este parte din același cult al egolatriei.

Toate acestea sunt o consecință a ideilor din vremea lui Kant. Filosoful a scris în 1790, iar acum, în 1980, două sute de ani mai târziu, ele au ajuns la nivelul cel mai de jos. Este un rezultat firesc.

Unul din aspectele foarte prevalente în societatea noastră și care poate fi întâlnit peste tot este publicitatea și întregul element sugestiv din televiziune. Ideea centrală este de a te stârni, de a-ți stârni emoțiile și patimile. Ți se arată o față frumoasă și este ca și cum te-ai uita într-o oglindă la tine însuți. Trebuie să am acel parfum, trebuie să am acel deodorant...

Dostoievski a scris, la rândul său, câteva fragmente interesante despre acest subiect. Îmi scapă acum în ce roman a vorbit despre un vis, dar ideea din spatele visului era că pentru natura noastră umană reprezintă ceva foarte atrăgător ideea ca toți oamenii să se dezbrace de haine și să facă tot ceea ce doresc. Este exact același lucru – dezlănțuirea patimilor – pe care îl simțea și Henry Miller, care îi plăcea și lui Fourier. În fapt, este

probabil că vom vedea acest lucru peste 10 ani în San Francisco și New York.

Am citit într-un ziar opinia unui critic de artă despre un fel de balet din San Francisco care a susținut un spectacol la New York, iar într-unul dintre momentele lor artistice și-au dat jos hainele și au început să sară pe scenă mai multe minute, după care și-au pus la loc îmbrăcămintea. Criticul respectiv afirma că în momentul acela a simțit o asemenea eliberare, pe care nu și-o putea explica: „Senzația tainică de eliberare absolută."

Pe atunci era avangardă, dar astăzi se întâmplă mereu și peste tot. Este expresia acelei dorințe chiliaste, acum când toate restricțiile au dispărut, să simți un fel de eliberare, chiar dacă durează un moment. Îți este suficient. De aici încolo nu mai e nevoie decât de câțiva ani pentru a fi sub domnia lui Antihrist.

În „*Adolescentul*", Dostoievski a propus o profeție foarte precisă despre viitor. Nu am cartea acum în față, dar este vorba despre ziua în care soarele a dispărut de pe cer – o metaforă pentru dispariția lui Dumnezeu din viața oamenilor. Ce se va întâmpla în ziua în care oamenii vor realiza că sunt singuri și că soarele a dispărut din viața lor, fiind izolați pe această planetă? El spune că oamenii vor simți o dragoste nemaivăzută unul pentru celălalt și pentru fiecare fir de iarbă, deoarece știu că va dispărea pentru totdeauna. Drept urmare, doar acel moment contează. Nu există Dumnezeu, nimic dincolo de viața aceasta. Trebuie să trăim din plin momentul. Oamenii se vor înghesui unii în alții și se vor îmbrățișa de singurătate.

Dostoievski comentează această profeție:

„După ce L-au respins pe Dumnezeu, oamenii se închină la Umanitate și iubesc tot ceea ce iubește Umanitatea. Deși astăzi sensul ei s-a pierdut, oamenii ajung să iubească și Biblia, care i-a luminat ca soarele pe oameni. Nu putem fi nerecunoscători pentru binele făcut omenirii! De ce atunci

sărută Biblia și o ascultă cu respect și le curg lacrimi deasupra ei? Pentru că, odată respins Dumnezeu, au început să se închine la Umanitate. Acum cred în umanitate. O deifică și o adoră. A existat de-a lungul secolelor ceva mai sfânt pentru omenire decât Cartea Sfântă? Se închină acum la ea deoarece face parte din omenire și a făcut bine omenirii de-a lungul veacurilor. La fel ca și soarele, a luminat-o, a turnat forța și viața ei asupra omenirii. Și chiar dacă sensul ei nu este pierdut, cu toate acestea ei consideră imposibil să fii nerecunoscător și să uiți beneficiile aduse umanității."

Dezvăluirea aceasta denotă mult entuziasm dar și ceva mișcător. Este o deificare a umanității și o dorință stringentă de a-și manifesta iubirea lor. Dar cu toate acestea, să remarcăm ce sete de rugăciune, de a se închina, ce poftă de Dumnezeu și ce credință în rândul acestor atei, și pe de altă parte câtă disperare și tristețe! Ce cortegiu funerar în loc de o viață, de o viață senină, cu izvorul debordant de tinerețe, putere și speranță! Pentru mulți oameni, însă, rămâne o întrebare dacă este o înmormântare sau o forță nou venită.

„Dragul meu, uneori îmi închipui, începu el, zâmbind îngândurat, că lupta a încetat și spiritele s-au potolit. După ce blestemele, huiduielile și fluierăturile au luat sfârșit, s-a așternut o perioadă de acalmie și oamenii au rămas singuri, așa cum au dorit, fiindcă ideea măreaţă de pe vremuri i-a părăsit (aici discută despre dispariția lui Dumnezeu – notă P.S.R.), marele izvor de forţă, care până atunci îi hrănea și îi încălzea s-a retras ca soarele acela maiestuos și fascinant din tabloul lui Claude Lorrain, dar acest asfinţit prevestea sfârșitul omenirii. Și atunci oamenii încă o dată au rămas complet singuri și se simt părăsiţi ca niște copii orfani. Știi, dragul meu băiat, n-am crezut niciodată că oamenii sunt ingraţi și proști. Dacă ar rămâne fără ocrotire, oamenii s-ar

strânge laolaltă, s-ar lipi cât mai strâns și mai drăgăstos unii de alţii, s-ar prinde de mâini, fiindcă și-ar da seama că nu se mai pot bizui decât unii pe alţii. Dacă ar dispărea măreaţa idee a nemuririi, ea ar trebui înlocuită, marele prinos de dragoste care înainte se concentra asupra Aceluia care a întruchipat nemurirea s-ar revărsa atunci asupra naturii, asupra universului, asupra oamenilor, asupra fiecărui fir de iarbă. Atunci oamenii ar începe să iubească cu o dragoste fără margini pământul și viaţa și, pe măsură ce și-ar da seama cât de trecătoare și limitată e viaţa lor, ar iubi-o cu totul altfel decât înainte.

Ei ar începe să observe natura și ar descoperi fenomene și taine pe care înainte nici nu le bănuiau, fiindcă atunci ar privi natura cu alţi ochi, așa cum își privește un îndrăgostit iubita. Dimineaţa, de cum s-ar trezi, s-ar grăbi să se îmbrăţişeze unii pe alţii, ar căuta să-și arate cât mai multă dragoste, fiindcă și-ar da seama că zilele sunt scurte și că asta e tot ce le rămâne. Ar munci unii pentru alţii și fiecare ar împărţi tuturor ceea ce a agonisit, fiindcă numai pe această cale și-ar găsi fericirea. Fiecare copil ar ști și ar simţi că fiecare om de pe pământ îi este un părinte. «Chiar dacă mâine îmi va veni sfârșitul, s-ar gândi orice om privind asfinţitul, nu-mi pasă că mor, fiindcă după mine rămân ei toţi, iar după ei vor urma copiii lor», și gândul acesta, că după tine rămân ceilalţi și că vor continua să se iubească și să se ajute unii pe alţii ar înlocui speranţa unei regăsiri într-o viaţă viitoare. Oamenii s-ar grăbi să se iubească pentru a înăbuși marea tristeţe din sufletele lor. Fiecare ar fi mândru și curajos când ar fi vorba de el, dar grijuliu și precaut când ar fi vorba de ceilalţi, fiecare ar tremura pentru viaţa și fericirea tuturor. Oamenii ar deveni duioși unul faţă de altul, fără să se rușineze de duioșia lor, ca acum, s-ar alinta unii pe alţii ca niște copii. Când s-ar întâlni, s-ar uita cu adâncă simpatie și înţelegere unii în ochii altora și privirile lor ar fi pătrunse de dragoste și tristeţe."

Oare nu este asemănătoare această fantezie cu Biserica Atee din realitate?

Această utopie este, desigur, parte din mentalitatea noastră contemporană. Chiar și în privința revoluției sexuale, ea este explicată parțial de dorința de destrăbălare, dar nu mai puțin este explicată și de dorința oamenilor de a căuta iubirea. Nu găsesc iubire în Dumnezeu, în familie, în biserică și în societate, așa că urmăresc acest ideal al iubirii sexuale, care le oferă o căldură temporară, după care dispare nelăsând în urmă nimic. De așa ceva ai nevoie pentru a realiza mileniul: oameni luminați și detașați de orice standard. Le va da aparența unui regat al iubirii în care Antihristul va fi singurul la care se vor închina în timp ce ei se închină la ei înșiși. Și asta pentru că dumnezeul lor sunt ei înșiși.

În aceeași ordine de idei, Berdiaev are un articol interesant despre mișcarea harismatică:

„Lumea se îndreaptă către o nouă spiritualitate și către un misticism de tip nou, în care nu va mai exista nimic din vechea viziune ascetică. Realizarea unității creștine presupune ca însuși creștinismul să intre într-o epocă nouă, să dobândească o nouă și profundă spiritualitate, ceea ce înseamnă o nouă revărsare a Duhului Sfânt".

Într-un anume sens, acest fragment rezumă toate speranțele chiliaste de la Ioachim de Fiore încoace – care, de altfel, era idolul lui Berdiaev – și îi inspiră pe oamenii de astăzi să caute un soi de nouă eră. Dacă acest deziderat pare imposibil, dacă viitorul arată sumbru și greu, cu tiranie și gulag, cu toate acestea, când te gândești la ideile sale te poți simți dintr-odată ca Rousseau. Adică să fii dominat de un măreț sentiment mistic că, da, trebuie să fie ceva mai mult în realitate decât lagăre de concentrare. Noi credem în armonia viitoare.

În acest context, Berdiaev afirmă:

„Lumea se îndreaptă către o nouă spiritualitate și către un misticism. Noul misticism nu va mai considera lumea aceasta obiectivizată ca realitate finală." Vedeți, va exista o nouă știință iar realitatea spirituală își va face simțită prezența. „În ea se va revela adevărata gnoză... Și toate contradicțiile și fragmentările chinuitoare (ale vieții moderne, care sfârtecă omul în bucăți – notă P.S.R) vor fi soluționate de un nou misticism, care va fi mai profund decât toate religiile și care le va uni. Va fi victoria asupra formelor false de misticism social, victoria împărăției duhului asupra împărăției Cezarului. Victoria finală a împărăției duhului presupune o schimbare în structura conștiinței umane. Aceasta poate fi înțeleasă doar din perspectivă eshatologică."

Evoluționismul vine, bineînțeles, în ajutorul acestei teze afirmând într-adevăr că omenirea evoluează într-o formă mai înaltă de conștiință prin care se va deschide realitatea spirituală.

Soloviov

Acum ajungem, în sfârșit, la cel care este parte importantă din toate aceste mișcări. Numele său este Vladimir Soloviov. Probabil că el este principalul responsabil pentru deraierea inteligheției ruse de pe calea Ortodoxiei. Kireievski a încercat să-i aducă înapoi la Ortodoxie pe intelectuali, pe când Soloviov era influențat de panteism, de forțe străine și, mai mult, a avut o viziune a Sophiei. În fapt, el susține că a întâlnit-o pe Sophia în Egipt, fiind probabil vorba de aceeași femeie-mesia pe care o căutau saint-simonienii în anii '30 ai secolului al XIX-lea. Soloviov, din câte îmi amintesc, a mers în deșert pe la 1880.

Nu a trăit foarte mult. A murit în 1900, având din câte îmi amintesc 45 de ani, fiind practic contemporan cu Nietzsche.

Face parte la rândul său din categoria acelor gânditori nebuni. A propus tot felul de lucruri fantastice, cum ar fi acela ca lumea întreagă să fie condusă de Papă și de Țar. Era dominat de aceste idei noi, cum că Sophia reprezintă a patra persoană a Treimii, inspirându-i apoi pe Bulgakov, Berdiaev, Florenski și pe toți ceilalți gânditori dezlănțuiți.

Pr. G: Toată Școala de la Paris își are obârșia directă în această Sophia.

Pr. S: În articolul său despre Soloviov și Bulgakov, Vlădica Ioan (Sf. Ioan Maximovici – n.trad.) afirmă că sofiologia este cultul omului și respingerea cultului lui Dumnezeu, în locul căruia pune omul.

Totuși, spre sfârșitul vieții sale, Soloviov a fost însuflețit de un duh nou și nu-și mai punea niciun fel de speranță cu privire la ideea unui imperiu mondial care să unească ortodoxia și catolicismul.

Pr. G: Totuși nu a devenit catolic.

Pr. S: S-a împărtășit o vreme într-o biserică catolică.

Student: Deci a devenit catolic?

Pr. S: Da, dar el nu considera că a devenit catolic. El credea că a unit cele două religii. În ultimul an de viață era tulburat de presimțiri sumbre legate de viitor. Dintr-odată a început să citească profeții despre Antihrist, iar acest sentiment neguros a luat asemenea proporții, încât a început să le spună oamenilor că îi este greu să mai meargă la biserică deoarece avea credința că în foarte scurtă vreme vor fi închise toate bisericile și nu vor mai rămâne decât catacombele.

Pr. G: Avea, fără îndoială, un fel de intuiție.

Pr. S: El întrevedea sfârșitul istoriei, sfârșitul vieții moderne, sfârșitul istoriei moderne și venirea lui Antihrist. Așa că s-a apucat să scrie o povestire care este în fapt un dialog între trei personaje, dintre care unul este un călugăr care ne spune povestea lui Antihrist, intitulată „*Trei conversații despre război și viitorul omenirii*”.

În această nuvelă el ironizează tolstoismul care afirmă că ar trebui să fim pașnici și să nu opunem rezistență, indiferent ce s-ar întâmpla. La sfârșitul acestor trei conversații apare povestea despre Antihrist. Majoritatea detaliilor provin din Scriptură și de la Părinți, cele câteva lucruri pe care le adaugă de la el nefiind foarte reușite. Însă povestea de bază este suficient de precisă. Ceea ce adaugă sunt elemente pe care el însuși le-a deprins în cadrul experiențelor sale oculte, dar mai ales ca urmare a conștiinței duhului vremurilor. Într-un anumit sens povestea este foarte asemănătoare cu legenda Marelui Inchizitor al lui Dostoievski.

„În această vreme, printre puținii credincioși spiritualiști se afla un om remarcabil – mulți îl numeau supraom – care era la fel de departe de a fi prunc, atât la minte cât și la inimă.

Era încă tânăr, dar grație înaltei sale genialități, pe la treizeci și trei de ani, era bine cunoscut ca mare gânditor, scriitor și om cu o bogată activitate socială. Conștient fiind de marea forță a spiritului ce sălășluia în el, a fost întotdeauna un spiritualist convins; iar mintea sa limpede i-a arătat întotdeauna adevărul lucrurilor în care trebuie să crezi: binele, Dumnezeu, Mesia. Credea în toate acestea, dar de iubit se iubea numai pe sine. Credea în Dumnezeu, dar, fără să vrea, în adâncul sufletului se prefera Acestuia pe sine. Credea în bine, dar ochiul

atotvăzător al Veşniciei ştia că acest om se va pleca în faţa forţelor răului pe dată ce acesta îl va ispiti – nu prin amăgirea simţurilor şi pasiunilor josnice şi nici chiar prin înalta seducţie a puterii, ci doar prin vanitatea sa fără margini.

Dincolo de genialitatea excepţională, frumuseţea şi nobleţea, înaltele manifestări de cumpătare, generozitate şi filantropie activă justificau, s-ar zice pe deplin, uriaşa vanitate a marelui spiritualist, ascet şi filantrop. Şi cine l-ar fi putut acuza că, fiind înzestrat atât de generos cu darurile Domnului, a văzut în ele semnele unei bunăvoinţe excepţionale a Celui de Sus faţă de el şi s-a considerat al doilea după Dumnezeu, unicul fiu al Domnului, într-un anume fel? (Apropo, toate acestea nu sunt foarte diferite de profeţii socialişti – notă P.S.R.)

Într-un cuvânt, el a ajuns la gândul că este ceea ce în realitate a fost Hristos. Însă această înţelegere a condiţiei sale înalte şi-a definit-o în fapt nu ca datorie morală faţă de Dumnezeu şi lume, ci ca drept şi superioritate faţă de ceilalţi, dar mai ales faţă de Hristos. Iniţial nu L-a urât nici pe Hristos. Îi recunoştea însemnătatea şi importanţa mesianică, dar vedea sincer în El doar un măreţ predecesor al său. (În felul acesta vorbesc saint-simonienii despre transformarea creştinismului de către Saint-Simon, care este mai mare decât Hristos – notă P.S.R.) Actul de eroism moral al lui Hristos şi unicitatea Lui absolută nu erau pe înţelesul acestei minţi întunecate de vanitate. Gândea aşa: «Hristos a venit înaintea mea, eu apar pe pământ al doilea, însă ceea ce apare mai târziu în timp este, în esenţă, mai aproape de locul întâi. Eu sosesc ultimul, la sfârşitul istoriei, tocmai pentru că sunt mântuitorul cel desăvârşit, incontestabil. Hristosul este premergătorul meu. Chemarea Lui a fost să vestească şi să pregătească ivirea mea.» Şi, cu aceste gânduri, marele om al secolului al XXI-lea va raporta la sine tot ceea ce se spune în Evanghelie despre a doua venire, explicând această venire nu ca reîntoarcere a aceluiaşi Hristos, ci ca înlocuirea Hristosului înainte mergător cu cel definitiv, adică cu el însuşi.

Faptul de a se prefera pe sine lui Hristos va mai fi justificat de acest om și prin astfel de cugetări: «Hristos, propovăduind și dând în viața Sa dovadă de bine moral a fost menit să îndrepte omenirea, eu sunt chemat să fiu binefăcătorul acestei omeniri în parte adusă pe calea cea dreaptă, în parte imposibil de adus pe calea cea dreaptă. Eu le voi da tuturor oamenilor lucrurile de care au nevoie. Hristos ca moralist îi separa pe oameni prin bine și prin rău, eu îi voi uni prin bunuri care le sunt deopotrivă necesare celor buni și celor răi. Eu voi fi adevăratul reprezentant al acelui Dumnezeu care își înalță soarele deasupra celor buni și celor răi, care-și pogoară ploaia asupra celor fără de prihană și a celor prihăniți. Hristos a adus sabia, eu voi aduce pacea. El îi amenința pe oameni cu înfricoșătoarea Judecată de Apoi, însă ultimul judecător voi fi eu, și judecata mea va fi nu numai a adevărului, ci și a milostivirii. Va fi și adevăr în judecata mea, dar nu un adevăr al răsplătirii, ci un adevăr al discernământului. Eu îi voi desluși pe toți și voi da fiecăruia ceea ce îi trebuie.»

Și iată că în această dispoziție minunată el așteaptă un îndemn limpede de la Atotputernic spre a trece la o nouă mântuire a omenirii, așteaptă o mărturie evidentă și cutremurătoare a faptului că el este întâiul născut, iubitul fiu mai mare al lui Dumnezeu. Așteaptă și-și hrănește unicitatea cu conștiința virtuților și calităților sale supraomenești, căci este – după cum am spus – un om cu o moralitate impecabilă și cu însușiri ieșite din comun.

Mândru și fără de prihană, el așteaptă semnul suprem spre a porni la mântuirea lumii. Așteaptă, nu mai are răbdare. (Câți oameni nu sunt astfel! Oameni care se cred genii nemaivăzute și care așteaptă un demon să le spună să meargă și să învețe lumea – notă P.S.R). A împlinit deja 30 de ani, mai trec încă trei ani. Și iată că-i trece prin cap un gând și îl pătrunde până în măduva oaselor, ca un tremur de foc: «Și dacă?... Și dacă nu sunt eu, ci El, galileanul? Dacă nu el este înaintemergătorul meu, ci

Cel adevărat, Cel dintâi și Cel de pe urmă? Însă atunci el trebuie să fie în viață, dar unde este? Dacă vine acum la mine... acum, aici... Ce o să-i spun? Va trebui să mă plec în fața Lui, ca ultimul țăran prost, ca orice mujic rus și să bâigui fără sens: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul”. Ori să-mi răstignesc mâinile în cruce ca muierile poloneze! Eu, geniul luminos, supraomul. Nu, niciodată!»

Și, pe dată, în locul respectului înțelept și rece față de Dumnezeu și Hristos, se naște și crește în inima lui întâi un fel de groază, apoi o ciudă năprasnică, ce-i prinde și chinuie întreaga ființă și o ură crâncenă, ce-i taie răsuflarea. «Eu, eu, nu El! El nu mai este viu, nu e și nici n-o să mai fie. Nu a-nviat, nu a-nviat, nu a-nviat! A putrezit ca ultima... » Și cu spume la gură iese în salturi spasmodice din casă, din grădină și aleargă pe o cărare săpată în stâncă în noaptea adâncă și neagră... Furia i se stinse și-i luă locul o disperare grea ca stâncile acestea, grea ca noaptea aceasta. Se opri pe buza prăpastiei și ascultă departe în vale vuietul tulbure al torentului fugind peste pietre. Avea inima strânsă de o disperare de nesuportat.

Deodată simți o tresărire. «Să-L chem? Să-L întreb ce să fac?» Și în întuneric i se arată un chip blând și mâhnit. «Îi este milă de mine.... Nu, niciodată. Nu a-nviat, nu a-nviat!» – Și se aruncă în prăpastie. Dar ceva mlădios, ca o coloană de apă, îl menținu în aer, simți o zguduitură ca la un șoc electric și o forță îl împinse îndărăt. Pentru o clipă își pierdu cunoștința și, când se trezi, stătea în genunchi la câțiva pași de marginea prăpastiei. În fața lui se contura o siluetă care sclipea în irizări cețoase și fosforescente. Și din ea îl sfredeleau până în suflet, cu strălucire tăioasă și prea greu de suportat, doi ochi.

El vede acești doi ochi pătrunzători și aude, ori în sinea sa, ori din afară, o voce stranie, înfundată, apăsată parcă de ceva și totodată deslușită, metalică și absolut indiferentă, ca din fonograf. Și vocea aceea îi spune: «Fiul meu iubit, ai toată

bunăvoința mea. De ce nu m-ai chemat pe mine? De ce L-ai venerat pe Celălalt, pe Cel rău și pe Tatăl Său? Eu îți sunt dumnezeu și tată. Iar Celălalt, sărac și răstignit, ne e străin, și mie și ție. Eu nu am alt fiu, în afară de tine. Tu ești unicul, singurul meu născut, egal mie. Eu te iubesc și nu-ți cer nimic. Tu ești oricum minunat, măreţ, puternic. Fă ceea ce ai de făcut în numele tău, nu al meu. Eu nu nutresc invidie față de tine. Cel pe care tu Îl credeai Dumnezeu cerea de la Fiul Său supunere, supunere fără margini – până la moartea pe cruce; și nu L-a ajutat când era pe cruce. Eu nu cer nimic de la tine; eu am să te ajut. Am să te ajut pentru ceea ce ești tu însuți, în numele virtuții și superiorității tale, în numele iubirii mele curate, dezinteresate pentru tine. Primește spiritul meu. Și-așa cum mai înainte spiritul meu te-a născut întru frumusețe, acum te naște întru putere.»

Și la aceste cuvinte ale necunoscutului, buzele supraomului se întredeschiseră fără voie, cei doi ochi i se apropiară de față și simți cum îl pătrunde un jet tăios și înghețat care-i umplu întreaga făptură. Și deodată se simți plin de o forță nebănuită, de voie-bună, sprinteneală și exaltare. În aceeași clipită, chipul luminos și cei doi ochi dispărură, ceva îl luă pe supraom pe sus și îl lăsă ușurel în grădină, la ușa casei sale. (Este o experiență foarte similară cu cele care survin în ocultism – notă P.S.R.)

A doua zi, nu doar oaspeții marelui om, ci chiar și servitorii fură uimiți de înfățișarea sa aparte, pătrunsă de har. Și ar fi fost și mai uluiți dacă ar fi putut să vadă cu ce repeziciune supranaturală și cu câtă ușurință scria, încuiat în biroul său, la vestita sa lucrare cu titlul «Calea deschisă către pacea universală și către bunăstare» (...)

Această carte, scrisă după cele întâmplate pe marginea prăpastiei, va demonstra forța geniului, forța neavută de el înainte. Va fi ceva atotcuprinzător care va împăca toate contradicțiile, în ea se vor îmbina respectul nobil față de

tradițiile și simbolurile străbune cu radicalismul generos și curajos al cerințelor și îndrumărilor social-politice, libertatea neîngrădită a gândirii cu cea mai profundă înțelegere a tot ceea ce este mistic, un indiscutabil individualism cu devotamentul fierbinte față de binele comun, cel mai înalt idealism al principiilor dominante cu determinarea deplină și viabilitatea soluțiilor practice. Și toate acestea vor fi îmbinate și legate între ele cu o așa măiestrie genială, încât oricărui gânditor sau practician unilateral îi va fi lesne să vadă și să accepte întregul numai din punctul său propriu, particular de vedere, fără să sacrifice nimic pentru adevărul însuși, fără să se ridice de fel în numele acestui adevăr deasupra propriului eu, fără să-și renege în fapt propria unilateralitate, fără să-și corecteze opiniile și năzuințele greșite, fără să umple cu nimic insuficiența lor (...)

Nimeni nu va avea obiecții la această carte și tuturor le va părea revelarea adevărului adevărat. Atitudinea față de tot ceea ce a însemnat trecutul va fi atât de dreaptă, tot ceea ce înseamnă prezent va fi apreciat din atât de multe puncte de vedere și atât de imparțiale și tot ceea ce înseamnă un viitor mai bun va fi atât de clar și evident împins către prezent, încât oricine va putea să spună: «Iată în sfârșit ceea ce ne trebuie; iată un ideal ce nu e utopie, iată o idee care nu e himeră.» Și minunatul scriitor nu numai că îi va atrage pe toți, ci va fi plăcut de toți, împlinindu-se astfel cuvântul lui Hristos: «Am venit în numele Tatălui și voi nu mă primiți, și va veni un altul în numele său – și pe acela îl veți primi.» Căci pentru ca să fii primit, trebuie să fii plăcut.

E adevărat că unii oameni cucernici, lăudând cu foc această carte, vor pune totuși întrebarea cum de nu este amintit în ea nici măcar o dată Hristos, însă alți creștini vor riposta: «Ei și? Slavă Domnului! Și-așa în veacurile trecute tot felul de zeloți și nechemați l-au folosit prea mult astfel încât tot ce era sfânt a devenit calp. Acum un scriitor religios profund trebuie să fie foarte atent. Și odată ce conținutul cărții este pătruns

de adevăratul spirit creștin al iubirii active și al bunăvoinței atotcuprinzătoare, ce vă mai trebuie?» Și toți vor fi de acord cu acest lucru.

Curând după apariția „Căii deschise”, care l-a făcut pe autorul său să devină cel mai cunoscut dintre toți oamenii care au fost vreodată pe pământ, la Berlin urma să aibă loc adunarea internațională de instituire a Uniunii Statelor Europene (...) Atunci, „inițiații” au hotărât să concentreze puterea executivă în mâinile unei singure persoane având împuterniciri suficiente (...) Omul viitorului a fost ales aproape în unanimitate ca președinte pe viață al Uniunii Statelor Europene. Iar atunci când a apărut la tribună în toată splendoarea supraomenească a frumuseții, forței și tinereții sale și și-a expus inspirat și elocvent programul universal, auditoriul captivat și fermecat a hotărât într-un acces de entuziasm și fără supunere la vot să îi acorde onoarea supremă, alegându-l împărat roman. Congresul s-a încheiat într-o atmosferă de exaltare generală și marele ales a emis un manifest care începea astfel: «Popoare ale pământului! Vouă vă dăruiesc pacea mea!» și se sfârșea cu următoarele cuvinte: «Popoare ale pământului! S-au împlinit făgăduințele! Pacea veșnică universală e garantată. Orice încercare de a o încălca va întâmpina pe loc o rezistență de neînvins. Căci de acum înainte pe Pământ există o putere centrală ce este mai tare decât toate celelalte puteri luate separat ori împreună. Această putere nestrămutată, atotbiruitoare, îmi aparține mie, ales plenipotențiar al Europei, împărat al tuturor forțelor ei. Dreptul internațional are în sfârșit instanța ce-i lipsea până acum. Și de acum înainte niciun stat nu va mai avea curajul să spună „război” când eu spun „pace”. Popoare ale pământului – Pace vouă!» Manifestul a avut efectul scontat (...)

Într-un singur an este întemeiată o monarhie universală în sensul propriu și cel mai precis al cuvântului. Lăstarii războiului sunt smulși din rădăcină. Liga Generală a Păcii s-a

întrunit pentru ultima dată și, după un panegiric extaziat la adresa marelui om al păcii, s-a desființat ca fiind inutilă. În următorul an al domniei sale, împăratul roman și universal emite un nou manifest:

«Popoare ale pământului! Eu v-am făgăduit pacea și v-am dăruit-o. Dar pacea e frumoasă doar prin bunăstare. Cine este amenințat în condiții de pace de nenorocirile sărăciei, acela nu se poate bucura de pace. Veniți, dar, acum, la mine, toți cei flămânzi și goi, ca eu să vă satur și să vă încălzesc.»

După care proclamă o reformă socială simplă și atotcuprinzătoare, conturată încă în lucrarea sa și care captivase de pe atunci toate mințile nobile și lucide. Acum, concentrând în mâinile sale finanțele întregii lumi și niște averi funciare colosale, a putut înfăptui această reformă la dorința celor săraci și fără supărare din partea celor bogați. Fiecare a început să primească după capacități și fiecare capacitate se măsura după eforturi și merite (...)

S-a instaurat temeinic în întreaga lume cea mai însemnată dintre egalități – egalitatea generală a celor sătui. Acest lucru s-a înfăptuit în timpul celui de-al doilea an al domniei sale. Problema social-economică era definitiv rezolvată, dar dacă a fi sătul reprezintă întâiul interes pentru cei flămânzi, cei sătui doresc și ei la rândul lor ceva în plus. Chiar și animalele sătule de obicei vor nu numai să doarmă, ci și să se joace. Cu atât mai mult omenirea, care întotdeauna *post panem* a cerut *circenses*.

Împăratul supraom va înțelege ce-i trebuie gloatei sale. În această vreme va sosi la el la Roma, din Extremul Orient, un mare mag învăluit într-un nor de legende stranii și povești înfricoșate (...)

Acest mag, pe numele său Apolloniu, fără îndoială un om de geniu, semiasiatic și semieuropean, un episcop catolic partibus infidelium, va reuni într-o manieră uimitoare stăpânirea ultimelor descoperiri și inovații tehnice ale științei apusene și cunoașterea

și îndemânarea de a folosi tot ceea ce este cu adevărat solid și semnificativ în mistica tradițională a Orientului. Rezultatele unei asemenea combinații vor fi uluitoare. Apolloniu va ajunge să stăpânească arta semiștiințifică, semimagică de a atrage și de a direcționa conform voinței sale electricitatea atmosferică și în popor se va spune că el poate să coboare pe pământ focul ceresc. De altfel, copleșind imaginația mulțimii cu tot soiul de minunății nemaivăzute, nu va abuza pe moment de forța sa în vreun scop anume. Și iată că acest om va veni la marele împărat, i se va închina ca unui adevărat fiu al lui Dumnezeu, îi va spune că a găsit în cărțile secrete ale Orientului predicții secrete cum că el, împăratul, ar fi ultimul mântuitor și judecător universal și își va oferi, spre a-i sluji, întreaga lui făptură și pricepere. Fermecat, împăratul îl va primi ca pe un dar suprem și, împodobindu-l cu titluri pompoase, nu se va mai despărți de el. Și iată că popoarele Pământului, copleșite de stăpânul lor cu binefaceri, vor mai căpăta, în afară de pacea generală, în afară de potolirea generală a foametei, și posibilitatea de a se desfăta continuu cu tot soiul de minuni și semne, care de care mai variate și mai surprinzătoare. Se încheia cel de-al treilea an al domniei supraomului.

După rezolvarea încununată de succes a problemei politice și sociale s-a pus problema religioasă. (Este ceea ce atât Napoleon cât și Hitler au văzut drept apogeul carierei lor dacă ar fi ajuns atât de departe – notă P.S.R.) A zgândărit-o împăratul însuși și mai ales cu privire la creștinism. Situația creștinătății în vremea aceea era următoarea: deși numeric se subțiase considerabil – pe tot globul rămăseseră nu mai mult de patruzeci și cinci de milioane de creștini – se desăvârșise moral, câștigând astfel în calitate ceea ce pierduse în cantitate. Printre creștini nu mai erau oameni care să nu fie legați de creștinism prin reale interese spirituale. Diversele orientări se reduseseră cantitativ într-un mod destul de echilibrat, menținându-se astfel între ele cam același raport numeric. Iar în ceea ce privește sentimentele

reciproce, cu toate că vrajba nu se schimbase în armonie deplină, oricum se atenuase considerabil, iar contradicțiile își pierduseră acuitatea de până atunci (...)

În timpul primilor doi ani ai noii domnii, toți creștinii, speriați și istoviți de o serie întreagă de revoluții și războaie precedente, au manifestat față de noul stăpânitor și reformele sale pacifiste, pe de-o parte, o expectativă binevoitoare, pe de altă parte, o mare simpatie și chiar o exaltare fierbinte. În cel de-al treilea an, însă, odată cu apariția marelui mag, mulți ... au început să dea semne de temeri și antipatii serioase. Textele Evangheliei și ale Apostolilor care vorbeau despre prințul veacului și despre antihrist au început să fie citite cu multă atenție și comentate cu însuflețire. Împăratul și-a dat seama după unele semne de furtuna ce va să vină și a hotărât să limpezească lucrurile cât mai curând.

La începutul celui de-al patrulea an de domnie, el emite un manifest adresat tuturor credincioșilor creștini, fără deosebire de confesiune, în care aceștia sunt invitați să-și aleagă ori să-și numească reprezentanți plenipotențiari la sinodul ecumenic prezidat de el. În perioada respectivă rezidența fusese transferată de la Roma la Ierusalim. Palestina era pe atunci o regiune autonomă, populată și condusă mai ales de evrei. Ierusalimul, fost oraș liber, devenise oraș imperial. Lăcașurile sfinte creștine rămaseră neatinse, însă pe teritoriul întinsei platforme Haram-esh-She-rif, între Birket-israin și actuala cazarmă, într-o parte și moscheia, Al-Aksa și «grajdurile lui Solomon», în partea cealaltă, a fost înălțată o clădire uriașă, care cuprindea în afară de două geamii nu prea mari, o veche catedrală „imperială" pentru unificarea tuturor cultelor și două palate imperiale luxoase, cu biblioteci, muzee și încăperi special amenajate pentru experimente și exerciții de magie.

În această jumătate catedrală, jumătate palat, pe 14 septembrie urma să aibă loc deschiderea sinodului ecumenic.

Dat fiind faptul că protestantismul nu are cler propriu-zis, ierarhii ortodocși și catolici au hotărât la dorința împăratului și pentru a imprima un oarecare caracter omogen reprezentării tuturor orientărilor creştinismului să admită ca la sinod să participe un număr de mireni dintre ai lor, oameni cunoscuți prin cucernicie și devotament față de interesele Bisericii, iar dacă au fost admiși mireni, n-a putut fi exclusă participarea reprezentanților clerului inferior, călugări și preoți. Astfel, numărul total al membrilor sinodului depășea cifra de 3000 și aproape o jumătate de milion de pelerini creştini au umplut Ierusalimul și întreaga Palestină (...)

Deschiderea sinodului fu impresionantă. Două treimi din uriașul templu închinat «unității tuturor cultelor» erau ocupate cu bănci și scaune pentru membrii sinodului. Cealaltă treime o ocupa o tribună înaltă, unde, pe lângă tronul imperial și altul mai scund pentru marele mag – tot el cardinal-cancelar imperial – se aflau șiruri de fotolii: în spate pentru miniștri, curteni și secretari de stat, iar lateral niște șiruri mai lungi a căror destinație era necunoscută. Membrii sinodului deja oficiaseră slujbe în diverse biserici, astfel că deschiderea sinodului trebuia să fie în întregime laică. La intrarea împăratului, însoțit de marele magician și întreaga sa suită, orchestra începu să cânte «Marșul omenirii unite» ce slujea drept imn imperial internațional. Toți membrii sinodului se ridicară în picioare și, fluturându-și pălăriile, strigară tare de trei ori: «Vivat! Ura! Hoch!».

Împăratul se opri lângă tron și, întinzând cu măreață bunăvoință mâna, spuse cu o voce sonoră și plăcută: «Creștini de toate confesiunile! Iubiți supuși ai mei și frați! De la începutul domniei mele, binecuvântată de Cel de Sus cu fapte atât de minunate și glorioase, nu am avut vreodată motiv să fiu nemulțumit de voi. V-ați făcut întotdeauna datoria cu conștiinciozitate și credință. Dar pentru mine e prea puțin. Iubirea mea sinceră pentru voi, frați liberi, cere în schimb tot

iubire. Vreau ca voi să mă recunoașteți adevărat conducător în tot ceea ce fac pentru binele omenirii nu din simțul datoriei, ci din iubire fierbinte. Iată, deci, că în afară de ceea ce fac pentru toată lumea, vreau să dau dovadă de bunăvoință aparte pentru voi. Creștini, prin ce v-aș putea face fericiți? Ce să vă ofer, nu ca supuși ai mei, ci ca frați întru credință? Creștini! Spuneți-mi, ce anume prețuiți voi mai mult în creștinism? Căci numai aflând acest lucru voi ști încotro să-mi îndrept eforturile...»

(După ce a ascultat punctul de vedere catolic el afirmă:)

«Iubiți frați catolici! O, cât de bine vă-nțeleg privirea și cât aş vrea să-mi sprijin puterea pe autoritatea conducătorului vostru spiritual! Ca să nu gândiți că vrem să vă lingușim și să spunem vorbe goale, declarăm solemn: conform voinței noastre absolute, episcopul suprem al tuturor catolicilor, papa de la Roma, este readus de astăzi pe tronul său de la Roma cu toate drepturile și privilegiile aferente acestui titlu și acestei catedre acordate vreodată de predecesorii noștri începând cu împăratul Constantin cel Mare. Iar de la voi, frați catolici, nu vreau decât să mă recunoașteți sincer, din adâncul inimii, pe mine drept unic protector și ocrotitor. Cine mă recunoaște ca atare cu sufletul și cugetul să vină aici». Și majoritatea catolicilor s-au ridicat și s-au dus.

După care a luat din nou cuvântul:

«Frați iubiți! Știu prea bine că sunt printre voi și dintr-aceia pentru care lucrul cel mai de preț în creștinism este datina sfântă, vechile simboluri, cântecele și rugăciunile, icoanele și ritualul slujbei din străbuni. Așa și este: ce poate fi mai scump decât aceste lucruri pentru un suflet religios? Aflați dară, iubiții mei, că astăzi am semnat o hotărâre și au fost repartizate fonduri generoase Muzeului Universal de Arheologie Creștină din slăvitul nostru oraș imperial Constantinopol pentru culegerea, studierea și păstrarea tuturor monumentelor bisericești vechi, în special răsăritene. Iar pe voi vă rog să alegeți chiar

de mâine o comisie formată din oameni de-ai voştri care să stabilească împreună cu mine măsurile ce trebuie luate pentru ca obiceiurile şi moravurile actuale să se apropie cât se poate de tare de tradiţiile şi rânduielile bisericii ortodoxe».

«Fraţi ortodocşi! Cei cărora le este aproape de suflet această dorinţă a mea, cei ce mă pot numi din toată inima adevăratul lor conducător şi stăpân să urce aici.» (…)

«Atunci, stareţul Ioan, alb şi drept ca o lumânare de ceară, se ridică şi zise cu blândeţe: Mărite stăpân! Pentru noi cel mai de preţ în ortodoxie este Însuşi Hristos – El însuşi şi pornind de la El totul; căci noi ştim că în El are sălaş trupesc deplinătatea lui Dumnezeu. Însă şi de la tine, mărite, suntem gata să primim orice lucru bun, dacă vom recunoaşte în mâna ta generoasă mâna sfântă a lui Hristos. Iar la întrebarea ta, ce-ai putea să faci pentru noi, iată răspunsul nostru drept: închină-te aici, în faţa noastră, lui Iisus Hristos, Fiul Domnului, Cel care S-a întrupat şi a înviat şi va veni, închină-I-te Lui, şi noi te vom primi cu iubire ca pe adevăratul înainte-mergător al Său, la cea de-a doua măreaţa venire.»

Tăcu şi-şi aţinti privirea pe chipul împăratului. Ceva rău se petrecea cu acesta, în el se stârnise aceeaşi furtună infernală ca atunci în noaptea fatală. Îşi pierdu cu desăvârşire echilibrul interior şi toate gândurile lui se concentrară asupra unui singur lucru: ce să facă să-şi păstreze stăpânirea de sine aparentă şi să nu să se trădeze înainte de vreme. Făcea eforturi supraomeneşti ca să nu se azvârle sălbatic asupra celui ce vorbise şi să nu înceapă să-l roadă cu dinţii. Deodată auzi glasul cunoscut, nepământean: «Taci şi nu te teme de nimic.» Tăcea (...)

Între timp, atunci când cuvânta stareţul Ioan, marele mag, ce şedea înfăşurat cu totul în uriaşa sa mantie în trei culori care-i acoperea purpura de cardinal, părea să facă pe sub ea nu ştiu ce maşinaţii. Ochii-i sclipeau, vădind concentrare şi mişca din buze. Prin ferestrele deschise ale templului se vedea

cum se lățea pe cer un uriaș nor negru și curând se întunecă de-a binelea. Starețul Ioan nu-și putea lua ochii uimiți și înspăimântați de pe chipul împăratului cufundat în tăcere, și, deodată, îngrozit, făcu un salt îndărăt și, întorcându-se cu spatele, strigă cu o voce sugrumată: «Copilașilor, e Antihristul!» Atunci se auzi asurzitor un tunet și în templu explodă un fulger sferic uriaș care îl acoperi pe stareț. Preț de o clipă totul încremeni, iar atunci când creștinii năuciți de tunet își veniră în fire, starețul Ioan zăcea mort.

Împăratul livid, dar calm, se adresă adunării: «Ați văzut judecata divină. Eu nu am dorit moartea nimănui, dar tatăl meu din ceruri își răzbună fiul iubit. E limpede. Cine și-ar putea încerca măsura cu Cel de Sus? Secretari! Notați: Sinodul ecumenic al tuturor creștinilor, după ce focul din cer l-a doborât pe adversarul smintit al măreției sale divine, l-a recunoscut în unanimitate pe măritul împărat al Romei și al întregii lumi drept stăpânitor și conducător suprem.»

(După care Papa este, la rândul său, ucis și se țin alegeri pentru un nou Papă - notă P.S.R.)

Iar în timp ce se desfășurau alegerile, împăratul îi convingea blând, înțelept și elocvent pe reprezentanții ortodocși și protestanți ca, ținând cont de noua și măreața eră din istoria creștinătății, să lase deoparte vechile neînțelegeri, dându-și ca zălog cuvântul că Apolloniu va ști cum să șteargă toate abuzurile de putere săvârșite de-a lungul istoriei. (Magul este ales Papă – notă P.S.R.)

Convinși prin această cuvântare, reprezentanții confesiunilor ortodoxe și protestante au alcătuit un act de unire a bisericilor și, atunci când Apolloniu și cardinalii au intrat în sală în strigătele de bucurie ale întregii adunări, un arhiereu ortodox și unul protestant i-au înmânat hârtia: «*Accipio et approbo et laetificatur cor meum*» (Accept și aprob, iar inima mi se umple de bucurie) a rostit Apolloniu, semnând documentul.

«Sunt un adevărat ortodox și un adevărat protestant așa cum sunt și un adevărat catolic», a mai adăugat sărutându-se prietenește cu grecul și neamțul. Apoi s-a apropiat de împărat care l-a îmbrățișat și l-a strâns îndelung la piept.

În timpul acesta au început să gonească în toate direcțiile prin palat și prin templu niște punctulețe luminoase. Ele se făceau din ce în ce mai mari prinzând forme iridiscente de stranii creaturi; de sus au început să cadă flori nemaivăzute pe pământ, umplând aerul cu arome necunoscute. De undeva de sus se auzeau sunete fermecătoare, mergând direct la suflet și la inimă, scoase de instrumente muzicale nemaiauzite, iar vocile angelice ale unor cântăreți nevăzuți îi slăveau pe noii stăpâni ai cerului și pământului. În timpul acesta, din colțul nord-vestic al Palatului Central sub**...** cupola sufletelor, unde, după cum cred musulmanii, s-ar afla intrarea în Infern, a răzbătut un vuiet teribil. Când cei prezenți s-au deplasat poftiți de împărat într-acolo au auzit cu toții clar glasuri nemăsurate, voci subțiri și țipătoare care ca de copii, care de diavoli, ce spuneau: «Venit-a ziua, dați-ne drumul, mântuitori ai noștri, mântuitori ai noștri!» Dar atunci când Apolloniu, plecat asupra stâncii, a strigat de trei ori ceva într-o limbă necunoscută, vocile au tăcut și vuietul subteran a încetat (...)

Împăratul însoțit de noul papă a ieșit pe balconul de la răsărit, stârnind o furtună de ovații. A salutat prietenește în toate părțile în timp ce Apolloniu lua din niște coșuri mari aduse de cardinalii-diaconi și arunca în continuu în aer niște minunate lumânări romane, rachete și roți de foc ce se aprindeau la atingerea mâinii lui. Și toate acestea, când ajungeau la pământ, se transformau în nenumărate foi de toate culorile cu indulgențe pentru iertarea tuturor păcatelor trecute, prezente și viitoare. Exaltarea populară depășea orice limită. E drept că unii afirmau că au văzut cu ochii lor cum indulgențele se transformau în broaște și năpârci mai mult decât scârboase. Și

cu toate acestea, cei mai mulți erau în extaz. Serbările populare au mai ținut câteva zile și trebuie spus că noul papă-făcător de minuni a ajuns să făptuiască lucruri atât de uimitoare și de incredibile, încât ar fi absolut inutil să mai fie relatate."

Așadar, avem aici o imagine foarte realistă care are nevoie poate doar de puține retușuri pentru a fi o oglindă a mileniului care ar putea avea loc chiar în vremurile noastre.

Așadar, să rezumăm principalele puncte ale noii religii care se pregătește pentru domnia lui Antihrist.

Mai întâi este „moartea lui Dumnezeu" care înseamnă abolirea creștinismului, adică a Ortodoxiei. Acest proces a început în secolul al XI-lea, iar în limbajul nostru tradițional poartă numele de apostazie.

Dacă Dumnezeu a murit, totul este permis, ceea ce implică o nouă ordine a universului și intrarea demonilor în lumea omului.

Rezumatul doctrinelor noii teologii:

Moartea lui Dumnezeu = apostazie

Totul este permis = năvala demonilor

Supraomul – subomul: închinarea la sine

Omul și lumea devin divine: ultima înșelare a diavolului.

Monarhie universală, noua revelație, milenarism – pentru o scurtă perioadă.

Răspunsul la toate acestea: mântuirea personală. Cu noi este Dumnezeu. Adevărul este de partea noastră.